ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 1
SAMEDI
1er AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·562 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.562

ԱՆԳԱՐԱ ՊԷՏՔ Է ԸՆՏՐԷ՝ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԽԱԽՏՈՒՄ ԿԱՄ ԵՒՐՈՊԱ

Մամուլը կը շարունակէ լայն տեղ տալ Թրքական յարձակման Հիւսիսային Իրաք եւ հետաքրքրական է նկատել որ «Ֆիկառօ» չլինէ մը ի վեր բաւական հակաթուրք ընթացք բռնած է, ինչ որ սովորութիւնը չէր անցեալին: Ամէնէն աւելի յարձակողական ոճ գործածողը «Իւմանիթէ»ն է, ինչ որ բնական է եթէ նկատենք որ ՓՔՔ մարքս - լենինեան հակում ունի:

Հինգշաբթի, Մարտ 30-ին, Ալէն Ժիւփէ, յանուն Եւրոպայի, (Ֆրանսան է Եւրոպական Միութեան հերթական նախագահութիւնը վարողը) բաւական խիստ ոճ գործածեց եւ կրկնեց որ մաքսային միութեան անդամակցութիւնը չի կրնար վերջնական բնոյթ առնել եթէ Թուրքիա շարունակէ իր այս ընթացքը: Մարդկային իրաւանց գետնի վրայ երբեք չափ, երբեք կշիռ չի կրնար ըլլալ, աւելցուցած է Ալէն Ժիւփէ:

Գալով Անգարայի պէտք է ելք մը գտնէ, բայց, ի՞նչպէս: Արտաքին նախարար՝ Էրտալ Ինէօնիւ բոլորովին բացատրեց բազմազգեան լուծում մը, հերքելով թէ միջազգային կարգադրութիւն մը կ՚ակնկալէ քաշուելու համար իրաքեան հողամասէն: Մնաց որ Իրաքէն զատ, Թրքական բանակը յարձակման անցած է նաեւ արեւելեան Անատոլու, ինչպէս գրեցինք: «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը կը նկարագրէ Տիյարպէքիրի Հասանը, 53 տարեկան է եւ 80 ցոյց կուտայ: Ան կը պատմէ. - «Առտու մը, բանակը եկաւ, կրակի տուաւ մեր տուները, մէկը միւսին ետեւէն, առանց բացատրութեան: Մէկ ժամուան մէջ ամէն բան կորսնցուցինք»: Քիւրտ եօթը երեսփոխաններու փաստաբանին՝ Ֆերիտուն Եազարի համար ՓՔՔ-ն կրնայ, առժամապէս տկարանալ: Գալով ՓՔՔ-ի նախկին հրամանատարի մը, այժմ Թրքական կողմ դարձած, ՓՔՔ-ն՝ «մաֆիա մը դարձած է որ այլեւս ոչ մէկ կապ ունի գաղափարախօսութեան հետ»:

«Իւմանիթէ» (Մարտ 31) ամբողջ էջ մը նուիրած է, ուր հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան: Նախ, կը գրէ թէ Թուրք բանակը իր ներխուժումին համար, նպաստաւորած է բազմազգեան ուժերու (Ինճիրլիքի ամերիկեան կայանը հաստատուած) օդանաւերէ առած նկարներէն (Հիւսիսային Քիւրտիստանի): Լուրին աղբիւրն է Մեծն - Բրիտանիոյ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը:

Այլապէս հետաքրքրական է հրատարակուած հարցազրոյցը մարդկային իրաւանց Հիմնարկի նախագահ Եաւուզ Օնէնի հետ: Ան, անդրադառնալով կատարուածին, կ՚ըսէ. - «Մեզի համար ներխուժում մըն է: ՓՔՔ-ի դէմ գործողութիւն մը չէ: Աւելի լայնածաւալ եւ երկար ժամանակի համար ձեռնարկ մըն է: Արտաքին նակատի վրայ, կը ձգտի իրաքեան Քիւրտիստանը թրքական հսկակշռի տակ առնելու, որ Թուրքիոյ եօզալի հին երազին կը մօտենայ՝ ձեռք դնել Քէրքիւքի քարիւղային շրջաններու վրայ: Հին երազ մըն է որու այսօր զօրավիգ են Միացեալ - Նահանգները»:

Օնէնի համար, այսօր սուր պայքար կայ Թուրքիոյ մէջ, Եւրոպայի մերձանալու հարցին շուրջ: Ոմանք կ՚ուզեն հեռացնել Թուրքիան Եւրոպայէն, ընդլայնելու համար քաղաքական եւ հողային իր դերը դէպի արեւելք, մինչեւ Պալքանները: Ծայրայեղ աջին տեսակէտն է: Քաղքենիութիւնը երկուքի բաժնուած է: Եւրոպան պէտք է մաքսային միութեան հարցը օգտագործէ Թուրքիան ժողովրդավարութեան բերելու համար:

MԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԵՐԵՒԱՆ ԺԱՄԱՆԵՑ

Պէյրութ - Երեւան օդանաւով, Մարտ 30-ի վաղ առաւօտեան Երեւան ժամանած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը եւ առաջնորդուած է Էջմիածին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 27 / 31)

80-ԱՄԵԱԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Մարտ 25-ին խորհրդակցական նիստի մը հրաւիրած է Ցեղասպանութեան 80-ամեակի պետական յանձնաժողովի ցուցահանդէսի ենթայանձնախումբի անդամները: Ենթայանձնախումբի նախագահ Կ. Խուդավէրտեան ներկայացուցած է ցուցահանդէսին ծրագիրը, ապա ճշդուած են կազմակերպական հարցեր:

ՀԱՅԵՒՌՈՒՍԱԿԱՆ Ա. ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ

Մարտ 30-ին Արմաւիրի ուսումնական կեդրոնին մէջ սկսած են հայեւռուսական առաջին ռազմափորձերը, կովկասեան զօրքերու հրամանատար Ռէշոտի ղեկավարութեամբ: Ռազմափորձերուն կը հետեւին Հայաստանէն եւ Ղարաբաղէն պետական բարձրաստիճան դէմքեր, գլխաւորութեամբ Հայաստանի զինուած ուժերու հրամանատար Լ. Տէր - Պետրոսեանի:

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԼՂՀ նախագահ Ռոպէր Քոչարեան Մարտ 24-ին ընդունած է Հայաստանի Բարձրագոյն կրթութեան եւ գիտութեան նախարար Վարդգէս Գնունին ու Երեւանի պետական եւ բժշկական համալսարաններու տեսուչները: Քննարկուած են ԼՂՀ համալսարաններու գործունէութիւնը ամրապնդելու նպատակով Հայաստանի կատարելիք օժանդակութեան առընչուած հարցերը:

ՂԵԿԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՍԵՄԻՆԱՐ

Երեւանի մէջ Մարտ 29-ին աւարտած է հայեւֆրանսական սեմինար մը, նուիրուած քաղաքներու, շրջաններու, գիւղերու ղեկավարման համակարգին: Ֆրանսացի մասնագէտները յանգած են այն եզրակացութեան որ Հայաստան ղեկավարման սեփական ձեւ պէտք է ունենայ. Ֆրանսականը կրնայ միայն օրինակ ծառայել:

30 ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐ ՎԱՐԿ

Համաշխարհային դրամատունը տրամադիր է 30 միլիոն տոլար վարկ տրամադրելու Հայաստանին, երկիրը արտաքին աշխարհին կապող գլխաւոր ճամբաներու վերանորոգման համար: Վարկը 35 տարի ժամանակով ու առանց տոկոսի պիտի տրուի:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ-ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը, լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (203) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. -

Սփիւռքը՝ նոր հող եւ նոր կրթութիւն
ԺԻՐԱՅՐ ՉՈԼԱՔԵԱՆ
եւ
Էջեր Լ. Շանթէ եւ Տ. Չիթունիէ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՊԻԷՆՆԱԼԷԻՆ

ԵՐԵՒԱՆ. -- Այս տարի Հայաստանը առաջին անգամ մասնակցելու է Վենետիկի արուեստի պիէննալէին, որտեղ ներկայանալու է իր տաղաւարով: Հայաստանի Հանրապետութեան Մշակոյթի նախարարութիւնը ամերիկահայ արուեստագէտ - բանասեղծուհի եւ Երեւանի "Նորարար փորձառական արուեստի կենտրոնի" հիմնադիր Սոնիա Բալասանեանին նշանակել է հայկական տաղաւարի ղեկավար եւ ցուցահանդէսի համադրող: Հայկական տաղաւարը տեղադրուելու է «Հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան եւ վաւերագրումի կեդրոն»ում՝ Լոճիա տի Թեմանզայում:

Վենետիկի պիէննալէն, որն այս տարի տօնում է իր 100-ամեակը, ժամանակակից արուեստի համաշխարհային ամենահեղինակաւոր համբաւ վայելող ցուցահանդէսն է: Այն տեղի է ունենում Իտալիայի Վենետիկ քաղաքում երկու տարին մի անգամ: Աւելի քան 32 երկրներ աշխարհի բոլոր երկրամասերից իրենց մասնակցութիւնն են բերելու պիէննալէի 100-ամեակին:

«Հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան եւ վաւերագրումի կեդրոն»ը այն կազմակերպութիւնն է, որը հրատարակել է հայ ճարտարապետութեան կոթողների աւելի քան 22 մենծաւալ, գունաւոր հատորներ ՕՀՄՄԷ հրատարակչութեան, Միլանոյի Պոլիտեխնիկի եւ Հայաստանի Գիտութիւնների ազգային Ակադեմիայի համագործակցութեամբ: Կեդրոնը վերջերս Միլանոյից տեղափոխուել է Վենետիկ եւ հաստատուել է Վենետիկի Վերածննդի շրջանի պատմական յուշարձան համարուող՝ Վենետիկցի համբաւաւոր ճարտարապետ Թեմանզայի նախագծած Լոճիա տի Թեմանզայում: Պատմական այս կառոյցը պատկանում է Վենետիկի Մխիթարեանների միաբանութեանը, որն այն բարեացակամօրէն տրամադրել է կեդրոնին:

Սոնիա Բալասանեանն առաջին անգամ Հայաստանեան արուեստի ասպարէզում հանդէս է եկել 1992 թուականի ամրանը, երբ նա Երեւանի ժամանակակից արուեստի թանգարանում իր մասնակցութեամբ եւ համադրութեամբ կազմակերպեց հայ աւանդարդ արուեստագէտների խմբական ցուցահանդէս: Այդ ցուցահանդէսին, յաջորդ երկու ամառների ընթացքում հետեւեցին նոյն ոճի խմբական ցուցահանդէսներ, ժամանակակից արուեստի թանգարանում (Օգոստոս 1993) եւ Յովհաննէս Թումանեան տուն-թանգարանում (Օգոստոս 1994): Այս ցուցահանդէսների յաջողութիւնն ու ընդունելութիւնը Երեւանի մտաւորականութեան եւ արուեստասէր հանրութեան կողմից Ս. Բալասանեանի մօտ մտայղացում առաջացրեց Երեւանում հիմնելու «Նորարար փորձառական արուեստի կենտրոն», որին հետեւեց Հայաստանի մասնակցութիւնը Վենետիկի արուեստի պիէննալէում:

Երիտասարդ արուեստագէտներ Կարէն Անդրէասեանն ու Սամուէլ Բաղդասարեանը Սոնիա Բալասանեանի կողմից ընտրուել են ներկայացնելու հայ ժամանակակից արուեստը Վենետիկի պիէննալէում:

Ամերիկահայ ազգային բարերարներ Ցասմիկ եւ Վահագն Յովնանեանի միջոցով ստեղծուած նոյնանուն հիմնադրամը նախաձեռնել է հայկական տաղաւարի խնամակալութիւնը: Յունիս 10-ի շաբաթավերջում Վենետիկում կազմակերպուում են բարեսիրական միջոցառումներ ի օժանդակութիւն «Նորարար փորձառական արուեստի կենտրոն»ի եւ «Գանձ» հիմնադրամի, որը Յովնանեան հիմնադրամը ստեղծել է՝ Հայաստանի մշակոյթի եւ արուեստի արժէքների քարոզչութեանն ու զարգացմանն նպաստելու համար:

Վենետիկի Արուեստի Պիէննալէի բացումը կը կայանայ 1995-ի Յունիսի 11-ին եւ կը շարունակուի մինչեւ Հոկտեմբեր 15-ը: Հայկական տաղաւարի պաշտօնական բացմանը ակնկալւում է Հայաստանի կառավարութեան բարձրաստիճան անձանց մասնակցութիւնը:

Հայ արդի արուեստը ներկայացնելու այս կարեւորագոյն առիթը լիարժէք յաջողութեամբ պսակելու նպատակով ԱՄՆ-ում ստեղծուել է «Վենետիկի 46-րդ Արուեստի Պիէննալէում Հայկական Տաղաւարի Յանձնախումբ»: Բոլոր բարերարներն ու հետաքրքրուողները հրաւիրւում են կապուել Յանձնախմբի համանախագահների հետ հետեւեալ հեռախօսահամարներով՝
Ծորճ-Կարօ Պէյլէրեան (212) 628-2374,
Նինա Յովնանեան (212) 996-1687
եւ Ալիս Քիրիքեան (609) 924-9119:
Մարտ 20

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՏ 30-ի գործադուլը բաւական ծաւալուն բնոյթ ունեցաւ, գլխաւորաբար օդանաւի, մեթրոյի եւ երկաթուղիի ճիւղերուն մէջ: Ինչպէս միշտ աշխատաւոր տարրն է որ կը տուժէ եւ կը չարչարուի: Փարիզի մէջ, մանաւանդ առաւօտը, խճողումները մեծ համեմատութիւններ առած էին: Բանթողներուն զօրավիգ էր Ռոպէր Հիւ (համայնավար թեկնածու), Ֆ. տը Վիլիէ կ՚ուզէ որ արգիլուի հանրային սպասարկութեանց գործադուլի իրաւունքը, բայց միւսները ջանացին հասկացողութիւն ցոյց տալ: Թղթատարը, սակայն, միտք չունի դադրեցնելու գործադուլի շարժումը, ընդհակառակն եւ այս ճիւղն է որ ամէնէն աւելի կը վնասէ ձեռնարկներուն, առաւելաբար բաժանորդի դրութեամբ լոյս տեսնող թերթերուն եւ այս շարժումին ճարը չկայ, մինչ փոխադրութեանց մարզին մէջ, միշտ կարելի է ելք մը գտնել:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ պետին դէմ մահափորձ մը գործուած է, Մարտ 30, երբ իր բնակարանէն դուրս կ՚ելլէր աշխատանքի երթալու համար: Քննիչները քննութիւն բացած էր Աում աղանդին վրայ, որ հեղինակը կը նկատուէր փասպուղիի աճարեկչական արարքին, թունաւոր կազով: 57 տարեկան, ոստիկանապետը ծանրօրէն վիրաւորուած է ստամոքսէն եւ սրունքէն:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ նախարարը՝ Փիէր Մեհէնեըրի հրահանգեց որ քննութիւն մը բացուի ՍԷ - ՏԷ - ԷՍ-ի (Ընկերային Դեմոկրատներու կեդրոն) Ջուիցերիա ունեցած «սեւ գանձին» վրայ: Յիշենք որ նախարարին խսկ կուսակցութիւնն է եւ մեղադրանքներու եւ սեւ սնտուկի (յայտնաբերուած Քանար Անշէնէի կողմէ) ժամանակաշրջանին ինք էր կուսակցութեան նախագահը:

ՎԼ. ԺԻՐԻՆՈՎՍԿԻ երկու աստղ աւելի ունի համազգեստին վրայ, Պաշտպանութեան նախարարը՝ զօրավար Գրաչով հարիւրապետի աստիճանէն գնդապետի աստիճանի բարձրացուցած է այս դերասանական երեսփոխանը Չէչէնիոյ կռիւներուն բերած իր զօրակցութեան համար: Ինք ըսած էր. - «Եթէ ես հրամանատար ըլլայի Գրոզնի, քաղաքը կը վերածուէր ռումբերու խառնարանի մը»:

ԽԱՍԵԱՆԸ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Խասեան վարժարանը կ'իրականացնէ իր հարիւրամեայ յոբելեանը, դերապանծ դարադարձ մը՝ փառաւոր վաստակով:

Հայ իրականութեան մէջ կրթական հաստատութեան մը մէկ դար շարունակական գոյատեւումը բացառիկ երեւոյթ մըն է:

Ոսկեզօծ տառերով քանդակուած պիտի մնայ «Խասեան» անունը մեր հայ մշակոյթի պատմութեան մէջ. յատկապէս իբրեւ աղջկանց բարձրագոյն ուսումնարան եւ տոհմաշունչ դաստիարակութեան օրրան:

Այս իւրայատուկ կրթական հաստատութիւնը 100 տարեկան է այսօր:

Այս առթիւ հպարտութեամբ եւ երախտիքով կ'ուզենք հակիրճ կերպով յիշատակել իր վեհ անցեալը, արդիւնաւոր ներկան եւ իր մատուցած անփոխարինելի ծառայութիւնը:

Նաեւ ոգեկոչումը ընել իր հիմնադիրներու եւ դաստիարակ մտաւորականներու այն նուիրեալ փաղանգին որոնք գոհաբերութեամբ աշխատեցան եւ դեռ կ'աշխատին հոսանքներու դէմ քաջաբար պայքարելով, սերունդներ կերտելու նուիրական գործին մէջ:

Պոլսոյ ազգային Խասեան վարժարանի հարիւրամեայ պատմութեան մէջ կը ցոլանայ Պոլսահայութեան պատկերը իր յուզումներով ու տագնապներով, յոյսերով ու վախերով, մերթ ընդ մերթ լուսաւոր, մերթ ընդ մերթ ստուերներով:

Խասեանի հիմնադրութենէն առաջ ԺԸ. դարուն Պոլսոյ մէջ կը հանդիպինք անհատական ձեռնարկներու՝ դպրոց կամ մանկապարտէզներու ձեւին տակ: ԺԹ. դարու սկիզբը Պոլսոյ եւ գաւառներու ազգային հարցերը կը կառավարուէին Պատրիարքին եւ ամիրաներու վարչութեամբ: Հետզհետէ ամիրաներու ազդեցութիւնը աւելի կը զօրանար: Հայ ժողովուրդը եւ արհեստաւորները, որոնք ջախջախիչ մեծամասնութիւն կը կազմէին, ոչ մէկ ձայն ունէին:

1846-ին է, որ անհատական ձեռնարկներու վերջ տրուած եւ հիմնուած է «Նարեկեան» միութիւն մը որ համանուն վարժարանին հիմը դրած է 130 աշակերտներով: Բայց կեանքը երկարատեւ չէ եղած, 1870-ին Պէյօղլուի մեծ հրդեհին զոհ գացած է:

Այս վարժարանին տեղ 1877-ին Ս. Յարութիւն Եկեղեցւոյ բակին մէջ կառուցուած է «Նոր Նարեկեան» վարժարան մը չորս տարեշրջանով:

Տարիներու ընթացքին այս վարժարանն ալ, իր նախնական վիճակով, հանրային կրթական պահանջին գոհացում չէ կրցած տալ եւ երկրորդական ազգային բարձրագոյն վարժարանի մը շինութիւնը անհրաժեշտ դարձած է:

Թաղական խորհուրդը 1890-ին վճռական միջոցներ ձեռք առնելու հարկադրըուած է, փլչելու վտանգին տակ գտնուող Ս. Յարութիւն Եկեղեցին նորոգելու եւ միեւնոյն ատեն նոր վարժարան մը կառուցանելու նպատակով:

Անշուշտ մեծ գումարներու պէտք կար եւ պիւտճէի մեծ բաց մը յայտնուեցաւ: Ազգային իշխանութիւնները գրեթէ յուսալքուած էին ,հայաշատ այս կեդրոնին մէջ ընդարձակ եւ նպատակայարմար կըրթարանի մը չգոյութենէն:

Այս միջոցին է որ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Խասեան հրադատները, օգնութեան փութացին առաջարկելով կառուցանել երկսեռ վարժարան մը Ս. Յովհաննէս մատրան կից, պայմանաւ որ դպրոցը իրենց ընտանեկան անունով յորջորջուի, այսինքն՝ «Խասեան»:

Կարգ մը թղթակցութիւններէ վերջ, կատարեալ համաձայնութիւն գոյացաւ Թաղական Խորհուրդին եւ բարերարներուն միջեւ եւ զարկ տրուեցաւ վարժարանին կառուցման ձեւակերպութիւններուն:

1895 Սեպտեմբերին վարժարանին շինութիւնը աւարտեցաւ եւ 300-ի մօտ երկսեռ աշակերտութեամբ նախակրթարանի դասաւանդութիւնները սկսան:

Առաջին տարեշրջանէն իսկ կրթարանը տուաւ իր հունձքը շնորհիւ փորձառու եւ արժանաւոր դաստիարակ ուսուցիչներու եւ հանդրուանէ հանդրուան բարձրացաւ. (մեզմէ անդարձ բաժնուած, յիշատակութեան արժանի Խասեանի ուսուցիչներու երկար ցանկին մէջ կրնանք թուել - Զապէլ Ասատուր, Մարկոս Նաթանեան, Ստեփան Կուրտիկեան, Յակոբ Օշական, Թորգոմ Գալըճեան, Արմենակ Սարրաֆեան, Մանասէ Սուլթանեան, Գեղամ Գավաֆեան, Պետրոս Ատրունի, Կարապետ Քիւրքճեան, Խաչար Մանաս):

Յաջորդաբար վարժարանը տնօրէն ունեցաւ Յակոբ Նիկողոսեան, Մարկոս Նաթանեան, Գրիգոր Մարգարեան, Կարապետ Պալապանեան, Հայկ Խօճասարեան, Ա. Մեսրոպեան, Աւետիս Ասլանեան, Վահան Վառվառեան, Հ. Գալուստեան, Ա. Գավաֆեան եւ ներկայիս Հ. Նշան:

Հոս փակագիծ մը բանալով, ակնածանքով եւ երախտագիտական զգացումներով կ'ոգեկոչենք յիշատակը մեր շրջանի նըւիրեալ եւ արժանաւոր տնօրէնուհի Օր. Հերմինէ Գալուստեանի որ 1932-ին լիսէի վերածուած Խասեան վարժարանի անդրանիկ շրջանաւարտուհիներէն էր:

Ան իր անջնջելի դրոշմը թողած է վարժարանի տարեգրութեան մէջ:

Սէվրի, Ecole Normale Supérieure-ը աւարտելէ վերջ վերադարձած է Պոլիս, գրեթէ կէս դար ուսողութեան եւ աստղագիտութեան ուսուցչի պաշտօն ստանձնած է, Խասեան, Կեդրոնական նաեւ Կալաթասարայի Պետական լիկէոնին մէջ (*): 1948-էն 1973, 25 տարի տեւողութեամբ, մեծ ձեռնհասութեամբ վարած է Խասեանի տնօրէնութեան պաշտօնը: Եղած է նաեւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան Սահմանադիր Ժողովի անդամ: 1975-ին կամքէ անկախ պատճառներով ստիպուած է Փարիզ անցնիլ եւ մինչեւ 1983 պաշտօնավարած է Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին մէջ: Ունեցած է նաեւ հանրային գործունէութիւն:

Մէկ խօսքով՝ ուսման ու գիտութեան նուիրուած բովանդակ կեանք մը ի սպաս՝ հայ սերունդներու դաստիարակութեան սրբազան գործին մէջ:

Խասեան վարժարանի, Երկսեռ Նախակրթարանին 1895-ին մեծ հանդիսութեամբ բացումէն, երեք տարի վերջ հաստատուեցաւ Աղջկանց լրացուցիչ բաժինը: Իսկ 1930-ին Ա. Մեսրոպեանի ջանքերով այս միջնակարգ բաժինը վերածուեցաւ լիսէի, որ տեւեց մինչեւ 1935: 1951-ին է, որ լիկէոնի կարգերը վերահաստատուեցան Օր. Գալուստեանի օրով եւ կը շարունակուէին մինչեւ այսօր:

Դար մը անցաւ իր հիմնարկութեան առաջին օրէն եւ ան արժանի մնացած է իր կոչումին, դռները լայն բանալով ազգին բոլոր պահանջներուն ի մէջ այլոց նախ պատերազմէ վերջ վարժարանը իբրեւ որբանոց՝ որբերու եւ գաղթականներու բնակութեան տրամադրելով.. յետոյ մինչեւ այսօր շարունակուող ձրիավարժ աշակերտներու ցերեկուան ճաշի դրութիւնը հաստատելով:

Ան իր թանկագին նպաստը բերած է եւ կը բերէ մեր ժողովուրդին պարգեւելով մեծ թիւով մտաւորականներ, բանասէրներ, արուեստագէտներ եւ հանրային գործիչներ եւ ի մասնաւորի ուսուցիչներ, որոնք ոչ միայն Պոլսոյ մէջ, այլ աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած, իրենց գործօն մասնակցութիւնը կը բերեն մեր գոյատեւման կենսական պայքարին:

Հոս, մեզմէ անդարձ բաժնուած, յիշատակութեան արժանի երբեմնի Խասեանցիսան եւ սանուհիներէն ինչպէ՞ս չյիշել հետեւեալ անձնաւորութիւնները որոնք յաջողեցան իրենց դրոշմը դնել մեր հայ իրականութեան զանազան մարզերուն մէջ:

Հայկանոյշ Մառք - Կնոջական դատի եռանդուն պաշտպան եւ հրապարակագիր:

Արուս Ոսկանեան - եղած է Հայաստանի թատերական բեմի եւ շարժանկարի գլխաւոր աստղերէն:

Փրոֆ. Սիրարփի Տէր - Ներսէսեան, որուն 140-ի հասնող աշխատասիրութիւններով եւ հարիւրաւոր յօդուածներով բեղուն կեանքը շատ դժուար է այս տողերուն մէջ սեղմեցնել:

Միջազգային համբաւի տէր, իր մասնագիտութեան՝ բիւզանդական արուեստին առընթեր, ուսումնասիրած է հայկական մանրանկարչութիւնը եւ հայ արուեստը ծանօթացուցած է օտարներուն:

Անգլերէն եւ Ֆրանսերէնով հրատարակուած շատ մը երկերուն առընթեր ունի նաեւ 1977-ին հրատարակուած L'Art Arménien հատորը, որ կ'ուսումնասիրէ «Հայ արուեստը սկիզբներէն մինչեւ ԺԷ. դար»:

Գոհարիկ Ղազարոսեան - տաղանդաւոր դաշնակահարուհի եւ երգահան:

Սոնա Տէր - Մարգարեան - Թնկրեան - ծանօթ իր պատմուածքներով եւ նորավէպերով:

Արմենուհի Ռէիզեան - Շահինէր - վաստակաւոր ուսուցչուհի:

Արա Պարթեւեան - Համբաւաւոր խմբավար ու երգահան արուեստագէտ, որուն երաժշտութիւնը կը ձգտի առաւելապէս հայ նորագոյն քնարերգակներու արտադրութիւնները դաշնաւորելու արդիական ոճով եւ արուեստով:

Նշան Պէշիկթաշլեան - Հանրածանօթ երգիծաբան, հրապարակագիր:

Վահագն Ասլանեան -- Յարութիւն Հանէսեան - Երկուքն ալ ջութակահար, տըւած են հրապարակային նուագահանդէսներ:

Յակոբ Ճօլօլեան (Սիրունի) - Խմբագիր եւ հրապարակագիր:

Ներկայիս, ուսուցչական կազմը, իր անձնուէր գործակիցներով դէմ դնելով այլազան դժուարութիւններու, գերմարդկային ջանք կը թափէ, որպէսզի վարժարանը մնայ իր պատնէշին վրայ:

Աշակերտութեան թիւը կը հասնի 400-ի (այս թիւը իր վերելքի շրջաններուն քանիցս հասած է 1300-ի):

- Վարժարանը ամէն տարի նոր յաջողութիւններ կ'արձանագրէ Համալսարանի մուտքի քննութեանց եւ 1986-էն ի վեր ունի արդիական միջոցներով օժտուած մանկապարտէզի բաժին եւ անգլերէնի նախապատրաստական դասարան մը:

Ամէն տարի միջին հաշուով լիսէի բաժինը կուտայ շուրջ 50 շրջանաւարտներ:

Այժմ հասած ենք 100-ամեայ հանգըրւանին, վարժարանին կողքին 1908-էն ի վեր մարմին առած Խասեան Սանուց Միութիւններու կարգին, Փարիզի նորակազմ Խասեան Սանուց Միութիւնն ալ այսօրուան յոբելենական հանդրուանին անգամ մըն ալ անհուն երախտիքով կ'ոգեկոչէ վարժարանին բարերար հիմնադիրներ՝ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ անմոռանալի Խասեան եղբայրները:

Յարգանք՝ բոլոր այն կրթական մշակներուն, որոնք պնդպար կորովով եւ անսահման նուիրումով ծառայեցին եւ կը ծառայեն, կրթական այս անդաստանը արգասաւոր պահելու:

ՄԱՐԳՐԻՏ ՇԻՐԻՔ

(*) 1941-ին արժանացած է «Գիտութեանց Տոքթէօր» տիտղոսին:

ԽԱՍԵԱՆ — 100 —

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ՄԱՌՔ

Խասեանէն հասած անուններու շարքին մէջ, մանաւանդ առաջին շրջանին, կարեւոր տեղ մը ունին հայ լեզուի ու արուեստի մարզերուն նուիրուածները: Անոնցմէ մէկն է Հայկանոյշ Մառք որ կապ ունենալով հանդերձ այս երկու բնագաւառին հետ ալ, - լեզուին ու արուեստին, ըլլալով հզօր ու գեղեցիկ հայերէնի մը տէրը ու դրագէտ-, առաւելապէս տեղ ունի հայ մամուլին մէջ:

Թերեւս շատերու շատ բան չըսեն Հայկանոյշ Մառք անունը եւ «Ծաղիկ» ու «Հայ կին» թերթերը: Բայց դարասկիզբի Պոլիսին մէջ բաւական լուրջ իմաստ կըրեցին անոնք: Նախ անով որ հայուհի մը ձեռնարկած էր ընդհանրապէս այրերու գործունէութեան դաշտ նկատուած մամուլի աշխարհին մէջ տիրական դիրք մը ունենալու. այսինքն, թերթ հիմնելու եւ հրատարակելու: Երկրորդ, այդ թերթը «Հայ կին»ը 13 տարի ոչ միայն խմբեց շրջանի մտաւորականութեան կարկառուն անունները, ոչ միայն աշխարհաբարի հմայքը տարածեց իր էջերուն մէջ մանաւանդ իր խմբագրուհիին գրիչով, այլ նաեւ եղաւ ընկերային կեանքի դերակատար մը:

Հ. Թօփուզեան ծնած է, ինչպէս ինք կ'ըսէ Թէոդիկի 1927-ի տարեցոյցին մէջ, «ութսունական թուականներու վերջերը», Պոլսոյ Այազ փաշա թաղին մէջ: Ժամանակին կանոնը յարգելով, ծնողքը զինքը կը ղրկէ նախ վարպետ տուտու, ակնցի Կուլլիկենց տունը: Հոնկէ կը շահի «կուլ»ի համբաւ մը: Կուլիկը կը վճռէ ու Հայկանոյշին մօրը կը յայտարարէ. «այս աղջիկը կուլ է, բան չի սորվիր, յոյսդ կտրէ»: Բարեբախտաբար մայրը շուտ յուսահատող չէ. աղջնակը կ'արձանագրէ Սէօռերու դըպրոց մը: Այս անգամ ըմբոստացողը ինք կ'ըլլայ երբ սէօռերու տմարդի մէկ վարմունքը իր մէկ ընկերոջը հանդէպ, անընդունելի կը նկատէ: Ու կը բռնէ Խասեանի ճամբան: Անկէ կրած տպաւորութիւնը հետեւեալ տողերը կը թելադրեն իրեն, մօտ երեք տասնամեակ ետք. «Խասեան վարժարանը իր թանձր պատերով, խոշոր լայն պատուհաններով պարտադիր բան մը ունէր, եթէ հաշուի չառնենք գետնի ճկուղները ուր ախորժաբար կը ճաշէինք, սակառներէ արձակուող զանազան գոլորշիներու եւ խոնաւին գէշ հոտին մէջ, ճենճ հոտող, խուզարկու տնտեսուհիներու վրին հսկողութեան տակ»: Ապա անմիջապէս կ'աւելցնէ. «այս վարժարանը շատ սիրած եմ»:

Խասեանը այդ առաջին շրջանին, 1894 - 1895 տարիներուն, մանաւանդ հայագիտական նիւթերու համար ուսուցիչ փայլուն անուններու խումբ մը ունի. անոնք կը կոչուին՝ Յակոբ Գուրգէն, Սիպիլ, Մինաս Ծալեան, Սիմոն Գափամաճեան ու Մառի Պէյլէրեան: Որպէս տնօրէն ունեցած է Յակոբ Նիկողոսեանը եւ Մարկոս Նաթանեանը:

Մինչեւ 11 տարեկան այս միջավայրին մէջ ալ մնալէ ետք Կուլլիկենց Մաքրիկ հանըմին «կուլ»ը, Հայկանոյշ, գլխաւորաբար հայերէն շարադրութեան ճիւղին մէջ, անմրցելի կը դառնայ: Իր այս հակումն է հաւանաբար պատճառը որ Խասեանէն յուշերու իր էջերուն մէջ խոր յարգանքով ու մեծ խանդավառութեամբ կը ներկայացնէ մասնաւորաբար երկու անուն. առաջինը գրաբարի ուսուցիչ Յակոբ Գուրգէնն է, որուն համար կ'ըսէ. - «Խասեան վարժարանի յիշատակներուս մէջ ամէնէն նուիրականն է Յ. Գուրգէն»: Երկրորդը Սիպիլն է, որուն անունը կ'ըսէ, «այդ պահուն մոգական բան մը ունէր երբ աւետեցին թէ մեր ուսուցչուհին պիտի ըլլար»: Կը նկարագրէ ժանեակներու բանաստեղծուհիին իրենց դասարանէն առաջին մուտքը. «Անժէլ Թրոֆի հիանալի գլխարկ մը կը կրէր. մութ կարմիր թաւիշէ "pof" որ թռչող երանգ մը կը սահեցնէր իր գեղեցիկ աչքերուն շուքին վրայ: Մութ գոյն բուրդէ զգեստին վրայէն կը կրէր մուշտակէ բէլին, ինչ որ պաժուա հով մը կուտար իր անձին: Յայտնի էր որ "վարժուհի" չէր»:

Սիպիլ Ֆրանսերէնէ աշխարհաբար թարգմանութեան ուսուցչուհի է: Անոր հետ կը սկսի նըրբանալ իրենց բառացանկը: Ու ատոր համար հպարտ են Խասեանցիները: Նոյն յուշերուն մէջ Հ. Մառք կը գրէ. «Ո՛վ իմաստութիւնս. անգամ մը ուզեցի չափուիլ ինծմէ մեծ պարոնի մը հետ որ Մուրատ Ռափայէլեանէն կուգար:

- «Լուրթ, ծաւի, մորի, հիր, բիլ, շէկ, գոլ, նամէտ, հոլանի, գիտէ՞ք առանց նըշանակութիւնը» ըսի քիթս վեր տնկած:

Ամօթով կը յիշեմ ժպիտը որով նրբօրէն հեգնեց զիս. «որքա՛ն յայտնի է որ Սիպիլի աշակերտուհի էք, օրիորդ...»:

Խասեանի առաջին շրջանաւարտուհիներէն կ'ըլլայ Հ. Մառք. 15 տարեկանին կ'աւարտէ դպրոցը 1899 - 1900 տարեշրջանին: Նոյն տարին աշնան Ազգային հիւանդանոցի որբանոցին մէջ ուսուցչութեան կը սկսի, մէկ կողմէն ալ շարունակելով հայերէնի դասերը Յ. Գուրգէնի հետ: Որբանոցի տղոց հետ պտոյտէ մը դարձին կը գրէ առաջին գրութիւնը որ լոյս կը տեսնէ «Մանզումէ»ին մէջ: Որբանոցի ուսուցչութեան շրջանին ուրիշ արձակներ ալ լոյս կը տեսնեն իրմէ որոնց երբեմն ըմբոստ, ջղուտ ոճը շատերու կարծել կուտայ թէ մանչ մըն է հեղինակը: Նոյն տարիներուն կը ծանօթանայ ու 1907-ին կ'ամուսնանայ լրագրող Վահան Թօշիկեանին հետ:

Այդ թուականէն 2 տարի առաջ սկսած է Հ. Մառքի մամուլի գործունէութիւնը, որպէս խմբագիր: Իր յանդուգն գաղափարներէն ու մանաւանդ ֆեմինիստ ձըգ-

ԷՍԱՅԵԱՆ — 100

տումներէն խանդավառ «Մանզումէի էֆքեար»ի խմբագիրը՝ Քասիմ, իրեն կ'առաջարկէ Անտոն Սաղայեանի «Ծաղիկ»ը հրատարակել որպէս կնոջական հանդէս:

Հ. Մառքի ինքնակենսագրական էջերուն մէջ հետաքրքրական են հանդիպումները Գ. Զօհրապի ու Զ. Եսայեանի հետ որոնք կ'երթայ աշխատակցութեան հրաւիրելու: Բայց պէտք է առաւելագոյնս համառօտել «Ծաղիկ»ի բաժինը, հասնելու համար իր կեանքին գլխաւոր գործին որ «Հայ կին»ի հրատարակութիւնն է: Ըսենք միայն որ «Ծաղիկ»ը աշխատակիցներու բաւական ճոխ ցանկով մը Զ. Եսայեան, Սիպիլ, Մերուժան Պարսամեան, Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Արամ Անտոնեան, Երուանդ Թոլայեան, Տիկին Թէոդիկ, եւայլն - կը շարունակուի երկու տարի ու երիտասարդուհին կը հրաւիրուի Իզմիր ուր հայ մտաւորական աշխոյժ կեանք մը կայ: 1909-ին կը վերադառնայ Սահմանադրական Պոլիս ուր իրարու կը յաջորդեն հայկական կազմակերպութիւններ, ձեռնարկներ, մարմիններ: Անոնցմէ ոմանց ինք եւս գործօն մասնակցութիւն կ'ունենայ, առանց մոռնալու «Ծաղիկ»ը աւելի կատարեալ ձեւով շարունակելու գործը, «Հայ կին» կնոջական երկշաբաթեան որուն արտօնութիւնը կը տրուի 1919-ի ամրան եւ առաջին թիւը լոյս կը տեսնէ նոյն տարուան Նոյեմբեր 1-ին:

Անդրադառնալէ առաջ անոր արժանիքներուն ու պարունակութեան, աւելորդ չըլլար կարծեմ համառօտ ակնարկով մը տեսնել թէ ի՛նչ կը նշանակէ ֆէմինիզմը Հ. Մառքի համար, դարասկիզբի այդ տարիներուն: Ինչպէս կը վկայեն «Հայ կին»ի խմբագրականները, Նամականիի բաժինը, անոր գլխաւոր մտահոգութիւնն է իր սեռակիցներուն թելադրել գիտակցութիւնը թէ ընկերութեան մէջ տեղ մը, պարտականութիւններ ու նաեւ իրաւունքներ ունեցող տարր մըն են իրենք: Ֆէմինիզմը իրեն համար արդարութեան աղաղակ մըն է: Այդ աղաղակին պահանջքը կը գայ ինք խորապէս, տեսնելով որ հաւասարութիւնը եթէ զլացուած է կնոջ, այս մէկն ալ չունի իր պարտականութիւններուն հետ իրաւունքին պահանջքին գիտակցութիւնը: Ան հետեւեալ տողերով կը սահմանէ ֆէմինիզմի իր ըմբռնումը.

«Երբեք չեմ խորհած փանթալոն եւ ժաքէթ հագցնել հայ կնոջ: Անիկա կ'ընէ արդիական կինը իր քմահաճոյքին կամ ինքնափայփայման համար, փլաժներու վրայ, գիւղը կամ տան մէջ, կամ դուրսը, առանց սակայն գլուխը աւելի լեցուն դարձնելու ... թէեւ առանձնացնելով զայն: Միշտ փափաքած եմ որ կինը, հա՛յ կինը փողոց չիջնէ, կինը՝ իբր տանտիրուհի մնալով հանդերձ ստորադաս, եւ չնախատուի, ունենայ մտաւորական եւ բարոյական հաւասարակշռութիւնը, պարտքերուն քով՝ պահանջքն ալ (հագուստ, գլխարկ, սինեմա, պարահանդէս չէ միայն), ունենայ բարձրագոյն ուսման հետեւելու ազատութիւն եւ հնարաւորութիւն, ունենայ իրաւունք հակակշռելու օրէնքը՝ որուն պիտի ենթարկուի եւ որուն շնորհներուն ու կաշկանդումներուն արդիւնքին պիտի արժանանայ: Մայրութիւնը դաւանած եմ կնոջ մեծութիւնը եւ զինուորագրութիւնը: Անարդար գտած եմ որ պատերազմի դաշտին վրայ իր եղբայրը սպանող զինուորին կուրծքը պատուանշանով զարդարուի ու հայրենիքին զաւակ հասցնող մայրը արհամարհուի»:

Ուրիշ տեղ մը, 1925ին գրի առնուած յօդուածի մը մէջ ալ կ'ըսէ. «Երբեք չեմ սարսափիր խոհանոցի սաներէն եւ ինծի համար միշտ իրարու քով կը մնան ասեղ, գերեփ ու գրիչ: Միշտ խորհած եմ որ կատարելապէս կին չէ ան որ չի գիտեր իր տունը կոկիկ պահել, իր եւ իրեններուն վրան գլուխը կարել, կարկտել, առ ու ծախ կատարել, հիւանդ նայիլ եւ խոհանոց իջնել ի հարկին»:

«Հայ կին»ի 13 տարուան հրատարակութեան ամէն մէկ թիւին մէջ ստորագրած խմբագրականներով ու այլ էջերով, ան այս շրջանակին մէջ ընկերութեան մէկ տարրը ըլլալու գիտակցութեան կը ջանայ բերել կինը:

Կնոջ ուղղուած թելադրանքներով խորագրուած խմբագրականներու շարք մը ունի Հ. Մառք: Անոնցմէ մէկը կ'ըսէ. - «Զարգացո՛ւր կին»: Հետեւեալ տողերը առնուած են այդ էջէն.

«Մի՛ մոռնար որ զարգացած չես դեռ, վասն զի զարգացումդ կողմնացոյց չունի: Քո զարգացումիդ նպատակը այն չէ, վերջ ի վերջոյ, որ մէջէդ դուրս գան քանի դաստիարակուհի, փաստաբան, առեւտրական կամ գործաւոր կին, այլ իտէալ կինը որ գիտնայ թէ ո՛ւր կը նային աչքերը եւ ինչո՛ւ կը նային հոն»: Նոյն խմբագրականը կը վերջանայ հետեւեալ տողերով. «Այր մարդուն հետ ձեռք ձեռքի, դուն պիտի ըլլաս հիւանդապահը, եթէ ան բժիշկը մնալ ուզէ անպայման: Եւ ասոր համար ընկերութեան բոլոր պէտքերուն համար, կի՛ն պէտք է որ դուն անկեղծօրէն զարգանաս: Պատուհաս մըն է տգէտ կինը: Եւ հրէշ մը՝ թերուսը»:

⁂

Հ. Մառքի մտահոգութեան, բծախնդրութեան միակ առարկան կինը չէ. խմբագրականներու - Ո՞ւր կ'երթայ...» խորագրուած շարքը լաւագոյն փաստն է ասոր: Ո՞ւր կ'երթայ երիտասարդութիւնը, ո՞ւր կ'երթայ ծնողքին ձայնը, ո՞ւր կ'երթայ բարեկամութիւնը, սէրը, մանուկը, հաւատքը, յոյսը, եկեղեցին մէկ քանին են անոնցմէ:

«Ո՞ւր կ'երթայ եկեղեցին» խորագրուածը, Հ. Մառքի հատու գրիչին, առանց ծամծմելու բառերուն լաւագոյն մէկ էջը կը հանդիսանայ. այսօր, ասոնց հետ մեզ կը զարմացնէ նաեւ տեսնել որ 1931-ին գրուած հետեւեալ տողերը բնաւ ժամանակավրէպ չեն, դժբախտաբար: Ան կը գրէ.

«Եկեղեցին որպէսզի շինիչ դերը կատարէ, պէտք ունի մաքուր եւ անձնուէր քուրմերու քահանաներու, առաջնորդներու որոնք զանազանուին հասարակ մարդերէն: Արդ, ունի՞նք անանկ քահանաներ: Եթէ - առանց մենք մեզ խաբելու - պատասխան մը տալ ուզենք, այդ պիտի ըլլայ ուժգին բացասական մը: Ո՛չ: Թող ինքզինքը բացառութիւն համարէ ո՛վ որ կրնայ»: Եւ քիչ անդին կը շարունակէ.

...«Զարմանալի չէ նաեւ որ ոչ ոք կը հաւատայ իրենց խօսքին, որովհետեւ այդ խօսքը վարկ չունի, ըլլալով՝ կեղծուած ու տգէտ:

Ո՛ւր աւանդական օրերու կղերը՝ որուն քղանցքին ծայրը տան սեմին օրհնութիւնն է եղեր: Այսօր մարդիկ վարանումով կը մօտենան "սրբակրօն"ի մը աջին, որուն քով խոշոր "Ս" մը կայ հեգնաբար:

Այս ամէնո՞վ: Ո՞ւր կ'երթայ եկեղեցին:
- Բայց հոն՝ ուր զայն կը տանին:

Ո՞ր մաքուր ականջն է որ պիտի լսէ այս սրտաբուխ բողոքը, որ ուղղակի ժողովուրդին ծալքերէն կը բխի: Ո՞վ պիտի քիչ մը լրջութիւն բերէ ամէն եղածին եւ ո՞վ պիտի ազատէ խեղճ եկեղեցին, որուն տխրութեամբ կը նային այսօր ամէն անոնք որոնք խորունկ յարգանքը ունին մաքուր բաներուն»:

Այս անսակարկ, արի գրիչը ծանր հարուած մը կը ստանայ, երբ 1932-ին թերթը կը փակուի: Ինք «ողբերգութիւն» մը կը կոչէ այդ խափանումը որուն մասին մի չուզեր գրել: Անկէ չորս տարի ետք միայն կը վերադառնայ մամուլի կեանքին, ամուսնին՝ Վահան Թօշիկեանի «Նոր Լոյս»ին մէջ կնոջական էջ մը հաստատելով:

⁂

Հ. Մառք արձակ բանաստեղծութիւններու փոքր հատոր մը հրատարակած է 1921-ին. «Ծուլութեան պահերէս»: Ունի թարգմանութիւններ, անտիպ մնացած վէպ մը եւ մամուլի անուններու բաւական ճոխ ցանկ մը որոնց աշխատակցած է: Անդամակցած է բարեսիրական շարք մը մարմիններու, միշտ քարտուղարի պաշտօնով:

Փորձած է նաեւ չափածոյի ձեւը. իր բանաստեղծութիւնները ցրուած են մամուլի էջերուն մէջ: Այս սեռին առաջին մէկ փորձը ըրած է ուսուցիչին Յ. Գուրգէնի պնդումով, 1903-ին մասնակցելով «Մասիս» թերթին գրական մրցումին: Կ'ըսէ թէ միակ խորագիր մը տրուած էր՝ «Բաժնուած սրտեր». Գ. Զօհրապէ, Աղեքսանդր Փանոսեանէ, Ալփիարէ, Հրանտ Ասատուրէ բաղկացած ժիւրի մը ա., բ., գ. մրցանակներ պիտի սահմանէր: Չմերժելու համար Յ. Գուրգէնի պէս պատկառելի անձնաւորութիւն մը, կը գրէ հինգ ութեակէ բաղկացած յանգաւոր քերթուած մը: Քանի մը շաբաթ վերջ երբ արդիւնքները կը յայտարարուին, զարմանքով կը տեսնէ որ բ. մրցանակին արժանացած է: Ա. մրցանակը տրուած է Գաբրիէլ Խանճեան ստորագրուած հնչեակի մը: Իսկ գ.ին մասին կը գրէ. - «Ո՛վ հեգնանք, Գ. մրցանակը կը յատկացուէր անոր որ քիչ յետոյ ամէնէն նուրբ, անմահ, ճշմարիտ բանաստեղծը պիտի ըլլար, Միսաք Մեծարենցի: Մեծարենցը այս ծաղրողանքին հանդէպ առանց ոխակալութեան, առանց քէնի, իբր ճենթլմէն, ազնիւ զգացումներով լի նամակով մը կը շնորհաւորէր զիս»:

1955-ին պոլսահայ խումբ մը տիկիններ կը ձեռնարկեն իր գրական գործունէութեան 50-ամեակը նշելու: Կը կազմուի յոբելենական յանձնախումբ մը, ատենապետութեամբ՝ Սրբուհի Վարդանեանի ու ատենադպրութեամբ՝ յօրինող - դաշնակահար Գոհարիկ Ղազարոսեանի: Այս առթիւ կը հրատարակուի 400 մեծադիր էջերէ բաղկացած հատոր մըն ալ ուր կ'ամփոփուին Ստեփան Շահպազի ծաւալուն ներածականը, Հ. Մառքի ինքնակենսագրականը, արձակ ու բանաստեղծութիւններէն նմոյշներ, «Ծուլութեան պահերէս»ը, Էսաեանէն յիշատակները, «Հայ կին»ի խմբագրականներ, Նամականիի էջեր, Սիպիլի մասին ըրած բանախօսութեան բնագիրը, թարգմանութիւններէն էջ մը՝ Լամառթինի «Լիճը», ու գրչի արտադրութիւններուն մէկ ցանկը:

Էսաեանի հարիւրամեակի նշումին առթիւ անոր ամէնէն արժանաւոր մէկ սանուհին յատկացուած այս էջը պիտի ուզէի աւարտել Էսաեանէն անոր յուշերուն նախարան եղած հետեւեալ տողերով.

«Ողջո՛յն Էսաեան վարժարանին, անոր թանձր որմերուն, կոթողակերպ գործ կառոյցքին: Ողջո՛յն անոր բարոյական էութեան, ողջո՛յն բոլոր անոնց որոնք անցան անոր սեմէն»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ
ԱՐԵՒԵԼԱԳԷՏԸ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻՉԸ

ՀԻԼՏԱ ՉԱԼՖԱՅԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Դպրոցները համբաւաւոր, նշանաւոր կը դառնան այն մի քանի բացառիկ աշակերտներուն շնորհիւ, որոնք իրենց յետագայ գործունէութեամբ կը ցոլացնեն, կը փաստեն դպրոցին կատարած դերը: Ի հարկէ հազարաւորներ կ'անցնին տուեալ դպրոցի նստարաններուն վրայէն, սակայն դպրոցին համբաւը տարածում կը գտնէ բացառիկ տաղանդաւոր աշակերտներու շնորհիւ, որոնք երկնային պարգեւներ են ոչ միայն տուեալ դպրոցին համար, այլ մանաւանդ՝ ամբողջ ազգին:

Պոլսոյ Էսաեան Ազգային վարժարանի այսպիսի բացառիկ աշակերտներէն մէկն է Յ. Ճ. Սիրունին, բուն անունով Յակոբ Ճօլօլեան:

Ծնած է Ատափազար, 1890-ին: Մինչեւ 11 տարեկան կը մնայ իր ծննդավայրը, յետոյ կը փոխադրուի Պոլիս եւ կը յաճախէ Էսաեան եւ Կեդրոնական վարժարանները: Ապա 1909 - 1913 կը հետեւի Պոլսոյ իրաւաբանական համալսարանի դասընթացքներուն, միաժամանակ մասնակցելով հանրային ձեռնարկներու:

Գրական փորձերը Սիրունի սկսած է 15 տարեկանին, հրատարակելով բանաստեղծութեան հատորներ. - «Երազ» (1909), «Առաւօտ» (1910) եւ «Արխամարտ» (1919): Օսմանեան Սահմանադրութեան շնորհած խարուսիկ ազատութիւնը գործունէութեան լայն ասպարէզ կը բանայ նախաձեռնութեան բացառիկ ոգիով տոգորուած երիտասարդ Սիրունիի առջեւ: Այսպէս, ան կ'աշխատակցի «Արեւելք», «Սուրհանդակ», «Ազատամարտ» թերթերուն, մինչեւ որ կը ձերբակալուի եւ կը բանտարկուի 1908-ին:

1913-ին կը կազմակերպէ Զօհրապի, Վարուժանի, Սիամանթոյի, Շանթի եւ ուրիշներու գրական ասուլիսները, կը հիմնէ «Գրական Ասուլիսներ» պարբերականը: 1914-ին Վարուժանի հետ կը հիմնէ «Նաւասարդ» տարեգիրքը:

Այս գրական աշխուժութիւնը կը շարունակուի մինչեւ 1915: Հրաշքով կ'ազատի Եղեռնէն եւ մինչեւ Զինադադար Թաքստոցի մէջ կը մնայ ամբողջ չորս տարի:

Զինադադարէն ետք կը ստանձնէ «Ճակատամարտ»ի խմբագրութիւնը («Ճակատամարտ» նոր անունն է նախկին «Ազատամարտ»ին): Կը մասնակցի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի, Կոմիտասեան Յանձնախումբի եւ Հայ Տրամաթիկի կազմակերպման աշխատանքներուն:

1921-ին Յովհաննէս Թումանեանի նախաձեռնութեամբ եւ Սիրունիի կազմակերպութեամբ Պոլսոյ մէջ կը հիմնուի Հայ Արուեստի Տունը, որուն Կեդրոնական Խորհուրդը կը ծրագրէ մեծարանքի ցոյց մը ընել այն օտար գիտնականներուն, որոնք աշխարհին ծանօթ էին որպէս հայասէրներ, ինչպէս՝ Անթուան Մէյյէն, Ֆրետերիք Մաքլերը, Ժոզէֆ Ստրցիկովսկին, Ժոզէֆ Մարքուարտը: Այդ գիտնականներու շարքին դրուած էր նաեւ ռումէն պատմագէտ եւ արեւելագէտ Նիքոլա Եորկայի անունը, որուն մասին սակայն տարտամ գաղափար մը միայն ունէին այդ ժամանակ Սիրունի եւ իր համախոհները: Ցամենայն դէպս, Հայ Արուեստի Տան Կեդր. Խորհուրդը պաշտօն կը յանձնէ Սիրունիին, երբ ան անձնական գործով մը Վիեննա պիտի երթար 1922 Օգոստոսին, այցելել Պուքրէշ եւ պոլսահայ մտաւորականութեան ողջոյնը տանիլ Նիքոլա Եորկային: Հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Եորկայի հրատարակած «Նէամուլ Ռոմընէսք» թերթի խմբագրատունը: Սիրունի Եորկային կը յանձնէ Հայ Արուեստի Տան պատուոյ անդամի վկայագիրը, զոր Եորկա կ'ընդունի, քանի մը ջերմ խօսք կ'ըսէ Հայերու մասին, սակայն կը յայտնէ որ դեռ չէ կրցած հայ ժողովուրդի պատմութիւնը լաւ ուսումնասիրել եւ ճանչցնել աշխարհի, կը գանգատի որ իր պրպտումներուն համար հայ գործակից չունի. գաղութի հին անդամները գրեթէ ձուլուած են եւ ոչինչ գիտեն Հայոց մասին, իսկ նոր եկողներն ալ սրճավաճառ կամ կօշկակար մարդիկ են եւ օգտակարութիւն չեն կրնար ունենալ իրեն: Բաղձանք կը յայտնէ որ Սիրունիի նման մտաւորական մը մնայ իր մօտ եւ միասին ուսումնասիրութիւններ ընեն: Սիրունի կը յայտնէ թէ իրեն համար ալ մեծ հաճոյք եւ պատիւ մը պիտի ըլլար այդ, սակայն ստիպուած է վերադառնալ Պոլիս, իր ընտանիքին մօտ:

Ամիս մը յետոյ սակայն, 1922 Սեպտ.ին, Վիեննայէն դէպի Պոլիս դարձին, իր ընտանիքին կողմէ հայ թերթի մը խմբագրատունը իրեն ուղարկուած հեռագիր մը խորհուրդ կու տայ չվերադառնալ Պոլիս՝ քեմալական իշխանութիւններուն պատճառաւ եւ սպասել դէպքերու վերջաւորութեան: Ուստի Սիրունի կը մնայ Պուքրէշ: Կրկին կ'այցելէ Ն. Եորկային, որուն ուրախութիւնը մեծ կ'ըլլայ, տեղեկանալով որ Սիրունի Պուքրէշ պիտի մնայ: Ներքին նախարարին ուղղուած երկտողով մը կը դիւրացնէ Սիրունիի կեցութիւնը Պուքրէշ եւ նոյնիսկ կ'օգնէ որ ընտանիքին ողջ մնացած անդամներն ալ կարենայ բերել Պոլսէն՝ Պուլկարիայի ճամբով:

Այսպէս ուրեմն, ճակատագիրը կը տնօրինէ որ Սիրունի Ռումանիա հաստատուի 1922-էն սկսեալ եւ գործակիցը դառնայ միջազգային ճանաչումի արժանացած պատմագէտ - արեւելագէտ, յետագային ակադեմիկոս, միջոց մը նոյնիսկ Ռումանիոյ վարչապետը դարձած փրոֆ. Նիքոլա Եորկայի:

Այս գործակցութիւնը անկիւնադարձային հանգամանք կը ստանայ Սիրունիի կեանքին մէջ, քանի որ գրող, հրապա-

բաւական եւ ազգային գործիչ Սիրունիի առջեւ կը բացուին արեւելագիտութեան ընդարձակ աշխարհի դռները։ Սիրունի, Եորկայի մղումով ներս կը մտնէ այդ դռնէն եւ արեւելագիտութեան աշխարհին մէջ կը մնայ այլեւս ընդմիշտ։

ԻՆՉՊԷ՞Ս ԵՒ Ի՞ՆՉ ԳԵՏԻՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԿՑԷԻՆ ԵՈՐԿԱՆ ԵՒ ՍԻՐՈՒՆԻՆ

Սիրունի, բնականօրէն պիտի հետեւէր Եորկայի ցուցմունքներուն եւ պիտի ջանար դոհացնել իր առաջնորդին եւ հովանաւորողին գիտական հետաքրքրութիւնները։ Արդ, Եորկա հետաքրքրուած էր ընդհանուր ազգերու պատմութեամբ եւ կ'ուզէր ուսումնասիրել փոքր ժողովուրդներու տեղը այդ ընդհանուրին մէջ, մանաւանդ կ'ուզէր տեղ բանալ ռումէն ժողովուրդին եւ Պետութեան։ Առ այդ, կարիքը ունէր ուսումնասիրելու հին դարերը, մանաւանդ Միջնադարը (ռումէն ժողովուրդի եւ Պետութեան կազմաւորման շրջանը) որ կը յատկանշուէր Խաչակիրներու երեւումով, նաեւ՝ Բիւզանդիոնը, որ կը համադրէր Հռովմէական կայսրութիւնը, Օրթոտոքս Քրիստոնէութիւնը եւ արեւելեան աշխարհը։ Իսկ ռումէն ժողովուրդին տեղն ու դերը ճշդելու առեն Եորկա ստիպուած էր նաեւ իր դրացիները լաւ ճանչնալ. այսինքն՝ պալքանեան ազգերը եւ հարաւ - արեւելեան Եւրոպայի այլազան ժողովուրդները, ընդ որս՝ Հայերը եւ Օսմանցիները։

Արդ, Եորկան հետաքրքրող այս կալուածներու ուսումնասիրութեան համար մեծ օգտակարութիւն կրնար ունենալ Սիրունին, քանի որ հսկայական նիւթեր, տեղեկութիւններ կային հայկական մատենագրութեան մէջ թէ՛ Խաչակիրներու, թէ՛ Բիւզանդիոնի եւ թէ Օսմանեան կայսրութեան մասին։ Հայկական մատենագրութենէն բացի, օսմաներէնի գիտակ Սիրունի, կրնար պրպտել նաեւ օսմանեան արխիւները եւ անոնցմէ դուրս բերել ինչ որ կապ ունէր ռումէն եւ հայկական պատմութեանց հետ։ Նոյնպէս, ահագին նիւթեր կային ռումանահայ հին գաղութի արխիւներուն մէջ՝ ռումաներէնով թէ հայերէնով։

Ահա ուրեմն, ասոնք եղան Սիրունիի ուսումնասիրութեան ոլորտները։ Այս ուսումնասիրութիւններու բերած փաստերուն շնորհիւ է որ Եորկա պիտի ճանչնար Հայը՝ իր արժանիքներով, անոր ռումէն ժողովուրդին հետ ունեցած կապերն ընդմէջէն։ Եւ որքան ճանչնար, այնքան պիտի սիրէր ու գնահատէր զայն, պիտի ընդգծէր մանաւանդ պատմութեան մէջ Հայուն կատարած մեծ դերը, մարդկային քաղաքակրթութեան բերած մեծ նպաստը։ Այսպէս է որ Եորկա պիտի հրատարակէր Հայոց նուիրուած իր գլխաւոր գործերը. - «Հայերն ու Ռումէնները. պատմական զուգակշիռ մը» (1913, ֆրանսերէն լեզուով, Ակադեմիայի հրատարակութիւն)։ Նոյնպէս՝ «Brève histoire de la Petite Arménie: l'Arménie Cilicienne», *Paris*, 1930. Նաեւ՝ Մոլդովայի Հայոց դերին մասին՝ «Sur l'origine des Arméniens de Moldavie», 1927: Կարեւոր ուսումնասիրութիւններ են նաեւ «Թուրքիոյ Հայոց բնաջնջումը» (1916) եւ «Նոր Հայաստան» (1919)։ Այս բոլորէն բացի, Եորկա իր անթիւ անհամար յօդուածներուն, խմբագրականներուն, զանազան երկիրներու մէջ զանազան լեզուներով ըրած դասախօսութիւններուն մէջ ալ գրեթէ միշտ ակնարկութիւն մը կ'ունենար հայկական մեծ քաղաքակրթութեան եւ անոր ազդեցութեան մասին՝ ազգերու պատմութեան վրայ։

Գնահատանքի այս մթնոլորտին մէջ է որ Եորկա, իր վարչապետութեան շրջանին, օգտուելով պետական մարդու իր կարելիութիւններէն եւ ընդառաջելով Սիրունիի միջոցաւ ներկայացուած հայ գաղութի խնդրանքին, ռումէն Խորհրդարանին վաւերացնել տուած է օրինագիծ մը՝ «Հայ Լուսաւորչական Թեմ»ի մը ստեղծումին եւ հայ դաւանանքի մը ճանաչումին մասին ռումէն Պետութեան կողմէ, 1931-ին, Հայոց ռումէն հողի վրայ հաստատուելէն 530 տարի յետոյ...։ Իսկ 1938-ին, Եորկա Սիրունիին կը յանձնէ Հարաւ - Արեւելեան Եւրոպայի Ուսմանց Կաճառին մէջ հայ լեզուն եւ Թրքերէն դասաւանդելու պաշտօնը։ Այսպիսով հայերէնը համալսարան կը մտնէ։ Սիրունի երկար տարիներ, նոյնիսկ Եորկայի մահէն յետոյ, գրաբար, ժամանակակից հայերէն եւ Թրքերէն կը դասաւանդէ Հարաւ - Արեւելեան Եւրոպայի Ուսմանց Կաճառին, ինչպէս նաեւ Պալքանեան Ինստիտուտին եւ Արխիւային Բարձրագոյն Վարժարանին մէջ։

Եորկայի այս հայանպաստ կեցուածքին մէջ մեծ դեր խաղացած եւ հայ - ռումէն կապերու ամրապնդման ու արժէքներու փոխադարձ ծանօթութեան մեծապէս նպաստած է Սիրունի, ռումաներէն լեզուով իր հրատարակած «Անի» հանդէսով (1935 - 36) եւ Տարեգիրքով (1941 - 43), որոնց մէջ հայ մշակոյթը ծանօթացուցած է Ռումէններուն եւ ռումէն արժէքներն ալ՝ Հայերուն, ինչպէս՝ Միհայիլ Էմինէսքուն (ծագումով Հայ)։

1940 Նոյեմբեր 27-ին կը սպաննուի Ն. Եորկա՝ հիտլերասէրներու կողմէ, քանի որ ամբողջ եօթը տարի խօսքով թէ գրչով պայքարած է հիտլերական վտանգին դէմ։ Ու երբ 1944-ին Պալքանները կը մըտնեն սովետական լուծին տակ, կարգ մը մտաւորականներու հետ Սիպերիա կ'աքսորուի Սիրունի եւ հոն կը մնայ մինչեւ 1955։

Ռումանիա վերադարձին, դարձեալ կը լծուի իր գիտական, գրական եւ հասարակական աշխատանքներուն։ Նշանաւոր արեւելագէտ Վլատ Պընըցեանուի հետ կը հիմնէ Արեւելագէտներու Ընկերակցութիւնը 1971-ին, կը ղեկավարէ անոր հայագիտական բաժինը, Ընկերակցութեան հրատարակած պարբերականին՝ Studia e acta orientalia-ի խմբագիրներէն մէկը կը դառնայ։

Սիրունի 1965-ին կը հրաւիրուի Հայաստան՝ Վազգէն Կաթողիկոսի կողմէ, որ Ռումանիոյ մէջ իր աշակերտն էր եղած եւ այդ թուականէն սկսեալ չորս ուրիշ անգամներ ալ կ'այցելէ Հայաստան։ 1970-ին կ'այցելէ Ն. Եորկայի շիրիմին եւ կուտայ աւետիսը «Ցարեւա Հայաստան»։

1970 Յունիս 14-ին Փարիզի մէջ կը տօնուի իր յոբելեանը՝ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին ներկայութեան։

Իր գլխաւոր գործերն են հետեւեալները. - «Թրքական հրոսակախումբերու անծանօթ արշաւանք մը Ռումանիայի վրայ 1769-ին», (1940, ռումաներէն), «Ռումէն իշխանները Բ. Դրան մօտ» (1941, ռումաներէն), «Թրքական դրամներու շրջանառութիւնը ռումանական երկիրներու մէջ» (1944, ռումաներէն)։ Զբաղած է նաեւ հայ ժողովուրդի պատմութեամբ, հայ հին եւ նոր գրականութեամբ, ձեռագրագիտութեամբ, աղբիւրագիտութեամբ, մատենագիտութեամբ, հայ Թատրոնով, հայ գաղթավայրերու պատմութեամբ, մասնաւորաբար ռումանահայ գաղութի եւ պոլսահայ գաղութի պատմութեամբ։ Իր գլխաւոր գործերն են՝ «Ռումանական բառեր Տրանսիլվանիայի Հայերուն բարբառին մէջ» (1927), «Ռումանիայի վերաբերեալ նօթեր Հայ հեղինակի մը մօտ. Հ. Ղուկաս Ինճիճեան» (1928), «Ռումանահայ քրոնիկոն» (1932 - 34), «Քաղուածքներ Կամենեցի Հայերու ժամանակագրութենէն» 1936), «Հայ մշակոյթի պատմութեան ժամանակագրութիւն» (1935 - 1941, ռումաներէն), «Նօթեր՝ Արճէշ քաղաքէն» (1942), «Հայերու ժամանակագրութեան պատմութիւն» (1942 - 43, ռումաներէն), «Հայ հին եւ նոր գրականութիւն» շարքը, որուն մէջ մենագրութիւններ ունի հետեւեալ անձերու մասին. - «Ռուբէն Զարդարեան» (1925), «Երուանդ Օտեան» (1927), «Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան» (1930), «Խրիմեան Հայրիկ» (1934)։ Յետոյ «Ինչպէս որ էին» շարքը. - «Դանիէլ Վարուժան» (1940), «Կոմիտասին հետ» (1965 - 69), «Միսաք Մեծարենց» (1968 - 69), «Յովհաննէս Թումանեան» (1969)։ Իր կոթողական գործն է «Պոլիս եւ իր դերը» հինգ հատորով, Պոլսոյ Պատրիարքութեան 500-ամեակին առթիւ գրըւած եւ հրատարակուած 1965-էն սկսեալ։ Բարախուռն կերպով եւ յանկուցիչ ոճով պատկերած է Հայոց Պատմութեան այդ հինգ կարեւոր դարերը, մանաւանդ 19-րդ դարու երկրորդ կէսէն սկսեալ Պոլիսը, որ շնորհիւ իր վարչական, կրթական, լեզուական, մշակութային ու գեղարուեստական հրաշալի նուաճումներուն դարձած էր Արեւմտահայ մտաւոր կեանքի գլխաւոր կեդրոնը՝ իր սքանչելի մտաւորականներով։ Սիրունի, իր այս գործին մէջ չոր ու ցամաք պատմիչ մը չէ, այլ զգացումով լեցուն սիրտ մը՝ որ կը յուզուի եւ կը թրթռայ ամէն մէկ եղելութեան հետ։

1970-ին, Ն. Եորկայի ծննդեան 100-ամեակին առթիւ կը կազմէ «Նիքոլա Եորկային հետ» հատորը, որ կ'արժանանայ Հայկ Սէրէնկիւլեան գրական մրցանակին եւ կը հրատարակուի Սիրունիի մահէն քիչ առաջ։ Այս սքանչելի հատորը կուտայ կեանքը եւ գործը Եորկային, բայց մանաւանդ օրը օրին կը ներկայացնէ, ամենայն մանրամասնութեամբ, Եորկայի կեցուածքը Հայոց հանդէպ, անոր տեսակէտներն ու խորհուրդները։ Այս գիրքը միաժամանակ Սիրունիի ալ կենսագրութիւնն է, քանի որ անոր մէջ օրը օրին կը ցոլանայ Սիրունիի ալ գործունէութիւնը եւ մանաւանդ իր երախտապարտ կեցուածքը։ Այս գիրքը իր քաշողական ոճով, մաքուր լեզուով կը գրաւէ ընթերցողը, յուզումով, հրճուանք եւ ազգային հպարտութիւն կը պարգեւէ անոր։ Հայ ընթերցողին համար վստահաբար այս երկու գործերն են որ Սիրունին պիտի ներկայացնեն, միւս գործերը ըլլալով գիտական, տարբեր լեզուներով եւ հետեւաբար՝ նուազ մատչելի։

Եւ ահա ճակատագրին մէկ խաղը։ Զարիքէն ծնած բարիքը։ Ինչպիսի բախտ մըն էր Սիրունիի համար հանդիպիլ Եորկային, այդ մեծ մարդուն, որ Յակոբ Ճօլօլեանը վերածեց փրոֆ. Սիրունիի։ Ուրիշ որեւէ երկրի մէջ, նման հովանաւորողէ մը զրկուած, ան պիտի մնար մեր փոքր ածուի անխոնջ մշակը։ Այլ երբեք չէր կրնար դառնալ յարգուած արեւելագէտը եւ չէր կրնար ունենալ այս հսկայ եւ բազմատեսակ վաստակը. զոր կը թողու իր ետին։

Յարգանք երկուքին ալ յիշատակին ու գործին։

Հ. Գ. - Փ.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտա՛յ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին Լիոն Ս. Յակոբ Եկեղեցին, որմէն ետք հոգեճաշ մը տեղի կ'ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահը

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՓԱՐԻԶԻ
ԽՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպէ՝

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

Երիտասարդներու մասնակցութեամբ յայտագիր՝ երգ, արտասանութիւն, թատերախաղ եւ նուագ։

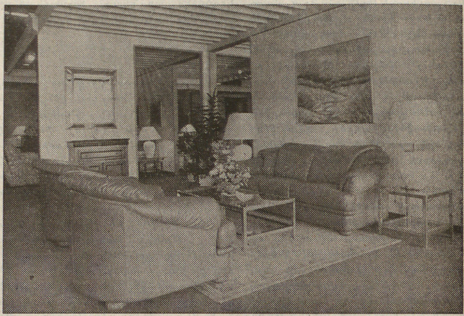
Սիրով կը հրաւիրուի մշակութասէր հասարակութիւնը՝

Կիրակի, Ապրիլ 9, ժամը 15-ին

Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, Paris 17e
M° Courcelles

Մուտքը ազատ է։

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կոպեռնիկ Մաղաքեանի մահուան առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է. - Պր. Արբուն Սէմէրճեան 100, Տիկին Մանուշակ Սամուէլեան 300, Պր. Տավիտ Թաշան 200, Մուրատ ընտանիք 500 Ֆր., Պր. Մալճեան 500, Պր. Մուրատ Բուլուր 300, Պր. Մարտիրոս Քայան 200, Պր. Սէնիքէրիմ Մուրատեան 100, Պր. Խաչիկ Քէլէշ 200, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Ճամուզօղլու 200, Պր. Արման Հիլէրէզօ 200, Տէր եւ Տիկին Եղիա Թաչճիօղլու 200 Ֆր.։

COMITE UNITAIRE
DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES D'ALFORTVILLE

A l'occasion de la 80e commémoration du Génocide Arménien
Dans le cadre de l'élection présidentielle
le Comité Unitaire des Associations Arméniennes d'Alfortville
organise
une TABLE RONDE des représentants des candidats
Thème : *Les partis politiques français, la France et la Cause arménienne*
animée par CHARLES VILLENEUVE
Directeur adjoint des magazines de l'Information à TF 1
avec
Patrick DEVEDJIAN, RPR, Député-Maire d'Antony
René ROUQUET, PS, Maire d'Alfortville
et *Un représentant du PCF.*
le Vendredi 7 Avril
Salle Voltaire — ALFORTVILLE

SOIREE CULTURELLE & ARTISTIQUE
«Le génocide arménien ou la tentative d'assassinat d'une culture»
avec la participation de nombreux artistes et interprètes
Dans le cadre d'une exposition de peinture, diaporama, musique, chants, déclamations, lectures, dialogue théâtral.
le Samedi 8 Avril à 20 heures 30
Salle S. Minassian, M.C.A.

Pour tous renseignements, s'adresser à la Coordination : M.C.A. :
Tél. : 43. 76. 55. 89.

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 2
DIMANCHE 2 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 203

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.563

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.563

ՍՓԻՒՌՔԸ՝ ՆՈՐ ՀՈՂ ՆՈՐ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Այսօր, գեղարուեստի նիւթերու դասաւանդութիւնը շատ մը երկիրներու դպրոցներէն ներս՝ ընդունուած, սովորական դարձած երեւոյթ է. հայկական դպրոցներու մէջ, անոնց դասաւանդութիւնը, առաւել՝ թատրոնի դասաւանդութիւնը, կը դառնայ հրամայական պահանջ:

Սփիւռքի մէջ, Հայ դպրոցին կոչումն է պատրաստել կատարեալ երկմշակոյթ եւ երկլեզու աշակերտներ: Կոչում, որ իր յստակ բանաձեւումը կը գտնէ ընդհանուր կրթական ծրագրի մը ծիրէն ներս, ներառնելով՝ թէ՛ տեղական, հիւրընկալ երկրի պետական կրթական ծրագիրը եւ թէ՛ հայկական կրթական ծրագիրը:

Հայ աշակերտին գոյավիճակը հիմնական տարբերութիւն մը ունի բաղդատած տեղացի աշակերտին: Հայ մանուկը պէտք է իւրացնէ պետական կրթական ծրագիրը եւ հայկականը: Ի՞նչ կը հասկնանք հայկական կրթական ծրագիր ըսելով. հոս է, որ կը սկսի ծրագրային անորոշութիւնը:

ՏԱՐԱԳԻՐ, ԳԱՂԹԱԿԱՆ ՀԱՅՈՒՆ ԴՊՐՈՑԸ

Կարելի չէ ընդհանուր կերպով Սփիւռքի բոլոր դպրոցներուն կրթական ծրագրին մասին խօսիլ, առանց վիճակագրական տուեալներու: Միջին Արեւելքի մէջ, հայկական դպրոցները բարդ խճանկար մը կը պարզեն, իրենց զանազան հայ յարանուանական եւ կուսակցական պատկանելիութեամբ: Արեւմտեան երկիրներու մէջ, ամէն գաղութ ունի իր դպրոցական յատուկ պարագաները: Ինչ կը վերաբերի ֆրանսահայ գաղութին, կրնանք ըսել որ մշակուած, սերտուած, հայկական կրթական ծրագիր գոյութիւն չունի: Ծրագիր մը, որ յանձնարարելի ըլլայ բոլոր դպրոցներուն՝ հայ մանուկին կրթութեան էական կարիքները գոհացնող, հայ համայնքին ինքնուրոյն մշակութային դիմագիծը դրսեւորող եւ իբր փոքրամասնութիւն՝ Ֆրանսայի մէջ, անոր դերն ու տեղը բնորոշող: Հայ դպրոցը, տակաւին, տարագիր ու գաղթական Հայուն դպրոցն է:

Առանձնապէս դպրոցները կը դժուարանան մշակելու իրենց յատուկ հայկական կրթական ծրագիրը, որ համապատասխանէ պետական կրթական ծրագրի չափանիշներուն: Ընդհանրապէս, հայերէնի ուսուցիչներն են, որոնք իրենց անձնական փորձառութենէն մեկնած, իրենց մանկավարժական պատրաստութեան հիման վրայ, կը կազմակերպեն հայերէնով դասաւանդուող նիւթերը: Կայ նաեւ դպրոց որ քանի հայերէնի ուսուցիչ ունի, այնքան ալ տարբեր կրթական ծրագիրներ ունի եւ երբ ուսուցիչը փոխուի, բնականաբար կրթական ծրագիրն ալ կը փոխուի:

ԳՐԱՒՈՐ ՄՇԱԿՈՒԱԾ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Ֆրանսայի մէջ, կառավարական որոշումով, ամէն հանրային դպրոց ստիպուած է մշակել իր կրթական ծրագիրը: Պետութիւնը, 1990 Հոկտ. 31-ի հրամանագրով, կրթական հաստատութիւններու օրինավիճակը կը բարեփոխէ. անոնց կու տայ ինքնավար դրութիւն մը, որուն հետեւանքով, անոնք կը հրաւիրուին մշակել իրենց դպրոցին յարմար, յատուկ կրթական ծրագիրը, որ առանց խախտելու պետութեան կրթական հիմնական սկզբունքները, նկատի կ'ունենայ աշակերտութեան ընկերային վիճակը եւ տեղական քաղաքական ու տնտեսական տուեալները:

Հայկական դպրոցներու մէջ ալ կրթական ծրագիրը առաջնակարգ պահանջ մըն է. ընդհանուր կրթական ծրագիր եւ հայկական կրթական ծրագիր:

Այսօր, Ֆրանսայի հայկական դպրոցներու աշակերտներուն խօսակցական լեզուն միայն ֆրանսերէնն է: (Թերեւս միակ բացառութիւնը Փարիզի «Մկնիկին Դղեակը» դպրոց - աշխատանոցն է, որ հայախօս երախաներու մշակոյթի տունն է, խումբ մը մանկավարժ - ծնողքներու նախաձեռնութեամբ հիմնուած, ուր ամէն աշխատանք հայերէնով կը տարուի: Բայց միայն շաբաթօրեայ դպրոց է, պզտիկները ֆրանսական ամէնօրեայ դպրոց կը յաճախեն, ուրեմն հոն տարուած հայերէնի աշխատանքը ձեւով մը լրացուցիչ է ֆրանսերէնին): Դպրոցներու տնօրէններու պատասխանատուութիւնն է կարգաւորել հայերէնի օրինավիճակը հայ դպրոցէն ներս: Ահաւասիկ մի քանի խնդրայարոյց պարագաներ. Նորեկ աշակերտները հայերէնի մուտքի քննութենէ չեն անցնիր որպէսզի իրենց հայերէնի մակարդակը գիտցուի. մէկ դասարանէ ներս հայերէնի մինչեւ հինգ տարբեր մակարդակներ ունեցողներ կը գտնուին. հայերէնի մէջ ձախողած աշակերտները վերաքննութենէ չեն անցնիր. դպրոցի պաշտօնական հաղորդագրութիւններուն մէջ երկլեզուութիւնը չորդեգրուիր: Այս վերաբերմունքը հայերէնի նկատմամբ՝ երկրորդական լեզուի վերաբերում է, նոյնինքն հայ դպրոցին բարձրագոյն պատասխանատուներուն կողմէ: Այս կապակցութեամբ, պարզ է ու գործնական, Մարսէյլի Համազգային դըպրոցի որդեգրած գործելակերպը. Նիշերու ընդհանուր միջինի հիման վրայ աշակերտը դասարան կը փոխէ, որուն մէջ ֆրանսերէնն ու հայերէնը նոյն արժեւորումը կը ստանան:

ԵՐԿԼԵԶՈՒ, ԵՐԿՄՇԱԿՈՅԹ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչպէս լաւագոյնս պատրաստել երկմշակոյթ երկլեզու աշակերտը: Հոս մէկ մշակոյթին միւսին վրայ գերակշռութեան, առաջնահերթութեան խնդիր չըկայ: Անկախ է, ընտանիքին մէջ, դպրոց գալէն առաջ, որդեգրուած մայրենի լեզուի գործածութենէ: Հայ մանուկը Սփիւռքահայու իր խրավիճակը ամբողջովին ապրելու է, առանց որ ինքնութեան երկրայումի ենթարկուի. տէրը դառնայ անցեալի ժառանգութեան եւ վաւերական դաւակը այսօրուան իրականութեան. երկու տարբեր ակունքներէ սնի, որոնց հանդիպման վայրը՝ հայ դպրոցն է որ կրնայ ստեղծել: Երկու տարբեր մշակոյթներ, երկուքն ալ իրական, մէկը՝ էութեան, արմատներուն վերաբերող, միւսը՝ հիւրընկալ հողին պատկանող:

Անխրագործելի կրթական ծրագիր մը չէ. շատ մը գիտակից հասուն ընտանիքներ, իրենց անձնական ջանքերով յաջողութեամբ տուած են իրենց զաւակներուն այս եզակի կրթութիւնը: Ո՞ր հայ ծնողքը պիտի ուզէր զրկել իր զաւակը նման կրթութենէ: Գոյապայքար մը որ միայն Հայերուն վերապահուած չէ, բոլոր փոքրամասնութիւնները դէմ յանդիման կը գտնուին նման պարագաներու եւ իրենց յատուկ լուծումները կը բերեն:

Գրեց՝

ԺԻՐԱՅՐ ՋՈԼԱՔԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԸ՝ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ ՈՒՐՈՅՆ ԴԻՄԱԳԻԾ

Պետական կրթական ծրագիրն ու պետական քննութիւնները յստակ պարտաւորութիւններ կը սահմանեն բոլոր դըպրոցներուն: Հայ դպրոցին կ'իյնայ այս խրադրութենէն մեկնած, հայերէնի ուսուցումը այնպիսի ճկունութեամբ կարգաւորել որ հայերէնն ու տեղական լեզուն հաւասարապէս ապրին ու զարգանան, առանց որ սորվելիքներուն ու գիտելիքներուն քանակը ճնշէ հայ մանուկին վրայ ու վինք խրտչեցնէ այս կամ այն նիւթէն: Տան մէջ հայերէն չխօսող մանուկը, դպրոցին մէջ հայերէն սորվելն ու խօսիլը իբր պարտադրութիւն չզգայ:

Հոս է որ գեղարուեստի նիւթերու դասաւանդութիւնը, հիմնական կրթական դեր կրնայ խաղալ հայ դպրոցին մէջ, անոր տալով ուրոյն դիմագիծ մը: Նկարչութիւն, երգ, պար, թատրոն, ամէնն ալ իրենց անփոխարինելի տեղն ունին լեզուի եւ մշակոյթի վերակենդանացման եւ փոխանցման մէջ:

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ՝ ԲՈՎԱՆԴԱԿ ԱՆՎԱՐԱՆ ԾԼԱՐՁԱԿՈՒՄ

Ծաղիկի հունտը իր մէջ կը պարունակէ ծաղիկին ամբողջ ապագայ ծաղկումի ծրագիրը, պարտիզպանը միայն կը հոգայ անոր վրայ. ճիշդ եղանակին ցանել, ժամանակին ջուր տալ, աւերէ հեռու պահել. իսկ մնացածը՝ բնութիւնն է որ իր գործը կը կատարէ: Երկմշակոյթ ուսման յաջողութիւնը կը պայմանաւորուի նախ եւ առաջ ամենափոքր տարիքէն, մանկապարտէզի առաջին տարիէն, մանուկին մատղաշ հոգին պատրաստելով իր բովանդակ անվարան ծլարձակումին: Արդէն մինչեւ վեց - եօթը տարեկան, ան բնազդաբար, խաղով, կ'իւրացնէ իրեն մատուցուած գիտելիքները: Երկլեզուութիւնը, երբ այս տարիքէն աշխատցուի, անկէ ետք կը բաւէ տարի առ տարի անոր բնական զարգացումին հըսկել, ստուիճանաւոր ու շարունակական ծրագրի մը հետեւելով:

Մանուկին մանկապարտէզի տարիներու տպաւորութիւնները արմատական դեր կը խաղան անոր ապագայի հայախօսութեան եւ տուեալ երկրին լեզուին գործածութեան մէջ: Պզտիկը իր անմիջական շրջապատէն տեսածով, լսածով, կերածով, զգացածով կ'ապրի ու կը մեծնայ: Փոքր հասակէն, հայերէնով եւս հէքեաթը լսէ, կենդանիներու անունները սորվի, գծէ, անոնց շուրջ երգ յօրինէ, ձեռային աշխատանքներ կատարէ, խաղեր, միասնական հաւաքական պահեր ապրի. ասոնք իր էական սպասումներն են եւ տարրական իրաւունքները: Որքան հարուստ ու ճոխ ըլլան այս տպաւորութիւնները, որքան լեզուն ուղղակի ամէնօրեայ կեանքին հետ առնչուի ու մանուկին աշխարհընկալման մէջ արմատական դեր խաղայ՝ այնքան հարուստ կ'ըլլայ անոր ներաշխարհը եւ երկլեզուութիւնը իր բնական զարգացումը կ'ունենայ, պզտիկը ճիշդ հունի մէջ կը ծաւալի, եւ ներդաշնակ կ'ընթանայ անոր ապագայ ուսումնառութիւնը: Այս մթնոլորտը ստեղծելու համար երգը, նկարչութիւնը, խաղը լեզուին բնական գործընկերներն են: Խաղերու միջոցով գիտելիքներու ընկալումը երախաներու բնական պահանջն է, զանոնք անհունօրէն կը խանդավառէ եւ իրենց մէջ կը զարգացնէ զգաստութիւն, մարմնի շարժումներու տիրապետում, կարգապահութիւն եւ ընկերայնութիւն:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ՝ ԵՐԿԼԵԶՈՒՈՒԹԵԱՆ ԱՐՄԱՏԱՒՈՐՈՒՄ

Մանկապարտէզէն ետք նախակրթարանական շրջանին, խաղն ու դասը իրարմէ կ'անջատուին: Հիմնական փոփոխութիւն մը, ճեղք մը տեղի կ'ունենայ դասաւանդման եղանակին մէջ: Դպրոցէն ներս, դասերու ժամերը կ'աւելնան ու խաղի պահերը կը պակսին եւ ուշադրութենէ դուրս կը մնան: Սակայն ասով հանդերձ, աշակերտներուն խաղալու սէրը բնաւ չի պակսիր, այլ՝ կը պահէ իր կենսական կարեւորութիւնը եւ երբեմն նոյնիսկ, ա՛լ աւելի կը շեշտուի, անբաւարարութեան պատճառով: Նախակրթարանի աշակերտը, մէկ օրէն միւսը, միջին հաշուով, օրը հինգ-վեց ժամ մտային աշխատանքի ծառայութեան մէջ կը մտնէ: Ասոր դիմաց՝ կան մարզանքի, երգի, նկարչութեան պահերը, որոնք օրական երեք քառորդ ժամէն մէկ ժամ կը տեւեն եւ ըդբօսանքի ու ճաշի պահերը՝ երկու ժամ: Այս կրթական ռեժիմը կը կիրարկուի առհասարակ շատ մը երկիրներու մէջ, որ ինքնին յատուկ ժամանակաշրջանի մը մտայնութեան արդիւնքն է եւ ունի իր արդիւնաբերական արդարացումը. բայց, իբր կրթական համակարգ՝ միակը չէ:

Հայկական դպրոցներն ալ կը հետեւին այս կարգադրութեան: Վերը յիշուած ժամերու դրութեան մէջ կը տեղադըրուին, եւ երբեմն ալ՝ կ'աւելնան, հայերէնի դասի պահերը. այսինքն՝ միջին հաշուով օրը մէկ ժամ: Նախակրթարանի դասացուցակը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. չորս ժամ պետական ծրագրի դասաւանդութիւն, մէկ ժամ հայերէն, մէկ ժամ երգ եւլն... եւ երկու ժամ զբօսանք ու ճաշի պահ:

Այս համեմատութիւնը առաջին ակնարկով ցոյց կու տայ, տեղական կրթական ծրագրի եւ լեզուի գերակշռութիւնը նախակրթարանի մէջ: Մանկապարտէզի մէջ, հայերէն եւ ֆրանսերէն դասաւանդութիւնները համաքայլ կ'ընթանան, նոյնքան ժամ կը տրամադրուի մէկուն եւ միւսին: Միջնակարգի եւ երկրորդականի մէջ նախակրթարանի մէջ տիրա-

պետող դրութիւնը ա՛լ աւելի կը ճշտուի: Ինչ որ շատ բնական երեւոյթ է, հայ աշակերտը ոչ մէկ ձեւով հանրային դպրոցի աշակերտէն ետ մնալու չէ: Վերջապէս, ան ալ իր համալսարանական ուսումը շարունակելու համար պէտք է յաջող կերպով պետական քննութիւնները անցընէ: Այսուհանդերձ, դպրոցները կրնան դիւրաւ, հայերէնի դասաւանդման կողքին, գործի լծել արուեստի ուսման, ճաշի ու զբօսանքի պահերը, երկու լեզուներուն միջեւ հաւասարակշռութիւնը վերականգնելու համար:

Նախակրթարանը կարեւոր հանգրուան մըն է երկլեզուութեան հիմնաւորման մէջ: Մանկապարտէզին մէջ սերմանուածը, նախակրթարանին մէջ կ՚արմատաւորուի, մարմին կը ստանայ ու կը ծաղկի: Այս շրջանին է որ աշակերտը լեզուի գործածութեան կը տիրապետէ· սահուն կարդալու, գրելու եւ հաշուելու կը վարժուի: Ամէն դասարանէ ներս հաստատուն երկլեզուանի կորիզ մը երբ կազմուի, նորեկները ինքնաբերաբար կը ներգրաւուին ու կը շաղուին այս մթնոլորտին մէջ: Միջնակարգն ու երկրորդական բաժինները մասնաւոր դժուարութիւն չեն յարուցաներ, եթէ մանկապարտէզն ու նախակրթարանը խնամուած ու որակաւոր դաստիարակութիւն մատուցեն:

ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՈՒՂԵԳԾԵՐԸ

Ուսման յարաճուն, աստիճանաւոր հանգամանքը ապահովելու համար, կրթական ծրագիրը պէտք է նախ եւ առաջ կարգաւորէ հայերէնի եւ պետական լեզուի զուգահեռ ու համամակարդակ դասաւանդութիւնը: Օրինակ՝ երբ Ֆրանսերէնի դասը կը վերաբերի բայերու սերտողութեան, նոյնը կը կատարուի հայերէն լեզուի պահուն, եւ փոխադարձաբար: Նման մօտեցում կիրարկել նաեւ թուաբանութեան եւ գիտութեան մէջ: Ֆրանսերէնով գումարել կամ հայերէնով գումարել, երբ աշակերտին միտքը պատրաստ է այդ գործողութիւնը կատարելու, ան դիւրութեամբ կրնայ մէկ լեզուէն միւսին անցնիլ: Այս համադասութիւնը պէտք է լրջօրէն սերտուի:

Երկրորդ կարգադրութիւնը, երգի ու նկարչութեան երկու լեզուով դասաւանդութեան կը վերաբերի: Այս դասապահերը աշակերտին համար կազդուրիչ, հոգեպէս սնուցիչ դեր կը խաղան: Ան առիթը կ՚ունենայ ինքնամփոփ նկարելու, գծելու, ինքզինք արտայայտելու, իր ներաշխարհին հետ հաղորդակից դառնալու: Հաճոյքը կ՚ունենայ խմբային խանդավառ երգեցողութեան մասնակցելու, ձայնային աշխարհը զննելու: Գեղարուեստի նիւթերու ուսուցումը, աշակերտին հոգիէն ներս կ՚արծարծէ նաեւ նոր ոլորտ մը, գեղեցիկի ապրումը, արտայայտութիւնը, մտքի ու զգացումի կապը՝ գեղարուեստական արտայայտչամիջոցներով: Թանկագին պահեր մանկան անհատականութեան հիմնաւորման եւ ինքնուրոյն նկարագրի կազմաւորման մէջ:

Երրորդ կարգադրութիւնը, թատրոնի դասապահի հաստատումն է, նախակրթարանի առաջին դասարանէն սկսեալ: Այս կէտը լայնօրէն կ՚ուսումնասիրեմ քիչ անդին:

Չորրորդ կարգադրութիւնը, զբօսանքի ու ճաշի պահերու նպրին օգտագործումն է: Բակին մէջ երկլեզու հսկատար - հրահանգիչի ներկայութիւնը, զբօսանքի ընթացքին, անոր ցուցմունքները, դատողութիւնները, նոյնիսկ՝ պզտիկներուն խաղին անոր մասնակցութիւնը անգնահատելի դեր կը խաղան թէ՛ այդ ժամերը անվտանգ, խաղաղ անցընելու մէջ եւ թէ աշակերտներուն առօրեայ երկլեզուութեան զարգացման մէջ:

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՆԱԽ ԵՒ ԱՌԱՋ ԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆ Է

Իսկական կրթութիւնը դաս սորվելու, դաս սորվեցնելու մէջ չի կայանար: Բարձր նիշեր ունենալ, փայլուն աշակերտ ըլլալ, յարաբերական չափանիշեր են: Կրթութիւնը նախ եւ առաջ զգայնութիւն է: Զգայնութիւն՝ թափանցելու մանկան աշխարհը, կռահելու անոր բուն ներքին ձգտումն ու կարիքը· յետոյ՝ ճամբան հարթելու որ ան յաղթահարէ իր դժուարութիւնը· ձեւով մը՝ ինք իր մէջ իր ուսուցիչը գտնէ: Դպրոցը կրթական մթնոլորտ է. կրթական մթնոլորտ ապրիլ, կրթական մթնոլորտի մէջ մեծնալ՝ կրթութեան գործով կը յառաջանէ. բացառիկ կրակ, մանուկին ուսումնասիրութեան մարմաջը վառ պահելու, կեանքի հանդէպ սէրը, հետաքրքրութիւնը արծարծելու: Կրթութիւնը դասագիրքով չի պարփակուիր: Աշակերտին սորվածն ու ապրածը իրարմէ տարբեր, իրարմէ անջատ իրականութիւններ չեն: Այսօրուան ընկերութեան մէջ, հեռատեսիլը եւ անոր յարակից բոլոր գործիքները, անուղղակի՝ բայց տիրական կրթական գործօններ են, իրենց դրական ու բացասական երեսներով, որոնցմէ կարելի չէ խուսափիլ: Դպրոցը հարկադրուած է իր առաքելութիւնը եւ իր աշխատելակերպը վերատեսութեան ենթարկելու: Այս խնդիրը միայն հայ դպրոցինը չէ, այլ՝ կը մտահոգէ նաեւ կրթութեամբ զբաղող ամէն պատասխանատու: Մանուկները, այսօր, շատ բաներէ տեղեակ են, շատ մը եղելութիւններու ականատես. բնազխտութիւն, ընկերային յարաբերութիւն, պատերազմ, սէր, քաղաքականութիւն: Արդէն վաղահաս չափահաս են:

Դպրոցին դերն է մանուկին վերադարձնել իր աշխարհը, վերընծայել իր մանկութիւնը: Աշակերտին սորվելու սէրը անբաժան է անոր խաղալու սէրէն եւ խաղալու սէրը՝ բնութեան կոչումն է, ուժը որ կը գործէ իր մէջ:

ԹԱՏՐՈՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Այս կապակցութեամբ, հայ դպրոցին մէջ, աշակերտին խաղալու սէրը դրականապէս կրթութեան ի նպաստ օգտագործելու համար, նախակրթարանի առաջին դասարանէն սկսեալ, նկարչութեան ու երգի կողքին, թատրոնի պահ հաստատելը հրամայական պահանջ է: Պահ մը, ուր աշակերտը լեզուն, մարմինը, հմտութիւնը, սորվածները ամբողջութեամբ գործի լծէ, փորձարկումի ենթարկէ ու համադրէ· դասընկերներուն հետ հաւաքական ապրումի, ամբողջական խաղի հնարաւորութիւնը ունենայ:

Թատրոնը դպրոցէն ներս միշտ իր դըրաւչութիւնը ունեցած է: Պզտիկը խաղը կը սիրէ եւ թատրոնն ալ ունի դաստիարակչական շատ մը ծալքեր, որոնք երբ գիտակցութեամբ օգտագործուին, իրենց բարենպաստ ու շինիչ դերը կը խաղան աշակերտութեան վրայ եւ նոյնիսկ դըպրոցէն դուրս ալ, աշակերտին անմիջական շրջապատէն ներս:

Ֆրանսայի Կրթական Նախարարութիւնը, 1970-էն սկսեալ, յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած է թատրոնը դպրոցին մօտեցնելու մտադրութեամբ: Դեռ մինչեւ 1988 թուականը, թատրոնը կը դիտուէր իբր գրականութեան մէկ ենթաճիւղը: Այդ թուականէն սկսեալ, պատկան մարմինները թատրոնը կը հռչակեն լիարժէք, ինքնիշխան գեղարուեստի դասանիւթ, նկարչութեան եւ երաժշտութեան նման, անջատելով զայն գրականութենէ: Եւ կը սկսի հանրային դպրոցներու մէջ, միջնակարգի եւ երկրորդական վարժարաններու թատրոնի դասընթացքը: 1993-ին թատրոնը պաքալօրէայի «L» ճիւղի քննութեան նիւթ կ՚ընդունուի:

Թատրոն-դպրոց գործակցութիւնը մեր մօտ ալ կը բանի: Նկատի կ՚ունենամ Փարիզի եւ շրջակայքի հայկական դպրոցները: Նախ եւ առաջ Սամուէլ - Մուրատ երկօրեայ վարժարանէն ներս կը հանդիպինք խամաճիկի (տիկնիկ) լուրջ եւ տարածուած օգտագործման, բոլոր տարիքի պզտիկներու հետ, որոնք թէ՛ կը պատրաստեն եւ թէ կը խաղցնեն խամաճիկները, ձեռնհաս ուսուցչուհիի մը ղեկավարութեամբ: Բարեգործականի շաբաթօրեայ դպրոցը ունի իր թատերական պահերը: Դպրոցասէրը, իբր ամէնօրեայ վարժարան եւ թերեւս առաջինը ըլլալով Սփիւռքի պատմութեան մէջ, իր առօրեայ դասաւանդութեան նիւթերու մէջ ներառած էր թատրոնը, այդ ալ նախակրթարանի առաջին դասարանէն մինչեւ 6-րդ դասարան (ներկայիս ընդհատուած): Շաբաթօրեայ «Մկնիկին Դղեակը» դպրոցական արձակուրդներուն կը կազմակերպէ պզտիկներու յատուկ, ամբողջ շաբաթ մը տեւող թատերական աշխատանոց: Ասոնցմէ զատ, կայ անշուշտ տարեվերջի հանդէսներուն, հերթական ատենամարզանքներու ժամանակ զանազան տեսակի բեմականացումներ, երկասացութենէ սկսեալ մինչեւ բեմայարդարումի գործածութեամբ պատկերներու ցուցադրումներ: Եւ նոյնիսկ՝ երբ լեզուի դասաւանդութեան օժանդակ միջոց կը գործածուի թատրոնը:

ԹԱՏՐՈՆԻ ՀԻՄՔԸ ԽԱՂՆ Է

Ի՞նչ պէտք է ըլլայ թատրոնի դերը դպրոցէն ներս:

Թատրոնի հիմքը խաղն է: Աշակերտներուն խաղի պահանջը մէկ կողմէն, լեզուի կարեւորութիւնը թատրոնի մէջ եւ դպրոցէն ներս, միւս կողմէն, այս երկու միաւորներու միջեւ միացեալ արգինաւէտ գործակցութեան հողը կը ստեղծեն:

Թատրոնը կը վերարժեւորէ խաղի իրաւիճակը դպրոցէն ներս: Խաղը շատ սահմանափակ ուշադրութեան ենթակայ է կրթական հաստատութիւններու մէջ: Ինչ որ խաղ է «լուրջ չէ», «ժամանակի կորուստ է» մտայնութիւնը տարածուած համոզում է: Մանուկներուն ձեռքը խաղալիկ կը տրուի որպէսզի զբաղին, ժամանակ անցընեն, չարութիւն չընեն, փողոց չերթան: Բայց, խաղը երախան կը դաստիարակէ եւ կը զուարճացնէ: Դըպրոցին մէջ, զբօսանքի ժամերուն է, որ աշակերտը խաղալու առիթը կ՚ունենայ, ջուր խմելէն, արտաքնոց երթալէն եւ այլ պարտականութիւններէն երբ ձերբազատուի: Այս պահերը կարճ են եւ խաղերն ալ սահմանափակ: Մանուկին հետաքրքրութիւնները բազմազան են, տարուէ տարի փոփոխութեան կ՚ենթարկուին: Մարմնի, մտքի, զգացումներուն նոր կարիքներուն համաձայն, խաղերն ալ պէտք է նորոգուին: Օրինակ, 7-8 տարեկանին աջ եւ ձախ կողմերը զանազանելու խաղերը, 9 տարեկանին երբ տիրապետուին, այլեւս անհետաքրքրական կը դառնան: Մանկավարժական հսկայ հետազօտական ասպարէզ մըն է գիտելիքները խաղով փոխանցելու հմտութիւնը:

ԽԱՂԸ՝ ԻՆՔԶԻՆՔ ԳԵՐԱԶԱՆՑԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

Ի՞նչ են խաղի հիմնական յատկանիշները:

Խաղը գործողութիւն է. մասնակցողը սիրայօժար կ՚ենթարկուի գործողութեան օրէնքներուն եւ խաղցողը գործողութեան մէջ ինքզինք գերազանցելու բնազդային մղումը կ՚ապրի:

Ամէն խաղ յատկութիւն մը, կամ յատկութիւններու ցանց մը կը զարգացնէ անձին մէջ. կրթիչ յատկութիւն մը ունի, որուն ըմբռնումը եւ գիտակից գործածութիւնը դաստիարակչական անսահման հորիզոն կը բանայ խաղերու օգտագործման:

Բայց, խաղի բնոյթը կորուստի ճամբայ ալ է, երբ չափաւորութեամբ եւ գիտակցութեամբ չի տրամադրուիր պզտիկներուն: Այսօր, խաղի աշխարհը հսկայ շուկայ մըն է: Աւանդական խաղերու կողքին, խաղերու նոր սերունդ մը երեւան եկած է, որ կը կլանէ անոնց մօտեցողը եւ խաղցողը կը մեկուսացնէ, անոր մէջ կ՚արթնցնէ կռուազանութեան եւ բրտութեան վարքեր: Դժբախտաբար, տարեդարձի, նոր տարուան առիթով խաղ նուիրելու սովորութիւնը կը բազմացնէ, անպէտ խաղերու տարածումը: Դպրոցին մէջ, խաղի վերարժեւորումը իր բարենպաստ ազդեցութիւնը կրնայ ունենալ նաեւ աշակերտին խաղի ընտրութեան մէջ:

Խաղի աշխարհը անսահման է: Անոնք կը դասուին ամենապարզէն ամենաբարդը: Մտային կարողութիւնները զարգացնող, մարմնի մկանները զօրացնող, յիշողութեան, հաշուի, լեզուի, երեւակայութեան եւ այլ խաղեր: Գնդակի խաղերն են, որ յաճախ կը համախմբեն աշակերտութիւնը: Ասոնց օրէնքները պարզ են, մեծ թիւով մասնակիցներ կ՚ընդունին, վազելու առիթ կու տան եւ խմբային մրցակցութեան խթանող դրութիւնը մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծէ: Գրատախտակին առջեւ, մէկ ու կէս ժամ նստարանին կաշկանդող դիրքին մէջ մնալէ ետք, մկաններն են որ իրենց ընդվզումութիւնը կ՚արտայայտեն ու ազատութիւն, շարժում կը պահանջեն:

ԹԱՏՐՈՆԸ՝ ԱՐՈՒԵՍՏՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐ

Թատրոնը իր մէջ կ՚ընդգրկէ բարդ ու բազմերանգ խաղի բոլոր տուեալները: Բոլոր արուեստները իրենց յատուկ տեղը եւ անփոխարինելի ներդրումը ունին թատրոնէն ներս:

Արուեստը խաղին բնոյթը կը փոխէ, ուրիշ կշիռ, ուրիշ տարողութիւն կու տայ անոր: Հակառակ խաղին մէջ նախապէս գիտցուած, ընդունուած օրէնքներուն, արուեստի կիրառման օրէնքները նախապէս տրուած չեն. այլ՝ ստեղծագործութեան ընթացքին մէջ անոնք կը գտնուին եւ կը գործադրուին: Խաղը որոշ կարողութիւններու ցանց մը կը զարգացնէ, իսկ արուեստը՝ ամբողջ էութիւնը կ՚աշխատցնէ: Խաղը խաղցողին վրայ միայն ուղղակի ազդեցութիւն ունի. արուեստի գործ մը, ստեղծագործողէն անդին, ժամանակի տեւողութեան մէջ, իր խորհուրդը, գերզգայական, ներգործական ուժը կը պահէ եւ անոր հետ շփուողին վրայ կ՚ազդէ:

Թատրոնի եւ արուեստի պարապումին նպատակը դպրոցին մէջ, դերասան կամ արուեստագէտ պատրաստել չէ: Այդ ընտրութիւնը, անոնք, երբ չափահաս դառնան, ինքնաբերաբար կը կատարեն: Թատրոնի եւ արուեստի նպատակը այս պարագային կրթական է: Թոյլ տալ որ մանուկը վերագտնէ ինքզինք, իր դերը վերստանձնէ: Բռնազբօսիկը, աւելորդը, այլանդակը իրմէ հեռացնէ: Հանած՝ վարանոտն ու ամչկոտը, քաղաքավարն ու ինքնարուխը, զօրաւորն ու թոյլը, ամէնքն ալ խաղի մէջ զիրար ճանչնան. հաւաքական խաղի նոր տարածութիւն մը ստեղծեն, ուր ըլլան հարազատ, պարզ ու գործունեայ:

Թատերական աշխատանքը կրնայ նաեւ բացասական ազդեցութիւն ունենալ, որուն առաջքը պէտք է առնել կանուխէն: Այսպէս, երբ թատրոնը շինծու, արհեստական խօսքի, շարժուձեւի ու մտապատկերներու կը դիմէ, հակա-դաստիարակչական է ու ոչ թատերական: Իսկ երբ կ՚օգտագործուի իբր զուտ լեզու սորվեցնելու միջոց, արդէն ստեղծագործական բնոյթը կը խեղաթիւրուի: Որեւէ գրական երկ, որ թատերախաղի հիմք պիտի ծառայէ, պէտք է խաղի վերածուելու հնարաւորութիւնը ունենայ կամ խաղի տարածքը գտնուի անոր մէջ. այս է նախապայմանը թատերական աշխատանքի, առոր հիման վրայ կը զարգանան թատերական բոլոր միւս երեւոյթները՝ տիպարի մարմնաւորում, խօսք, երաժշտութիւն, լոյս եւլն.: Եթէ ոչ՝ նախընտրելի է կարդալ, սերտել, վերլուծել ու պէտք եղած հաճոյքն ու բաւարարութիւնը ստանալ: Աշակերտներուն դեր գոց սորվեցնելով բեմ հանելը, մտացածին, շինծու բեմավիճակներու արտաբերումը կը քաջալերէ:

Թատրոն ըսելով առհասարակ կը հասկնանք շէնք կամ թատերական ներկայացում: Իսկ դպրոցին մէջ՝ ոչ մէկն է, ոչ ալ միւսը: Թատերական դասընթացքը եզրն ալ դոհացուցիչ չէ, որովհետեւ սովորական դաս չէ, փորձառական, խաղի երես մը ունի, որ դասընթացքէն անդին կը տանի: Թերեւս լաւագոյն սահմանումը՝ թատերական աշխատանք կամ թատերական աշխատանոց եզրի կիրառումն է: Թատերական աշխատանքի նպատակը անպայման աշակերտներով ներկայացում տալ չէ: Թատրոնը իր ներքին օրինաչափութիւնները ունի որ կարելի չէ անտեսել: Թատերախաղ մը իր գրական վիճակէն մինչեւ թատերական ներկայացման յանդիլը՝ հասունացման շատ մը հանգրուաններէ կ՚անցնի ու խիստ կեդրոնացած փորձերու անհրաժեշտութիւնը կը զգայ. կարելի չէ աշակերտները նման խստապահանջ պարտադրութեան տակ դնել: Մանաւանդ՝ առաջին տարիներուն: Նախընտրելի է միշտ փոքր խաղերու ներկայացումով սկսիլ. փոքր, կոկիկ, լաւ կազմակերպուած: Պզտիկները շատ կը խանդավառուին նման ներկայացումներով. եւ ապա խանդավառութիւնը թանկագին առիթ է խմբային ուշադրութիւն եւ կարգապահութիւն զար-

գացնելու մէջ: Քանի մը տարիներու հաստատուն փորձառութիւնով կարելի է դպրոցական թատերախումբ հիմնել. ինչ որ կազմակերպչական եւ նիւթական կարեւոր նեցուկի կը կարօտի:

ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԹԱՏՐՈՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս արուեստի միւս ճիւղերը՝ երգ, նկարչութիւն, թատրոնն ալ կը պահանջէ արհեստավարժ անձի մը ղեկավարութիւնը եւ առաւել՝ նուազագոյն յարմարութիւններ ունեցող փորձի սրահ կամ խաղավայր: Սակայն, ի տարբերութիւն միւսներուն, թատրոնի ամենայաջող արտայայտութիւնն ու ներդրումը կը ստացուի լեզուի կամ գրականութեան ուսուցչի եւ թատերական գործիչի գործակցութենէն: Անշուշտ, լեզուի ուսուցչին բեմարուեստի ծանօթութիւնը կամ հմտութիւնը կրնայ առանձնապէս նպաստել թատերական յաջող աշխատանք տանելու:

Այս գործակցութիւնը, աշակերտին համար, լեզուի գործածութեան, փորձարկումի լայն հեռանկարներ կը բանայ: Լեզուն դուրս կու գայ իր դասային իրավիճակէն եւ կը մտնէ խաղին մէջ, առօրեային մէջ: Նոր բառապաշար, նոր խաղեր, նոր յարաբերութիւններ, խմբային ապրումներ որոնք կեանքի զանազան բնագաւառները կ'ընդգրկեն: Աշակերտները այս աշխատանքներէն կրկնակի, եռապատիկ օգուտ կը քաղեն. նախ իբր լեզուի դասի եւ թատրոնի փոխյարաբերութենէն, երկրորդ իբր խաղի մասնակցողներ եւ դեռ իբր հանդիսատեսներ, երբ ուրիշ դասարաններու ներկայացումները կը դիտեն:

Հայերէնով դպրոցականներու յարմար թատերգութիւնները խղճալի պատկեր մը կը պարզեն: Կան՝ 20-րդ դարու սկիզբը հաւաքուած ժողովրդական հէքեաթները եւ երախաներու համար արեւելահայերէնով մշակուած գրականութիւն: Հսկայ ասպարէզ մը կը բացուի առակներ, պատմուածքներ, հէքեաթներ ու ժողովրդական խաղեր թատերական աշխատանքին պատշաճեցնելու ու օտար լեզուներէ թարգմանելու: Հոս, գրողներու աջակցութիւնը անհրաժեշտ է:

Պարն ալ խանդավառող ու սիրուած մարզ մըն է եւ ամբողջական արուեստ: Հայկական աւանդական պարը մեր մշակութային կեանքի հիմնական արտայայտութիւններէն մէկն է. հողին կանչը ու տոհմիկ ապրելակերպին ու աշխարհընկալման ամենապարզ խտացած արժանաւորութիւնը: Խորհ. Հայաստանի եւ այլ պարախումբերու ֆոլքլորիք, կեղծ դեղջուկ բեմականացումները խախտած են աւանդական պարերու իսկական արժանիքը: Այս պարերը յարատեւ կրկնողական քայլերով կ'արտայայտեն համայնքի մը միասնականութիւնը, շարժումի համայնական ապրումը եւ բնութեան հետ համերաշխութիւնը: Բեմէն ներկայացուելիք պարեր չեն, այլ՝ խմբի մը անդամներուն, ներկաներուն մասնակցութիւնը պահանջող պարեր: Դպրոցին մէջ պէտք է վերադտնել պարի, պարերգի խաղային ձգողականութիւնը: Երգի ու պարի միակցումը, մասնաւոր երաժշտութեան դասերու ընթացքին կրնայ նոր հեռանկար մը բանալ դպրոցական եւ մշակութային կեանքին մէջ:

Մարմնամարզանքն ալ անշուշտ անհրաժեշտ է մանուկին համար: Սակայն, նկատի ունենալով դպրոցական ժամանակացոյցի խիստ բեռնաւորումը, նախընտրելի է որ մարզանքը արտադպրոցական գործունէութեան մաս կազմէ եւ դպրոցը առաջնակարգութիւնը տայ լեզուի եւ գեղարուեստի հետ ուղղակի առնչութիւն ունեցող նիւթերու դասաւանդումին:

ԱՇԱԿԵՐՏԻՆ ԲՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՏԵՍԸ ՄԱՆՈՒԿՆ Է

Դպրոցական թատերական ներկայացումները նախընտրելի է կատարել մասնաւոր թատրոնի նուիրուած ելոյթի ընթացքին: Աշակերտին բնական հանդիսատեսը մանուկն է: Ծնողքներն ու չափահասները ընդհանրապէս լաւ հանդիսատես չեն մանուկներուն համար: Անոնք, կամ՝ կը գերագնահատեն՝ անիմաստ չափազանցուած քաջալերութեամբ եւ կամ՝ կը թերագնահատեն պզտիկներուն ելոյթը - «չոճոխի խաղ է՝» ըսելով. իբր պարտականութիւն ներկայ կ'ըլլան հանդէսին: Յաճախ կը խանգարեն անոնց հարազատ, անկեղծ խաղը, ձեռք կ'ընեն, նշան կ'ընեն, պատկեր կը քաշեն, կը պատկերահանեն: Բայց եւ այնպէս, շատ բնական է, որ ծնողքները դիտեն իրենց զաւկին ելոյթը իբր դաստիարակ եւ իբր անոնց գլխաւոր պատասխանատու:

Բացարձակապէս ճիշդ չէ ճաշարահի դիմաց, աշակերտները բեմ հանել: Բեմը հանդիսատեսէն դիտուելու, ունկնդրուելու յատուկ ուշադրութիւն կը պահանջէ, իսկ ճաշասեղանն ու կերուխումը՝ հաճոյախօսութեան, կատակի, մտերմիկ խօսակցութեան վայր է: Անհաշտ եզրեր են բեմն ու ճաշասեղանը: Այս զուգորդումը միայն նման ելոյթներ կազմակերպողներու դրամ հաւաքելու ցանկութիւնը ցոյց կու տայ եւ կրթականի անտեսումը: Քաբարէն է որ ուտողներու քսակով չահագրգռուած, անոնց ախորժակը ա՛լ աւելի գրգռելու համար, յաւուր պատշաճի ցուցադրութիւններ կ'ընէ:

ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԱՆԴԷՍԸ՝ ԿՐԹԱԿԱՆ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Դպրոցական հանդէսները հայկական հաւաքական կեանքի գլխաւոր դրսեւորումներն են: Բեմէն արտասանուած ամէն մէկ խօսք, ներկայացուած ամէն մէկ երեւոյթ ե՛ւ մանուկին ե՛ւ ծնողքին ու հասարակութեան ենթագիտակցութեան վրայ իր հետքը կը ձգէ: Հանդէսը մշակութային երեւոյթ է. դիտողին, մասնակցողին կենցաղ ու վերաբերմունք կը թելադրէ: Խօսքին, երգին, երաժշտութեան հանդէպ ճաշակ, մակարդակ ցոյց կու տայ: Ճի՞շդ է որ աշակերտին հանդէսի ժամանակ տեսածն ու ապրածը հակադրուին դպրոցէն ներս ապրածին, անոր թելադրուածին: Ինչպէ՞ս ընդունիլ որ հանդիսութիւն մը վարուի միայն մէկ լեզուով երբ դպրոցին մէջ աշակերտին կ'ըսուի հայերէն ալ խօսեցէք ձեր ընկերներուն հետ, ձեր ծնողքներուն հետ: Ապրուած իրականութիւնը, հանդէսի մը թողած տպաւորութիւնը շատ աւելի հզօր է, քան լեզուի պաշտպանութեան համար հազար դաս ու քարոզ: Նոյնն է պարագան երաժշտութեան. յաճախ աշակերտներուն սորված երգերն ու բեմ հրաւիրուած նուագախումբերու ելոյթները կամ սրահին մէջ ցրուած ձայներիզները իրար հակասող անհաշտ նուագներ են:

Դպրոցին հանդէսը աշակերտինն է: Եւ թերեւս լաւագոյն միջոցը, այս բացառիկ պահերը վերարժեւորելու, առանց որ եկամուտի կողմը զանց առնուի, քերմէսի կամ դիմակահանդէսի դիմելն է, ուր մանուկ, չափահաս ու տարեց, ամէնքն ալ միասին խաղալու առիթը կ'ունենան:

Բեմն ու հանդէսը կրթութեան եւ մշակոյթի զօրեղ զէնքեր են, որոնք գիտակից եւ նպատակայարմար ձեւով պէտք է գործածել, թէ ոչ՝ ձախ ձեռքը կը քանդէ աջին շինածը: Հանդիսութեան ընթացքին, երկլեզուութեան կիրառումը բեմէն, աշակերտներուն մէջ կ'ամրապնդէ երկմշակութային կրթութեան տպաւորութիւնը. ծնողքներուն ու հասարակութեան ալ կը թելադրէ նման կեցուածք որդեգրել տունէն ներս: Իսկ հանդէսը առիթ կ'ընծայէ համախմբուելու, նոր սերունդին աշխատանքը գնահատելու, անոր ցնծութեան մասնակցելու, քաջալերելու որ շարունակեն իրենց ուսումը եւ անշուշտ դպրոցին աջակցութիւն ցուցաբերելու եւ ապագայի նկատմամբ նոր հեռանկարներ պարզելու:

ՍՓԻՒՌՔԸ՝ ՆՈՐ ՀՈՂ, ՆՈՐ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Կրթական ծրագրի մշակման նախաձեռնութիւնը բնականաբար տնօրէնութեան կ'իյնայ. սակայն, անոր պատրաստութիւնն ու յաջող գործադրութիւնը, միայն ու միայն դպրոցին բոլոր բաղկացուցիչ խմբաւորումներու գործակցութենէն կախեալ է. ուսուցչական կազմ, ծնողաց միութիւն, աշակերտութիւն, գործող անձնակազմ, խնամակալ մարմին եւ տնօրէնութիւն:

Կրթական ծրագիրը կը սահմանէ նաեւ դպրոցին վերոյիշեալ խմբաւորումներու պատասխանատուութիւններն ու փոխյարաբերութիւնները: Կ'ընդգրկէ տնտեսական - ելմտական բաժին մը: Նիւթական դժուարութիւնները դպրոցին առօրեայ մտահոգութիւններէն մէկն է: Բայց դրամահաւաքն ալ ունի իր արդիական միջոցները, որոնց որդեգրումը անխուսափելի է:

Սփիւռքը նոր հող է եւ նոր ծրագրի, նոր կրթութեան կը կարօտի: Հիւրընկալ երկիրը ժամանակի ընթացքին, նոր սերունդներուն ծննդավայրը կը դառնայ: Սփիւռքի մէջ հասակ առած մանուկը, անոր օդով, ջուրով, լոյսով, մշակոյթով սնած, նոյնը չէ ինչ որ արմատախիլ տարագիր, օտար երկիր ապաստան գտած Հայը: Նոր սերունդին այժմու գոյապայքարն է որ կ'առաջադրէ Սփիւռքի կրթութեան նոր ծրագիրը: Եկեղեցին իր կրթական դերը թողած է: Դպրոցը կը հանդիսանայ Գրիգոր Լուսաւորչի, Մեսրոպ Մաշտոցի եւ հայ դպրութիւնը կերտողներուն ժառանգորդը: Եւ իր պարտքն է այժմէականացնել այդ ժառանգութիւնը:

Մշակութային տուները, մեծ մասամբ, պարպուած են իրենց հայկական մշակութային ստեղծագործ տարրէն: Դասախօսութիւններու հետեւողները՝ նօսրացած: Միօրեայ դպրոցները աւելի երախաներու ժամանցի վայրեր դարձած են, քան թէ լեզու սորվելու լուրջ տեղ, ուր հայերէնի ուսուցումը կը մնայ նախնական գիտելիքներու ծանօթացման աստիճանին: Հայկական լսատեսողական նոր երիզներն ու սարքերը ջանասէր աշակերտին ուղղուած են եւ անհատական սերտողութեամբ կ'արդիւնաւորուին. սակայն, պզտիկները հարց կու տան թէ ինչո՞ւ սորվին երբ հայերէնի գործածութեան տեղ չէ մնացած:

Գաղութին մէջ, համայնքային կենսունակ հաւաքական կեանքի վերջին վայրը՝ ամէնօրեայ դպրոցն է: Եւ դպրոցը, իր կոչումին լիովին ծառայելու համար, պէտք է համախմբէ գաղութին ստեղծագործ ուժերը. գործի լծէ զանոնք նոր սերունդի կրթութեան համար: Քաջալերէ, մասնաւորապէս, հաւաքական, ընկերային կեանքը աշխուժացնող՝ կատարողական արուեստներու գործունէութիւնը: Լեզուն, իր գործածական ու արտայայտչական բազմերանգ հնարաւորութիւններով, աշակերտէն ճաշակուի եւ ապրուի: Բեմական արուեստը գործածուի աշակերտին միջոցով աշակերտին հրամցնելու՝ կենդանի համադրումը անոր ուսուցուած գիտելիքներուն եւ անկէ անդին՝ ներկայացումը, մշակութային երկերու, իմաստաւոր խօսքի ու արուեստաւոր կատարումի միջոցով:

Բարձրորակ կրթութիւնը տարիներու հետեւողական, համբերատար, ծրագրուած աշխատանքի արդիւնք է: Կրթութիւնը ամբողջութիւն մըն է. հայ դպրոցէն ներս բարձրորակ հայկական կրթական ծրագրի գործադրումն է որ կ'երաշխաւորէ որակաւոր տեղական պետական կրթութեան մակարդակը: Անմշակ, անորոշ հայկական կրթութիւնը, իր կարգին, կ'իջեցնէ ընդհանուր կրթական մակարդակը: Առանց երկլեզու կրթութեան՝ հայ դպրոցին գոյութիւնը անիմաստ է: Իսկ հայ դպրոցը՝ նոր սերունդին դարբնոցն է, Սփիւռքահայու գոյութեան հիմնաքարը:

ԺԻՐԱՅՐ ՉՈԼԱՔԵԱՆ

Փարիզ, 1995 Մարտ 6

ԽԱՂԵՐ

Կ'ԷՀԱՅ-Կ'ԳԱՅ
LES GIROUETTES ?

(5 - 10 hոգի)

Ինչպէս կ'երեւի խաղին անունէն՝ այս խաղը գիւղական ծագում ունի: Կ'էհայ - կ'գայ բայը կ'լսուի հարաւային գեղջկաբարբառին մէջ, եւ կ'նշանակէ՝ «կ'երթայ-կուգայ»:

Տեսնենք թէ ի՛նչ է կ'երթայ կուգայ:

Խնջոյական կամ հարսնիքի խմբում մ'եղած տեղը, սովորական խաղերէն մէկն ալ այս խաղն է:

Խաղալ ուզողները կ'բոլորուին սենեակին մէջտեղը: Մէջերնէն մէկը վարպետ ընտրուելով՝ կ'սկսի խաղի, եւ ինքն ի՛նչ որ ըսէ ու ընէ՝ միւսները հաւատարմօրէն ձեւացնելու պարտաւոր են:

Ա՛յսպէս, խաղապետը նախ կ'ըսէ. -

- «Ե՛մ մէ՛կը ծեռ՝ կ'է՛հայ կ'գեա՛յ» (1), եւ կ'շարժէ միեւնոյն ատեն իր մէկ ձեռքը, օրինակի համար՝ ա՛ջը:

Բոլորուողներն իրենք ալ անմիջապէս իրենց աջ թեւը ետեւ - առաջ շարժելով կը կրկնեն. -

=«Ե՛մ մէ՛կը ծեռ՝ կ'է՛հայ կ'գեայ, կ'էհայ կ'գեա՛յ»:

Խաղապետը կ'շարունակէ ապա ըսել. -

- «Ե՛մ մէ՛կը ծեռ ե՛ւ մէ՛կը վոտ՝ կ'է՛հայ կ'գայ, կ'է՛հայ կ'գեայ (2): Եւ կ'շարժէ իր աջ ձեռքին հետ նաեւ իր աջ ոտքը:

Բոլորուողներն ալ իրենց աջ ձեռքն ու աջ ոտքը շարժելով կը կրկնեն. -

= «Ե՛մ մէ՛կը ծեռ ե՛ւ մէ՛կը վոտ՝ կ'է՛հայ կ'գեայ»:

Ա՛յսպէս, յառաջատուական կարգով՝ խաղապետը կ'շարունակէ իր նախկին ըսածներուն վրայ միշտ մէկ անդամի շարժումն աւելցնել եւ ձեւացնելով ըսել: Ինքը լռելուն պէս՝ բոլորուողները պարտաւոր են նոյնն ընել ու ըսել: Որով խաղապետը կ'շարայարէ ընդհատ - ընդհատ եւ միւսները կը կրկնեն ու կ'եղանակեն մէջընդմէջ՝ հետեւեալները. -

- «Ե՛մ մէ՛կը ծեռ, ե՛ւ մէ՛կը վոտ, ե՛ւ եմ գլէօխ՝ կ'է՛հայ կ'գեայ, կ'է՛հայ կ'գեայ»:

Բոլոր այս ձեւերուն համեմատ ինչպէս որ խաղապետը կ'տարուբերէ իր անդամները՝ խօսքին համընթաց, այնպէս ալ ընելու պարտաւոր են բոլորաշար խաղցողները:

Դիւրին է երեւակայել թէ՝ յոյժ զըւարթ եւ ճարտարութեան ու փորձի կարօտող այս չափականօրէն արտայայտելի խաղը՝ երթալով աւելի՛ կ'դժուարանայ մանաւանդ որ ճարպիկ խաղապետը դիտմամբ, փորձն աւելի երկարցնելու համար, երկո՛ւ, երեք եւ ըստ կամս չո՛րս անդամուան կ'տանի վերջին կ'է՛հայ կ'գեայ բառերը, որոնց արտասանութեան տեւողութեանը պիտի ձեւացուին անդամներուն համաչափ շարժումներն ու տարուբերումը. - գրե՛թէ անկարելի:

Մէջընդմէջ խաղապետին ու բոլորուողներուն կրկնած եւ աճեցուցած այս ձեւանքը, այս անդամամարզը երբ հասած ըլլայ մէջքին՝ այսինքն երբ ամբողջ խաղցողները (5 - 10 հոգի) իրենց երկու ձեռքերը, երկու ոտքերը, գլուխը, լեզուն ու մէջքը տարուբերեն, բարբառելով նոյն ատեն իրենց շարժումներուն բանաձեւը՝ ա՛լ երեւակայելո՛ւ է այդ բաբելոնեան խառնակութիւնը, անդամային այդ յօդուածախաղը, այդ խժաձայն խաղասացութիւնը, որ նաեւ հետաքրքրական սէսպիւութիւն մ'է խաղի աշխարհին մէջ:

(1) - «Ի՛մ մէ՛կը ձեռք կ'ե՛րթայ կուգայ»:

(2) - «Ի՛մ մէ՛կը ձեռք եւ մէ՛կը ոտք կ'ե՛րթայ կուգայ»:

Տ. ՁԻԹՈՒՆԻ

ԴՊՐՈՑԻ ԴԻՄՔՆ ՈՒ ՈԳԻՆ

Դպրոցներու ստորաձանէն ու տեսակէն անկախ կրթական ամէն հաստատութեան մէջ կայ բան մը, որ դժուար է բռնելն ու արտայայտելը եւ որ սակայն ամէն քիչ թէ շատ արժէքաւոր կրթարան կը կրէ իր վրան ու իր մէջը, եւ որ հոս պէտք է յատկապէս յիշել ու մատնանիշ ընել:

Երկու դպրոցական հաստատութիւն կրնան ըլլալ բոլորովին նոյն աստիճանի եւ գրեթէ նոյն ծրագրով, կարգ կանոնի տեսակէտէն ալ կարծես աչքի զարնող տարբերութիւն մը չկայ մէջտեղը, բայց ամէնքը կը զգան ու կը տեսնեն, որ ներքին խոր բանով մը կը տարբերին իրարմէ:

Ամէն ժողովուրդ իր յատուկ կնիքը կը դնէ ինչպէս իր ամէն հաստատութեան, այնպէս ալ յատկապէս իր դպրոցներուն վրայ: Ընտանիքէն եկող վարքի, բարքի, մտածման, հակումներու եւ ըմբռնումներու ինքնայատուկ դրոշմով մը. եւ ատոր համեմատ ալ կ՚ըլլայ շէնքը, կահաւորումը, ժամերուն դասաւորումը, դասերուն ընթացքը, աւանդման նրբութիւնները, ուսուցիչներու արտաքինն ու հոգին, անոնց վարմունքն ու վերաբերմունքը եւ աշխատելու ու աշխատցնելու եղանակները:

Եւ միեւնոյն ժողովրդի ծոցին մէջն ալ տարբեր են գիւղական ու քաղաքային նոյն աստիճանին վրայ գտնուող դպրոցները. տարբեր է հոգեւորականութեան ձեռքին տակ եղող դպրոցը, տարբեր է պետական դպրոցը, տարբեր են անհատական հաստատութիւնները: Կաթոլիկ դպրոցը բոլորովին ուրիշ կերպարանք ունի ու ներքին ոգի, բոլորովին տարբեր բողոքական համայնքի ու փասթէօրի մը վարչութեան տակ գտնուող դպրոցի կերպարանքէն ու էութենէն:

Աշխարհիկ դպրոցներուն մէջ ալ կարեւորութիւն ունի, թէ ինչ դասի, խումբի, կուսակցութեան հովանիին տակն է դպրոցը, ատոր համեմատ տարբեր կ՚ըլլայ ո՛չ միայն իր ըմբռնումներու ու ձըգտումներու, այլեւ նիստ ու կացի, վարք ու բարքի շատ մը նրբութիւնները. տարբեր սրբութիւններ կը սիրուին, տարբեր բաներ կը գնահատուին, տարբեր քաղաքավարութիւն է ու տարբեր փոխադարձ վերաբերում:

Այսինչ հաստատութեան մէջ կը տիրէ «դրական» ոգի. երազը հաստատնալն է, ամէն ինչ դրամով կը չափուի, առեւտրական բարեմասնութիւնները կը յարգըւին եւ արդիւնաբերական շնորհքն է որ կը գովաբանուի: «Ժամանակը ոսկի է» եւ բոլոր սկզբունքները՝ քիչ մը խորքը որ նայիս՝ միշտ ոսկիին չուրջը կը դառնայ եւ անձնական ապագայ հարստացման, բարձրացման եւ բախտաւորութեան. ընդհական կերպով ամէն մանր ու մեծ բաներուն վրայ կ՚երեւայ ու կը զգացուի ոսկի հորթին այդ պաշտամունքը եւ եսական գծերու գնահատումը: Ուրիշ հաստատութեան մը մէջ ամէն բան հանրութեան անունով կը դատուի, հանրութեան բարձրացումը, ժողովրդին ծառայելու խտէալը կը պաշտուի. ամէնէն բարձր բանը անձնուիրութիւնը կը ներկայանայ, եսի զսպումը. եւ բախտաւորութիւնը կը ձգտի, որ հիմնուի ուրիշներուն բախտաւորութեան վրայ:

Այսպէսով ամէն ազգ, ամէն խմբակցում, ամէն դասակարգային զանազանութիւններ, ամէն կառավարական տարբերութիւն, ինչպէս եւ դպրոցը պահող բոլոր տեսակի իրաւական տէրերը, այդպէս ալ դպրոցին տնօրէնութիւնը եւ ուսուցչական կազմը, այս բոլորը միասին զանազան չափերով կ՚ազդեն դպրոցական հաստատութեան վրայ եւ կու տան անոր յատուկ կնիք մը, որոշ գոյն մը, ինքնայատուկ ներքին ու արտաքին կերպարանք մը, անկախ իր աստիճանէն, տեսակէն ու ծրագրէն:

Կրնայ շատ ուժեղ ըլլալ այդ գոյնն ու կերպարանքը եւ մենք արդէն կը խօսինք դպրոցին մէջ տիրող ոգիի մասին, դըպրոցը վարող շունչի մասին: Կրնայ շատ տկար ըլլալ այդ գոյնն ու շունչը, մասնաւոր տպաւորութիւն մը չըձգել, կ՚ըլլայ սովորական դպրոց մը, ոչինչով տարբերող դպրոց մը, կրնայ ըլլալ անհետաքրքրական դպրոց մը, նոյնիսկ անշունչ, անհոգի դպրոց մը, կրնայ ըլլալ անկերպարան դպրոց մը:

Ինչպէս որ մարդկային անհատներուն մէջ կան չեշտուած անհատականութիւններ, խոր գծերով այս կամ այն ուղղութեամբ, կան եւ անձեր աւելի սովորական արտաքինով ու ներքինով, որոնք մասնաւոր կերպով ոչինչով կը տարբերին ուրիշներէն, նման են ուրիշներուն եւ ատոր համար ալ նուազ ուշադրութիւն կը գրաւեն, այդպէս են նաեւ հանրային հաստատութիւնները: Կան դպրոցներ շատ չեշտուած որոշ կերպարանքով, հոն մեծցող եւ ուսում առնող տղան կարծես իր վրան կը կրէ հաստատութեան կնիքը եւ ո՛չ միայն դպրոցին մէջ աշակերտ եղած միջոցին, այլեւ ամբողջ կեանքին մէջ աւելի կամ պակաս ընդգծուած կերպով: Կան եւ անհոգի եւ անշունչ դըպրոցներ, ուր կ՚երթան տղաքը ուսում առնելու, ինչպէս որ կը մտնեն խանութ կօշիկ գնելու. դպրոցը չունի իր մէջ ներքին մղիչ ուժ, չունի որոշ խտէալ, ըսկըզբունքի մը, ձգտումի մը մասնաւոր պաշտամունքը. անդէմ դպրոց է: Այս տեսակ անդէմ հաստատութիւնները այն մեծ տարբերութիւնը ունին կօշիկի խանութէն, որ քառորդ ժամուան մը համար չեն. տղան տասնեակ մը տարի այդ անդէմ ու անշունչ հաստատութեան մէջ մեծնալով առանց ազդեցութիւն կրելու դուրս չի գար այդ հաստատութենէն, միայն թէ այդ ազդեցութիւնը կ՚ըլլայ բացասական. տղուն հոգեկան գծերը, ձըգտումները եւ բարոյական ըմբռնումները դարձած են իրենք ալ անդէմ ու անհոգի:

Դէմք, շունչ, ոգի ունեցող հաստատութիւնը անշուշտ որ հանրային կարեւորութիւն ունեցող գործօն մըն է կենդանի: Զա՞ր, թէ բարի ուղղութեամբ. ատիկա արդէն կախում ունի տիրող շունչի ու ոգիի տեսակէն եւ միշտ ալ որոշ չափով տարբեր խումբերու կողմէ տարբեր գընահատութիւն կը կրէ: Շունչ ու ոգիի տեսակէտէն խեղճ եղող հաստատութիւնները անուժ են, զուրկ են վարելու եւ կեանքին ուղղութիւն տալու դրդիչներէն. խորքի զսպանակը թուլցած է կամ կոտրած է եւ ատոր համար ալ լարում չունի եւ իր աշակերտներու պրկումն ալ կը թուլցնէ ու կը բազմացնէ անզսպանակ, անխտէալ մարդոց թիւը. կու տայ սեռունդներ, որոնց համար միեւնոյն է ասա՛նկ է եղեր թէ անանկ է եղեր, իրեն ի՞նչ:

Դիմաւոր հաստատութիւններէ ելլողները միշտ աշխարհը փոխելու, կեանքը կատարելագործելու եւ իրենց հասկցած ձեւով շտկելու եռեւէն ինկած մարդիկ են. ուր ալ երթան՝ հանդիստ չեն մնար, հանրային կեանքին մէջ անհանդիստ տարր են, ամէն տեղ կը միջամտեն, աղմուկ ու կենդանութիւն կը բերեն: Դիմազուրկ հաստատութիւններէ եկողները անտարբեր դէմքեր են, հանրային գործունէութեան վրայ արհամարհանքով կը նային, իբրեւ իրենց գործին չվերաբերող պարապ բաներ: Իսկ երբ բռնի կերպով կը քաշես թեւերէն ու մէջտեղ կը բերես, որ իրենց ուսումովն ու գիտցածովը պիտանի ըլլան նաեւ հանրութեան համար, իսկոյն նկատելի կը դառնայ, որ անկարող են, չունին յարմարութիւն. կը պակսի ներքին կրակը:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՔ ՏԱՐԲԵՐ ԵՐԵՍՆԵՐԸ

Արդ՝ մարդկային քաղաքակրթութեան խտացումը իր բոլոր կողմերով յատակ ըմբռնելու եւ իր ուսումնասիրութիւնը որոշ կարգի մը տակ դնելու համար՝ կրթութեան միջոցով ձեռք բերուելիք բաները կրնանք բաժնել երեք տեսակի:

Ամէնէն առաջ մարդկային բնական կարողութիւններու բացումը, նրբացումը եւ կատարելագործումը. թէ՛ նեղ մտքով զուտ ջղային կարողութիւններու փթթումն ու բարձրացումը, ինչպէս են յիշողութիւնը, երեւակայութիւնը, մտածողութիւնը, ուշադրութիւնը, կամքը, զգացումը, այսինքն մեր ջղային կեդրոններուն մէջ տեղի ունեցող ներքին կատարելագործումը. եւ թէ՛ այն հոգեկան կարողութիւնները, ուր ներքին ջղային գործունէութեան զոյգ կ՚երթայ նաեւ մկանային աշխատանք մը աւելի կամ պակաս կարեւոր չափերով, ինչպէս է, օրինակ, խօսիլը, երգելը, քալելը, պարելը, նուագելը, ըմբշելը, գրելը եւ վերջապէս մկանային ամէն կատարելագործում: Այս ամէն տեսակի հոգեկան կարողութիւններու բացումն ու մարզումն է, զոր կ՚անուանենք նեղ իմաստով զարգացում:

Կարողութիւններու այս բնական անհատական զարգացման զուգընթաց կ՚երթայ նաեւ կարողութիւններու որոշ ընկերական մշակում մը: Մարդը ընկերական կենդանի է. կ՚ապրի միշտ իր նմաններուն հետ ու իր նմաններուն մէջ: Առանց այդ մշտական ընկերակցութեան առաջանալ չէին կրնար ո՛չ հոգեկան, ո՛չ ալ նիւթական քաղաքակրթական բարիքները, որ հիմա կը վայելէ մարդը իր ծընած օրէն մինչեւ իր մահը: Բայց իրարու հետ ապրիլը, մեծապէս իրարմէ օգտուիլը եւ իրարմով պայմանաւորուած ըլլալը մարդկային հաւաքականութիւնները կը վերածէ աւելի բարդ ու աւելի բարձր տեսակի միութիւններու, որ կ՚անուանենք ընտանիք, համայնք, պետութիւն, որոնցմէ ամէն մէկը իր պահանջները կը դնէ իր բաղադրիչ մասնիկը կազմող անհատներուն վրայ: Որպէսզի կարելի ըլլայ կենակցութիւնը, միասին աշխատիլը ու միասին վայելելը, իրարու օգնելն ու իրարմէ օգտուիլը, անհրաժեշտ է, որ անհատը շարունակ աչքի առաջ ունենայ, թէ ինքը մինակ չէ, որ ուրիշներ կան չուրջը. եւ իր ըրածն ու վարմունքը պէտք է յարմարցնէ իր կենակիցներու ուզածին ու հաւնածին: Ամէն անհատ ուզէ-չուզէ պէտք է գիտնայ, թէ գինքը շրջապատող հասարակութիւնը ինչ կը պահանջէ իրմէ, թէ ինքը ինչպէս պէտք է վարուի ու շարժուի, իբրեւ մէկ անբաժան մասնիկը ընկերական այդ աւելի բարձր միութիւններուն: Այս ընկերական կեանքի պահանջը եղող ապրուստի ձեւերուն, վարք ու բարքի, քաղաքավարութեան, օրէնքներու, կանոններուն, սովորութիւններու եւ բարոյական սկզբունքներու իւրացումն է, զոր կ՚անուանենք դաստիարակութիւն. հոգիի ընկերական կողմերու մշակումը:

Հոգիի բնական եւ ընկերական կողմերու այս մշակումէն դուրս ինչ որ կը մնայ իւրացում մըն է տեղեկութիւններու, ծանօթութիւններու, եղելութիւններու, ինչ որ մարդկութիւնը դարերու աշխատանքով դիտեր է, դատեր է, հասկցեր է. ինչպէս եւ ծանօթացումը այն բոլոր բաներուն, զորս մարդը կրցեր է հնարել, շինել, կազմակերպել եւ օգտագործել, այսինքն ամբարումը անհատի գլխուն մէջ մարդկային գիտութեան եւ իմաստութեան: Մտաւոր պաշարի այդ ձեռքբերումն է, զոր կ՚անուանենք ուսում:

Այսպիսով մարդու համար կրթութիւնը, քաղաքակրթական որոշ աստիճանի մը հասնիլը, երեք երես ունի. կարողութիւններու զարգացում, դաստիարակութիւն եւ ուսում: Կրթութեան այս երեք կողմերը սերտօրէն հիւսուած են իրարու, իրարմով կը զարգանան, իրարմէ կ՚ազդուին եւ իրարու գործակից են շարունակ, բայց եւ այնպէս տարբեր են ատոնք իրարմէ, տարբեր երեսներն են միեւնոյն երեւոյթի:

Լ. ՇԱՆԹ

«Կրթութիւնը ընդհանրապէս»
Պէյրութ, 1951

ԽԱՂԵՐ

ԹԱՌՉԱՆՈՒԿ (*)
LES SYLLABES

(2 - 5 - 10 հոգի)

Խաղցողները բոլորակի նստելով, մէջերնէն մէկը, կամ դէմառդէմ նստող երկու հոգիէն մէկը փոխն ի փոխ՝ թաշկինակը գնդմրնդելով (պլլրելով) կ՚նետէ իր դիմացինին՝ բառի մ՚առաջին վանկն արտասանելով: Թաշկինակն ընդունողն անմիջապէս երկրորդ վանկ մը յարմարցնելով արտասանելու է, պայմանով որ չկակազի, ոչ ալ անյարմար, կամ առաջին վանկին հետ միանալով որեւէ բառ չկազմող վանկ մ՚արտասանէ:

Այսպէս, օրինակի համար, թաշկինակն իր դէմինին նետողը՝ կ՚արտասանէ՝ «կա» վանկը: Թաշկինակն ընդունողը պարտաւոր է անմիջապէս վերջավանկ մը, սեպենք «տու»՝ կցել անոր առաջարկածին, որով երկուքը միանալով գրեթէ մէկ բերնէ ելածի պէս՝ կազմեն «կա՛-տո՛ւ» բառը, կամ «կա՛րա՛գ», «մա՛-ծո՛ւն», «հա՛-լա՛ւ», «ե՛-րե՛ս», եւլն.:

Ուրեմն հանելուկ - բառի մ՚առաջին վանկը կ՚արտասանուի՝ պահանջուելով լրացուցիչ միւս վանկը:

Ո՛վ որ իր լրացուցիչ վերջավանկն արտասանելու ուշանայ, կակազի, կամ սխալ ու անյարմար վանկ մը կցէ առաջարկուած բառ-հանելուկին՝ խաղը կորուսած կ՚ըլլայ ի նպաստ դիմացինին:

(*) Գրական բառ:

ՄՈՒՏ-ՄՈՒՏ
PIGEON VOLE

Խաղապետն իր չուրջը կ՚բոլրէ խաղցողները: Ու իր ցուցամատին ծայրը գետնին վրայ ոլո՛ր - ոլոր պտտցնելով եւ՝ «մո՛ւտ մո՛ւտ մո՛ւտ, եէ՛լ եէ՛լ» ըսելով հետզհետէ կը բարձրացնէ ձեռքը, ապա մէ՛կէն՝ կենդանի էակի մը կամ իրեղէնի մ՚անունն արտասանելով, ցուցամատը կ՚դարձնէ վեր կ՚ռնկէ, երբ կոտոշ՝ յիշած էակին կամ իրին, եւ կ՚ըսէ օրինակի համար. _

- «Մո՛ւտ մո՛ւտ, եէ՛լ եէ՛լ ... է՛ծու կուտո՛շ». կամ՝ «...կատուու կուտո՛շ», (այծի կոտոշ, կատուի կոտոշ):

Եթէ արտասանուած անունը կոտոշաւոր կենդանիի մը անունն ըլլայ՝ խաղցողներն իրե՛նք ալ պարտաւոր են խաղապետին շարժումներուն հետեւելով մէկտեղ՝ մատերնին ալ տնկել, ապացուցելով իրենց ուշադրութիւնն ու գիտակցութիւնը՝ յիշուած կենդանիին կոտոշաւոր ըլլալուն:

Իսկ երբ արտասանուած անունն անկոտոշ կենդանիի մ՚անունն ըլլայ՝ թէեւ խաղապետն իր ցուցամատը տնկելով ըսէ օրինակ.- «կա՛տուու կուտոշ», կամ «պա՛տի կուտոշ»՝ խաղակիցներն զգոյշ ըլլալու են որ մատերնին չ՚տնկեն, որովհետեւ տըրուած անունն անկոտոշ կենդանիի մը կամ իրի մ՚անունն է, եւ խաղապետը դի՛տմամբ կ՚ուզէ շփոթեցնել զիրենք, ու փորձի ենթարկել իրենց ըմբռնումը:

Տ. ՉԻԹՈՒՆԻ

«Արեւելեան խաղաշխարհ»
Պոլիս 1919

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 4
MARDI
4 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
— FAX: 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.564 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.564

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻԻ դատական սնանկութեան ենթարկուիլը վերահաստատուեցաւ, Մարտ 31-ին, Փարիզի Վերաքննութեան Ատեանին կողմէ, ինչ որ կը նշանակէ թէ Պուշ-տիւ-Ռոնի երեսփոխանը ընտրելի չէ հինգ տարուան շրջանի մը համար, ոչ ալ կրնայ ընտրել: Ինք, պարտուած չի նկատեր ինքզինք եւ Բեկանիչ Ատեանին դիմած է, իրաւական հարց մը խնդրոյ առարկայ ընելով (առարկութիւնը կը վերաբերի ընտրելու եւ ընտրուելու հարցին, առեւտրական դատապարտման պարագային) վճիռը: Մնաց որ, առայժմ կը պահէ իր զոյգ հանգամանքները՝ Պուշ-տիւ-Ռոնի երեսփոխան Ազգ. ժողովի մէջ եւ երեսփոխան Եւրոպական Խորհրդարանի: Առաջինին ջնջումին համար, Արդարադատութեան նախարարը պէտք է դիմէ Սահմանադրական Խորհուրդին: Երկրորդին համար, վարչապետը պէտք է դիմէ Եւրոպական Խորհրդարանի դիւանին:

ԵՐԿՈՒ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ, մէկը՝ Ա-Էֆ-փէ-ի թղթակից, միւսը Ռօյթէրի լուսանկարիչ, առեւանգուած են Անատոլուի ամայի ճամբու մը վրայ, ՓՔՔ-ի կողմէ: Երկու լրագրողներն ալ (Կիւրսէլ եւ Սարըպաշ) Թուրք են: ՓՔՔ-ն զեկոյցով մը յայտարարած է՝ «Ողջ-առողջ են, մեր հիւրերն են»:

ՖԻՒՐԻԱՆԻԻ (Գորսիքայի մարզադաշտը) դատավարութեան վճիռները մեծ վրդովում ստեղծեցին Պասթիայի մէջ, Մարտ 31-ին եւ զոհերու ընտանիքները չկրցան զսպել իրենց զայրոյթը: Դատապարտուեցան միայն մարզադաշտին շինութեան թէքնիք պատասխանատուները 1-էն 3 տարի բանտարկութեան (ոմանք՝ յետաձգումով) եւ բոլորովին ազատ ձգուեցան պետական պաշտօնատարները (նահանգապետ եւ պաշտօնակիցներ): Այս անընդունելի նկատուած վճիռը տեղի տուաւ բաւական ծանր միջադէպերու եւ սպառնալիքներու:

ՄԱՏԸԼԷՆՆ ՍՈԼՈՆԵԸ, ֆրանսական շարժանկարի հին եւ սիրուած դէմքերէն, մեռաւ 82 տարեկանին: Իր գլխաւոր եւ յիշատակելի դերը կը մնայ՝ «Յաւերժական վերադարձ»ին Իզէօթը (Գոգթոյի):

ԷՌՊԻՒՍ-Ա 310 օդանաւ մը, Ռումանիոյ Թարոմ ընկերութեան պատկանող, ջախջախուեցաւ Մարտ 31-ին, երբ նոր թռիչք կ'առնէր Պուքրէշի օդակայանէն: 60 հոգի (ճամբորդ եւ անձնակազմ) մեռան:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ միշտ տեղաւորուած են հիւսիսային Իրաք, բայց, ներխուժման 14-րդ օրը, արդիւնքը այնքան ալ դրական չի թուիր: Քիւրտերը յաջողած են խոյս տալ եւ հաշուեկշիռը համեմատաբար փայլուն չէ Թուրքերուն համար: Անգարա կ'ըսէ թէ 295 քիւրտ ապստամբ ըսպաննուած են եւ 26 Թուրք զինուոր: Պէտք է ըսել որ կարելի չէ ճշգրիտ գաղափար մը կազմել, որովհետեւ օտար թղթակիցներ չեն կրնար տեղւոյն վրայ երթալ, Թուրքերը թոյլ չեն տար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ՑՈՅՑԵՐ տեղի ունեցան Փարիզի մէջ, Ապրիլ 2-ին, գլխաւորը կը վերաբերէր ՍԻՏԱ-ին որ օրէ օր կը տարածուի Ֆրանսայի մէջ (Եւրոպայի մէջ առաջին կարգը կը գրաւէ): 10 հազար ցուցարարներ տողանցած են Փարիզ, պահանջելով որ ՍԻՏԱ-ի դէմ պայքարը շօշափելի յանձնառութիւններու յանգի: Ուսուցիչներն ալ ցոյց ըրին պահանջելով որ միայն մէկ կանոնագիր գոյութիւն ունենայ բոլոր դասատուներուն համար:

ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ 7 Ֆր. կ'արժէ Ապրիլ 3-էն ի վեր (նախապէս՝ 6 Ֆր.) եւ Սերժ Ժիւլի կը բացատրէ պատճառները, որոնց գլխաւորը կը նկատէ թուղթի գինին ըղձալի յաւելումը (30% այս տարի) քանի որ նոր ձեւ տալով թերթին, էջերու թիւը աւելցած էր:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ «Բեմ» գլուխին տակ յօդուած մը ստորագրած է Լիպերասիոնի մէջ (Ապրիլ 3) խորագրուած՝ «Ջափուորները, արդիականութիւնը եւ ժողովրդավարութիւնը» ուր կը վերլուծէ օրուան կացութիւնը:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 4-ԻՆ

Կիրակի (Ապրիլ 2) Երեւանէն մեր առած տեղեկութիւններուն համաձայն, կաթողիկոսական ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ Երեքշաբթի Ապրիլ 4-ին: Առաւօտուն կը կատարուի առաջին քուէարկութիւն մը, եւ երկրորդը՝ կէսօրէ յետոյ: Երկուշաբթի, Ապրիլ 3-ին, ժողովին պաշտօնական բացումը պէտք է կատարէր Լեւոն Տէր-Պետրոսեան: Ապա, տեղի կ'ունենար պատգամաւորներու լիազօրագրերու ստուգումը: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին կ'ընկերանան Մեսրոպ Արք. եւ Խաչիկ Պապիկեան:

Մեր ստացած վերջին լուրերու համաձայն, Գարեգին Բ.ի հետ թեկնածու են Գարեգին Արք. Ներսիսեան, Պարգեւ Արք. Մարտիրոսեան եւ Գրիգորիս Արք. Բունիաթեան: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը արդէն իսկ կատարած է իր ուխտը Էջմիածնի, նախքան ընտրական ժողովին գումարումն իսկ:

TGB
ԴԱՐՈՒՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

Նախագահ Միթերան Մարտ 30-ին բացումը կատարեց Ազգ. Գրադարանի նոր համալիրին որուն բացուած հատորներու նմանող 4 շէնքերը կը բարձրանան Թոլպիաքի թաղին մէջ: Անոնց շինութիւնը եօթը տարի տեւեց: Կառոյցը կը նկատուի գիր ու գիրքի սիրահար նախագահին ամէնէն կարեւոր իրագործումներէն մէկը: Իսկ ինք կատակելով իր «յուշադամբանը» կը կոչէր երբեմն զայն: Գրադարանը արժած է եօթը միլիառ ֆրանք: Ճարտարապետն է Տոմինիք Փերօ:

Հակառակ նախագահին կողմէ կատարուած պաշտօնական բացումին, հաստատութիւնը իր դուռները հանրութեան պիտի բանայ 1997-ի սկիզբին: Հոն ընթերցումի կամ աշխատելու պիտի կարենան երթալ թէ՛ պրպտող-ուսումնասիրողներ, թէ՛ պարզ անհատներ: Նկատի առնուած են նոյնիսկ զբօսաշրջիկները որոնք յատուկ վերելակներով պիտի կրնան մինչեւ 18-րդ յարկը բարձրանալ, անկէ պարզուած տեսարանը դիտելու համար: Հոն տեղ պիտի գրաւեն 400 քմ. երկարութեամբ դարաններու մէջ 12 միլիոն հատորներ:

Գրադարանին չորս անջատ շէնքերուն միջեւ կայ 12 հազար քառ. մեթր տարածութեամբ պարտէզ մը զոր ծառազարդելու համար Նորմանտիայէն 40 տարուան 120 ծառեր հանուած բերուած են ու վերստին տնկուած: Իւրաքանչիւրը 12 թոն ծանրութիւն ունի եւ 20 մեթրէն աւելի բարձրութիւն:

Թոլպիաքի այս գրադարանը պիտի կըրնայ նոյն ատեն 3592 հոգի ընդունիլ: Կը սպասուի որ տարին աւելի քան մէկ միլիոն այցելու ունենայ: Համեմատութեան համար պէտք է յիշել որ Ուաշինկթընի Քոնկրէսի գրադարանը 520 հազար հոգի կ'ընդունի, իսկ Թոքիոյի գրադարանը 420 հազար:

Գիրքերու անվնաս պահպանումին համար կիրարկուած են ջերմութեան եւ խոնաւութեան զարգացած դրութիւններ: Գիրք մը տրամադրելու ժամանակը առաւելագոյն 20 վայրկեան պիտի ըլլայ, որքան ալ հեռու ըլլայ անոր պահպանման վայրը:

Թոլպիաք պահուելիք հատորները մաս առ մաս պիտի տարուին Ազգ. Գրադարանի Ռիւ Ռիշըլիէօ-ի ներկայի շէնքէն. փոխադրութիւնը տարի մը պիտի տեւէ:

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐԸ ԿԸ ՄՕՏԵՆԱՆ

Շաբաթավերջին թեկնածուները շարունակեցին իրենց ելոյթները, հարցազրոյցները, յայտարարութիւնները, ամէն մէկը ջանալով համոզել Ֆրանսացին որ լաւագոյնը՝ ինք է: Պալատիւր, ծիծաղելին վախն իսկ չունի այլեւս, ժողովուրդին մօտ երեւալու համար, սեղաններու վրայ ելլել, ձեռքեր սեղմել, հոս-հոն համբուրել, գրկուիլ: Պատրաստ է ամէն ինչի եւ կը փորձէ նաեւ այն տպաւորութիւնը թողուլ որ փոխուած չէ, այդպէս էր, գոնէ երիտասարդութեան եւ անցեալը կը յիշէ: Ապրիլ 2-ի «Ճշմարտութեան ժամ»ուն կրկնեց թէ ընտրապայքարը պէտք չէ պատրուակ ծառայէ խոստումներ սփռելու, ամբոխավարութիւն ընելու ամէն ուղղութեամբ: Ինք կը խոստանայ միայն ինչ որ պիտի կարենայ ընել: Երկու տարուան իր հաշուեկշիռէն մասամբ գոհ է: Շատ կը պնդէ նաեւ այն կէտին վրայ որ՝ ազատ մարդ է: Ոչ ոքի կը սպառնայ, ոչ ոքի խոստում կ'ընէ, ոչ ոքի վրայ ճնշում կը բանեցնէ: Ըսել կ'ուզէ՝ միւսը (Շիրաք) այդ ամբողջը կ'ընէ: Քանի մը ժամ յետոյ, նոյն օրը, 7 / 7 յայտագրին է որ կը ներկայանար Ժագ Շիրաք եւ զարմանք կը յայտնէր Պալատիւրի «յարձակողական ոճ»ին առթիւ: Կը ճշդէր թէ ոչ ոքի բան մը խոստացած է, թէ պէտք չէ նոյն մարդիկն առնել նոյն բաներն ընելու համար, պէտք է փոխել: Տրամադիր չէ վիճարկումի եւ կը յիշեցնէ թէ երբ ինք կ'ուզէր Պալատիւր մերժեց, այսօր նման վիճարկում մը միայն Ժոսփէնի կրնայ ծառայել:

Ըստ իրեն վաղուան Նախագահը պէտք է կարենայ փոխել, եռանդ տալ եւ համախմբել: Պէտք է հաստատել որ նոյնիսկ եթէ բան չփոխէ (ի՞նչ կրնայ փոխել) ինք գոնէ փոխուած է: Աւելի հասուն, ինքզինք գտած մէկուն տպաւորութիւնը կը թողու: Այս երկուքին միջեւ, Ժոսփէն դժուարութիւնն ունի ինքզինք պարտադրելու: Ան, դեռ ինքզինք կը փնտռէ. Եթէ Պելֆորի մէջ, Ժ. Փ. Շըվէնըման ջերմօրէն զօրավիգ էր իրեն, Պլուայի մէջ, ձեւը Լանկ աւելի վերապահ էր, գովքը հիւսելով Միթերանի, ակնարկեց Ժոսփէնի հակամիթերան աններելի դիրքին եւ շատ կէս-բերան գովեց թեկնածուն:

Հարցախոյզերը միշտ Շիրաքը կը դնեն գլուխը, բայց յաջորդներուն՝ Ժոսփէնի եւ Պալատիւրի հետ տարբերութիւնները կը նուազին:

Ժան-Ֆրանսուա Հոքի, բաւական պնդելէ ետք որ պիտի չքաշէ նախագահական իր թեկնածութիւնը, որոշեց քաշել: Ինք կ'արդարացնէ կամ կը բացատրէ այդ որոշումը, այն պատճառաւ որ կ'ուզէ թոյլ տալ որ Ժոսփէն ներկայ ըլլայ Բ. շրջանին: Իրականին մէջ, շաբաթներէ ի վեր հարցախոյզերը 0,5%-էն աւելի ձայն չէին ապահովեր իրեն եւ հաւանաբար այդքան չնչին համեմատութիւն մը մասնաւոր օգտակարութիւն մըն ալ չի կրնար բերել Ժոսփէնի: Արմատական կուսակցութեան նախագահը շլացած էր, անկասկած, եւրոպական ընտրութիւններուն ձեռք ձգած 12,5%-էն, բայց, պարզ է որ այդ յաջողութիւնը Թափիի յաջողութիւնն էր, որու սնանկութիւնները, սուտերը (իր իսկ խոստովանութեամբ), դատական հետապնդումները զինք համակրելի վըտէթի մը վերածեցին, ժամանակաշրջանի մը, ուր պարկեշտ եւ մաքուր մարդիկը խղճալի եւ ողորմելի անձեր են բոլորին համար:

Ժ. Մ. Լը Փէն չկրցաւ իր հանրաժողովը Մարսէյլ գումարել, քաղաքապետը արգիլած ըլլալով որ որեւէ սրահ տրամադրուի, սպաննուած քոմորցի երիտասարդին պատճառաւ, այն մտավախութեամբ որ միջադէպեր կրնան պատահիլ: Ժ. Մ. Լը Փէն էքս ան Փրովանս ապաստանեցաւ ուր միայն 4000 ունկնդիր ունեցաւ, բայց, լաւատես է, կը յուսայ որ առաջին շրջանին ձայներու 20% կ'ունենայ:

Համայնավար թեկնածուն ալ կը շարունակէ իր ընտրապայքարը: Պատասխանեց Ժոսփէնի որ տրամադրութիւն յայտնած էր համայնավար նախարար առնելու կառավարութեան մէջ, եթէ ընտրուի, յայտնելով որ նման բան չի կրնար պատահիլ: Ա. Վէյթէր ալ (կանաչ) դեռ քաղաքապետ կը փնտռէ ամբողջացնելու համար անհրաժեշտ ստորագրութիւնները կարենալ ներկայանալու համար: Մինչ այդ դէմ արտայայտուած է հիւլէական կեդրոններու եւ ի մասնաւորի Մեծամօրի հիւլէակայանին վերաբացման:

ԲԱՔՈՒ ԽՈՒԶԱՐԿԱԾ Է ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՇԷՆՔ ՄԸ

Ըստ թրքական մամուլին, անցեալ Ուրբաթ, Մարտ 31-ին, Ազրպէյճանի Ներքին Գործոց նախարարութեան ապահովութեան ուժերու ջոկատ մը անակնկալ ձեւով մտած է Բաքուի թրքական դեսպանատան կրթական կցորդին շէնքը եւ ծայրէ ծայր խուզարկած շուրջ 40 վայրկեան, հակառակ Թուրք դիւանագէտներու բուռն բողոքներուն: Անոնք պահանջած են որ ազերի ոստիկանները դուրս ելլեն շէնքէն ու յարգեն դիւանագիտական անձեռնմխելիութիւնը: Այս տեղեկութիւնները կը հաղորդէ «Ալ Հայաթ» օրաթերթի Պոլսոյ թղթակիցը՝ Մոհամմէթ Ապպասի:

Բացատրելով այս զարմանալի արարքը, Բաքուի ապահովութեան ուժերու պետը ըսած է, որ Մարտ 17-ի պետական հարուածի փորձ կատարողներէն ոմանք ապաստանած են տեղւոյն թրքական դեսպանատունը: Խուզարկութենէն ետք, ազերի ոստիկանները դուրս ելած են շէնքէն առանց որեւէ փաստաթուղթ տանելու կամ մէկը ձերբակալելու:

Ապպասի կը յիշէ որ Բաքուի «Էյնա» թերթը ամբաստանած է Թուրքիոյ Ազրպէյճանի դեսպանը, Էլֆաթ Քերմանօղլու եւ նաեւ թուրք այլ դիւանագէտներ, ինչպէս նաեւ կուսակցութեան ներկայացուցիչներ ազերի մայրաքաղաքին մէջ, ըսելով որ անոնք բոլորը կապ ունեցած են Մարտ 17-ի պետական հարուածի փորձ կատարող ուժերուն հետ: Ըստ այս թերթին, նախագահ Հայտար Ալիեւ հեռաձայնած է Թուրքիոյ վարչապետ Թանսու Չիլլէրին եւ բուռն կերպով բողոքած: Բայց այս վերջինը հերքած է: Այնուհետեւ սակայն, Թուրքիոյ դեսպանը Անգարա վերադարձած է ուր կը գտնուի ցարդ:

Ապպասի կը յիշէ նաեւ (ու այս զարգացումներուն կը կապէ) որ Փետրուար ամսուն, Ալիեւի խորհրդականներէն մէկը, Վաֆա Կուլիզատէ, քննադատած էր Թուրքիան որ կը փորձէ մօտենալ Հայաստանի: Անգարայի մէջ տեղի ունեցած համագումարի մը ընթացքին ըսած է որ նման մօտեցում պէտք չէ տեղի ունենայ այնքան ատեն որ Հայերը չեն քաշուած ազրպէյճանական գրաւեալ հողամասերէն ու եթէ Թուրքիա մերձենայ Հայաստանի, դաւաճանած կ'ըլլայ Ազրպէյճանին: Կուլիզատէ ըսած է նաեւ որ եթէ Թուրքիա սահմանները բանայ Հայաստանի հետ, պիտի օգնէ այս վերջինին լուծելու իր տնտեսական տագնապը ու այսպէսով զօրացնէ Հայերուն դիրքը Ղարաբաղի բանակցութիւններուն ընթացքին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը, իր դաշտին վրայ, 0-0 արդիւնք մը ձեռք ձգեց Տէնքէրքի հետ:

Այժմ դասաւորման մէջ կը պահէ նոյն դիրքը՝ 12-րդ 42 կէտով: Գլուխն է միշտ Կէնկան 67 կէտով, բայց իրեն յաջորդող Մարսէյլի Օլէմփիքը բարելաւեց իր դիրքը, տարբերութիւնը 2 կէտի իջեցնելով (65):

ԺԻՐԻՆՈՎՍԿԻ ԿԸ ԼՈՒԾԷ՞ ՀԱՅԿ. ՀԱՐՑԸ

Վլատիմիր Ժիրինովսկին Ռուսաստանի Ազատական - Ժողովրդավար կուսակցութեան ղեկավարն է: Քաղաքական բեմին վրայ անոր յայտնութեան հետ մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծեց «Ոստում դէպի Հարաւ» հատորը որ ծաւալման ռուսական յաւակնութիւններ կը ներկայացնէր: Նըւազ ընդունելութիւն չգտան հայանպաստ իր արտայայտութիւններն ալ, մանաւանդ երբ քաղաքական մարդու անոր անցեալը Թուրքիոյ կողմէ անբաղձալի նկատուածի պարագայ մը կը նշէր:

Այնպէս կը թուի որ Ժիրինովսկի կըրկին Հայաստանի այժմէականութեան մէջ տեղ գտած է հարցազրոյցով մը եւ հեռատեսիլի ելոյթով մը (Մարտ 13): Երկուքին հասարակաց կէտերը կը կազմեն այն մասերը որոնք կը վերաբերին Ռուսաստանի եւ Հայաստանի ասանդական կապերուն, բարեկամութեան, նաեւ Թուրքիոյ կողմէ հայկական խլուած հողերու վերադարձի անհրաժեշտութեան, 1915-ին; եւայլն: Հայաստանեան մամուլի երկու անուններ Մարտ 14-ին տեղ տուած են Ժիրինովսկիի արտայայտութիւններուն. մէկը «Հայք»ն է, միւսը՝ «Ազգ»ը: Առաջինը կ'արձագանգէ հեռատեսիլի ելոյթին, երկրորդը տեղ կուտայ Թղթակից Լուսիկ Ղուկասեանի կատարած հարցազրոյցին: Այս վերջինին մէջ Ժիրինովսկի աւելի լայնօրէն անդրադարձած է հայկական պատմական ակնկալութիւններուն:

Կովկասը նկատելով զանազան շահերու եւ ատով շատ մը պետութիւններու մըրցումի շրջան մը, ռուս քաղաքական այս դէմքը յատուկ վտանգ կը նշմարէ Թուրքիոյ հոն ներկայութիւնը: Ան կ'ըսէ. «Եթէ Թուրքերը հոն մտնեն, բոլորը կը մորթեն: Յիշեցէք թէ անոնք ինչպէս եկան Փոքր Ասիա, բարբարոսաբար գրաւեցին Կ. Պոլիսը եւ կողոպտեցին, մորթեցին, հնազանդեցուցին հոն ապրող բոլոր ժողովուրդները, թէ ինչպէս 1915-ին 1·5 միլիոն Հայ կոտորեցին: Ո՞վ կը վճարէ բիւզանդական մշակոյթին եւ սլաւ ժողովուրդներու հանդէպ կատարուած խժդժութիւններու փոխարժէքը: Թուրքերը նոյնքան չարիք պատճառած են մարդկութեան, որքան Գերմանացիները: Ֆաշիստ վարչակարգը սպաննեց 50 միլիոն մարդ, իսկ 17 միլիոնանոց թուրք ժողովուրդը ոչնչացուց 1·5 միլիոն հայ: Համեմատութիւնը նոյնն է: Բայց Գերմանացիներու նկատմամբ դատավարութիւն եղաւ, իսկ Թուրքերը որեւէ մէկուն կողմէ չպատժուեցան: Կարելի է հետեւցնել որ Հայերը կարելի է ոչնչացնել քանի որ անոնք փոքր ժողովուրդ են»:

Խօսելով Հայեւռուս յարաբերութիւններըը սերտացնելու անհրաժեշտութեան մասին, Ժիրինովսկի կ'ըսէ թէ իրենց ձեռընտու է քրիստոնեայ դաշնակից ունենալ որուն առիթ կը տրուի ռուսական օժանդակութեամբ տիրանալու իր պատմական սահմաններուն: Ապա կը բացատրէ. «Կը կարծեմ որ Հայաստանը պէտք է տարածուի Սեւ ծովէն մինչեւ Կասպից ծով. առնուազն: Ան կրնայ Կասպից ծովուն վրայ ափ ունենալ Ջուլֆա - Լենքորան շրջանին մէջ, ապա աւելի հիւսիս՝ դէպի Բաքու: Ան իրաւունք ունի վերստանալու Արարատ լեռը, Կարսը, Արտահանը եւ Սեւ ծովու ափ ունենալ Սամսոն - Տրապիզոն շրջանէն: Իսկ Տիյարպէքիր մայրաքաղաքով քրտական պետութեան ստեղծումէն ետք Հայաստան կրնայ Մերսինի կողմերէն նեղ շերտով մը յայտնուիլ Միջերկրականի ափին: Էհ, Անգարայի մէջ քիչ մը դժգոհ կ'ըլլան: վերջին հաշուով Թուրքերը Պոլիս եկած են Տաշքենդի կողմերէն եւ Տաշքենդը կը մնայ այն քաղաքը ուր անոնք կրնան վերադառնալ: Իրենց հայրենիքն է ան: Կամ կրնան մնալ հոն ուր այսօր կ'ապրին: Բայց պէտք չէ նեղեն Հայերուն, Քիւրտերուն»:

Ժիրինովսկի կը կրկնէ տեսակէտը թէ Ղարաբաղը 20-ական թուականներուն բոլշեւիկներու կողմէ Ազրբէջանին տըրւած է, այդ երկրին համայնավարները սիրաշահելու հեռանկարով: Իր կարծիքով «այսօր Լեռնային Ղարաբաղը պէտք է ինքնուրոյն միաւոր ըլլայ: Կարելի է նաեւ զայն յանձնել Հայաստանի: ... Նախիջեւանը եւս պէտք է վերադարձնել Հայաստանի: Չէ՞ որ Նախիջեւանը արհեստական կազմաւորում է, ադրբեջանական բնակչութեամբ, հայկական տարածքի մէջ: Ան արդէն ինէէն ի վեր Հայաստան եղած է»:

Ռուս քաղաքական գործիչը այս առաջադրութիւններու իրագործումին համար անհրաժեշտ կը նկատէ որ Ռուսաստանի յառաջիկայ ընտրութեան ազատական ժողովրդավարները ջախջախիչ յաղթանակ ապահովեն: Ինչպէս կը գրէ «Հայք»ը, ան բացատրած է թէ ի՛նչ ձեւով պիտի իրագործուին հայկական իղձերը, յատկապէս արեւմտահայկական տարածքներու առնչութեամբ: Անոր համար Հայաստան պիտի ունենայ Ռուսաստանի օժանդակութիւնը, քանի որ անոր դաշնակիցն է Մերձաւոր - Արեւելքի մէջ: Ժիրինովսկի կը շարունակէ. - «Մենք պատրաստ ենք զէնք տրամադրելու. փոխարէնը Հայաստան, նախանիւթով ու պատրաստի արտադրութեամբ կը վճարէ: Հայերը կ'ունենան իրենց կառավարութիւնը, իրենց բանակը: Ատիկա մեզի չի սպառնար: Մեզի ձեռնտու է ուժեղ Հայաստանի մը գոյութիւնը: Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրումին համար մենք կը տրամադրենք զէնք ու դիւանագիտական օժանդակութիւն: Ի վերջոյ, պայմաններ կը ստեղծենք որպէսզի աւելի շատ ուրախ հայ մանուկներ ըլլան, ազատօրէն խօսին իրենց մայրենի լեզուով եւ զարգացնեն հայ ժողովուրդին մեծ մշակոյթը»:

Ցեղասպանութեան 80-ամեակի նախօրեակին երբ Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ ջանք կը տարուի արժանի շուքով նշելու իր հողին հետ ամբողջ ժողովուրդի մը կոտորակումը, ամէն կասկածէ վեր է որ Ժիրինովսկիի արտայայտութիւնները որպէս նախախնամական օրհնութիւն պիտի ընկալուին «հայանպաստ» արտայայտութիւններու տակաւին ծարաւ մնացածներու կողմէ: Պիտի ըլլա՞ն նաեւ ուրիշներ որոնք փորձեն իրապաշտութեան կանգունով չափել ըսուածները. ո՛վ գիտէ: Ամէն պարագայի, դժուար է չմիանալ «Հայք»ի խմբագրութեան տեսակէտին որ ընկերացած է վերոնշեալ գրութեան եւ ամփոփուած սա տողերուն մէջ. «Այս իմաստով հետաքրքիր կը լինէր լսել թէ ինչպէս ելոյթ կ'ունենար նա Թուրքիայում»: Նոյն պարբերութեամբ «Հայք»ը կ'ըսէ տակաւին. - «Մեր քաղաքական այրերը գիտակցո՞ւմ են թէ ինչպիսի բարդ աշխարհաքաղաքական իրադրութեան մէջ ենք գտնւում, այսպիսի պարզ հայանպաստ յայտարարութիւնները միանշանակ ընկալելու համար»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏՐԱՍ, ԿԱԼԿԱԹԱ, ՍԻՆԿԱՓՈՒՐ

Մատրաս, առաջին հայ պարբերական՝ Ազդարարի տպագրութեան 200-ամեակ. տպուած 1794-ին Յարութիւն Քհնյ. Շմաւոնեանի կողմէ:

Չինսուրա, 1695. առաջին հայ եկեղեցւոյ կառուցման 300-ամեակ:

Ահա այս զոյգ հանդիսութիւններու համար ուխտագնացութիւն կատարուեցաւ դէպի Հնդկաստան:

Ամիսներ առաջ Աւստրալիոյ եւ Հընդկաստանի եկեղեցական կազմակերպութիւնները ծանուցին ուխտագնացութեան մասին ու ապա հաղորդեցին ժամանակացոյցը: Սիտնիէն Փետր. 15-էն 16 հոգիներէ բաղկացած ուխտաւորներու խումբ մը, առաջնորդութեամբ Հնդկաստանի եւ ծայրագոյն Արեւելքի հայր. պատուիրակ Աղան Արք. Պալիօզեանի, ճամբայ ելաւ դէպի Մատրաս:

Ուխտաւորները նոյն կէսօրին սեղանակից դարձան առաջնորդ հօր ու ապա Սինկի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ մէջ տպաւորիչ արարողութենէ մը ետք, ճամբայ ելան դէպի օդակայան: 12 ժամուան թռիչքէ ետք հասան Մատրաս, ուր դիմաւորութեան եկած էին Կալկաթայի հովիւ Սահակ Քհնյ. Սահակեան, եկեղեցւոյ վարչական Պ. Սթիվ Ծորտըն եւ Հնդկաստանի մօտ Հայաստանի պատուոյ հիւպատոս Պ. Յովսէփ Սէֆէրեան:

Մատրասի մէջ աւստրալահայ ուխտաւորներուն միացան Կալկաթայէն ժամանած ուխտաւորները եւ Մարդասիրական Ճեմարանի սան - սանուհիները:

Փետրուար 16-ին առաջնորդ հայրը առաւօտուն պատարագ մատոյց Մատրասի Ս. Աստուածածին Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ - կառուցուած 1712-ին եւ վերանորոգուած 1772-ին -, ուր ներկայ էին Մալաբար, Կաթողիկէ, Անկլիքան, Բողոքական ու այլ եկեղեցիներու բարձրաստիճան հոգեւորականներ, ինչպէս նաեւ պետական եւ դիւանագիտական շըրջանակի ներկայացուցիչներ:

Պատարագի ընթացքին ընթերցուեցաւ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի 1993 Սեպտեմբեր թուակիր սրբատառ կոնդակը հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով ու ապա առաջնորդը երկու լեզուներով տպաւորիչ ու ոգեշունչ քարոզ մը խօսեցաւ, պանծացնելով գիրերու գիւտը, Ազդարարի տպագրութեան 200-ամեակը, ու վեր հանեց Յարութիւն Քահանայ Շմաւոնեանի կոթողական աշխատանքը:

Յաւարտ պատարագի հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Ազդարարի հրատարակիչ-խմբագիր Յարութիւն Քհնյ. Շմաւոնեանի շիրմին վըրայ, որ կը գտնուի եկեղեցւոյ շըջափակին մէջ: Հոգեհանգիստէն ետք Աղան Արք. բացումը կատարեց Հայաստանէն բերուած խաչքարին, որ տարի մը առաջ օծուած էր Վազգէն Ա.ի կողմէ ու զետեղուած Շմաւոնեան Քահանայի շիրիմին գլխավերեւը: Պատուոյ հիւպատոս Պ. Յովսէփ Սէֆէրեան ազգայնաշունչ ճառով մը վեր հանեց Շմաւոնեան Քահանայի կոթողական աշխատանքը:

Ապա տեղի ունեցաւ պաշտօնական ճաշ, ուր եկեղեցական ու պետական անձնաւորութիւններ ելոյթ ունեցան ու շեշտեցին Հայոց շինարար եւ օգտակար տարր մը ըլլալու գեղեցիկ երեւոյթը:

Կէսօրէ ետք Մալաբար եկեղեցին բացառիկ ընդունելութեամբ մը պատուեց ուխտաւորները: Եկեղեցիի շրջափակէն պաշտօնապէս դիմաւորուեցաւ Աղան Արք. եւ ընկերակիցները, ապա առաջնորդուեցաւ եկեղեցի ուր կրօնաշունչ յայտագիր մը գործադրուեցաւ շարականի երգեցողութեամբ ու ճառերով: Այս առիթով առաջնորդ հայրը Մալաբար եկեղեցւոյ Մատրասի առաջնորդ Զաքարիա Մար Դիոնէսիոսին նուիրեց եպիսկոպոսական մատանի ու փոխադարձաբար ստացաւ նուէրներ:

Աւելի ուշ քրիստոնէական էքիմէնիք շարժումը, ընդունելութեամբ մը պատուեց Աղան Արք.ը, որ իր կարգին քրիստոնէական շունչով լեցուն խօսքով մը հանդէս եկաւ:

Փետրուար 17-ին, ուխտաւորները այցելեցին Մատրասի մէջ գտնուող Թովմաս Առաքեալի գերեզմանը ու ապա չարչարանաց ու նահատակութեան բլուրը: Այստեղ եկեղեցիէն ներս շիրմաքարեր կային հայերէն արձանագրութեամբ, երբեքը եկեղեցիէն ներս, մէկը շրջափակին մէջ: Առաքելոց նկարներուն վրայ անունները գրուած են հայերէն լեզուով: Գրակալին ու Աւագ խորանին վրայ հայերէն արձանագրութիւններ կան: Շարականի երգեցողութեամբ ու աղօթքով բաժնուեցան սրբավայրէն:

Երկու ժամուան թռիչքէ ետք, երեկոյեան ուխտաւորները ժամանեցին Կալկաթա ու դիմաւորուեցան գաղութի անդամներու կողմէ, գլխաւորութեամբ եկեղեցւոյ վարչական Պ. Մանուկի:

Կիրակի, Փետրուար 19-ին Սահակ Քահանայ Սահակեան պատարագեց Նազարեթայ եկեղեցւոյ մէջ ու առաջնորդ հայրը երկու լեզուներով քարոզեց ու վեր հանեց հնդկահայ գաղութի ու մանաւանդ Մարդասիրական Ճեմարանի -հիմնուած 1821-ին- կարեւորութիւնը մեր հայ իրականութեան մէջ:

Կէսօրին ուխտաւորաց խումբը ճաշով մը պատուեցաւ Հայկական Մարզական Ակումբի անդամներուն կողմէ, ուր փոխանակուեցան ճառեր ու նուէրներ:

Փետրուար 20-ին եւ 21-ին ուխտաւորներու խումբէն մաս մը Տէլհի - Ակրա մեկնեցաւ ու այցելեց աշխարհահռչակ Թաճ - Մահալը, որ աշխարհի եօթը հրաշալիքներէն մէկն է:

Փետրուար 21-ին պատուիրակ հայրը Կալկաթայի մէջ մամլոյ ասուլիսի ընթացքին խօսեցաւ եկեղեցիի, Հայութեան եւ հնդկահայ գաղութին մասին: Յաջորդող օրերուն բազմաթիւ յօդուածներ լոյս տեսան տեղական ու անգլիատառ թերթերու մէջ:

Փետրուար 22-ին, պատուիրակ հայրը ընկերակցութեամբ Կալկաթայի եկեղեցւոյ ատենապետ Պ. Հայկ Սուքիասի եւ պատուոյ հիւպատոս Պ. Յովսէփ Սէֆէրեանի, քաղաքավարական այցելութիւն մը տուաւ համաշխարհային համբաւի տիրացած բարեգործ Մայր Թերեզային, զինք հրաւիրելով ներկայ ըլլալու Վարդանանց տօնի պատարագին:

Նոյն երեկոյեան Պ. Հայկ Սուքիաս մեծ ընդունելութիւն մը տուաւ ի պատիւ պատուիրակ հօր եւ ուխտաւորներու:

Փետրուար 23-ին, Սահակ Քհնյ. Սահակեան պատարագեց Կալկաթայի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ ու Աղան Արք. քարոզեց, վեր առնելով Վարդանանց ոգին: Մայր Թերեզա ներկայ եղաւ պատարագին ու ստացաւ ուխտաւորներու սրտաբուխ նուիրատուութիւնը, որուն համար իր քրիստոնէաշունչ խօսքով շնորհակալութիւն յայտնեց: Յաւարտ պատարագի ճաշ տեղի ունեցաւ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, ուր եւ կը գտնուի Սըր Փօլ Չէյթըր ծերանոցը:

Նոյն իրիկունը Վարդանանց տօնին առիթով Մարդասիրական Ճեմարանի սան-սանուհիները գեղարուեստական բարձրօրակ յայտագրով մը ելոյթ ունեցան ու արժանացան հանդիսականներու գնահատանքին:

Պատուիրակ հայրը Փետր. 24-ին մեկնեցաւ Պանկլատէշ, ուր մայրաքաղաք Տաքայի մէջ Ս. Յարութիւն եկեղեցին ունինք, կառուցուած 1781 թուականին: Նոյն իրիկունը առաջնորդ հայրը պատարագ մատոյց ու բանին կենաց քարոզութեամբ մխիթարեց 10-ի հասնող Հայերը: Պատարագին ներկայ էին անկլիքան եպիսկ.ը, կաթողիկէ, բողոքական եկեղեցականներ, պետական ու դիւանագիտական շրջանակներու ներկայացուցիչներ: Աղան Արք. անկլիքան եպիսկ.ին նուիրեց գեղեցիկ ձեռաց խաչ մը, իր երկար տարիներու ուշադիր հսկողութեան համար, հանդէպ՝ Տաքայի Հայոց եկեղեցւոյ: Յաւարտ պատարագի տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն:

Յաջորդ օրը Փետրուար 25-ին պատուիրակ հայրը ընկերակցութեամբ Տաքայի եկեղեցւոյ ատենապետ Պ. Միքայէլ Մարթինի Կալկաթա վերադարձաւ: Կիրակի, Փետրուար 26-ին, Կալկաթայէն Չինսուրա ուխտագնացութիւն, տօնախմբելու Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Հայց. Առաքելական եկեղեցւոյ 300-ամեակը: Այս առիթով պատարագեց ու քարոզեց Աղան Արք. Պալիօզեան ու իր քարոզին մէջ վեր առաւ սիրոյ ու գոհութեան ոգին: Ընթերցուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տեղապահ՝ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանի օրհնութեան գիրը հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով: Պատարագի աւարտին պսակադրութեան տպաւորիչ արարողութիւնը տեղի ունեցաւ կալկաթահայ ծնողի եւ Հայաստանէն ժամանած իր նշանածին՝ Սայտայի: Բոլորին համար բացառիկ ու յուզիչ պահ էր. քանի երկար տարիներէ ի վեր այսպիսի արարողութիւն տեղի չէր ունեցած Չինսուրայի եկեղեցւոյ մէջ: Պատարագի աւարտին մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Ղարաբաղի ազատագրութեան համար պայքարած վերջին հայ իշխանի շիրիմին վրայ, որ կը գտնուի եկեղեցւոյ զանգակատան կողքին: Ցրիտոն Մելիք Բեկլարովի --վերջին իշխաններէն մին Ղարաբաղի- եւ զաւակներուն շիրիմները կը գտնուին այս շրջանին մէջ:

Յաւարտ արարողութեան պաշտօնական ճաշ տրուեցաւ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ: Ապա ուխտաւորներ, կալկաթահայեր ու սան - սանուհիներ այցելեցին կաթողիկէ Փանտըլ ուխտատեղի - եկեղեցին, ուր կայ Հայու մը շիրիմը:

Փետրուար 27-ին, Կալկաթայի Հայկական Ակումբի վարչութիւնը ողջերթի երեկոյթ մը կազմակերպած էր, որ տեղի ունեցաւ Միութեան կեդրոնատեղիին մէջ: Ելոյթ ունեցան Կալկաթայի եկեղեցւոյ ատենապետ Պ. Հայկ Սուքիաս, Հայաստանի պատուոյ հիւպատոս Յովսէփ Սէֆէրեան, ուխտաւորաց խումբէն Սիտ-

նի եկեղեցւոյ ատենապետ Կարօ Սէթնի, Հայկական Ակումբի ատենապետուհի Տիկին Արա, եւ վերջապէս պատուիրակ Հայրը։ Բոլորը յուզուած էին. անդրակ Հայրը։ Բոլորը յուզուած էին. անդրանող օրերը Հնդկահայերն ու Աւստրալահայերը մտերմացուցած էին, քանի հահայերը մտահողութիւնը՝ հայապահպանումը, բոլորը իրարու կը միացընէր։

Փետրուար 28-ին այդ՝ Թանկրա, ուր Ս. Երրորդութիւն մատուռին մէջ եկեղեցական արարողութիւն կատարուեցաւ ու ապա հոգեհանգստեան արարողութիւն՝ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ ննջեցեալներու եւ ընդհանրապէս Հնդկաստանի տարածքին վրայ մահացած հայորդիներու հոգիներուն ի հանգիստ։

Կէսօրին պաշտօնական ողջերթ - ճաշ կազմակերպուած էր, որ տեղի ունեցաւ Մարդասիրական Ճեմարանի ճաշարանին մէջ, ներկայութեամբ գաղութի անդամներուն, ուսուցչական կազմի, սան - սանուհիներու, ուխտաւորաց խումբի։ Պատուիրակ Հայրը իր խօսքը ուղղեց աշակերտութեան, չէչտելով կարեւորութիւնը ուսման ու դաստիարակութեան։

Նոյն երեկոյեան ուխտաւորները ընկերակցութեամբ պատուիրակ Հօր, ճամբայ ելան դէպի Սիտնի. իրենց ճամբուն վրայ առիթը ունեցան Սինկափուր մնալու եւ ոմանք այցելեցին Սինկափուրի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, կառուցուած 1835-ին։ Մարտ 2-ի առաւօտեան ուխտաւորներն ու պատուիրակ Հայրը ժամանեցին Սիտնի. մեծագոյն տպաւորութիւններով բեռնաւորուած ու հոգեկան ապրումներով ոգեւորուած։

Պատուիրակ Հայրը Կալկաթա կեցութեան օրերուն առիթը ունեցաւ զբաղելու գաղութային հարցերով. ժողովներ գումարեց Եկեղեցւոյ ու դպրոցներու վարչական կազմերու հետ, հանդիպում ունեցաւ ուսուցչական կազմին հետ, ինչպէս նաեւ հանդիպեցաւ աշակերտներուն եւ աշակերտուհիներուն, տալով անոնց անհրաժեշտ թելադրութիւններ։

Պատմական արժէք ու նշանակութիւն ունեցող երկու տօնախմբութիւններ Ագդարարի 200-ամեակ ու Չինսուրայի եկեղեցւոյ 300-ամեակ կը մնան կոթողական յուշարձաններ հեռաւոր Հնդկաստանի տարածքին վրայ, որպէս վկաներ գաղութին հարուստ անցեալին ու համահայկական բնոյթի ծրագիրներու։

Ցարդանք ու պատիւ պատմութիւնը կերտողներուն։

ԴԻՒԱՆ ՀԱՅՐ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԻ
ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԵՒ Ծ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ

Սիտնի, Մարտ 1995

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԻՎ ԹԵՐՆՈՆԻ ՀԵՏ

Հայ Դատի Յանձնախումբի հրաւէրով, շուրջ վաթսուն հոգի փութացած էին Ուրբաթ Մարտ 17-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան Տէմիրեան սրահը, ունկնդրելու համար «Ոճրագործ Պետութիւնը» (*) նոր հրատարակուած գիրքին հեղինակ՝ Իվ Թերնոնին։

Երեկոյթին բացումը կատարելէ վերջ, Մառալ Աստուրեան խօսքը փոխանցեց «Հայ Դատի» Ֆրանսայի նախագահ՝ Արա Գրիգորեան որ դրուատալից խօսքեր արտասանեց Իվ Թերնոնի հասցէին, ի գնահատութիւն իր 18-ամեայ անխոնջ աշխատանքին, հայկական ցեղասպանութեան ծանօթացման ի խնդիր։ Ապա, վիրաբոյժ - պատմաբան Թերնոն բացատրեց իր այս վերջին գործին բուն նպատակը, որն էր ի մի ամփոփել այս դարու կատարուած ցեղասպանական միտումով բոլոր ոճիրները։ Ան պատասխանելով կայծ Մինասեանի հարցումներուն, հանգամանօրէն բացատրեց այս գիրքին յղացման դրդապատճառները։

Նախ եւ առաջ ան ուզեց պարզել այն մօտեցումը որ իրեն մղած էր հրէական ցեղասպանութիւնը ներկայացնել հայկականէն առաջ։ Իվ Թերնոնին համար, նացիներուն գործած ոճիրը աննախընթաց է ու իր տեսակին մէջ կը մնայ եզակի. անհրաժեշտ է ուրիշ նման դէպք բացատրել առանց հիմնաւորուելու Աուշվիցի վրայ, որ ինք իր մէջ կը պարունակէ «ժէնոսիտ» բառին լման իմաստը. ու Իվ Թերնոն շարունակեց՝ «Հարկ է լաւ հասկնալ այդ ցեղասպանութիւնը, որ գործուեցաւ Եւրոպայի սիրտին վրայ, ամէնէն քաղաքակրթուած երկիրներէն մէկուն մէջ, ըմբռնելու համար միւսները։ Հրէական եւ հայկական ցեղասպանութիւններուն միջեւ խոր տարբերութիւններ կան (առաջինին մէջ, ցեղապաշտ կողմը աւելի շեշտուած է բայց անոր մէջ, հողի մը տիրանալու ձգտումը չկայ), բայց անվիճելի է որ երկու ոճիրներն ալ ցեղասպանութիւններ են»։ Իվ Թերնոնի այս մեկնաբանութիւնը, ներկաներէն շատերուն համար գոհացուցիչ չթուեցաւ, որովհետեւ այնպէս կը թուէր որ այս բանաձեւումի ընթացքին, յետին միտք մը կար մէկ ոճիրը միւսէն գերադասելու։

Երեկոյթին իր դրական մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ փաստաբան Լեֆ Ֆորսթէր, որ Հայերու ծանօթ է իբր հայկական կողմին պաշտպան, Պեռնար Լէուիսի դատին։ Ան փորձեց գտնել ցեղասպանութեան ախտին բուն արմատը ու եզրակացուց որ ան ծնունդ առած է Ֆրանսայի մէջ ԺԹ. դարուն, Ժորժ Սորելի կամ Օկիւսթ Քոնթի նման, մտածողներու գրիչին տակ։ Լեֆ Ֆորսթէրի համար այս գաղափարախօսութիւնները երեւցած են Սորպոնի մէջ (ուր նաեւ ուսանած է Քամպոճի կարմիր խմերներու պարագլուխ՝ Փօլ Փոթ), եւ օրինակ բերաւ ֆրանսական «Մարսէյէզ» քայլերգը որ իսկական կոչ մըն է ցեղասպանութեան։ Իր խօսքը աւարտելով, Լ. Ֆորսթէր առաջարկեց հայ դատը այժմէականացնել դիպուկ ձեւով մը՝ Թալաաթին դատը թատերգութեան վերածել ու զայն լայն հասարակութեան ներկայացնել ֆրանսական բեմէ մը, օրինակ Ռոպէր Հոսէյնի մը բեմադրութեամբ...

Իվ Թերնոնի եւ Լեֆ Ֆորսթէրի նման երկու մասնագէտներու միատեղ ներկայութիւնը, այս երեկոյթին բարձր մակարդակ մը տուին։ Ներկայ հասարակութիւնը, աւելի քան երկու ժամ, ու մեծ ուշադրութեամբ հետեւեցաւ անոնց ելոյթներուն եւ բազմաթիւ հարցումներ ուղղեց։

Հաւաքոյթին վերջաւորութեան, Իվ Թերնոն իր հատորը ձօնագրեց։

Հ. Հ.

(*) L'Etat criminel. Les génocides au XXe siècle, *Yves Ternon*, Ed. SEUIL, Paris, 1995.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԵՐ Ի ՊԱՏՈՒԻ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Chevalier dans l'Ordre des Arts et des Lettres

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

Մարտ 23-ին, Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի սրահը վայրը եղաւ հաճելի հաւաքոյթի մը։ Ճարտարապետ Եդուարդ Սարգսեան, Մարսէյլի Հայ գաղութի վաստակաշատ մշակներէն երաժիշտ եւ երգահան Վարդան Սարգսեանի զաւակը, ստացաւ «Արուեստից եւ դպրութեանց» մէտալը ձեռամբ փրոֆ. Ժան Շէլինիի յանուն Ֆրանսախօսութեան եւ Մշակոյթի նախարար Ժագ Թուպոնի։

Փրոֆ. Ժան Շէլինի բարեկամական նկարագիր եւ մտերիմ չեշտ մը տուաւ արարողութեան։ Պարզ ու տեղին բառերով վեր առաւ մեծարեալին մէջ մարդը եւ արհեստավարժը։ Լաւագոյն ներդաշնակութեամբ մարդը ապրեցաւ իր կրկնակ ինքնութիւնը, ըսաւ Ժ. Շէլինի, եւ արհեստավարժը ստեղծագործողի դերին մէջ իր իրագործութիւններով, ի մէջ այլոց Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը եւ Էքս - Ան - Փրովանսի մերձակայ Էկիւյը քաղաքի Մշակութային Կեդրոնը, ցոյց տուաւ ինքնատիպութիւն եւ տաղանդ։

Եդուարդ Սարգսեան իրեն եղած պատիւը վերադարձուց Հայ գաղութին, Հայ Մշակոյթին որուն հրապոյրին տակ, ըսաւ, հայրս ինծ դաստիարակեց։ Արտայայտեց ներքին ապրումներ, դրսեւորեց հոգեվիճակներ որոնք իրը եղած են տարիներու ընթացքին եւ ազդած իր նկարագրին վրայ, ըլլալով պահանջկոտ, մերժելով միջակութիւնը եւ որպէս արհեստի եւ արուեստի մարդ փնտռելով ամէն բանէ առաջ ստեղծագործութիւնը։ Ե. Սարգսեան յուզումով շնորհակալութիւն յայտնեց Ժան Շէլինիին եւ իր բարեկամներուն որոնք գինքը շրջապատեցին այս բացառիկ առիթով։

Բարեկամներու շատ սեղմ շրջանակի մը մէջ տեղի ունեցաւ մէտալին տուուչութիւնը եւ շարունակուեցաւ բարեկամութեան գաւաթին շուրջ, ճոխ սեղանի մը առջեւ։

Միշտ ուրախութիւն մը եւ գոհունակութիւն մըն է տեսնել գաղութի անդամներ, անձնաւորութիւններ պատուուած ու վարձատրուած իրենց արժանիքներուն համար։ «Արուեստից եւ Դպրութեան» այս կարգը հաստատած է Անտրէ Մալրօ Տը Կոլի Մշակոյթի նախարարը։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

LIVRES REÇUS

AU BOUT DE LA PESTE
un roman moyenâgeux

Prof. MARION
(Président de la Fondation Bullukian)

SYLVIE FEYEUX

Ed. des Traboules, Brignais 1995

ԼՕՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գործու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Մութին մէջ սկիհներ և դրօշներ կը վըլտան - բիւզանդական եկեղեցական յարդարանքային յորդառատութեամբ։ Արուեստի ոճ մը որ աւելի շօշափելի է քան՝ փիկիւրատիֆ։ Սուրբին ձուաձեւ մատանջ դէմքը շրջապատող ասեղնագործին վրայ արծաթեայ իրական սրբապսակ մը զետեղած են. Իւրաքանչիւր պատէ՝ ձիթապտուղի պէս սեւ աչքեր անդղչում նայուածքով կը հային դէպի վար։

Հոս՝ Սր. Սպիրիդիոնի Եկեղեցիին մէջ՝ արծաթի, պղինձի, բրոնզի եւ երկաթի մարզէն ներս Վենետիկ - Թուրքիա մրցակցութիւն մը կայ։ Մետաղի վրայ փորագրուած այս բարդ գործերուն եւ գոյներուն տակէն՝ հեթանոսական սեւ աչքերը կը շարունակեն սեւեռած նայիլ իրենց աշխարհիկ ախորժակներով - կը յիշեցնեն քեզի, թէ այս սեղմ ծիսականութեան մէջ բանտարկուած՝ որքան առկայ է հին պանթէոնը։

Լոյսը՝ բութ պատերուն վերեւ պարփակուած՝ ուժգնօրէն կը ժայթքէ մեծ գաւիթներէն եւ խաղի նման կը փայլի գեղացիներու գլխակալերուն, գլխանոցներուն, մօրուքներուն ու շրթներուն եւ հագուստներուն վրայ։

Սուրբը անայլայլ կը հանգչի իր դագաղին մէջ։ Մոմիայ մըն է, կռնծած փոքր մարմին մը, որուն փոքրիկ ոտքերը (ասեղնագործ մուճակներու մէջ ամփոփուած) դագաղին վարի մասի մէկ բացուածքէն դուրս կ'ելլեն։ Եթէ հաւատացեալ ես, կրնաս ծռիլ եւ մուճակները համբուրել։ Խնդրանքիդ ընթացք կուտայ։

Ո՞վ է Սպիրիդիոնը։ Առասպելաբանական ուսումնասիրութեան զուարճալի նիւթ մըն է անոր կեանքը։ Ծնած էր եւ որպէս հովիւ կ'ապրէր Կիպրոսի լեռներուն վըրայ։ Երբ իր կինը մահացաւ, վանքի մը չորս պատերուն մէջ թաղեց իր վիշտը։ Հոն անմիջապէս աչքի զարկաւ իր հոգիի ազնուութեամբ եւ Աստուծոյ հանդէպ հաւատարմութեամբ։ Եպիսկոպոսի հանգամանքով մասնակցեցաւ Նիկիոյ եկեղեցական կարեւոր ժողովին, ուր օրուան խնդրայարոյց նիւթին՝ Երրորդութեան հաւատամքին կապակցութեամբ հրաշագործ վկայութիւն մը բերաւ, արտահանելով աղիւս մը (զոր յառաջացուցած ըլլալու է իր մարմնէն) ուրկէ՝ երկուքը մէկի մէջ միացած՝ թէ՛ հուր թէ՛ ջուր ժայթքեցաւ տեղւոյն վրայ իսկ։

Երկար կեանք, բազմաթիւ բարի գործեր եւ ոչ - նուազ թիւով հրաշագործութիւններ նպաստեցին յետագայ իր ժողովրդականութեան։ Այնպէս որ՝ իր մահուան պահուն (իննսունը անց տարիքին) Տրիմիթոնի այս համեստ եպիսկոպոսը գրեթէ սուրբի պէս կը յարգուէր։

Թաղուեցաւ։ Բայց իր հանգիստ չճանչցող առաքինութիւնը չէր կրնար հողին մէջ անէանալ։ Եւ ահա՝ դագաղէն տարածուող անուշաբոյր հոտեր սկսան յուզում առթել ուղղափառներուն։ Կարմիր վարդերու ճիւղ մը վեր ըլացաւ իր դամբանէն - դեռ մինչեւ հիմա կարելի է զայն տեսնել Կիպրոսի մէջ։ Իրարու վրայ բարդուող այս նշանները դրդեցին որ հոգեւորականները գերեզմանէն հանեն անոր մարմինը։ Հանած - չհանած՝ Սպիրիդիոն հրաշք մը գործելով արդարացուց իր յարութիւն առնելը, նոյնինքն Աստուծոյ ապաստանարանէն իսկ մուտք գործելով՝ այսպէս ըսած՝ իր յետ - մահու կեանքէն եւ ասպարէզէն ներս։

Տեղաւորուելու պատեհութիւնն իսկ չունեցաւ, որովհետեւ երբ Կիպրոսը Սարազինոսներէն գրաւուեցաւ, Սուրբին մասունքները Կոստանդնուպոլիս փոխադրեցին։ Իսկ երբ նոյնինքն Կոստանդնուպոլիսը ենթարկուեցաւ մահմետական աշխարհի մարախմման հորդաներու ըսպառնալիքին, Սուրբը անգամ մը եւս պարտաւորուեցաւ իր գործունէութեան վայրը փոխելու։

Մինչ այդ՝ Սուրբը դարձած էր անհատական սեփականութիւն։ Ցոյն մը, որու համար կ'ըսեն թէ միաժամանակ ե՛ւ հոգեւորական էր ե՛ւ ունեւոր քաղաքացի, որ ճանչցուած էր Կալոչէյրիտիս անուան տակ, զայն հաւասարապէս կը փրկէ թէ՛ անհաւատ մահմետականներէն եւ թէ՛ փտումի մը սկզբնաւորութենէն։ Ըստ երեւոյթին՝ այս Ցոյնը որոշ չափով կը զբաղէր սուրբերու առեւտուրով, որովհետեւ նոյն այդ միջոցին ան նաեւ տէրն էր առաքինի կեանք վարած սրբուհիի մը զմռսուած մարմնին - Թէոդորոս Աւկուստա։

Կալոչէյրիտիս իր երկու սուրբերը կը ծրարէ մէկական անձեւ տոպրակի մէջ (այնպէս ինչպէս շրջուն փերեզակները իրենց ապրանքը կը ծրարեն)։ Զորին իւրաքանչիւր կողմէն տոպրակ մը կախած, հարցնողներուն ըսելով թէ անասունի կեր կը պարունակեն, գարնանային գեղեցիկ օր մը ան ճամբայ կ'ելլէ ու կը մերձենայ Յունաստանի հմայիչ բնութեան ծոցը։

Սուրբերուն կենսագիրները չեն արձանագրած - եւ հաւանաբար ինծմէ զատ ուրիշ ոչ ոքի հետաքրքրութիւնը շարժած ալ չըլլան - այն երկարատեւ խօսակցութիւնները զորս Աւկուստա եւ Սպիրիդիոն կը փոխանակէին լեռնային լերկ տարածքը կտրած միջոցին։ Այսուհանդերձ՝ չեմ կրնար հաւատալ, որ այդքան երկար ճամբորդութեան մը ընթացքին բնաւ փոխանակած չըլլան աստուածաբանական բընոյթ ունեցող հաճոյախօսութիւններ - թէեւ՝ դոյզն կնամեծարութիւն կամ այսօրինակ որեւէ այլ անհամեստութիւն չեմ ակնկալեր Սպիրիդիոնէն։ Բայց չէին ալ կրնար այսպէս միասին ընթանալ, օրեր շարունակ, իրենց հեղձուցիչ տոպրակներուն մէջ լէշի պէս կապկպուած՝ առանց զգալու խօսքի պահանջը։ Եպիրոսեան լեռներու չոճեպատ վայրէջքները հասած պահուն՝ օդը կծող դարձած ըլլալու է։ Շարունակական կանգառումները անհանդուրժելի թուացած ըլլալու են մեռած մարդուն ու կնոջ, որոնք ո՛չ ուտելիք ո՛չ ալ քունի պէտք ունէին, բայց կը շարունակէին մութին մէջ տարուբերիլ՝ Աստուծոյ ճանաչմամբ միայն լիացած։

Եպիրոսի մէջ, Պարամիթիան իրենց ապաստանարանը կը դառնայ մինչեւ 1456, ուրկէ ետք Գորսիրայի ծոցին կապոյտ ջուրերու դիմացի ափը բերուելով կը տեղաւորուին Միքայէլ Հրեշտակապետի մատուռին մէջ։

(Շար. 10)

COMMUNIQUE DE PRESSE N° 5

80° ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS PERPETRE PAR LE GOUVERNEMENT TURC OTTOMAN EN 1915

Au Trocadéro le 24 Avril

Quatre vingt ans après le début du premier génocide de ce siècle, doit avoir lieu la Comémmoration du Génocide Arménien de 1915 sur le parvis du Trocadéro, de 11h30 à 19h, le Lundi 24 Avril 1995.

Le Comité pour la Commémoration du 24 Avril 1915 qui regroupe pour la première fois toutes les associations arméniennes, ainsi que les trois églises, apostolique, catholique et évangélique, en organisant une manifestation sur le Parvis des Droits de l'Homme, a voulu donner cette année un caractère exceptionnel à cet anniversaire, autant par respect pour la mémoire d'un million et demi de morts dont le massacre ne devrait plus être nié, que pour s'élever contre toute forme de génocide dont notre siècle garde les stigmates sanglants. En se mobilisant pour la prévention des génocides et des crimes contre l'humanité, les Arméniens montrent leur détermnatoin de lutter contre l'oubli, mais surtout leur volonté collective de demander la condamnation et la reconnaissance du génocide arménien par le gouvernement turc, héritier de l'Empire ottoman.

La Commémoration du 24 Avril commencera le Dimanche 23 Avril à 15h30 par une grande messe de requiem à Notre-Dame de Paris concélébrée par Mgr GABROYAN et le Cardinal LUSTIGER. Lundi 24 Avril, dès 10h30 aura lieu une grande messe solennelle en l'église arménienne apostolique célébrée par Monseigneur l'Archevèque Kude NACACHIAN. La journée se poursuivra à partir de 11h30 au Trocadéro où chacun pourra visionner des films constitués, entre autres, de témoignages bouleversants de rescapés en France et en Arménie, projetés sur des murs d'images et écrans de télévision, découvrir des livres, des tableaux et sculptures, des documents d'époque relatant l'histoire du génocide oublié, rencontrer des artistes, des écrivains, des personnalités,... et aller aussi à la rencontre de l'Arménie actuelle, pays attachant, luttant pour conforter son indépendance.

Entre-temps, un cortège se rassemblera Place de l'Etoile à 17h30 pour déposer une gerbe sous l'Arc de Triomphe et raviver la flamme du soldat inconnu à la mémoire des Arméniens et Français d'origine arménienne morts pour la France. Il se dirigera ensuite vers le Trocadéro où l'on entendra les allocutions des personnalités présentes et pourra participer à une table ronde. Vers 20h, un nouveau cortège se dirigera vers l'Ambassade de Turquie pour le dépôt d'une motion.

Une motion sera déposée demandant la reconnaissance du génocide, la poursuite en justice des négationnistes, la réparatoin (et la levée du blocus illégal de l'Arménie).

Une motion est également adressée à chaque parlementaire afin de lui demander de réagir et prendre position en faveur de la lutte pour la prévention et la condamnation des génocides et des crimes contre l'humanité.

La présence de tous en permanence, est nécessaire mais en particulier durant le temps fort de l'évènement vers 19 heures sur le Parvis du Palais de Chaillot.

Comité pour la Commémoration du 24 Avril 1915 - Tél. : (1) 42 08 76 49

Attachée de presse
Véronique SKROTZKY
Tél. : (1) 39 69 05 27
Fax : (1) 30 82 47 75.

**Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935**

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՏՕՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ Ի ՏԱՃԱՐՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30, պատարագ՝ ժամը10·30-ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Դռնբացէք, ժամը 16-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ ժամը 10·30-ին,
Դռնբացէք ժամը 17-ին:
Կը պատարագէ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՔՀՆՅ. ՍԻԼԱՀԼԸԵԱՆ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45-ին, պատարագ ժամը 10-ին: Կը պատարագէ՝ ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀէՔԻՄԵԱՆ:
Դռնբացէք ժամը 16-ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին, պատարագ ժամը 10-ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ:
Դռնբացէք ժամը 17·30-ին:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին, պատարագ ժամը 10-ին:
Դռնբացէք ժամը 16-ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Ապրիլ 7, տօն Աւետեայց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու:
Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Խորանը բացուած պատարագ կը մատուցուի:
«Տէր Ողորմիա»ի ժամանակ Խորանին վարագոյրը կրկին կը գոցուի:
Կը պատարագէ՝ ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ:
Շաբաթ, Ապրիլ 8, Յիշատակ Յարութեանն Ղազարու:
Ժամը 16·30-ին՝ Կիրակմուտի Ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանին վարագոյրը կը բացուի:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Իրենց սիրելի Մանուկ Մանուկեանի *(Սէն - Թ'Էթիէն) մահուան առթիւ Շիրինեան - Տակառեան ընտանիքը* 1000 *Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:*

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժան Մէլեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Թերմոմճեանին եւ զաւակներուն, Տիկին Չէօմլէքճիօղլուին եւ զաւակներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝ Վահան Թերմոմճեանի *մահուան առթիւ:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է Ներսէս Անայեանի *մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Մկրտիչեան* 500 *Ֆր., Պր. Սարգիս Գավինքիւ* 300 *Ֆր.:* Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեանի *վախճանման առիթով, փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան* 1000 *Ֆր., Պ. Յարութիւն Ջուլհակեան* 400 *Ֆր.:* Հայկուհի Հայթայեանի *մահուան քառասունքին առիթով Տէր եւ Տիկին Մորիս Պէօտուէն* 400 *Ֆր.:*

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB - *Marseille*

COLONIE

l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche pour sa *Colonie de Vacances* de Juillet 95, des ANIMATEURS DIPLOMES de BAFA.

Pour toute candidature envoyer un C.V. avec photo à :

l'U.G.A.B. - *Colonie*
327, Boulevard Michelet
13009 MARSEILLE
Tél. : 91. 22. 10. 45.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Կաղոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին Լիոն Ս. Յակոբ Եկեղեցին, որմէն ետք հոգեճաշ մը տեղի կ'ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահը
ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ի գիտութիւն Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանուի թէ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի *ամբողջ շրջանին* ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ *երեկոները ժամը 5-ին,* Հսկումի եւ Խաղաղական եւ Հանգստեան *ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:*
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 5-ին

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 17·30-ին
Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցի
(Սէն - Թ'Անթուան)
Քարոզիչ՝
ԵՓՐԵՄ ԱԲԵՂԱՅ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Ուրբաթ, Ապրիլ 7, ժամը 17·30-ին
Մարսէյլ
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

COMITE UNITAIRE DES ASSOCIATIONS ARMENIENNES D'ALFORTVILLE

A l'occasion de la 80° commémoration du Génocide Arménien
le Comité Unitaire des Associations Arméniennes d'Alfortville
organise

SOIREE CULTURELLE & ARTISTIQUE

«Le génocide arménien ou la tentative d'assassinat d'une culture»
avec la participation de nombreux artistes et interprètes
Dans le cadre d'une exposition de peinture, diaporama, musique, chants, déclamations, lectures, dialogue théâtral.
le Samedi 8 Avril à 20 heures 30
Salle S. Minassian, M.C.A.

Pour tous renseignements, s'adresser à la Coordination : M.C.A. :
Tél. : 43. 76. 55. 89.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ

-- *ԳՐԱԿԱՆ ԷՋԵՐ, ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ, ՆԿԱՐՆԵՐ* --
Ներածական՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
290 էջ, Մատենաշար « ՅԱՌԱՋ »
Գին՝ 150 *Ֆր., Թղթատարի ծախքով՝* 175 *Ֆր.*
Դիմել՝ «Յառաջ» *կամ* Հրանտ-Սամուէլ Գրատուն
(51, rue Monsieur-Le-Prince, 75006 Paris)

L'ECOLE TEBROTZASSERE
présente

L'ENSEMBLE ARMENIEN
NAVASART

et

LA CHORALE DE L'ECOLE
le Samedi 8 Avril
Salle *«Thierry Le Luron»*
9, Bd du Midi, 93340 LE RAINCY
Renseignements et réservations : 43. 81. 01. 72

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

recherche

pour son Centre de Vacances de Bellefontaine

Juillet et Août 1995

- DIRECTEURS diplômés et Assistants;
- ASSISTANTS SANITAIRES, Médecins, Etudiants en année de médecine, Infirmiers;
- CUISINIERS et aides Cuisiniers;
- HOMME D'ENTRETIEN possédant le permis de conduire.

Ecrire :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 5
MERCREDI
5 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— Fax : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18·565 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.565

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ ԱՊՐԻԼ 3-ԻՆ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵՒ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ԵԼՈՅԹՆԵՐՈՎ

ԵՐԵՒԱՆ. - («Յառաջ»). -

Ազգային եկեղեցական ժողովը ոգեւորիչ մթնոլորտի մը մէջ բացուեցաւ Ապրիլ 3-ին, Էջմիածին :

Ժամը 9-ին, Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ պատարագ : Պատարագեց եւ քարոզեց Խաժակ Արք. Պարսամեան : Պատարագի ընթացքին բոլոր պատգամաւորները, եկեղեցական թէ աշխարհական, կատարեցին երդման արարողութիւն «խոստանամ եւ երդնում յԱմենակարողն Աստուած առաջի Սրբոյ Աւետարանի նորա··· ընտրել ի միջոյ հոգեւորականաց հայրենի՝ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն իմոյ զայնպիսի անձն, զոր ըստ յատկութեանց համարոյ եւ խղճի մտացն առաւել ընդունակագոյն եւ արժանաւորագոյն համարիմ ես»··· : Ապա, ընդունեցան Ս. Հաղորդութիւն : Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ երջանկայիշատակ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի դամբանին վրայ, ի ներկայութեան Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին, կաթողիկոսական Տեղապահ՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեանին, եւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքին՝ Գարեգին Արք. Գազանճեանին եւ բոլոր Արքեպիսկոպոսներուն, Եպիսկոպոսներուն, Վարդապետներուն եւ Քահանայ Հայրերուն :

Ազգային եկեղեցական ժողովի բուն աշխատանքները սկսան ժամը 15-ին նախագահութեամբ կաթողիկոսական տեղապահին, վեհարանի մեծ դահլիճին մէջ :

398 պատգամաւորներ, եկեղեցական եւ աշխարհական, մասնակցեցան, այս առաջին նիստին :

Բացման աղօթքըըրաւ Պոլսոյ պատրիարքը՝ Գարեգին Արք. Գազանճեան :

Վաչէ արք. Յովսէփեան բարի գալուստի խօսք արտասանեց եւ բացատրեց կատարուած կազմակերպչական աշխատանքները համաժողովի պատրաստութեան :

Ապա սկսաւ ստուգումը պատգամաւորներուն քիչ մը շփոթ եւ աղմկալից մթնոլորտի մը մէջ :

Ժամը 15·30-ին, ժամանեց Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան : Իրեն ընկերացան փոխնախագահ՝ Գ. Յարութիւնեան, վարչապետ՝ Հ. Բագրատեան, Խորհրդարանի նախագահ՝ Բ. Արարքցեան, «Հայաստան» Հիմնադրամի գործադիր մարմնի տնօրէն՝ Մանուշակ Պետրոսեան եւ կառավարութեան մօտ կրօնական հարցերու պատասխանատու Սուճեան : Պետական պատուիրակութիւնը առաջնորդուեցաւ ժողովարահ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի, Կաթողիկոսական Տեղապահի եւ Գարեգին Պատրիարքի կողմէ :

Թորգոմ Արք. Մանուկեան չեշտեց պահին պատմական բնոյթը : Առաջին անգամն է որ հայ պետութեան մը նախագահը կը հրաւիրուի Ազգային Եկեղեցական Ժողովի մը եւ այդ Ժողովը կ'ողջունէ իր ներկայութեամբ : Ու յաջորդաբար խօսք առին Լ. Տէր - Պետրոսեան եւ Գարեգին Բ. («Յառաջ»՝ ելոյթները առանձին, քիչ անդին) .

Ելոյթէն յետոյ, Խաժակ Արք. Պարսամեան կարդաց Ժողովին կանոնակարգը որ տեղի տուաւ կարգ մը դիտողութիւններու, բանավէճերու եւ հակաճառութիւններու, մանաւանդ օրուան դիւանի կազմութեան ձեւին շուրջ եւ ստուգիչ յանձնախումբի անդամներու թիւին :

Որոշ ժամանակ մը խառնաշփոթ վիճակ մը տիրեց, ոչ պատշաճ նման «պատկառելի» ժողովի մը : Հարկ է ըսել որ վայրը այսինքն սրահը նեղ ըլլալով շատ մը անյարմարութիւններ , կ'առաջացնէ : Ի վերջոյ, ժողովը ընտրեց իր ատենապետը յանձին Տարիէլ Բարսեղեանի իրաւարան որ կարողացաւ վերահաստատել ժողովին կարգուկանոնը : Յետոյ, կազմուեցան զանազան յանձնախումբերը՝ օրինական հարցերու, գնահատութեան, բանաձեւերու եւայլն··· : Ճշդուեցան Կաթողիկոսի ընտրութեան կանոնները : Առաջին քուէարկութենէն յետոյ կը մնան առաւելագոյն քուէ ստացող երեք թեկնածուներ : Երկրորդ քուէարկութեան կաթողիկոս կ'ընտրուի այն թեկնածուն որ կը ստանայ ձայներու կէսէն աւելին : Եթէ թեկնածուներէն ոեւէ մէկը մեծամասնութեան չհասնի, երրորդ քուէարկութեան կը մասնակցին երկու առաջինները : Այս առաջին նիստը փակուեցաւ եպիսկոպոսական դասէն խնդրելով հաստատել կամ ոչ իրենց թեկնածութիւնը, յաջորդ նիստին համար, քանի բոլոր եպիսկոպոսները սկզբունքով թեկնածու կրնան ըլլալ : Նիստը վերջացաւ ժամը 20-ին :

Տիրող ընդհանուր կարծիքը այն է որ Էջմիածնի Մայր Տաճարի զանգերու ղօղանջը պիտի աւետէ Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի ընտրութիւնը որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս :

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ ներկայացուցիչներն են սոյն ազգային - եկեղեցական ժողովին՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան որ կը փոխարինէ Մեսրոպ Արք. Աշճեանը, եւ մեթր Խաչիկ Պալըկեան :

Արցախի իշխանութիւնները կը ներկայացնէ Կարէն Բաբուրեան :

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Խորին յարգանքի եւ երախտագիտութեան որդիական տուրքը մատուցելով Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լուսաւոր յիշատակին, այսօր Դուք գումարուել էք մասնակիցը դառնալու Եկեղեցու եւ ազգային կեանքի պատմական իրադարձութեան, որը վերջին վեցհարիւր տարիների ընթացքում առաջին անգամ տեղի է ունենում Հայոց անկախ Պետականութեան գոյութեան պայմաններում :

Այս հանգամանքը եւ ազգային եկեղեցական ժողովի աննախադէպ ներկայացուցչականութիւնը ինքնին արդէն ամենապերճախօս ապացոյցն են այն կարեւորութեան, որով դրոշմուած է Ձեր սուրբ առաքելութիւնը :

Ազգային - եկեղեցական ժողովը կայանում է Նորանկախ Հայոց Պետականութեան ամրապնդման լաւատեսութիւն ներշնչող մթնոլորտում :

Ձնայած Հայաստանին բաժին ընկած դաժան փորձութիւններին եւ անյաղթահարելի թուացող դժուարութիւններին՝ մեր ժողովրդի դրսեւորած անօրինակ տոկունութեան, համբերութեան, աշխատասիրութեան, մարտունակութեան եւ բարձր պետական մտածողութեան շնորհիւ Հանրապետութիւնը դուրս եկաւ ճգնաժամային իրավիճակից, թեւակոխելով պետականութեան ամրապնդման, արցախեան խնդրի քաղաքական լուծման, տնտեսութեան կայունացման եւ զարգացման պատասխանատու հանգրուանը :

Այսօր մենք ամենայն հպարտութեամբ եւ արժանապատուութեամբ կարող ենք ազդարարել.

-- Հայաստանը ամենակայուն, ամենաժողովրդավարական և ամենաազատական Պետութիւնն է նախկին Խորհ. Միութեան Հանրապետութիւնների շարքում :

Հայաստանն այդ նոյն շարքում նաեւ միակ Պետութիւնն է, որտեղ կասեցուած են տնտեսութեան անկումը եւ դրամի արժեզրկումը, որտեղ իրականացւում են համակարգուած տնտեսական բարեփոխումներ, որոնց շնորհիւ արդէն դրսեւորւում են նաեւ տնտեսական աճի յուսադրող միտումներ :

-- Հայաստանն իր հաւասարակշռուած արտաքին քաղաքականութեամբ, միջազգային կազմակերպութիւններում ներգրաւծ կառուցողական ջանքերի եւ բազմաթիւ երկրների հետ հաստատած փոխշահաւէտ յարաբերութիւնների շնորհիւ ոչ միայն կարողացաւ յաղթահարել քաղաքական եւ տնտեսական ճգնաժամային երեւոյթները, այլեւ էականօրէն ամրապնդել ազգային անվտանգութիւնը : Այս տեսակէտից մենք այսօր շատ աւելի ապահով ենք, քան անկախութեան ձեռքբերման սկզբնական շրջանում :

-- Աւելի քան երբեւէ ամուր, ապահով եւ հզօր է նաեւ հերոսական Արցախը, որի իղձերի վերջնական իրականացումը կախուած է միայն ու միայն ողջ հայ ժողովրդի միասնական կամքի ու կորովի անմնացորդ դրսեւորումից :

Այս ամէնը թոյլ է տալիս ամենայն պատասխանատուութեամբ յայտարարել՝ թէ ապահովական, թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական տեսակէտից մեր բոլոր դժուարութիւններն՝ արդէն մնացել են ետեւում, իսկ առջեւում թէեւ դեռ մեզ սպասում է տքնաջան աշխատանք, բայց յստակ ճանապարհ եւ կանխատեսելի հեռանկար :

Ուստի միանգամայն վստահ եմ, որ այս ոգեւորիչ պայմաններում գումարուած ազգային - եկեղեցական ժողովը, լիովին համահունչ դառնալով ներկայ մթնոլորտին, պատուով կը կատարի իր առջեւ կանգնած պատասխանատու խնդիրը, որը պատմական հանգամանքների բերումով ակնյայտօրէն վաղուց դուրս է եկել զուտ եկեղեցական սահմաններից, վերածուելով յիրաւի համազգային, յիրաւի բախտորոշ խնդրի :

Վաղը Հայ Առաքելական Եկեղեցու բարձրագոյն գահին բազմելու է Ամենայն Հայոց 131-րդ կաթողիկոսը, որի ընտրութեան պատիւն ու պատասխանատուութիւնը վիճակուած է Ձեզ :

Ձեմ կասկածում, որ Դուք վեր կը կանգնէք մանր ու երկրորդական, խմբակային շահագիտութիւններից, քարացած յարաբերութիւնների աւանդական դիրքորոշումներից՝ առաջնորդուելով բացառապէս մեր խղճի թելադրանքով և Հայ Առաքելական Եկեղեցու առջեւ կանգնած գերխնդրի՝ նրա միասնութեան վերականգնման անհրաժեշտութեան գիտակցութեամբ :

Պատմութիւնը բացառիկ պատեհութիւն է ընձեռել ձեռնարկելու Եկեղեցու միասնութեան վերականգնման համազգային գործը, եւ ես կարծում եմ, որ ազգային կեղեցական ժողովը չի կորցնի այդ պատեհութիւնը :

Ես հաւատում եմ Ձեր ողջախոհութեանը եւ յաջողութիւն մաղթում Ձեր աշխատանքին :

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ԵԼՈՅԹԸ

Յարգարժան սիրելի Նախագահ, յարգարժան ներկայացուցիչներ Հայոց պետական աւագանիի, Ղարաբաղի մեր թանկագին Հանրապետութեան ներկայացուցիչին եւ բոլոր ներկայացուցիչներուն :

Հոգեւորական եւ աշխարհականք, որոնք Մայր Հայաստանի հողէն, Արցախէն եւ արտասահմանի բոլոր երկիրներէն այստեղ հաւաքուած էք այսօր, գերագոյն, սրբազան պարտականութեան մը ստանձնումին համար, պարտականութիւն՝ որ կապուած է ամէն մէկուս խղճին եւ մեր ապագայի պատմութեան կերտումի հրամայականին :

Եղբայրներ եւ քոյրեր,

Ես այս պահուն յուզուած եմ ո՛չ թէ անձնական պատճառով, այլ վերյիշումովը այն պատմական պահին, երբ այստեղ, Ս. Էջմիածնի մէջ, ճիշդ յիսուն տարիներ առաջ, 1945-ին, Կիլիկիոյ Աթոռէն եկաւ Էջմիածնի զաւակ՝ Գարեգին Ա. Յովսէփեանց Կաթողիկոսը եւ ինք բերաւ իր ամբողջական մասնակցութիւնը եւ զօրակցութիւնը, եղբայրակցութիւնը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան : Ես կարդացեր եմ ատենագրութիւնները եւ այսօր փառք կու տամ Աստուծոյ եւ խոնարհական սրտով կը ծնրադրեմ իր առջեւ : «Փառք քեզ Տէր, որ ուրիշ Գարեգինի մը, շատ աւելի նուազ արժէքով՝ քան մեծանուն Գարեգին Յովսէփեանցը, տուիր այդ պատիւը այստեղ ըլլալու եւ միասնութեան խորհրդանիշին ձայնը հանդիսանալու, այս պատկառելի եւ պատմականօրէն նշանակալից ժողովին մէջ :

Եղբայրներ եւ քոյրեր,

Ժամանակները կը փոխուին, Պէտրինի պատերը ինկան, երկաթեայ վարագոյրը խորտակուեցաւ, 20 տարուան բանտարկեալը Հանրապետութեան Նախագահ դարձաւ, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան մուտքին, նորանկախ Պետութիւններու դրօշներով աշխարհը ծաղկազարդուեցաւ : Մենք՝ իբրեւ հայութիւն, գերագոյն շրջադարձը ապրեցանք մեր Հայաստանի Հանրապետութեան անկախ պետականութեան ստեղծումով, որուն համար քրտինքը մեր՝ Աստուծմէ օրհնուեցաւ, եւ վերստին հռչակուեցաւ 20րդ դարու մէջ Հայոց անկախութիւնը : Մենք՝ այս իրականութեան դիմաց, կերպարանափոխուելու մտածողութիւնը իբրեւ պետական ազդ որդեգրելու հարկաւորութեան առջեւ ենք : Այն որ չի փոխուիր, կը նշանակէ որ մարդ ըլլալու յատկանիշներու ամէնէն կարեւորներու մէկէն զրկուած է : Ժամանակներու ընթացքը պէտք է ըմբռնենք : «Նշանները կարդալ» կ'ըսէ Աւետարանը : Նշանները միութեան, միասնութեան, ամբողջականութեան դարունը կը բերեն մեր կեանքին մէջ եւ դուք՝ մշակներ պիտի ըլլաք այդ գարնան ծաղկումին, մշակումին եւ պտղաբերումին՝ մեր պատմութեան մէջ : Իմ խօսքը կը փակեմ յիշեցնելով ձեզի երեք պարզ ճշմարտութիւններ՝ այսօր այնպէս, ինչպէս ես կը զգամ հոգիիս խորութեանը մէջ եւ կը հաւատամ որ դուք ալ կը զգաք : Երեք աչքեր կան, որոնք մեզի կը նային : Աչք մը՝ երկինքն է, Աստուծոյ մօտ, Արարածի լերան վերեւ կախուած անթառամ Լուսաւորչի աչքն է, ուր մեր աչքերը պիտի հանդիպին Աստուծոյ աչքին եւ անոր մէջ ժպիտ պիտի տեսնենն, ի վկայութիւն՝ մեր հաւատարիմ գործունէութեանը, Աստուծոյ կամքին :

Երկրորդ աչքը մեր հայ ժողովուրդի աչքն է, կախուած Մայր Հայրենիքէն, Արցախէն եւ արտասահմանի բոլոր երկիրներէն : Կրնամ երեւակայել սա պահուն, թէ ինչպէս բազմամիլիոն աչքեր դէպի Ս. Էջմիածին են ուղղուած եւ աւանց ֆիզիքական աչքերու ճառագայ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ՓՐԿԱԳԻՆԸ

Ա.

Ի տարբերութիւն Ֆրանսայի, որ տակաւին կը խարխափէ «հայկական դպրոց» յղացքը յայտնաբերելու համար, կամ Ամերիկայի, ուր անոր գիտակցութիւնը միայն վերջին երեսնամեակին ձեւ առաւ, Արժանթինի հայ գաղութը եօթը տասնամեակներու ընթացքին ստեղծած, զարգացուցած եւ պահած է դպրոցական ցանց մը, որ անոր գոյատեւման հիմնական ազդակը եղած է:

Այդ ցանցին մէջ, Մխիթարեան վարժարանի կողքին - որ միաբանութեան անունով ծանօթ է-, Սփիւռքի տարբեր գօտիներու մէջ անուն կամ ճանաչում ստացած է Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութիւնը, որ Պուէնոս - Այրէսի հարաւային մէկ արուարձանին՝ Վալենթին Ալսինայի մէջ կանգնած, գաղութի ութ ամբողջօրեայ վարժարաններէն մէկն է:

Յուշեր գրելու տարիքէն շատ հեռու եմ, թէեւ բոլորս գիտենք, որ մեր գոյութիւնը նաեւ յիշողութիւնը գրգռելու եւ քրքրելու անընդհատ հոլովոյթ մըն է: Անցեալին, այդ քրքրումը «Յառաջ»ի էջերէն դրսեւորուեցաւ երկու վաստակաւորներու՝ Ֆրետերիք Ֆէյտիի եւ Արմէն Զարեանի մահուան առիթով. այսօր, տարբեր բնոյթի մահագրութիւն մը կը ստիպէ այդ գործին:

Մոնթէվիտէօ, 1972: Ութ տարեկան տղեկ մը, Երեւանի «Արարատ»ի վերջին յաղթանակներուն մասին հայաստանեան թերթ կարդալէ ետք, Պուէնոս - Այրէսի «Արմենիա» օրաթերթի առաջին էջը կը կարդար լուր մը. - Այդ տարի ալ, Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութեան հայերէնի լաւագոյն շրջանաւարտները, բարերարի մը նուիրատուութեան շնորհիւ, ամրան երեք ամիսները սթաժ մը պիտի ընէին Պէյրութի «Նշան Փալանճեան» ճեմարանը:

Տարօրինակ կարգադրութեան մը բերումով, հակառակ անոր որ հայրը գաղութային վարժարանի ամենագործօն վարչականներէն էր, տղան հոն չէր յաճախեր, որովհետեւ չէին յօժարած ամէն առաւօտ դպրոցական հանրակառքը իր տունը ուղարկել: Լուծո՞ւմ. առաւօտները պետական վարժարան կ'երթար, ու կէսօրէ ետք հայերէնի դաս կ'ընէր մօրը հետ:

- Հայրի՛կ, օր մը ես ալ կ'ուզեմ այս տղոց պէս Պէյրութ երթալ...

1973 Մարտին, Խրիմեանի նախակրթարանի Դ. կարգի աշակերտ կը դառնայի: Նախորդ տարին գիշերօթիկի բաժին բացուած էր - ուրիշ քաղաքէ միակ սանն էի, միւս տղաքը հեռաւոր արուարձաններէ կուգային-: Առանձին եկած էի. պարբերաբար ծնողներէս մէկը այցի կուգար: Ինչե՞ր չըսին իրենց...:

Բայց հայրս կարծած էր թէ կ'արժէր իր տղան օտար քաղաք ուղարկել՝ ի խնդիր հայկական լաւ ուսումի...: Խրիմեանը համբաւ շահած էր. օր մը կրնար շըրջանային «Նշան Փալանճեան»ի կամ «Մելգոնեան»ի պէս բան մը դառնալ:

Նախակրթարանի վերջին չորս տարիները հոն անցան, երեքը՝ որպէս գիշերօթիկ. այնուհետեւ բաժինը փակուեցաւ, բաւարար սաներու չգոյութեան պատճառով: Մինչ այդ, 1975-ին լիբանանեան պատերազմը պայթած եւ Ճեմարանի երեք ամիսներու երազը փուչիկի պէս յօդս ցնդած էր: Հօրս նոր պաշտօնին բերումով, մեր ընտանիքը նոյն տարին տեղափոխուած էր Թուքումանի՝ Արժանթինի հիւսիս - արեւմուտքը, ուր քանի մը հայանուն մարդիկ կային միայն. քոյրս տեղական վարժարան մը կը յաճախէր: 1976-ի վերջը, նախակրթարանը կ'աւարտէի. երբ քոյրս բեմին վրայ տեսաւ միջնակարգի շրջանաւարտ տղաքն ու աղջիկը, բացագանչեց. -

- Հայրի՛կ, եթէ ես Խրիմեան ըլլայի, այդ աղջիկներուն պէս ես ալ քեզմէ վկայական պիտի ստանայի...

Յաջորդ տարին, Պուէնոս - Այրէս տեղափոխուեցանք:

Միջնակարգ՝ հինգ տարի: Կամաց - կամաց տեսայ, որ ճեմարանատիպ երազները շատ մեծ էին Խրիմեանի համար: Թէեւ մեր սերունդին մէջ տակաւին բազմաթիւ հայախօսներ կային, հայութեամբ ապրողներ, բայց արդէն դժուար էր տեսնալը՝ «հայեցի դաստիարակութեան» շեշտակի վայրէջքը: Երեւոյթը մեր դպրոցին յատուկ չէր ու չէ: Բայց չէ՞ որ ան առաջատարը կը նկատուէր Հարաւային - Ամերիկայի բոլոր վարժարաններուն մէջ:

1977 - 1981-ին, «քաղաքականացում»ի կոչերը դղումի համ առնելու ատեն կը կրկնուէին ամբողջ Սփիւռքի տարածքին, որ կ'եռեւեփէր հակաթուրք ահաբեկումներու յորձանքին մէջ: Արժանթին՝ զինուորական մենատիրութիւն: Հայերը դժուարութեամբ քաղաքական աշխատանք կը տանէին: Մենք կ'ապրէինք պատանեկան գինովութեան այն տարիները, երբ կարելի կը գտնէինք աշխարհը յեղաշրջել: Միամտօրէն կը հաւատայինք օդը նետուած ամէն խօսքի:

Քաղաքական հարցերը գիս էապէս չէին շահագրգռեր, սակայն, եւ 1980-էն սկսաւ բեկումը. այլ դէպքերու շարքին, հայրս, որ հայերէնէ սպաներէն թարգմանելու վարժ մարդ էր, գիս դրդեց այդ ուղղութեամբ: Սկսայ նիւթեր ուղարկել «Արմենիա»յին, որ տեղ կուտար: Փորձեցի նաեւ քերթուածներ թարգմանել: Առաջիններ դպրոցին մէջ գոց սորված հազուադէպ կտորներէն մէկն էր՝ Անդրանիկ Ծառուկեանի «Ուխտ Արարատին»ը. պատանեկան միամտութիւն՝ ազգային գիտակցութիւն շարժել ... քերթուած թարգմանելով: Յանձնեցի սպաներէն բաժնի խմբագրին, որ նաեւ դպրոցի հայերէնի տնօրէնն էր: Ես ի՛նչ գիտնայի, որ «Ծառուկեանը Դաշնակցութեան ինտեքսին մէջ է», ինչպէս որ հայրս օր մը նշեց սեւագրութեան մը վրայ: Թարգմանութիւնը, պարզ է, երբեք լոյս չտեսաւ (ի դէպ, երբ Ծառուկեան մեռաւ, թերթը անգիտացաւ անոր մահը. ենթակաները փոխուած էին, բայց առարկաները՝ ոչ):

Բայց ես նոր կը ճանչնայի հայկական իրականութիւնը, որուն «մեծ եւ սքանչելի» շատ խորհուրդներ ինծի համար անհասկնալի էին դեռ:

Ինչպէս եւ օրինակ այն, որ վերջին տարին, հրահանգուեցաւ, որ մեր դասարանը պատրաստէր ձեռնարկ մը նշելու համար Վահան Նաւասարդեանի մահուան 25-ամեակը: Աստուած գիտէ որո՞ւն խելքը փըչած էր կուսակցական ղեկավարի մը դըպրոցական ոգեկոչում կազմակերպել, կարծես համազգային անձնաւորութիւն մը ըլլար: Երբեք չկրցայ հասկնալ այդ ձեռնարկին իմաստը:

Բ.

Այս անկապ դրուագները յուշագրութեան սիրոյն չեն գրուիր, այլ ցոյց տալու ո՞ւր էինք դէշ - աղէկ եւ ո՞ւր հասանք:

«Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութիւնը կը հիմնուի 1930-ին:

Առաջին հանգրուանին, իբրեւ հայկական դպրոց կը հիմնուի Վալենթին Ալսինայի Ժաթթայ փողոցը:

1963 թուականին, երկրորդ հանգրուանը կը սկսի. պետական կրթութեան մաս կը կազմէ: Կ'ընդգրկէ նախադպրոցական, նախակրթական եւ միջնակարգ բաժինները հաստատութեան մը մէջ որ ճանաչում գտած է իր մանկավարժական մակարդակին համար:

Ունի 64 տարուան պատմութիւն մը ի սպաս մանուկներու, պատանիներու եւ երիտասարդներու մտաւորական եւ բարոյական կազմաւորումին:

Այժմ կը սկսի երրորդ հանգրուանը: Նպատակն է աւանդական դպրոցի արժանիքներուն պահպանումը, արագացած փոխակերպումներու հանգրուանի մը համաձայն նոր գիտարուեստներու եւ համակարգերու ներմուծումով:

ԱՄԲՈՂՋ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑ, ՏԻՊԱՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՄԷՋ» (ընդգծումը բնագրային է):

Ասիկա առաջին էջն է սպաներէն գրքոյկի մը, որ Դեկտեմբերին դպրոցի ամավերջի հանդէսին կը բաշխուէր: Անոր ընթերցումը անցեալի դրուագներու այս կծիկը քակեց, որմէ հարկ է ազատիլ զանոնք թուղթին յանձնելով:

Ինչո՞ւ: Հետեւելով ուրիշ դպրոցներու օրինակին, 1995 Մարտին Խրիմեանն ալ իր դռները պիտի բանայ ոչ-Հայ աշակերտութեան առջեւ: Այդ է վերջին նախադասութեան իմաստը: Գրքոյկը ի մտի ունի այդ թիրախը:

Դպրոցը, ինչպէս մեր ազգային բոլոր հաստատութիւնները, տնտեսական մեծ ճգնաժամի առջեւ է: Յետոյ, կան նաեւ ներկուսակցական խնդիրներ, տխուր հարց մը որ հեռուներէն կու գայ եւ որ, այս տողերը գրելու պահուն, պայթած է մեծ սրութեամբ, աւելի եւս վտանգելով դպրոցին գոյութիւնը: «Բացումը» միակ կարելիութիւնը կը նկատուի նուազող աշակերտութեան թիւը աւելցնելու համար:

Եթէ ուրիշ ելք չկայ, թող ըլլայ: Ըսելիք չունիմ, ոչ ալ հեռուէն խելք տալու սովորութիւն: Մեր գաղութը հսկայ զոհողութիւններու գինով պահած է իր դպրոցներն ու միութիւնները, բայց, ինչպէս բնորոշ է մեր ազգային կեանքին, չենք սորված «կանխատեսել» բառին արժէքը: Մեզի համար «վաղուան» գաղափարը չկայ: Արդէն Շահնուր գրած է, չէ՞, որ «Մենք, իբրեւ վերջին փրկագին կը վճարենք ա'յն որ պիտի գայ»:

Սակայն, կ'ուզեմ ուշի-ուշով կարդալ վերեւի էջին թելադրանքը, որ գաղութին մէջ նորաբոյս մտայնութեան մը հարազատ մէկ արտայայտութիւնն է.--

-- Առաջին հանգրուան՝ գոց (հայկական ծրագիր) դպրոց:

-- Երկրորդ հանգրուան՝ կիսաբաց (հայկական եւ պետական ծրագիր):

-- Երրորդ հանգրուան՝ բաց (զոյգ ծրագիր, Հայեր եւ ոչ-Հայեր):

Իմա՝ «նախնական փուլերէն անցանք՝ հայ, կիսահայ, հիմա՝ ...»:

Երկրորդ էջի «Անգլերէն - հայերէն» վերտառութեան տակ, կը կարդամ. --

«Դպրոց մուտքէն ի վեր, մանկավարժական արդի սկզբունքներու կիրարկումին մէջ մասնագիտացած ուսուցիչներ և աշակերտներու սեղմ խմբակներ կ'երաշխաւորեն նպատակներու իրագործումը զոյգ լեզուներու իւրացումին մէջ»:

Նախ՝ անգլերէնը, ապա՝ հայերէնը. նոր չէ, հայերէնը շատոնց աղքատ ազգական է ամէնուր: «Զուարթնոց» միակ դպրոցը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Կրթ. Հաստատութիւնը, այս տարի բոլո՛ր դասարաններուն մէջ անգլերէնի պահերը աւելցուցած է՝ հայերէնի հաշւոյն, կըրթական յանձնախումբի հրամանով: Դեռ կան սրտցաւ աշակերտներ, որոնք անզօր տնօրէնին գացին բողոքելու: Պատմութեան պահուն --որ քանի մը տարիէ ի վեր վերի կարգերուն սպաներէն կ'աւանդուի, ուրիշ դպրոցներու պէս--, մինչ աշակերտներուն հետ այս հարցը կը շօշափէինք, բողոքարկու աշակերտներէն մէկը շշնջաց (պահուն սարսուռը միայն ֆրանսերէնի կրնամ թարգմանել). «C'est le principe de la fin»...

Գ.

Գրքոյկին չորրորդ էջը. «Մեր դպրոցը» խորագրին տակ գրուած է. --

«Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութեան գաղափարականը կը հիմնաւորուի վերանորոգիչ գործունէութեան մը վրայ որուն գլխաւոր նպատակն է մանուկին եւ պատանիին լիակատար իրագործումը: Դըպրոցին մանկավարժական կողմնորոշումը կը յարմարի կառուցային փոփոխութիւններուն, որոնք ուսումնառութեան ուժական եւ մեթոտական հոլովոյթ մը կը պահանջեն, յառաջադէմ մեթոտաբանութեամբ եւ թէքնիքներով:

Գլխաւոր դերակատարը աշակերտն է, սեփական ուսումը կերտողը:

Ամբողջ գործունէութիւնը կը զարգանայ հասկացողութեան եւ ընտանեկան ոգեկանութեան միջավայրի մը մէջ, ուր աշակերտը ֆիզիքական եւ մտաւորական աճը կը վայելէ, դառնալու համար օգտակար մարդ մը»:

Ի՞նչ նպատակով ծնած է Խրիմեան վարժարանը աւելի քան վաթսուն տարի առաջ. նո՛յն նպատակները,, որոնք ծընունդ տուած են հայկական ամէն վարժարանի Սփիւռքի որեւէ անկիւնը: Ի՞նչ կը թուի մնացած ըլլալ անոնցմէ, եթէ ոչ հայանուն կրթական հաստատութեան մը ծափահարելի նպատակները, ուր սակայն հայ բառի նշոյլն անգամ չկայ, այրած սրտի մխիթարանքի համար իսկ, կամ «հայ ծագում»ի խօսք մը, «մեծ հայրս Հայ է»ի պէս բան մը:

Առանձին պարագայ չէ: Կուսակցական, բարեսիրական, մարզական, մշակութային մարզերու մէջ «գաղափարական աւանդներ» ու «ազգային գործեր» իբրեւ թէ կը պաշտպանուին «հայ» բառին անյարիր բաներ ընելով:

Իրօք, մահագրութիւն: Բան մը կը մեռնի Հարաւային կողմն աշխարհի:

Սակայն, չեմ կրնար լուռ ու մունջ լըսել նախկին վարժարանիս, որուն զոհաբերութեան բարիքները տեսած կամ լըսած եմ աւելի քան քսան տարի, այս մահազանգը: Այս տողերը պարզապէս կը ծնին ինքնամեռայ մանուկի մը փշրուած տեսիլքին աւերակներէն, ցաւի ահարկու ճիչէն: Վաւերագրելու համար ինչ որ կը թուի անկասելի: Կրնան ըսել, որ ազգամոլութիւն է, որ տպաւորութիւնս սըխալ է բոլորովին: Կամ՝ որ անմեղ gaffe մըն է, առանց էական նշանակութեան: Թո՛ղ ապացուցեն: Երանի թէ այս քայլը տնտեսական ճգնաժամէ փրկէ դպրոցը, ամենայն սրտով կը մաղթեմ, բայց կը վախնամ որ միայն քարը պիտի աղայ...

Դ.

Մենք կը պատճառաբանենք, որ մշակոյթ մը չի կրնար գոց ապրիլ...

Ու կը դիմենք բարբաջանքի: Այսպէս, «բացուող»ներէն է քաղաքիս հիւսիսային արուարձան Վիսենթէ Լոփէսի ազգ. վարժարանը, որուն տեսչուհին («հարիւր առ հարիւր Հայ», նախկին պոլսեցի, Լոնտոն բուսաբանութիւն ուսանած եւ անգլերէնի նախկին դասատու) անցեալ Դեկտեմբերին հետեւեալ շնաշխարհիկ խօսքերը ըսած է թաղային թերթի մը՝ «La Zona». --

«Թէեւ դպրոցը շատ լաւ կ'աշխատի, նկատեցինք որ, թոյլատրելով միայն Հայու զաւակներ կամ թոռներ, պղպջակ մը դարձած էր: Յառաջիկայ տարեշրջանէն սկսեալ, դպրոցը բոլորին պիտի բացուի՝ Հայեր եւ ոչ-Հայեր, եւ ասիկա կարեւորագոյն քայլ մըն է»:

(...) «Ես Հայ եմ, բայց Արժանթինի կ'ապրիմ: Կրթութեան մէջ, ընկերայնացումը հիմնական բան մըն է: Կրթութիւն ունենալ կը նշանակէ մեր ապրած աշխարհին մէջ շիտակ կանգնած ըլլալ: Լաւ չէր որ մեր աշակերտները, դպրոցը աւարտելու պահուն, թերեւս իրենց զիրենց զգային այլափոս գորտեր»:

«Պղպջակ», «այլափոս գորտեր», որ թարգմանի՝ հայկական «զտարիւն» դըպրոցները կեթթոյի մը մէջ կ'ապրին ու անոնցմէ ելլողները ուրիշ մոլորակ կ'իյնան: Թերեւս ասիկա պատահի կամ պատահէր Լիբանան, Սուրիա եւ Պոլիս, բայց... Արժանթի՞ն: Կամ Արեւմո՞ւտք: 1995-ի՞ն:

Սխալ մարսուած տեսաբանական մարգանք, որուն հերքումը հոս պիտի չըփորձէ ենթադրաբար «պղպջակ»ի մէջ ուսանած եւ «այլափոս գորտեր»ու բազմութեան մաս կազմող նուաստս: Ուզեցի մէջբերել այս գլուխ-գործոցը, որպէսզի նորէն ապացուցուի, որ միշտ դուրսէն չէ որ մեր փոսը կը փորուի...

Այո՛, մշակոյթ մը չի կրնար գոց ապրիլ, բայց ապրող մշակոյթ մը կը բնորոշուի բաց միտքերով ու հոգիներով եւ ո՛չ թէ բաց... քարերով:

Աշակերտուհիս շշնջաց. «C'est le principe de la fin»:

Իսկապէ՞ս:

Թերեւս բոլորովին ուշ չէ վերջին փրկագինը չվճարելու համար:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս-Այրէս,
Յունուար - Փետրուար 1995

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

Քրեսենթա Հովիտի Հ.Մ.Ը.Մ. «Շանթ» մասնաճիւղի տարեկան ճաշ - պարահանդէսը տեղի ունեցած է Մարտ 4-ին, «Ֆերահեան» վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, 250 հոգիի ներկայութեամբ: Հանդիսութիւնը վարած է Համբիկ Պէքարեան: Խօսք առած են մասնաճիւղի վարչութեան ատենապետ Կարպիս Եօմէւքեան եւ Շրջ. Վարչութեան ներկայացուցիչ Կարօ Իսպէնճեան: «Շանթ» մասնաճիւղը, հիմնուած երկու տարի առաջ, այսօր ունի 300 անդամներ. կազմած է 13 մարզական խումբեր եւ ունի հարիւրէ աւելի արենոյշ, գայլիկ, սկաուտ եւ այլն:

Կլէնտէյլի Էմ - Ճի - Էմ սրահին մէջ տեղի ունեցած է Հայրենի Թատերագէտ Գէորգ Ապաճեանի «Գիւմրիի Թատրոնի

մարդիկ» գրքին գինեձօնը։ Հանդիսութիւնը վարած է Փայլակ Ահարոնեան։ Գիրքը վերլուծած է «Նոր Օր»ի խմբագիր՝ Յակոբ Պօղոսեան։ Գործադրած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է հեղինակը։

Կլէնտէյլի Պրէտըն Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 12-ին տեղի ունեցած է Սարգիս Ա. Քհնյ. Անդրէասեանի «Տարագիրն ու հայրենիքը դէմ դիմաց» գրքին գինեձօնը, կազմակերպութեամբ Սիսի Հայրենակցական Միութեան Վարչութեան։ Յայտագիրը վարած է Յակոբ Օվայեան։ Ողջոյնի խօսք արտասանած է տոքթոր Կարպիս Տէր-Եղիայեան եւ Սարգիս Եափուճեան։ Գիրքը վերլուծած է Վահրամ Հաճեան։ Գեղարուեստական յայտագրի աւարտին շնորհակալութեան խօսք արտասանած է հեղինակը։ Ապա, կատարուած է հիւրասիրութիւն մը։

Փասատինայի Թ. Մ. Մ. «Պէչկէօթիւրեան» սրահին մէջ, Մարտ 4-ին, տեղի ունեցած է Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան Գալիֆորնիոյ Սանուց Միութեան 16-րդ տարեկան ճաշ-պարահանդէսը, նախագահութեամբ Խաչիկ Խաչիկեանի։ Բացումը կատարած է Ջօհրապ Շամմասեան։ Խօսք առած է Խաչիկ Խաչիկեան անդրադառնալով Նոր սերունդի դաստիարակութեան անհրաժեշտութեան։ Սանուց Միութեան տարեկան գործունէութեան տեղեկագիրը կարդացած է Լարա Գայայեան։ Յառաջիկայ տարի Լոս-Անճըլըսի մէջ կը նշուի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան 70-ամեակը։

Կլէնտէյլի Պրէտըն Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 17-ին, տեղի ունեցած է Վահրամ Հաճեանի «Աղամամուլթ» բանաստեղծութիւններու նոր գրքին գինեձօնը։ Յայտագիրը վարած է տոքթոր Կարպիս Տէր-Եղիայեան։ Գիրքը ներկայացուցած է «Նոր Օր»ի խմբագիր Յակոբ Պօղոսեան։ Ողջոյնի խօսք արտասանած են Անդրանիկ Սարեան եւ Սարգիս Մաճառեան։ Գեղարուեստական յայտագրի աւարտին շնորհակալութեան խօսք արտասանած է հեղինակը։ Հատորը հրատարակուած է Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Իսկէնտէրեանի մեկենասութեամբ։

Փասատինայի «Աղաճանեան» սրահին մէջ, Մարտ 11-ին, տեղի ունեցած է Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ շաբաթօրեայ վարժարանի 30-ամեակի ճաշ-հանդիսութիւնը։ Բացումը կատարած է տնօրէնուհին՝ Աստղիկ Խանճեան։ Վարժարանին պատմականը ըրած է Գառնիկ Ջլատարեան։ Դպրոցը ունի 50 աշակերտ, 5 դասարան եւ 5 ուսուցիչ։ Կը դասաւանդուի լեզու, պատմութիւն, երգ ու պար։

Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ, Մարտ 12-ին, տեղի ունեցած է Հ. Օ. Մ.-ի «Մայր» մասնաճիւղի Միջինքի ճաշը։ Յայտագիրը վարած է Հոփսիմէ Աճէմեան։ Խօսք առած է Սոնա Փէլթէքեան։ Գնահատանքի խօսք արտասանած է «Արմէնիփրէս»ի լրագրող Սեդա Թորոսեան։ Շրջ. Վարչութեան ներկայացուցիչ Սիրուն Տարագճեան կարդացած է Գլէնթըլի շնորհաւորական գիրը, ուղղուած Հ.Օ.Մ.-ին։ Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան իր խօսքով նշած է, թէ «ճակատագրական այս օրերուն պէտք է նոր յեղափոխութիւն կատարուի հայ մարդուն կենցաղին, վարք ու բարքին եւ մտածողութեան մէջ. ինքնազսպումի ու նուիրաբերման ոգին շատ կարեւոր է»։

Լոս-Անճըլըսի Իւ-Էս-Սի համալսարանի Հէյնքըք սրահին մէջ, Մարտ 12-ին, տեղի ունեցած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Նայիրի արուեստի կեդրոնի աշակերտներու համերգը, որուն յայտագիրը բաղկացած է երգերէ, նուագներէ, պարերէ եւ արտասանութիւններէ։ Հանդէս եկած է կեդրոնի 40 պատանիներով կազմուած երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Սեդրակ Տէր-Ղազարեանի։ Արուեստի կեդրոնը հիմնուած է չորս տարի առաջ։ Ունի 120 աշակերտ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). --

Գաղութէն ներս կազմակերպուած մշակութային եւ գեղարուեստական ձեռնարկներուն մէջ թատրոնը հետզհետէ հող կը կորսնցնէ, կը մոռցուի։ Պատճառը պարզ է։ Նախ, որպէս ձեռնարկ կը կարօտի երկարաշունչ աշխատանքի մը եւ ապա լեզուն կը դժուարացնէ, խոչընդոտ մըն է, քանի հայերէն խօսողներու, հասկցողներու, կարդացողներու թիւը ատրճանաբար կը նուազի։ Ուստի, ամէն բեմադրութիւն, ամէն թատերական ներկայացման նախաձեռնութիւն յանդուգն ձեռնարկ մը դարձած է։

Այս իմաստով, Հայ Մշակոյթի Տան «Վասպուրական» սրահին մէջ տեղի ունեցած թատերական ցերեկոյթը, Մարտ 19-ին, մխիթարական եթէ ոչ քաջալերական երեւոյթ մըն է, որ ցոյց կու տայ թէ դեռ կան անձեր որոնք կը փորձեն թիավարել հոսանքին ի վեր։

Արդարեւ, մեծ աշխատանք մըն է որ կատարուեցաւ այս առթիւ։ Այդ աշխատանքը նուիրումով, համոզումով, խանդավառութեամբ, համբերութեամբ եւ ձեռնհասութեամբ տարաւ առաւելաբար անձ մը՝ Սեդա Սիմոնեան։ Նախ ունեցաւ գաղափարը, եւ ապա քով քովի բերաւ պատանիներ, երիտասարդներ։ Անոնց հետ խօսեցաւ, համոզեց։ Անոնց շրթներուն վրայ դրաւ Պարոնեանի լեզուն։ Անոնց սիրտերուն մէջ արթնցուց հայկականութեան հպարտութիւնը։ Սեդա Սիմոնեան եղաւ հոգին եւ բազուկը ձեռնարկին, որուն հասոյթը կը յատկացուի մարդասիրական գործողութիւններու ի նպաստ Գիւմրիի որբերու մանկատան եւ Երեւանի թիւ 3 հիւանդանոցին։ Յայտագիրը կը բաղկանար երեք պատկերներէ։

Առաջինը՝ Յակոբ Պարոնեանի «Քաղաքավարութեան վնասները» գործէն պատմուածք մը՝ «Սեդրակ աղան եւ կօշկակարը»։ «Քաղաքավարութեան վնասները» անջատ անջատ պատմուածքներ են որոնց մէջ հեղինակը նպատակ ունի ցոյց տալու թէ քաղաքավարութիւնը յաճախ կը չարչարէ մարդը շատ մը պարագաներու մէջ։ Այսպէս՝ Սեդրակ աղան նեղ կօշիկներու մէջ ոտքերը կը չարչրկէ նորոյթի պատշաճութիւններու համար։ Այս ներկայացումին դերակատարները մանուկներ էին, հինգէն տասը տարեկան աշակերտներ գաղութի զանազան ամէնօրեայ կամ միօրեայ դպրոցներու, որոնք առաջին անգամ ըլլալով բեմ բարձրացան։ Պէտք է ըսել թէ իրենց սահուն կամ թոթով հայերէնով, համարձակութեամբ կամ երկչոտութեամբ, միամտութեամբ, ինքնաբուխութեամբ, երբեմն ալ իրենց ձախաւերութիւններով բայց նաեւ իրենց ջանասիրութեամբ, բոլորն ալ գոց գիտէին իրենց դերերը, խաղալու հաճոյքով, իրենց անմեղութեամբ գրաւեցին ներկաներուն համակրութիւնը եւ արժանացան խանդավառ ծափահարութիւններու։ Նշենք անոնց անունները առ ի քաջալերանք. Մելքոն Մելքոնեան (Սեդրակ աղա), Իշխան Սեմերճեան (կօշկակար) եւ նաեւ՝ Արմէն Մելքոնեան, Վանիկ Մաթիքեան, Սեդրակ Տիվարճեան, Դաւիթ Գաբրիէլեան, Աստղիկ Գամպուրեան, Անահիտ Գամպուրեան, Լորի Սեմերճեան եւ Վարդ Տիվարճեան։

Բ. պատկերը «Գիւղացին եւ քաղաքացին» երկու տիպարներու հակադրութիւն մըն է։ Գիւղացին եւ քաղաքացին կը տարբերին իրենց դաստիարակութեամբ, զարգացումով, հետաքրքրութիւններով, լեզուով...։ Եւ գիւղացիին պարզամտութիւնը կը հակասէ քաղաքացիին արուեստականութեան։ Իրենց խօսակցութիւնը, զրոյցը լեզուի եւ խօսքի անհասկացողութիւններու շարք մըն է։ Հեղինակը բառախաղերով, առաւելաբար դիւրին բառախաղերով կը խոշորցնէ անձերու նկարագրի գիծերը։ Իրենց դերին մէջ մին՝ Արեւիկ Գայաճեան (գիւղացին) եւ Իւէն Ունճեան (քաղաքացին) կրցան շարունականաբար դիտողներու ծիծաղը գրգռել։

Գ. պատկերը Մոլիէրի երկրորդական մէկ թատերախաղն էր՝ «Երկու խուլերը»։ Խուլ մը կ'ուզէ իր աղջիկը խուլի մը հետ ամուսնացնել։ Երիտասարդ մը ինքզինքը խուլ կը ձեւացնէ շահելու համար համակրութիւնը իր սիրած աղջկան հօրը։ Սակայն, այս վերջինին ականջները կը բացուին, դիտութեան շնորհիւ։ Եւ այն ատեն կը մերժէ խուլ փեսացու մը ունենալ։ Ամէն ինչ լաւ կը վերջանայ քանի այլեւս խուլ չկայ։ Ծիծաղաշարժ տեսարաններ կան մանաւանդ խուլին եւ իր սպասաւորին միջեւ։ Սեւակ Ախթաչեան (Տամանչոյի դերին մէջ, խուլը) լաւագոյն մեկնաբանը եղաւ իր խաղով, իր հայերէն լեզուի տիրապետութեամբ։ Սպասաւորի (Պոնիֆաս) դերին մէջ Ժերոմ Իզնար եւ Տամանչոյի աղջկան (Էկլանթին) դերին մէջ Լուսինէ Աղապապեան յաջող ելոյթներ ունեցան։ Նաեւ քաջալերական էին Ժան Զիլինկիրի եւ Վահէ Փոսթուլի մասնակցութիւնները։

Թատերական այս ցերեկոյթի բացման խօսքը հայերէնով ըրաւ Սօսէ Յովսէփեան եւ ապա ֆրանսերէնով ներկայացուց պատկերները, բացատրելով անոնց բովանդակութիւնը։ Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան ջերմ խօսքերով շնորհաւորեց բոլոր դերակատարները եւ Սեդա Սիմոնեանը որուն աշխատանքի արդիւնքն է ըսաւ գեղարուեստական սոյն ձեռնարկի յաջողութիւնը։ Քաջալերեց շարունակել, որովհետեւ, շեշտեց Տէր Հայրը, թատրոնը կեանքի դպրոց մըն է, որուն մէջ կայ ե՛ւ դաստիարակութիւն, ե՛ւ փորձառութիւն։

Այս ձեռնարկի կազմակերպչական աշխատանքները կատարեցին Հայ Մշակոյթի Տունը եւ ԱՍԱՖ բժշկական Միութիւնը։ Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերին՝ Անրիէթ Տիւրկէրեան, Նուշի Գուգուլեան, Եդուարդ Սարգսեան, Կարապետ Տալոյեան, Ռազմիկ Աղապապեան եւ Անարէ Տանիէլ։

Մեծ «կեցցէ՛» մը պատանի եւ երիտասարդ դերակատարներուն, որոնք բերին թարմութիւն մը, եւ գնահատանքներ՝ Սեդա Սիմոնեանին, որ առանց հաշուելու տուաւ իր ժամանակէն, գործէն, նիւթականէն եւ երկու ամսուան մէջ բեմ հանեց պատանիները։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ի ՅԱՐԳԱՆՍ ԽԱՋՈՒՀԻՆԵՐՈՒ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը գեղեցիկ գաղափար մը ունեցած էր, կազմակերպելով յարգանքի օր մը իր վեթերան ընկերուհիներուն ի պատիւ։

Կիրակին սկսաւ հոգեհանգստեան պաշտօնով մը մահացած ընկերուհիներուն յիշատակին։

Ս. Թէոդոր մատրան մէջ պատարագը կը մատուցանէր Լիոնի եւ Շրջակայքի Կաթ. Պատուիրակ՝ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան. բոլոր ընկերուհիները ներկայ էին արարողութեան։

Կէսօրին Մշակոյթի Տան մէջ ճաշ մը պատրաստուած էր մասնաճիւղին կողմէ, որուն ընթացքին մասնաճիւղի նախագահուհին Օտէթ Մաղաքեան եւ Շրջանային վարչութենէն Արփինէ Մուրատեան Երիտասարդութեան եւ Սփոռի Նախարարութեան շնորհաւորական նամակները եւ շրջանային վարչութեան ոսկէ շքանշանները յանձնեցին՝ Տիկիններ Ովսաննա Ուլուսուզեանին, Քնար Մուրատեանին եւ Վարդուհի Ռստիկեանին, իրենց երկար տարիներու ծառայութեան համար Կապոյտ Խաչէն ներս։ Տիկին Ուլուսուզեան եղած է տարիներու նախագահուհի եւ հայերէնի ուսուցիչ Կ. Խաչի Միօրեայ դպրոցին մէջ։ Տիկին Քնար երկար տարիներ աշխատած է Սանուհիներու Միութեան համար պատրաստելու յետագայ խաչուհիներ, կազմակերպելով թատրոն եւ պարի դասընթացքներ։ Տիկին Ռստիկեան 17 տարի եղած է նախագահուհի, իր ժամանակին մեծ մասը տրամադրելով դպրոցին։

Մեծարեալ ընկերուհիներուն ուղղուած շնորհաւորական խօսքին մէջ Արփինէ Մուրատեան ըսաւ, թէ մենք միշտ ժլատ եղած ենք գնահատելու մեր ընկերուհիները, մտածելով որ իրենց խաչուհիի պարտականութիւնն է որ կ'ընեն։ Բայց այսօր ես պարտքը կը զգամ եա-դարձ մը ընելու տեսնելու համար սկսած գործը, գաղթական, կիսագրագէտ, նիւթական դժնդակ պայմաններու մէջ ապրող սերունդի մը, որ հիմք դրաւ շաբաթական միօրեայ դասընթացքներուն, օգափոխութեան կայանին եւ ընկերային միւս բոլոր ծառայութիւններուն զորս մատոյց մեր գաղութին։ Այսօր մենք մեր ժամանակներու ընծայած բոլոր դիւրութիւններով հեւ ի հեւ կը փաղենք շարունակելու իրենց սկսած գործը։

Այս սերունդն էր որ մեր ուղեղին եւ խղճին մէջ մխրճեց ամէն գնով հայ մնալու եւ հայրենիքի սէրը։

Օտէթ Մաղաքեան խորապէս յուզուած՝ ըսաւ թէ շարժապատկերի պէս կը յիշէ զիրենք, իրենց վազվզուքը երիտասարդ եւ կեանքով լեցուն, հայերէնի դասընթացքներուն եւ թատրոնի եւ պարի իրենց փորձերը, ըլլալով այդ օրերու իրենց աշակերտուհին։ Ըսաւ նաեւ թէ այսօր պատիւ է իրեն համար հաշուեյարդարը ընել մասնաճիւղի երեք մեծ տիկիններուն Կապոյտ Խաչի շարքերուն մէջ աւելի քան 40 տարուան գործունէութեան։

Այսօր ալ սպիտակ մազերով, տակաւին պատնէշի վրայ, մեզի ազնիւ գործի ճամբան ցոյց տուող տիկիններուն ի պատիւ տրուած այս ցերեկոյթը վերջացաւ իրենց կենաց վերցուած գաւաթներով։

Իսկ մեծարեալները այնքան յուզուած էին, որ շնորհակալութեան խօսքերը հազիւ մրմնջեցին։

ԽԱՋՈՒՀԻ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԷՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Յունաստանի Պաշտպանութեան նախարար՝ Պ. Երասիմոս Արսէնիսի եւ Ներքին Ապահովութեան նախարար՝ Պ. Սթէլիօս Փափաթեմելիսի համախորհուրդ որոշումով յունահայ ծանօթ հայրենակից՝ Սելանիկէն Պ. Կարապետ Գալֆաեանի դիմումին ընդառաջելով, Ուրբաթ, Մարտ 24, Սելանիկի Մակեդոնիա օդակայանէն մեկնեցաւ զինուորական փոխադրատար C-130 տիպի օդանաւը, փոխադրելով 13 թոն դեղօրայք և այլ մթերքներ դէպի Հայաստան։

Կիպրահայ գաղութը օրեր առաջ իմանալով յունական Օդային Ուժերու կողմէ տրամադրուած օդանաւի մեկնումի մասին դէպի Հայաստան, շտապած էր նաւով Սելանիկ ուղարկել գործողութիւններու համադրիչ Պ. Կարապետ Գալֆաեանի 8,5 թոն դեղօրայք, մանուկներու համար փոշի կաթ, հագուստեղէն։ Օդանաւին ընկերացող պատուիրակութիւնը կը բաղկանար Սելանիկէն պատուիրակութիւն մը՝ գլխաւորութեամբ Պ. Կարապետ Գալֆաեանի, ինչպէս նաեւ հին յոյն բժիշկներէ՝ «Աշխարհի բժիշկներ» կազմակերպութենէն, երեք անձերէ բաղկացած կիպրահայ պատուիրակութենէ եւ երկու յոյն թղթակիցներէ որոնք պիտի անցնէին նաեւ Ղարաբաղ։

Երեւանի օդակայանին մէջ օդանաւը դիմաւորուեցաւ Յունաստանի Երեւանի դեսպան Պ. Իաքովոս Սպեցիոսէն եւ Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչէն եւ այն հաստատութիւններու ներկայացուցիչներէն, որոնք եկած էին ստանալու իրենց համար ուղարկուած օժանդակութիւնը։

Հայաստան ժամանումը զուգադիպելով Յունաստանի անկախութեան 174-րդ տարեդարձին, զինուորական օդանաւի անձնակազմը եւ ընկերացող պատուիրակութիւնը Պր. դեսպանին հրաւէրով ներկայ եղան այդ իրիկուն Երեւանի մէջ կազմակերպուած մեծ հանդիսութեան, որուն ներկայ էին կառավարութեան ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ օտար երկիրներու դիւանագիտական ներկայացուցիչներ։ Ներկաներուն մէջ էր նաեւ Ֆրանսայի դեսպան Տիկին տը Հարթինկը, որուն հետ Պ. Կարապետ Գալֆաեան ունեցաւ սիրալիր տեսակցութիւն, խնդրելով որ Յունահայութեան կողմէ շնորհակալութիւններ փոխանցուին Ֆրանսայի կառավարութեան, Հայաստանին զօրակցութեան համար։ Յաջորդ օրը, Մարտ 25-ին, յունական Անկախութեան տօնին առթիւ, Հայաստանի յոյն գաղութի կողմէ կազմակերպուեցաւ հանդիսութիւն Երեւանի «Ֆիզիքական Ինստիտուտի» սրահին մէջ։ Ներկայ եղան շուրջ 800 հոգի։ Հանդիսութեան հայերէն եւ յունարէն լեզուով բանախօսեց Պ. Կարապետ Գալֆաեան նիւթ ունենալով «1821-ի Թուրքիոյ դէմ յունական ապստամբութեան ներդործումը հայ ազատագրական պայքարի ծնունդին եւ զարգացման մէջ»։

Հայաստանի եւ Յունաստանի հեռատեսիլը, ձայնասփիւռը եւ մամուլը լայն տեղ տուին այս եղելութեան։

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Ընկերութիւնը գնահատելով յոյն ժողովուրդի Հայաստանին զօրավիգ կանգնելու տրամադրութիւնը, վերադարձող օդանաւով ղրկեց 2 հայկական արուեստի յատկանիշ եւ արդի արուեստագէտ քանդակագործ Սերգէյ Դանիէլեանի գործ չորս մեթր բարձրութեամբ տուֆէ խաչքար մը, որ պիտի զետեղուի Աթէնքի կեդրոնական հրապարակին վրայ, երկու ժողովուրդներուն եղբայրական զգացումները յիշեցնող կոթող որպէս։

Օժանդակութեան նման թռիչքներ պիտի շարունակուին։

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Շար. Ա. էջէն)

թումով ձեզի կը նային, ինծի կը նային, նախագահին կը նային եւ կ՚ըսեն. «կատարեցէ՛ք ձեր խղճի պարտքը»:

Երրորդ աչքը՝ օտա՛ր աշխարհին աչքն է որ կապուած է մեր վրայ: Այսօրուան դարը այլեւս կղզիացեալ դարը չէ: Դեռ ամէն հինգ վայրկեան առաջ, կամ աւելի ճիշդ՝ երկու ժամ առաջ, Ֆրանսացի թղթակից մը եկաւ: Ի՞նչ գործ ունէր մեր մօտ: Աշխարհը միշտ իրարմէ կախում ունեցող ազգերու ընկերակցութիւն է, ընտանիք է: Անկարելապէս անկախ, իրարմէ անջատ ազգեր գոյութիւն չունին: Եւ օտար եկեղեցիներ, օտար ազգեր, որոնք հայութեան հետ խակական աղերս չունին, անոնց աչքերը կը նային: Եւ վերջապէս, վերջին աչքը որ կը տեսնեմ, մեր նոր սերունդի, գալիք սերունդի, Հայաստանի, հայ ժողովուրդի ապագան կերտող սերունդի աչքերն են որ կախուած են վերեւից:

Եկէ՛ք, այս խորունկ ապրումներով, այսպիսի ընդհանրական մտածողութիւններով, այսպիսի լայնախոհ, լայնածիր եւ ամբողջապարփակ ըմբռնումով մօտենանք այսօր մեր պարտականութեան եւ ինչպէս ըսաւ յարգելի, սիրելի մեր Պ. Նախագահը, վեր մնանք անցեալէն ժառանգուած, մասնակի, հերձուածային մտածողութիւններէ եւ միանանք որպէս ամբողջ ազգ, ամբողջ հայրենիք, ամբողջ եկեղեցի: Այդ նպատակով առաջնորդուինք եւ վստահ եղէք եղբայրներ եւ քոյրեր, այստեղէն երբ դուրս ելլէք, եթէ Աստուծոյ ժպիտին հանդիպիք, եթէ մեր հայրերու, մեր մայրերու ուրախութեան արցունքին հանդիպիք, ես կ՚ապահովեմ ձեզ, որ ապագայ սերունդներու օրհնանքին պիտի արժանանաք: Ահաւասիկ այժմ այս մտքով կ՚ամփոփուինք եւ կ՚ըսենք ձեր բոլորին անունով, Շնորհալիի աղօթքին բառերով.

«Իմաստութիւն, ո՛վ Յիսուս,
Տուր ինձ իմաստութիւն,
Զբարիս գործել, ամենայն ժամ, ի չար
խորհրդոց, ի բանից եւ ի գործոց,
փրկեա՛ զիս»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նախարարը՝ Է. Ինէօնիւ եւրոպական շրջապտոյտի մը ձեռնարկած է, բացատրելու եւ արդարացնելու համար Հիւսիսային - Իրաքի Թրքական ներխուժումը: Շրջապտոյտը սկսած է Պոնով, բայց կը թուի որ չէ յաջողած համոզել Գերմանացիները որ կը պահանջեն Թրքական զօրքերու քաշուիլը: Ինէօնիւ ըսած է թէ կը քաշուին՝ «այն ատեն երբ ՓՔՔ-ի կայանները ու զէնքի պահեստները բնաջնջուին»: Գերմանիոյ Արտաքին նախարարը «քաղաքական լուծում» եւ «մշակութային լայն ինքնավարութիւն» առաջարկած է Քիւրտերուն համար, ինչ որ բնաւ գործին չէ եկած Թուրք նախարարին: Ինէօնիւ, Պոնէն կ՚անցնի Փարիզ, ապա՝ Ուաշինկթըն:

ԷՌ - ԷՆԹԷՌ գործադուլի նոր շարժումի մը պիտի հետեւի շարավերջին, բանակցութիւնները ձախողած ըլլալով: Բանթողները կը պահանջեն որ ջնջուի 600 պաշտօնազրկումի որոշումը ինչ որ նախագահը՝ Քրիսթիան Պլան կը մերժէ:

ԺՈՐԺ ՓՈՆՓԻՏՈՒԻ մահուան 21-րդ տարելիցին առթիւ, հոգեհանգստեան պատարագ մը մատուցուած է Փարիզի Սէն - Լուի ան լ՚Իլ Եկեղեցւոյ մէջ: Ներկայ եղած են ժագ Շիրաք եւ էտ. Պալատիւր որոնք իրարու ձեռք ալ սեղմած են: Տիկին Փոմփիտու չէ մասնակցած արարողութեան:

ՆԱԽԱԳԱՀ ԵԼՑԻՆ ստորագրեց Դումայի (երեսփոխանական ժողով) այն օրէնքը որ պարտադիր կը դարձնէ սիտա-ի կամ սիտա-ի հակամէտ ըլլալու (սերօփոզիթիւ) ստուգումը այն օտարականներուն համար, որոնք 3 ամիսէն աւելի պիտի մնան Ռուսաստան: Խնդրոյ առարկայ չեն զբօսաշրջիկներն ու դիւանագէտները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր բոլոր մասնաճիւղերով խորապէս ազդուած սիրելի եւ անձնուէր բարեկամ՝ Ալէն Պաքրճեանի մահուամբ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն ինչպէս նաեւ Համազգայինի վարչութեան:

Տէր եւ Տիկին Պիյ եւ զաւակները,
Պ. Սեֆէրեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Խաչիկեան եւ Հալվաճեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծհօր եւ ազգականին՝

ԿԻՐԱԿՈՍ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Գանն (Ալփ - Մարիթիմ) Ապրիլ 1-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 11-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին՝ ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պէլվիլի գերեզմանատունը:

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին Լիոն Ս. Յակոբ Եկեղեցին, որմէն ետք հոգեճաշ մը տեղի կ՚ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահը

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

— MARSEILLE —

Exposition Photos

RAJAK OHANIAN

« Portrait d'une ville »

CHICAGO

1987 — 1989

Placée sous la présidence d'honneur de :
— Mme *Maryline Vigouroux*,
Présidente déléguée de l'Espace Mode
— *M. Jackson Mac Donnald*,
Consul Général des Etats-Unis

Vernissage
le Vendredi 7 Avril à 18h30
Tour du Roy René
(Fort St-Jean)
Quai des Belges — Marseille
Exposition du 8 au 29 Avril
Tous les jours de 13h à 19h, sauf le lundi
Organisée par
La MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12 - 14, rue St-Bazile — Marseille 1er

CONCERT

dédié au 80ème anniversaire du génocide avec la participation de jeunes artistes d'Arménie, lauréats de la *Fondation Amadeus* :
Datevig Yacoubian (violon), Kariné Boghossian (piano), Vladimir Groyan (doudouk), Chouchanig Gloyan (chant), Hovannès Vartévanian (danse).

le Lundi 10 AVRIL à 20 heures 30

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 350 Ֆր. Լորիս եւ Արա Պապանեանէ իրենց կնոջ եւ մօր՝ Զապէլ Պապանեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Արմենուհի Յակոբեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի. - Տիկին Արշալոյս Խանտանեան 500 Ֆր., Տիկին Հերմինէ Մերանկիւլեան 200 Ֆր., Տիկին Հր. Գազազեան 1000 Ֆր.:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Պատարագ ժամը 11-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
ժամը 16-ին՝ Դռնբացէք:
(ժամը 13-ին, ճաշ, Եկեղեցւոյ սրահը):

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Փայլակ Կիրակոսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին որբանոցի իր ընկերոջ՝ Զաւէն Միլտոնեանի (Մարսէյլ) յիշատակին:

Տիկին Արմենուհի Յակոբեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տիկին Ասիա Պօտօ 200 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

ՓԱՐԻԶԻ
ԷՍԱՅԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպէ՝

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

Երիտասարդներու մասնակցութեամբ յայտագիր՝ երգ, արտասանութիւն, թատերախաղ եւ նուագ:

Սիրով կը հրաւիրուի մշակութասէր հասարակութիւնը՝

Կիրակի, Ապրիլ 9, ժամը 15-ին

Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, Paris 17e
M° Courcelles

Մուտքը ազատ է:

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS :

EXPOSITION

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'U.G.A.B.

vous invite à l'exposition des peintures

d'Ossanna MANOUKIAN

Exposition du jeudi 23 mars
au vendredi 7 avril

du lundi au vendredi de 18h à 21h
sauf le jeudi, de 18h à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles Paris 17[e]
(M° COURCELLES)
Tél. : 42. 27. 12. 26.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՏՕՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ Ի ՏԱՃԱՐՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30, պատարագ՝ ժամը 10·30-ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Դռնբացէք, ժամը 16-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ ժամը 10·30-ին,
Դռնբացէք ժամը 17-ին:
Կը պատարագէ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՔՀՆՅ. ՍԻ. ԼԱՀԼԸԵԱՆ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45-ին, պատարագ ժամը 10-ին: Կը պատարագէ՝ ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ:
Դռնբացէք ժամը 16-ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին, պատարագ ժամը 10-ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ:
Դռնբացէք ժամը 17·30-ին:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին, պատարագ ժամը 10-ին:
Դռնբացէք ժամը 16-ին:

ՊՈՄՈՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ժամերգութիւն ժամը 9, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ ժամը 16:

COMITE UNITAIRE
DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES D'ALFORTVILLE

A l'occasion de la 80e commémoration du Génocide Arménien
le Comité Unitaire des Associations Arméniennes d'Alfortville
organise

SOIREE CULTURELLE & ARTISTIQUE

«Le génocide arménien ou la tentative d'assassinat d'une culture»
avec la participation de nombreux artistes et interprètes
Dans le cadre d'une exposition de peinture, diaporama, musique, chants, déclamations, lectures, dialogue théâtral.
le Samedi 8 Avril à 20 heures 30
Salle S. Minassian, M.C.A.

Pour tous renseignements, s'adresser à la Coordination : M.C.A. :
Tél. : 43. 76. 55. 89.

L'ECOLE TEBROTZASSERE
présente

L'ENSEMBLE ARMENIEN

NAVASART

et

LA CHORALE DE L'ECOLE

le Samedi 8 Avril

Salle «*Thierry Le Luron*»
9, Bd du Midi, 93340 LE RAINCY
Renseignements et réservations : 43. 81. 01. 72

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼ 6
JEUDI 6 AVRIL 1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-32 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.566
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.566

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԸՆՏՐՈՒԵՑԱՒ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԵՐԵՒԱՆ - («Յառաջ») - Ապրիլ 5

Ապրիլ 4-ին, ժամը ճիշդ 20.57-ին, Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին զանգերը ղօղանջեցին եւ աւետեցին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի գարաւոր Աթոռի 131-րդ գահակալին ընտրութիւնը՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս: Նոյն առեն գահէ նվերցուեցաւ սուրբ քօղը եւ հնչեց Տաճարէն ներս «Էջմիածին ի հօրէ» շարականը, մինչ զանգերը շարունակեցին իրենց ցնծութեան համանուագը:

Նորընտիր Կաթողիկոսը իր առաջին խօսքը ուղղելէ առաջ, իջման Ս. Սեղանին առջեւ կատարեց իր ուխտը: Ապա, շնորհակալութեան խօսք յայտնեց պատգամաւորներուն, Կաթողիկոսական Տեղապահ՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեանին, Հոգեւոր Խորհուրդի ատենապետին՝ Գարեգին Արք. Գազանճեանին, Երեւանի Առաջնորդին՝ Գարեգին Արք. Ներսիսեանին (ծափահարութիւններ), սրտագին շնորհակալութիւններ, յարգանքի եւ երախտագիտութեան զգացումներ արտայայտեց Հանրապետութեան Նախագահին եւ Պետութեան ներկայացուցիչներուն, Ժողովուրդի զաւակներուն Հայրենիքի եւ արտասահման (ծափահարութիւններ) եւ հաղիւ իր յուզումը զսպելով սիրոյ խօսք ուղղեց Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան որուն գահակալը եղաւ 18 տարի ու շեշտեց. «Մաղթանքս է որ միշտ այս միասնականութեան եւ գործակցութեան մէկ Եկեղեցիի գաղափարին տակ եւ դրօշին խաչին ներքեւ առաջ գնալու կամքը թող նուիրագործուի»: Պահպանիչով Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց աւարտեց իր խօսքը:

Ժողովուրդի խանդավառ ծափերուն մէջ բարձրացաւ Վեհարան եւ մեծ դահլիճին մէջ ընդունեցաւ շնորհաւորութիւններ եւ եղաւ աջհամբոյր:

Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, փոխ - նախագահը՝ Գագիկ Յարութիւնեան, Խորհրդարանի նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան եւ այլ պետական մարդիկ ժամանեցին Էջմիածին շնորհաւորելու Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը: Գարեգին Բ. շնորհակալութեան խօսք ուղղեց Հանրապետութեան նախագահին, շեշտեց պատմական նշանակութիւն ունեցող այս դէպքը եւ յայտնեց որ իր առաջին այցելութիւնը պիտի ըլլայ Նախագահին: Լեւոն Տէր - Պետրոսեան շնորհաւորեց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը այս պատուաւոր եւ չափազանց պատասխանատու ընտրութեան առթիւ: Այս ժողովը կատարեց ճիշդ ընտրութիւն, ըսաւ նախագահը ու շարունակեց՝ «Չեմ կասկածիր որ ձեր հոգին, եռանդը եւ կամքը պիտի դնէք հայ եկեղեցւոյ եւ հայ ժողովուրդի լուսաւոր ապագայի կերտումին: Դուք որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, ես որպէս Հանրապետութեան նախագահ մեր գլուխը մատաղ ընենք այս ժողովուրդին»:

Ապրիլ 4-ին, Բ. նիստը սկսած էր ժամը 9.50-ին Վեհարանի դահլիճը: Պատգամաւորներու ներկայութեան սուղումէն յետոյ տրուած էր ցանկը կաթողիկոսական ընտրութեան թեկնածուներուն՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, Զաւէն Արք. Չինչինեան, Արիս Եպիսկ. Շիրվանեան, Կիւրեղ Արք. Գաբիկեան, Գրիգորիս Արք. Բունիաթեան, Գարեգին Արք. Ներսիսեան, Տիրան Արք. Կիւրեղեան եւ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան:

Ապա, կատարուած էր նախորդ նիստի ատենագրութեան ընթերցումը որ վաւերացուեցաւ: Թորգոմ Արք. Մանուկեան կը կարդար 7-ամսեայ զեկուցումը, որ արժանացաւ ներկաներու գնահատանքին:

Ժամը 12.50-ին կը սկսէր Գ. նիստը, Մայր Տաճարին մէջ - միակ օրակարգ ունենալով Կաթողիկոսի ընտրութիւնը: Առաջին քուէարկութիւնը տուաւ հետեւեալ արդիւնքները 399 քուէարկողի վրայ. -

Գարեգին Բ. Կաթողիկոս	111
Զաւէն Արք. Չինչինեան	9
Արիս Եպիսկ. Շիրվանեան	3
Կիւրեղ Արք. Գաբիկեան	2
Գրիգորիս Արք. Բունիաթեան	38
Գարեգին Արք. Ներսիսեան	123
Տիրան Արք. Կիւրեղեան	43
Պարգեւ Եպիս. Մարտիրոսեան	61

Երեք առաւելագոյն քուէ ստացողները՝ Գարեգին Արք. Ներսիսեան, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս եւ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան մասնակցեցան Բ. քուէարկութեան որ սկսաւ ժամը 19-ին: Քուէարկողներու թիւ՝ 397: Ընտրուելու համար անհրաժեշտ էր ունենալ բացարձակ մեծամասնութիւն, այսինքն՝ 198 քուէ: Արդիւնքները եղան հետեւեալ ձեւով.

Գարեգին Բ. Կաթողիկոս	186
Գարեգին Արք. Ներսիսեան	145
Պարգեւ Եպս. Մարտիրոսեան	61

Երբ թեկնածուներէն ոչ մէկը ունենալով բացարձակ մեծամասնութիւնը, երրորդ քուէարկութեան կը մասնակցին երկու առաւելագոյն քուէ ստացողները: Ժողովի ատենապետը յայտարարեց որ, Ապրիլ 5-ին առաւօտը տեղի կ'ունենայ Գ. քուէարկութիւնը: Այդ պահուն խօսք առաւ Արարատեան Թեմի Առաջնորդը՝ Գարեգին Արք. Ներսիսեան եւ յայտարարեց՝ «այլեւս պէտք է աւարտենք այս ընտրութիւնները. ես իմ կողմից ուզում եմ շնորհաւորել վեհափառ Գարեգին Բ.ը որպէս նորընտիր Հայրապետ Ամենայն Հայոց»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐԸ

Գարեգին Կաթողիկոս, աւազանի անունով՝ Նշան (Սարգիսեան) ծնած է Քեսապ (Սուրիա) 1932, Օգոստոս 27-ին: Նախնական ուսումը ստանալէ ետք տեղւոյն դպրոցը, Անթիլիասի Դպրեվանքը մտած է 1946-ին, 1949-ին ձեռնադրուած է սարկաւագ եւ 1952-ին, ուսման աւարտին, ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ: Իր վարդապետական աւարտաճառը եղած է «Հայց. Եկեղեցւոյ աստուածաբանութիւնը ըստ Հայ շարականներու»: 1956 - 57 եղած է տեսուչ Անթիլիասի Դպրեվանքին, 1957 - 59 Օքսֆորտի համալսարանը պատրաստած է՝ «Քաղկեդոնի ժողովը եւ Հայ Եկեղեցին» թէզը, ապա 1960-էն 1967 կրկին վարած է Դպրեվանքի տեսչութիւնը: Այդ շրջանէն սկսեալ յանուն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան մասնակցած է նաեւ միջազգային միջ-եկեղեցական ժողովներու: Անթիլիասի Դպրեվանքի տեսչութեան շրջանին դասաւանդած է տեսական աստուածաբանութիւն, հովուական աստուածաբանութիւն եւ ընդհ. ձեւով Հայ Եկեղեցւոյ Պատմութիւն: 1964-ին Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է ձեռամբ Խորէն Կաթողիկոսի: Դասաւանդած է նաեւ Պէյրութի Նշան Փալանճեան Ճեմարանը (Հայ մատենագրութիւն եւ Հայ Եկեղեցւոյ պատմութիւն) եւ Ամերիկեան համալսարանը - ԷՅՈՒՊԻ - (անգլերէն, Հայոց պատմութիւն եւ հայկական մշակոյթ): Խմբագիր եղած է կաթողիկոսական պաշտօնաթերթ՝ «Հասկ»ի: 1971 - 72 եղած է Իրանա - Հնդկաստանի Թեմի նախ Կաթ. պատուիրակ, ապա՝ առաջնորդ: Յետագային, 1974-ին ընտրուած է Միացեալ - Նահանգներու Կիլիկեան Թեմի Առաջնորդ եւ այդ պաշտօնին գլուխն էր, երբ 1977, Մայիս 22-ին կ'ընտրուէր Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռակից Կաթողիկոս: Այդ շրջանին Գարեգին Արք. նաեւ փոխ - նախագահն էր Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին, կը մասնակցէր համաշխարհային եկեղեցական բոլոր ժողովներուն ուր մեծ վարկ կը վայելէր: Քանի մը օր ետք, Մայիս 29-ին, Անթիլիասի Մայր Տաճարին մէջ կատարուած է Գարեգին Բ.ի օծումը, ի ներկայութեան պետական եւ պաշտօնական հոծ բազմութեան մը: Օծումը կատարուած է Խորէն Ա.ի հանդիսապետութեամբ, Աթոռակից - Կաթողիկոսը կը կատարէր կաթողիկոսական օծման իր ուխտ - աղօթքը: Ան կը խոստանար՝ «Առաջի Աստուծոյ, Ս. Խորանի եւ ժողովուրդին» ըլլալ աստուածատիպ օրինակ, հովուելու համար իրեն յանձնուած բանաւոր հօտը, ըլլալու համար արժանաւոր յաջորդը Ս. Առաքեալներ՝ Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետներուն: Խորէն Կաթողիկոսի վախճանումէն ետք (1983, Փետրուար 9) կը դառնար Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս, բայց խորքին մէջ, կաթողիկոսական պաշտօնը վարած է 1977-էն այլ խօսքով 18 տարի է: Այդ շրջանին 15 տարիները եղած են պատերազմի տարիներ, բայց պէտք է ըսել որ Գարեգին Բ. անձնուէն կամքով շարունակած է վարել իր պաշտօնը եւ կաթողիկոսարանն ալ երբեք չէ դադրած աշխատելէ: Այս առընչութեամբ հարկ է շեշտել որ Գարեգին Բ. հսկայ վաստակ մը ունի հրատարակչական գետնի վրայ, կաթողիկոսարանի տպարանէն 350 հատորներ լոյս տեսած են պատերազմական այդ օրերուն իսկ, գլխաւորաբար զարկ տրուած է արեւմտահայ գրականութեան:

Խոր կարդացման տէր, հմուտ միտք, Գարեգին Բ. խորհրդանիշն իսկ է մտաւորական եկեղեցականին: Հեղինակ է բազմաթիւ հատորներու թէ գրքոյկներու հայերէն, ֆրանսերէն, թէ անգլերէն:

Իր շրջանին է նաեւ, առաւելաբար, որ սերտացած են Էջմիածնի եւ Անթիլիասի յարաբերութիւնները, շնորհիւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ Գարեգին Բ.ի յաճախակի հանդիպումներուն: 1990, Մայիս 6-ին, միասնաբար կը կատարէին Պրիւքսէլի Ս. Մարիամ - Մագդաղենացի Եկեղեցւոյ օծումը, ինչ որ պատմական աննախընթաց երեւոյթ մըն էր եւ այդ առթիւ Վազգէն Ա.ի արտասանած խօսքերուն կը տրուէր թելադրական բնոյթ, մանաւանդ երբ կ'ըսէր. - «21-րդ դարում, երբ բարձրանայ Երեւանի Մայր Տաճարը, ես հոն պիտի չըլլամ, բայց, կ'ուզեմ որ Գարեգին Բ. հո՛ն ըլլայ»:

Յիշենք նաեւ որ Գարեգին Բ. բազմաթիւ այցելութիւններ կատարեց Հայաստան, երկրաշարժի ողբերգական օրերէն իսկ, ապա նաեւ որպէս անդամ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Հոգաբարձուներու Խորհուրդին:

Գարեգին Բ. օծուած ըլլալով որպէս Կաթողիկոս, միայն գահակալութեան արարողութիւն մըն է որ տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի, Ծաղկազարդին:

Ծանր է բեռը որ կ'իյնայ այսօր Նորընտիր Կաթողիկոսին ուսերուն: Կը մնայ մաղթել որ ան կարենայ դիմագրաւել բոլոր դժուարութիւնները կորովով, քաջութեամբ եւ համբերութեամբ ու իր առջեւ բացուած փշոտ ճամբէն քալէ այն վճռակամութեամբ որ անհրաժեշտ է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յաղթելու համար բոլոր խոչընդոտներուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍ - ԼԻՊԵՐԹԷ (նախագահ՝ Տիկին Տ. Միթերան) Միութիւնը որու միացած են տասը այլ կազմակերպութիւններ (Մարդկային Իրաւանց, ՄՌԱՓ եւլն. եւլն.) պահանջած են Ապրիլ 4-ին որ Ֆրանսա որեւէ զէնք, պատերազմական թռան չյանձնէ Թուրքիոյ: Հրապարակուած զեկոյցով կը պահանջուի նաեւ որ Թուրքիա չընդունուի Մաքսային Միութեան մէջ: Թուրքիա, սովորութիւն չունի ազդուելու նման բաներէ. Թանսու Չիլլէր ալ խօսք առնելով երեսփոխաններուն առջեւ, բուռն կերպով հակազդած է եւրոպական քննադատութիւններուն եւ Պոնի հասցէին ալ բացագանչած՝ «Ձեր զէնքերը, ձեզի՛ պահեցէք»:

Ա. ՎԷՇԹԷՐ (Կանաչ) թեկնածու չէ նախագահական ընտրութեան որովհետեւ չկրցաւ, մինչեւ Ապրիլ 4, կէս գիշեր, հաւաքել 500 քաղաքապետերու անհրաժեշտ ստորագրութիւնները:

ԹԵՀՐԱՆԻ ՄՕՏ (Աքպար Ապար) շատ բուռն եւ արիւնալի բախումներ տեղի ունեցած են Ապրիլ 4-ին. բազմաթիւ մեռեալներ կան եւ քանի մը տասնեակ վիրաւոր: Ապահովութեան ուժերը կրակ բացած են ցուցարարներուն վրայ, որոնք կը բողոքէին գիներու յաւելման դէմ: Կ'ըսուի թէ 10-էն 50 մեռեալ կայ:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մէջ հարիւրաւոր Հութուներ ջարդուած են բանակին կողմէ իսկ: Եւ վախ կայ որ ցեղասպանութիւնը Ռուանտայէն անցնի Պուրունտի:

ԱՆԹՈՆԻՕ ՏԻ ՓԻԷԹՐՕ, 45 տարեկան, Իտալիոյ համբաւաւոր դատաւորը յայտարարեց թէ վերջնապէս կը քաշուի իրաւագիտական ասպարէզէն: Այս յայտարարութիւնը ըրաւ այն համագումարին որ նուիրուած էր թանճէնթօփոլիէն (կաշառակերութիւն) դուրս ելլելու լուծումներուն:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԱՀԱՅԵՐՈՒ խումբ մը բողոքի ցոյց կատարած է Պուէնոս - Այրէսի այն պանդոկին առջեւ ուր Նախագահ Մէնէմի եղբայրը ճաշ մը կուտար ի պատիւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահ Ս. Տէմիրէլի: Ցուցարարները հակաթուրք լոզունգներ արձակած ու ցեղասպանութիւնը ոգեկոչող պաստառներ կրած են:

ԳՐԱԿԱՆ ԿԱՅԾԵՐ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ֆրանսական «Լը Մոնտ» թերթի Գրական Յաւելուածը (Յունուար 20, 1995) կը գրէ թէ Ռուսիոյ Պուքըր մրցանակը, որ հաւանաբար ամէնէն մեծն է (տասը հազար սթերլին...) շահած է մայրը հայ հայրը վրացի Պուլաթ Օգուճավա 70 տարեկան բանաստեղծ-երգիչ-վիպասանը իր «Թատրոնը որ ալ գոյութիւն չունի» ինքնակենսագրական վէպին համար: Հայրը գնդակահարուած է ու մայրը՝ Գուլագ աքսորուած: Մեծ համբաւի հասած է Ռուսիոյ մէջ 60-ական թուականներուն ու իր երգերը «սամիզտատ» այսինքն արգիլուած արուեստին մաս կազմած են:

Պիտի ուզէի աւելի տեղեկութիւններ ունենալ իր մասին Հայաստանեան աղբիւրներէ, սակայն այս օրերուս բացարձակապէս ոչինչ Սփիւռք կը հասնի Երեւանէն: Վիհը Հայաստանի ու Սփիւռքի միջեւ երթալով պիտի խորանայ, ըստ երեւոյթին, հակառակ քաջարի ճիգերուն որ Ալեք Մանուկեան Հիմնադրամը, Անթիլիասի Կաթողիկոսարանը ու այլ հաստատութիւններ կ'ընեն մեզ իրար մօտեցնելու: Մտաւորական կապերը ոչ փոլքլորական խումբերու ելոյթներով ոչ ալ հիւպատոսարաններու քոքթէյլներով կը հաստատուին: Առնուազն անդին՝ պէտք է անկեղծ ճիգ մը ըլլայ արուեստագէտներու եւ մտաւորականութեան կողմէ ծունկի չգալու քաղաքական իշխանութեանց առջեւ՝ եթէ իրապէս մտքի ու ոգիի մարդիկ են:

Սակայն հարցը ուրիշ երես մըն ալ ունի: Ահա ինչ կը գրէ ինծի Փարիզէն բանիմաց անձ մը:

«Շատ ու շատ բարեացակամ եմ Հայաստանցիներու նկատմամբ: Ամէն ինչ մի վերագրէք ստալինեան վարչակարգին, արեւմտահայերը պէտք է հասկնան (այս բառը երեք ստորագծում ունի Վ. Օ.) որ այդ մարդիկը (անկախ *ռէժիմ*-էն) մեզ կ'արհամարհեն, թաղել կ'ուզեն ու բոլոր միջոցները ի զօրու են: Եւ քեզի պէս բարեմիտները ալ - կը զարմանամ - ծուղակը կ'իյնան»:

Ես այս յոռետես կարծիքը չեմ բաժներ ու նոյնիսկ եթէ ճշմարտութեան բաժին մը ըլլայ մէջը՝ ո՞ր Հայ մտաւորականն է որ պիտի չփորձէր փոխել այդ կացութիւնը, եղբայրութեան ձեռք պիտի չերկարէր: Մինչեւ ե՞րբ պիտի տեւէ այս անհանդուրժողութիւնը որ կ'ամլացնէ արուեստագէտ մարդը: Որո՞ւ գործին կուգայ այս այլամերժ կեցուածքը: Արեւմտահայ եւ արեւելահայ մտքի մարդիկ հին կռիւ մը ունէին, զիրար չէին հաներ ու չէին հանդուրժեր: Օքէյ - բայց հիմա Սփիւռք ենք ու մէջտեղերը արեւելահայ չկայ: Ըստ երեւոյթին, մնացեր է արհամարհանքը, երկուստեք: Սփիւռքի մտաւորականութեան գործն է նոր ու մաքուր յարաբերութիւն ստեղծել մեր ազգի զանազան հատուածներու միջեւ, նոր սկիզբ մը, նոր եւ անկախ Հայաստանի հրաշալի ծնունդին առթիւ: Հայաստանցիները չեն կրնար մեզ թաղել եթէ մենք ողջ ենք, եւ ողջութեան առաջին փաստը՝ սիրտը լայն բռնել, ներել ու հասկնալ ու հասկըցնել է թէ իրենք միայն կը տուժեն այդ կեցուածքէն: Մարդիկ ճշմարտութիւնը տեսնելու ու մանաւանդ ըսելու քաջութիւնը պէտք է սորվին, այնքան տարի ոստիկանական վարչակարգի տակ տրորուելէ եւ խեղաթիւրուելէ ետք: Իրաւունք ունիս, իմ շատ յարգելի փարիզեան մտաւորական բարեկամ, որ մեզ կ'արհամարհեն - Պոլսոյ Համալսարանի gaffe-ը, Հ. Յ. Դ.-ի ու գործակից կազմակերպութիւններու դէմ բացուած ազգավնաս արշաւը ու նոր սխալներ որ պիտի անկասկած գործուին Հայաստանի իշխանութեանց ու Սփիւռքի կազմակերպութիւններու կողմէ, իբրեւ հակադարձ՝ Կաթողիկոսական ընտրութեանց ու Խորհրդարանական ընտրութեանց ընթացքին այդ կը փաստեն, աւաղ:

Այս պիտի ըլլայ իմ պատասխանս Փարիզի շատ յարգելի բարեկամիս նամակին:

Ատենէ մը ի վեր լոյս կը տեսնէ Լոս-Անճըլըսի Մխիթարեան Հայագիտական Հիմնարկին եռամսեայ պարբերականը որ «Այգ» կը կոչուի: Գեղատիպ ու խնամուած հրատարակութիւն, ճշգրիտ պատկերացումը Հիմնարկը զսպանակող կրօնական ու կրթական խոհուն ոգիին ու իմացական ճիգին: Ոչ մէկ զովազդ: Խմբագրութեան վրայ կը ծածանի, զգաստ բայց զգալի՝ Հայր Տաճատ Եարտըմեանի իմացական հովանաւորութիւնը ու մանաւանդ՝ հմուտ մտաւորականի եւ նուիրեալ Մխիթարեան միաբանի լրջութիւնն ու լեզուական բծախնդրութիւնը: Հանդէսը կուտայ մշակութային տեղեկութիւններ եւ վստահօրէն կ'ամրապնդէ Հիմնարկի գործունէութիւնը, ուսանողութիւնը եւ վարչակազմը ներքին զօրաւոր կապով մը:

Կ'արժէ երկու բառ ըսել երիտասարդ գրող Արա Գազանճեանի «Ո՞ւր Ենք Մենք» մէկ էջնոց նշմարին մասին: Գրութեան բովանդակութիւնը չէ այնքան զիս հետաքրքրողը (հակառակ որ շատ բան կայ ըսելիք այդ մասին) որքան տարտամ, անհասցէ դժգոհանքի շունչը որ կը փչէ հոն: «Ամերիկահայ գրական երկնակամարը լեցուած է ժամանակակից ըմբռնողութիւնը չունեցող ամբոխով մը, որ դըրական պրիսմակին մէջ հոս-հոն ձայներ կը հանէ» կ'ըսէ երիտասարդ գրողը ու տողին ետին մարդ կը զգայ այդ տարիքէն արդէն դառնացած, մարդ-չհաւնող եւ ապագայի յոյսը հիմակուընէ կորսընցուցած բանաստեղծը: «Ամբոխ» անուանել մարդիկ որոնք իրեն նման կը պայքարին իրենց փոքր ձայնը լսելի դարձնել, «հոս-հոն ձայներ կը հանէ» ըսել ճիգի մը որ ամերիկեան այժմու միջավայրին մէջ շատ լաւ հասկնալի է, զգալ գրողներու մօտ միայն այն որ անոնց կը պակսի, այսինքն արդիական ըմբռնումը - այս բոլորը մտահոգիչ երեւոյթներ են նոր սերունդի գրչին տակ: Կը նշանակեն թէ վախը կայ վարակուելու հայկական քաղաքական ու լրագրական այն ենթամշակոյթէն որուն դէմ պայքարելով է որ Պր. Գազանճեան գրագէտի իր ինքնութիւնը պիտի գտնէ: Կէս-պարա՞պ թէ կէս-լեցուն գաւաթին պատմութիւնն է որ կը կրկնուի: Ընդհանուր կերպով, կարելի է առաջին պատկերին կապել հին սերունդին դատումը, իսկ երկրորդին՝ նորինը: Հեղինակը իր գրութեան վերնագիրը դըրած է «Ո՞ւր Ենք Մենք»: Յարմար պատասխան մը պիտի ըլլար՝ «Հոն՝ ուրկէ հարցումը կը հարցնենք»:

Սիտնի, Աւստրալիա

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Մարտի սկիզբի օրերուն Ճենովայի մէջ քոլլոք մը տեղի ունեցաւ, նշելու համար գորբաչովեան վերակառուցումին տասնամեակը:

Տասը տարի անցած է 1985-ի Մարտ 11-էն ի վեր երբ Համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար կ'ըլլար Մ. Գորբաչով ու օգտուելով գրեթէ անսահման իր իշխանութենէն, կ'որոշէր թափ տալ խորհրդային ընկերութեան եւ վերջ տալ Արեւմուտքի հետ տասնամեակներ տեւած ջլամարտին: Ապրիլ 25-էն «վերակառուցում» կը մկրտէր իր փիլիսոփայութիւնը որ բաւական թերահաւատութեամբ կ'ողջունուէր:

Հինգ տարի ետք ան Համայնավար կուսակցութեան ղեկավար դերին մասին Սահմանադրութեան յօդուածը կը ջնջէր ու ինքզինք ընտրել կուտար Խորհրդային Միութեան Նախագահ: Այդ հանգամանքով ստորագրած է Արեւմուտքի հետ, Գերմանիոյ միացումին եւ ապազինումի մասին համաձայնութիւնները որոնց համար արժանի նկատուեցաւ Նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակին:

Արտաքին յաջողութիւններուն համաքայլ չեղաւ սակայն անոր ներքին քաղաքականութիւնը. ժողովրդավարացումի հոլովոյթը յուսալի արդիւնքներ չտուաւ ու Ելցին գլուխը անցնելով դժգոհներու բազմութեան, յաջողեցաւ Կրեմլինէն արտաքսել Գորբաչովը որ հետը տարաւ նաեւ Խորհ. Միութիւնը: 1991-ի վերջին օրերուն ան պարզ ռուս քաղաքացի մըն էր:

Արտաքին աշխարհին մէջ սակայն մինչեւ այսօր ան կը վայելէ այնպիսի ժողովրդականութիւն մը որ Մոսկուա չէր կրնար չանդրադառնալ 1985-ի տասնամեակին: Ռուսական հեռատեսիլը նշումի հաղորդումի մը մասնակցելու հրաւիրեց զինքը, սահման դնելով պատմութեան ընթացքին նոր ուղղութիւն տուած այդ անձնաւորութեան խօսքի ժամանակին, մինչ Ելցինի կողմնակիցները առանց որեւէ սահմանափակումի կրնային իրենց յարձակողականը ընել:

Մարտ 9-ի Ճենովայի Քոլլոքին հրաւիրուած էին Ռուսեր ու արեւմուտքցի խորհրդայնագէտներ: Գորբաչով մեծ պատիւներով ընդունուեցաւ: Իր ելոյթներով բացէ ի բաց քննադատեց Արեւմուտքը Չէչէնիոյ հարցին ցոյց տուած կրաւորականութեան համար: Ազդարարութիւն մըն ալ ուղղեց, ըսելով որ Ելցինի պաշտօնավարութիւնը շարունակելու պարագային, աշխարհ կրնայ ուրիշ Չէչէնիաներու ալ ականատես ըլլալ:

Գորբաչով աւելցուց թէ քաղաքական ասպարէզէն հեռանալու մտադիր չէր. տակաւին կատարելիք դեր ունէր ու անոնք որոնք կը փափաքէին թաղել զինք, պէտք է գիտնային որ իրենց ճամբուն վրայ պիտի գտնուէր օր մը:

Քոլլոքին մասնակցողներու մէջ մեծ էր թիւը անոնց որոնք գորբաչովեան հըրապարակայնութենէն օգտուած էին, բայց յետոյ անցած Ելցինի կողմը: Անոնցմէ մէկն էր Խորհ. Միութեան քանդիչներէն Գենադի Բուրբուլիս. հոն էր նաեւ Մոսկուայի հրաժարեալ քաղաքապետը Պոպով: Երկուքին ներկայութիւնը կը մեկնաբանուէր Չէչէնիոյ հարցին մէջ իրենց ընդդիմութեամբ:

Խօսք առնողներէն ուշագրաւ դէմք մըն էր Անտրէյ Սինիավսկի: Բրեժնեւի շրջանէն քաղաքական բանտարկեալ մըն է ան: Յիշեց Գորքիի, Պաստերնակի նման գըրողներու ենթարկումը Ստալինին, աւելցնելով թէեւ որ այդ շրջանին ստալինականութիւնը գրեթէ կրօնք մը եւ նոյն ատեն սարսափ մըն էր: Այսօր ի՞նչպէս պէտք է բացատրել երեւոյթը որ մարդիկ Ելցինի նման մէկուն գիրկը կ'իյնան: Սինիավսկի կը զարմանայ որ մարդիկ չեն անդրադարձած թէ 1993 Հոկտ. 4-ին Խորհրդարանի շէնքին ռմբակոծումը նախանշան էր արիւնալի այլ արկածախնդրութիւններու, ինչպէս ներկայի Չէչէնիան:

Քոլոքին ընթացքին հրաւէր ուղղուեցաւ իտալացի գործի մարդոց որ ներդըրում ընեն Ռուսաստանի մէջ: Պարզուեցաւ տնտեսական ծանր կացութեան պատկերը: Ռուսաստանը, ըսուեցաւ որ վայրը եղած է նաեւ մաֆիական կազմակերպութիւններու հանդիպումներուն ու ապօրինի գումարներու օրինականացման: Այս մասին խօսողները յիշեցին մինչեւ իսկ արտածման արտօնագիրի մը պարագան. ան ստորագրած էր նախագահ Ելցին: Մինչ խօսողները հարց կու տային թէ ո՞ր երկրին մէջ կարելի է «կարմիր սնդիկ» կոչուած նիւթի մը համար արտօնութիւն ստանալ, երբ նման նիւթ գոյութիւն չունի: Եւ սակայն, միլիոնաւոր տոլարներ վճարուած են այդ արտադրութեան որպէս փոխարժէք: Կասկած չկայ որ այդ գումարները այդ ձեւով օրինականացուած են: Անդրադառնալով այս կացութեան, տնտեսագէտ Եաւլինսկի հարց կու տայ որ ի՞նչպէս օտարերկրացիներ պիտի երթան Ռուսաստան աշխատելու երբ ամէն բան այնքան անկայուն է ու հաւանական վտանգները մեծ:

Այսուհետեւ ամէն մարդ ընդունած է թէ Ռուսաստանի հարցը քաղաքական է: Որպէսզի երկիրը կայունանայ, պէտք է յարգուին նախնական ժողովրդավարութեան մը կանոնները: Գլխաւորաբար անոնք որոնք կը վերաբերին ընտրութեան թուականներուն ու անոնց ընթացքին հակակշիռին:

Ասիկա ամէնէն դժուար իրագործելին կը նկատուի, որովհետեւ Ճենովայի քոլլոքին մասնակից Ռուսերը գրեթէ բոլորն ալ այն կարծիքը յայտնած են թէ Ելցին միայն Դրամական Միջազգային Հիմնարկէն յատկացում առնելու համար ընտրութիւն խոստացած է. ատոր թուականը պիտի որոշէ այն օրը երբ վստահ ըլլայ որ քուէներու 99%-ը պիտի ստանայ: Ու շատեր հարց կու տան թէ ասիկա չէ՞ր Բրեժնեւի մեթոտն ալ:

ՔԱՂՀԱՆ

Վահագն Տատրեանի «ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ»ը թրքերէն հրատարակուած

Անցեալ Փետրուարին Պոլսոյ «Պէլկէ» հրատարակչատունէն լոյս տեսած է փրոֆ. Վ. Տատրեանի «Ցեղասպանութիւնը որպէս ազգ. եւ միջազգային օրէնքի խնդիր» աշխատասիրութեան թրքերէն թարգմանութիւնը: Նոյն հրատարակչատունը լոյս ընծայած էր նաեւ նոյն նիւթին նուիրուած Իվ Թերնոնի գիրքը «Հայկական Թապուն» խորագիրով, որուն հետեւանք հաստատութեան անօրէնուհին դատական հետապնդումի առարկայ եղած էր ու բանտարկութեան դատապարտուած:

Վ. Տատրեանի հատորը թարգմանուած է Եավուզ Ալօկանի կողմէ ու 221 էջ է: Խորագրին տակ աւելցուած է «1915-ի Հայկ. դէպքը ու իրաւական հետեւանքները» ենթախորագիրը:

Գիրքին ետեւի կողքին վրայ հեղինակը եւ գործը ծանօթացնող տողերը կ'ըսեն թէ Վ. Տատրեան ցեղասպանութեան նիւթին մէջ մասնագէտ պրպտող մըն է. ան յայտնի անուններէն է նաեւ զոհաբանութեան որ գիտական համեմատաբար նոր ճիւղ մըն է: Նոյն տողերը կը թելադրեն որ ներկայ հատորը կարդան յատկապէս քաղաքական անձնաւորութիւններ ու իրաւագէտներ: Կ'ըսուի թէ պատմութեան կրկնութեան կարելի է արգելք ըլլալ միայն անկէ դասեր քաղելով, սխալները դատելով եւ զանոնք չկրկնելով: Այդ տողերը կ'ըսեն. «Այս հատորին մէջ կարդալով երէկուան պատահարները, ընթերցողը ներկան ապրելու տպաւորութիւնը կ'ունենայ: Պալքանեան թերակղզիէն Կովկաս եւ անկէ Միջագետք, այսօր կը կրկնուին անցեալի սխալները ու "հալածական ժողովուրդներ"ը անգամ մը եւս զոհ կը դառնան: Իսկ Վ. Տատրեան ամենայն յստակութեամբ կը բացատրէ թէ ազգային եւ միջազգային արդարադատութիւնը ի՛նչ զարգացումներ պէտք է արձանագրէ որպէսզի արգիլուի ժողովուրդներու զոհաբերումը եւ ցեղասպանութիւնը որ այդ հոլովոյթին ամէնէն բարձր աստիճանն է»:

Փրոֆ. Վահագն Տատրեանի հատորը «Մուտք»ի բաժինէն ետք ունի հետեւեալ գլուխները. ա) Մեծ տէրութիւններու մարդասիրական միջամտութիւնը. պատմական տեսանկիւն մը, բ) Պատերազմին միջամտելու պատրուակին տակ Օսմանեան պետութեան ցեղասպանութեան սկիզբը, գ) Վերջաբան - պատժելու ջանքեր: Այս բաժիններուն կը յաջորդէ ամփոփում մը, եզրակացութիւնը, նոթերու շատ ճոխ մաս մը (մօտ 80 էջ), յաւելուածներ, աղբիւրներ: Այս վերջինը կը բաղկանայ պաշտօնական փաստաթուղթերէ ու մատենագիտութենէ մը ուր տեղ տրուած է նաեւ յօդուածներու եւ թերթերու:

Հատորին առաջին էջը ամփոփ տողերով ներկայացուած է հեղինակը ու տրըւած է իր ստորագրութիւնը կրող գործերուն ցանկը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՏԻՆ ԼՈՒԹԵՐ
(Մի բարեպաշտ վանականի ըմբոստութիւնը)

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ԳԸԼՆՃԵԱՆ

Մոնթէվիտէօ, 1994

ՀՐԱՄՄԵՑԷՔ, ՊԱՐՈՆՆԵՐ
պատմուածքներ

ՊԵՏՐՈՍ ՀԱՃԵԱՆ

Արմէնկրաֆ,
Պուէնոս-Այրէս, 1995

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԼԻՈՆ. - («Յառաջ»). -

Շուրջ երկու տարի առաջ, Լիոնի Հայ Ազգային Միութեան ծոցէն կ'ընձիւղէր նոր մասնաճիւղ մը՝ Հայ Մշակոյթի Զարգացման Լիոնի Միութիւնը, որու առաքելութիւնը պիտի ըլլար զարկ տալ ու աճեցնել մշակութային ձեռնարկները գաղութիս կեանքէն ներս: Մարտի ամսօրեայ հանդիպումը նուիրուած էր գրագէտ Մովսէս Պչաքճեանին եւ իր «Լուսաւոր Աչքերով Օտարականը» նոր վէպին: Այս առիթով, երկու բանախօսներ՝ Նորա Պարութճեան ու փաստաբան Սերժ Պալեան եկած էին Փարիզէն, ինչպէս նաեւ՝ հեղինակը: Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան նախագահեց գրական երեկոյին, որու մասնակցեցան Իսահակ Քահանայ Հէքիմեան, մտաւորականներ ու գրասէրներ: Բարի գալուստի ու շնորհակալութեան խօսքեր արտասանելէ ետք, Ազգային Միութեան նախագահը՝ Ռոպէր Տօնիկեան բեմ հրաւիրեց օրուան հանդիսավարը՝ Վարդան Թէշիշեան: «Սփիւռքահայ գրականութեան իսկական սահմանը» ըսաւ, ան, «այդ անսահման եզրն է ուր Արեւելքը կը հալի օր մը Արեւմուտքին, դառնալու սիրոյ վէպ, սիրոյ պատմութիւն՝ օտարականի մը լուսաւոր աչքերով»: Իր ներկայացումին մէջ, հանդիսավարը ակնարկեց նաեւ Մովսէս Պչաքճեանի ամէն մէկ երկին՝ լոյս տեսած 1973-էն 1990 երկարող տարիներու ընթացքին. ու աւարտեց մէջբերումով մը Քերոյեշեալ վէպէն, խտացնելով այսպէս անոր պարունակութիւնը: «Կեանքը կը նմանի ֆիլմին զոր սկիզբէն դիտելու առիթը ունեցած չենք, աւարտն ալ չտեսած ... պէտք է կռահել սկիզբը, գուշակել շարունակութիւնն ու աւարտը»:

Առաջին բանախօսը՝ Նորա Պարութճեան արտայայտուեցաւ հայերէն: «Սփիւռքի մէջ անվհատ արտադրողներու ցանկին կը պատկանի Մովսէս Պչաքճեանի անունը» յայտարարեց ան, կեդրոնացնելով նախ իր հայեացքը հեղինակին ինքնութեան շուրջ: «Ինծի կը թուի որ արմատախիլ Հայաստանցի արուեստագէտին հարցադրումը՝ շատ աւելի խիստ կը դրուի քան Սփիւռքահայունը: Որովհետեւ տեղ մը, Սփիւռքահայուն ապրած երկիրներէն ո՛չ մէկը իր հայրենիքը կը նկատուի: Գոնէ հիմա այսպէս կը մտածենք: Նախկին Հայաստանցին՝ իր հայրենիքէն դուրս կը մնայ հայ, անշուշտ. բայց, ո՛չ կը դառնայ սփիւռքահայ խորապէս, ո՛չ ալ հայաստանցի ըլլալ կը շարունակէ՝ պատկանելիութեան առումով»: Բանախօսը, կէս ժամ տեւողութեամբ կատարեալ նկարագրումը կատարեց վէպին, զայն նկատելով «փարիզեան սրտի զարկ ... Փարիզի ապրուած կեանքին հարազատ մէկ արտադրութիւն»: Ու մանրազնին թերթատեց վէպին էջերը, թափանցեց անոր հերոսներուն՝ Շաւարշի, Մակալիի ու Մելինէի հոգեբանութեան մէջ, պարզելով «Հեղինակին մօտ Արեւելք - Արեւմուտք հակադրութիւնը, պայքարը, հոգեմաշ երկուութեան հանդէպ տարուբերումը»: Մեծ գոհունակութեամբ յիշեց ու «դրական քայլ» համարեցաւ Մելինէի մէջ հայ կնոջ արդի մարմնացումը, որ կը գրաւէ տեղը՝ հայ մօր աւանդական տիպարին: «Մաքրամաքուր» լեզու, «Արեւմտահայերէնի բացարձակ երկրպագու», դրուատանքի նման արտայայտութիւններով է որ Նորա Պարութճեան աւարտեց իր բանախօսութիւնը:

Յաջորդեց փաստաբան Սերժ Պալեան որ իր գրական խորհրդածութիւններն ու տպաւորութիւնները ներկայացուց ֆրանսերէնով: «Լուսաւոր Աչքերով Օտարականը՝ բոլոր հանդիպումներու վէպն է», ըսդգծեց ան. «հանդիպումներ՝ որոնք կը հոլովուին յողնակի ու կը շաղկապուին իրարու ամբողջ գիրքին ընթացքին, որ իր կարգին արդիւնքն է հանդիպումի մը»: Վէպին տպագրութիւնը կատարուած Երեւանի մէջ՝ բանախօսին համար ուշագրաւ խորհրդանիշ մըն է: «Իսկական սկիզբը՝ Սփիւռք - Հայաստան հանդիպումներուն ... հարիւր տարիներու հեռաւումէն ետք: Յուսաբեր ու խոստումնալից ճանապարհ՝ փոխանակումներու, ստեղծագործութիւններու ու ներշնչումներու այն հայրենիքին հետ՝ որ եղաւ սրբազան օրրանը իր ժողովուրդին տառապանքներուն»: Սերժ Պալեան բաղդատական հպումներ ալ յայտնաբերեց Ֆրանսացի Մոնթէնեը, Սթենտալ ու Փրուսթ հեղինակներուն մօտ, զանոնք ներմուծելով Շաւարշի ու Մակալիի յարատեւ հանդիպումներու աշխարհին մէջ. որոնք թէպէտեւ միշտ իրարու հետ, սակայն կը մնան ճակատագրականօրէն իրարմէ բաժնուած ու հեռու՝ մտայնութեամբ, բարքերով ու հոգեբանութեամբ»: Մատնանշելէ ետք բարեբաստիկ զուգադիպութիւնը օրուան թըւականին՝ 23 ու վէպը կազմող 23 գլուխներուն միջեւ, ոգեւորիչ խօսքերով է որ փաստաբան բանախօսը իր հակիրճ վերլուծումները փակեց. «Պէտք չէ զարտուղի մտածումներով նսեմացնել մեր վայելքը որ մեզի ընծայուած է այսօր՝ այս սրահին մէջ: Ինծի կը մնայ աւելցնել միայն, այն ատեն՝ Ոտքի ե՛լ ու Զարթիր Լաօ ... այսինքն՝ Լուսաւոր Աչքերով Օտարական»:

«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ, Հինգշաբթի, Մարտ 23-ի երեկոյեան ժամը 9-ին, Լուսաւոր աչքերով օտարականը հայ գրականութիւնն էր, որ իրիկուան մը ակընթարթին մէջ եկաւ լուսաւորելու՝ ըՍփիւռքի օտարական Հայը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԴԱՇՆԱՄՈՒՐԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Նիկոսիոյ Մշակութային Յանձնախումբի եւ տեղւոյն «Համազգային» Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցաւ արտասանութեան եւ դաշնամուրի մենահամերգ՝ կատարողութեամբ հայրենի տաղանդաշատ արուեստագիտուհի, Երեւանի Ալեքսանտր Սպենդիարեան Երաժշտական Դըպրոցի Արգուհի Յարութիւնեանի 8-րդ դասարանի աշակերտուհի՝ Արուսեակ Մինասեանի, Ուրբաթ, Մարտ 3-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան հանդիսասրահին մէջ:

Կիպրահայութիւնը առաջին անգամ Արուսեակը լսելու բախտը ունեցած է 1985-ին, երբ ան հազիւ 5 տարեկան էր: Փաստօրէն, սա իր երկրորդ համերգն է եւ դարձեալ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան բեմին վրայ: Այստեղ կ'արժէ նշել, որ ան նման ելոյթներ ունեցած է նաեւ Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներու, Լիբանանի եւ Պուլկարիոյ հայաշատ գաղութներուն մէջ, արժանանալով արուեստասէր հասարակութեան սիրոյն ու քաջալերանքին: Իսկ Հայրենիք իր վերադարձի ճամբուն վրայ պիտի հանդիպի Աթէնք, ուր տեղւոյն Հ.Բ.Ը.Միութեան Վարչութեան կազմակերպութեամբ ելոյթ մը պիտի ունենայ:

Արուսեակ Մինասեանի արտասանութեան եւ դաշնամուրի համերգի յայտագիրը բաւական ճոխ էր թէ՛ հայկական եւ թէ արեւմտեան դասական գործերով, որոնք մերթ ընդ մերթ կ'ընդմիջուէին հայ բանաստեղծներու ստեղծագործութիւններու արտասանութեամբ: Իբրեւ «բացման խօսք» Արուսեակը արտասանեց իր մէկ գեղեցիկ ինքնագիր բանաստեղծութիւնը՝ Նայիրի Երկրից Եմ Գալիս: Այնուհետեւ, դաշնամուրի վրայ յաջորդաբար հնչեցին Ա. Բաբաջանեանի «Վաղարշապատի Պարը», Դ. Սքարլաթիէն «Երկու Սոնաթ», Ե. Ս. Պախէն 2 Փրելիւտ Ֆուկա Վ. Ա. Մոցարթի «Վարիացիաները», Ֆ. Լիսթի «Կոնցերտային Էթիւտ» (Անտառային Ձայները), Ֆ. Շոփէնի «Էթիւտ Թիւ 12»ը, Ս. Ռախմանինոֆի «Երաժշտական Ակընթարթ»ը, որոնցմէ ետք Արուսեակը արտասանեց սփիւռքահայ ծանօթ բանաստեղծուհի Ալիսիա Կիրակոսեանի «Հայաստան» բանաստեղծութիւնը: Ապա դարձեալ դաշնամուրի վրայ հնչեց Սայեաթ Նովայի «Ցիս Մի Ղարիպ Պլպուլի Պէս»ը, որուն յաջորդեց Պ. Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն»էն հատուածի մը արտասանութեան վերջոյ համերգը իր աւարտին հասցնելով Կոմիտաս - Անդրէասեանի «Գարուն ա» եւ Ա. Խաչատրեանի «Թոքաթթա» ստեղծագործութիւններով:

Պէտք է խոստովանիլ որ Արուսեակը իսկապէս մեծ ներշնչումով ու բարձր հասկացողութեամբ կատարեց երաժշտական ու գրական բոլոր ստեղծագործութիւնները, հոգեկան վայելքի անխառն պահեր պարգեւելով իր ունկնդիրներուն, որոնք սրահէն բաժնուեցան հոգեպարար մթնոլորտի մը տակ:

Այստեղ աւելցնենք նաեւ, որ սոյն համերգէն գոյացած հասոյթը ամբողջութեամբ կը յատկացուի Ղարաբաղի որբերուն: Միեւնոյն նպատակին համար Արուսեակը իբրեւ Մշակոյթի Հայկական Ֆոնտի եւ Մարսէյլ քաղաքի Ֆոնտի կըրթաթոշակառու՝ արդէն իսկ, ամէն ամիս, կանոնաւորաբար, իր ստացած գումարները կը ղրկէ Ղարաբաղ:

Բեղի բարի երթ ու կանաչ ճանապարհ, շնորհալի՛ Արուսեակ:

Ա. ՍԱՓՍԸՋԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՆԵԿԴՈՏՆԵՐ

-- ԽՐՈՒՇՉՈՎԵԱՆ ՇՐՋԱՆ --

Կառուղիով կը սլանան Այզընհաուըր եւ Խրուշչով, իսկ զիրենք կը հետապնդեն խումբ մը աւազակներ: Տեսնելով, որ աւազակները ուր որ է պիտի հասնին, Խրուշչով բան մը կը գրէ ծոցատետրին թերթիկին վրայ ու ետ կը նետէ: Հետապնդողները կ'որսան թերթիկը, կը կարդան ու կը դադրեցնեն հետապնդումը:

- Այդ ի՞նչ գրեցիր, որ մոգական ազդեցութիւն ունեցաւ, - զարմացած կը հարցնէ Այզընհաուըր:

- Գրեցի, թէ այս ճամբան շիտակ դէպի կոմունիզմ կը տանի, կը պատասխանէ Խրուշչով:

Դասախօսը կը պատմէ կոմունիզմի առաւելութիւններուն մասին.

- Մարդոց համար պիտի ստեղծուին ամէն կարգի յարմարութիւններ: Բոլորդ ալ բնակարան պիտի ունենաք, ինքնաշարժ, նոյնիսկ անձնական ուղղաթիռ:

Պառաւ մը.

- Ինչո՞ւ պէտք ուղղաթիռը:

- Ինչպէ՞ս թէ ... ըսենք լուր բերին, որ Կիեւի մէջ երշիկ կը վաճառուի: Անմիջապէս օդանաւդ կը նստիս, կ'երթաս գնումդ կ'ընես ու կը վերադառնաս:

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՎԱՆՍԸ — ԲԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Պրովանսըբերոյի Կղզին

Ներածական՝ Գորֆու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝

ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Ըստ երեւոյթին՝ հոս է որ երկու սուրբերը կ'որոշեն կայք հաստատել: Թերեւս կղզիին բերրիութիւնն ու գեղեցկութիւնը նոյնքան կը գրաւեն զիրենք, որքան՝ բնիկներուն զուարթ ծուլութիւնը: Յամենայն դէպս հոս՝ հարիւրաւոր տարիներ շարունակ՝ անոնք գլուխ բռնած են հուրի, պաշարումի, սովի դէմ: Երբ Թուրքերը իրենց սպառնալի հորդաներով երեւցան, Սուրբն է որ զանոնք ցրուեց հարաւ - արեւմուտքէն փչող հովամրրիկի կերպարանք առած: Երբ լուսնոտութիւնը ծայր տուաւ հայկական թաղէն ներս, Թէոդորան է որ զայն վանեց: Երբ Նապոլէի ժամանախուն մեծ համաճարակը Գորֆուան ընտրեց իբրեւ գործունէութեան դաշտ, կ'ըսուի թէ Սպիրիդիոն՝ արհամարհալի միակ աղօթքով մը՝ զայն ետ Նապոլի քըշեց սարսափահար սեւ կատուի մը կերպարանքին տակ:

Սեփականութեան օրէնքի հիմա վրայ՝ Սուրբը ձեռքէ ձեռք անցած է: Կալոշէյրիտիսի երեք որդիները, զոր օրինակ, իրենց հօրմէն որպէս միակ ժառանգութիւն ստացան զմռսուած զոյգ մարմինները: Երկու առջինեկներէն իւրաքանչիւրին բաժին ինկաւ Սպիրիդիոնի մէկական կէսը, մինչ կրտսերը՝ ըստ օրէնքի՝ պարտաւորուեցաւ ընդունիլ ամբողջ Թէոդորան: Ըստ երեւոյթին՝ կրտսեր տղան գոհ չմնաց այս կարգադրութենէն, քանի որ շատ չուշտով հրաժարեցաւ սրբուհիէն եւ զայն փոխանցեց համայնքին: Սպիրիդիոն սակայն, վախազդու ակնածանք ներշնչելէ զատ նաեւ եկամուտի աղբիւր էր: 1489-ին անոր երկու շահարաժիններ վերամիացան Փիլիպպոս Թոռան սեփականատիրութեամբ, որ իր գործին տարողութիւնը ընդլայնելու ակներեւ նպատակով՝ աճիւնը Վենետիկ փոխադրելու փորձ մը կատարեց: Այս միտքը այնքան յուզում ստեղծեց կղզիին մէջ, որ ան պարտադրուեցաւ տեղի տալ Գորֆիւրացիներու լացին ու պաղատանքներուն: Ուրեմն Սպիրիդիոն մնաց բայց միայն 1598-ին է որ իր ուրոյն եկեղեցին ունեցաւ:

Յաջորդ սերունդին՝ Սուրբը ստացաւ օժիտի հանգամանք, - որովհետեւ Փիլիպպոսի դուստրը Ասիմենին իր գեղեցկութենէն զատ ուրիշ ստացուածք չունէր, իսկ այն ատենուան ամուսնութիւնները նիւթական կարգադրութեան ձեւ մըն էին, այնքան որքան՝ այսօրուանները:

Սուրբը՝ այսպէս սաւած՝ ամուսնացուեցաւ Բուլկարիս ընտանիքին հետ, որու ալ սեփականութիւնը կը մնայ մինչեւ այժմ, Իտալական մէկ ծայրէն միւսը ընդհանուրի սիրոյն ու պաշտամունքին առարկայ:

Հաւատացեալները փոքրիկ ծաղկեփունջեր եւ զարդանուէրներ կը մատուցեն դագաղին մէջ հանգչող փոքրամարմին անձին, բայց մանաւա՛նդ մոմ կը վառեն իրենց աղերսին առ ի ամրապնդում: Եկեղեցիին հանդիպակաց բացօթեայ առուեւտուր շուկային մէջ ամէն չափի մոմերով յորդող կրպակ մը կայ, ուր փափաքողները կրնան գնել որեւէ տեսակի մոմ, ամէնէն պզտիկէն մինչեւ մարդկային բազուկի հաստութեամբ ու երկայնքով Զէնտըլըր գլուխ - գործոց մոմերը: Այս վերջինները՝ խորանին աղօտ լոյսին մէջ տարօրինակ տպաւորութիւն մը կը ստեղծեն վառուող մարդկային անդամներու հետ իրենց նմանութեամբ:

Զմռնամ աւելցնելու որ եկեղեցիին յարդարանքներուն մաս կը կազմէ Տուանիէ Ռուսոյի ոճով նաւաբեկման տեսարաններ ներկայացնող պաստառներու գանձ մը, առ ի վկայութիւն նուիրուած՝ շնորհապարտ նաւազներու կողմէ, որոնք փոթորկոտ ծովով ողջ - առողջ տեղ հասան Սուրբին օգնութեամբ: Կան նաեւ բազմաթիւ զոյգ - զոյգ անթացուպեր, որոնց ներկայութիւնը չէ գնահատուած, բայցեւ այնպէս կը հանդուրժուի: Սակայն Սուրբը յատկապէս նաւազներու պաշտպանն է, թէեւ՝ ի պահանջեալ հարկին՝ իր ազդեցութեան ծիրը կրնայ ընդլայնուիլ: Մանուկները իրենց երազներուն մէջ յաճախ կը տեսնեն խոժոռ դէմքով այդ փոքրամարմին մարդը (որ զօրավար Մոնթկոմըրիին կը նմանի), որ ճշդիւ գիտէ թէ ինչպէս գլուխ կ'ըլլեն կոկորդի բորբոքման, տիֆթէրիայի կամ ոջիլներու հետ:

Տարին չորս անգամ Սուրբին դագաղը քաղաքին մէջ կը պտըտցնեն հանդիսաւոր թափորով, իսկ Ծնունդին եւ Զատիկին՝ Եկեղեցիին մէջ գահի մը վրայ կը զետեղեն զայն, բոլոր այցելողներուն մատչելի: Բայց թափորով շրջագայութիւնը պարզ ձեւակերպութենէ շատ աւելի բան մըն է: Դեռ վաղ առաւօտէն՝ փողոցները կը ծածկուին արարողութեան մասնակցելու համար հեռաւոր շրջաններէ եկած գիւղացիներու զունագեղ գլխակապերով եւ գլխանոցներով: Իւրաքանչիւր անկիւն կ'աշխուժանայ սեղանիկներու եռեւի մանրավաճառներով, որոնք կը ծախեն ընկոյզ, կոճապղպեղի խմիչք, ժապաւէններ, անուշեղէններ, զորդի երիզներ, կոճակներ, լիմոնատ, գրչակոթ, կօշիկի կապ, ակռայ մաքրելիք ցպիկներ, բախտաբեր նշանակներ, իկոններ, փայտեայ փորագրութիւններ, մոմեր, օճառ եւ կրօնական իրեր: Կը նշմարէք Գաստուրիի բարձրադիր վարտայարդարանքներ՝ վարդագոյն, դեղին եւ կապոյտ գլխակապերու ներքեւ. հիւսիսի կանանց լուրջ կապոյտ - ճերմակը՝ այնքան կաշկանդիչ. փէշաւոր Ալպանացիներ՝ սանդղապործ պոլէրոներով, բրդեայ գուլպաներու խաչաձեւ ծնկակապերով, իրենց կանանց դրամէ ապարանջաններու ճնկճնկոցով: Կը տեսնէք Ֆանոյէն եւ հիւսիսի անկիւններէն եկած ոյլոտ վանականները եւ գիմացի ափէն եկած բրդեայ բաճկոնով նաւաստիները՝ իրենց այծի կաշիէ գօտիներով եւ զմելիներով, իրենց ականջին շուրջ ոլորուած պեխերով:

(Շար. 11)

Այրի Տիկին Արաքսի Մինասեան, զաւակները՝ Համազասպ եւ Հերմինէ Մինասեան (Տէսին)

Աստղիկ եւ Մարգրիտ Գազանճեան եւ իրենց զաւակներն ու թոռները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, մօր եղբօր, քեռայրին՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ 1913 Սօխում, պատերազմական գերի)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 3-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Ապրիլ 6, ժամը 10-ին Վիէնի Սէն - Անդրէ լը Պա Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Résidence Bellevue, 38200 VIENNE

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - վախճան Թերմոմնեանի մահուան առթիւ «Յառաջ»ի փարգաւաճման համար կը նուիրեն. -- Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան եւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 200-ական Ֆր.:

COMITE UNITAIRE
DES ASSOCIATIONS ARMENIENNES
D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

ANNULATION DE LA TABLE RONDE DU VENDREDI 7 AVRIL A ALFORTVILLE

Quelles sont les positions de Jacques Chirac, d'Edouard Balladur, de Lionel Jospin et de Robert Hue sur la Cause arménienne, l'Arménie, la Turquie et l'ensemble des sujets concernant la communauté arménienne ?

C'est sur ces axes que des représentants des candidats avaient accepté d'être interrogés, le Vendredi 7 Avril, au cours d'une table ronde qui devait enregistrer les engagements et les déficiences de la classe politique française à quelques jours d'une échéance électorale majeure.

L'enjeu était de taille, trop grand peut-être. Car, à l'exception de René ROUQUET, les personnalités qui nous avaient donné leur accord, à savoir MM DEVEDJIAN (*RPR*), GAYSSOT (*PCF*), et STRAUSS-KAHN (*PS*), se sont décommandés, les uns ayant eu la «politesse» de le faire quinze jours avant la date prévue, d'autres dans les jours précédant ce rendez-vous, nous mettant donc dans l'incapacité de prévoir d'autres intervenants connaissant ce dossier.

Les raisons invoquées font toutes référence à un emploi du temps surchargé. Certes, mais nous constatons que parfois les surcharges arrivent à point nommé. La Cause arménienne est-elle donc si dérangeante ou bien si insignifiante que l'on ne se donne même pas la peine de venir en débattre avec la communauté?

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ընկ. Կարպիս Յակոբեան, զաւակները, թոռները եւ ծոռները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց կնոջ, մօր, մեծ - մօր՝

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առիթով, Կիրակի, Ապրիլ 9, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ

15, rue Jean-Goujon, Paris 8[e]

յաւարտ պատարագի:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին Լիոն Ս. Յակոբ Եկեղեցին, որմէն ետք հոգեճաշ մը տեղի կ'ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահը

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Ապրիլ 7, տօն Աւետեաց Սրբուհւոյ կուսին Մարիամու:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Խորանը բացած պատարագ կը մատուցուի:

«Տէր Ողորմիա»ի ժամանակ Խորանին վարագոյրը կրկին կը գոցուի:

Կը պատարագէ՝ ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ:

Շաբաթ, Ապրիլ 8, Յիշատակ Յարութեանն Ղազարու:

Ժամը 16·30-ին՝ Կիրակմուտի ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանին վարագոյրը կը բացուի:

ՓԱՐԻԶԻ
ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպէ՝

ՅԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

Երիտասարդներու մասնակցութեամբ յայտագիր՝ երգ, արտասանութիւն, թատերախաղ եւ նուագ:

Սիրով կը հրաւիրուի մշակութասէր հասարակութիւնը՝

Կիրակի, Ապրիլ 9, ժամը 15-ին

Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը

118, rue de Courcelles, Paris 17e

M° Courcelles

Մուտքը ազատ է:

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Պ. Միսաք Աւտոյեան իր եղբօր զաւկին Ժագ Աւտոյեանի յիշատակին առթիւ 250 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԴԷՊԻ

ՏԷՐ - ԶՕՐ

կազմակերպութեամբ՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան

Մեկնում՝ ԱՊՐԻԼ 30 -- Վերադարձ՝ ՄԱՅԻՍ 10

Ճամբորդութիւն՝ Syrian Arab Airlines ընկերութեան թռիչքներով

Երթեւեկի գին՝ 2950 Ֆր.

Ապահովագրութիւն՝ անձնական -- Վիզա՝ ձրի

Կեցութեան ծախք՝ օրական 50 ամ. տոլար

Այս գինը կը ներփակէ հետեւեալները՝

ա) Պանդոկ բ) Օրական երեք ճաշ գ) Օթօքարի սպասարկութիւն

դ) Այցելութիւն Սուրիոյ տեսարժան վայրերը

1- ՏէրԶօր (պատարագ, յուշակոթողի զետեղում)

2- Մարկատէ (վերջերս գտնուած հայ աճիւններու վայր)

3- Հալէպ 4- Քէսապ 5- Լաթաքիա 6- Փալմիր 7- Դամասկոս:

-- Տեղերը սահմանափակ են --

Արձանագրութեան ժամկէտ՝ ԱՊՐԻԼ 15

Յաւելեալ տեղեկութիւններ ստանալու համար դիմել՝

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

17, rue Bleue, 75009 PARIS — Tél. : 48 24 46 57 — Fax : 48 24 98 97

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՏՕՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ Ի ՏԱՃԱՐՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին, պատարագ՝ ժամը 10-ին: Դռնբացէք՝ ժամը 17-ին:

ՊՕՄՕՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ժամերգութիւն ժամը 9, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ ժամը 16:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թագէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 8, ժամը 10-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9[e]

Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

COMITE UNITAIRE
DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES D'ALFORTVILLE

A l'occasion de la 80e commémoration du Génocide Arménien
le Comité Unitaire des Associations Arméniennes d'Alfortville
organise

SOIREE CULTURELLE & ARTISTIQUE

«Le génocide arménien ou la tentative d'assassinat d'une culture»
avec la participation de nombreux artistes et interprètes
Dans le cadre d'une exposition de peinture, diaporama, musique, chants, déclamations, lectures, dialogue théâtral.
le Samedi 8 Avril à 20 heures 30
Salle S. Minassian, M.C.A.

Pour tous renseignements, s'adresser à la Coordination : M.C.A. :
Tél. : 43. 76. 55. 89.

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Պատարագ ժամը 11-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
ժամը 16-ին՝ Դռնբացէք:
(Ժամը 13-ին, ճաշ, Եկեղեցւոյ սրահը):

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS :

à l'occasion de la parution du premier volume de
la *Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine*
publiée par la «Bibliothèque Nubar» de l'U.G.A.B.

TABLE RONDE
autour du thème

« L'AVENIR DU GENOCIDE »

avec
RAYMOND H. KEVORKIAN,
ARTHUR BEYLERIAN,
et GAÏDZ MINASSIAN

le Mercredi 12 Avril à 20h45
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles Paris 17[e]
(M° COURCELLES)
Tél. : 42. 27. 12. 26.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Հ. Բ. Ը. Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը հաճոյքով կը տեղեկացնէ թէ այս տարի եւս կը կազմակերպէ իր 12-րդ ամառնային հայ ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՃԱՄԲԱՐԸ (7 - 14 տարեկան) որ տեղի կ'ունենայ Յուլիս 8-էն 30, Վար գիւղաքաղաքին մէջ (Ալպեան լեռներ):

Մանրամասնութեանց համար դիմել Տիկին Հերմինէ Անփիսօ-Տիւզեանի՝
Tél. : 91. 22. 10. 45 (U.G.A.B.)

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
Pour la Défense et le Développement de la Langue Arménienne organise

un SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN

NICOSIE / CHYPRE du 7 au 28 Juillet
POUR LES JEUNES DE 10 A 20 ANS

Sous le patronage et avec le soutien du Rév. Père MANJIKIAN.

- Les participants seront hébergés individuellement par des familles selectionnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.
- Des cours d'arménien seront organisés les matins à raison de 20 heures par semaine pour les débutants francophones par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa méthode audiovisuelle et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés.
- L'encadrement et l'assistance aux jeunes participants seront assurés par les Associations des Dames Arméniennes de Chypre et par des responsables de l'Association Machtotz.
- Plusieurs excursions sont prévues dans CHYPRE.

FRAIS DE PARTICIPATION : 3 800 F. par personne comprenant le transport (avion Paris—Chypre—Paris), l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.

Renseignements et inscriptions : ASSOCIATION MACHTOTZ —
8, rue Lamennais, 92370 CHAVILLE — Tél. : (1) 47. 50. 97. 51.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 7
VENDREDI
7 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.567 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.567

ԲԱՔՈՒ ԱՐԳԻԼԵՑ ԹՈՒՐԱՆԱԿԱՆ «ԳՈՐՇ ԳԱՅԼԵՐ»ՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Մինչ կը կրկնուին ամբաստանութիւնները, ըստ որոնց «օտար քաղաքացիներ» մաս ունեցած են Մարտ 17-ի պետական հարուածի փորձին մէջ, Երեքշաբթի, Ապրիլ 4-ին, Ազրպէջանի ընդհանուր դատախազութիւնը արգիլեց ծայրայեղական «Գորշ Գայլեր»ու կուսակցութիւնը: Այս վերջինը փան-թուրանական կազմակերպութիւն է ու շատ սերտ կապեր ունի Թուրքիոյ «Գորշ Գայլեր» կազմակերպութեան հետ: Հարց է թէ ի՞նչ են Հայտար Ալիեւի նպատակները. 1) ամրապնդել իր իշխանութիւնը, թէ նաեւ՝ 2) պատրաստուիլ աւելի արդիւնաւէտ բանակցութիւններու Ղարաբաղի հարցի լուծումին համար: Հիմա որ Ազրպէջան ստորագրած է հակայ համաձայնագրութիւն մը քարիւղի ընկերութիւններու հետ, ասոնք պիտի պնդեն որ Բաքու լուծէ Ղարաբաղի խնդիրը որպէսզի իրենք կարենան հանգիստ միջոցով ներմուծել միլիառաւոր տոլարներ:

Միաժամանակ, Բաքուի «Էյգա» թերթը կը յայտնէ որ Ազրպէջան պահանջած է Թուրքիայէն որ արտաքսուին ու իրեն յանձնուին կարգ մը ընդդիմադիրներ որոնք Մոսկուայի մօտերը կ'ապրին: Ասոնց շարքին են յատկապէս նախկին նախագահ Այազ Մութալիբով եւ նախկին վարչապետ Սուրաթ Հիւսէյնով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ մէջ, Թուրքերը առեւանգած, չարչրկած ու սպաննած են եօթը հովիւներ, որոնց մէջ հայր մը իր 13-ամեայ զաւկին հետ: Այս սպանդը մեծ վրդովում ստեղծած է Ազատի գիւղը եւ աւելի քան 200 գիւղացիներ որոնք եօթը հովիւներու թաղման կ'երթային, հանրակառքով, յարձակած են Կարմիր Մահիկի կառքի մը վրայ ուր երեք Թուրքեր կային իրաքցի երկու Քիւրտերու հսկողութեան տակ: Թուրքերէն մէկը կրակ բացած է սպաննելով մեռած հովիւներէն մէկուն չորս եղբայրները: Այն ատեն միւսները կառքին վրայ խուժած են, քիւրտ երկու պահակներուն զէնքերը առած ու տեղն ու տեղը սպաննած երեք Թուրքերը: Բազմութիւնը հայհոյչներ արձակած է Պարզանիի մարտիկներուն դէմ, որոնք քիչ յետոյ հասած են:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ պահանջեց, անգամ մը եւս, որ Թուրք բանակը քաշուի Իրաքէն (40 քիլոմեթր խորութեամբ է որ Թուրքերը մտած են հիւսիսային - Իրաք, 250 քիլոմեթր սահմանային երկայնքի վրայ) ամենակարճ ժամանակի մէջ: Այս միջամտութեան հաշուեկշիռն է, ըստ թրքական աղբիւրներու, ՓՔՔ-ի 300 քիւրտ եւ 26 Թուրք զինուորի մահը:

ՇԻՐԱՔԻ ընտրապայքարի կեդրոնին հասցէն (30 ավընիւ տ'Իէնա) առիթ տուած է «Ֆիկառօ»ի (Ապրիլ 6) որ՝ «Իէնա, յաղթանակի անուն մը» խորագրէ (Նափոլէոնի յաղթանակներէն) նկարագրութիւնը այդ գրասենեակներուն մէջ տիրող եռուզեռին: Հոն կը խօսուի նաեւ ժագ Թուպոնի մէկ բարեկամին՝ Գոնտրաճեանի մասին որ կոչ մը բերած է ուղղուած Ֆրանսայի 400 հազար Հայերուն որպէսզի Շիրաքի ի նպաստ քուէարկեն:

ԱԹԻՍ - ՄՈՆՍ կատարած մէկ կարճ այցելութեան ընթացքին, նախագահ Միթերան բաւական հեգնանքով ակնարկած է նախագահական ընտրապայքարին: «Բարի զգացումներ գլխ կը յողնեցնեն, կ'ըսէ նախագահը, կը բաւէ որ ճայնասփիւռ բանամ հրճուանքով լսելու համար ամէնէն անսպասելիները որոնք համարձակութեամբ ամէնէն սուղ ծրագրերը կ'առաջարկեն...»:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Պ. ՔՈՒՇՆԷՐ, «Որպէս ժողովրդավար մահմետական երկիր, պէտք ունինք ձեզի» Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

«Միլլիյէթ»ի Ապրիլ 2-ի թիւին մէջ հարցազրոյց մը լոյս տեսած է նախկին նախարար Պեռնար Քուշնէրի հետ որ Անգարա գտնուած է Թուրքիոյ «Նոր ժողովրդավարութեան շարժում» կուսակցութեան համագումարին մասնակցելու:

Հարցազրոյցին կարեւոր մէկ մասը կը վերաբերի ներկայի թրքական զինեալ գործողութիւններուն, մարդկային իրաւունքներու, ժողովրդավարութեան: Պ. Քուշնէր չեշտեց նաեւ թէ Թուրքիա չի զանազաներ Քիւրտերն ու ՓՔՔ-ի չարքայինները, կ'ըսէ թէ Եւրոպա թշնամի չէ Թուրքիոյ, այլ կը պահանջէ միայն աւելի ժողովրդավարութիւն, աւելի ազատութիւն եւ մերձեցում քիւրտ ժողովուրդին: Ան մասամբ ճիշդ կը նկատէ թրքական պնդումը թէ հարցը քրտականը չէ, այլ՝ ահաբեկչութիւնը: Դիտել կուտայ որ ինչպէս Միացեալ - Նահանգներու հրջափակումը վերածուեցաւ Գասթրոյի մեծագոյն դաշնակիցին, թրքական կառավարութեան «զինուորական լուծում»ներն ալ կը դառնան ՓՔՔ-ի մեծագոյն նեցուկը: Կը պնդէ որ միակ լուծումը կ'ամփոփուի հաշտութեան եւ ժողովրդավարութեան մէջ: Կ'աւելցնէ որ գիւղերը ամբակոծել ու մարդիկը չարչարել լուծում չէ, քանի որ պատճառ կ'ըլլայ աւելի բուռն արարքներու եւ հակազդեցութիւններու:

Պատասխանելով թրքական ուժերու հիւսիսային - Իրաքի գործողութեան մասին հարցումի մը, Պեռնար Քուշնէր կ'ըսէ թէ իր կարծիքով բոլորովին անօգուտ է ու կը հանդիսանայ քաղաքական հարցի մը զինուորական լուծում փորձելու յատկանշական օրինակ մը: Կ'աւելցնէ թէ կրնար հասկնալ եթէ գործողութիւնը շատ արագօրէն կատարուէր ու թրքական ուժերը անմիջապէս նահանջէին: Կը յիշեցնէ Իսրայէլի Հարաւային Լիբանան մուտքը որ երկու օր պիտի տեւէր, բայց տարիներով վերջ չգտաւ: Նախկին նախարարը կ'ըսէ. - «Եթէ նման բան պատահի Թուրքիոյ պարագային, ձեզի համար մեծ դժբախտութիւն մը կ'ըլլայ: Ֆրանսայի եւ Եւրոպական Միութեան հետ ձեր յարաբերութիւնները ծանր հարուած կը կրեն: Ամբողջ աշխարհը այսօր ձեր նահանջին կը սպասէ: Մի՛ մոռնաք որ ի վերջոյ մենք ձեզի օգնել կ'ուզենք»:

Պ. Քուշնէր կրկնելով որ ահաբեկչութեան հետ պայքարի միակ ճամբան երկխօսութիւնն է ու ժողովրդավարութիւնը, կ'ըսէ թէ քրտական ՏԵՓ կուսակցութիւնը կարելի էր խօսակից նկատել, մինչդեռ անոնք բանտարկուած են: Կը յուսայ որ կարճ ժամանակի մէջ ազատ կ'արձակուին:

Զրուցավարը Նիլիւֆեր Ճէրրահօղլու հարց կուտայ թէ Պ. Քուշնէր «Նոր ժողովրդավարութիւն» կուսակցութեան համագումարին մասնակցելէ ետք ի՞նչ պատկեր պիտի տանի Ֆրանսայի հանրային կարծիքին: Ան կը պատասխանէ.- «Պիտի ըսեմ թէ Թուրքիա նամբու բաժանման կէտի մը վրայ է: Դէմ առ դէմ կանգնած է իր իրականութեան, ուժին, արդիականացումին հետ: Ա. անգամ դէմ յանդիման կուգայ իենք իրեն հետ: Միջին դարէն դուրս ոստում մը կը կատարէ դէպի 2000 թուականը: Կը դիմագրաւէ այս այլափոխումին հարցերը: Կը մօտենայ Եւրոպային: Կը վարժուի ժողովրդավարական կեանքի ձեւերուն: Դուք, օրինակ, Եւրոպացի մըն էք: "Նոր ժողովրդավարութիւն" կուսակցութեան մէջ շատեր նանչցայ այդպէս: Հետզհետէ աւելի յաճախ կը հանդիպիմ նման մարդոց: Եւրոպայի մէջ շատ իրաւատուկ եւ տարբեր ժողովուրդ մը ըլլալու նամբուն վրայ կը գտնուիք: Այլեւս կրնաք գործակցիլ: Կրնաք իրարու լեզու հասկնալ: Ձեր պարզած տարբերութեան մէջ շատ բան կայ որ կրնայ մեզ հարստացնել»:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԱՅՑԵԼԵՑ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Ամենայն Հայոց նորընտիր Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը իր առաջին այցելութիւնը տուած է, Ապրիլ 5-ին, Հանրապետութեան նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի: Այս վերջինը շնորհաւորելով Գարեգին Ա.ը (Մեծի Տանն Կիլիկիոյ նախկին կաթողիկոսը կը դառնայ Գարեգին Ա., քանի այդ անունով առաջինն է էջմիածնայ գահին վրայ) իր ընտրութեան առթիւ յաջողութիւն մաղթած է եւ վստահեցուցած որ կաթողիկոսը կրնայ ակնկալել Պետութեան աջակցութիւնը ազգաշահ բոլոր ձեռնարկներուն մէջ որոնց նպատակն է Հայ Եկեղեցւոյ զարթօնքն ու միաւորումը: Իր կարգին Գարեգին Ա. շնորհակալութիւն յայտնելով բարի մաղթութիւններուն համար, վստահեցուցած է նախագահը որ Հայց. Եկեղեցին վճռականօրէն զօրավիգ կ'ըլլայ այն բոլոր աշխատանքներուն, որոնց լծուած է Պետութիւնը, յանուն հայրենիքի վերականգնման եւ հայ ժողովուրդի իղձերու իրականացման:

Ընդունելութեան ներկայ եղած են փոխ նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան, նախագահի խորհրդականներ եւ այլ ղեկավարներ:

Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդարանի նախագահը հետեւեալ շնորհաւորագիրը ուղղած է Գարեգին Ա.ին. --

«1995 թուականի Ապրիլի 4-ը յիրաւի դարձաւ պատմական պահ համայն աշխարհի հայութեան համար: Պատմական, քանզի ի լուսաւորութիւն եւ հպարտութիւն համայն հայութեան, վեց դարերի մշուշի խորքից կրկին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կաթողիկոսական հովուապետական գահին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը բազմում է խորին խորհրդով՝ իր անկախութիւնը վերակերտած Հայաստանի Հանրապետութիւնում:

Վեհափառ Տէր.

Որդիական մեծագոյն ակնածանքի դրսեւորում ընդունէք մեր ջերմ բարեմաղթութիւնները եւ շնորհաւորանքներն այդ պատուաւոր եւ միաժամանակ չափազանց պատասխանատու ընտրութեան կապակցութեամբ:

Անսասանութիւն՝ Աստծոյ կամօք հիմնադրուած Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին եւ Ձեր նուիրապետական հովուաբանութեամբ՝ մեր ողջ ժողովրդին:

Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը նշանակալի այս ընտրութեան առթիւ շնորհաւորում է համայն հայութեանը, համոզմունք յայտնելով, որ Գարեգին Ա. Վեհափառ Հօր գահակալութիւնը կը նշանաւորուի Հայ Առաքելական Եկեղեցու միաբանութեամբ, հայրենիքի հզօրացման նուիրումով, մեր ժողովրդի հոգեւոր և մշակութային կեանքի վերածննդով եւ շինարարական մեծագոյն ձեռնարկումներով:

Խորին յարգանքով»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ

Տե՛ս. «Յառաջ» 24-ը Մարտի, կաթողիկոսական ընտրութիւնների մասին հայաստանեան թերթերից արտատպուած եւ զանազան մեկնաբանութիւններ ստացած յօդուածը չի համապատասխանում իրականութեանը:

Ուզում եմ նշել, որ ինքզինքս երբեւէ թոյլ չեմ տուած յայտարարութիւն ընել ֆրանսահայ գաղութի անունից: Առիթը օգտագործելով կ'ուզեմ սրտանց շնորհաւորել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութիւնը: Կ'աղօթեմ որպէսզի Աստուած օրհնէ առատապէս նոր ընտրուած Վեհափառի առաքինութիւնը: Աստուած պահէ մեր հայ ժողովուրդը եւ միշտ մնանք միասին:

ՎԵՐ. ՌԸՆԷ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
Հայ Աւետարանական Համաշխարհային խորհուրդի եւ Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան Հայաստանի ներկայացուցիչ

Երեւան, 5. 04. 95 թ.

ԽՄԲ. «Յառաջ»ի. -- Նախ Մարտ 31-ին հեռաձայնով, ապա՝ Ապրիլ 5-ին հեռապատճէնով, վեր. Լեւոնեանէն ստացանք վերոյիշեալ «ճշդում»ը: Բաւական հետաքրքրական է նկատել որ պատուելին հարկ չէր տեսած այդ անհրաժեշտ ճշդումը կատարել ԲՈՒՆ հասցէին, այսինքն այն երկու թերթերուն «Հայք» եւ «Առաւօտ» որոնք Մարտ 9-ին հրատարակած էին իր յայտարարութիւնները, առիթ տալով Թ. Արփիի *Օրը օրին*ին: Երբ իր նկատողութեան յանձնեցինք այս պարագան, պատուելին բաւական տարօրինակ պատասխան մը տուաւ մեզի՝ «on me l'a déconseillé»: Ո՞վ էր այդ խորհրդատուր «on»ը չհասկցանք: Ինչ որ հասկցանք սակայն, այն է որ պատուելին, շատ հաւանաբար, նման յայտարարութիւններ ըրած էր (թերեւս այդ նոյն «on»ը թելադրած էր որ ընէ), բայց մտքէն չէր անցներ որ արձագանգը փարիզ կը հասնի եւ այդ ատեն է միայն որ իրար անցաւ ու յապաղած ճշդումի մը դիմեց, սխալ հասցէի:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐՈՒ ԼԻԿԱ

Ախոյեաններու Լիկայի երթի մրցումներու շարքին, Ապրիլ 5-ին, Փարի-Սէն-Ժերմէն, իր դաշտին վրայ պարտուեցաւ Միլանօ Ա. - Սէ-էն 0 - 1: Նոյն օրը Միւնիխի մէջ Ամսթերտամի Աժաքսը 0 - 0 արդիւնք մը ձեռք ձգած է տեղւոյն Պայերնին հետ: Դարձի մրցումները՝ Ապրիլ 19-ին:

ՍԵՒ ԿԱԿԱՆՉՆԵՐ

ՆՈՒԻՐՈՒՄ ԵՄ ԿՈՐԻՒՆ ԱՐՔ. ՊԱՊԵԱՆԻՆ

ՍՈՒՐԷՆ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

1965 թուի ապրիլեան արեւը իրիկնային հրաւառութիւն էր ստեղծել գունաւորելով Սուրիոյ Ղամիշլու քաղաքի մթնոլորտը: Իրիկնային այդ նարնջագոյն ցոլքերում գունաւորել էր նաեւ քաղաքի Հայոց Առաջնորդարանը, որի պատշգամբում մտախոհ կանգնած էր Թեմի քանչորսամեայ Կորիւն Վարդապետ Պապեանը: Տխուր էր Վարդապետը: Արդէն Ապրիլին ամէն Հայի դէմքը քօղարկւում է տխրութեամբ: Նա նոր էր աւարտել Թեմական Խորհրդի նիստը, որտեղ ծրագրւում էր 1915 Թուականի Հայոց Եղեռնի յիսնամեակի ոգեկոչեան արարումը: Կէս դարի յառնող յիշատակներով խոհուն, նայում էր վարդապետը այդ մահամերձ մայրամուտին, երբ նրան սթափեցրեց առաջնորդարանի սպասաւոր՝ Սերոբի ձայնը:

- Հայր Սուրբ, մէկը կ'ուզէ ձեզ տեսնել:

- Թող գայ, - առանց յետ նայելու շշնջաց Վարդապետը:

Այցելուն անակնկալի բերեց Կորիւն Վարդապետին. Նա հսկայաքայլ մօտեցաւ, ուղղակի յափշտակեց առաջնորդի աջը եւ երկիւղած համբուրելով շշնջաց.

- Աստուած օգնական...

- Աստուած պահապան, - նոյնպէս շշուկով պատասխանեց Վարդապետը, հայեացքը երկնային տեսարանից կտրելով նայեց առջեւը ծնկած քրդատարազ հսկային, որն արտակարգ յուզումով կրկնում էր.

- Ես քրդացած Հայ եմ, Վարդապետ, քրդացած Հայ...

Ղամիշլուի առաջնորդ կարգուելուց ի վեր, սա առաջին անգամը չէր, որ նա քրդացած, բայց իրենց հայութիւնը չմոռացած Հայերի էր հանդիպում, բայց այս հսկայամարմին մարդու երկիւղած աջ համբուրելը յուզեց Վարդապետին.

- Աստուած պահապան, - կրկին շշնջաց, ձեռքը տակաւին խոնարհած ու ծնրադիր մարդու գլխին դնելով, - Աստուած պահապան...:

Արեւից մոռացուած մի շող յամառում էր առաջնորդարանի պատին, երեկոն խորանի շունչ ունէր, սրահը՝ լռութեան տոնածայն: Նստած են՝ Եղեռնի յուշերով ապրող մի Վարդապետ եւ արմատախիլ ու քրդախօս մի Հայ՝ Խալօ Իսօ...

- Պատմիր, - վերջապէս խօսեց Վարդապետը:

- Այն սեւ օրերին առեւանգուած ու քուրդ ցեղապետի վրանի տակ մեծացած քրդախօս Հայ եմ ... դեռ խօսում եմ հայերէն, բայց՝ դժուարութեամբ:

- Խօսիր քրդերէն, ես արդէն իմ խօսքը ժողովրդին հասկանալի դարձնելու համար, ստիպուած երբեմն խօսում եմ քրդերէն, - տխրութեամբ ասաց Վարդապետը:

- Ուրֆայեցի եմ, Մկրտիչ Եօթ - եղբայրեանների տոհմից...

Վարդապետը ցնցուեց, գիտէր այդ Ուրֆայեցի եղբայրների սխրանքը:

- Հազիւ ութ տարեկան էի, որ ջարդն սկսուեց ... Մայրս ինձ գրկած ճողոպրեցինք՝ խառնուելով մեզ պէս տեղահանուածների: Քշւում էինք անյոյս, կօշիկներս չդիմացան, ոտքերս արիւնոտուեցին, մայրս, տառապանքի հետ, ստիպուած շալակեց նաեւ ինձ ... Քայլում էինք սոված, քայլում էինք ծարաւ, շատերն ընկան, շատերը մեռան ճամբեզրին, անթաղ, անշիրիմ ... Նօսրացող մեր խմբին միացնում էին նորերին՝ թշուառ, կողոպտուած, կմախքացած նորերին ... գիշերները քնում էինք քարերի արանքում, թփերի տակ: Ցերեկը այրում էր արեւը եւ երբեմն էլ մտրակում էր քամին՝ մեր ցնցոտիները խուզարկելով: Մի առաւօտ ճամբան սուզուեց վարար ու պղտոր գետի մէջ: Մեզ արգիլեցին գետին մօտենալ, բայց բախտաւորները գետ նետուելով խեղդամահ եղան, ազատուեցին ... ու մեզ շուրջկալ արած՝ քշեցին, մինչեւ կանգառանք մի ձորաբերնի բարձունքում, որտեղ բազմաթիւ ծառերի կոճղեր կային՝ նախապէս հողում խրուած: Արեւը այրում էր, եւ ծարաւը խեղդում, իսկ կականը անէծքի պէս թանձրանում էր, երբ անըսպասելի շրջապատուեցինք զինուած ոճրագործներով ... այլեւս կողոպտելու բան չէր մնացել եւ մեզ, ինչպէս մնասատու գազանների վոհմակի, քշում էին դէպի ձորը եւ գլխատում՝ արիւնից հարբած մոլուցքով ... Ես մօրս գրկում թաքնուած, սարսափահար դիտում էի այդ ըսպանդը, կացնահարուող մարդկանց գլուխներն ու դիակները արիւնլուայ եւ արիւնահոս թափւում էին ձորը...:

Զորամէջ թափուող արիւնից օդը կարմրեց, իսկ գլխատուողների հոգեվարքի հնդիւնից ոգեւորուած դահիճները արիւնռուշտ գազանների նման, նոր զոհեր յափշտակելով՝ թէժացնում էին սպանդը: Մայրս գետնի վրայ յետ - յետ սահելով աշխատում էր լայնացնել դահիճներից մեզ բաժանող տարածութիւնը, երբ նրանք արիւնոտ ձեռքերով յարձակուեցին մօրս վրայ ... Նա սարսափահար ճչաց, ինձ գրկից բաց թողնելով. «Ինձ սպանէք, բայց զաւակիս խնայէք» ... Ես լեղապատառ փորձեցի փախչել, բայց նրանք ինձ բռնեցին ... Այդ բոպէին հեռւում կանգնած մի ձիաւոր մօտեցաւ կատաղած դահիճներին, հրամայական շեշտով խօսեց նրանց հետ եւ ինձ ազատելով վերցրեց ու հեռացաւ սպանդի վայրից:

Սերոբը սուրճ բերեց: Խմեցին: Լռութիւնը ծանրանում էր սեւ երազներով ... Վարդապետի մտքում անէծք էր ծնւում տարբեր չափերով, իսկ Խալօ Իսոյի մէջ՝ տխուր անցեալի ծխամորճի ծուխով պարուրելու անմիջական ցանկութիւն: Նա մտազբաղ բացեց ծխախոտի քսակը եւ ծխամորճը խոթեց պարունակութեան մէջ: Սեղմեց՝ խտացնելով պարունակութիւնը, ու քիչ յետոյ Կորիւն Վարդապետը զգաց ծխամորճից արձակուող յատուկ բուրմունքը: Երբ Խալօ Իսօն վստահեցաւ ծխամորճի թէժութեանը, աջ ձեռքը կրծքին սեղմած, ձախով ծխամորճը խոնարհաբար մատուցելով թախանձեց.

- Համեցէք ... - ասաց հայերէն:

Վարդապետը չէր ծխում, ու ժպտաց Խալօ Իսոյի անկեղծութեան վրայ: Իսօն բորբոքեց ծխամորճի կրակը, առատ ծուխը ներծծեց եւ հազալով շարունակեց.

- Ինձ առեւանգող քուրդը ցեղապետ էր, շատ հարուստ, անզաւակ ցեղապետ: Չնայած, որ երեք կին ունէր՝ Աստուած նրան զաւակ չէր պարգեւել, ուստի ինձ որդեգրեցին, որպէս առաջին կնոջ զաւակ, իմ հայկական Իսահակ անունը Իսօ դարձնելով: Մեծացայ ինչպէս քուրդ աշիրեթապետի զաւակ ... ինձ նման շատ հայ երեխաներ կային քրդացած, երբեմն վախվխելով հայերէն էինք խօսում, յիշելով մեր սպանուած ծնողներին ... Երկու ամիս առաջ մեռաւ ինձ որդեգրած ցեղապետ Խալօ Ռեզդին իր ամբողջ հարստութիւնն ու իշխանութիւնը թողնելով ինձ: Ես էլ ունեմ ամուսնացած տղաներ եւ աղջիկներ, ութ զաւակի հայր եմ եւ քանեօթ թոռների պապ ... Հիմա, որ հարուստ եմ, ցանկանում եմ մի օգնութիւն անել առաջնորդարանին, կ'ուզէք դպրոց շինէք, կ'ուզէք՝ եկեղեցի, անշիրիմ մօրս յիշատակին, անունը դրէք «Գայեանէ»:

Կէս գիշերին, լուսինը մտել էր Կորիւն Վարդապետի ննջարանը: Վարդապետը մաքառում էր օրուան տպաւորութիւններից գունաւորուող երազների մէջ ... Խալօ Իսօն կանգնել էր սպառազէն եւ վրէժխնդիր: Դիմացը ջուր էր, հոսող գետ. գետափին՝ կանայք եւ երեխաներ: Խալօ Իսօն ծնկում եւ գնդակահարում էր կանանց եւ երեխաներին, ջուրը արիւնում, տանում էր դիակները ... Վարդապետը կանգնած էր ջրի վրայ, ջուրը թւում էր ամպ, բայց երբ զոհը ընկնում էր ջրի մէջ, արիւնում էր ջուրը եւ կարմրող ալիքներից բարձրանում էր կական եւ անէծք ... Վարդապետը յուզուած սարսափահար բղաւում էր.

- Խալօ Իսօ, մի՛ ... ու ձայնը խեղդւում է կոկորդում, եւ մնացեալը չի կարողանում հասցնել, իսկ Իսօն հրացանազարկ կոտորում է անխնայ ... Վարդապետը ջրի վրայ քայլերով մօտենում է Իսոյին եւ աղաչում.

- Խալօ, մի՛ սպանիր...

- Աստուած օգնական, - ասում էր Իսօն եւ կրակում:

Վարդապետը զայրացած կանգնում է Իսոյի եւ ժողովրդի միջեւ ու բղաւում.

- Առաջ ի՛նձ սպանիր...

Խալօ Իսօն կատաղում է.

- Հեռացի՛ր, Հայր Սուրբ, ես հայ չեմ սպանում:

- Բայց սրանց, որ սպանում ես, վերջապէս կանայք են ու երեխաներ...

- Վարդապետ, Վարդապետ, - յանկարծ հեկեկում է հսկան, - արի, արի, - ու բռնում է Վարդապետի ձեռքից, տանում: Նորից քայլում են ամպերի միջով:

- Նայիր, Վարդապետ, սա Տէր - Զօրն է, սա Ռաս - ուլ - այնը եւ սա Մասքանէն, տե՛ս, որքան անթաղ ոսկորներ կան...

- Այստեղ ոսկորներ չկան, - զարմանում է Վարդապետը, - այստեղ քաղաքներ են ու աւաններ, ծաղկած - մշակուած դաշտեր, - վերից ցած նայելով ասում է Վարդապետը:

Ապշում է Խալօ Իսօն եւ դառը արտասւում.

- Ուրեմն դո՛ւ էլ, դո՛ւ էլ չես տեսնում, Վարդապետ, ինչպէս ամբողջ աշխարհը ... արի - արի, Հայր Սուրբ, ես կը տանեմ ու ցոյց կը տամ այն ձորը, որտեղ սպանեցին մօրս եւ քանի հազար կին ու երեխայ ... բոլորին, անթաղ, անխունկ, անպատարագ...

- Որտե՞ղ է այդ ոճրապատ ձորը, - տխուր հարցնում է Վարդապետը:

- Այնտեղ - ձեռքը հիւսիս մեկնելով պատասխանում է Իսօն, - Տէրիքից այն կողմ, ձորերի ու սարերի միջեւ, Աստծուն յայտնի, աշխարհին անյայտ...:

Մղձաւանջից սթափւում է Վարդապետը եւ արթնանում, ճակատին սառը քրտինքի կաթիլներ. մահճակալին՝ լուսնի կտրուած մի թեւ, իսկ դրսում՝ լուսնի տակ քնած խաղաղ մի աշխարհ:

Վարդապետը արթնացաւ գլխացաւով: Սերոբը սուրճ բերեց, սուրճի հետ գլխացաւի դեղահատ: Ժամը 10-ին Թեմականի նիստ կար, ինքը պիտի նախագահէր: Ցաւից մեղմացող գլուխը ափերի մէջ, կարդաց անցեալ օրը կազմած ծրագիրը եւ տարուեց խոհերով: Խալօ Իսօն արդէն քանդել էր նրա նախորդ ծրագիրը, որոշեց նորը կազմել, հազիւ աւարտած Տէրունական Աղօթքը՝ բացեց Ապրիլ 24-ի յիսնամեակի վերջին նիստը, որին մասնակցում էին Թեմի ներկայացուցիչներ՝ հին ու նոր սերնդից, կային Տէր - Զօրից, Ռաս - ուլ - այնից, Մասքանէից մազապուրծ վերապրողներ՝ Եղեռնից խարանուած...

- Ներկայ է ինքը՝ Ապրիլ 24-ի ծանրակշիռ խորհուրդը, արիւնող վէրքի պէս, որ ճակատագրի յամառութեամբ, ամէն տարի կրկնուող թախծի պէս հիւսւում է մեր նորօրեայ պատմութեանը, - յուզուած խօսեց Վարդապետը, - ներկայ ենք նաեւ մենք՝ Եղեռն տեսած ու չտեսած Հայերս, այս եղեռնապատ շրջանում..., - զգաց որ ձայնը դողաց, ջրի բաժակը վերցրեց, ջուր խմեց, բայց ծարաւ չէր, խմեց յուզումը պարուրելու համար, լռեց: Լռութիւնը մի պահ հաճելի թուաց, բոլորը լռութեամբ խոկալու կարիքը ունէին, եւ լռութիւնը խզեց ինքը Վարդապետը:

- Մենք տակաւին, Եղեռնից չյայտնաբերուած եւ պատմութեանն անծանօթ վայրեր ունենք, մեր պարտքն է, որ յարգենք այդ անծանօթ նահատակների յիշատակը եւ գրանցենք մարդկութեան առաջին ցեղասպանութեան պատմութեան էջերի մէջ ու մի նոր կնիքով խարանենք Թուրքի ճակատը ... ինչպէս պատմութեան սեփականութիւնն ենք դարձրել Տէր - Զօրի, Ռաս - ուլ - այնի, Մասքանէի նահատակութեան արիւնոտ վայրերը: Այս Ապրիլ 24ին հայութեան եւ մարդկութեան սեփականութիւնը պիտի դարձնենք եղեռնապատում մի նոր վայր, որ մինչեւ այսօր անծանօթ է մնացել մեզ՝ Հայերիս, եւ ողջ աշխարհին ... կը խնդրեմ անյապաղ որոշում կայացնենք եւ գործադրենք, - ասաց ներշնչուած եւ սպասեց ժողովականների պատասխանին, ու լռութիւնը համաձայնութիւն համարելով շարունակեց.

- Երէկ ինձ մօտ հիւր եկաւ մի քրդացած Հայ, հզօր եւ հարուստ, բայց մանկան պէս պարզ ու անմեղ 58-ամեայ մի այր: Պատմեց 1915 Թուականի ջարդի մասին եւ իր հրաշքով ազատուելը մի անզաւակ քուրդ ցեղապետի օժանդակութեամբ: Ութամեայ Իսահակին քրդացնելով՝ Իսօ են դարձրել ... երկու ամիս առաջ մեռնում է ցեղապետը: Իսօն դառնում է ցեղապետ եւ լսելով, որ աշխարհում դեռ Հայ կայ ու Ղամիշլու քաղաքում՝ հայ առաջնորդ, որոշում է ստուգել ... գալիս է, աջս համբուրելով՝ խոստովանում, որ 50 տարի շարունակ հաւատացել է Թուրքերի սին յայտարարութեանը, որ աշխարհում այլեւս Հայ չի մնացել ... Հիմա զղջում է այդ ուշացումի համար եւ ցանկանում է մի նուիրատուութեամբ յաւերժացնել իր մօր՝ ուրֆայեցի Գայեանէի յիշատակը, միաժամանակ գտնել անյայտ մնացած այդ նախճիրի վայրը եւ կատարել մի պատշաճ հոգեհանգիստ՝ անթաղ նահատակների հոգիների խաղաղութեան համար: Իսկ ինքը, իր զինեալ մարդկանցով, կը պաշտպանի մեզ պատահական վտանգներից: Սակայն նա, այս բոլորից յետոյ, սրբագրելու համար 50-ամեայ այս ուշացումը, մեր տրամադրութեան տակ է դնում մի գումար, որ իր նահատակ մօր յիշատակին կառուցենք մի դպրոց կամ եկեղեցի ... Վարդապետը աւարտեց խօսքը, եւ լռութիւն իջաւ նորից, եւ այդ խուլ լռութեան մէջ հասունացան մտքերը ազգային հպարտութեամբ, որ տխրութիւնը փոխակերպեցին օրհնութեան մրմունջի...:

Թող օրհնեալ լինի ուրֆայեցի Գայեանէի հետ զոհուած բոլոր նահատակների յիշատակը, - միաձայնութեամբ որոշեցին ուխտի գնալ նախճիրի վայրը եւ կատարել հոգեհանգստեան արարողութիւն՝ մինչ այդ անյայտ մնացած նահատակների հոգիների խաղաղութեան համար:

Կորիւն Հայր Սուրբը գոհունակութեամբ փակեց Ապրիլեան այդ յիշարժան նիստը, քանզի դէպքերը ընթացան իր կազմած նոր ծրագրին համապատասխան:

(Շար. 1)

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԵՐ ՅԱՒԱԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԻԱ.

Ամառ էր այլեւս: Յունիսը կը տիրապետէր իր չոր ու չար ջերմաստիճանով: Կը տառապէի տաքէն, որովհետեւ կեանքիս առաջին մէկ օրէն չէի կրցած հանդուրժել տաքին: Իսկ այդ ամառ Յունիսը կ'անցնէր ամէն տարուան շատ աւելի տաք: Ան կարծես վերջին չարչարանքի մը կ'ենթարկէր մեզ ինչպէս բռնակալ մը որ գիտէ թէ մօտ օրէն պաշտօնանկ պիտի ըլլայ: Եւ անոր տեղ տակաւին գահ պիտի բարձրանային անոր յաջորդները, Յուլիսը, Օգոստոսը: Անոնք ալ նուազ բռնակալներ չէին ինծի համար:

Ամառ էր եւ վերջացած էր մշակութային կեանքը մեր քաղաքին մէջ: Վերջացած էին նաեւ գրական ու ազգային ձեռնարկներէ ներս տարուած բոլոր այն պայքարները, որոնք այդ եղանակին վհատեցուցած էին զիս եւ զիս առաջնորդած էին յուսախաբութիւններու: Հանդարտութիւն կը տիրէր: Խոշոր գիրք մը: Վարուժան Աճէմեանին ուղղեալ նամակներուս մէջ կը գրէի, որ կարծես շէքսփիրեան ողբերգութիւններէն մէկուն ներկայացումը աւարտած ըլլար, բեմին վրայ ամէն մարդ կռնակի վրայ պառկած էր: Եւ մինչեւ որ անոնք վերստին ոտքի ելլէին, պէտք էր որ առնուազն երեք ամիս անցնէր:

Ապաստանած էի ամառնային բնութեան, Սուատիյէի մեր ամէնօրեայ շրջապատին գեղեցկութեան, որուն բարիքները կը վայելէի գոնէ իրիկունները, գործէ վերադարձին: Ժամանակիս մեծ մասը կ'անցընէի ընթերցումով: Ժամերուս մէկ մասն ալ կը տրամադրէի երեք տարեկան որդիիս հետ զբաղելու գործին: Այս երկուքը կը բաւէին որ երջանկանայի ու մնացեալը մոռնայի: Բայց այդ ամառ թերեւս կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով լեցուած էի զայրոյթով՝ հանդէպ մեր գրչի մարդոց ու մասնաւորաբար համայնքային գործիչներու: Դարձեալ այդ եղանակին է որ առաջին անգամ ըլլալով ես ինծի ըսած էի որ արուեստի մարդ մը չի կրնար չէզոք դիրք պահել ընկերութեան մէջ: Արուեստի մարդը, կամ մտաւորական մարդը անպայման կողմի մը, դատի մը, խմբակի մը պիտի պատկանի, ուրեմն պիտի ունենայ նաեւ իր համակիրներն ու ... թշնամիները:

Ես եւ Կոմիկեանը տենդագին կ'աշխատէինք վերջացնելու համար Արամեանցիներու նշանաւոր Համայնապատկերը, որուն պրակները այլեւս տպագրութեան յանձնուած էին: Տպագրութեան գործին ձեռնարկելէ առաջ ապահոված էինք պակսող ամենավերջին նիւթերն ալ: Այս-

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՀՌՈՄԻ մէջ, Մարտ 25-ին, տեղի ունեցած են Հայաստանի դեսպանատան պաշտօնական բացումը եւ հաւատարմագրերի յանձնումը Վատիկան դեսպան Արմէն Սարգսեանի կողմէ, ներկայութեամբ Արտաքին Նախարար՝ Վահան Փափազեանի: Հաւատարմագրի Պապին Առաւօտուն յանձնումէն առեն, Արմէն Սարգսեան ելոյթ ունեցած է եւ շեշտած հայ եկեղեցւոյ կենսական դերը ազգային մշակոյթի, լեզուի եւ այլ արժէքներու պահպանման գործին մէջ: Իր պատասխանին մէջ, Յովհ. Պօղոս Բ. յիշատակած է Պօղոս Զ. Պապին եւ իր ունեցած հանդիպումները Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին հետ, ծանրանալով Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ տածած յարգանքին վրայ Հայ ժողովուրդին քրիստոնէական աւանդներուն հանդէպ: Կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին Ֆառնէզէի Թաղամասը տեղի ունեցած է Հայաստանի Հանրապետութեան Վատիկանի մօտ . դեսպանատան բացման արարողութիւնը: Հայաստանի պետական դրօշը օրհնած են Պէյրութի կաթողիկէ պատրիարքական փոխանորդ՝ Մանուէլ Եպիսկ. Պաթագեան և Միլանոյի հոգեւոր հովիւ՝ Սարգիս Քհնյ. Սարգըսեան, որմէ յետոյ Լեւոնեան վարժարանի երգչախումբը մեկնաբանած է Հայաստանի պետական օրհներգը: Ապա Ա. Սարգսեան եւ Վահան Փափազեան դեսպանատան շէնքին վրայ բարձրացուցած են պետական դրօշը: Իրիկունը, Լեւոնեան վարժարանին սրահին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, բարձրաստիճան հիւրերու ներկայութեան: Երկուշաբթի օր, Մարտ 27-ին, Արտաքին Նախարարը և դեսպանը հանդիպումներ ունեցած են Յովհ. Պօղոս Բ. եւ Գերպ. Ժան - Լուի Թորանի հետ, որոնց ընթացքին քննարկուած են Ղարաբաղի հարցի լուծման ուղիները եւայլ հարցեր:

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, Փետրուարին իր մահկանացուն կնքած է կրթական մշակ եւ մշակութային գործիչ՝ Յարութիւն Այվազեան: Ծնած է 1905-ին, Մարաշ, մանկութեան օրերէն ճաշակած ապրիլեան աքսորը, ապա անցած Հալէպ, Պէյրութ եւ Երուսաղէմ, ուր դաստիարակուած է ուսողութիւն: Իր նախաձեռնութեամբ հիմնուած է տեղւոյն Հայ Ուսանողական Միութիւնը: Հրաւիրուած է (1948-ին) վարելու Կիպրոսի Մելգոնեան Վարժարանի փոխ-տնօրէնութիւնը: Աւելի ուշ հաստատուած է Լոնտոն ուր եւս իր մասնակցութիւնը բերած է տեղւոյն ազգ. կեանքին, վարելով նաեւ Հայ Տան Մշակութային յանձնախումբին ատենապետի պաշտօնը: 1969-ին, խումբ մը ուսուցիչներու հետ հիմնած է Բարեգործականի Սահակ-Մեսրոպ Միօրեայ կրթարանը: Իր անունը, սակայն, կապուած կը մնայ Գէորգ Թահթայեան Կիրակնօրեայ Ազգային Վարժարանին որու բերած է մեծ օժանդակութիւն մը:

ՊՈԼՍՈՅ Թաքսիմի Օփէրա արուեստի ցուցասրահին մէջ, յաջող ցուցահանդէս մը տուած է Քրիստին Սալէրի աւելի քան 30 իւղաներկեր ներկայացնելով:

ՄԵՐԻՎԼԷՆՏԷՆ (Միացեալ - Նահանգներ) Կարօ Լաչինեան արժանացած է «Պալթիմոր Սըն» թերթին լուսանկարի առաջին մրցանակին: Ան, թերթին կողմէ Գուպա ղրկուած էր 1994 Սեպտեմբերին, երբ կը սկսէր ծովի ճամբով փախստականներու արշաւը եւ յաջողած էր տպաւորիչ լուսանկար մը քաշել որ կը ներկայացնէ գուպացի երիտասարդի մը լողալով փախուստը:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Յովնանեան սրահին մէջ, Մարտ 26-ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի գրատարածի եւ գրական յանձնախումբերու երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած տոքթոր Ռուբինա Փիրումեանի «Աղէտին անդրադարձը գրականութեան վըրայ» անգլերէն հատորին: Բացման խօսքը արտասանած է Սօնա Յովհաննէսեան ներկայացնելով հեղինակը: Ելոյթ ունեցած է Ռուբինա Փիրումեան, ապա պատասխանած հարցումներուն:

ԼԱԽԱԼԻ (Գանատա) Շաթօ Ռօյալ կեդրոնի մէկ սրահին մէջ, Մարտ 26-ին, ոգեկոչման հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է Սարգիս Զէյթլեանի յիշատակին, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Սարգիս Զէյթլեան Կոմիտէին: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի անդամ՝ Տիգրան Ճինպաշեան: Բացման խօսքը արտասանած է Թամար Փօլատեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԳԷՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 26-ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի 85-ամեակի հանդիսութիւնը նախաձեռնութեամբ տեղւոյն մասնաճիւղի վարչութեան: Խօսք առած են Սօնա Սարգիսեան, վեր. Յովհ. Սարմազեան: Այս առթիւ մասնաճիւղը մկրտուած է Մեղրի, կնքահայրութեամբ՝ Պայծառ Թիֆլիզեանի: Յանուն Հ. Յ. Դ. Արամ - Դրօ Կոմիտէի խօսք առած է Պօղոս Ճապրայեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

ՖԻՒՔՍԻ (Յունաստան) մէջ, Մարտ 22-ին, հրապարակային ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ Յունաստանի Երիտասարդական Միութեան Դրօ խումբին եւ Ֆիքսի Կոմիտէին, նիւթ ունենալով՝ «Հայաստան եւ ժողովրդավարութիւն»: Բացումը կատարած է Պետօ Տէմիրճեան, օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Յովսէփ Պարազեան:

պէս է որ անգամ մը եւս, կարծեմ Խրախունիի ու Զահրատի ընկերակցութեամբ, գացած էի Ատրինէ Տատրեանի Ֆէրիգիւղի բնակարանը, ուր պիտի լուսանկարէի թէ՛ Բագարատ Թեւեանը, թէ Ատրինէ Տատրեանը: Մինչեւ այդ թուականը մեզի համար առիթը ստեղծուած չէր մտերմիկ միասնութիւն մը ունենալու Թեւեանին ու Տատրեանին հետ: Կրնամ ըսել որ այդ հանդիպումը մեր միջեւ հալեցուց այն քիչ մը սառը որ թերեւս գոյութիւն ունէր: Բագարատ Թեւեան այդ օր իր բոլոր կարողութիւնները զօրակոչէր ենթարկելով գրական վերլուծումներ ըրաւ արդի բանաստեղծութեան մասին եւ փորձեց տաքուկ կամուրջ մը հաստատել մեր միջեւ: Բագարատ Թեւեան կը սիրէր հեղինակաւոր մարդու շուք մը ձգել նորեկներու վրայ: Այդպէս ալ ըրաւ, պատմեց որ ինք միշտ զօրավիգ կանգնած էր նոր բանաստեղծներու: Ինք էր որ գիւտը ըրած էր Անդան Էօզէրին, ինքն էր որ առաջին օրէն գնահատած էր Զահրատին արժէքը, եւայլն: Բնականաբար լաւ տըպաւորութիւն գործեց մեր վրայ: Այդ միջոցին ես ալ կը լուսանկարէի Թեւեանն ու Ատրինէ Տատրեանը:

Վարդան Կոմիկեան արդէն գրի առած էր Համայնապատկերի համար իր ըստանձնած երկարաշունչ ներածականը: Իրիկուն մը հաւաքուեցանք Կոմիկեանին գործատան մէջ եւ խմբովին կարդացինք այդ ներածականը: Բոլորս ալ հաւանութիւն յայտնեցինք այդ համապարփակ ուսումնասիրութեան: Մինչ այդ, արդէն գիրքին պրակները կը տպուէին: Քսան պրակներուն տասնեօթը պրակները տպուած էին: Այդ շրջանի երիտասարդական յուզումով նայած էի այն պրակին, որուն մէջ կը գտնուէին ինծի ու Խրախունիին յատկացուած մասերը: Ինծի յատկացուած բաժինին մէջ գործածած էի կարճ ժամանակ առաջ Արա Կիւլէրին կողմէ քաշուած լուսանկար մը: Արա Կիւլէր զիս լուսանկարած էր գրանը առջեւ այն շէնքին՝ ուր կ՚աշխատէի: Շատ կը սիրէի այդ լուսանկարը: Տպագրութեան կարգը եկած էր այն պրակին ուր կը գտնուէին Անդան Էօզէրին ու Արա Կիւլէրին բաժինները: Այսպէս, այդ թանկագին պրակները կը դիզուէին իրարու վրայ, հետզհետէ կազմելով պատկառելի հատոր մը: Մխիթարեան Սանուց Միութեան «Սան» գրական ամսագրին մէջ սկսած էր երեւիլ հրատարակելի գիրքին ծանուցումը: Վերամուտին գիրքը հրապարակ ելած պիտի ըլլար:

Որքան ալ յուզուած ըլլայի, չէի գիտեր թէ ինչպիսի փոթորիկներ պիտի պայթէին անմիջապէս որ այդ գիրքը հրապարակ ելլէր:

Բ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԽԱՌԷՆ

ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ

ՈՂՋԵՐԹԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

Անտոն Վարդապետ Սարոյեանի, Մարսէյլի հայ կաթողիկէ համայնքին ժողովրդապետ, մեկնումին առիթով եկեղեցւոյ վարչութիւնը կազմակերպեց, Կիրակի Մարտ 26-ին, ողջերթի հանդիսութիւն մը նախագահութեամբ Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Առաջնորդ՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանի եւ ներկայութեամբ նոր հոգեւոր հովիւին՝ Միքայէլ Վրդ. Մուրատեանի: Անտոն Վրդ. Սարոյեան կանչուած է Հռոմ եւ նշանակուած Լեւոնեան Վարժարանի Ընծայարանի վերատեսուչ:

Ժամը 10.30-ին, եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լեցուն էր երբ «Հրաչափառ»ի երգեցողութեամբ եւ թափօրով Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան շրջապատուած մեկնող եւ ժամանող քահանաներով մուտք գործեց եկեղեցին եւ բարձրացաւ խորան ու մատոյց պատարագը:

Սպասուած պահը քարոզն էր:

Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան իր հոգեկան ուրախութիւնն ու յուզումը արտայայտեց: Հայր Անտոնը կը մեկնի, ըսաւ, մեր սիրտը կը տխրի, եւ աւելցուց՝ «ան անշահախնդրօրէն ինքզինքը դրաւ ձեր հոգիներուն ի սպաս. Աստուած ըլլայ զօրավիգ եւ վարձահատոյց»: Եւ մաղթեց որ՝ «վաղուան պաշտօնը, ապագայ քահանաներ պատրաստել, ըլլայ բեղուն»: Ապա, Եպիսկոպոսը ներկայացուց նոր հոգեւոր հովիւը՝ Միքայէլ Վրդ. Մուրատեան, 35 տարեկան, օծուած Փարիզ, ութ տարի առաջ եւ երեք տարիէ ի վեր ծառայութեան կանչուած Հայաստան: Հաւաստիացուց որ ան պիտի ծառայէ նոյն հոգիով, նոյն նուիրումով, նոյն խանդավառութեամբ եւ կոչ ըրաւ իր շուրջը ըլլալ գործը դիւրացնելու համար եւ հայ կաթողիկէ համայնքին ճառագայթումը շարունակելու Մարսէյլ քաղաքին մէջ:

Եպիսկոպոսին յաջորդեց Անտոն Վրդ. Սարոյեան որ յայտնապէս յուզուած ըսաւ՝ «Երեք տարի առաջ եկայ, առանձին ու բոլորովին անծանօթ քաղաքին եւ մարդոց: Այսօր, մեծ յուզումով կը բաժնուիմ ձեզմէ: Զիս յարգեցիք, պատուեցիք, սիրեցիք որպէս անձ եւ վարդապետ: Երկու ամիսէ ի վեր կը տառապիմ: Ամէն բաժանում ցաւալի է, մարդուն սիրտը կ՚ողողէ տխրութեամբ: Շնորհակալութիւն Աստուծոյ իր տուած շնորհքին, ուժին հովուելու համար համայնքը, շնորհակալութիւն ձեզի որ զիս ընդունեցիք ձեր հոգիներէն եւ տուներէն ներս»: Անտոն Վրդ. Սարոյեան կոչ ըրաւ միշտ բոլորուիլ եկեղեցիներու, միութիւններու շուրջ, գիտնալ միանալ միայն էականը տեսնելով գործել համագաղութային չափանիշով որպէսզի այս գաղութը ըլլայ միշտ հայաշունչ, հայակերտ գաղութ մը:

Նորընտիր վարդապետը՝ Միքայէլ Մուրատեան եւս իր խօսքը ըսաւ: Նախ, շնորհակալութեան խօսք իր մեծաւորին, վստահած ըլլալու համար այս նոր պաշտօնը եւ ողջոյնի խօսք իր նոր հօտին: Մենք ծրագիրներ կ՚ունենանք սակայն Աստուած այլ ձեւ կը տնօրինէ, ըսաւ վարդապետը որ կը փափաքէր շարունակել իր ծառայութիւնը Հայաստան: Ընդգծեց Հայր Անտոնին կատարած պատուաբեր աշխատանքը եւ աւելցուց՝ «Եկած եմ հոս ծառայել Աստուծոյ ձեր միջոցով, ձեր հետ աշխատելով, գործակցելով: Իրար պիտի ճանչնանք ժամանակին հետ եւ պիտի գործենք փոխադարձ վստահութեամբ»:

Այս քարոզներէն վերջ, խորաքանչիւրը երկու լեզուներուն մէջ, որ առաւելապէս սրտի խօսքեր, ուժեղ զգացումներ եւ ներքին ապրումներ էին, պատարագը շարունակուեցաւ: Շարականները մեկնաբանեց Եկեղեցւոյ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Քոյր՝ Արուսեակ Աչըքեանի, Անարատ Յղութեան Քոյրերու վարժարանին տնօրէնուհին, որ կատարեց նաեւ «սոլօ»ներու բաժինը իր զօրեղ, լեցուն եւ նոյն ատեն զգայնութիւններով հարուստ ձայնով: Մասնակցեցաւ երգեցողութեան Գայեանէ Յովհաննիսեան՝ Երեւանի Օփերայի նախկին երգչուհի:

Պատարագէն յետոյ, տեղի ունեցաւ հացկերոյթ Սուրբ Գրիգոր Մշակութային Կեդրոնի հանդիսասրահին մէջ, մասնակցութեամբ շուրջ երկու հարիւր հոգիի:

Արամ Շէխիկեան եղաւ հանդիսավարը: Որպէս ամենամօտ գործակիցը Հայր Անտոնին, իր բացման խօսքին մէջ արտայայտեց սրտի խօսքեր, վեր առաւ վաստակը վարդապետին որ յաջողեցաւ իրեն կապել իր համայնքին անդամները եւ համակրութիւններ շահիլ գաղութէն ներս: Երաժշտական բաժինէ մը յետոյ, յաջորդաբար խօսք տրուեցաւ կարգ մը անձնաւորութիւններու: Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսարանի ներկայացուցիչը՝ Պուքիէ Եպիսկոպոս յայտնեց թէ Անտոն Վրդ. Սարոյեան կրցաւ համարկուիլ քաղաքի եկեղեցական կեանքին մէջ: Վերապատուելի Ժոէլ Միքայէլեան գնահատեց Վարդապետին գործունէութիւնը գաղութէն ներս, հայկական «էքիւմէնիզմ»ին բերած մասնակցութիւնը եւ աւելցուց թէ իր ներկայութիւնը բարեկամութեան մը եւ եղբայրութեան մը արտայայտութիւնն է: Խաչիկ Եըլմազեան յայտնեց որ Հայր Անտոնին մեկնումով գաղութը կը կորսնցնէ իրաւ հոգեւորական մը, նուիրեալ, ընկերասէր, համեստ, հոգիի եւ մտքի արժէքներով ապրող: Կարօ Յովսէփեան ընդգծեց արժանիքները վարդապետին ըսելով թէ ան միշտ իր անձէն վեր դասեց իր կատարած ուխտին ծառայութիւնը հանդէպ Աստուծոյ եւ ազգին: Վիչէն Փարմաքսըզեան՝ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ վարչութեան անունով յայտնեց ակնածանքը եւ երախտագիտութիւնը ամբողջ համայնքի մը որուն Հայր Անտոն բերաւ քրիստոնէական շունչ եւ ջերմութիւն, հայկական ոգի եւ ապրում: Եկեղեցւոյ վարչութիւնը որպէս յուշանուէր տուաւ Անտոն Վարդապետին հայկական ոճով գեղեցիկ ոսկեծոյ խաչ մը: Միքայէլ Վրդ. Մուրատեան կարճ ելոյթ մը եւս ունեցաւ ըսելով թէ Հայր կը նմանի թռչունի մը երկու թեւերուն որոնք կը բնորոշեն հաւատքը եւ ազգը, երկու գաղափարներ առանց որոնց կարելի չէ թռչիլ որպէս հայ եւ պահել մեր ինքնութիւնը: Իր կարգին, Անտոն Վրդ. Սարոյեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին եւ մասնաւորապէս Արամ Շէխիկեանին, որ եղաւ իրեն համար միանգամայն հայր եւ բարեկամ: Ու ապա, շարունակեց՝ «հոս գտայ ընտանիք. ձեր դռները բացիք: Ինծի համար դժուար է այս պահը (երկար լռութիւն մը): Այսքան մտերմութիւն, սէր եւ եղբայրութիւն առաջին անգամ է որ կ՚ապրիմ կեանքիս մէջ: Պիտի մեկնիմ Մարսէյլէն սրտի մեծ գոհունակութեամբ, Մարսէյլը յատուկ տեղ մը պիտի գրաւէ սրտիս մէջ»: Գայեանէ Յովհաննիսեան՝ Երեւանի Օփերայի երգչուհի, սրտագին շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան զգացումներ արտայայտեց: Ձեզ մոռնալ, ըսաւ, որ կեանքիս դժուարագոյն պահերուն Վարդապետը օգնութեան փրկարար ձեռք երկարեց: Լիբանանցիները ըլլալու համար, նշենք որ Վարուժան Պատուհասեան կարդաց ժողովրդական կատակ խօսքեր որոնք կը վերագրուին քահանային և քիչ մը ժպիտ բերաւ տխուր դէմքերուն վրայ: Մարի Փանոսեան մեներգեց: Փոքրիկ մը արտասանեց:

Փակման խօսքը կը պատկանէր Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանին: Ինծի համար որպէս Եպիսկոպոս հպարտութիւն է լսել եւ հաստատել թէ քահանայ մը կ՚արժանանայ այսքան յարգանքի եւ մեծարանքի: Հայր Անտոնին մէջ կայ հայ եկեղեցականին հարազատ շունչը եւ համեստութիւնը որոնք կուգան ակերէն: «Շիտակը ըսել, ուղիղ մտածել, լաւագոյնը գործել, այս է հայ եկեղեցականին ուղին: Եկեղեցւոյ եւ ազգին մշակները կ՚անցնին, ժողովուրդը պէտք է ապրի» շեշտեց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան եւ իր խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «վարձքդ կատար, ձեռքերդ դալար, երթաս բարով Հայր Անտոն. բարի եկար Հայր Միքայէլ»:

Շատ քիչ կը պատահի որ եկեղեցականի մը մեկնումը այսքան յուզում պատճառէ եւ տխրեցնէ: Ամէն պարագայի, Անտոն Վրդ. Սարոյեան իր համեստ բնաւորութեամբ, չափաւոր եւ զգաստ կեցուածքով, լրջմիտ եւ խոհեմ մօտեցումներով, անկեղծ յարաբերութիւններով, ամբողջովին համոզուած ընծայումներով իր կոչումին տէր եկեղեցական մըն է եւ արժանի իրեն եղած մեծարանքին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

24 Avril

COMMUNIQUE N° 6

La commémoration du génocide de 1915 revêtira cette année un caractère exceptionnel pour son 80ème anniversaire.

Elle est organisée par le Comité unitaire regroupant l'ensemble des partis politiques, des associations et des média sous le haut patronage de l'Eglise Arménienne. Elle nécessite la participation active de la Communauté.

Nous vous avons informé précédemment des engagements financiers nécessaires plus importants qu'à l'accoutumée et nous avions sollicité votre générosité, dans la mesure de vos moyens, en vous priant d'adresser vos dons à :

COMITE
POUR LA COMMEMORATION
DU 24 AVRIL
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
Renseignements : 42 08 76 49
(Du lundi au vendredi de 15h à 19h).

**

Liste des donateurs à ce jour : Mme M. Louise Boyadjian (Paris) 500 F., M. Edouard Altounian (Maisons-Alfort) 500 F., M. Aram Ghorghorian (Paris) 150 F., M. Chahen Khatchadourian (Arménie) 200 F., M. Garabed Khatchadourian (Echirolles) 250 F., M. Garabed Korkidian (Paris) 600 F., M. Mesrop Martayan (Issy-les-Moulineaux) 200 F., M. Daniel Shaghlamdjian (Bordeaux) 500 F., M. Michel Tchaloyan (Paris) 1 000 F.

Liste des associations donatrices à ce jour :

A.A.A.S., A.C.E.A.A.P.R.P., A.D.L., Association des Anciens Combattants et Institut de France, Eglise Evangélique Arménienne, Forum Arménien, G.I.A., Hamazkaïne, U.C.F.A.F., U.G.A.B.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թագէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 8, ժամը 10-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԱՊՐԻԼ 24 - ԳԵՐՄԱՆԻԱ

«Գերմանահայ գաղութի ազգային վերոյիշեալ երկու հիմնական հաստատութիւնները որոշեցին Եղեռնի ութսունամեակը միասնական ճիգերով եւ մեծաշուք կերպով տօնել Գերմանիոյ մէջ։ Այս նպատակով կազմուեցաւ վեց հոգինոց յատուկ լիազօր յանձնախումբ մը։

Ձեռնարկը տեղի պիտի ունենայ Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 18 - 20, Ֆրանքֆուրթ ամ Մայն-ի պատմական նշանակութիւն ունեցող Paulskirche-ի սրահին մէջ։

Յայտագիրը կը բաղկանայ բանախօսական եւ երաժշտական բաժիններէ։

Բանախօսներն են՝

1. Մարկ Նշանեան՝ (հայերէն)
2. Ռալֆ Ճիորտանօ՝ (գերմաներէն)
3. Ալֆրետ Կրոսսէ՝ (գերմաներէն)

Երաժշտական բաժինը պիտի կատարուի Հայաստանի Սերենաթա նուագախումբին կողմէ։

Ձեռնարկի փակումը պիտի կատարուի Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեանի կողմէ՝ աղօթքով մը։

Պիտի պատրաստուի նաեւ մամլոյ յատուկ թղթածրար մը։

Ձեռնարկին պիտի հրաւիրուին քաղաքական, հանրային եւ կրօնական դէմքեր, մամլոյ ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ ժողովուրդը ընդհանրապէս։

Անկախ այդ բոլորէն, Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդը պիտի կազմակերպէ ցոյց մը Պոննի Թրքական դեսպանատան դիմաց, Շաբաթ, Ապրիլ 22-ին, ժամը 11 - 13»։

ՓԱՐԻԶԻ
ԽՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպէ՝

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

Երիտասարդներու մասնակցութեամբ յայտագիր՝ երգ, արտասանութիւն, թատերախաղ եւ նուագ։

Սիրով կը հրաւիրուի մշակութասէր հասարակութիւնը՝

Կիրակի, Ապրիլ 9, ժամը 15-ին

Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, Paris 17e
M° Courcelles

Մուտքը ազատ է։

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՏՕՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ Ի ՏԱՃԱՐՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 9

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին, պատարագ՝ ժամը 10-ին։ Դռնբացէք՝ ժամը 17-ին։

ԻՍԻ
Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9·30, պատարագ ժամը 10·30, Դռնբացէք ժամը 16-ին։

ՊՕՄՕՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ժամերգութիւն ժամը 9, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ ժամը 16։

— MARSEILLE —

Exposition Photos

RAJAK OHANIAN

« Portrait d'une ville »

CHICAGO

1987 — 1989

Placée sous la présidence d'honneur de :
— Mme *Maryline Vigouroux*, Présidente déléguée de l'Espace Mode,
— *M. Jackson Mac Donnald*, Consul Général des Etats-Unis

Vernissage
le Vendredi 7 Avril à 18h30
Tour du Roy René
(Fort St-Jean)
Quai des Belges — Marseille

Exposition du 8 au 29 Avril
Tous les jours de 13h à 19h, sauf le lundi

Organisée par
La MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS :

à l'occasion de la parution du premier volume de
la *Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine*
publiée par la «Bibliothèque Nubar» de l'U.G.A.B.

TABLE RONDE
autour du thème

« L'AVENIR DU GENOCIDE »

avec
RAYMOND H. KEVORKIAN,
ARTHUR BEYLERIAN,
et GAÏDZ MINASSIAN

le Mercredi 12 Avril à 20h45
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles Paris 17e
(M° COURCELLES)
Tél. : 42. 27. 12. 26.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er

CONCERT

dédié au 80ème anniversaire du génocide avec la participation de jeunes artistes d'Arménie, lauréats de la *Fondation Amadeus* :
Datevig Yacoubian (violon), Kariné Boghossian (piano), Vladimir Groyan (doudouk), Chouchanig Gloyan (chant), Hovannès Vartévanian (danse).

le Lundi 10 AVRIL à 20 heures 30

VOYAGE en SYRIE

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB de Lyon propose pour le printemps prochain deux voyages au Proche-Orient.

Voyage en SYRIE du 9 au 20 Mai

Paris - Damas - Paris

8955 F. Tout compris

Invitation au voyage dans les sites les plus prestigieux de ce pays: DAMAS, sa capitale, ALEP, KRAK des CHEVALIERS, PALMYRE, EBLA, MARI etc.

Visite des sites plus méconnus hors des circuits traditonnels: le quartier arménien de Bab Touma à Damas, le quartier arménien d'Alep, église des Martyrs à Deir el Zor.

★

Voyage combiné
Jordanie / Terre Sainte

19 au 29 Avril

Paris - Amman - Jerusalem - Amman - Paris

9950 F. Tout compris

Grand tour de Jordanie, avec visite de la capitale AMMAN, des châteaux du désert, Mont Nébo, Pétra, Aqaba sur la Mer Rouge.
Vol Aqaba - Amman, Jéricho, Nazareth, Bethléem et Mer Morte puis 2 jours pleins à Jérusalem.

Renseignements et inscriptions :
Katia BOUDOYAN
21 rue de la République, 69120 Vaulx-en-Velin
Tél. : 72. 04. 49. 75 / Fax : 72. 04. 62. 37.

COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Les Présidentiables face à la Communauté arménienne

Prendront la parole : *Les porte-parole des principaux candidats à l'élection présidentielle*
et
Ara KRIKORIAN (CDCA)
Lef FORSTER (Avocat)
Kevork KEPENEKIAN (CDCA)

le Vendredi 21 Avril à 20 heures 30
Grande Salle de la Mutualité

24, rue St-Victor, Paris 5e — M° Maubert - Mutualité

Autocars prévus au départ de :
Alfortville, Arnouville-lès-Gonesse, Bagneux, Chaville, Clamart, Issy-les-Moulineaux, Sevran

Retrait des billets :
— M.C.A.-Paris 17, rue Bleue, 75009 Paris - Tél. : 48. 24. 63. 89.
— M.C.A.-Alfortville 9, rue de Madrid, - Tél. : 43. 76. 55. 89.

Pour tous renseignements s'adresser au secrétariat du CDCA Tél 44. 83. 07. 02.

—— P.A.F. 50 F.——

L'ECOLE TEBROTZASSERE
présente

L'ENSEMBLE ARMENIEN

NAVASART

et

LA CHORALE DE L'ECOLE

le Samedi 8 Avril à 20 heures 30

Salle «*Thierry Le Luron*»
9, Bd du Midi, 93340 LE RAINCY
Renseignements et réservations : 43. 81. 01. 72

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 8-9
SAMEDI - DIMANCHE
8-9 AVRIL
1995

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ԵՐԱԲԻՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.568
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.568

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱԲԽԱԶԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԴԺՈՒԱՐ ՕՐԵՐ Կ'ԱՊՐԻՆ

Աբխազիոյ մէջ 100 հազարնոց հայութիւն մը կ'ապրի: Պատերազմական անցքերէն ետք, վերջին մէկ տարուան ընթացքին համեմատաբար հանդիստ էր կացութիւնը, բայց վերջերս կրկին վատթարացած է, ըստ «Ազգ»ի Մարտ 23-ի տեղեկատուութեան: Պատճառ յանցագործութիւններու զգալի աճն է որուն յաճախակի զոհերը կ'ըլլան տեղացի Հայեր: Այս վիճակը տեղի կու տայ մեկնումներու, որոնք վերջերս զգալի թափ ստացած են: Շրջանին մէջ կայունութեան միակ երաշխիքն էր ռուս խաղաղարար զօրքը որուն սակայն ժամանակը կը լրանայ Մայիսին: Աբխազիոյ հայութիւնը մեծագոյնն է փոքրամասնութիւններուն - ռուս, յոյն, հրեայ - ու առաւելագոյն չափով կը կրէ երկրին ընկերային, տնտեսական ճգնաժամուն հետեւանքները:

ԱՒԵԼԻ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի մէջ Մարտ 22-էն ի վեր սկսած է գործել ելեկտրականութեան օրական չորս ժամուան ծրագիրը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 3 / 6)

ՆՈՐ ՅԱՒԵԼՈՒՄՆԵՐ

Կառավարութեան որոշումով 1 քիլօկրամ հացին գինը Ապրիլ 1-էն սահմանուած է 75 Դրամ, իսկ Ապրիլ 15-էն ալ քաղաքային փոխադրութեան (թրոլէյպիւս, թրամւէյ) սակը կը բարձրանայ 20 Դրամի: Միաժամանակ, կառավարութիւնը որոշած է բարձրացնել նուազագոյն աշխատավարձքերը, կենսաթոշակները, նպաստները եւ պետական պաշտօնեաներու աշխատավարձքերը: Ապրիլ 1-էն նուազագոյն աշխատավարձքը կը սահմանուէր 475 Դրամ:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻՆ

Վարչապետ Հ. Բագրատեան Մարտ 31-ին առաւելաբար ապահովութեան հարցերուն նուիրուած այցելութիւն մը տըւած է հիւլէակայանին: Ան յատկապէս ստուգած է այս ուղղութեամբ բոլոր պայմաններու լրացումը: Վարչապետը այցելութեան աւարտին յայտնելէ ետք իր գոհունակութիւնը աւելցուցած է թէ աշխատանքներու ընթացքը թոյլ կու տայ յուսալ թէ վերաբացումը կը կատարուի նախատեսուած շրջանին:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կարմիր Խաչի միջազգային Կոմիտէի նախագահ Կ. Սոմարուգա, ընկերակցութեամբ կազմակերպութեան Արեւելեան Եւրոպայի եւ Կեդր. Ասիոյ պատասխանատուի տեղակալին, Հայաստան գացած են Ապրիլ 3-ին: Անոնք հանդիպումներ ունեցած են Հանրապետութեան Նախագահին, վարչապետին եւ Արտաքին նախարարին հետ: Հայաստան իրենց երկօրեայ կեցութենէն ետք կ'անցնէին Վրաստան ապա Ատրպէջան:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՑ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Մինչ Թուրք բանակը կը շարունակէ իր յառաջխաղացումը Հիւսիսային - Իրաք, Սթրազպուրկի մէջ, Եւրոպական Խորհըրդարանը դատապարտեց միաձայնութեամբ քուէարկուած բանաձեւով մը Թրքական զինուորական միջամտութիւնը: 411 ձայն զէրոյի դէմ ինչ որ բաւական հազուադէպ է, մանաւանդ երբ խնդրոյ առարկայ է Թուրքիա: Անոնք կը գտնեն նաեւ որ. - «Մարդկային իրաւանց կացութիւնը շատ ծանրակշիռ է, որպէսզի կարելի ըլլայ ներկայիս գործադրել նախատեսուած մաքսային միութիւնը»: Եւրոպացի երեսփոխանները կը գտնեն նաեւ որ քրտական հարցը չի կրնար լուծուիլ ռազմական ձեւով:

Նոյն ընթացքը չունին Միացեալ - Նահանգները եւ Արտաքին Նախարար՝ Էրտալ Ինէօնիւ գոհ կը վերադառնայ Ուաշինկթընէն (Ուրբաթ, Ապրիլ 7-ին, Փարիզ կը ժամանէր): Արդարեւ Արտաքին Նախարար՝ Քրիսթըֆըր «հաւատարիմ զինակից» որակած է Թուրքիան եւ ճշդած որ «օրինաւոր պայքար կը տանի ահաբեկչութեան դէմ» ու «յառաջդիմութիւններ կ'արձանագրէ մարդկային իրաւանց մարզին մէջ»: «Իւմանիթէ» կ'արձանագրէ (Ապրիլ 7) մարդկային իրաւանց Հիմնարկին նախագահին՝ Եաւուզ Էօնէնի որ կ'ըսէ. - «Թ. Չիլլէր իր ծրագրին մէջ քաղաքական լուծում մը ունէր քրտական հարցին համար: Իր նշանակումէն 15 օր յետոյ, կանչուած էր Ապահովութեան Ազգ. Խորհուրդին կողմէ եւ երբ դուրս ելաւ ըսաւ թէ ըմբոստութիւնը հարկ էր ճզմել զինուորական միջոցներով»: Այլ խօսքով, կը գրէ համայնավար պաշտօնաթերթը Չիլլէր խամաճիկ մըն է զինուորականներուն ձեռքը:

× Լէյլա Զանայի եւ քիւրտ երեսփոխաններու ազատ արձակումը պահանջող ցոյց մը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Ապրիլ 8, ժամը 11.30-ին «Անմեղներու աղբիւր» (մեթրօ Հալ) Ֆրանսացի Կիներու Միութեան նախաձեռնութեամբ:

ՏԱՐԱԴՐԱՄԻ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Տնտեսութեան նախարար՝ Արմէն Եղիազարեան Ապրիլ 4-ին ընդունած է Տարադրամի միջազգային Հիմնարկի ներկայացուցիչները: Պատուիրակութեան Հայաստան այցելութեան նպատակն էր քննարկել Հայաստան իրականացուող բարեփոխումներու ընթացքը եւ յատկապէս Հիմնարկին կողմէ Հայաստանին տըրամադրուելիք «թէնոր պայ» վարկի առընչուող հարցեր:

ԱՐԲԱՆԵԱԿԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Հաղորդակցութեան նախարար Գրիգոր Պօղպատեան Իսրայէլ կատարած իր այցելութենէն վերադարձին բացատրած է թէ հոն շփումներ ունեցած է Հայաստանը «Ինթերսփութնիք» կազմակերպութեան անդամագրելու ուղղութեամբ: Այս միաւորը, որու անդամ են արդէն 22 պետութիւններ, արբանեակային հաղորդակցութեան ցանց մըն է, որ այդ մարզին մէջ կրնայ լայն կարելիութիւններ ընձեռել Հայաստանին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՔՐԻՍԹԻԱՆ ՓԻՆՈՅԻ ՄԱՀԸ

1956-ին Հայաստան գացած էր

Ընկերվարական կուսակցութեան կարկառուն դէմքերէն՝ Քրիսթիան Փինօ ծընած էր 1904-ին Հօթ - Մարնի նահանգը: Քաղաքական իր առաջին քայլերը ըրած է իր աներհօր - գրագէտ Ժան Ժիրօտուի - գրասենեակը որ տեղեկատուութեան տեղակալ էր էտ. Տալատիէի կառավարութեան մէջ: Երբ պատերազմը կը հասնի, ապա՝ գրաւումը Փինօ կ'անցնի դիմադրութեան մէջ, կը հիմնէ (գաղտնի) «Լիպերասիոն» թերթը եւ կը շարադրէ Ֆըրանսական սենտիքալիզմի մանիֆեստը որ կոչ մըն էր բանուորական դասուն գործի անցնելու: 1943-ին Կեսթափօն զինք կը ձերբակալէ եւ կը բանտարկէ Լիոնի մօտ, ապա զինք կը փոխադրեն Պուխընվալտ, Քրեմաթորիոմ խորագիրը կրող հատորի մը մէջ, կը պատմէ այդ տարիները: Ընկերվարական երեսփոխան, 1946-էն 1958 պիտի վարէ զանազան նախարարութիւններ: 1955-էն 1958 Արտաքին նախարար է եւ այդ հանգամանքով է որ Երեւան կ'այցելէ 1956 Մայիս 22-ին եւ իր ժամանումը առիթ կու տայ ներգաղթած Ֆրանսահայերու բուռն ցոյցերուն՝ «փրկեցէ՛ք մեզ, փրկեցէ՛ք մեզ, կ'ուզենք մեկնիլ, կեցցէ՛ Ֆրանսան» եւ որոնց լայն արձագանգ կու տայ նախ ֆրանսական, հուսկ՝ ամերիկեան մամուլը: Նոյն օրերու «Յառաջ»ն ալ մանրամասնութիւններ կը հրատարակէ աղբիւր ունենալով առաջին առթիւ փարիզեան օրաթերթերու թղթակիցները որոնք ընկերացած են նախարարին, յետոյ նաեւ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթը որ հրատարակած է պարզ թըղթակցութիւն մը առանց անդրադառնալու ցոյցերուն: Յետագային, երբ Փինօ եւ իր պատուիրակութիւնը կը վերադառնային, «Յառաջ» տեսակցութիւն մը ունեցած է նախարարին ընկերացող բարձր պաշտօնատարի մը՝ Փոնթիյոնի հետ: Ան ըսած էր թէ ցոյցերը ինքնաբուխ էին եւ կրցած էին տեղի ունենալ շնորհիւ վարչակարգին մեղմացումի քաղաքականութեան: 7000 կը նկատէր Ֆրանսայէն ներգաղթածներու թիւը: Անոնցմէ շատեր կ'ուզէին վերահաստատել ֆրանսական իրենց հպատակութիւնը, ֆրանսական անցագիր ունենալ: Հրահանգուած էր Մոսկուայի ֆրանսական դեսպանատան որ այդ հարցով զբաղի:

Այս ցոյցերուն եւ օտար մամուլի անոնց տուած արձագանգներուն հետեւանքով է որ աւելի ուշ, Շ. պիտի ստորագրէր խըմբագրական մը խորագրուած՝ «Հայրենիքը պանդոկ չէ»:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Այսօրուընէ (Ապրիլ 8/9-ի թիւ) Յառաջ-ի առաքման ընկերութիւնը հասցէագրութեան ձեւը փոխած է եւ կը կատարէ համակարգիչի (էնֆօրմաթիք) դրութեամբ: Կրնայ պատահիլ որ, մեր կամքէն բոլորովին անկախ, սխալներ պատահին: Կը խնդրենք որ որեւէ սխալի, անկանոնութեան պարագային մեր բաժանորդները անյապաղ տեղեկացնեն որպէսզի հարկ եղած սրբագրութիւնները կարենանք կատարել տալ:

Շնորհակալութեամբ
Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»ի

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅԱՌԱ՛Ջ

«Նորէն պատնէշի վրայ» կը գրէր խըմբագիրդ ճիշդ կէս դար առաջ, 1945 Ապրիլ 8-ին, երբ կը վերահրատարակէր քեզ hնգամեայ լռութենէ մը վերջ: Եւ հիմա՝ միշտ պատնէշի վրայ ես եւ ես կը սիրեմ քու հաշուոյդ այս հնոն, բայց խօսուն պատկերդ: Անիկա կ'ըսէ ճշգրիտ կերպով տեղը ուր ենք: Պատնէշը կը պաշտպանէ, բայց կը բացուի դուրս, քեզ կ'ընէ աշխարհին վրայ բացուող պատուհան, կը բաժնէ, տարբերելու համար սակայն, ո՛չ անջատելու:

Յիսուն տարի հեւ ի հեւ մամուլդ կը բանի գէշ կամ լաւ, ինչպէս Շաւարշդ կ'ըսէր՝ հայրենիքին համար, Սփիւռքին համար, նոր սերունդի փրկութեան, մշակոյթի ճակատին վրայ: Ճակատ նորէն, ո՛չ ռազմաճակատ, որպէսզի մեր գոյութիւնը մնայ միշտ աշխարհին դէմ ու լեզուին մէջ:

Ամէն օր գիտնալ մնալ հոն ուր ես, ըսել ամէնօրեայ խօսքդ, թարգմանել աշխարհը, հասկնալ մեզ: Այդ կ'ընես, ա՛յդ ընելու ես: Այդ կը փորձես: Մամուլիդ երկարակեցութեամբ փաստը կու տաս որ բեկուածը, կոտրուածը կրնայ դիմանալ եւ դէմք առնել:

Մեր ուզածը չես, կ'ըսէր բանաստեղծը ուրիշ հասցէով: Աւելի՛ լաւ, կ'աւելցնէր: Ուրեմն, եղիր ինչպէս որ կաս ու կը դառնաս աւելի լաւ:

ԳՐԻԳՈՐ

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(7 Avril)

«ՍՓԻՒՌՔԻ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԵՏ ԸՆՏՐՈՒԱԾ»

Այս խորագրին տակ է որ Լը Մոնտ (Սոֆի Շիհապի ստորագրութեամբ) կարճ թղթակցութիւն մը հրատարակած է կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ (ի դէպ, ուրիշ ոչ մէկ տեղ արձագանգ մը տեսանք) ու ծուռն ու շիտակը իրար խառնելով բաւական «ինքնատիպ» տեղեկութիւններ կու տայ Հայց. Եկեղեցւոյ մասին, որ «երկու գլխաւոր ճիւղեր ունի»՝ Հայաստան եւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւն. այս վերջնոյն համար կը ճշդէ՝ «Դաշնակցութեան տիրական ազդեցութեան տակ» ու կ'աւելցնէ որ Ապրիլ 5-ին, այս երկու ճիւղերը վերամիացուեր են 131-րդ կաթողիկոսին ընտրութեան առթիւ: Գարեգին Բ. կը նկատուի «ըՍփիւռքի Եկեղեցւոյ պետը» ... ու իր ընտրութիւնն ալ յաղթանակ մը՝ Լ. Տէր-Պետրոսեանի համար որ վերջերս արգիլած էր Հ.Յ.Դ.ն եւ այս ընտրութեամբ ուզած էր մասամբ չէզոքացնել ներքին ընդդիմութիւնը:

No comment:

ՌԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Արեւելեան Ամերիկայի եւ Գանատայի Շրջանային Վարչութիւնը ներկայիս հանրութեան կը յայտնէ թէ Նիւ-Ճըրզիի մէջ վերջերս լոյս տեսնող «Անկախութիւն» անուամբ նոր թերթ մը եւ անոր մէջ երեւցող գաղափարները որեւէ կապ չունին Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան հետ:

ՌԱՄԿԱՎԱՐ
ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 3

ՍԵՒ ԿԱԿԱՉՆԵՐ

ՍՈՒՐԷՆ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

Սպառիչ յետմիջօրէն իրիկնանում էր: Վարդապետը ճամբորդութեան ծրագիրը լրացրած, բարձրացաւ պատշգամբ:

Յոգնած էր: Սերոբին սուրճ պատուիրեց ու նստեց աթոռակին: Ղամիշլին երանգւում էր իրիկնային արեւով եւ այդ խաղաղ ոսկեփոշում ճախրում էին աղաւնիները...

- Սուրճը կը սառչի, - շշնջաց Սերոբը, տեսնելով, որ Հայր Սուրբը տարուած է աղաւնիների թռիչքով:

- Այո, - վերցրեց սուրճը եւ նոյնպէս շշուկով ասաց, - աղաւնիները մեզանից երջանիկ են...:

- Այդպէս է Հայր Սուրբ, նրանք մարդկային ագահութիւնը չունեն եւ բաւարարւում են Աստծոյ տուածով:

- Աստծոյ ... կրկնեց վարդապետը եւ յոգնած մտքով սկսեց մտածել Աստծոյ մասին:

Սերոբը ճանաչել էր անցեալ օրուայ տարօրինակ հիւրին, դրսում զրուցել էր զօլամների հետ եւ առիթի էր սպասում՝ խօսելու այդ մասին, սակայն զգալով վարդապետի մտազբաղ վիճակը՝ մատուցարանը գրկած հեռացաւ:

-Աստուած, - նորից կրկնեց վարդապետը եւ մի անբացատրելի թախիծ դողաց սրտի մէջ ... զգաց, որ անզօր է, յաճախ մտածել է հասկանալ Աստծուն, բայց հոգեւորականի սքեմը կաղապարում էր միտքը եւ «Աստուած մեծ է եւ անքննելի», խօսքը որպէս պատասխան միշտ վերադրում էր միտքը ... Աստուած, ես, որպէս մի չնչին արարած փորձում եմ հասկանալ, հասկանալ ... բայց տառապում եմ, երբ խորհում եմ, խորհում եմ արարչութեանդ անքննելիութեան մասին, եւ տառապանքս փոխւում է հարցումի ... ինչո՞ւ Թուրքին ստեղծեցիր մարդակերպ, բայց գազանային բնազդով...:

Ինչու...

Եւ պատասխանը դառնանում էր արդարութեան համով ու խղճի կարմրութեամբ...

- Աստուած...

Եւ յուզուած ու ակամայ շշնջում է սաղմոսերգուի պաղատանքը.

- Դու, Տէր, զճշմարտութիւն սիրեցեր, զանյայտս եւ զծածկեալս իմաստութեամբ քով յայտնեցեր ինձ:

- Լսելի արա ինձ Տէր զցնծութիւն եւ զուրախութիւն, եւ ցնծասցեն ոսկերք իմ տառապեալք...

Փորձեց խաղաղուել...

Փորձեց մտածել վաղը մեկնող կարաւանի ապահովութեան մասին, որ գնում էր մի նոր Տէր-Զօր, Ռաս-ուլ-այն, Մասքանէ գտնելու. այս նորը անուն չունէր, 50 տարուայ անյայտութիւնից պիտի յառնութեան գար ու գրանցուէր ցեղասպանութեան դեռ էջերը բաց մատեանի մէջ...

Գնում էին խաղաղութիւն պարգեւելու անշիրիմներին ... գնո՛ւմ էին ուխտի. ճամբէքում ահ կար ու մահ...:

Ուխտաւորների կարաւանը լուսաստղի հետ Ղամիշլուից դուրս ելաւ...

Տէրիքում նորերը պիտի միանային, որոնց մէջ անցեալին ու ճանապարհներին ծանօթ մի Հայ կար՝ Հաջի Մուրադ՝ Եղեռնից մազապուրծ, շրջուն առեւտրական, վայրերին ու ցեղերին ծանօթ...

- «Տէր, եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո...»

Աղջամուղջ էր, խաւարի երկունք ու լոյսի ծնունդ: Կառքերը սուրում էին հարթ, Հայոց արիւնը ծծած ու չորացած աւազների վրայով...

Զգախէժի կրճտումից յառնում էր մարդկային յիսնամեայ մի ողբ, որ նման էր նախճիրուած գանգից քամու ելքի, որ արձագանգում էր վարդապետի սրտի տրոփը եւ ողջ էութիւնը լցնում ցաւով:

- «Տէր, ուղղեա՛ զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան. Տէր, ուղղեա՛ եւ առաջնորդեա՛ հոգւոց մերոց եւ ամենայն հաւատացելոց՝ զնալ յարդարութեան ճանապարհն եւ ի կեանսն յաւիտենից» աղօթում էր վարդապետի միտքը: Ճանապարհին ողբ կար, ողբում՝ աղջամուղջ, աղջամուղջում՝ սուրող մեքենաների աչքի լոյս, որ փոշու նման մտնում էր խաւարի մէջ, շօշափում բնութեան մէջ յաւիտեան արձագանգող ոսկորի ձայնը...

Ընթանում էր կարաւանը, յայտնաբերելու մարդկային ոսկորների մի նոր բրածոյ, որտեղ թխսել էր Թուրքի խիղճը, աշխարհին խեղդամահ արդարութեան ճուտեր տալու...:

Ընթանում էր կարաւանը, կարաւանում՝ դալուկ մի վարդապետ, կաւէ անօթում փառուող հոգեղէն ձէթ ... երկու սեւասքեմ քահանայ, երկու զգեստաւորուած դպիր եւ նախճիր տեսած ու չտեսած ուխտաւոր Հայեր...

Լուսաստղը նրանց հետապնդում էր թիկունքից, իսկ հորիզոնը արեւմուտքում ճաքում էր կապարային մռայլութեամբ:

Կիսախաւարը երբեմն արագութեան կըշռոյթով քսւում էր վարդապետի մտահոգ ճակատին, շոյում, յուսադրում.

- «Զգործս ձեռաց մերոց ուղի՛ղ արա ի մեզ, Տէր, եւ զգործս մտաց մերոց յաջողեա՛ մեզ...»:

Աստղերը հանգչում էին բլրալանջերում, հովիւների աչքաթող արած խարոյկների նման եւ երկինքը հեռանում էր երկրից, ու լայնանում էր գունատ հորիզոնը եւ այդ հեռաւոր գունատութիւնից լսւում էր արթնացած Տէրիքի եկեղեցու զանգերի ղօղանջը, որ ալիքւում էր աքլորականչով:

Լուսաբաց է:

- Աստուած օգնական, Հայր Սուրբ:

- Աստուած պահապան, - օրհնութիւն բաշխելով պատասխանեց Կորիւն Հայր Սուրբը:

Տէրիքի տօնական տարազներով հայութիւնը բիւրեղացաւ եւ պսպղուն լանջախաչով ընդառաջ եկաւ Տէր Աւետիքը:

Ողջագուրուեցին...

- Պատրա՞ստ էք, - հարցրեց Հայր Սուրբը:

- Միանգամայն պատրաստ, -պատասխանեց Տէր Աւետիք քահանան եւ թախանձեց, - վաղ լուսաբացից ժողովուրդը նախաճաշ է պատրաստել:

- Բարի, - համաձայնուեցին ուխտաւորները:

Արեւը անաղմուկ դրաւում էր հեռակայ լեռնագագաթները: Հովիտներից կապոյտ շամանդաղ էր բարձրանում:

Զօրս ինքնաշարժ եւ քսան հոգի միացան կարաւանին:

Տէր Աւետիքը զեկուցեց.

- Տէրիքի ռազմուժը պատրաստ է ... ունենք նաեւ մի ուղեցոյց՝ Հաջի Մուրադ, որ շրջուն վաճառական է, հինգ մատի պէս ծանօթ վայրերին ու ճամբաներին, խօսում է բացի մայրենիից, երեք լեզու՝ արաբերէն, քրդերէն եւ թրքերէն:

Հաջի Մուրադը քրդի տարազով եւ Հայի հաւատքով, համբուրեց առաջնորդի աջը եւ դառնալով շուրջիններին ասաց. -

- Ջուր շատ վերցրէք, մինչեւ Այնտիուար՝ ճամբին ակ չկայ ... եւ ճամբայ ելան:

Տէրիքը մնաց հեռւում, բայց օրհնաբեր ղօղանջը դեռ արձագանգում էր ճամբաների պտոյտում:

Արեւը ոսկեհիւս կողովի պէս ծածկում է հասակաւոր բլրագագաթները ու ճամբան փոխւում է արահետների, որոնք ժապաւէնների նման միացնում են հեռուները: Հաջի Մուրադը դարձաւ կենտրոնական դէմք, աւելի ճիշդ՝ խօսուն քարտէս...:

- Հաջի, ո՞րքան պիտի քայլենք, - ճամբի փոշին թարթիչներին, հարցնում է վարդապետը:

Ուղեցոյցը, հայեացքը կածանների լըռութեանը, մտքով հաշւում է համբիչի հատիկները՝ խէ՜յր, շա՜ռ, Աստուա՜ծ... եւ սթափւում վարդապետի ձայնից:

- Խէ՜յր է...

- Ո՞րքան պիտի քայլենք, - կրկնում է վարդապետը անդոհանքով:

- Մէկ ժամ, - ու նայում է մտահոգ արեւին:

Եւ խարկուած արահետից ծխի նրբութեամբ փոշի է բարձրանում ... Թափօրը մեղեսիկի նման գալարում է ողնաշարը կածանի ցանկութեամբ ու քայլում, քայլում է դառնացած եւ զգում, որ միջոցում դեռ յիսնամեայ անէծք կայ, յիսուն տարուայ տօթից չորացած արցունք...:

Թափօրի առջեւից քայլում է ուղեցոյց Հաջի Մուրադը, նրանց հետեւում է Կորիւն վարդապետը, յետոյ՝ երեք քահանաներն ու երկու դպիրները, եւ հոգեւոր հայրերին հետեւում է Եղեռն տեսած չտեսած՝ 105 ուխտաւորների տխրամած շարքը, որ գնում են, մինչեւ հիմա պատմութեանն անծանօթ նահատակների հոգու խաղաղութեան համար հոգեհանգիստ կատարելու:

Կորիւն Վարդապետը նայում է արահետից բարձրացող ծխանման փոշուն, որ պարուրում եւ գունափոխում է սքեմը, նստում թարթիչներին արեւային ծանրութեամբ: Արահետը դաջուած է մեծ ու փոքր կճղակահետքերով. անցել են կենդանիները, ինչպէս մի օր անցել են տեղահանուած մեծ ու փոքր Հայեր այս արահետով դէպի մահ: Հիմա իրենք քայլում են երկրախոյզների նման ... բայց ինչքան տարբերութիւն կայ այդ երթերի միջեւ ... երկրախոյզը գտնում է հազարամեայ մի գանկ, կամ բեկուած ոսկոր ու խայտալով բռնում է թանգարանի ճամբան ... իսկ իրենք՝ երեւի արդարութեան, որ մնացել է խղճի փլատակների տակ..:

Ոճրախոյզները քայլում են յոգնած, քայլում են ծարաւ եւ շարունակում կամաւոր Գողգոթան...

Խարկուած բլրագլխին արահետները խառնւում են, կծկւում ու նորից բացւում՝ ձգւում հեռուները:

Ձախում անանց լեռներ, աջում անապատն է անգոյն երկնքով, իսկ առջեւում՝ մի քրքրուած կածան, որտեղ սողում է Թրքական սահմանը...

Հաջին նայեց երկար:

Արեւը իջաւ գլխին, տապը գլխից սուզուեց մինչեւ ներբանները եւ ձեռքը բռնեց ճակատին ու նայեց սահմանին ոճրածին...

- Դիմացը, Տիգրիս գետից անդին, Թուրքայ սահմանն է, պիտի մօտենանք ու թեքուենք ձախ, Թրքական պահակատան առջեւից...

Յառաջացան:

Կածանում փոշի չկար, բայց ծածկուած էր դայլատամների նման խճաքարերով, որ դժուարացնում էր հոգեւոր երթը: Բարձրացան, մի նոր բլրագագաթից երեւաց դժխեմ պահականոցը:

Թափօրը կանգ առաւ:

Ձախում, սուրիական հողի վրայ թափուած էին հսկայական քարաժայռեր, իսկ արահետը առաջանում ու Թրքական պահականոցին չհասած, ահով թեքւում էր ձախ եւ անհետանում քարաժայռերի բաւիղում:

- Շները կարող է արգիլեն, - տատանուեց Հաջին:

Թափօրը կուտակուեց բլրագագաթին:

Պահականոցում տագնապ ստեղծուեց: Հողագոյն համազգեստով սահմանապահները, ափով հովանի արած եւ զարմացած, նայում են այս անսովոր համախմբումին:

- Որտեղի՞ց է անցնում ճամբան, - պահանջկոտ հարցրեց վարդապետը:

- Եթէ ուզում ենք քալել տարագիրների անցած կարաւանի ուղիով՝ պահականոցի առջեւից պիտի թեքուենք ձախ...

Վարդապետը խուզարկու նայեց ժայռաբեկորների արանքում փշուր-փշուր եղած արահետին, ուղեցոյցի դէմքից կաթող տռելութեանը, որ կէս դարի ժանգ ունէր, քահանաների՝ նահատակութեան պատրաստ դէմքերին, դպիրներին ու քրտնաջան թափօրականներին ... յուզուած նայեց վեր՝ երկինք, ու տեսաւ թէ կորած արդարութեանը, որ ճգնում էր իրեն պահել այդ գունատ բարձունքում... ծնկեց եւ պայուսակից հանեց արծաթակուռ խաչը, գլխից վեր բռնած, անվեհեր անցաւ առաջ եւ թափօրը մեղեսիկի պէս, հատիկ-հատիկ, շարուեց արահետում եւ շարժուեց. խէ՜յր, շա՜ռ, Աստուա՜ծ...

Հոգեւորական սքեմը եւ արեւի ճառագայթները բիւրեղացնող խաչը պատճառ դարձան, որ կիսամերկ դուրս նետուի պահականոցի հրամանատարը:

Դիտեց զարմացած...

- Հայեր են, - բացատրեց տարեց մի զինուոր:

- Հայե՞ր, - շփոթուեց սպան:

Թափօրը մօտենում էր պահականոցին, Կորիւն Վարդապետի աներկբայ քայլերի կշռոյթով:

Արեւը ծամում էր թափօրի շարժուն ստուերները, իսկ շիկացած քարերի պայրոյթից եռում էր տաքութիւնը:

Սպան դժկամ նայեց արեւին եւ ճակատը քրքելով մտազբաղ հարցրեց իւրայիններին:

- Բայց ի՞նչ նպատակ ունեն..

-

- Հէյ, ովքե՞ր էք, - հարցրեց մի պահակ:

- Հայեր ... - լսուեց բազմաձայն:

- Բայց դուք գիտէք, որ իրաւունք չունէք մեր սահմաններին մօտենալու:

- Մենք ուխտի ենք գնում, - բացատրեց Հաջի Մուրադը սառնարին:

-Այս կողմերում ուխտատեղի չկայ, - դիմախօսեց սպան:

- Յիսուն տարի առաջ դուք էք ստեղծել, - մռնչաց Կորիւն Վարդապետը:

Թուրքերը մի պահ խորհրդակցեցին:

- Լսէք, - ձայնին կշիռ տալով խօսեց սպան, - ձեզ հրամայում եմ՝ վերադարձէ՛ք եկած ճամբով ու մեզ համար պատմութիւն մի՛ ստեղծէք...

- Մենք ցանկանում ենք վերականգնել պատմութիւնը, - ընթացքը առանց կասեցնելու պատասխանեց Վարդապետը:

- Ես ձեզ պատմութիւն ցոյց կը տամ, - գոռաց սպան, - վերադարձէ՛ք հրամայում եմ...

- Մենք մեր խղճի պարտքն ենք կատարում, - առանց ընկրկելու ասաց Կորիւն Վարդապետը:

- Ես ձեզ խիղճ ցոյց կը տամ, - կատաղում է սպան:

Ու երթը շարունակւում է:

- Վերադարձէք, հրամայում եմ, շներ...

Ընկրկում չկայ:

- Ի զէ՜ն, - հրամայեց սպան:

Եւ հրացանակիր պահակայինները հրամանի են սպասում:

- Լսէ՛ք, Հայեր ես մէկից մինչեւ երեք կը հաշւեմ, եթէ չվերադարձաք՝ համազարկի կը բռնուէք, - խրոխտ եւ վճռական յայտարարեց սպան:

- Մէկ ... երկու...

Օդում պայթեց մի հրազէն...

Ու անմիջապէս լսուեց մի առնական ձայն.

- Թողէ՜ք անցնեն...

Ժեռ ու քարոտ բարձունքից բազմաթիւ հրազէններ կախուեցին պահականոցի վրայ:

Սպան շշմած նայեց վեր:

Բարձրացաւ Խալօ Իսոյի առնական, սպառազէն հասակը:

- Մեր դիրքը բարձրադիր է եւ քանակը առաւել. եթէ չէք ուզում կոտորուել մտէ՛ք ձեր որջը, - ահեղաձայն որոտաց Խալօ Իսօն:

(Շար. 2)

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

Էնսինոյի Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մարտ 19-ին, տեղի ունեցած է Լեւոն Շանթի ծննդեան 125-ամեակին նուիրուած փառատօն մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան: Բացումը կատարած է Րաֆֆի Սէթեան: Կազմակերպիչ յանձնախումբի խօսքը փոխանցած է Յովհաննէս Մանուկեան, որ իբրեւ Լ. Շանթի աշակերտ ներկայացուցած է ուսուցիչն ու տնօրէնը: Շրջ. Վարչութեան անունով խօսք առած է Օննիկ Հայրապետեան եւ անդրադարձած Համազգայինի հիմնադրութեան: Ցուցադրուած է Պարգեւ Փէլթիքեանի պատրաստած տեսերիզը, որով ներկայացուած է Շանթի կեանքն ու գործը: Տեղի ունեցած է կլոր սեղան մը, որուն ընթացքին Լեւոն Գասպարեան ներկայացուցած է Լ. Շանթի մանկավարժական հայեացքները եւ անոնց արդիականութիւնը: Յասմիկ Թաշճեան ներկայացուցած է Շանթի փիլիսոփայութեան խորքը՝ անոր պատմական թատերգութիւններուն ընդմէջէն: Ստեփան Թովչեան ներկայացուցած է Լեւոն Շանթ թատերագիրը, «Կինը» վիպակին ընդմէջէն: Կարօ Մոմճեանի զեկուցման նիւթը եղած է «Շանթ քաղաքական եւ հանրային գործիչը»: Շանթի աշակերտներէն եւ անոր կեանքի վերջին օրերուն ականատես վկան Պարգեւ Շիրինեան ներկայացուցած է մարդը, ուսուցիչը, տնօրէնը եւ հեղինակը: Սրահի պատերուն վերէն վար կախուած մագաղաթի ձեւով էջերու վրայ գրուած են Շանթի գործերուն անունները եւ մէջբերումներ անոր խօսքերէն: Շանթի երկերէն տեսարաններ ներկայացուցած են Սարգիս Ասլանեան, Անի Աւետեան եւ Գրիգոր Ալաճաճեան: Գեղարուեստական բաժնի պատկերացու-

մը կատարած է Գառնիկ Գազանճեան, իսկ ցուցատախտակները գրած է Նազարէթ Գանիկեան։

Ֆերահեան վարժարանի «Ալեքսանեան» սրահին մէջ, Մարտ 18-ին, տեղի ունեցած է Ազգային Վարչութեան եւ Ուսումնական Խորհուրդի հրատարակած նոր դասագիրքերուն նուիրուած զեկուցման երեկոյթը, կազմակերպութեամբ Ազգ. Առաջնորդարանին։ Ներկայ եղած են կրթական մարմիններու անդամներ, ուսուցիչներ, տնօրէններ, մտաւորականներ, մշակութային միութիւններու եւ մամուլի ներկայացուցիչներ, նուիրատուներ եւ դասագիրքերու հեղինակներ։ Սրահին մէջ, սեղաններու վրայ ցուցադրուած են նորատիպ դասագիրքերէն եւ փորձարկութեան ընթացքի մէջ եղող դասագիրքերէն նմոյշներ։ Բացումը կատարած է տոքթոր Սահակ Արսլանեան։ Տիկին Լիզա Կապուտեան շեշտած է թէ դասագիրքին կենսական դերը աշակերտը խանդավառելու՝ ուղղութեամբ, դիտել տուած է թէ հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմութեան խիրաքանչիւր դասագիրք - արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն - ունի երկու բաժիններ. առաջինը՝ ընթերցարանը, իր բառացանկով եւ հարցումներով, երկրորդը՝ գրաւոր աշխատանքներու տետրակը, որոնց կողքին ամէն դասագիրք պիտի ունենայ նաեւ իր ուսուցիչի ուղեցոյցը։ Հայոց պատմութեան դասագիրքերը եւս կ՚ունենան աշխատանքի տետրակներ։ Բոլոր գիրքերը գունատիպ են ու պատկերազարդ։ Այս գիրքերու կողքին նաեւ պատրաստութեան մէջ են կրօնքի դասագիրքերը՝ Հայ Եկեղեցւոյ պատմութիւն խորագրով։

Օննիկ Հայրապետեան խօսած է դասագիրքերու պատրաստութեան եւ տպագրական աշխատանքներուն մասին։ Զեկուցումէն պարզուած է որ Հայոց պատմութեան դասագիրքերու հեղինակն է Կարօ Մոմճեան, Հայ Դատի դասագիրքերունը՝ Թուրինա Փիրումեան, իսկ հայերէն լեզուի դասագիրքերունը՝ Սրբուհի Հայրապետեան, Գառնիկ Գալստեան եւ Հրանդ Աճէմեան։ Խօսք առնելով Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան գնահատած է տարուած աշխատանքները եւ Անթիլիասի Վանքի ոսկեայ մետալ մը նուիրած՝ դասագիրքերու Մշակման Յանձնախումբին անդամ, վաստակաւոր մանկավարժ Մկրտիչ Մկրտիչեանին։

Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ, Մարտ 15-ին, տեղի ունեցած է Սոլժենիցինի «Արխիպելագ Գուլագ»ի՝ Արմէն Յովհաննիսեանի կողմէ հայերէն թարգմանութեան հրատարակութեան գինեձօնը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Լոս - Անճըլըսի մասնաճիւղին։ Բացումը կատարած է Յակոբ Օվայեան։ Խօսք առած է Արմէն Տօնոյեան։ Գիրքը ներկայացուցած է Անահիտ Արամունի - Քէչիչեան։ Ողջոյնի խօսք արտասանած է Ստեփան Թոփչեան, գնահատելով հատորին թարգմանութիւնը։ Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է թարգմանիչը։ Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են երգիչներ Արաքսիա Վարդերեսեան, Յովիկ Գրիգորեան եւ Կարպիս Տագէսեան։

Լոս - Անճըլըսի Պոլսահայ Միութեան սրահին մէջ, Մարտ 19-ին, տօնուած է Խաեան վարժարանի 100-ամեակը։ Բացումը կատարելով Յոբելենական Յանձնախումբի ատենապետուհին՝ Տիկին Նատիա Պարսամեան, նախ տուած է Խաեան եղբայրներու կենսագրականը, ապա՝ վարժարանին առաջին 40 տարիներու պատմականը եւ կրած փոփոխութիւնները։ Լուսապատկերներու ցուցադրութեամբ Տիկին Պարսամեան վարժարանին 100 տարուան պատմականը ըրած է, տալով համառօտ տեղեկութիւններ։ Գեղարուեստական բաժնին արտասանութեամբ հանդէս եկած են Տիկին Ալին Տօնիկեան եւ Տիկին Հիլտա Աճըրլաճ։ Տէնվըր (Գոլորատօ) բնակող՝ Խաեան վարժարանի նախկին տնօրէնուհի՝ Տիկին Աննա Գավֆեան ձայներիզի վրայ առնուած իր սրտի խօսքը ուղղած է, անդրադառնալով վարժարանին դերին։ Կարդացուած է Խաեան վարժարանի ներկայ տնօրէնուհի՝ Տիկին Սաթենիկ Նշանի ողջոյնի գիրը, որ պարզելով կրթական հաստատութեան դոհացուցիչ պատկերը, նշած է թէ վերջին տասը տարուան ընթացքին աշակերտութեան թիւը 220-էն հասած է 440-ի։ Սրտի խօսք արտասանած է Յանձնախումբին կողմէ օրուան պատուոյ ուսուցչուհի ընտրուած՝ Խաեանի երիցագոյն եւ վաստակաւոր ուսուցչուհի՝ Տիկին Անժէլ Սարմըսագըլ (Յովակիմեան)։ Հանդիսութիւնը վերջ գտած է հիւրասիրութեամբ։ Խաեանի հարիւրամեակի յոբելենական ճաշ - պարահանդէսը տեղի կ՚ունենայ Սեպտեմբեր 23-ին։

Լոս - Անճըլըսի «Արպաթ» ճաշարանին մէջ, Մարտ 25-ին, տեղի ունեցած է Արշակ Տիգրանեան վարժարանի Ծնողա - Ուսուցչական մարմնի կազմակերպած պարահանդէսը։ Յայտագիրը վարած է Անգինէ Մուրատեան։ Խօսք առած է տնօրէն Վարդգէս Գուրուեան։ Եղած են սրտաբուխ նուէրներ ի նպաստ վարժարանի բարեկարգման եւ ընդարձակման։

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Լոս - Անճըլըսի մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ, Մարտ 16-ին, «Պէշկէօթիւրեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է Ռաֆիկ Պօղոսեանի (Հայաստանէն) նկարչական ցուցահանդէսը։ Բացման խօսքը արտասանած է Վաչէ Սեմերճեան։ Սահակ Թութճեան ներկայացուցած է Ռաֆիկ Պօղոսեանի կեանքը եւ արուեստը։ Ծնած՝ 1946-ին, Լենինական (այժմ՝ Գիւմրի)․ աւարտած է Երեւանի գեղարուեստա - թատերական հիմնարկը, ուր կը դասաւանդէ 1974-էն ի վեր։ Իր նկարներուն նիւթերը կը բխին հայ ժողովուրդի պատմութեան անցեալ եւ ներկայ ողբերգութենէն - պատերազմ, երկրաշարժ, շրջափակում, ցուրտ ձմեռ, ցեղասպանութիւն եւայլն - ։

Կլենտէյլի Եունայթըտ Գոմիւնիթի Եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 26-ին, տեղի ունեցած է բողոքի հաւաքոյթ մը ընդդէմ Աշոտ Բլէեանի յայտարարութեան, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Կ. Կ.-ի յարաբերական յանձնախումբին։ Ներկայ եղած են 800 հոգի։ Յայտագիրը վարած է Րաֆֆի Տուտագլեան։ Խօսք առած են տնտեսագէտ փրոֆ. Թաթուլ Մանասէրեան, գրականագէտ Ստեփան Թոփչեան, արձակագիր Շնորհիկ Նազարեան, հոգեբան Վարազդատ Դոդոեան, Յակոբ Մանճիկեան, «Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանի տնօրէն՝ Վիգէն Եագուպեան, Մանուչ Գէորգեան, Գայեանէ Վարդերեսեան, Հ. Յ. Դ. «Շանթ» Ուսանողական Միութեան եւ Հ. Յ. Դ.-ի ներկայացուցիչ Նայիրի Քարկոտրեան եւ Մարտիկ Մաթէնլեան։ Յայտագրի պաշտօնական բաժնէն ետք ալ ներկաներէն ոմանք բեմ բարձրանալով իրենց դատապարտանքի խօսքերը ուղղած են Աշոտ Բլէեանի արտայայտութիւններուն դէմ։ Պատրաստուած է բողոքագիր մը, ղրկուելու համար Հայաստանի դեսպանատան եւ հեռագիր մըն ալ Հայաստանի Նախագահին եւ կառավարութեան։ Բողոքագիրը դատապարտելով «Հայաստանի թրքամէտ քաղաքականութիւնը, որ ծուղակ մըն է Թուրքերու կողմէ», կը նշէ թէ Աշոտ Բլէեանի «ապազգային վտանգաւոր կողմնորոշումը, իրականութեան մէջ տեսակէտն է Հայաստանի իշխանութիւններուն» եւ զայն կը նկատէ «դաւաճանական արարք մեր միլիոնաւոր նահատակներուն եւ գիջում՝ մեր պահանջատիրական պայքարին մէջ»։

Լոս - Անճըլըսի «Արարատ» Տան «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Մարտ 11-ին, տեղի ունեցած է Թեհրանի «Դաւթեան եւ Մարիամեան» դպրոցներու նախկին աշակերտներու հաւաքոյթը, որուն ներկայ եղած են 600 հոգի։ Ստեղծուած է ընկերային եւ անցեալի յուշերով կենսաւորուած մթնոլորտ մը։ Որոշուած է հովանաւորել Շուշիի մէջ «Դանիէլ Ղազարեան» երաժշտանոցէն դասարան մը, զայն կոչելով Դաւթեան եւ Մարիամեան կրթական հաստատութեան անունով։

Հ.Օ.Մ.-ի «Սիփան» մասնաճիւղի քսանհամեակը տօնուած է «Ովասիս» ակումբին մէջ։ Բարի գալուստի խօսք արտասանած է Աստղիկ Թէճիրեան։ Բացումը կատարած է Սոնա Գպըրեան։ Բանախօսած է Ռիթա Որբերեան ներկայացնելով Հ. Օ. Մ.-ի կառոյցն ու պատմականը։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆԻ ԶԱՐԹՕՆՔԸ

Դէպի Կեդրոնական Ասիա բոլոր ճամբորդութիւնները Սամարղանդի հետքերը փնտռելու մարմաջ մը կը մատնէ։ Բայց հոն հասնելու համար հարկ է անցնիլ Տաշքենդէն։ Այս քաղաքը, աւելի քան երկու միլիոն բնակչութեամբ, 1991-ին անկախացած Ուզբեկստանի մայրաքաղաքն է։ Խորհրդային շրջանը անկէ անցած է ուզբեկեան ամէն յատկանիշ ջնջելու փճացմամբ. տոր օժանդակած է 1966-ի երկրաշարժն ալ որ առիթ եղած է կոթողային ու այլանդակ նոր քաղաքի մը կառուցումին։

Անոր երկրորդական ծառուղիներն իսկ այնքան լայն են որ մարդ կը վախնայ մէկ մայթէն միւսը անցնելու։ Ռամատանի վերջին Ուրբաթ օրուան վաղորդայնին հոն այցելող մը այն տպաւորութիւնը կը կրէ որ քաղաքը դատարկուած է բնակչութենէն խորհրդաւոր պատճառի մը հետեւանք։ Խորհրդային ճաշակով շինուած տգեղ շէնքերէն է «Ուզբեկստան» պանդոկը որուն առջեւ միշտ ութ - տասը սեւազգեստ, սեւագէմ այրեր հաւաքուած կ՚ըլլան, վախազդու ենթադրութիւններու մղելով այցելուները։

Նոյն քաղաքը բոլորովին այլ դիմագիծ կ՚ունենայ գարնան երբ հազարաւոր ծառերը կը ծաղկին, քօղարկելով շէնքերու տգեղ ճակատները։

Ուզբեկստան մինչեւ 1924 գործածած է արաբական այբուբենը, յետոյ մինչեւ 1940 լատինական տառերը. իսկ այդ թըւականին անցած է կիւրեղեանին։ Նորանկախ հանրապետութիւնը ներկայիս կ՚ուզէ Թուրքիոյ նման վերադառնալ լատինատառ այբուբենին։ 1989-էն ի վեր երկրին պաշտօնական լեզուն ուզբեկերէնն է եւ բնակչութեան ռուսախօս 8%-ը պէտք է տասը տարիէն սորվին զայն։

Տաշքենդի գլխաւոր հրապարակին վրայ տասնամեակներ ամբողջ ցարական զօրավար Քաուֆմանի արձանը գտնուած է. յետոյ ան իր տեղը ձգած է Կարլ Մարքսին։ Այսօր կարգը Թիմուրլէնկին հասած է որ ԺԴ. դարու մեծ նուաճողն է։

Տաշքենդէն Սամարղանդ տանող ճամբան Ղազախստանի հողէն կ՚անցնի։ Իսկ Ֆերղանայէն Տաշքենդ գալու համար պէտք է Տաճիկիստանէն անցնիլ։ Այս բարդութիւնները Ստալինի գործն են որ 450 հազար Թաթարներ ու 400 հազար Գորէացիներ աքսորած է Ուզբեկստան, վերադծելով անհեթեթ սահմաններ։

Անկախութենէն ի վեր տարեկան շուրջ 100 հազար Ռուսեր եւ 40 հազար Հրեաներու մեծ մասը արտագաղթած են։ Ցեղային միատարրութիւն՝ հոն յաջողելու մօտ է։ Պէտք է ուզբեկացնել ամէն բան։ Ազգային զօրաւոր ինքնութիւն մը նշմարելի է ամէն բանի մէջ։ Ներկայի Նախագահը ամէն առիթով կը յիշեցնէ թէ ազգային հերոսները այլեւս Մարքս կամ Լենին չեն կոչուիր, այլ Թիմուրլէնկ, Ուլուղ բեկ, Պապուր։

Տաշքենդցի մտաւորական մը երգիծանքի շեշտով մը կ՚ըսէ թէ իրենց ղեկավարները երեք տարիէ ի վեր տարուած են տնտեսաքաղաքական տարբեր դրութիւններով - թրքական, չուէտական, հոլանտական, հունգարական - ու ներկայիս թաղուած են խոր մտածումներու մէջ։

Երկրին մէջ ուր տակաւին կարճ ժամանակ առաջ հազիւ երկու տասնեակ մզկիթի գոյութիւնը արտօնուած էր, այսօր սաուտցի էմիրներու առատաձեռնութեան շնորհիւ պաշտամունքի հարիւրաւոր վայրեր կը տրամադրուին հաւատացեալներուն։ Այդ վայրերուն մեծ մասը մօտ անցեալին թանգարանի վերածուած էր։ Կը բազմանան Գուրանի դպրոցները որոնք անցեալ տարի 550 հրջանաւարտ տուած են։ Երկու տարիէ ի վեր վերահաստատուած են կրօնական տօները ու սուրբերու շիրիմները ուխտագնացութեան վայրերու վերածուած են։ Այսուհանդերձ, կրօնքին այս վերադարձը իշխանութեան խիստ հակակշռին ենթակայ շարժում է։ Պատասխանատուները կը վախնան որ սահմանակից Աֆղանիստանի եւ Տաճիկիստանի մոլեռանդ հոսանքները կը թափանցեն Ուզբեկստան։

Դասական ազգային երաժշտութիւնը կարեւոր տեղ ունի ուզբեկ մշակոյթին մէջ։ Ազատութեան ներկայի շրջանը գարկ տուած է նաեւ այս մարզին եւ ուզբեկ երաժիշտներ ջանք չեն խնայեր արգիլուած բաներ արեւուն բերելու եւ աշխարհին ծանօթացնելու։

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-90-

ՀԻՆՆ ՈՒ ՆՈՐԸ

Զօրավար մը կօլ հին դարու մարդ էր
երբ ժողովուրդին կը թելադրէր. -
«Աշակերտները թող աշակերտեն,
ուսուցիչները թող ուսուցանեն»...
Այսինքն՝ ամէն ոք թող զբաղի
այն հարցով որուն խելքը կը հասնի։

Մենք կարիք չունինք նման յորդորի,
այսօր մեզ համար անգործադրելի,
քանզի Սփիւռքի հանրային կեանքի
ոլորտներուն մէջ կը տեսնենք միա՛յն
հմուտ, բանիմաց ու միանգամայն
բազմակողմանի իմաստութեան տէր
հեղինակաւոր ամենագէտներ։
Բացառիկ ազգ ենք։ Մեր մօտ չենք գտներ
սորվելու կարիք ունեցող անձեր։
Իւրաքանչիւրին խելքը կը հասնի
ցանկացած մարզի ամէն մէկ հարցի։
Ի ծնէ գիտէ։ Դարը փոխուած է։
Ահա թէ ինչու մենք չենք արտադրեր
նախկին որակով նոր առաջնորդներ։

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԲՈՒԺՈՂ ՄՐՋԻՒՆՆԵՐԸ

Սինկափուրի մէջ ճաշարան մը կայ ուր մարդիկ կուգան ուտելով բուժուիլ։ Յաճախորդները ընդհանրապէս հոնկ - քոնկցի քաղաքական անձնաւորութիւններ, կամ պաստառի աստղեր են։ Ոչ հանրամատչելի գինով մը անոնք կ՚ընտրեն ճաշատեսակներ որոնք ըստ փափաքի, կը նպաստեն երկարակեցութեան կամ սեռային բնազդը կը գրգռեն եւ կամ դարման են սա կամ նա հիւանդութեան։ Ճաշարանին մուտքին տեղ գրաւած է չինական դեղարան մը, ուր դարակներու մէջ զետեղուած են բոյսեր, միջատներ, կենդանիներու մարմիններէն չորցուած մասեր։ Հոն կարելի է 100 փրանքէն քիչ մը աւելի վըճարելով եղջերուի ապուր մը խմել որ կը գրգռէ սեռային ախորժակը։ Բաւական ծանօթ է նաեւ այդ ճաշարանին խոհարարին կողմէ պատրաստուած ընկոյզով խնչափառը որ կ՚անհետացնէ գլխու ցաւը եւ կ՚օգնէ երիկամներու կանոնաւոր աշխատանքին։ Շատեր կը մերժեն սեւ մրջիններու ախորժահամ պնակը, հակառակ որ ատիկա կը ներկայացուի որպէս բուժիչ միջոց յօդացաւին ու մազերու ճերմկնալուն։

ԼԵՀ ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՈՍԿԵԴԱՐԸ

Լեհաստանի ժողովրդապետութիւններուն մէջ 30 հազար կրօնաւորներ կը գործեն օրէ օր աւելի կարեւոր դեր կատարելով երկրին ընկերային ու մշակութային կեանքին մէջ։ Գիւղերու մէջ հետըզհետէ կը մեծնայ անոնց հեղինակութիւնը։ Անոնք յաջողութեամբ կը փոխարինեն մշակոյթի նախկին տուները որոնք արդէն սնանկութիւն հռչակած են, ինչպէս նաեւ ընկերային օժանդակութիւնը, երբ նոյնիսկ ատիկա մեծ մասով կախում ունի ծուխերու նիւթական վիճակէն։

ՃԱՓՈՆԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ճափոն կը մտահոգուի թարմ բանջարեղէնի ներածումին հետզհետէ աւելցող քանակէն։ Երկիրը բաւարար բանջարեղէն չի կրնար արտադրել, որովհետեւ գիւղացիներու սերունդը ծերացած է ու ցրւումի ձեւերը շատ հինցած են։ Ատիկա առիթ կ՚ըլլայ որ օտար ընկերութիւններ գրաւեն հրապարակը։ Եէնին արժէքին բարձրացումն ալ նպաստած է այդ կացութեան, քանի որ աժնցած են ներածուած բանջարեղէնները։ Ատիկա Ճափոնը ալ աւելի կախումնաւոր կ՚ընէ արտաքին աշխարհին։

— ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ —

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 11, յիշատակ տասը կուսանաց: Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 4·30-ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 11, յիշատակ տասը կուսանաց: Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 4·30-ին:

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE organise

un PELERINAGE
à Deir-el-Zor

Départ le 30 AVRIL ● *Retour* le 10 MAI
avec *Syrian Airlines*
Prix aller - retour : 2 950 F.
Assurances à votre charge / Visa gratuit
Frais de séjour 50 US dollars par jour

Ce prix comprend :
— Hôtel — Trois repas — Transports et excursions — Visite des sites
a) Deir-el-Zor (messe de requiem, installation de stèle)
b) Margadé (site récemment découvert des martyrs arméniens)
c) Alep d) Kessab e) Lattaquié f) Palmyre g) Damas

—— *Places limitées* ——

Date limite d'inscriptions, le 15 AVRIL
Pour tous renseignements s'adresser à la CBAF :
17, rue Bleue 75009 PARIS — Tél. : 48 24 46 57 ● Fax : 48 24 98 97

ՀԱՅԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

ՅՈՒԼԻՍ 5 - 9, *ՄԱՐԻՈԹ ԳՈՒԼԻ ԲԼԷՅՍ, ՊՈՍԹՈՆ, ՄԵՍԵՉՈՒՍԷՑ*

Մասնակցեցէք գիտաժողովներու՝ Բժշկական Կրթութեան, Հանրային Առողջապահութեան, Հիւանդանոցային Վարչարարութեան, Նախնական Դարմանումի, Ատամնաբուժութեան, Դեղագիտութեան / Բժշկական Թէքնոլոժիի եւ այլ մարզերու մէջ:

Գլխաւոր բանախօսներ. —
- ● ԱՐԱ ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ - Հ.Հ. Առողջապահութեան նախարարութիւն
- ● ԱՐԱՄ ՉՕՊԱՆԵԱՆ - Տեսուչ Պոսթոնի Համալսարանի Բժշկ. Հիմնարկի
- ● ՌԷՅՄԸՆՏ ՏԱՄԱՏԵԱՆ - Նախագահ Ֆոնար Հաստատութեան
- ● ԱՐԱ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ - Փասթէօր Հիմնարկի հետազօտութեանց տնօրէն
- ● ՌԻՉԸՐՏ ԱՂԱՊԱՊԵԱՆ - Ուստրի Մեծաչուսէց Համալսարանի Ստիպողական Բժշկութեան բաժնի վարիչ
- ● ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐՄԷՆԵԱՆ - Ճանս Հաբքինս Բժշկական Հիմնարկ
- ● ՃՈՒՏԻ ՆՈՐՍԻԿԵԱՆ - Պոսթոնի կանանց Առողջապահիկ Գիրքի խումբ

Նաեւ՝ ցուցապտոյտներ, երեկոյթներ, ճաշ - Պարահանդէս, *եւլն.:*

Հովանաւորութեամբ՝
Ամերիկահայ Բժշկական Ընկերակցութեան
Հայ Բժշկական Միջազգային Խորհուրդին
Հայաստանի Առողջապահական նախարարութեան
Պոսթոնի Համալսարանի Բժշկական Հիմնարկին

Արձանագրութիւն եւ ձեռնարկներու մանրամասներ.— WWC/Travel Vision
49, River Street, Waltham, Massachusetts 02154 U.S.A.
Tel : (617) 647-5530 ■ Fax : (617) 894-6454

Travel Vision *իրմէ գնուած օդանաւային տոմսերու* 5%-*ը պիտի նուիրէ Համաժողովի Կազմակերպիչ Մարմնին:*

Հեռաձայնով կամ հեռատիպով կապ հաստատեցէք վերի թիւերով:

Հանրութիւնը հրաւիրուած է բոլոր ձեռնարկներուն
Բոլոր ձեռնարկները բաց են հանրութեան համար

Հ. Բ. Ը. Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը հաճոյքով կը տեղեկացնէ թէ այս տարի եւս կը կազմակերպէ իր 12-րդ ամառնային հայ *ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՃԱՄԲԱՐԸ* (7 - 14 տարեկան) որ տեղի կ'ունենայ Յուլիս 8-էն 30', *Վ ա ր ս* գիւղաքաղաքին մէջ (Ալպեան լեռներ):

Մանրամասնութեանց համար դիմել Տիկին Հերմինէ Անփիխօ-Տիւզեանի՝
Tél. : 91. 22. 10. 45 (U.G.A.B.)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՒՇ

Հայ Կրթական Եւ
Մշակութային Միութիւն

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 16
կէսօրին ժամը 13-ին

Փարիզի
Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ

ընտանեկան ջերմ մթնոլորտ, անակնկալներ, հաւկթախաղ, հոպիտ (ֆլուն), *նուէրներ, միճակահանութիւն*

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան 48 - 24 - 63 - 89 *թիւին:*

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS :

à l'occasion de la parution
du premier volume de
la *Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine*
publiée par la «Bibliothèque Nubar»
de l'U.G.A.B.

TABLE RONDE

autour du thème

«L'AVENIR DU GENOCIDE»

avec
RAYMOND H. KEVORKIAN,
ARTHUR BEYLERIAN,
et GAÏDZ MINASSIAN

le Mercredi 12 Avril à 20h45
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles Paris 17e
(M° COURCELLES)
Tél. : 42. 27. 12. 26.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

SABERATOURS
SEVAN VOYAGES
SABERATOURS
SEVAN VOYAGES
SABERATOURS
SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES

- ■ ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ■ ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- ■ RÉSERVATION D'HÔTEL
- ■ LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- ■ EXCURSIONS GUIDÉES
- ■ VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX
PARIS-EREVAN-PARIS
3600 F
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 54 48 - 52 85 48 -
FAX 52 54 48

EN COLLABORATION AVEC
ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN PARIS 1995

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ս. Թադէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 8, ժամը 10-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e
Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

L'ECOLE TEBROTZASSERE
présente

L'ENSEMBLE ARMENIEN
NAVASART

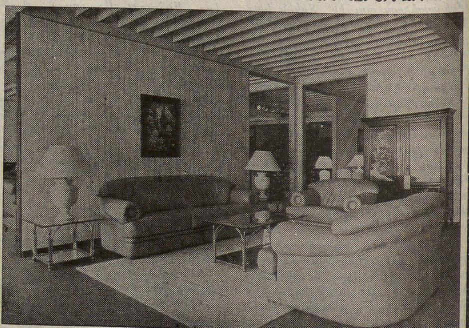
et

LA CHORALE DE L'ECOLE
le Samedi 8 Avril à 20 heures 30
Salle «*Thierry Le Luron*»
9, Bd du Midi, 93340 LE RAINCY
Renseignements et réservations : 43. 81. 01. 72

Meubles
Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 11
MARDI
11 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.569 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.569

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՇՆՈՐՀԷ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

800 ՀՈԳԻ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՃԱՇԻՆ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ

Հայաստան, կրկին պատմական օրեր կ'ապրի եւ շաբաթավերջին ալ, մանաւանդ Կիրակի օրուան գահակալութեան արարողութեամբ առանձնապէս նշանակալից եղած է: Ստորեւ կու տանք մանրամասնութիւնները զոր Մարմարա-ի յատուկ թղթակիցը՝ Մաքրուհի Յակոբեան ղրկած է իր թերթին. --

Ապրիլ 9 պատմական ու նշանակալից օր մը եղաւ ամբողջ հայաշխարհի համար, քանի որ Էջմիածնի գահուն վրայ բազմած էր եւ իր անդրանիկ պատարագը պիտի մատուցանէր Հայոց 131-րդ կաթողիկոսը: Էջմիածնի ճամբաներուն վրայ ձողէ ձող վերտառութիւններ պարզուած էին բարեմաղթութեան խօսքերով: Օթոպիւսները Արմենիա հիւրանոցին առջեւէն ճամբայ ելան ժամը 9-ին, դիմելով դէպի Ս. Էջմիածին: Աշխարհի չորս ծագերէն Հայեր ժամանած էին: Ցնծութեան մթնոլորտը կը տիրէր ամէնուրեք: Այս անգամ, եկեղեցիին գաւիթէն ներս մուտքը արտօնուած էր, սակայն մինչեւ որոշ տեղ մը: Հայաստանցիներու հսկայ բազմութիւն մըն ալ եկած էր հետեւելու արարողութիւններուն, բայց անոնք արտօնուած էին երկաթեայ արգելիչներու ետեւէն հետեւիլ, խճողումի պատճառով: Ներկաներուն բաժնուած էին երկու հրաւիրագիրներ, մէկը՝ եկեղեցիէն ներս մուտքի, միւսը՝ արարողութենէն ետք սեղանի ճաշին մասնակցելու նպատակով: Եկեղեցիէն ներս ու դուրս անօրինակ բազմութիւն կար: Խմբովին կը ժամանէին օտար եկեղեցականներ, ինչպէս՝ Եթովպիոյ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ Տարքոս Պատրիարքը, Ասորի Եկեղեցւոյ Լիբանանի Առաջնորդը, Ղպտի Եկեղեցւոյ Շէհուտա Պատրիարքը, Վատիկանի Միջեկեղեցական յարաբերութիւններու Գրասենեակի նախագահ՝ Կարդինալ Գասէտին, Ռուս Եկեղեցւոյ կողմէ Մետրոպոլիտ Միլարիթ, Յոյն եւ Վրաց Եկեղեցիներու ներկայացուցիչները, Կաթողիկէ կաթողիկոս - Պատրիարքը՝ Յովհաննէս - Պետրոս ԺԸ., Հայաստանի պետական աւագանին, երկրին մէջ հաւատարմագրուած դեսպանները եւլն.: Ժամանած էր նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատուիրակութիւնը, որու մաս կը կազմէին Արտաւազդ Արք. Թրթռեան, Կոմիտաս Եպիսկ. Օհանեան, Եփրեմ Եպիսկ. Թապաքեան, Ազգ. Վարչութեան անդամներէն՝ Ոսկերերան Արգումանեան:

Ժամը 10.30-ին, սկսան ղօղանջել եկեղեցւոյ զանգակները Վեհարանի առջեւէն, ամպհովանիով դէպի եկեղեցի կ'ուղղուէր Գարեգին Ա.: Եկեղեցականները, աստիճանաւորումի կարգով, սարկաւագներ, քահանաներ, եպիսկոպոսներ, արքեպիսկոպոսներ, վարէն դէպի վեր, տեղ գրաւած էին թափօրին մէջ: Նորընտիր Կաթողիկոսին աջէն կը քալէր Գարեգին Արք. Ներսիսեան, ձախէն՝ Խաժակ Արք. Պարսամեան, Բ. կարգի վրայ ձախին՝ Թորգոմ Արք., աջին՝ Պոլսոյ Պատրիարքը: Կեդրոնէն կը քալէր Կաթողիկոսը ամպհովանիով: Ամպհովանին բռնած էին չորս աշխարհականներ: Վաչէ Մանուկեան (Անգլիայէն), Տարիէլ Բարսեղեան (Հայաստանէն - ընդհ. դատախազ), Մաքսիմ Յովհաննիսեան («Ղարաբաղ» թերթի խմբագիրը) Խաչիկ Պապիկեան (Կիլիկիոյ Ս. Աթոռի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ): Երկար թափօրը մուտք գործեց եկեղեցի: Ապա եկեղեցի մտան դեսպանատուներու ներկայացուցիչները, իրենց անձնակազմերով: Անոնց ետեւէն նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան եւ ամբողջ Պետութեան աւագանին: Ամէն ոք ներկայ էր պետական աւագանիէն: Եկեղեցիին մէջ փոքրիկ հեռատեսիլներէն ժողովուրդը կրնար հետեւիլ արարողութիւններուն: Պատարագը սկսաւ Էջմիածնի երգչախումբին կողմէ երգուած «Հրաշափառ»ով, Կոմիտասեան եղանակով: Կաթողիկոսը լրիւ զգեստաւորուած չորս արքեպիսկոպոսներու հետ խորան բարձրացաւ (Գարեգին, Թորգոմ, Խաժակ եւ Գ. Ներսիսեան): Խորան բարձրացան նաեւ տասը եպիսկոպոսներ: Խորանին վրայ, «Ընտրեալդ»ի ընթացքին, Գարեգին Ա. ծունկի եկաւ խորանին առջեւ: Աւետարանը կարդաց Յովնան Արք. (Գանատայի առաջնորդ): «Քրիստոս ի մէջ»էն առաջ, Գարեգին Արք. Ներսիսեան, Գարեգին Ա. Կաթողիկոս եւ Խաժակ Արք. ծնրադրեցին ժողովուրդին դարձած: Կաթողիկոսը ուխտը կատարելէ վերջ խոստում տուաւ Աստուծոյ առջեւ, որպէս Եպիսկոպոսապետ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ: Թորգոմ Պատրիարք կարդաց աղօթք մը, որմէ վերջ, Գարեգին Բ. անուանակոչուեցաւ Գարեգին Ա.: Բոլոր եպիսկոպոսները իրենց ձեռքերը դրին Գարեգին Ա.ի վրայ: Զաւէն Արք. կարդաց ընթերցումը: Գարեգին Արք. Գազանճեան կարդաց աղօթք մը՝ «անսասան պահէ զայն իր կոչումին մէջ»: Ապա, Սաղմոս եւ Աւետարան կարդացուելէ ետք, Թորգոմ Պատրիարք յանձնեց կաթողիկոսութեան գաւազանը, իսկ Գարեգին Պատրիարք յանձնեց կաթողիկոսութեան մատանին: Այնուհետեւ երգուեցաւ «Այսօր ուրախացեալ ցնծաս»ը: Գարեգին Ա. խօսեցաւ իր անդրանիկ քարոզը, որպէս կաթողիկոս, բնաբան ունենալով «Տէր հովուեսցէ զիս, եւ ինձ ո՛չ պակասեսցի» (շարական): Կաթողիկոսը ըսաւ. -- «Մայր Աթոռ Էջմիածինը՝ աստուածակառոյց եւ քրիստոսահաստատ այս հոգետունը, Աստուծոյ օգնութեամբ եւ ձեր բոլորին նուիրաբերմամբ, պէտք է դառնայ քրիստոնէական հոգենորոգումի առատահոս եւ կենդանարար աղբիւր: Մեր եկեղեցին շաղախ է ազգային միութեան եւ ընդունելիչ ու ամրապնդիչ ուժ՝ մեր զօրութենականութեան»: Քարոզի վերջաւորութեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին՝ Աթոռներու գահակալներուն, նախագահին եւ աւագանիին եւլն.: «Ողջոյն»ի երգը երգուեցաւ եւ Կաթողիկոսը ընդունեց բոլոր հայ թէ օտար հոգեւորականներու ողջոյնները եւ «համբոյր»ները: Ապա շարունակուեցաւ պատարագը: Հաղորդութիւն տրուեցաւ Խաժակ Արք.ի կողմէ: Պատարագի աւարտին «Հրաշափառ» երգուեցաւ եւ Գարեգին Ա. բարձրացաւ իր գահը: Ընթերցուածի ընթերցումէն վերջ, վերջին աւետարանը կարդաց Շահան Արք. Սվաճեան: «Բարեխօսութեամբ» աղօթքէն վերջ երգուեցաւ «Հոգի Աստուած» երգը: Թափօրը դուրս առաջնորդուեցաւ «Էջմիածին»ով: Ապա խիստ տպաւորիչ կերպով երգուեցաւ «Հայրապետական մաղթերգ»ը, մինչ զանգակները կը ղօղանջէին ուրախութեան ցնծերգով: Թափօրը անցաւ Վեհարան: Դուները գոցուեցան: Նախագահը ներս գնաց շնորհաւորելու կրկին: Լրագրողները նկարեցին: Յետոյ ճաշի գացինք Երեւանի մարզահամերգային համալիրը: Ներկայ էր Նախագահը իր կնոջ հետ: Ճաշին կը մասնակցէին 800 հոգի: Կաթողիկոսը եկաւ: Բացման խօսքը արտասանեց Ներսէս Արք. Պօղապալեան: Խօսք առաւ նախագահը եւ Հայաստանի քաղաքացիութիւն շնորհեց Նորընտիր Կաթողիկոսին: Տեղապահ Թորգոմ Արք.ի աշխատանքն ալ գնահատեց եւ անոր ալ տուաւ քաղաքացիական իրաւունք: Անվերջանալի ճառեր, ճառեր եւ նուէրներ յաջորդեցին իրարու, Գարեգին Ա.ին: Փակման խօսքը արտասանեց Գարեգին Ա.:

* * *

Իսկ Շաբաթ օր Ամենայն Հայոց Նորընտիր Կաթողիկոսը այցելեց Ծիծեռնակաբերդի Համալիրը, ընկերակցութեամբ Ս. Էջմիածնի մէջ գտնուող այն հոգեւորականներուն ու եկեղեցական աշխարհիկ պատգամաւորներուն, որոնք պիտի չկարենային Ապրիլ 24-ին Երեւան գտնուիլ եւ որոնք փափաքած էին որ այս այցելութիւնը կատարուէր գահակալութեան հանդէսէն մէկ օր առաջ: Գարեգին Ա.ին կ'ուղեկցէր նաեւ Երեւանի քաղաքապետ Վահագն Խաչատրեան: Հայրապետը իր անունով պատրաստուած ծաղկեպսակ մը զետեղեց: Պսակ մըն ալ զետեղուեցաւ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարք Յովհաննէս Պետրոս Գասպարեանի կողմէ: Անմար կրակին շուրջ Հայրապետը հոգեհանգստեան պաշտօն մատոյց:

Գարեգին Ա. Հայր Մեր կարդաց, շնորհակալութիւն յայտնեց մասնակցողներուն, եւ խօսեցաւ ժողովուրդին: Արտայայտուեցաւ սապէս. --

«Վստահ եմ այս պահը իւրաքանչիւրիս կեանքին մէջ պիտի արձանագրուի իւրայատուկ նշանակութեամբ: Ես կ'ողջունեմ այս որոշումը Ազգային Եկեղեցական Ժողովին, որուն անդամները ուզեցին ժողովի աւարտին ու գահակալութեան նախօրեակին գալ այստեղ, ծնրադրել նահատակաց յիշատակին առջեւ, յարգանք ընծայել անոնց անմեռ յիշատակին եւ ունկնդիր դառնալ անոնց անբարբառ պատգամին: Այսօր եկած ենք, եղբայրներ ու քոյրեր, ժամադրութեան՝ մեր նահատակներուն հետ, որովհետեւ այս տարի ութսունամեակն է անոնց անմեռ յիշատակին: Հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ, ամէնուրեք, Հայաստան, Արցախ եւ ի Սփիւռս աշխարհի, ութսունամեակը դարձակէտ թուական մը պիտի դառնայ որպէս միականդնումի տարի մեր արդի եկեղեցւոյ միութեան ու զօրութեան, հաւատարմութեան անոնց անժամանցելի իրաւունքին եւ որպէս վերանորոգման տարի ամբողջ աշխարհի համար: Ես երախտապարտ եմ Աստուծոյ որ այս ութսունամեակին տեղի կ'ունենայ իմ ընտրութիւնն ու գահակալութիւնը: Փառք Քեզ Աստուած, որ այս մեծ պատիւին զիս արժանի ըրիր:

«Եղբայրներ ու քոյրեր, ութսունամեակի առաջին օրերը ես Տէր Զօր անցուցի: Յունուար 7-ին գացի ու ձեռքերս անգամ մը եւս դպցուցի Տէր Զօրի անապատին աւազներուն եւ այս դողդոջ ձեռքերուս դպան հողին տակէն դուրս եկող նոր աճիւններն ու մասունքները մեր նահատակներուն: Չէք կրնար երեւակայել կեանքի այդ պահը:

«Մենք այսօր հոս հաւաքուած ենք ո՛չ միայն յարգելու համար մեր նահատակները, այլ մանաւանդ միասնութեան նոր պատգամներ ստանալու համար անոնց յիշատակէն: Քսաներորդ դարու այս վերջին տասնամեակին ես կը հաւատամ որ նորոգեալ ազգի որպէս զաւակներ, մենք սուգի, ջարդուած ըլլալու, հալածուած ըլլալու պատկերէն դուրս գալու ենք այլեւս: Միշտ խօսեցանք անցեալի չար դէպքերուն մասին, միշտ աւաղեցինք որ հալածուած ենք, ջարդուած ենք: Բայց աւաղասիկ հոս ենք եւ կանք, այլեւս պէտք է փոխուի մեր հայեացքը, պէտք է նայիլ դէպի կեանքը: Այս պէտք է ըլլայ ութսունամեակի բնաբանը»:

Ռուսաստանի Դումայի նախագահ Իվան Ռուպկին շնորհաւորեց: Ան յիշեցնելով քրիստոնէութեան ընդունման 1700-ամեակը, վստահութիւն յայտնեց որ Գարեգին Ա.ի ընտրութեամբ հոգեւոր կապը կ'ամրապնդուի Հայ եւ Ռուս Եկեղեցիներու միջեւ:

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

Նախագահական ընտրութեան վերջնական ինը թեկնածուներն են. --

Ֆ. ՏԸ ՎԻԼԻԷ, 46 տարեկան, «Արժէքներու համար շարժում»ի պարագլուխ: Դէմ է Մաաստրիխթի Եւրոպային, հրաժարած է Հանրապետական կուսակցութենէն, 1994-ին:

Ժ.-Մ. ԼԸ ՓԷՆ, 66 տարեկան, Ազգ. Ճակատի նախագահ, կը ներկայանայ որպէս «աջի միակ թեկնածու»: 1988-ին, ապահոված էր ձայներու 14,4%-ը:

Ժ. ՇԻՐԱՔ, 62 տարեկան, Փարիզի քաղաքապետ, երրորդ անգամն է որ կը ներկայանայ:

ԱՌԼԷԹ ԼԱԿԻՅԷ, 55 տարեկան, Բանուորական Պայքարի թեկնածու, չորրորդ անգամն է որ կը ներկայանայ:

Ժ. ՇԸՄԻՆԱՏ, 54 տարեկան, ցանկին «անակնկալը»: Իրեն զօրավիգ է «Նոր զօրակցութեան մը Դաշնակցութիւնը»: Կը մերժէ ամերիկեան աջ մը ներկայացնելու իրեն վերագրուած հանգամանքը:

Լ. ԺՈՍՓԷՆ, 57 տարեկան, Ընկերվարական կուսակցութեան թեկնածու: Կը նկատուի Միթերանի «քննադատ ժառանգորդը»:

Տ. ՎՈՒԱՆԷ, 36 տարեկան, միակն է որ կը ներկայացնէ բնապահական հոսանքը:

Է. ՊԱԼԱՏԻՒՐ, 65 տարեկան, ԷՌ-ՓԷ-ԷՌ-ի միւս թեկնածու:

Ռ. ՀԻՒ, 48 տարեկան, Համայնավար կուսակցութեան թեկնածու: Կը ջանայ իր կուսակցութեան մէկ նոր պատկերը տալ:

* * *

Շաբաթավերջին, թեկնածուները հոս ու հոն շարունակեցին սիրաշահելու իրենց ջանքերը թափել, գլխաւորաբար երիտասարդներուն դիմեցին Շիրաք եւ Պալատիւր: Առաջինը 17 հազար երիտասարդ համախմբած էր Պէրսի: Գալով Պալատիւրի կը փորձէ համոզել որ միակ վստահելին ինք է, որովհետեւ ան խոստումներ չըներ: Ժոսփէնի համար վերոյիշեալ երկուքն ալ ամբոխավարներ են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ նախարարը որ Փարիզ էր, հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկարօ-ի: Ըստ իրեն Եւրոպական Խորհրդարանը հակաթուրք որոշումներ կու տայ որովհետեւ միակողմանի դէշ տեղեկութիւններու վրայ կը հիմնուի: Կ'ըսէ թէ թրքական զօրքը քանի մը շաբաթէն կը քաշուի Իրաքէն: Տեսնուած է Լէօթարի հետ եւ Պաշտպանութեան նախարարը ապահովութիւն տուած է թէ ապսպրուած (մէկ միլիառ Ֆրանքի) թօռնները պիտի յանձնուին քանի մը շաբաթէն:

ԳԱԶԱՅԻ մէջ, հակիսրայէլեան երկու ոճրափորձեր գործուեցան շաբաթավերջին: Եօթը Իսրայէլցի սպաննուած են եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՑԽՐՈՒՆԻ

ՆԵԼԼԻ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Պ. Կարլէն Դալլաքեան, նախկին նախագահ Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի, դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր կինը՝ Նելլի:

Նելլի Դալլաքեան, պատասխանատու անդամ Հայաստանի Խաղաղութեան Ֆոնտի, Փարիզ կը գտնուէր բժշկական անհրաժեշտ խնամքներու համար, բայց, կարելի չեղաւ վերջնական բուժումի յանգիլ եւ Տիկին Ն. Դալլաքեան իր մահկանացուն կնքեց Ապրիլ 6-ին:

Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Կարլէն Դալլաքեանի:

ՍԵՒ ԿԱԿԱՉՆԵՐ

ՍՈՒՐԷՆ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

Հրաչքը մարդկային կամքից է ծնւում:

Կորիւն Վարդապետի ուխտաւորների խումբը այդ ճգնաժամային պահին հրաչք գործեց իր աներկբայ վճռականութեամբ, իսկ անվեհեր Խալօ Իսօն ճիշդ ժամանակին Հայերին փրկեց աղէտից:

Ուխտաւորները չփոթ նայում են բարձունքից իր երկու ղուլաներով հսկայաքայլ իջնող սպառազէն Թուրքին, որը հրացանը ճօճելով խանդավառ ձայնում է.

-Վարդապե՛տ...

- Խալօ Իսօ՛, պատարագին ճանաչելով գոչում է վարդապետը բազկատարած:

Ողջագուրւում են:

Վարդապետը Խալօ Իսոյի առնական թեւերի մէջ ջերմութիւն զգաց, ապահովութիւն եւ սրտառուչ երախտագիտութեամբ ասաց.

- Խալօ Իսօ, ուխտաւորների կեանքը փրկեցիր:

- Յիսուն տարուայ մոռացուած պարտք էր, - պարտաճանաչ պատասխանեց Խալօն:

- Մոռացուած պարտք, - մտածեց վարդապետը եւ սթափուեց զեղումից:

Ու թափօրը շարժուեց:

Քարաբեկորները կուլ տուին արահետը, օրօրեցին կիրճի մէջ, մինչեւ դուրս եկան ուղտափշերով ծածկուած մի հարթավայր:

Ուղեցոյց Հաջին առաջ անցաւ եւ կանգնեց մի նոր ձորաբերանի.

- Ահա այս ճամբով դաշտ մտան մեր նահատակները, - ու ծնկի իջաւ, ճակատը դրեց հողին...

Բոլորը ծնկի եկան: Ժամանակը ջնջել էր նահատակների ոտնահետքերը, բայց հողը կար, յուշումը կար, միայն չկար... ձեռքերն արիւնոտ արդարութիւնը:

Վարդապետը կանգնեց, նայեց՝ խոնարհուած գլուխներին, նայուածքը սեւեռեց հողին ու յիշեց իր մեծ հօր նահատակութիւնն ու ջախջախուած գանկը ջրաղաց քարի վրայ ... խաչակնքեց սաղմոսելով: Խաչը դրեց հողին, նստեց եւ ուխտեալի հաւատքով հանեց կօշիկներն ու գուլպաները եւ կանգնեց բոկոտն.

- Ես որպէսզի զգամ նահատակների ֆիզիքական տանջանքներն ու ապրումների մի կաթիլը մինչեւ նրանց խողխողուելը, պիտի քայլեմ այս քարքարոտ ու փշոտ ճամբան՝ նրանց նման ոտաբոպիկ: Թող արիւնոտուեն իմ ոտքերը նրանց պէս, թող որ ճաշակեմ տանջանքի դառնութիւնը նրանց նման:

Բոլորը հետեւեցին վարդապետին, նոյնիսկ Խալօ Իսօն, որ ճամբել էր իր մարդկանց եւ միայնակ միացել թափօրին:

Հաջին առաջ էր ընկել: Նա որոնում էր ձորաբերանը, որտեղ գլխատուեցին զոհերը: Ուղեցոյցին հետեւում էր թափօրը, արիւնող ոտքերով, որ անվարժ քայլում էր փշերի եւ քարերի միջով, ցաւի զգացումն ապրելով, որպէս սփոփանք, իսկ կիզող արեւի գոյութիւնը՝ ծարաւի տառապանք...

Հաջի Մուրադը դէմ առաւ ձորաբերանի կողճերին, որոնց վրայ գլխատուել էին անմեղները:

Զոհերի արիւնը սեւացել էր խղճի պէս ու դիմադրել քամու, անձրեւի եւ արեւի յիսնամեայ ջնջումին...

Հաջին ծնրադիր գրկեց մի կոճղ ու փղձկաց:

Կորիւն վարդապետը սահմռկած նայեց մարդկային խղճի սեւակնած մնացորդներին եւ ետ նայեց իրեն հետեւած, յոգնած, արիւնոտ ուխտաւորներին ու խաչակիր աջը բարձրացնելով պատգամեց.

- Յիսուն տարի է, որ այստեղից անցնում է աշխարհին հսկող արդարութիւնը... անցնում է կուրացած... Յիսուն տարի է, որ մարդկային խիղճը ննջում է արդարութեան ոտնահետքերում... Յիսուն տարի է սպասում ենք, որ մարդկութեան խիղճն արթնանայ...

Հոգեւորականները շուրջառ հագած պատրաստուեցին արարողութեան:

Խալօ Իսօն հետեւեց Հաջու օրինակին, ծնկեց մի ոճրապարտ կոճղի առջեւ, գրկեց եւ ասաց հայերէն.

- Մայր, յիսուն տարուց յետոյ եկայ գտնելու քո անթաղ ոսկորները, որ հաւաքելով պիտի թաղեմ Հայի պատարագով..

Եւ սկսուեց Հայի հոգեհանգստեան արարողութիւնը՝ անապատի լռութեան եւ բարկ արեւի ներկայութեամբ:

- ... Ի վերին Երուսաղէմ ... ի դրախտին եդեմական ... ողորմած Տէր, ողորմեա՛ հոգւոցն մեր ննջեցելոց:

- Տէր ողորմեա՛, Տէր ողորմեա՛, Տէր ողորմեա՛, Քրիստոս որդի Աստծոյ, անոխակալ եւ բարեգութ, գթա՛ քո արարչական սիրով ի հոգիս հանգուցեալ ծառայից քոց. մանաւանդ ի հոգիս նախատակաց մերոց, որք յամին 1915-ի եւ յապա ի սպանդ եւ յաքսոր վարեալ, տանջանօք չարամահք եղեն ի ձեռն ցեղասպան Թուրքաց, վասն հաւատոց եւ հայրենեաց իւրեանց. յիշեա՛ ... յաւուր մեծի գալստեան արքայութեան քո. արա արժանի ողորմութեան, քաւութեան եւ թողութեան մեղաց...

- Տէ՛ր ողորմեա ...

Թուրքը բացել է պատմութեան գրքի անտիպ էջը եւ փորձում է իր պատմութիւնը գրել... բայց գրչածայրից արիւն է կաթում:

- Տէ՛ր ողորմեա՛:

⁂

Ո՛չ ոք սիրտ չի անում ոճրածին ձորին նայելու. ո՞վ է կարող իր հարազատի կմախքին նայել առանց սարսուռի...

Բայց ձորում հառաչանք կայ, քաղմխմառ շշուկ:

Թերեւս քամին մտել է ձորն ու խանգարում է լռութեան ննջը:

Գուցէ գիշակերներ են բոյն դրել քարերի արանքում եւ սերնդից սերունդ սնուել մարդկային մսով..., գուցէ Թուրքի խիղճն է չղջիկ դարել, խարխափում է ու ելք չի գտնում...

- Պիտի հաւաքել ոսկորները՝ թաղելու համար, հայերէնով ասում է Խալօ Իսօն:

- Պիտի հաւաքել - հաւանութիւն է տալիս վարդապետը:

Պիտի ... պիտի ... պիտի ... արձագանգում են թափօրի միջի կմախքատէրերը:

Եւ թափօրը հեղեղատի նման թափւում է ձորը:

Ձորը ... ձորը սեւ է հագել, սեւ է կապել, ձորում սեւ մրմունջ կայ, սեւ ու մարմանդ ալիք, որ ծփում է քամու մատների տակ:

Սեւը տիրական է դառնում զարմացած հայեացքներում, սեւը գոյն չէ, այլ մտածում՝ ուղեղների մէջ:

- Հրաչք է, - նախապաշարւում է Խալօն եւ կռանում, ձեռքով խառնում կակաչների բուսական մուրը, որ սեղմ աճել, խտացել կպել է իրար ... շօշափում է եւ բազրղի պէս ու քաղում:

Խալօ Իսոյի ձեռքում մի փունջ կայ՝ կանաչ ցօղուններով ու սեւ, բացուած ծաղիկներով..

- Կակաչներ են, ճանաչելով բացագանչում է վարդապետը:

Կակաչներ ... սեւ կակաչներ...

- Նահատակների ապրող վիշտն է, - ասում է Կորիւն վարդապետը եւ փորձում հոտոտել. անբոյր սեւ է ... վերի կառափնահատ ցիցերին կպած սեւի նման:

Մէկը սարսափում է:

- Ճմլեցի, ձեռքերիցս արեան հոտ է գալիս...

- Սա անմեղ արիւն է, որ ծաղկում է ամէն տարի եւ վերանորոգում Հայոց վիշտը, - տխուր խորհրդածում է Հայր Սուրբը:

Ցեռմիջօրէի քամին մտել է կակաչների մէջ եւ խօսել է տալիս նրանց բարակ ցօղունը. թւում է, թէ դրանք վշտի ստեղներն են, որ վարպետ քամու մատների տակ նուագում են մարդկութեան անլսելի սարսափը:

Սահմռկում է թափօրը ու նահանջում: Քամու նուագից արեան հոտ է տարածւում:

- Արիւնը չի մոռացւում, - ճչում է մէկը. իսկ սարկաւագը աղերսում՝ երկընքից...

- «Ամենասուրբ երրորդութիւն, տո՛ւր աշխարհիս խաղաղութիւն..

Եւ հիւանդաց բժշկութիւն, ննջեցելոց արքայութիւն»:

- Դառնանք, - խաչը նախկին տեղը դնելով ասում է Կորիւն վարդապետը, - դընենք հանդիսաւոր խաչով, արդէն մայր բնութիւնը զերեզմանել ու զարդարել է մեր նահատակներին սեւ կակաչներով:

⁂

Արդարութիւնը երբեմն թափառում է եւ մեղապարտին գտնելով մղում է խոստովանութեան:

Ուխտաւորները վերադարձան, իսկ նրանց աղօթքները մնացին սեւ կակաչների ձորում, որպէս արձագանգ, որպէս յիսնամեայ ուշացած արցունք:

Ուխտաւորները քայլում են դանդաղ ու խաղաղ:

Նրանք յոգնած են ու ծարաւ:

Կորիւն վարդապետի ոտքերի ներբաններում հառաչում է ցաւը, իսկ ուխտաւորների շուրթերի վրայ ծարաւը կնքել է ջրի կարօտ:

Ամայութեան երկչոտ ճամբորդ եղնիկները բլուրների վրայ բազմաթիւ արահետներ են գծել՝ ստեղծելով իրենց բնակավայրի քարտէսը, որից օգտւում են գաղաններն ու մարդիկ: Այժմ մարդ արահետներից մէկով իջնում է թափօրը: Կածանը ձգւում է քարաժայռերի միջով. թեքուած արեւը երկար շուաքներ է ձեւում, իսկ արահետի աւազը բարակ մէջքով հառաչում է քայլերի ծանրութիւնը կշռելով:

- Հէ՛ վա՛, հէ՛ - խա՛, լսւում է մարդկային մի կոչ, ու կածանը փակում են մի քանի նիհար այծեր:

Եւ յայտնւում է ամայութեան ոգին՝ ոսկրացած ու նիհար հովիւը, քամահար դէմքով եւ արեւից յագեցած մաշկով:

- Հէ՛ - հա՛ - փորձում է կարգի բերել բազմութեանն անսովոր այծերին, - հէ՛ - հա՛:

Վարդապետը զգում է այծերի ստեւներից բարձրացող բնական հոտը, որ արեւի, անձրեւի եւ քամու բոյր ունի:

- Սալամ-ալէյքում, - ձախով ցուպը բռնած, աջը ճակատին տանելով բարեւում է հովիւը:

- Սալամ, - պատասխանում են վարդապետն ու Հաջին միաբերան:

Հովիւը աճապարանքով աշխատում է անասուններին դուրս հանել ճանապարհից:

Այծերը ցատքում են կածանից դուրս:

-Հայե՞ր էք, - ցուպին յենուելով հարցնում է հովիւը:

- Մաքուր Հայեր, - ասում է Կորիւն վարդապետը ու խորհում հովուի տարիքի մասին եւ հետաքրքրութիւնից մղուած, շարունակում:

- Այո, գիտեմ՝ ինչո՛ւ էք հարցնում, - եւ գլուխը խորհրդաւոր շարժում է, - գիտե՛մ:

Հովիւը պղտոր նայում է խմբին ու Կորիւն վարդապետի լանջախաչին եւ ահով ասում-

- Այդ ձորը, որ տեսաք, առաջ կակաչները կարմիր էին... վարդապետը նայում է հովուի դողդողացող շուրթերին եւ սպասում:

- Մենք՝ Քրդերս, կոտորեցինք Հայերին Թուրքի դրդումով, եւ Աստծոյ դատաստանը չուշացաւ: Մեր հանդերը չորացան, անասունները սատկեցին, իսկ ժողովուրդը կոտորուեց հիւանդութիւնից ... Մեր երկիրը ամայացաւ, իսկ դուք հիմա, լսելովս Արարատից այն կողմ երկիր ունէք եւ պետութիւն, իսկ մենք... -յուսահատ օրօրում է գլուխը, ձեռքով մնաք բարով անում եւ կոչում ծերունական խռպոտ ձայնով.

- Հէ՛ - հա՛...

Հաւաքում է այծերին:

Խումբը շարժւում է դէպի վայրն:

Հիմա Հաջի Մուրադը գնում է առջեւից, վարդապետը հետեւում է նրան, Խալօ Իսօն՝ վարդապետին հետեւող քահանաներին, ու այսպէս մեղեսիկի հատիկների պէս, մայրամուտի շողերի տակ արեւաջիւում է պարտականութիւնը կատարած ուխտաւորների թափօրը:

Յոգնած Կորիւն վարդապետի միտքը դարձեալ ծանրաբեռնուած է դժուարին հարցերով, կրկին մտածում է արդարութեան եւ արարչութեան մասին եւ գոհունակութեամբ շշնջում «Եղիցին կամք քո»...

Բլրալանջերին վայրի կենդանիները արահետներ են գծել ապրելու եւ յարատեւելու համար: Նայում է Կորիւնը արահետներին եւ խորհում. «Կեանքը ձգուող արահետ է»...

Բաց դաշտում վրնջում է մի թամբած նժոյգ:

Խալօ Իսոյի նժոյգն է, իր հեծեալ գինակիցներից մէկը բերել, պահել է արահետի վերջում:

Խալօ Իսօն պատկառանքով մօտենում է վարդապետին, ջերմեռանդ համբուրում նրա աջը եւ երախտագիտութեամբ ասում հայերէն.

- Աստուած օգնական, վարդապետ:

- Գնա՛, Խալօ, Աստուած պահապան...:

(Նար. 3 եւ վերջ)

1988, Նոր Ջուղա եւ Թեհրան

ՓՐՈՖ. ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՒ ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հոլանտական ամենահին համալսարաններէն Ութրեխթի համալսարանի Միջնաւոր Արեւելեան Ուսումնասիրութեան կեդրոնի հրաւէրով փրոֆ. Տատրեան տուաւ դասախօսութիւն մը. նիւթն էր՝ «Հայկական ցեղասպանութեան վերաբերեալ արխիւային նոր յայտնութիւններ. դասախօսը այս անգամ կանգ առաւ միայն գերմանական եւ թրքական արխիւներէ ձեռք ձգուած նոր վաւերագիրներու վրայ ու անգամ մը եւս կը հաստատուէին երկու կարեւոր կէտեր Մեծ Ոճիրին կապակցութեամբ. նախ՝ կանխամտածումի հարցը: Տատրեան ծանրացաւ թրքական երկու վաւերագիրներու վրայ ուր կը բացայայտուէին կանխամտածման իրադրութիւններ: Առանցմէ մին կը վերաբերի թրքական 3-րդ բանակի հրամանատար Վէհիպ փաշայի 1918 Դեկտեմբերին պատրաստած 18 էջնոց վկայագիրին ու թուրք զօրավարը հայկական ցեղասպանութեան կարգ մը մանրամասնութիւնները տալէ յետոյ կը յանգի հետեւեալ եզրակացութեան.

Հայերու բնաջնջումը եւ անոնց ինչքերուն եւ հարստութեանց կողոպուտը արդիւնքն էին Իթթիհատ կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին որոշումին, որ կանխամտածուած (քաստէն) որոշում մըն էր պետական կառոյցներու լծակով կատարուած:

Դասախօսը շեշտեց որ թուրք զօրավարին հայկական ցեղասպանութեան հարցով գրագիլը արդիւնքն էր իր մէկ հրամանին ջարդով վերջանալու հանգամանքով: Զօրավարը ուզած էր որ Սվազ աշխատող 2·000 հայ զինուորներ, որոնք գործառնական վաշտերուն (ամելէ թապուրու) կը պատկանէին, Ատանայի շրջանին մէջ շարունակուող Պաղտատ երկաթուղագծի շինարարական աշխատանքներուն օգնելու համար հոն փոխադրուին: Բայց անոնք կէս ճամբան, երբ իրենց ձեռքերը արդէն կապուած էին, վայրագ կերպով ջարդուեցան ոճրագործ խումբերու կողմէ, որոնք թակարդ լարած, անոնց գալուստին կը սպասէին ամայի վայր մը: Վէհիպ փաշա պատասխանատու երկու ժանտարմի սպաներ պատերազմական ատեանի հանեց, դատ տեսաւ, մահապատիժէ յետոյ զանոնք կախաղան հանեց: Այս առթիւ էր որ ան իր դատական քննութիւններու ընթացքին տեղեկացաւ իր նախորդին՝ զօրավար Մահմուտ Քեամիլ փաշայի հայկական վեց նահանգներուն մէջ, 1915 - 1916-ի ժամանակաշրջանին իրագործած լայնատարած ջարդերուն, որոնց հիման վրայ շարադրեց իր վկայագիրը:

Երկրորդ վաւերագիրը կը պատկանի թրքական պատերազմական Ատեանին դըխաւոր ամբաստանագրին եւ ատոր արդիւնքին՝ դատավճիռին: Դատաւորները ընդունեցին եւ վճռեցին որ Իթթիհատի ընդհանուր պատերազմին մէջ միակողմանիօրէն միջամտելը կապուած էր կարգ մը թաքուն նպատակներու իրագործման առաջադրութեան հետ ուր հայկ. հարցը հիմնահարց մըն էր. վերջնականօրէն

լուծում մը գտնելու փորձը (հալ եւ փաւլ) խնդրոյ առարկայ էր. ամբաստանագիրը այս կապակցութեամբ կը յիշէ հայկական ցեղասպանութեան գլխաւոր հեղինակներէն տոքթոր Նազըմի այն յայտարարութիւնը որ Հայերու դէմ առնուած միջոցները աճապարանքով տրուած որոշումներու արդիւնքը չէին, այլ «երկար եւ խորունկ խորհրդածութիւններու»:

Գալով միւս հարցին, որուն վրայ ծանրացաւ Տաներեան, ատիկա քաղաքական կուսակցութեան մը խաղացած վճռական դերն էր: Հայ ակադեմականը կրկնակիօրէն շեշտեց որ հայկական ցեղասպանութեան գլխաւոր դերակատարը այսպէս կոչուած պետական կառոյցը չէր, այլ՝ միահեծան քաղաքական կուսակցութեան մը այն կառուցուածքը, որ կարելի կը դարձնէր դաւադրական ոճիրի մը յղացումը, կազմակերպումը եւ իրագործումը: Այս առթիւ ան կրկին մատնանշեց Թրքական Պատերազմական Ատեանին յաճախակի եւ միանուագ հաստատումը, որ հայկական ջարդերը Իթթիհատ կուսակցութեան գաղափարախօսութեան եւ հակահայ բնաջընջումի ծրագրին հետեւանքն էին:

Իբրեւ շռնդալից մէկ փաստը այս իրադրութեան, դասախօսը մէջբերում մը ըրաւ Թրքական Խորհրդարանի յետ-պատերազմեան մէկ նիստի ընթացքին եղած յայտնաբերումէ մը, որ արձանագրուած է Ծերակոյտի պաշտօնաթերթին մէջ (Մէճլիսի Այան Զապըթ Ճէրիտէսի): Այդ նիստին, ծերակուտական Ռէշիտ Աքիֆ փաշա հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ.

Երբ Պետական Խորհուրդի (Շուրայը տէվլէթ) նախագահի պաշտօն կը վարէի, Զինադադարի առաջին ամիսը, ձեռքս անցաւ արտառոց վաւերագիր մը: Կարդալով նկատեցի որ Ներքին Գործոց նախարար Թալէաթի պաշտօնական տեղահանութեան հրամաններուն կը յաջորդէին Կեդրոնական Կոմիտէի անպաշտօն հրամանները՝ Անատոլուի բոլոր կուսակցական կեդրոններուն. ատոնց մէջ պարզապէս կ'ըսուէր որ չէթէները անմիջապէս գործի անցնին եւ կատարեն իրենց սահմանուած պարտականութիւնը: Ատոր վըրայ էր որ տեղի կ'ունենային վայրագ ջարդերը:

Դասախօսութեան, որուն ներկայ էին հոլանտացի ուսանող եւ դասախօսներէ զատ, Թուրք, քիւրտ եւ ազերի ուսարտական ուսանողներ, ինչպէս եւ քանի մը Հայեր՝ Ամսթերտամէն, տեղի ունեցաւ հարց-պատասխանի «արարողութիւն»: Յատկանշական էր որ հարցումներուն մեծ մասը եկան այս Թուրքերէն եւ Քիւրտերէն, որոնց Հայ դասախօսը տուաւ պատշաճ պատասխաններ: Թէ դասախօսութեան նախորդ օրը եւ անկէ յետոյ փրոֆ. Տաներեան խաչով մը պատուեցաւ Համալսարանի կարգ մը փրոֆեսէօրներու կողմէ:

Ութրեխթէն յետոյ Տաներեան մեկնեցաւ Գերմանիոյ Համպուրկ քաղաքը, ուր գերմաներէն լեզուով տուաւ երկու յաւելեալ դասախօսութիւններ նոյն նիւթին մասին, այս անգամ շեշտը դնելով հայկական ցեղասպանութեան մէջ Գերմաններու մեղսակցութեան հարցին վրայ: Ատոնցմէ մին կազմակերպած էր փրոֆ. Բեթրա Քաբբերթ, որ Համպուրկի համալսարանի Արեւելագիտութեան բաժնի Թրքագիտութեան ամպիոնի վարիչն է: Ներկաներուն մեծ մասը այդ ամպիոնին մէջ ընդգրկուած գերմանացի ուսարտական ուսանող եւ ուսանողուհիներ էին, մեծ մասամբ տոքթորայի աստիճանի թեկնածուներ: Հակառակ այն մտավախութեան որ նիւթին Գերմաններուն համար անախորժ ըլլալու հանգամանքը անհաճոյ կացութիւն մը կրնար ստեղծել, դասախօսութիւնը ընդհակառակն նոր հետաքրքրութեան մը խըթան հանդիսացաւ: Փրոֆ. Քաբբերթ՝ ինքը, ըրաւ շատ մը հարցումներ եւ փափաքեցաւ նոր տեղեկութիւններ ունենալ, շեշտելով որ ատիկա բոլորովին նոր բայց շատ լուրջ յայտնութիւն մըն է որ խնամքով պէտք է ուսումնասիրուի. ուրիշներ այն կարծիքը յայտնեցին որ այս գերման մեղսակցութեան բնոյթը եւ տարողութիւնը կրնայ բոլորովին նոր լոյս սփռել հրէական Ողջակիզումի կանխամտածման եւ իրագործման խնդրին վրայ: Փրոֆ. Քաբբերթ ոչ միայն շնորհաւորեց փրոֆ. Տաներեանը այլ իրեն տեղեկացուց որ պիտի աշխատի մօտիկ ապագային աւելի մեծ ծաւալով համընդհանուր համալսարանական նոր դասախօսութիւն մը կազմակերպել որպէսզի աւելի լայն շրջանակի մէջ Գերմանացիներ իրազեկ ըլլան Տաներեանի պրպտումներուն ձեռք բերած նոր յայտնութիւններուն:

Վերջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Համպուրկի Ընկերային գիտութեանց պրպտումներու Հիմնարկին մէջ: Հոս է որ Թուրք հեղինակ Թանէր Աքչամ՝ փրոֆ. Տաներեանի աջակցութեամբ վերջացնելու վրայ է հայկական ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան նուիրուած իր հատորը, գործակցութեամբը ուրիշ Թուրք երիտասարդի մը, Հայրեթտին Այտընի: Բացառիկ կարեւորութիւն ունի այս Հիմնարկը քանի որ ան նուիրուած է Ի. դարու մէջ տեղի ունեցող զանգուածային սպանդներու, չարչարանքի դրութեան պետականօրէն կիրարկուած երեւոյթներու, վայրագութեանց եւայլնի ուսումնասիրութեան: Կը լսենք որ հոս է որ Աքչամ կրցեր է բոյն հաստատել եւ զարկ տալ հայկական ցեղասպանութեան մանրամասն ուսումնասիրութեան, որուն կապակցութեամբ փրոֆ. Տաներեան թէ Հիմնարկին եւ թէ Աքչամին ծառայեր է իբրեւ մշտական խորհրդատու. այդ նպատակին համար ան Թուրք հեղինակին անվարան կերպով փոխանցեր է 30 տարիէ ի վեր խնամքով հաւաքած եւ դասաւորած արխիւային նիւթերէն բազմաթիւ վաւերագիրներ:

Այս պատճառաւ է որ Տաներեանի նոր թէզը գերմանական մեղսակցութեան մասին, մեծ հետաքրքրութեամբ լսուեցաւ Հիմնարկին հետ աշխատողներուն կողմէ: Նոյնպէս, կը լսենք որ այդ Հիմնարկը, որ երկու ամիսը անգամ մը կը հրատարակէ ակադեմական հանդէս մը, իր յաջորդ թիւին մէջ, այսինքն Ապրիլին, պիտի հըրատարակէ յօդուած մը՝ գերմանական մեղսակցութեան մասին, փրոֆ. Տաներեանի ձեռք ձգած վաւերագիրներուն հիման վրայ:

Այս ակադեմական արշաւի հանգրուանը իր լրումին հասած ըլլալով, կը լսենք որ Տաներեան Մարտի վերջը վերադարձած է Ամերիկա:

ԼՐԱՏՈՒ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅԿ. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

Վերջերս հայաստանեան մամուլը եւ անկէ արձագանգելով Սփիւռքի թերթեր տեղ տուին Թիֆլիսի հայկական Նորաշէնի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին սեփականացնելու փորձերու մասին մտահոգիչ լուրերու: «Ազգ»ը դիմած է ճարտարապետութեան տոքթոր Մուրատ Հասրաթեանի որպէսզի յաւելեալ լուսաբանութիւն տայ Վրաստանի հայկական յուշակոթողներուն մասին: Ան կ'ըսէ թէ նոր չէ հայկական եկեղեցիներ իւրացնելու վրացական տրամադրութիւնը: Ի. դարու սկիզբին Թիֆլիսի մէջ 24 հայկական եկեղեցի կար. 30-ական թուականներու «մշակութային յեղափոխութեան» ընթացքին անոնցմէ 10-ը քանդուած է, ինչպէս նաեւ ԺԴ. դարու Հաղանց վանքը որուն զանգակատունը միայն մնացած է. քանդուած են Խոջիվանքը, Ս. Սարգիսը, Հրեշտակապետը եւ այլ եկեղեցիներ: Վերջին տարիներուն Վրաստանի մէջ վերանորոգումի պատրուակով սկսած են հայկական եկեղեցիներու քարերը հանել, փորագրութիւնները տաշել, կամ արձանագրութիւնները ծեփել:

Այս մօտեցումն ալ արդարացուցած են ըսելով որ եկեղեցիները կառուցուած են Վրացիներու կողմէ, իսկ Հայերը միայն գնած են զանոնք: Անոնցմէ Մուղնիի Ս. Գէորգ Եկեղեցին կառուցուած է ԺԳ. դարուն: Աշտարակի Մուղնիի վանքէն այդ դարուն Ս. Գէորգի մասունքը Վրաստան տեղափոխուած է վրաց արքայորդին բուժելու նպատակով. յետոյ այդ նոյն մասունքը ամփոփուած է հայկական նոր շինուած եկեղեցիին մէջ որուն տրուած է Մուղնի խղանք անունը: Այսօր այդ եկեղեցին ոչ միայն կը գործածուի որպէս ազգագրական թանգարան, այլ նաեւ կը յայտարարուի որ վրացական տաճար է:

Նորաշէնի, Ս. Աստուածածին եկեղեցին կառուցուած է 1737-ին հայ մեծահարուստ խոջա Նազարի միջոցներով: 1793-ին եկեղեցիին ներքնամասի որմնանկարները գծուած են Յովնաթան Յովնաթանեանի կողմէ որ այդ տարիներուն Հերակլ Բ. թագաւորին պալատական նկարիչն էր:

Վրաց կաթողիկոսութիւնը կը փափաքի տաճարը դարձնել վրացական գործօն եկեղեցի: Ներկայիս Թիֆլիսի մէջ արտօնուած է որ միայն երկու հայկական եկեղեցի գործէ: Մինչդեռ կան տասը եկեղեցիներ որոնցմէ մէկ քանին կրնան գործօն ըլլալ: Շիրակի թեմի առաջնորդ Գըրիգորիս Արք. Բունիաթեան: Արարատեան թեմի առաջնորդական փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեան եւ Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդի անդամ Ռաֆայէլ Պապայեանի Թիֆլիս առաքելութիւնը կասեցուցած է հայկական եկեղեցիները իւրացնելու փորձը: Մուրատ Հասրաթեան կը մաղթէ որ Վրացիները քիչ մը աւելի շրջահայեաց ու խոհեմ վարուին երկու ժողովուրդներու համար այդ փափուկ հարցին մէջ:

LIVRES REÇUS

FRERES GRECS

NOUVELLES

CLEMENT LEPIDIS

Ed. Littéra, Arras 1995

HISTOIRE DE L'ARMENIE

des origines à 1071

RENE GROUSSET

Ed. Payot et Rivages, Paris, 1995 (réedition).

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՕՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գորփու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝

ՇԱՔԷ ՏԷՐ-ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Արեւը փայլուն կը շողայ եւ օդը կը պսպղայ դիմացի Ալպանական ձիւնագագաթներուն հետ: Վայրի բադեր աղեղնաձեւ կը թռչին, ապա կը տարածին դէպի ծովին բացերը: Կարմիր, վարդագոյն, սեւ, մանիշակագոյն առագաստներ՝ բոլորն ալ կ'ուղղուին դէպի հին ամրոցը, որու թնդանօթներէն կրակոց կը ժայթքէ Սուրբին ի պատիւ:

Թափօրը կ'առաջնորդեն կապոյտ շուրջառ հագած եւ երկար ցողերու ծայրին վենետիկեան ոսկեզօծ լապտերներ կրող նորընծաներ: Ատոնց կը հետեւին ծանր ու ծոպաւոր դրօշներ եւ շարան-շարան ոսկեզարդ ու ժապաւինազարդ մոմեր: Մեղրամոմէ այս հսկայական կտորները եղած ձեւով կը կրուին կոնքին ամրացուած կաշեկալներու մէջ: Ատոնցմէ ետք կուգայ քաղաքին նուագախումբը - աւելի ճիշդ՝ քաղաքապետական երկու նուագախումբերը, զուգուռալի փչելով, հրշէջի նման սաղաւարտներով որոնք կը պսպղան իրենց սպիտակ փետուրներով: Ապա՝ լայնքին շարուած զինուորները կը հետեւին, անմիջապէս իրենց ետին ունենալով բուխերիկաման գլխարկ կրող հոգեւորականներու առաջին շարքերը, ամէն մէկը ուրոյն գոյնի ծաղկազարդ ոսկեթել հիւսուած շուրջառով - վարդագոյնի երանգներ, ցորենագոյն, կանաչ, ոսկեգոյն: Շարժուն ծաղկաստանի պէս:

Վերջապէս՝ արքեպիսկոպոսը կ'երեւայ իր ամբողջ հանդիսութեամբ, եւ որովհետեւ ատիկա Սուրբի ալ յայտնուելու նախանշանն է, բոլոր ձեռքերը կը սկսին խաչակնքել եւ բոլոր շրթները՝ աղօթքի մրմունջով շարժիլ:

Սուրբը կը կրեն վեց նաւաստիներ, արծաթեայ վեց ցողերու վրայ հանգչած կարմիր ու ոսկի հին ամպհովանիի մը ներքեւ, վեց վարդապետներու ընկերակցութեամբ: Սուրբը կը տեղափոխեն տեսակ մը փոխադրական աթոռի մէջ. ապակիին ետեւէն՝ աւելի քան երբեք հեռակայ, հաստատակամ եւ այլամերժ երեւոյթ մը ունի ան: Այսուհանդերձ իրեն ի տես՝ բոլոր դէմքերը գուրգուրանք եւ երջանկութիւն կ'արտայայտեն: Շքերթի աւարտին՝ գիւղացիները ճառագայթող երջանկութեամբ ամբողջ օրը կը յամենան բաժակ մը սուրճի կամ լիմոնատի շուրջ, կամ իրիկնամուտին կղզիի նաւերով իրենց հետ տանելիք ձիթապտուղին ու անասուններուն գինը սակարկելով: Սուրբին կարճատեւ երեւումը անգամ մը եւս կը ներգործէ մարդոց երկիւղներուն ու կեանքի տենչերուն վրայ, եւ կը յիշեցնէ թէ ինք հոս է, միշտ անխոնջ կերպով պաշտօնի վրայ:

Հետաքրքրուողներուն համար՝ Սր. Սպիրիդիոնի առասպելագրութիւնը մանրամասնութիւններ կը հայթայթէ երկնքի եւ երկրի ուժերուն դէմ անոր արկածախնդրութեանց եւ տարած յաղթանակներուն մասին: Ժամանակակից թերահաւատներուն համար՝ գրքոյկ մը կայ (եկեղեցիին աստիճաններուն վրայ երեք դըրախմիի կը ծախեն), ուր կարելի է տեղեկանալ աւելի նոր հրաշքներուն. - լուսնոտութենէ բժշկուած ոստիկան մը, չար աչքէ ազատում, լեզուադարութեան մտահոգիչ շնորհէն բուժուած ծերունի մը:

Թէոդորա Աուկուստան, սակայն, հազիւ նշելի դէմք մըն է այժմ Գորփուական Սուրբերու հրաշապատումին մէջ: Անոր հրաշագործութիւնը մեծ մասամբ յանձն առնուած է մէկ ուրիշ սրբուհիի կողմէ - ոչ այլ ոք քան նոյնինքն Սրբուհի Գորսիրան - որով հարկ է որ գրադին սուրբերու արդի կենսագիրները: Անհամեմատօրէն նուազ հետաքրքրական է քան Սպիրիդոնը. իր զօրութեանց էական մասը կը յատկացնէ թաղուած գանձերու վերաբերեալ երազներ ներշնչելու գործին:

Սպիրիդիոն ձեւապաշտ մըն է իր ճիւղին մէջ: Գրեթէ միշտ՝ ընդհանուր համայնքին սպառնացող աղէտներու առաջքը կ'առնէ. այսուհանդերձ անհատական աղերսները չարհամարհեր: Կէսօրուան ժամուն եկեղեցիի մութին մէջ նստէ եւ խնդրարկուները դիտէ: Կաղնեփայտ նըստարաններու ստուերէն պաշտպանուած՝ կը տեսնես կատարուած խոնարհումները եւ պղինձէ մեծ մոմամանին մէջ զետեղուած մոմերը, արդէն իսկ վառող ուրիշներու կողքին:

Աղօթքը սակարկութեան ձեւ մըն է:

Անմիջապէս կը նշմարես, որ Սուրբին հանդէպ հոգեբանական կեցուածքը անտաշ ընտանութեան մը հանգամանքը ունի: Ձայնի շեշտը (այսինքն՝ ներքին ձայնի շեշտը - քանզի աղօթքը լուռ է, թէեւ շրթները կը շարժին) կը նմանի ըմբոստ երախայի մը հանդէպ կիրարկուած շեշտին: Խոնարհ աղաչանքի եւ մերժումի մը համակերպելու հարց չկայ: Խնդրուածը ինչ որ ալ ըլլայ, խնդրարկուն կ'ենթադրէ որ շատ հաւանաբար պիտի շընորհուի եւ թէ ատիկա տարրական տրամաբանութեան համապատասխան բան մըն է: Զայն կարելի է կոչել «յաղթական ոճ», որ Սուրբէն կ'ակնկալէ հաւասարապէս համընկնող հոգեբանական կեցուածք մը: Յաճախ՝ նման խնդրանքներ ոչ միայն չեն շնորհուիր, այլեւ ուրիշ փորձանքներ եւս յանկարծ կը փլին անբախտ խնդրարկուի գլխուն: Այսպէս՝ Կարամանոս, Նիսակիի տեղի նաւագործը, երկարատեւ աղօթքներով եւ բազմաթիւ մոմեր նուիրաբերելով փորձեց դարման մը ստանալ իր լուսնոտութեան: Ոչ միայն լուսնոտութիւնը աւելի վատթարացաւ, այլ նաեւ մարդը ուղեղային մաշկատապէ բռնուեցաւ ու քիչ մնաց որ մեռնէր: Իր կինը պատահածը բացատրեց ըսելով, որ Սուրբը ամուսնոյն ներսիդին թափանցած ու անոր մէջ գտած էր թեթեւաբարոյ եւ ստախօս մարդ մը: Տրուած ըլլալով որ Կարամանոսը գիւղին ամէնէն ժուժկալ, հաւատարիմ, արդար եւ չարքաշ աշխատող անձն էր, կրնանք միայն հետեւցընել, որ Սուրբը աւելի խորաթափանց է քան մենք բոլորս - եւ կամ թէ զայն շփոթեց իր եղբօր՝ Բազիլին հետ, որ բաւական հաւատարմօրէն կը համապատասխանէ վերոյիշեալ նկարագրութեան:

(Շար. 12)

(Շար. Ա. էջէն)

45 հոգի ալ վիրաւորուած։ Արարքին տէր եղաւ Իսլամական Ճիհատը։ Պաղեստինեան ոստիկանութիւնը ձերբակալութիւններ կատարեց ծայրայեղական շրջանակներուն մէջ։

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Ապրիլ 8-ին, «մերժըւած»ները (էքսքլիւ) 10 կամ 40 հազար, ըստ աղբիւրներու, ցոյց մը եւս ըրին Շարլթ, Պասթիյէն Սէն Թ'Օկիւսթէն, բողոքելու համար ամէն տեսակի էքսքլիւզիոնի դէմ։ Ի դէպ, բաւեց որ այս բառը մէկ անգամ գործածուի տեղին, որպէսզի օրերու ընթացքին, շեղի իր բուն իմաստէն, տարածուի եւ այլեւս ամէն առթիւ գործածուի, ինչպէս եղաւ ցեղասպանութեան համար։ Պարզ է որ մեծ անարդարութիւն մը կայ, երբ Ֆրանսայի նման հարուստ երկրի մը մէջ, անօթեւան, գործազուրկ, թշուառ միլիոնաւոր մարդիկ կան, բայց, նման շարժումներու վտանգն այն է որ ցուցարարները յաճախ խաղալիք են քաղաքական մութ հաշիւներու, որոնք կապ չունին իրենց հետ։ Ընտրապայքարի շարժումն ալ պատեհ ժամանակաշրջանն է։ Տողանցքին գլուխն ալ կու գան փրոֆ. Շվարցընպերկ, զերպ. Կայօ եւ Միւ-Միւ, որպէսզի ոստիկանութիւնն ալ շատ բուռն միջամտութիւններ չընէ։ Այս անհամար էքսքլիւներու կարգին դրուեցան նաեւ, Ապրիլ 10-ին, ատամներու խընամքէ զրկուածները որոնք նիւթական միջոցները չունին ատամնաբոյժի դիմելու։ Դեռ ցանկը կրնայ երկարիլ։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԱՔԻ շուրջ հազար քիւրտ բնակիչներ փախած են իրենց գիւղերէն խուսափելու համար Թրքական ռմբակոծութիւններէն։

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION: Le Magazine»

(8/9 Avril)

CE QUE J'AI VU EN TURQUIE
(B. Kouchner)

Ըստ երեւոյթին, նախկին Նախարար՝ Պէռնար Քուշնէր բաւական հրապուրուած է Թուրքիայով եւ Թուրքերով, իր վերջին այցելութեան առթիւ։ Առջի օր, արձագանգած էինք (Ապրիլ 7) իր հարցազրոյցին Միլլիյէթ-ի հետ։ Այս անգամ, Լիպերասիոնի շաբաթական մակազինին մէջ է որ Պ. Քուշնէր կ'արտայայտուի, աւելի խանդավառութեամբ, «Ինչ որ տեսայ Թուրքիոյ մէջ» խորագրին տակ, որպէս ներածական կը գրուի - «Հրաւիրուած Ճէմ Փօյնէրի կողմէ Անգարա "Նոր Ժողովրդավարութեան Շարժում" կուսակցութեան հրապարակման առթիւ, Պէռնար Քուշնէր կը գծէ դիմանկարը այս երիտասարդ նախաձեռնողին որ կը համարձակի խօսիլ ժողովրդավարութեան, Եւրոպայի, Քիւրտերու իրաւունքներու եւ նոյնիսկ՝ Հայերու մասին»...։

Նման չափօ մը, այն տպաւորութիւնը կը թողու որ Փօյնէր համարձակ արտայայտութիւններ ունեցած է Հայերու մասին, մինչդեռ ամբողջ հարցազրոյցին մէջ, միայն սա տողը կայ. --

«Il a même prononcé le mot tabou : "arménien"»:

Կը մնայ երախտապարտ ըլլալ այս «արդիականացած Քենըտիին» (որակումն ալ Քուշնէրի կը պատկանի) մե՛ծ քաջութեան համար։ Կարելի չէ անշուշտ մոռնալ ինչ որ Քուշնէր ըրած է Հայաստանի եւ Ղարաբաղի, անձամբ ալ երթալով տեղւոյն վրայ, բայց, ամբողջ հարցազրոյցին ընթերցումը բաւական բարեմիտ բարեացակամութիւն մը ցոյց կու տայ («հակառակ ամէն բանի, Թուրքիան կը վերափոխուի», «Ինչ որ կ'անցնի Թուրքիոյ մէջ դիւրաբեկ է, բայց՝ քաջալերական») Քուշնէրի կողմէ, որ անշուշտ, քանի մը օր լաւ հիւրասիրուելով չէ որ կրնայ ճանչնալ Թուրքերը։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի խաղերու կարգին, Ապրիլ 8-ին, Վալանսի Հայ Մարզականը 0 - 0 արդիւնք մը ապահովեց Նանսիի հետ այս վերջինոյն դաշտին վրայ։

Դասաւորման գլուխն անցաւ Մարսէյլի Օլէնփիքը 68 կէտով։ Իրեն կը հետեւի Կէնկան, նոյնքան կէտով, բայց Մարսէյլ մէկ յաւելեալ կոլի առաւելութիւն ունի։ Վալանս կը մնայ իր 12-րդ դիրքին վրայ, 43 կէտով։ 22-րդ եւ վերջին է Նիմ, 23 կէտով։

Madame Veuve Isidore Dervichian, son épouse,
Monsieur et Madame Michel Dervichian, Monsieur et Madame Jean-Pierre Dervichian, ses enfants,
Taline et Stéphanie, ses petits-enfants,
Les Familles Karatchian, Desfontenelles, Gulbenkian, Legrand, Panadjian et Voir, ses parents et alliés
ont la douleur de vous faire part du décès de

ISIDORE DERVICHIAN

survenu le Jeudi 6 Avril dans sa quatre-vingt-dixième année.

La cérémonie religieuse aura lieu le Mardi 11 Avril à 11 heures en l'église apostolique arménienne St Jean-Baptiste 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e suivie de l'inhumation au cimetière de la Garenne-Colombes.

Le présent avis tient lieu de faire-part.

En lieu et place de fleurs, des dons peuvent être adressés à l'UMAF.

«Haratch». — Nous présentons nos plus sincères condoléances au docteur Michel Dervichian et à sa famille.

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Աւագ Հինգշաբթի, Ապրիլ 13, Ոտնլուայ ժամը 17·30, պատարագ ժամը 18·30, Խաւարում ժամը 20·30։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Արժանաւոր խաչուհի՝ Հերմինէ Միսքճեանի մահուան քառասունից լրման առթիւ, Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր բոլոր մասնաճիւղերով խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ իր եղբօր՝ Վաղինակ Միսքճեանի։

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS :

à l'occasion de la parution
du premier volume de
la *Revue d'Histoire Arménienne Contemporaine*
publiée par la «Bibliothèque Nubar» de l'U.G.A.B.

TABLE RONDE
autour du thème

« L'AVENIR DU GENOCIDE »

avec
RAYMOND H. KEVORKIAN,
ARTHUR BEYLERIAN,
et GAÏDZ MINASSIAN

le Mercredi 12 Avril à 20h45
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles Paris 17e
(M° COURCELLES)
Tél. : 42. 27. 12. 26.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

Հայ Կրթական եւ
Մշակութային Միութիւն

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 16
կէսօրին ժամը 13-ին
Փարիզի
Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ

ընտանեկան ջերմ մթնոլորտ,
անակնկալներ, հաւկթախաղ,
հապիտ (ֆլոն), նուէրներ,
վիճակահանութիւն

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
48 - 24 - 63 - 89
թիւին։

— ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ —

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ապրիլ 13, Աւագ Հինգշաբթի

ՅԻՇԱՏԱԿ ԸՆԹՐԵԱՑ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն ժամը 8-ին, կարգ ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց պատարագ ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ՝

ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ոտնլուայ ժամը 16-ին, Խաւարում ժամը 19·30-ին։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ ժամը 10·45-ին, Ոտնլուայ ժամը 16-ին, Խաւարում ժամը 20-ին։

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին, պատարագ ժամը 10-ին, Ոտնլուայ ժամը 16·30-ին, Խաւարում ժամը 20-ին։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ոտնլուայ ժամը 17-ին, Խաւարում ժամը 19·30-ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին, պատարագ ժամը 10-ին, Ոտնլուայ ժամը 16-ին, Խաւարում ժամը 19·30-ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին, Պատարագ ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ոտնլուայ ժամը 16-ին, Խաւարում ժամը 19·30-ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Պատարագ ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Ոտնլուայ ժամը 17-ին, Խաւարում ժամը 19·30-ին։

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Մանուկներու Հաղորդութիւն ժամը 9-ին, Պատարագ ժամը 10-ին, Ոտնլուայ ժամը 17-ին, Խաւարում ժամը 20-ին։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՈՄՈՆ

Պատարագ ժամը 10-ին, Ոտնլուայ ժամը 17-ին, Խաւարում ժամը 19-ին։

L'ECOLE ARMENIENNE
« SIAMANTO»
DE BAGNEUX-CACHAN
présente
NAREK DOURIAN
ET SA TROUPE D'ARMENIE
dans

KATCH NAZAR

EN DERNIERE REPRESENTATION
Le Mardi 18 Avril à 20 heures 30
THEATRE VICTOR HUGO
14, avenue Victor Hugo, Bagneux

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Les Présidentiables face à la Communauté arménienne

Prendront la parole : *Les porte-parole des principaux candidats à l'élection présidentielle*
et
Ara KRIKORIAN (CDCA)
Lef FORSTER (Avocat)
Kevork KEPENEKIAN (CDCA)
le **Vendredi 21 Avril à 20 heures 30**
Grande Salle de la Mutualité
24, rue St-Victor, Paris 5e — M° Maubert - Mutualité
Autocars prévus au départ de :
Alfortville, Arnouville-lès-Gonesse, Bagneux, Chaville, Clamart, Issy-les-Moulineaux, Sevran
Retrait des billets :
— M.C.A.-Paris 17, rue Bleue, 75009 Paris - Tél. : 48. 24. 63. 89.
— M.C.A.-Alfortville 9, rue de Madrid, - Tél. : 43. 76. 55. 89.
Pour tous renseignements s'adresser au secrétariat du CDCA Tél 44. 83. 07. 02.
—— P.A.F. 50 F.——

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE organise

un PELERINAGE

à Deir-el-Zor

Départ le 30 AVRIL • *Retour* le 10 MAI
avec Syrian Airlines
Prix aller - retour : 2 950 F.
Assurances à votre charge / Visa gratuit
Frais de séjour 50 US dollars par jour
Ce prix comprend :
— Hôtel — Trois repas — Transports et excursions — Visite des sites
a) Deir-el-Zor (messe de requiem, installation de stèle)
b) Margadé (site récemment découvert des martyrs arméniens)
c) Alep d) Kessab e) Lattaquié f) Palmyre g) Damas
—— *Places limitées* ——
Date limite d'inscriptions, le 15 AVRIL
Pour tous renseignements s'adresser à la CBAF :
17, rue Bleue 75009 PARIS — Tél. : 48 24 46 57 • Fax : 48 24 98 97

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 12
MERCREDI
12 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.570

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.570

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

Ապրիլ 10-ին բացուեցաւ ընտրապայքարի պաշտօնական մասը, հեռատեսիլէն ծէ ձայնասփիւռէն ամէն մէկ թեկնածու կարտայայտուի իր ուզած ձեւով բայց նշուած ժամանակի մը ընթացքին: Առաջին օրը, ժամը 20.30-ին հեռատեսիլէն խրաքանչիւրին շնորհուած էր միայն մէկ վայրկեան եւ պարզուեցաւ որ կը բաւէ, եթէ մարդ բան մը ունի ըսելիք: Նոյն իրիկունը Ճիրաք Սիրք ա՛ռնէր էր արուեստի մարդոց հետ: Այս առթիւ, կը յիշուին անունները անոնց որոնք զօրավիգ են իրեն ինչպէս՝ Պրիժիթ Պարտօ, Անի Ժիրարտօ, Ժան Մառէ, Ճօնի Հոլիտէ (տիկին Պալատիւր պարապ տեղը այնքան կրկնեց որ իր նախընտրած երգիչն էր...) Լին Ռընօ, Ֆրետերիք Միթերան, Ռոստրոբովիչ եւլն. եւլն.: Ցիչենք նաեւ՝ Շառլ Ազնաւուր, Անրի Վէրնէօյ, Ալէն Թերզեան եւ հաւանաբար ուրիշներ:

Է. Պալատիւր կը խոստանայ տասը կին առնել կառավարութեան մէջ, եթէ ընտրուի. կը շարունակէ կրկնել թէ իրմէ զատ ոչ ոք ճշմարտութիւնը կ'ըսէ եւ միայն ինք է որ կրնայ խօսքին տէրը մնալ:

Լ. Ժոսփէն բաւական նեղ ժամեր ապրեցաւ Փօյի ուսանողներուն հետ, որոնք ուշինչ խնայեցին: Իր արդարացումն այն էր, ինչպէս ըսաւ՝ «Ի տարբերութիւն ուրիշ թեկնածուներու, երբ երիտասարդներու հանդիպիմ, նախապէս զտուած չեն»:

× Հարցախոյզները կ'արգիլուին կիրակի (Ապրիլ 16) կէս գիշերէն սկսեալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԵՆՏԱԼ ՆԵԶԱՆ, Փարիզի քրտական Հիմնարկին նախագահը յօդուած մը ստորագրած է Լիպերասիոնի մէջ (Ապրիլ 11) խորագրուած՝ «Թուրքիա մեծ վտանգի մէջ», որու սկիզբը կ'անդրադառնայ Էօզալի «յանկարծական եւ կասկածելի» մահուան այնպիսի առեն մը (Ապրիլ 1993) երբ բանակցուած լուծում մը կը փնտռուէր քրտական հարցին համար: Նեզան, ապա, կը վերլուծէ Թուրքիոյ կացութիւնը, քաղաքական ապականած պատկերը, զինուորա - ոստիկանական իշխանութիւնը, զգուշացնելով նաեւ արեւմտեան Պետութիւնները որ խուսափին «բարեացակամ», «հասկացողական» վերաբերումէ, չքաջալերելու համար Թուրքիան:

ԱԳՏՈՒԼԼԱՀ ԷՕՃԱԼԱՆ, ծանօթ «Ապօ» ծածկանունով, որ պետն է ՓՔՔ-ի, հարցազրոյց մը տուած է լիբանանեան Ան -- Նահար թերթին, ուր կ'ըսէ թէ պատրաստ է բանակցելու Թուրքիոյ հետ «քաղաքական լուծումի մը համար»: Կը շեշտէ որ Թուրքիոյ հիւսիսային Իրաք ներխուժման ձախողութիւնը պիտի պարտադրէ քաղաքական լուծում մը: Կը հերքէ որ օժանդակութիւն կը ստանայ Սուրիայէն եւ Իրանէն:

ՓԵՐՈՒԻ նախագահ վերընտրուեցաւ, ինչպէս կը սպասուէր, ներկայ նախագահը՝ Ալպերթօ Ֆուժիմորի, ձայներու աւելի քան 60%-ով: Իր մրցակիցն էր՝ ՄԱԿ-ի նախկին ընդհ. քարտուղարը՝ Փերէս տէ Քուէյար:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ վեց հոգի, որոնց մէջ 2 լրագրող, ձերբակալուած են Ապրիլ 7-ին եւ դիպահ կը մնան: Այս ձերբակալութիւնը կատարուած է քրտամէտ նոր թերթի մը՝ Եէնի Փօլիթիքայի խմբագրատան մէջ:

ԱԹԷՆՔԻ կեդրոնը 2,5 քառակուսի քմ. տարածութեան մը վրայ կառքերու երթեւեկը արգիլուեցաւ, առաջքն առնելու համար ապականութեան որ բոլոր մրցանիշները կոտրած է եւ կը վնասէ ոչ միայն մարդոց այլեւ պատմական յուշարձաններուն, ինչպէս՝ Ակրոպոլիսին:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Մայիս 9-ին (այդ օրը՝ նախկին նախագահ) Մոսկուա կ'երթայ մասնակցելու համար Բ. աշխարհամարտի Ջինադադարի յիսնամեակի արարողութեանց:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԴՊՐՈՑ ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

Ապրիլ 7-ին յատուկ հանդիսութեամբ մը Երեւանի թիւ 151 դպրոցը կոչուած է «Ռ. Սեւակ»: Այդ առիթով Երեւան գտնուած է Եղեռնի զոհ գրողին 81ամեայ աղջիկը՝ Շամիրամ Սեւակ: Ան իրեն ի պատիւ կազմակերպուած հանդիպումի մը ընթացքին խօսած է իր ու եղբօրը մանկութեան մասին, ըսած թէ տասը տարի առաջ գացած տեսած է Սիլիվրիի մէջ հօրենական տունը ուր ներկայիս կը բնակին Թուրքեր:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 6 / 11)

ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՐԹՈՒԴԱՐՁ

«Հայաստան» Հիմնադրամի փոխ-նախագահ Գ. Յարութիւնեան եւ գործադիր տնօրէն Մ. Պետրոսեան Ապրիլ 8-ին երթուդարձ մը կատարած են դէպի Արցախ: Անոնք ներկայ եղած են Մարտակերտ -- Մատաղիս վերականգնուած ելեկտրական գիծի բացումին: ԼՂՀ-ի վարչապետ Լ. Պետրոսեանի հետ տեսակցութենէ մը ետք, օրուան երկրորդ կէսին «Հայաստան» Հիմնադրամի ներկայացուցիչները այցելած են Շուշի:

ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ամենայն Հայոց նորընտիր Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի գահակալութեան հանդիսաւոր արարողութեան առթիւ Ապրիլ 9-ին Հայաստան գացած վրացական պատուիրակութեան ղեկավարը՝ Խորհրդարանի բանբեր Վ. Կոկուածէ նոյն օրը տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Բ. Արարքցեանի հետ:

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՎԱՐԿ

Ապրիլ 5-ին, Ելմտական նախարար Լ. Բարխուդարեանի եւ Համաշխարհային Դրամատան Հայաստանի մօտ ներկայացուցիչ Վ. Ներսիսեանցի միջեւ ստորագրուած համաձայնագրով մը, Դրամատունը ճամբաներու շինութեան նպատակին տրամադրուելիք վարկին նախքան վաւերացումը, 300 հազար տոլար կը յատկացնէ Հայաստանին, նախնական պատրաստութիւններու համար: Նախատեսուած բուն վարկը 30 միլիոն տոլար է, որ պէտք է ծառայէ ընդամէնը 1400 քմ. ճամբու շինութեան:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապրիլ 5-ին, Արտաքին նախարար Վ. Փափազեանի գլխաւորած Հայաստանի պաշտօնական պատուիրակութիւն մը Թեհրան մեկնած է մասնակցելու համար տնտեսական համագործակցութեան կարելիութիւններուն նուիրուած Իրան - Թիւրքմէնստան - Հայաստան եռբեակ բանակցութիւններուն: Այս հանդիպումին Ազրպէջանի բացակայութիւնը կը մեկնաբանուի այն բացատրութեամբ որ Իրանի հետ անոր յարաբերութիւնները աւելի քան երբեք լարուած են, Կասպից ծովու քարիւղէն Իրանի համար նախատեսուած 5%-ի բաժինին Ազրպէջանի մերժումին պատճառով:

PARLEMENT EUROPEEN

Résolution commune sur la situation des droits de l'homme en Arménie et l'interdiction du parti FRA Dachnaktsoutioun

NDLR. — L'actualité (élection et intronisation du Catholicos) nous a obligés à retarder la publication de cette résolution, que nous avions reçue le soir même —jeudi 6 Avril— de son adoption.

Le Parlement européen,

A. considérant que l'Arménie est engagée, depuis son accession à l'indépendance le 21 septembre 1991, dans la construction d'un Etat doté de libertés et d'institutions démocratiques,

B. considérant l'interdiction faite aux partis par la loi d'avoir leurs instances dirigeantes établies à l'étranger ou composées de citoyens étrangers, fussent-ils d'origine arménienne, ainsi que l'interdiction faite aux partis arméniens de se faire financer par des sources étrangères,

C. considérant la décisoin de la Cour suprême d'Arménie du 13 janvier de suspendre le parti d'opposition FRA DACHNAKTSOUTIOUN pour une durée de six mois, alors que les élections législatives auront lieu en juillet 1995, décision qui confirme le décret présidentiel du 28 décembre interdisant ce parti d'opposition accusé d'avoir violé la loi de la République sur les organisations civiles et politiques,

D. considérant les atteintes qui ont été portées à la liberté d'expression du fait de l'interdiction, d'une douzaine de titres, interdiction qui a frappé la presse affiliée au parti DACHNAKTSOUTIOUN et son agence de presse, ainsi que des journaux «indépendants», mais, selon les autorités, liés audit parti,

E. considérant le compte rendu de la mission effectuée, du 20 au 26 janvier 1995, en République d'Arménie par les «Avocats des drotis de l'homme», qui fait état de l'arrestation, depuis décembre 1994, de vingt et un membres de la FRA sur la suspicion d'être membres du «présumé» groupe terroriste clandestin à l'intérieur de la FRA;

1. estime que l'interdiction de partis d'opposition constitue une atteinte aux principe élémentaires de la démocratie; estime toutefois que tout parti démocratique doit se conformer aux lois et règlements en vigueur dans son pays;

2. invite dès lors le parti FRA DACHNAKTSOUTIOUN à prendre les dispositions nécessaires, comme l'ont par ailleurs fait les autres partis d'opposition, afin de se mettre en situation légale, de permettre ainsi la levée immédiate de la suspension qui le frappe et d'écarter de la sorte toute possibilité de recours du gouvernement arménien à la loi existante pour empêcher sa participation au processus électroal;

3. souligne que l'interdiction de la presse liée au parti suspendu et de la presse indépendante constitue une violation de la liberté d'expression, liberté qui est à la base de tout système démocratique;

4. demande aux autorités arméniennes de reconsidérer leur décision d'interdire certains journaux et de permettre à l'ensemble des foces politiques du pays de participer en toute liberté aux prochaines élections, dans le respect des lois qui régissent le pays;

5. demande que les vingt et un inculpés fassent l'objet, dans les plus brefs délais, d'un procès équitable dans le respect des droits de la défense et en présence d'observateurs internationaux;

6. salue la décision de sa Conférence des présidents d'envoyer, avant les élections de juillet 1995, une mission d'observation examiner les conditions de la préparation du scrutin;

7. charge son Président de transmettre la présente résolution au Conseil, à la Commission ainsi qu'au gouvernement arménien.

ARTE

ԱՊՐԻԼ 24-Ը ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ «ԱՐԹԷ» ԿԱՅԱՆԷՆ

Ապրիլ 20-ի երեկոյեան «Արթէ» կայանը չորս ժամուան (20.40--00.40) յայտագրով մը կ'ոգեկոչէ դարուն առաջին ցեղասպանութիւնը: Ցայտագիրը պիտի բաղկանայ 1915-ի վերաբերող փաստաթուղթերու եւ վկայութիւններու բաժինէ մը որ մեկնաբան պիտի ունենայ Նիւթին ծանօթ մասնագէտ բժիշկ - պատմաբան Իվ Թերնոնը:

«Հայաստանի նոր աչքերը» խորագրուած շուրջ մէկ ժամուան ժապաւէն մը յատկացուած է 1988-ի երկրաշարժին որ կ'ըսուի թէ 30 հազար զոհեր ունեցաւ. չեշտը կը դրուի յատկապէս այն Սփիւռքահայերուն վրայ որոնց մէկ մասը մինչ այդ կատարեալ անծանօթներ ըլլալով հանդերձ Հայաստանի, ձգած Արեւմուտքի իրենց հանգիստ կեանքը, գացին մասնակցելու երկրին վերականգնումին: Անոնցմէ եօթին հետ --Ուժանիւթի նախարար Սեպուհ Թաշճեան, նախագահի խորհրդական Ժիրայր Լիպարիտեան, Իշխան Մարտիրոսեան, Լորիս Ճգնաւորեան, Փարիզի «Վան գործողութեան» մասնակիցներէն Վազգէն Սիսլեան, պոլսահայ ժամագործ Վարուժան Եմէքճիեան-- կատարուած տեսակցութիւններ պիտի սփռուին այս մասին մէջ: Ժապաւէնը գործն է Իրսիւլա Կօթիէի եւ Միքայէլա Ռուաթոյի:

«Լեռներու արիւնը» խորագրուած բաժինը կը չօշափէ Ղարաբաղի հարցը: Ֆրէտէրիք Թոնոլլիի 40 վայրկեաննոց այս փաստանկարը կը ներկայացնէ վերջին 6 տարուան անցքերը. հարցին պատճառներն ու անոր առնչուած գրաւարկները:

Ցայտագրին վերջին մասին մէջ պիտի հեռասփռուի Հենրիկ Մալեանի «Նահապետ»ը, գլխաւոր դերակատարութեամբ Սօս Սարգսեանի:

Ցայտագրին կը մասնակցի նաեւ Շ. Ազնաւուր, ԻՒՆԷՍՔՕ-ի մօտ Հայաստանի դեսպանի հանգամանքով: «Սրտով Ֆրանսացի, բայց հոգիով Հայ» արուեստագէտը հակառակ 1915-ի բաց վէրքին ու հակառակ ներկայի բազմաթիւ դժուարութիւններուն ու թերիներուն, ամէնէն կենսականը կը նկատէ երկիրը վերակառուցելու, ապագան պատրաստելու գործը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԱԾ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Վերջին շրջաններուն գլխաւորաբար Թուրք մամուլը, նաեւ անկէ առնելով հայկական թերթեր, բաւական լայն տեղ տըւին հայեւթուրք յարաբերութիւններու նոր զարգացումներուն։ Գրեթէ զգայացունց տպաւորութիւն մը գործեց մանաւանդ Հայաստանի նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի տեսակցութիւնը Թուրքիոյ ազգայնական ղեկավարներէն Ա. Թիւրքէշի հետ։ Հարցականներ ծագած էին շատերու մտքին մէջ, կարդալով այդ հանդիպումներուն մասին, առանց գոհացուցիչ բացատրութիւններու։

Այդ բացատրութիւնները գտնելու յոյսը կը ներշնչէ նախագահի գլխաւոր խորհրդական Ժիրայր Լիպարիտեանի հետ կատարուած հարցազրոյց մը որ լոյս տեսած է «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Մարտ 23-ի թիւին մէջ։ Ան այս կարգի հանդիպումները բնական կը նկատէ, աւելցնելով որ Թուրք մամուլը կը սիրէ «չեփորահարել» զանոնք, ծառայեցնելով իր նպատակներուն։ Այս նպատակներէն մէկն է, կ'ըսէ ան, Հայաստանի գործօնին շահարկումը Թուրք-ազըրբէջանական յարաբերութիւններուն մէջ։ Այս իմաստով, կ'աւելցնէ թէ նոյնիսկ անկարելի չէ որ ներկայացուին բաներ որոնք գոյութիւն չեն ունեցած իսկ։ Այս մասին թարմ օրինակ մը կուտայ վերջին շրջանէն. կ'ըսէ թէ գրուած է որ ինք Անգարա երթալէ առաջ խօսած է «Միլլիյէթ»ի թղթակիցին հետ, մինչդեռ կ'ըսէ «վերջին երկու-երեք ամիսների ընթացքին որեւէ թուրք լրագրողի հետ տեսակցութիւն չեմ ունեցած»։

Ժ. Լիպարիտեանի հարցազրոյցը խորագրուած է. «Թուրքիան վերանայել է իր քաղաքականութիւնը»։ Այդ վերանայումին որպէս առաջին երեւոյթ կը յիշէ այն պարագան որ Թուրքիա մէկդի դրած է երկու-երեք տարի առաջուան իր ակընկալութիւնները որոնք կապուած էին յետխորհրդային շրջանին գօտիին մէջ ճակատագրական դերի մը ստանձնումին։ Կ'ըսէ թէ յարաբերութիւնները դժուարացնող ազդակ էր նաեւ Ղարաբաղ-Ազըրբէջան պատերազմը։ Ըստ իր կարծիքին, Թուրքիա հասկցած է որ բռնած դիրքը տեղ չի տանիր ու վերաքննութեան ենթարկած է իր մօտեցումները։ Ատոր մէջ կարեւոր դեր մը կը վերագրէ ղարաբաղեան հրադադարին։

Հրայր Ջորեանի կատարած հարցազրոյցին մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ ցեղասպանութեան նիւթը որ բնականոն յարաբերութիւնները խոչընդոտող գլխաւոր ազդակը կը նկատուի։ Ժ. Լիպարիտեանի այս մասին առաջին նշումը այն է որ ցեղասպանութեան հարցով Թուրքիա երկու տարիէ ի վեր նախապայմաններ չի դներ։ Այսօր որպէս գլխաւոր խոչընդոտ կը յայտնուի հայեւազըրբէջանական հակամարտութիւնը, զօրքերը ետ քաշելու նիւթով։ Անգարա յայտնած է որ երբ հայկական զինեալ ուժերը իրենց տիրած շրջաններէն ետ քաշուիլ սկսին, իրենք արդէն կը սկսին Հայաստանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու հարցը։

Հոս, զրուցավարը դիտել կուտայ արդարօրէն թէ իր խօսակից պաշտօնատարը յայտարարութեան մը մէջ ցեղասպանութեան ճանաչումը համարած էր «բարոյական պարտք» զոր պէտք է վճարեն միջազգային հանրութիւնը եւ Թուրքիան։ Հարց կուտայ թէ ի՞նչ կը նշանակէ այս արտայայտութիւնը եւ ո՞րն է զայն վճարելու ենթադրուած սահմանագիծը։ Ժ. Լիպարիտեան կը պատասխանէ. «բարոյական պարտքն այն է որ մեր պատմութեան մէջ կայ նման ոճիր եւ ատոր ճանաչումը մեր ժողովուրդի համար կարեւորութիւն ունի հոգեբանօրէն։ Ժողովուրդին համար հոգեբանօրէն, մտաւորապէս տարօրինակ ու վնասակար կացութիւն է ստիպուած ըլլալ փաստել թէ այդ ողբերգութիւնը կատարուած է»։ Գալով «բարոյական պարտք»ի վճարման նիւթին, ատոր ձեւերէն մէկն այն է որ միջազգային հանրութիւնը, տարբեր երկիրներ ճանչնան իրողութիւնը. ու ատիկա իր համոզումով «ժամանակի հետ կը կատարուի»։

Հարցազրոյցին վերջին մասը կ'առընչուի հայեւազըրբէջանական հակամարտութեան. կը կրկնուին Հայաստանի, Ազըրբէջանի եւ Թուրքիոյ ծանօթ կեցուածքները, Ղարաբաղը կողմ նկատել-չնկատելու վէճերուն ակնարկութիւնը եւայլն։ Հոս հետաքրքրական է կարդալ թէ Ժիրայր Լիպարիտեանի տպաւորութեամբ «Թուրքիոյ համար չի բացառուիր նաեւ մեր մօտեցումը թէ կարելի է որ կարգավիճակի հարցը անմիջապէս չլուծուի»։

Առաջին մակարդակի հետաքրքրութիւն մը որ կը յաջորդէ Թուրքիոյ իր քաղաքականութիւնը վերաքննած ըլլալու լուրին տուած գոհունակութեան, կը մտի հարց տալու թէ ի՛նչ բան մղած է Անգարան այդ վերաքննութիւնը կատարելու։ Ճիշդ է որ միջազգային քաղաքականութեան բեմին վրայ կրնայ իր շահը այդ կարգի մեղմացում մը պահանջել. բայց միակողմանի քայլերու դիմելու չափ կրնա՞յ, ազդեցիկ ըլլալ միջազգային հանրային կարծիք մը։ Պատասխանը հարուստ տարբերակումներու կարելիութիւն մը կը մատնէ երբ նկատի առնուի Հիւսիսային-Իրաքի մէջ Թրքական զինուորական ուժերու ծաւալած գործունէութիւններուն հակազդեցութիւնը եւ Անգարայի գրեթէ անայլայլ ընթացքը։

Երկրորդ կէտը որ հարցականներ կը ներշնչէ, ցեղասպանութիւնը «բարոյական պարտք» որակող կեցուածքն է որ թերեւս կարելի առաւելագոյն բանաձեւումը նկատուած է պետական քաղաքականութեամբ. պետութիւն որ պէտք չէ մոռնալ որ լուրջ դժուարութիւններ ունի Թուրքիոյ կեցուածքին պատճառով։

Այս նիւթով Թուրքիոյ եւ Հայաստանի պաշտօնական դիրքորոշումներուն քով կ'առանձնանայ Սփիւռքը, ցեղասպանութիւնը ընդհանրապէս քաղաքական խնդիր նկատող դիրքով։ Իսկ ասիկա տիրութեան բաժիններու համադրում մը ենթադրել պիտի տար ժողովուրդին երկու հատուածներուն միջեւ, եթէ անկախութեան հետ հաստատուած ըլլար գործակցութեան լուրջ ձեւ մը։

Այսօր, քանի որ չէ առնուած այդ քայլը, կամ կարելի չէ եղած առնել, իւրաքանչիւր հատուած պիտի շարունակէ հարցին մօտենալ իր ակնկալութիւններով ու տուեալներով. առաջինը պետականութեան պարտադրութիւններէն ու պայմանաւորութիւններէն մեկնելով, երկրորդը՝ հողը խլուած աստանդականի ակնկալութիւններով եւ հոդ չէ թէ անհամեմատօրէն աւելի համեստ միջոցներով։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ՈՐԲԵՐԸ
ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ

ԼԻՊԱՐԻՏ ԱԶԱՏԵԱՆ

Լոս-Անճըլըս, 1995

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԵՐ ՅԱՒԱԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԻԲ.

Բայց գրական ու մշակութային փոթորիկներէ առաջ, պատահեցաւ ընտանեկան փոթորիկ մը։ Ամառնային տաք օդով մը կորսնցուցի աներս, Մաքսուտ Դամիկեանը, որ Սուատիյէի մեր ամարանոցէն երկու քայլ անդին, քենեկալիս վարձած ամարանոցին մէջ կը բնակէր։ Իրիկուն մը յանկարծ տեղեկացանք որ հայրիկը սրտի տագնապ մը անցուցած էր լողանք մը առնելէ վերջ։ Երբ իր քովը փութացի, վիճակը բնաւ լաւ չէր։ Ուշակորոյս էր եւ սրտի տագնապը կը շարունակուէր։ Խելակորոյս, քանի մը հարիւր մեթր ճամբայ վազեցի, կանչելու համար բժիշկ մը որ կը բնակէր Շաշքընպաքքալ։ Բժիշկը փութաց եկաւ պարզապէս ըսելու համար որ ամէն ինչ վերջացած էր արդէն։ Աներս իր վերջին շունչը փչած էր այդ ամարանոցին գեղեցիկ պարտէզին վրայ նայող զուարթ սենեակի մը մէջ։ Կեանքիս մէջ առաջին անգամ էր որ մահը կը տեսնէի այնքան մօտիկ, այնքան իրական, այնքան ցնցող։

Այս կորուստը բաւական երկար ժամանակ մեզ պահեց իր ծանր մթնոլորտին մէջ։ Այդ տխրութիւնը մասամբ ցրուելու համար էր որ կինս համոզեցի ու Նոյեմբերին մէջ դէպի Եւրոպա ճամբորդութիւն մը կազմակերպեցի մէկ ամսուան համար։ Առաջին անգամ էր որ Եւրոպա կ'երթայինք եւ մեր դիմաց կը բանայինք Արեւմտեան աշխարհի այնքան նշանաւոր քանի մը քաղաքներուն դռները։

Հռոմ, Միլանօ, Ցիւրիխ, Փարիզ եւ Ֆրանքֆո՛ւրթ։ Լուսանկարչական գործիքս ձեռքիս մէջ, զարմանքով, հիացումով, խանդավառութեամբ, օտար լեզուով արտայայտուելու հազարումէկ դժուարութիւնները յաղթահարելով, կնոջս հետ ման եկայ մանաւանդ Հռոմի ու Փարիզի պողոտաներուն վրայ։ Կուշտ ու կուռ կը լուսանկարէի աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ տեսարաններն ու յուշարձանները, որոնց առջեւ միայն կինս էր որ կը կրէր սեւ գոյնը։ Եւրոպայի հետ մեր այս առաջին հանդիպումը, ամբողջ ամիս մը, կեանքիս մէջ բացած պէտք է ըլլայ նոր ու կարեւոր էջ մը։ Հռոմին սիրահարած էի, որովհետեւ այդ քաղաքը եղած էր մեր առաջին օթեւանը։ Արուեստի գլուխ-գործոցներով եւ ջրաւազաններով լեցուն հրապարակներու վրայ, Քոլոզէումի աւերակներուն կամ Թրէվիի աւազանին առջեւ ժամերով ես ինծի հարց կուտայի թէ ինչպէս ծնունդ առեր էին այդ հոյակապ յուշարձանները։ Վատիկանն ու Սուրբ Պետրոս Եկեղեցին խելքի պտոյտ պատճառեցին ինծի։ Հռոմի Վիա Վէնէթօ պողոտային վրայ սրճարաններու մէջ նըստանք ու պաղպաղակ կերանք։ Այն ատեն համոզուեցայ որ եթէ կար քաղաք մը Եւրոպայի մէջ, ուր պիտի ուզէի ապրիլ, Հռոմն էր։

Սակայն այս գաղափարս փոխուեցաւ երբ անցայ Փարիզ։ Աստուած իմ, Փարիզը ի՛նչպէս պիտի տպաւորէր զիս, այդ քաղաքը, ի՛նչպէս ամէն ինչ պիտի սրբէր մտքիս մէջէն։ Չէ՛, եթէ Եւրոպայի մէջ կար քաղաք մը ուր ապրիլ պիտի ուզէի, ատիկա Հռոմը չէր, Փարիզն էր։ Քսան օր մնացինք Փարիզի մէջ եւ ո՛չ իսկ վայրկեան մը ժամանակ կորսնցուցինք այս քաղաքին տեսարժան վայրերը ճանչնալու համար։ Ո՛չ մէկ ծանօթ, ո՛չ մէկ բարեկամ։ Ես եւ կինս ամբողջովին առանձին էինք այդ հսկայ ու լուսաճաճանչ քաղաքին մէջ, եւ ուղեցոյց մը բռնած մեր ձեռքին մէջ, մէթրոներով ու օթօպիւսներով քաղաքին մէկ ծայրէն կ'երթայինք միւսը, տեսնելու համար այս կամ այն թանգարանը, նկարչական ցուցահանդէսը, թատրոնը։ Վերադարձին անշուշտ որ ես ինծի զարմանքով հարց պիտի տայի թէ ինչո՞ւ հոն բնաւ կապ հաստատել չփորձեցի քանի մը ընկերներու ու բարեկամներու հետ, որոնց հասցէն իսկ չէի առած քովս։ Կ'երեւի թէ նախընտրած էի առանձին մնալ, ազատ ըլլալ ու օրուան ծրագիրը պատրաստել միայն իմ սեփական ճիգերով ու ճաշակով։ Ապագային, մանաւանդ «Մարմարա» օրաթերթին գլուխը անցնելէ ու գրագէտի կամ խմբագրի որոշ անուան մը տիրանալէ վերջ, այլեւս երբեք պիտի չկարենայի ընել այդպիսի ճամբորդութիւն մը։ Բայց 1957-ի Նոյեմբերին ես ապագային մասին ոչինչ գիտէի ու երջանիկ էի որ առանձին ճամբայ կը բանայի ինծի եւ կնոջս, ու կը վերցնէի բոլոր այն վարագոյրները, որոնց ետին կը պարզուէին աշխարհի ամէնէն ցնցող գեղեցկութիւնները։ Օրեր անցուցինք Լուվրի թանգարանին մէջ, հիացումով դիտելու համար այն ինչ որ միայն գիրքերու մէջ տեսած էինք։ Ի՛նչպէս չէինք յոգնէր, ի՛նչպէս կը դիմանայինք այդքան յոգնութեան։

Փարիզէն վերջ Ցիւրիխ քաղաքը զիս դէմ յանդիման բերաւ Զուիցերիա կոչուած հրաշքին հետ։ Նշանաւոր գետին ափերը զարդարող հանրապարտէզներու մէջ ման եկանք ու հացիկներ նետեցինք գեղեցիկ կարապներուն, որոնք մինչեւ մեր քով կուգային ու մեր ձեռքէն կեր կը ստանային։ Հիացումով կը նայէի ոսկեզմրեխ եկեղեցիներուն, հին շէնքերուն, ցուցափեղկերը բերնէ բերան լեցնող ժամացոյցներուն։ Բայց առտու կանուխ, ժամը վեցին, երբ պանդոկի սենեակիս մէջ աչքերս կը բանայի ու դուրս կը նայէի, զարմանքով կը տեսնէի, որ առտուան այդ ամենականուխ ժամուն, դիմացի շէնքերուն հարիւրաւոր պատուհանները արդէն լուսաւորուած էին եւ անոնց ետին կիներ ու այրեր սկսած էին իրենց օրուան աշխատանքին։ Սիրեցինք Ցիւրիխն ալ։ Բայց եթէ Եւրոպայի մէջ կար քաղաք մը, ուր մնայուն կերպով ապրիլ բնաւ պիտի չուզէի, Ցիւրիխն էր։

Նոյեմբերի վերջերը քաղաք վերադարձանք եւ վերագտանք մեր նախկին կեանքը։ Աստուած իմ, այսքան ցնցող ու անմոռանալի ճամբորդութենէ մը երկու օր վերջ մարդ ի՞նչպէս կրնար վարժուել իր նախկին կեանքին եւ կարծել որ ոչինչ փոխուած է կեանքիդ մէջ։

Ռ. Հ.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Ա. ՇՐՋԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Համազգային»ի Փարիզի մասնաճիւղը հերթական իր ձեռնարկներուն շարքին, ֆրանսահայ գրականութեան առաջին շրջանին նուիրած էր Ապրիլ 3-ի երեկոյթը որուն որպէս դասախօս հրաւիրուած էր Գրիգոր Պըլտեան։

«Համազգային»ի կողմէ Տիկին Մարի-Լուիզ Պալեանի ողջոյնէն ու օրուան դասախօսը ներկայացնող խօսքէն ետք բեմը յանձնուեցաւ օրուան դասախօսին։

Ան ծանրացաւ 1926-1939 տարիներու ֆրանսահայ արձակին վրայ որ տիրական գիծը եղած էր այդ շրջանին մշակուած գրականութեան։ 1915-էն առաջ հակառակն էր պատկերը. բանաստեղծութիւնն էր որ կը տիրապետէր գրական արտադրութեան, հակառակ արձակի մէջ կարեւոր դիրքի տիրացած կարգ մը անուններու - Զօհրապ, Երուխան, Կամսարական, ապա Օտեան, Պարթեւեան, Եսայեան, Օշական։

Ֆրանսայի մէջ արձակի ներկայութեան առաջին մարզը եղած էր ճոխ մամուլը. «Ցոլք», «Անահիտ», «Ջանք», «Զուարթնոց», «Մենք», եւայլն-։ Մամուլին մէջ կը սկսի այն որ պիտի կոչուի «աքսորի գրականութիւն» եւ որ կը հիմնուի օտարութեան հետ հանդիպումին, ինքնութեան տագնապին ու նոր ինքնութեան մը նուաճումին վրայ։ Այս հոլովոյթին մէջ հետաքրքրական էր նշումը թէ օրուան բանաստեղծներն իսկ կը հակէին արձակին, ինչպէս՝ Ն. Սարաֆեան։

Այս շրջանի հայ գրականութեան մէկ յատկանիշն ալ այն էր որ չէր անջատուեր ֆրանսական միջավայրէն ուր տիրող էր վիպապաշտութեան նորութիւնը։ Ժամանակին տիրական անունները Շահնուր, Սարաֆեան, Որբունի եւ ուրիշներ այս սեռը ընտրած էին իրենց ստեղծագործու-

թեան համար: Անոնց վիպագրութիւնը նպատակ ունէր արձանագրել հայ գաղթականութեան պատմութիւնը, դրելու անհետացող Սփիւռքը: Այդ առումով վէպը կը դառնար նախկին պատմագրութեան մէկ տարբերակը:

Վերոյիշեալ անուններէն զատ Նարդունիի, Պէշիկթաշլեանի, Շուշանեանի, Սեւլաս-ի, Միքայէլեանի, Մելոյեանի, Սեմալի, Զարդարեանի, Օհան Կարոյի, Զաբոյեանի, Էլէն Բիւզանդի կազմած ստուար խումբին վէպերու արտադրութենէն մեկնելով տպաւորութիւն մը փորձեց դասախօսը, հետեւեալ խումբերուն մէջ ամփոփելով գործերը.

ա - վէպեր, բ - նորավէպեր, գ - հէքեաթներ:

Արձակի այդ յորձանքով այնքան մշակուած էր սէրը որ իրապաշտութիւնը թօթափած, վերածուած էր բանաստեղծական արձակի, ինչ որ շատ յաճախ ճիշդ չէր արժեւորուած քննադատներու կողմէ:

Խնդրոյ առարկայ գործերուն մէջ ուշագրաւ էր երեւակայական օղակ մը որ սկիզբ կ'առնէր արեւելքէն, կը հասնէր արեւմուտք ու կը վերադառնար արեւելք: Այս օղակը ամէնէն բացայայտ կերպով ներկայ էր Լաս-ի (Լուիզա Ասլանեան) «Հարցականի ուղիներով» վէպին մէջ. անոր հերոսը երիտասարդ մըն էր որ Թաւրիզէն կուգար Փարիզ ու աւարտին կը վերադառնար Երեւան:

Ֆրանսահայ այս շրջանի վէպին մէջ անցեալը ներկայ է հետքերով, ոչ բացայայտ կերպով: Ու անոր մէջ Սփիւռքի փորձառութեան տարրեր կան. որպէս մեկնակէտ յաճախ կը ծառայէ աղէտը: Հոն ներկայ է նաեւ անմիջական միջավայրը, Ֆրանսան, ինչ որ յատկանշական գիծն է Ֆրանսահայ գրականութեան:

Մէկ ժամ տեւած այս դասախօսութեան յաջորդեց հարցումներու բաժին մը ու գիրքերու վաճառք: Ստեղծուած մեծ հետաքրքրութիւնը թելադրեց բազմաթիւ հարցումներ. խօսուեցաւ լեզուական նըրբերանգի մասին: Գրիգոր Պըլտեան բացատրեց որ Ֆրանսահայ նշեալ սերունդին մտածումը եղած էր ժամանակակից աշխարհը բոլոր լեզու մը դարձնել արեւմըտահայերէնը: Լեզուն ալ անցած էր օտարին հետ բախումի հանգրուանէն ու ստեղծած ժամանակակից հարցերը ներկայացնելու համար անհրաժեշտ իր միջոցները:

Փարիզի Մշակոյթի Տան Զարուհի եւ Տիգրան Տէմիրեան սրահը լեցուցած բազմութիւնը առիթ ունեցաւ երեկոյթին աւարտին գնելու Շահնուրի, Սարաֆեանի հատորներ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹԱՅԼԱՆՏՑԻՆԵՐ ԿԸ ՓՈԽԱՐԻՆԵՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐԸ

1967-էն, քարերու պատերազմէն ի վեր պարագաներէ պարտադրուած մտերմութիւն մը ստեղծուած էր Իսրայէլացիներու եւ անոնց քով աշխատող Պաղեստինցիներու միջեւ :Հոն այսօր կան նաեւ Թայլանտցի գաղթականներ որոնք բերուած են Իսրայէլ, ստիպմանաբար փոխարինելու համար Պաղեստինցիները: Թայլանտէն ու այլ վայրերէ բերուած աշխատաւորները իրենց աշխարհը կը բերեն իրենց հետ ու մինչ պաղեստինցի բանուորները իրիկունը կը վերադառնան, անոնք հոն տեղւոյն վրայ կը մնան: Չեն միջամտեր քաղաքական կամ ընկերային հարցերու: Մեծ մասը շահածը կը ղրկէ ընտանիքին:

Թարքումիա պաղեստինեան գիւղ մըն է որուն 16 հազար բնակիչներուն մեծ մասը Իսրայէլ կ'աշխատէր: Այսօր անոնցմէ հազիւ երկու տասնեակ հոգի արտօնութիւն ունի հոն մուտք գործելու եւ աշխատելու: Կացութիւնը բաւական շփոթ է. գործատէրերը գործէ հանած չեն իրենց արաբ բանուորները. այս վերջիններն են որ շրջափակումին պատճառով զրկուած են աշխատավայր գալէ: Եւ չեն վճարուած իրենց բացակայած օրերուն: Պաղեստինցիները կը նախընտրեն խորհիլ որ շրջափակումը ժամանակաւոր կարգադրութիւն մըն է. մինչ անոնց գործատէրերը վերջնական լուծում մը կը կիրարկեն ,նոյնիսկ երբ կը գթան գործազուրկ մնացած իրենց արաբ բանուորներուն: Այդ լուծումը Թայլանտցիներու նախընտրութիւնն է. մանաւանդ որ անոնք լաւ աշխատողներ են ու պահանջներ չեն ներկայացներ :Այն շրջանին երբ Պաղեստինցիներն ու Թայլանտցիները միասին կ'աշխատէին, առաջինները կը գանգատէին որ երկրորդները գանգատաշարժ են, շուաբած են, եւայլն: Ատոր հետ մէկտեղ, վերջ դրած էին իրենց զանազան պահանջները:

Յարակից պատահարներ ալ կան որոնք Թայլանտցիները նախընտրել կուտան. ծաղկամշակ մը, օրինակ, որուն արաբ գործաւորը իր մօտ վերադարձած է շրջափակումին պատճառաւ ընդմիջումէ մը ետք, լսած է անոր որ այլեւս տալիք աշխատանք չունի: Շաբաթ մը ետք բեռնատարը գողցուած է ու գտնուած նոյն Արաբին գիւղը: Այդ օրէն աւդին, գործատէրը կը գովէ իր Թայլանտցիները: Իրեն նման շատեր իրենց յոյսը անոնց վրայ դրած, կը պահանջեն որ անջատումը կատարուի ներկայի այս պայմաններուն մէջ:

Միւս կողմէ, ՊԱԿ-ի ղեկավարները աւելի հետաքրքրուած կը թուին Այսրյորդանանի մէջ ճարտարարուեստական հանրապարակներու շինութեամբ, զանոնք նմանցնելով բաբելոնեան կախովի պարտէզներուն որոնք հին աշխարհի եօթը հրաշալիքներէն մէկն էին: Այսուհանդերձ, Այսրյորդանան ու Գազան Միջին Ասիոյ Սինկափուրին վերածելու գաղափարը շատ հեռաւոր կը թուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտ 22-ին մամուլի ասուլիսով մը ԼՂՀ-ի Ֆրանսայի ներկայացուցիչը Ժան Գրիգորեան պարզեց 1994-ի տնտեսական եւ դիւանագիտական գործունէութեան պատկերը:

ԼՂՀ-ը հակառակ ռազմաճակատին յարաբերական հանդարտութեան եւ տնտեսական որոշ աշխուժացման մը որուն մէջ կարեւոր դեր ունի «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը, տակաւին կը գտնուի փափուկ իրավիճակի մը մէջ:

Տարուան ընթացքին կատարուած նիւթական զօրակցութիւնը կարելի եղած է շնորհիւ նուիրատուներու եւ Վիլէօրպանի տեղական իշխանութիւններու առատաձեռնութեան: Անոնցմէ տրամադրուած միջոցներով 25 թոն եգիպտացորենի հունտ, տասնեակ թոներով դեղօրայք, բժշկական կազմածներ ու 100 թոն ուտեստեղէն ղրկուած է Ղարաբաղ: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել զգեստեղէնները, փոխադրամիջոցները, եւայլն:

Մամուլի ասուլիսին ներկայացուած տեղեկագրին համաձայն, 2 միլիոն 97 հազար Ֆր.ի գումարին դիմաց եղած ծախքերը կը կազմեն 2 միլիոն 342 հազար Ֆրանք ինչ որ շուրջ 200 հազար Ֆրանքի բաց մը կը նշանակէ: Որպէսզի ծրագիրները ամբողջանան ,այդ գումարին հայթայթումին համար կոչ կ'ըլլայ նուիրատուներու որոնք կրնան միանուագ նուէրով մը կամ ամէնամսեայ մասնակցութեամբ զօրակցիլ ԼՂՀ-ի քաղաքական ճանաչման ջանքերուն ու տեղացի ժողովուրդին առօրեայի բնականոնացման:

ԼՂՀ-ի ներկայացուցիչին հասցէն է.
126, rue Roger Salengro,
69100 VILLEURBANNE

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ - ՎԱՃԱՌՔ

«ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ
ԵՒ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԿԱՅԱՐԱՆ»

Ապրիլ 19 - 24, 1995

1915-ի Մեծ Աղէտի 80-ամեակին առիթով, Լոս - Անճըլըսի Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկը, հովանաւորութեամբ Փասատենայի Համազգայինի Մասնաճիւղին, կազմակերպած է յատկապէս հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ մշակոյթին նուիրուած կարեւոր ցուցահանդէս - վաճառք մը:

Պիտի ցուցադրուին ու մասամբ պիտի վաճառուին հին ու հազուագիւտ հրատարակութիւններ, գորգեր, արծաթագործական առարկաներ, ժամանակակից հայ արուեստագէտներու գործեր, խաչքարեր, հայ պատմութեան, գրականութեան, մշակոյթին եւ ընդհանուր արուեստին վերաբերող հայերէն եւ անգլերէն հրատարակութիւններ, բառարաններ, մանկական գրականութիւն, պատմական Հայաստանի քարտէսներ, մետալներ, որմազդեր, ձայներիզներ, տեսերիզներ, CDներ եւ ա՛յլ բազմատեսակ ճոխ յուշանուէրներ: ... Բոլորն ալ բացառիկ զեղչերով:

Պէտք չէ մոռցուի, որ Հայ Մշակոյթը մեր ժողովուրդի պատմութեան այն կարեւոր բեւեռն է, որ կը յայտնուի տառապանքի եւ ստեղծագործութեան միջեւ, տառապանք՝ որուն մեծագոյնը հանդիսացաւ 1915-ին Հայկական Ցեղասպանութիւնը:

Այս հեռանկարով ալ, կազմակերպիչները Ապրիլին կայացող այս նշանակալից ցուցահանդէսն ու վաճառքը կոչած են «Ապրիլեան Յիշատակարան եւ Մշակութային Վկայարան», որովհետեւ ազգային, պատմական եւ մշակութային մեր գոյութեան վկայութիւնն է որ կը փորձուի տալ՝ Ապրիլ ամսուան ընթացքին. չարաղէտ ամիս մը, որ 1915-ին դարձաւ մեր դարաւոր պատմութեան մեծագոյն Աղէտը յուշող ու խորհրդանշող ողբերգական հանգրուանը, որ պայմանաւորեց մեր ժողովուրդի ներկան եւ նաեւ ապագան:

Մխիթարեան Ցուցահանդէս - Վաճառքը կարեւոր ճիգ մըն է մեր ժողովուրդի գիտակցութեան մէջ վերարթնցնելու Հայ Մշակոյթին հանդէպ ունեցած իր ծարաւը, յարգանքը եւ մանաւանդ սերունդներուն յիշատակ մը աւելի կտակելու իր պատասխանատուութիւնը:

Ձեռնարկը պիտի տեւէ դրեթէ շաբաթ մը, Չորեքշաբթի, Ապրիլ 19-էն մինչեւ Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, եւ բաց պիտի մնայ ամէն օր, կէսօրէ առաջ, ժամը 10-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 9: Այս ձեւով առիթ կը տրուի, որ ամէն դասակարգէ ու շրջաններէ, ինչպէս նաեւ վարժարաններէ, կարենան անհատներ եւ ուսանողներ այցի գալ՝ անպայման յարմար յիշատակ - նուէր մըն ալ միասին տանելով:

Մի՛ կորսնցնէք այս առիթը:

Յարգենք մեր Նահատակները: Յարգենք մեր Մշակոյթը:

Ցուցահանդէսը տեղի պիտի ունենայ Փասատենայի Հայ Կեդրոնին մէջ:

Հասցէ. -
740 E. Washington Bl., PASADENA

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գործու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Յամենայն դէպս, Սուրբը կղզին կը պահէ իր իշխանութեան ներքեւ: Նաւերը, գիշերային ձկնորսութեան համար ըլլայ թէ օտար նաւահանգիստներու հետ առօրեայ կապի համար, բոլորն ալ իր բարեխնամ շուքին տակ ճամբայ կ'ելլեն: Ա՛ն է, որ կ'ողջունէ նաւահանգիստ վերադարձող այնպիսի պահերու երբ ծովը ապիտակած է հիւսիսային հովու խոր ալիքներէն ու երբ վենետիկեան ամրոցին մօտակայքի ղրահապատ նաւերը գանգազօրէն իրենք իրենց վրայ կը դառնան զանոնք դիմագրաւելու համար: Ա՛ն է, որ քեզ կը սրտապնդէ երբ հովը կ'աղաղակէ Պանտոկրատորի անդունդներն ի վար: Եւ երբ լուսածագի մեռեալ խաղաղութեան մէջ ցամաք նետուած ես նաւուդ բեկորներուն ու խառնըշտկուած ուռկաններուդ մէջ կապկըպուած արձանի մը պէս, անո՛ր պատկերին ու շուքին տակ է, որ հոգիդ սփոփանք կը գտնէ: Անո՛ր կը վերաբերի սա զօղալիկ ողջոյնը. -

«Օ Ակիոս Սպիրիտոն մաքսի սոն»: (*)

ԻՈՆԱԿԱՆ ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

25 - 7 - 37

Ծովուն հետաքրքրաշարժ արտադրանքները. - ալիքներէն մաշած ու ծակոտկէն մութ կանաչ շիշի ապակի. թափանցիկ խեցիներ. մաշած ու մաքրամաքուր փայտի կտոր. աղէն ուռած նաւակ. սեւ, փըլփուն, լպրծուն համրիչ մը. օձի պէս իւղասահ մաշկով ծովային բոյսեր. կըրծոտուած եւ ողորկ ժայռեր. արցունքէն ուռած բուստեր. սաթ. ոսկոր. ծովը:

Այս սարաւանդին վրայ մեր կեանքը կ'ընթանայ Եւկլիտեան անթերի սահմանումի մը նման: Գիշերն ու քունը՝ իրենց բուռդ էրատ դեմոնստրանդումով (**) կը լուծեն ու կ'ամբողջացնեն օրը: Իսկ երբ արշալոյսէն առաջ մէկ կողմէն միւսը անհանգիստ դառնալով պահ մը կ'ելլես դիտելու համար առաւօտեան աստղը, որ դեղին ցօղի կաթիլի պէս կախուած է արեւելեան կողմը, ոչ թէ որովհետեւ ընդհատուած է քունդ (որ պատմութիւններու մէջի մահուան պէս գեղեցիկ է), այլ դըլխաւորաբար այս անազմուկ աստղին համար, անուշաբոյր ծառերու կազմած գիծին համար, երազներդ սրբող - տանող մտածկոտ ծովուն համար: Ուստի, շըմոլած կը տարուբերիս երազայինի ու իրականի զուգակցման սահմաններու վրայ, ապա կը վերադառնաս այն շնչող էակին որուն մարմինը - ծովային խեցիի մը ներսիդիին պէս - կ'արձագանգէ ջուրերուն կծկում - ապակծկում տրոփումին:

Գիշերներ կապոյտ ու երկրաչափական: Գորով ներշնչող ու հրապուրիչ լուսին. քու իսկ էութենէն բխածի պէս ջինջ ու պսպղուն բարձրացող լուսինը դրկելու տպաւորութիւն ձգող երկնային կամար: Երբ անոր սեւեռած կը նայիս մինչեւ որ սարսուռով մը ցնցուիս, քու պատկանած աշխարհի մարդկային համեմատութիւնները յանկարծ կը վերահաստատուին: Յանկարծ՝ մրգաստանը կտրելով՝ մարդը կ'ուղղուի դէպի ծովեզերեայ պատը: Հէլէն՝ փառուած մոմ մը բռնած՝ այծը խընամելու կ'երթայ մարգագետնին միւս կողմը: Պատշգամէն պոկուած՝ կը լսուի Պախի երաժշտութիւնը, որ անծանօթ յարակցութիւններու իր գիտութեամբ տարուած՝ ներքին ճմլում միայն կ'առթէ քեզի, որովհետեւ խօսքով անարտայայտելի ապրումներ ենթադրել կուտայ: Եւ որովհետեւ ներկն ու բառերը անօգուտ են պարապը կեցնելու համար, դէպի առաջ կը ծախս, կը փչես, լալտերը կը մարես եւ կը նստիս կ'ունկնդրես՝ պատրոյգին թանձր անադարտ հոտը զգալով ու առաստաղին վրայ արծաթագոյն օղակներու խաղը դիտելով: Ահա այսպէս՝ անկողին մտած երկու երանելի հպատակներ մեծ Անիւին:

27 - 7 - 37

Երէկ երբ արթնցանք, տեսանք որ Եգէական երկկայմ նաւ մը խարսխած էր ծոցին մէջ: Սրբուհի Բարբարա անունը կը կրէր եւ ցռուկին վրայ Եգէական երկու սիրուն մեծ աչքեր գծուած էին՝ «Արդարն Աստուած» մակագրութեամբ: Լուսաճաճանչ ջուրին մէջ ցոլացող աչքերը վերեւի նաւուն կը հայէին: Նաւաստիները սեւ կ'ուտէին ու կրետացիներու բարբարոսական շեշտով կը խօսակցէին: Բայց նաւը իր ողջ էութեամբ եգէական դրոշմ ունէր իր ձեւով, կորաձեւ ու ընդարձակ յետնամասով, խիրայատուկ սարքաւորումով: Շլացնող սպիտակ հողմաղացներու եւ անտաշ մոխրագոյն ժայռի դարերէն ճողոպրած՝ եգէական պարզունակ յետամնացութենէն տասնեօթերորդ դարու վենետիկեան մեր ճոխութեան մէջ նետուած:

Պղատոնական գիծերու աշխարհէն՝ յարդարանքներու աշխարհին մէջ կորսուած:

Մինչեւ իսկ անոր անձնակազմը խանձուած, շըմորած, հեղնախոժոռ տեսք մը ունէր ու չէր փորձեր հաղորդակցութիւն ստեղծել մեր կղզիի շաղակրատ սիրող, մարդամօտ բնակիչներուն հետ: Կէսօրին երկկայմը քարափէն հեռացաւ եւ կարմիր առագաստներու հեղումի մը մէջ ուղղուեցաւ դէպի հիւսիս՝ Քառասուն Մանկունք: Ցողնատանջ պարողի մը պէս՝ դէպի Քառասուն Մանկունք ու ալպանական լեռնապարերը, խելացնոր թիթեռնիկի մը նման ինքզինք ցոլացնելու համար ամպի ու հայելանման օրեւէ ծովածոցի մէջ: Անհանդուրժելի էր անոր մեկնումը տեսնել:

(Շար. 13)

(*) Բնագրին մէջ յունարէնով տպուած է: (Ո՛վ Սուրբ Սպիրիտոն, մեծագործ):

(**) ինչ որ հարկ էր ապացուցանել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Կարպիս Յակոբեան, զաւակները, թոռներն ու ծոռները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ-ի

մահուան առթիւ եւ իրենց ներկայութեամբ քառասունքի հոգեհանգիստին, յարգեցին ողբացեալին յիշատակը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ինչպէս ամէն տարի, Ճապուրեան ընտանիքը ի յիշատակ իրենց հօր՝ Արթին Ճապուրեանի եւ իր 1500 քաղաքի հայ ընկերներու նահատակութեան (աքսորուած, 1915 Ծաղկազարդի օրը Մարաշէն եւ նահատակուած Ուրֆա, Ապրիլին), հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Զատկուան օրը ժամը 10·30-ին Սէն-Շամոնի հայ մատրան մէջ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգող բարեկամներուն եւ հայրենակիցներուն:

80e ANNIVERSAIRE du GENOCIDE des ARMENIENS PERPETRE par le GOUVERNEMENT TURC en 1915

POUR
- La condamnation internationale du Génocide arménien;
- La poursuite en justice des négationnistes;
- La reconnaissance et la réparation;
- Le respect des droits de l'homme.

JOURNEE DE MOBILISATION

POUR LA PREVENTION DES GENOCIDES ET DES CRIMES CONTRE L'HUMANITE

PARIS

LUNDI 24 AVRIL

Sur le Parvis des Droits de l'Homme et de la Liberté — **Trocadéro - Paris**

Programme des manifestations :

10 h 30 — Messe solennelle en l'église apostolique arménienne, 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

12 h 00 — Sur l'Esplanade du Trocadéro
Inauguration de l'exposition "24 AVRIL" dans le hall du Musée de Chaillot.
Projection sur grand écran de "Mémoire arménienne"
Littérature et presse
Exposition de photos documentaires
Documentaires audiovisuels
Création d'œuvres plastiques
Présence culturelle et artistique

17 h 30 — Rassemblement à l'Etoile, angle des avenues des Champs-Elysées et de Friedland

18 h 00 — Dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat Inconnu et ravivage de la Flamme

18 h 30 — Cortège en direction du Trocadéro

19 h 15 — Allocutions de diverses personnalités sur l'Esplanade du Trocadéro

20 h 00 — Marche vers l'Ambassade de Turquie où une motion sera déposée

COMITE POUR LA COMMEMORATION DU 24 AVRIL 1915

Siège : Eglise Apostolique Arménienne, 15, rue Jean-Goujon — 75008 PARIS

Renseignements : Tél. : 42 08 76 49 — Fax: 42 08 09 70

Soutiens financiers à adresser à l'ordre du Comité du 24 Avril.

Le 24 Avril est une journée chômée légale pour tous les salariés d'origine arménienne. Absence légale pour tous les enseignants, élèves et étudiants.

MARSEILLE

PROGRAMME DES MANIFESTATIONS
SOUS L'EGIDE DES EGLISES APOSTOLIQUE, CATHOLIQUE ET EVANGELIQUE ARMENIENNES

MARDI 18 AVRIL

à 12H — *Conférence de presse sur le thème :*
«LE GENOCIDE ARMENIEN, LE DROIT A LA MEMOIRE»
CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
339, avenue du Prado, Marseille 8e
en présence de MM. les Députés et Sénateurs des Bouches-du-Rhône et des Représentants des organisations humanitaires et des Droits de l'Homme

DIMANCHE 23 AVRIL

VEILLEE AU MONUMENT DU GENOCIDE
Dans la cour de la Cathédrale — 339, avenue du Prado
organisée par les jeunes des mouvements arméniens : *Nor Seround, JAF, Jeunesse chrétienne de la Cathédrale, UGAB, Haï Arinouch, CEDCA et Bolsetzi*
21H : *PRIERE DE REQUIEM EN LA CATHEDRALE*
22H : *RASSEMBLEMENT UNITAIRE DE LA JEUNSSE*
dans la salle de la Cathédrale, Projection de vidéo-témoignage sur le Génocide
23H : *VEILLEE DEVANT LE MONUMENT*

LUNDI 24 AVRIL

9H30 : MESSE EPISCOPALE
Célébrée par Mgr Daron GEREJIAN
à la mémoire des 1 500 000 martyrs du Génocide
perpétré par le Gouvernement turc
11H30 : DEPOT DES GERBES AU MONUMENT
prise de paroles des autorités
15H30 : MESSE SOLENNELLE
(en l'Eglise des Réformés)
(Homélie prononcée par Mgr de PANAFIEU nouvel Archevêque de Marseille)
18H RASSEMBLEMENT UNITAIRE
à la station de métro Prado - Périer
Défilé jusqu'au Consulat de Turquie

— ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ —

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ապրիլ 14, Աւագ Ուրբաթ

ՅԻՇԱՏԱԿ ՉԱՐՉԱՐԱՆԱՑ ԵՒ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 16-ին:

Ս· ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Թաղում՝ ժամը 17-ին:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին:

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին:

Ուշադրութիւն· -- Զատիկի Տօնին օրը Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը պատարագէն ետք եկեղեցւոյ բակին մէջ կը կազմակերպէ Տօնական չօրէքներու ու գունաւոր հաւկիթներու վաճառք:

Ս· ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՈՄՈՆ

Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Ուրբաթ, Ապրիլ 14· -- Թաղման Թափօր՝ ժամը 18-ին:

L'ECOLE ARMENIENNE
« SIAMANTO »
DE BAGNEUX - CACHAN
présente
NAREK DOURIAN
ET SA TROUPE D'ARMENIE
dans

KATCH NAZAR

EN DERNIERE REPRESENTATION
Le Mardi 18 Avril à 20 heures 30
THEATRE VICTOR HUGO
14, avenue Victor Hugo, Bagneux

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

Հայ Կրթական Եւ Մշակութային Միութիւն

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 16
կէսօրին ժամը 13-ին
Փարիզի
Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ

ընտանեկան ջերմ մթնոլորտ, անակնկալներ, հաւկթախաղ, հարիտ (ֆլուն), նուէրներ, վիճակահանութիւն

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
48 - 24 - 63 - 89
Թիւին:

CONCERT SPECTACLE

CROIX-BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE
SECTION TER TAVTIAN DE CHAVILLE 1935 -1995

LE SAMEDI 6 MAI 1995
À 20H30

QUATUOR ANI
ENSEMBLE DE MUSIQUE ARMÉNIENNE
KÉRAM
TROUPE DE DANSE AKHTAMAR
COMPAGNIE RICHARD MOURADIAN
VICKEN

THÉATRE "ATRIUM" À CHAVILLE

3 BIS PARVIS R.SCHUMAN
885 AV R.SALENGRO - 92370 CHAVILLE
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS AU (1) 47 50 29 04

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԴԷՊԻ

ՏԷՐ-ԶՕՐ

Կազմակերպութեամբ՝ Ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Շրջանային վարչութեան
Մեկնում՝ ԱՊՐԻԼ 30 -- Վերադարձ՝ ՄԱՅԻՍ 10
Ճամբորդութիւն՝ Syrian Arab Airlines ընկերութեան թռիչքներով
Երթեւեկի գին՝ 2950 Ֆր·
Ապահովագրութիւն՝ անձնական -- Վիզա՝ ձրի
Կեցութեան ծախք՝ օրական 50 ամ· տոլար

Այս գինը կը ներփակէ հետեւեալները՝
ա) Պանդոկ բ) Օրական երեք ճաշ գ) Օթօքարի սպասարկութիւն
դ) Այցելութիւն Սուրիոյ տեսարժան վայրերը

1- ՏէրԶօր (պատարագ, յուշակոթողի զետեղում)
2- Մարկատէ (վերջերս գտնուած հայ աճիւններու վայր)
3- Հալէպ 4- Քէսապ 5- Լաթաքիա 6- Փալմիր 7- Դամասկոս:

-- Տեղերը սահմանափակ են --

Արձանագրութեան ժամկէտ՝ ԱՊՐԻԼ 15

Յաւելեալ տեղեկութիւններ ստանալու համար դիմել՝

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
17, rue Bleue, 75009 PARIS — Tél. : 48 24 46 57 — Fax : 48 24 98 97

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 13
JEUDI
13 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.571
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.571

ԵՐԵՒԱՆ – ՀԵՌԱՏԻՊ – ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 9/12)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Ապրիլ 10-ին, նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի գլխաւորած պատուիրակութիւն մը պաշտօնական այցելութեան մը համար Սոֆիա մեկնած է: Հայաստանի նախագահը տեսակցութիւններ ունեցած է Պուլկարիոյ նախագահին, վարչապետին, Խորհրդարանի նախագահին եւ հայ գաղութին հետ: Նախագահը այցելած է նաեւ Սոֆիայի համալսարանը եւ հայկ. պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է երկրին գործարար շրջանակներու ներկայացուցիչներուն հետ: Ստորագրուած են երկու երկիրներու յարաբերութիւնները եւ համագործակցութիւնը ամրապնդելու մասին համաձայնագրեր եւ այլ պայմանագրեր:

ՌՈՊԷՐ ԱՄԻՐԵԱՆ ԿԵԴՐ. ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ

Ապրիլ 10-ին Հայաստանի Խորհրդարանը շարունակած է իր հերթական եռօրեայ նիստերու շարքը: Նիստին նախագահած է ԳԽ-ի նախագահի Ա. տեղակալ Արա Սահակեան, որ ներկայացուցած է երեսփոխանական ընտրութեանց կապակցութեամբ՝ ընտրական յանձնաժողովի նախագահի պաշտօնին Ռոպէր Ամիրեանի թեկնածութիւնը ուսումնասիրելու Լ. Տէր-Պետրոսեանի առաջարկը: Ապա, երեսփոխանները ունկնդրած են թեկնածուին զեկուցումը, որմէ ետք Խորհրդարանը որոշած է զինքը նշանակել Կեդր. Ընտրական Յանձնաժողովի Նախագահ:

Իսկ կէսօրէ վերջ, վարչական իրաւախախտումներու եւ քրէական դատավարութիւններու օրէնսգրքին մէջ փոփոխութիւններ եւ լրացումներ կատարելու հարցին մասին զեկուցումով հանդէս եկած է Արդարադատութեան նախարար Վահէ Ստեփանեան: Ան յատկապէս անդրադարձած է ուժանիւթի մարզէն ներս գործուող յանցագործութիւններուն եւ անկանոնութիւններուն, շեշտելով որ պէտք է խստացնել պատիժները: Այս նիւթին շուրջ Ուժանիւթի նախարարութեան տեսակէտն ալ ներկայացուցած է փոխ-նախարար Եուրի Մինասեան:

ՍԵՒԾՈՎԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Աթէնքի մէջ Ապրիլ 14-ին կը բացուի սեւծովեան Համագործակցութեան արտաքին նախարարներու Ե. համագումարը: Կը մասնակցի նաեւ Վ. Փափազեան որու կ'ընկերանայ պատուիրակութիւն մը:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Կառավարութեան Ապրիլ 6-ին գումարուած նիստին քննարկուած եւ վաւերացուած է ընկերային ապահովութեան 1995 տարեշրջանի պիւտճէն: Նախատեսուած է 1 միլիառ 275 միլիոն Դրամի մուտք, որմէ կը տրամադրուի 1 միլիառ 99 միլիոն Դրամ՝ նպաստներու վճարման եւ 136 միլիոն Դրամ ալ՝ առողջապահութեան միջոցներու: Ընդունուած է նաեւ Հայաստանի պաշտօնական զեկուցումին ներածականը, որ պիտի կարդացուի Սեպտեմբեր 4 - 15-ին ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան տակ Փէքին գումարուելիք կիներու նուիրուած միջազգային համագումարին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ կ'ուզէ վերջնապէս ճզմել Չեչէնիան եւ ժամէ ժամ քարուքանդ կ'ընէ դիմադրութեան վերջին բերդերը: Սամաշկի փոքրիկ գիւղն ալ անձնատուր եղած է եւ ականատեսներու համաձայն ռուսական բանակը ամէն վայրագութիւն գործած է բնակչութեան վրայ: Ծերուկ մը կը պատմէ.-- «Կը սպաննեն մանուկները, ծերերը, հաշմանդամները, կը ռմբակոծեն գիւղերը: Աւելի գէշ է քան 1944-ին, երբ սովէ ու ծարաւէ կը մեռնէին տեղահանութեան ատեն»: Ուրիշ մը դառնութեամբ կ'արտայայտուի.-- «Եւրոպան դաւաճանեց մեզի: Մայիս 9-ին, Մոսկուա պիտի տօնէ յաղթանակը ֆաշիզմի դէմ, մինչ հոս ան կը յաղթանակէ: Ինչո՞ւ Միթերան Ելցինի ձեռքը սեղմելու կ'երթայ»: Չեչէնները այլեւս «գիւղ մը որ կը քալէ» մկրտած են իրենց նոր նախարարապետը՝ Խաչիեւ, որ ջանք կը թափէ Մոսկուայի խամաճիկի տպաւորութիւն չձգելու համար: Խոստացած է նոյնիսկ հանրաքուէ մը կազմակերպել անկախութեան վերաբերող:

ՀՌՈՄԻ մէջ կատարուած է էտտա Չիանոյի թաղումը: Մուսոլինիի աղջիկը մեռած է 85 տարեկանին: Խզած էր հօրը հետ երբ ան մերժած էր ներում շնորհել իր փեսային՝ Չիանոյի (Արտաքին Նախարար) որ մահուան դատապարտուած էր իբրեւ դաւաճան:

Մ. ՊԱՐԶԱՆԻ, Քիւրտիստանի Դեմոկրատ կուսակցութեան պետը չէ պատասխանած Անգարայի, հաւանական գործակցութեան մը համար հիւսիսային Իրաքի սահմանային գօտիին հսկողութիւնը ապահովելու նպատակով: Ալ-Հայաթ-ի տուած հարցազրոյցով մը Պարզանի կ'ըսէ թէ իր կուսակցութեան եւ հաւանաբար Թալապանիի կուսակցութեան մէկական պատուիրակութիւն Անգարա պիտի երթան այդ հարցին մասին խօսելու համար: Միւս կողմէ, Թրքական դատարան մը ազատ արձակած է մարդկային իրաւանց երեք զինուորեալներ:

ՏԱՃԻԿ -- ԱՖՂԱՆ սահմանին վրայ շատ բուռն բախումներ տեղի կ'ունենան Տաճիկներու եւ ՀԱՊ-ի իսլամապաշտ զինուորներու միջեւ: Մոսկուա կը ջանայ առաջքն առնել Իսլամի բարգաւաճման Կեդրոնական Ասիոյ մէջ, բայց իր զօրքերը մխրճուած են քաղաքացիական պատերազմի մը մէջ: Կ'ըսուի թէ ցարդ 200 մեռեալ կայ:

ՌՈՊԷՐ ՀԻՒ, համայնավար թեկնածու, Մարսէյլի մէջ է, որ բազմութիւն կրցած էր համախմբել եւ եռանդուն ճառ մը խօսիլ դատապարտելով ռուսական միջամտութիւնը Չեչէնիոյ մէջ, որ նման է Աֆղանիստանի միջամտութեան նոյնքան դատապարտելի (ի դէպ, ատենին, Մառշէ կողմնակից էր Աֆղանիստանի միջամտութեան):

ԷՎՐԻԻ (փարիզեան արուարձան) նորակառոյց Մայր տաճարի բացման պատարագը տեղի ունեցած է Ապրիլ 11-ի իրիկունը: Եկեղեցիին ճարտարապետն է՝ Մարիօ Պոթա որ 1.250.000 կարմիր աղիւսներով հսկայ գլան մը յղացած է, որ բաւական ալ կը քննադատուի: Առաջին Մայր տաճարն է որ կը շինուի դարէ մը ի վեր Ֆրանսայի մէջ: 65 միլիոն Ֆր. արժած է: Շուրջ 1250 հոգիի տեղ կայ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՐՑԱԽՈՅԶԵՐԸ ԿԸ ՍՏԵ՞Ն

Ընտրութեան նախօրեակին հանրային կարծիքին մէջ աւելի տեղ ունին հարցախոյզերը իրենց արդիւնքներով, քան՝ թեկնածուները իրենց խօսքերով: Անոնք մէկ օրէն միւսը յաղթանակին մօտը կը զետեղեն անակնկալ անուն մը ու հաւանական նկատուած ուրիշ մը կը զեղչեն անկակալութիւնները: Շատ չեն ալ ազդուիր երբ յայտնուի թէ սխալած են իրենց ենթադրութեան մէջ: Արդէն այս մասին ի յառաջագունէ կայ արդարացում մը. այդ մարդին տիրողները կ'ըսեն թէ իրենց գործը չէ քուէարկուներու հակազդեցութիւնը գուշակել, այլ կը ճշդեն որոշ պահու մը չեշտուած հակումները:

Ֆրանսա բնակչութեան թիւի հաշւով հարցախոյզերու առաջին երկիրն է, թէ՛ որպէս արտադրող, թէ՛ որպէս սպառող: Տարուան սկիզբէն ի վեր արդէն քուէարկութեան մասին 50 հարցախոյզ կատարուած է: Այդ գործին լծուած են կէս երկոտասնեակ մը հիմնարկներ: Անոնք ընդհանրապէս քանի մը հարիւր հոգինոց նմոյշ խումբերով կ'ունենան իրենց արդիւնքները ինչ որ 5 -- 10% սխալելու բաժին կ'ենթադրէ:

Հարցախոյզի հիմնարկներու պատասխանատուները իրենք երկու գլխաւոր դժուարութենէ կը գանգատին: Անոնցմէ առաջինը կարելի է «պատշաճեցում» կոչել. երկրորդը ընտրական փոփոխամտութիւնն է եւ բացակայութեան երեւոյթը: Պատշաճեցումը ի գործ կը դրուի այն պարագային երբ տրուած պատասխաններով յայտնուած արդիւնքը բնաւ չի յարմարիր տուեալ թեկնածուի մը նախորդ ընտրութեան ստացած արդիւնքին: Այն ատեն, հարցախուզական հիմնարկները առնուած պատասխանները փոքր յարդարումի մը կ'ենթարկեն, ներդաշնակելով զանոնք անցեալի արդիւնքներուն ու ընտրողներու տրամաբանութեան հետ: Բացակայ պատասխաններու գլխաւոր հատուածը կը ներկայացնեն տարեց անձեր որոնք կը մերժեն դուռ բանալ ու պատասխանել հարցախոյզերու. երկրորդ խումբ մըն ալ կը կազմեն հողագործները որոնք երբեք ազատ չեն ըլլար օրուան ընթացքին: Լրացնելու համար այս պակասները, նկատի կ'առնուին նոյն յատկանիշներու տէր մարդոց պատասխանները, թէեւ ոչ ոք կրնայ երաշխաւորել 100% նոյնութիւն մը:

Կը թելադրուի նաեւ հարցումը թէ որքա՞ն վստահելի է նախկին քուէարկութիւններ նկատի առնել: Այսօր կարելի՞ է նոյնացնել երէկուան համայնավար քուէները եւ այսօր Հիւի տրուելիքները: Կան նաեւ կամաւոր մոռացկոտութիւնները եւ վրէպները. այսպէս, շատ շատեր չեն խոստովանիր որ Լը Փէնին տուած են իրենց քուէն: Անոնց վրայ հիմնուած ենթադրութիւններն ալ կ'աւելցնեն սխալի բաժինը: Առաջին անգամ թեկնածու ներկայացողներն ալ կը դժուարացնեն ենթադրութիւնները:

Նշանակալի ձեռնպահութիւնը վերջին տարիներու երեւոյթ է. ան կ'արտայայտէ յուսախաբ քուէարկուներու բողոքը: Հետաքրքրական է հակումներու անկայունութիւնն ալ: Արձանագրուած արդիւնքներու համաձայն, 1958 -- 1981 ժամանակաշրջանին մեծամասնութեան այնքան փոփոխութիւն տեղի չէ ունեցած, որքան՝ 1981 -- 1993:

Հետաքրքրական է քաղաքագէտի մը հետեւեալ արտայայտութիւնը. «Շիրաքի դէմ Պալատիւրի թեկնածութիւնը հիմնըւած է պետութեան բարձրագոյն դիրքին վրայ գտնուելու հանգամանքին ու հանրային կարծիքի նեցուկին վրայ: Հանրապետութեան պատմութեան մէջ նախընթաց է երեւոյթը որ թեկնածու մը յայտնուի հակառակ իր կուսակցութեան կամքին, շնորհիւ միայն հանրային կարծիքին: Բայց պէտք չէ մոռնալ որ հանրային կարծիքը յաճախ անողնայար է, փխրուն, փոփոխական: Ան պատմութիւն կերտելու հանգամանքէն զուրկ է»: Ապրիլ 23-ի եւ Մայիս 7-ի արդիւնքները ցոյց պիտի տան թէ ճի՞շդ է ըսուածը:

ԲԱՔՈՒ - ԱՆԳԱՐԱ ՔԱՐԻՒՂԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 12-ին, Բաքուի մէջ Թուրքիա եւ Ազրպէյճան քարիւղային համաձայնագիր մը կը ստորագրէին աղերի քարիւղի շահագործման համար: Նախագահ Ալիեւ 1,75%-էն 6,75%-ի կը բարձրացնէ Թուրք ԹՓԱՕ ազգ. ընկերութեան բաժինը միջազգային Քոնսորսիումին մէջ: Թանսու Չիլլէր Բաքու գացած էր այդ կապակցութեամբ: Անցեալ Սեպտեմբերին ստորագրուած ընդհանուր համաձայնագիրը 7,4 միլիառ տոլարի արժողութիւն կը ներկայացնէր, ինչ որ պատճառ էր որ «դարու պայմանագիրը» մկրտուի: Թուրքեւազերի այս նոր կարգադրութիւնը յաջողութիւն մը կը նկատուի Թուրքիոյ համար ի հեճուկս Իրանի, որ դուրս կը մնայ: Թուրքիոյ զօրավիգ էին Միացեալ - Նահանգները, որոնք նաեւ նեցուկ են Թուրքիոյ, քարիւղատարին համար: Անգարա կ'ուզէ որ իր հողէն անցնի եւ յանգի Ճէյհան Եումուրթալըք Միջերկրականի վրայ: Թ. Չիլլէր միայն երկու ժամ պիտի մնար Բաքու եւ գլուխ գլխի ալ տեսնուէր Ալիեւի հետ: Խօսակցութեան նիւթ պիտի ըլլար նաեւ Ղարաբաղը, ըստ Թուրք մամուլին:

MEMOIRE A DEUX VOIX

Այս խորագրին տակ է որ լոյս տեսաւ հատոր մը զոր ստորագրած են Ֆ. Միթերան եւ Էլի Վիզէլ եւ որ կը ներկայանայ զրոյցի ձեւին տակ: Տեսակ մը կտակն է նախագահին որ կը խօսի ամէն բանի մասին, մանկութենէն ցայսօր. ոչ մէկ բանէ կը խուսափի, ոչ իսկ՝ Պուսքէէն: Եօթը տարիներու երկայնքին տեղի ունեցած են այս խօսակցութիւնները եւ կը յիշուի թէ ճիշդ երկու տարի առաջ, բաւական աղմուկ եղաւ երբ Ժագ Աթալի հրատարակեց իր գիրքը՝ Վերպաթիմ ուր կային Միթերանի եւ Վիզէլի խօսակցութիւններէն հատուածներ: Դատ ալ բացուեցաւ հրատարակիչին կողմէ, բայց ընթացք չտրուեցաւ:

Այս հատորին հրատարակութեան առթիւ Միթերան Պեռնար Փիվոյի հիւրը պիտի ըլլայ Ուրբաթ (Ապրիլ 14) իրիկուն:

ՋԱՒԱԽՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Հայաստանի մամուլը պարբերաբար կ'արձագանգէ Վրաստանի հայախիտ շրջանին՝ Ջաւախքի նեղութիւններուն, հարցերուն, մտահոգութիւններուն։ Ըլլալով Հայաստանի սահմանակից գօտիին մէջ եւ ունենալով միակտուր կազմ մը, հասկնալի է որ Ջաւախքի հայութիւնը նեղութեան յաճախակի պատճառներ կ'ունենայ որպէս փոքրամասնութիւն։ Այդ պատճառները եթէ մասամբ հետեւանք են տնտեսական ու քաղաքական տատանումներէ տիրապետուած երկրին կացութեան, լայն բաժինով մըն ալ կը ծնին Հայաստանի հանդէպ ոչ միշտ բարեացակամ իշխանութիւններու վարուելակերպէն։

«Ազգ»ի Մարտ 28-ի թիւին մէջ լոյս տեսած է Միսաք Թորոսեանի հարցազրոյցը «Ջաւախք ժողովրդական շարժում» կազմակերպութեան նախագահ Սամուէլ Պետրոսեանի հետ։ Ս. Պետրոսեան կը խօսի շրջանին ներկայի քաղաքական անցքերուն ու իրենց համար անոնց անբաղձալի հետեւանքներուն մասին։

Շարժումը համաքայլ եղած է Հայաստանի մէջ 1988-ին սկսած նորութիւններուն։ Հինգ հոգիով Ախալքալաքի մէջ ստեղծուած «Ջաւախք» կոմիտէն յաջորդ Յունիսին հիմնադիր ժողովին վերածուած է «Շարժում»ի։ Ատոր հետ կը սկսի Զ. Գամսախուրդիայի գլխաւորած իշխանութեան առաջին ոտնձգութիւնները։ Նախագահին մարդիկը կու գան շրջանի Հայերուն ըսելու որ իրենց հայրենիքը Հայաստանն է եւ թէ պէտք է հոն երթան։ Ատիկա առաջին ազդակը կ'ըլլայ որպէսզի «Ջաւախք ժողովրդական շարժում»ը քաղաքական բնոյթ ստանայ։ Ճակատումը կը լրջանայ, յատկապէս երբ Զ. Գամսախուրդիա նոյն շրջանին հրամանագիրով մը կ'արգիլէ Ջաւախքի մէջ տուներու առուծախը Հայերու կողմէ։ Կը փորձէ նաեւ հոն ռազմական մեծ ուժ զետեղել, բայց Շարժումը թոյլ չի տար։

Երբ Վրաստանի իշխանութեան գլուխը կ'անցնի Է. Շեւարնաձէն, աւելի դրական տրամադրութիւններ ունենալով հանդէպ հայութեան հանդէպ, չի յաջողիր մեծ բան փոխել։ Մտահոգիչ է կարդալ թէ «Այսօրուայ վրաստանի կառավարութեան մէջ կան ուժեր որոնք ձգտում են ապակայունացնել իրավիճակը Ջաւախքում։ Առանձին մութ ուժեր են գործում Ջաւախքում եւ աշխատում են Հային Հայի դէմ հանել»։ Որպէս դիմադրելու արարք այս կարգի դաւերու, տեղւոյն վրայ կը ստեղծուի մարմին մը «Լիազօրներու Խորհուրդ» կոչուած, որ աւելի քան տարի մը կը ղեկավարէ շրջանը։

Ջաւախքին մաս կը կազմեն Բոգդանովկան, Ախալքալաքը, Ասպինձան, Ախալցխան, Ադիգենը եւ Բորժոմը։ Այս վերջինը, Ս. Պետրոսեան կ'ըսէ թէ բուն վարչատարածքին մաս չի կազմեր, բայց վրացական իշխանութիւնը այդ կարգադրութիւնը ըրած է հոն ապրող Վրացիներու թիւով փոխելու համար բնակչութեան համեմատութիւնը եւ աւելցնելու վրացական տոկոսը։ Ասկէ զատ, անտեսելով որ շրջանի կեդրոնը Ախալքալաքն է, Ախալցխան վերածած են կեդրոնի, հոն բուն վրացական իշխանութիւն հաստատելով ու ձեւի համար միայն մէկ — երկու Հայու տեղ տալով, մինչ բնակչութեան մօտ կէսը Հայեր են։

Ս. Պետրոսեան կ'ըսէ թէ իրենց Շարժումը կը համաձայնի վարչական փոփոխութեան մը եթէ Բորժոմը դուրս ձգուի Ջաւախքէն եւ պաշտօնեաներուն կէսը Հայեր ըլլան, կամ կեդրոնը տեղափոխուի Ախալքալաք։

Քաղաքական այս անհանդարտութեան քով Ջաւախքը ունի տնտեսական խնդիրներ ալ որոնք որոշ պարագաներու մէջ աւելի անմիջական ազդեցութիւն կ'ունենան շրջանի Հայութեան վրայ։

Զրուցավար Մ. Թորոսեան դիտել կու տայ որ տեղւոյն վրայ տեւական աշխատանք չգտնուելուն պատճառով գործօն ուժին մեծ մասը Ռուսաստան կը մեկնի. սակայն, ռուս կառավարութեան որոշումով Վրաստանի քաղաքացիները չեն կրնար Ռուսաստան մեկնիլ։ Իսկ Ջաւախքցին չի կրնար ապրիլ որպէս վարձատրութիւն ստանալով արժեզրկուած կուպոնը։ Ս. Պետրոսեան կը բացատրէ որ հարցը ներկայացուցած են Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան որ Մոսկուայի հայկական դեսպանատան միջոցով փոխանցած է ռուս Արտաքին Նախարարութեան։ Կը սպասեն յարմար կարգադրութեան մը որպէսզի գոնէ կարենան ժամանակաւոր կերպով երթալ ու աշխատիլ։

Այլ հարց մըն ալ այն է որ մեկնողներու մաս կը կազմէ մտաւորական տարրը որմէ զուրկ մնացած է արդէն Ախալցխայի հայ բնակչութիւնը որ ամբողջին մօտ 50%-ը կը կազմէ։

Որպէսզի ժողովուրդը տեղւոյն վրայ մնայ, անհրաժեշտ է որ լուծուին կենցաղային հիմնական խնդիրներ։ Կան տեղեր, ինչպէս օրինակ, Գումբուրդօ գիւղը ուր կ'ըսէ թէ ըմպելի ջուր անգամ չըկար։ Դիմած են Լ. Տէր-Պետրոսեանի որ հրահանգած է գիւղին ջրատարը կառուցանելու համար 15 միլիոն ռուբլի եւ 40 թոն վառելանիւթ յատկացնել։ Պէտք է կառուցուի նաեւ Աշոցք - Ախալքալաք ճամբուն քանդուած մասը։ Հայաստանի կառավարութիւնը օժանդակելու պատրաստակամութիւն յայտնած է։ Համաձայնած է նաեւ կատարուած դիմումին որ Մեծամօրի ատոմակայանը բացուելէն ետք ելեկտրականութիւն տրուի նաեւ Ջաւախքին։ Այդ պարագային շրջանը կրնայ օրական եօթը ժամ հոսանք ունենալ։

Ընդհանուր առմամբ ուշադրութիւնները կեդրոնացած կ'ըլլան առաւելապէս Ղարաբաղի ռազմադաշտի իրադարձութեան ու Հայաստանի քաղաքական անցքերուն վրայ. յաճախ կ'անտեսուին տնտեսականն ու առօրեայի այլ խնդիրներ։ Կը մոռնանք որ երկիրը ժողովուրդով է երկիր, թերեւս աւելի, քան՝ տարուած քաղաքականութիւնը։ Ու որպէսզի ժողովուրդը կարենայ ցանկալի երկիրը ձեւացնել, անհրաժեշտ է որ առանձին չըմնայ տնտեսական ծանր պայքարին մէջ։ Այս առումով, Հայաստանի ժողովուրդին վիճակած անտարբերութեան յաճախակի գանգատներուն քով, նշանակալից է Ջաւախքի մէկ գիւղին ջուրի հարցը հարթելու համար նախագահին միջոցով եղած կարգադրութիւնը. նոյնպէս եւ ելեկտրականութիւն տալու խոստումը, ճամբուն վերանորոգումին պատրաստակամութիւնը։ Բաներ որոնք անկասկած պիտի դիւրացնեն Ջաւախքցիին առօրեան, որոնց եթէ հետեւին քաղաքական նպաստաւոր քայլեր ալ, նախկին խորհրդային շրջանի այս մեծագոյն ու ամէնէն մօտ «փիւռք»ը կրնայ հանգիստ շունչ մը քաշել։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

LIVRES REÇUS

REVUE D'HISTOIRE ARMENIENNE CONTEMPORAINE

Annales de la Bibliothèque Nubar de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance

Tome I

1995

Directeur : *Raymond H. Kevorkian*

Paris, 1995.

ՓՐՈՖ. ԺԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

ԽՄԲ. -- Շրջանէ մը ի վեր Փարիզ կը գտնուէր Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի արտասահմանեան գիտական կեդրոններու հետ կապերու պատասխանատուն, *մոլէքիուլէր* կենսաբանութեան բաժնի վարիչ՝ Ժան Յակոբեան։ Այս առթիւ մեզի յանձնուած է իրեն հետ կատարուած հետեւեալ հարցազրոյցը. --

⁂

-- Գիտենք որ դուք յաճախ էք լինում Ֆրանսիայում, այս այցելութեան պատճառը ո՞րն է։

-- Հայաստանի Ազգային Գիտութիւնների Ակադեմիայի նոր ղեկավարութիւնը, ի դէմս պրեզիդենտի, փոխ-պրեզիդենտի, գիտակցելով անկախ Հայաստանի գիտութեան ինքնուրոյն զարգացման դժուարութիւնները, դիմեցին աշխարհում ընդունուած ձեւերի՝ հայթայթել համաշխարհային ֆոնդերի միջոցով ֆինանսական հնարաւորութիւններ, կապեր հաստատել տարբեր երկրների գիտական կենտրոնների հետ։ Այս ծրագիրը արդէն սկսել է գործել։ Հայաստանի գիտնականները կապեր են հաստատում տարբեր միջազգային ֆոնդերի հետ, օրինակ՝ Ցորոսի միջազգային կենտրոնի (ԱՄՆ), ԻՆՏԱՍ եւրոպական գիտական միջազգային ֆոնդի, բրիտանական Թագաւորական միութեան հետ եւ այլն։ Ֆրանսիան յայտնի է իր բարի ձգտումներով հանդէպ Հայաստանի, այդ հարցում արդէն կան աւանդական դարձած գիտական կապեր՝ մաթեմատիկայի, պատմութեան, կենսաբանութեան ասպարէզներում։ Օրինակ՝ կենսաբանութեան մէջ առաջինը Հայաստան եկաւ եւ գիտական կապեր հաստատեց Ժան - Գլօտ Գույումճեանը, յետոյ Արա Յովհաննէսեանը, Արման Դաւիթեանը, Տընիզ Փոլանը իր խմբի հետ։ Ցուցանիշ էր եւ այն, որ վերջին ակադեմիական ընտրութիւններին ֆրանսիական երկու գիտնականներ ընտրուեցին Հայաստանի Ակադեմիայի արտասահմանեան անդամներ, դա Սերժ Քըրքեաշարեանն էր եւ Գլօտ Մութաֆեանը։

Ժամանակը թելադրում է արդէն պահանջներ, հաստատելու Հայաստանի գիտութիւնը ֆինանսաւորող ֆոնդ, որը տեղեակ լինելով հայկական գիտութեան իրավիճակին նպաստի. չէշտենք միայն գիտութեան զարգացումն ու պահանջները։ Ֆրանսիայում իմ գտնուելու պատճառներից մէկը եւ դա է։ Այդ ճանապարհին արուել են արդէն շատ կարեւոր քայլեր, դա «Արարատ» գիտական ֆոնդի հաստատումն է, եւ յոյս ունենք, որ մօտ ժամանակներս այդ ֆոնդի գործունէութիւնը կ'ընդլայնուի եւ արդիւնքները կը լինեն զգալի։

-- Մեզ հասած լուրերը ասում են այն մասին, որ Հայաստանում գիտութիւնը կարծես թէ դադարել է գոյատեւել, որի հետեւանքով շատ գիտնականներ հեռանում են Հայաստանից կամ էլ թողնում են գիտութեանը։

-- Այս հարցի պատասխանը ունի մի քանի կողմեր։ Իրօք տնտեսական ճգնաժամի պատճառով (լոյսի պակասութիւնը, աշխատավարձների անբնական ցածր լինելը) որոշ գիտական ուղղութիւններ, որոնք համաշխարհային գիտութեան մէջ ունէին իրենց դէմքը, չունեն հնարաւորութիւն զարգանալու։ Նախորդ իրավիճակի ժամանակ մենք սովոր էինք առատ կամ համեստ, սակայն միշտ ստանալ օգնութիւն կենտրոնից, Մոսկուայից։ Այժմ այդ աղբիւրը բնական է, չի գործում եւ Հայաստանի գիտնականները ստիպուած պէտք է յաղթահարեն նախկին մտածելակերպը եւ յարմարուեն նոր վիճակին, որը գիտութիւնը նոյնպէս պէտք է դնէ սեփական զարգացման ուղիների վրայ։ Իրօք որոշ գիտնականներ հեռանում են Հայաստանից, չքննադատելով նրանց, ասենք, որ դա հարցի ամենահեշտ լուծումն է։ Մի այլ խումբ գիտնականներ գնում են Հայաստանից, յուսանք, որ ժամանակաւոր։ Հեռանում են Հայաստանից էքսպերիմենտալ գիտութեան ներկայացուցիչները, որոնց համար չկան աշխատանքային պայմաններ։ Փոքր թիւ են կազմում այն խումբ գիտնականները, որոնք հեռանում են վերջնականապէս գիտութիւնից, հիմնականում դրանք պատահական մարդիկ են գիտութեան մէջ եւ նրանց բացակայութիւնից գիտութիւնը չի տուժում։ Կայ մէկ այլ ծրագիր, գիտակցաբար ուղղարկել այլ գիտնական կենտրոններ, հիմնականում երիտասարդների, կարճատեւ, երկարատեւ գործուղումների։ Սրա նպատակն է, չըկորցնել ժամանակ, չկորցնել աճող գիտնականներին Հայաստանի համար։

-- Ի՞նչ կարծիք ունէք Հայաստանի զարգացման ուղիների մասին։

Սկսենք նրանից, որ չնայած անբնական ծանր պայմաններին, ես չեմ դադարում լաւատես լինելուց, չէ որ մեր ծրագրերը արդէն խօսում են մեր հաւատի մասին։ Հայաստանում կան մի խումբ տոկուն գիտնականներ, որոնք ունենալով ամէն հնարաւորութիւն Հայաստանից հեռանալու, շարունակում են գործել եւ անել ամէնը մեր գիտութիւնը նորից բարձրացնելու համար։ Յայտնի է, որ Հայաստանը կարող է իր ուրոյն դէմքը ունենալ գիտութեան, արուեստի, մշակոյթի մէջ։ Չէ որ Հայաստանի գիտութեան համար աւանդական դարձած կոնֆերանսները, սիմպոզիումները, հանդիպումները շարունակում են իրենց գոյատեւումը։

Համոզուած եմ, որ չնայած դժուարութիւններին, թէ՛ քաղաքական, թէ՛ տնտեսական, Հայաստանը կը ձեւաւորուի որպէս ինքնուրոյն պետութիւն եւ այդ հարցում շատ մեծ դեր կը խաղայ գիտութեան զարգացումը եւ ամրապնդումը։

29. 03. 1995 թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Տէսինի «Ազատութեան» հրապարակը, յետմիջօրէի մը կարճատեւ միջոցին, դարձաւ քառուղին տարբեր հորիզոններէ ժամանող Հայուն։ Կիրակի, Ապրիլ 2-ին, Վալանս, Վիէն, Կրընոպլը, անցնելով Լիոնի բոլոր արուարձաններէն, բաւար բազմութիւն մը՝ մօտ հազար հոգի, յորդած էր հոն, ապրիլեան անոյշ արեւին տակ ոգեկոչելու Մեծն Եղեռնի ցեղասպանութեան յիշատակը։ Կէսօրէ ետք, ժամը 4-ին, ոստիկանական աչալուրջ ցանց մը ու հեռատեսիլի երրորդ կայանը՝ տեղ գրաւած էին հրապարակին վրայ Նահատակաց յուշարձանին շուրջ, ուր հայկական անհամար դրօշակներ կը ծածանէին ֆրանսականին կողքին։ Տեղւոյն քաղաքապետ՝ Փիէռ Քրեսոզ, Ռոնի երեսփոխան՝ Մարթին Տաւիտ ու այլ քաղաքական գործիչներ իրենց ներկայութեամբ երաշխաւորած էին 80-ամեակի այս ոգեկոչումը։ Հոգեհանգստեան արարողութիւնը հովանաւորեցին երեք կղերականներ. Նարեկ Ա. Քհնյ. Վարդանեան՝ Վալանսէն, Ղեւոնդ Ա. Քհնյ. Յարութիւնեան՝ Տէսինէն, Իսահակ Քհնյ. Հէքիմեան՝ Լիոնէն ու Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ պատուելին՝ Գրիգոր Խայիկեան։ Կային նաեւ Հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետը՝ Կղեմէս Վրդ. Մալճեան, «Լէա ու Նափոլէոն Պիւլլիւքեան» Հիմնարկի նախագահը՝ Փիէռ Մարիոն, Հայ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան ներկայացուցիչը՝ Փաթօ Պետրոսեան ու տոքթ. Ժոէլ Սարգիսեան՝ Լիոնի Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ։

Աղօթքի պահերուն յաջորդեցին Աւետարանի ընթերցումն ու ննջեցեալներու նուիրուած շարականներ՝ որոնց երգեցողութիւնը կատարեցին Տէսինի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ, Լիոնի Ս. Յա-

կոր եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» ու Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ «Ս. Մեսրոպ» երգչախումբերը՝ միացեալ, ղեկավար Վահան Գալընտրեանի ուշադրութեան տակ: Օրուան խօսնակը՝ Սթեֆանի Թաշճեան կըրկին արծարծեց ութսուն տարի ետք ոգեկոչումի մը նշանակութեան հարցը: «Այսօր, Մեծ Եղեռնի մէկուկէս միլիոն զոհերու ու վերապրողներու օրն է, որոնց յիշողութեան մէջ տակաւին փորագրուած են չարքի պատկերները: Ինչպէ՞ս կրնան մարդկային էակներ գործել նման արարքներ: Որո՞ւ անունով եւ ինչո՞ւ: Երբ, այսօրուան Թուրքիան կը շարունակէ թըքնել վերապրողներու երեսին՝ լկտիօրէն նոր խեղաթիւրումներով, ու կը բախէ հետզհետէ աւելի Եւրոպայի դռները, մեզի կը մնայ զգաստանալ ու համոզուիլ թէ՝ մեր ճակատագիրը մեր իսկ ձեռքերուն մէջ է»:

Պատուելի Խաչիկեանի համար, «Մեր նախնիքներու զոհաբերումը գերագոյն վկայութիւնն է Աստուծոյ խօսքին որ ճշմարտութիւն է ու սէր: Ան, հաւատքի ապրումն է, ինչպէս Ստեփանոս Նախավկայի օրինակը՝ որու նահատակութեան դրուագը պատմուած է Նոր Կտակարանի էջերուն մէջ»:

Վիէնի Կապոյտ Խաչի կողմէ, խօսք առաւ նաեւ Մարիամ Քէշիշեան, որ ըսաւ. «Յիշել՝ ունի իր կենսական իմաստը, ո՛չ միայն գիտնալու թէ ո՞վ ենք, այլ եւ՝ ո՞ւր կ'երթանք, որպէսզի 1915-ը երբեք չկրկնուի՝ ապագան կերտելու մըտահոգութեամբ:»

Վերջին բանախօսը եղաւ «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան նախագահը՝ Արամ Ղազարեան: «Ոգեկոչել՝ կը նշանակէ յիշել միասնաբար, պատմելու ամէնուն թէ ի՛նչ է մեր յիշատակը, նաեւ անոնց որոնք դարձած են յուշաթափ», յայտարարեց ան: «Յիշատակը մեր գոյութեան հանգրուաններէն մին է որ պէտք է առաջնորդէ մեզ դէպի ապագան: Եւ այսօր, մեզի տրուած է այդ ապագան. գուցէ՝ անկատար, հակասական: Հարկ է, սակայն, թիկունք կանգնիլ անոր, բայց նաեւ՝ արթուն մնալ անոր բնած ուղղութիւններուն, ճիգ թափելով որ բոլոր այդ յոյսերը իրականան»:

Հասաւ ամէնէն խորհրդանշական պահը: «Հայաստան, երկիր դրախտավայր» երգի ընթացքին, զոր մեկնաբանեց սոփրանօ Անժէլ Սաժ - Կարապետեան, բազմաթիւ բոցավառ ջահեր բաժնուեցան յուշարձանին շուրջ խմբուած ծերունազարդ վերապրողներուն: Հրապարակը մնաց այսպէս երկար վայրկեաններ լռելեայն. ապա, ծերունիները փոխանցեցին այդ ջահերը զիրենք շրջապատող մանուկներուն, ստանալով՝ կարմիր մեխակներ անոնց փոխարէն:

ՎԱՐԴԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԻՒՍԻՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՉՍՈՐՎԻՍ

Իսրայէլի «Հա'արեց» օրաթերթը (50 հազար տպաքանակ) տեղ տուած է Եաղով Ահիմէիրի մէկ գրութեան որ կը շօշափէ հրէական դասագիրքերու մէջ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին տեղ չտալու հարցը:

Լրագրողը գրելէ ետք թէ իսրայէլացի աշակերտները պիտի չսերտեն Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը՝ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթը որպէսզի Թուրքիոյ կողմէ հակազդեցութիւններ չըլլան, կ'ըսէ թէ 79ամեակին առթիւ հրեայ լրագրող մը հեռատեսիլի յայտագիր մը պատրաստած էր որուն ինք մասնակցութիւն բերած էր: Թուրք կառավարութիւնը ծայր աստիճան զայրացած էր այդ պատճառով ու նոյնիսկ Թուրք Արտաքին նախարարը անձնապէս տեղեկացուցած էր իր պաշտօնակից Փերեսի որ նման յայտագիր պիտի վնասէր երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն:

«Հայերը հեղինակութենէ զուրկ ժողովուրդ մըն են» կը գրէ լրագրողը եւ կ'աւելցնէ «աշխարհի մէջ ոչ մէկ մէտիաթիք անձնաւորութիւն ունին որ կարող ըլլայ պարտադրել ցեղասպանութեան ոգեկոչումը: Եթէ նման յատկանիշով մէկը գտնուէր, կարելի կ'ըլլար ակնկալել որ Թուրքիոյ կապուած նկատումները մէկդի կը ձգուէին»:

Իսրայէլի Թուրք դեսպանը կ'ուրանայ ցեղասպանութիւնը, ըսելով որ հարիւր հազարաւոր հայ զոհեր մահացան պատերազմական (1914 - 1918) պարագաներու բերումով: Կան պատմաբաններ ալ որոնք կը բաժնեն նոյն տեսակէտը: Ասոնք չեն կրնար սակայն փոխել իրականութիւնը որ հարիւր հազարաւոր Հայեր մեռան կոտորուելով, կախաղան հանուելով կամ խեղդամահ ըլլալով:

Յօդուածագիրը կը յիշեցնէ թէ միայն պատմութեան գիրքերը չեն որ ցեղասպանութեան մասին կը տեղեկացնեն ու կ'ըսէ թէ ինք այդ մասին սորված է հօրմէն որ եղած է սիոնական ծայրայեղ աջի պատկանող ծանօթ մտաւորական մը: Ան, ցեղասպանութեան նիւթով իր հատորին մէջ համեմատած է Հրեաներու եւ Հայերու ցեղասպանութիւնները: Նշած է նաեւ Ամերիկացիներու կողմէ կարմրամորթերու բնաջնջումը: Գրելով որ ատոր համար Ամերիկացիները այսօր զղջում կը յայտնեն, հարց կու տայ թէ պէտք է զեղչե՞լ ատիկա դասագիրքերէն, այն նկատումով որ Իսրայէլ սերտ կապեր ունի ԱՄՆ-ու հետ:

Հրեայ լրագրողը կ'անդրադառնայ այն երեւոյթին որ Ճորճ Ուաշինկթընի մասին զբօսաշրջութեան ամերիկացի առաջնորդներ այսօր կը պատմեն թէ Ուաշինկթըն բազմաթիւ սեւամորթ գերիներ ունէր: Ֆրանսայի մէջ ալ ինքնադատապարտումի հոսանք մը թափ ստացաւ Նացիական գրաւման շրջանին: Իրենք ալ իրենց պատմութեան ոչ այնքան յաղթապանծ շրջանները կը սորվին: «Այս պայմաններուն մէջ, պատմութեան ուսուցումը երբե՞ն ի վեր "պատուի խնդիր" կը նկատուի» կը հարցնէ Ե. Ահիմէիր:

Գրութիւնը կ'աւարտի հետեւեալ տողերով. «Հայերը ճնշում բանեցնելու ազդակներ չունին. սակայն ինչպէս մենք, տէր են երկարատեւ յիշողութեան մը: Պիտի յիշեն ու յիշեցնեն: Հապա՞ մենք»:

ՔԱՂՀԱՆ

POESIES VIVES

Փարիզի Բանաստեղծութեան Տունը երեկոյթ մը նուիրած էր Ռուբէն Մելիքի, Ապրիլ 6-ին, Հինգշաբթի իրիկուն: Ծայրէ ծայր լեցուն սրահի մը առջեւ է որ Շառլ Տոպզինսկի ներկայացուց բանաստեղծին գործը, անոր յաջորդական հատորներուն ընդմէջէն: Սկիզբը, բնութագրեց անոր նկարագիրը, խառնուածքը եւ ծագումին ազդեցութիւնը իր ստեղծագործութեան վրայ: Մանկութենէն կը լսէ հայերէն, կ'ապրի այդ միջավայրին մէջ: Դասախօսը անդրադարձաւ Հայերու ցեղասպանութեան որու 80ամեակն է, խօսեցաւ նաեւ Ռուբէն Մելիքի բանաստեղծական հանդիպումներուն մասին, օրինակ՝ Էլիւար: Մէջ ընդ մէջ, Վիքի Մեսիքա կը կարդար բանաստեղծին քերթուածներէն:

Շահեկան երեկոյթ մը, մանաւանդ ժամանակաշրջանի մը մէջ ուր գրականութիւն, բանաստեղծութիւն քի՛չ տեղ ունին ու միջակութիւնն է որ կը տիրապետէ ամէն կողմ:

ԳՈՂԳՈԹԷ ԳՈՂԳՈԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայ Կաթողիկէ Ս. Եղիա - Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Աթոռանիստ եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 12-ին, տեղի ունեցած է պատրիարքական նորընտիր օգնական եպիսկոպոս՝ Մանուէլ Ծ. Վրդ. Պաթաքեանի եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնն ու օծումը: Արարողութեան նախագահած է Կաթողիկոս - Պատրիարքը՝ Յովհաննէս - Պետրոս ԺԸ., հետն ունենալով ձեռնադրիչ երկու եպիսկոպոսներ՝ Անդրէաս Եպիսկ. Պետոզեան եւ Գրիգոր Եպիսկ. Կասպարեան: Պատարագին մասնակցած են կաթողիկէ նուիրապետութենէն՝ Պօղոս Արք. Գուսան (Իրաք), Պետրոս Արք. Միրիաթեան (Սուրիա), Վարդան Եպիսկ. Պօղոսեան (Հարաւ - Ամերիկա), Վարդան Եպիսկ. Աշգարեան (Պէյրութ), Պետրոս Եպիսկ. Թարմունի (Եգիպտոս): Ներկայ եղած են նախարարներ, երեսփոխաններ, դիւանագիտական մարմնի անդամներ, պետական բազմաթիւ ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը: Յաջորդ Կիրակի, Մարտ 19, տօնական օր մը եղած է Պուրճ Համուտի ժողովրդապետութեան համար: Առաջնորդութեամբ ժողովրդապետ Գէորգ Վրդ. Եղիայեանի եւ փոխ - ժողովրդապետ Սարգիս Վրդ. Դաւիթեանի, 16 կազմակերպութիւններ իրենց ներկայացուցիչներով ընդունած են Կաթողիկոս - Պատրիարքը եւ նորօծ օգնական Եպիսկոպոսը որոնք հասած են Մեսրոպեան վարժարանի դարպասը, ուրկէ սկսած է թափօրը դէպի Ս. Փրկիչ եկեղեցի ուր Մանուէլ Եպիսկ. Պաթաքեան մատուցանած է իր անդրանիկ պատարագը, ապա քարոզած է:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յակոբ Տէր - Մելքոնեան հանդիսասրահին մէջ, Մարտ 28-ին, յիշատակի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Արտաշէս Տէր - Խաչատուրեանի, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Լիբանանի Շրջ. Վարչութեան: Յաջորդաբար խօսք առած են ողբացեալին հետ գործակցած եւ զայն մօտէն ճանչցած 5 բանախօսներ: Յանուն «Ազդակ»ի, խօսած է Շահանդուխտ, ապա՝ Վարուժան Թենպէլեան (աշակերտը), Ժիրայր Դանիէլեան որ ներկայացուցած է մամուլի մասնագէտը, Կարօ Յովհաննէսեան խօսած է մտաւորականին մասին, հուսկ՝ Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեան, որ կատարած է փակման խօսքը: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը: Վերջաւորութեան խօսք առած է նաեւ ողբացեալին որդին՝ Զարեհ Տէր - Խաչատուրեան:

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԵԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գորփու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

29 - 7 - 37

Նիւթերուս վրայ հակակշիռս արագօրէն կորսնցնելու վրայ եմ կրկին: Թէոդոր մի քանի օր մնալու եկած էր: Իր ամչկոտ սրտին համապատասխան նուէրներ ուղարկած է մեզի: Ն.ին՝ պիստակ պարունակող Թրքական անուշեղէններու տուփ մը: Ինծի՝ պղնձեայ սրինգ մը, վրան «առանձնութիւն» փորագրուած: Չկարողացայ ձայն մը իսկ կորզել անկէ. գիւղացիներէն խնդրեցի որ հովիւ տղան գտնեն, որպէսզի նուագելու ձեւը սորվեցնէ ինծի:

Թէոդոր իրեն յատուկ կծու հեգնական հիւմըրով նօթի առած է Սբ. Սպիրիդիոնի նորագոյն հրաշքը: Ներքին գիւղերէն ծերունի մը կը ներկայանայ շողանկարման գիտաշխանոց մը, անբուժելի նկատուած ստամոքսի քաղցկեղի ախտաճանաչումով: Բժշկութիւնը իրմէ ձեռք քաշած ըլլալուն՝ ծերունին ու ընտանիքը խմբական աղերսագիր մը կը ներկայացնեն Սուրբին: Երեք շաբաթ յետոյ մարդը կը վերադառնայ բժիշկներուն մօտ: Քաղցկեղը անհետացած էր: Մասնագիտական առումով՝ Թէոդոր ընկճուած է, բայց ներքուստ վերացած կը զգայ, տեսնելով թէ Սուրբը անխաթար պահած է իր կարողականութիւնը: Ասիկա առիթ կ'ընծայէ Թէոդորին, որ հանգամանօրէն արտայայտուի մարդկային դիմադրականութեան մասին: Ըստ երեւոյթին՝ գիւղացիները կրնան դիմադրաւել ֆիզիքական գրեթէ ամէ՛ն ցաւ, երբ պատճառը տեսանելի է: Միւս կողմէ՝ հասարակ հարբուխն իսկ կրնայ մահացու դառնալ, պարզապէս իր առթած հոգեկան ճնշումին ու ահին հետեւանքով: Որպէս օրինակ կը յիշէ գիւղացի մը պարագան: Եղբօրը հետ կռիւի մը ընթացքին՝ մարդուն գլուխը տառացիօրէն երկուքի կը բաժնուի ստացած կացինի հարուածէն: Վիրաւորը՝ գանկին երկու կտորները թաշկինակով մը իրարու կապած՝ երեք մղոն կը քալէ որպէսզի քաղաք գալով բժիշկ մը գտնէ: Մինչեւ օրս կ'ապրի, թէեւ՝ մտքով տկարացած վիճակի մէջ:

Զարեհն հոյակապ նպաստ մը բերաւ շրջապատի ուսումնասիրութեան տեսակէտէն մեր նօթատետրերուն մէջ արձանագրելի նիւթերուն: Անցեալ Երեքշաբթի նշմարեց, որ Սուրբին եկեղեցիի զանգակատան չորս ժամացոյցներէն իւրաքանչիւրը տարբեր ժամ մը ցոյց կու տայ: Հետաքրքրուած՝ այս երեւոյթը քննելու արտօնութիւն խնդրեց, եկեղեցիին վերաբերող գաղտնիքի մը հոտը առնելով: Բայց երեւան ելաւ որ սլաքները շինուած են թեթեւագոյն նիւթերով եւ ժամացոյցներուն վրայ հովի ճնշումը ... Հետեւաբար՝ երբ հիւսիսային հովը փչէ, հիւսիսային կողմի ժամացոյցը ետ կը մնայ, երբ հարաւային հովը փչէ, հարաւային կողմի ժամացոյցը ետ կը մնայ:

Արդէն հոս՝ ժամանակը ինքնին պարզապէս բառ մըն է: Գիւղացիներուն համար ժամանակի ու հեռաւորութեան չափանիշը գլանիկն է: Անոնց հարցուր թէ այսինչ գիւղը ի՞նչ հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի: Տասը հոգիէն ինը կը պատասխանեն թէ սաքան թիւով գլանիկ ծըխելու հարց է:

30 - 7 - 37

Գիւղացիներուն մասին գրած ատեն ուշադիր պէտք է ըլլալ, որ գրողին զգացական տրամադրութիւնները չաղաւաղեն անոնց դիմագիծը: Նորաձեւութիւն դարձած է զանոնք ներկայացնել որպէս Պօղոս, Սոկրատէս կամ Արիստոտէլ գունադեղ անուններուն կապուած զուարճալի եւ արտառոց վերացականութիւններ: Մեկնելով այն իրողութենէն թէ գիւղացիները արտասովոր զգեստաւորում ունին, քաղաքի մէջ մեծցած գրողները կարծէք թէ միտում մը ունին անոնց նկատմամբ վիպապաշտ հիացմունքի չափազանցութեանց մէջ իյնալու: Իրականութիւնը այն է, որ Պալքանեան միջակ գիւղացին շատ սովորական մէկն է, նոյնքան նիւթապաշտ, խորամանկ կամ հիացմունքի արժանի, որքան՝ գաւառական քաղաքացին: Եւ այս գունադեղ համայնքներուն (սատանային դէմ հմայիլ կը գործածեն, հովանաւորող սուրբի մը կը հաւատան) գիւղական կեանքին առընչուած զգացումը մեծապէս չափազանցուած է: Մարդաբանները դեռ նոր սկսած են մասնագիտական ուշադրութիւն ընծայել մեր մեծ քաղաքներու արուարձաններուն: Իրենց գիւտերով վստահաբար պիտի հաստատեն, թէ գիւղացիին ու քաղաքացիին միջեւ նմանութեան կարեւոր եզրեր գոյութիւն ունին:

3 - 8 - 37

Թէոդոր արտասովոր բարեկամ մը ունի, որ իբր թէ խելառ է: Ան իր ժամանակին մեծ մասը կ'անցընէ սպիտակածեփ յիմարանոցին ծառերուն տակ միւսներուն հետ նստած՝ իր մատներուն նայելով: Բայց ատեն առ ատեն կը բռնուի խօսելու բուռն տենչէ մը: Նման պահերուն՝ անխուսափելիօրէն որպէս ունկնդիր կ'ընտրէ ճաղերուն միւս կողմի սպիտակ փոշոտ ճամբայէն անցնող այսպէս կոչուած մտքով առողջները: Անունը Պազիլ է. լայնաբիբ դեղին աչքեր եւ բամբ ձայն մը ունի: Թէոդոր՝ քաղաքէն դէպի դուրս իր ճամբուն վրայ՝ յաճախ կանգ կ'առնէ որ զայն ողջունէ: Անոր ուշադրութիւնը գրաւելու համար գաւազանը ճաղերուն լայնքին կը հնչեցնէ, իր արշաւանքին միջոցին հաւաքած բուսական սերմերու կանաչ մեծ տոպրակին կողմը փոխելով: Խելառը ճաղերուն արանքին գլուխը կ'երկարէ եւ արուեստական ժպիտով մը կ'ըսէ.

- Կ'ըսեն թէ խենթ եմ:
- Այո, - կ'ըսէ Թէոդոր ծանրակշիռ շեշտով:
- Եւ ահա հոս եմ:
- Այո, - կ'ըսէ Թէոդոր:
- Ինծի սնունդ կու տան, հագուստ կու տան, աշխատելու պէտք չունիմ:
- Այո:
- Լաւ, խենթը ե՞ս եմ թէ՝ դուրսի մարդիկը:

(Շար. 14)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կիրակոս Կարապետեանի մահուան առթիւ, Պ. Գէորգ Պագըրճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՏՆՕՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ.— Հայկազ Ասատուրեան 300 Ֆր. :

ՓԱՐԻԶ.— Մ. Պչաքճեան 300 Ֆր. «Սիրտ Սրտի» հատորի հրատարակութեան առթիւ :

ՎԻՎԻԷՆ.— Պարգեւ Քերոսլեան 500 Ֆր. :

ՓԱՐԻԶ.— Տիկին Ա. Խանտանեան 500 Ֆր. :

ՏԷՍԻՆ.— Տիկին Արաքսի Մինասեան 250 Ֆր. :

Հայերէն օրաթերթ՝ «Յառաջ»ի երկարակեցութեան համար Ոմն՝ 500 Ֆր. :

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

recherche

pour son Centre de Vacances de Bellefontaine

Juillet et Août 1995

- DIRECTEURS diplômés et Assistants;
- ASSISTANTS SANITAIRES, Médecins, Etudiants en année de médecine, Infirmiers;
- CUISINIERS et aides Cuisiniers;
- HOMME D'ENTRETIEN possédant le permis de conduire.

Ecrire :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris.

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 15
Ընթերցուածք՝ ժամը 17-ին, Պատարագ՝ ժամը 18-ին :

ԱՎԻՆԵՈՆ – Ս. ՎԱՐԴԱՆ

ԶԱՏԻԿ, Կիրակի, Ապրիլ 16
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Gala Artistique

de l'ASSOCIATION MACHTOTZ
avec le concours de l'A.C.O.A.

« C A M A R A D E »
PANTCHOUNI A DZABELVAR
pièce satirique de Yervant ODIAN
à l'occasion du 125e anniversaire de sa naissance
scénario et mise en scène de
GERALD PAPASIAN
décor: Joseph GOSTANTINIAN
La Chorale *D a r o n* chante KOMITAS
à l'occasion du 125e anniversaire de sa naissance
R E C I T A L P O E T I Q U E
Invitée d'Arménie
IRINA MEGUERDITCHIAN
ARDACHES V O S K A N I A N
NORA A R M A N I
& GERALD P A P A S I A N
le Jeudi 4 Mai à 20 heures 15
l'Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
13, rue Danton, M° Mairie d'Issy
Réservations au:
(1) 47 50 97 51 / (1) 30 24 73 67
(1) 48 41 49 37.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

— ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ —

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Շաբաթ, Ապրիլ 15

ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԶԱՏԿԻ, ԽԹՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 17·30-ին :
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16-ին, Պատարագ՝ ժամը 17-ին

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 17·30-ին :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17-ին, Պատարագ՝ ժամը 17·30-ին :

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 17·30-ին :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16-ին, Ընթերցուածք՝ ժամը 16·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 17-ին :
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ընթերցուածք՝ ժամը 16·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 17·15-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ընթերցուածք՝ ժամը 17·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 18·30-ին :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՈՄՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17-ին, Պատարագ՝ ժամը 17·30-ին :

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութիւն

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 16
կէսօրին ժամը 13-ին
Փարիզի
Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ

ընտանեկան ջերմ մթնոլորտ, անակնկալներ, հաւկթախաղ, հոտլիտ (fլուն), նուէրներ, վիճակահանութիւն

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուն
48 - 24 - 63 - 89
թիւին :

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB - *Marseille*

COLONIE

l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche pour sa *Colonie de Vacances* de Juillet 95, des ANIMATEURS DIPLOMES de BAFA.

Pour toute candidature envoyer un C.V. avec photo à :

l'U.G.A.B. - *Colonie*
327, Boulevard Michelet
13009 MARSEILLE
Tél. : 91. 22. 10. 45.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Les Présidentiables face à la Communauté arménienne

Prendront la parole : *Les porte-parole des principaux candidats à l'élection présidentielle*
et
Ara KRIKORIAN (CDCA)
Lef FORSTER (Avocat)
Kevork KEPENEKIAN (CDCA)
le **Vendredi 21 Avril à 20 heures 30**
Grande Salle de la Mutualité
24, rue St-Victor, Paris 5e — M° Maubert - Mutualité
Autocars prévus au départ de :
Alfortville, Arnouville-lès-Gonesse, Bagneux, Chaville, Clamart, Issy-les-Moulineaux, Sevran
Retrait des billets :
— M.C.A.-Paris 17, rue Bleue, 75009 Paris - Tél. : 48. 24. 63. 89.
— M.C.A.-Alfortville 9, rue de Madrid, - Tél. : 43. 76. 55. 89.
Pour tous renseignements s'adresser au secrétariat du CDCA Tél 44. 83. 07. 02.
—— P.A.F. 50 F.——

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE organise

un PELERINAGE
à Deir-el-Zor

Départ le 30 AVRIL ● *Retour* le 10 MAI
avec *Syrian Airlines*
Prix aller - retour : 2 950 F.
Assurances à votre charge / Visa gratuit
Frais de séjour 50 US dollars par jour
Ce prix comprend :
— Hôtel — Trois repas — Transports et excursions — Visite des sites
a) Deir-el-Zor (messe de requiem, installation de stèle)
b) Margadé (site récemment découvert des martyrs arméniens)
c) Alep d) Kessab e) Lattaquié f) Palmyre g) Damas
—— *Places limitées* ——
Date limite d'inscriptions, le 15 AVRIL
Pour tous renseignements s'adresser à la CBAF :
17, rue Bleue 75009 PARIS — Tél. : 48 24 46 57 ● Fax : 48 24 98 97

Հ. Բ. Ը. Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը հաճոյքով կը տեղեկացնէ թէ այս տարի եւս կը կազմակերպէ իր 12-րդ ամառնային հայ *ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՃԱՄԲԱՐը* (7 - 14 տարեկան) որ տեղի կ'ունենայ Յուլիս 8-էն 30, *Վ ա ր ս* գիւղաքաղաքին մէջ (Ալպեան լեռներ) :

Մանրամասնութեանց համար դիմել Տիկին Հերմինէ Անփիսիօ-Տիւզեան-ի՝
Tél. : 91. 22. 10. 45 (U.G.A.B.)

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
Pour la Défense et le Développement de la Langue Arménienne organise

un SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN

NICOSIE / CHYPRE du 7 au 28 Juillet
POUR LES JEUNES DE 10 A 20 ANS

Sous le patronage et avec le soutien du Rév. Père MANJIKIAN.

- Les participants seront hébergés individuellement par des familles sélectionnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.
- Des cours d'arménien seront organisés les matins à raison de 20 heures par semaine pour les débutants francophones par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa méthode audiovisuelle et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés.
- L'encadrement et l'assistance aux jeunes participants seront assurés par les Associations des Dames Arméniennes de Chypre et par des responsables de l'Association Machtotz.
- Plusieurs excursions sont prévues dans CHYPRE.

FRAIS DE PARTICIPATION : 3 800 F. par personne comprenant le transport (avion Paris—Chypre—Paris), l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.

Renseignements et inscriptions : ASSOCIATION MACHTOTZ —
8, rue Lamennais, 92370 CHAVILLE — Tél. : (1) 47. 50. 97. 51.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 14
VENDREDI
14 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.572 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.572

ՔԱՐՈԶ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Տէր հովուեսցէ զիս եւ ինձ ինչ ոչ պակասեսցի»
(ՍԱՂՄՈՍ)

Փառք եւ գոհութիւն քեզ Տէր, Հայր երկնաւոր, որ մարմնաւոր եւ հոգեւոր ծննդեանս առաջին օրերէն արեւու լոյսին պէս ընծայեցիր Քու ամենալոյս ներկայութիւնը հոգիիս մէջ եւ Քու ամենազօր ուժը ողջ կեանքիս մէջ: Եւ ահա այսօր կոչեցիր զիս, նուաստ ծառայս, Քու հայ ժողովուրդիդ զաւակներուն ընտրութեան մէջէն հոգեւոր սպասաւորութեան այս բարձրագոյն եւ սրբազնագոյն հանգրուանին, որուն մէջ եղած պատիւը՝ որպէս քու շնորհքիդ ճառագայթումը՝ ծանրագոյն պարտքով միայն վճարելի եւ արժեւորելի պատիւ մըն է: Ուէ մարդ էակի նման, ինծի համար եւս անկարելի պարտք մըն է այդ, սոսկ մարդկային սահմանաւոր կարողութիւններով եւ միջոցներով իրագործելի: Առանց Քու զօրութեանդ ներգործութեան, ինչպէս ոչինչ կրցած եմ ընել անցնող քառասնամեայ հոգեւորական սպասաւորութեանս ընթացքին, այսօր եւս կը զգամ որ ոչինչ պիտի կրնամ ընել Քու ճշմարտաբարբառ խօսքերուդ համաձայն որով ըսիր. «Առանց իմ ոչինչ կարէք առնել» (ՅՈՎՀ. ԺԵ : 5):

Ահա քառասուն երեք տարիներ շարունակ, աբեղայական ձեռնադրութենէս ասդին կրեցի Քու լուծը, առի խաչդ ուսերուս եւ քալեցի քու ետեւէդ: Լուծդ ծանր եղաւ իմ կեանքին մէջ. ուսերս տկար էին, բայց խաչիդ զօրութիւնը, որ երկու անուն ունի սէր եւ զոհողութիւն, թեթեւցուց բեռը, զայն դարձնելով «քաղցր» եւ «փոքրոգի» (ՄԱՏԹ. ԺԱ : 30): Եթէ մնացած ըլլայ առանձին՝ պիտի տարուէի ըսելու Քու Միածին Որդւոյդ բառերով. «Տէր, անցո յինէն զբաժակս զայս»: Բայց պիտի չմոռնէի անմիջապէս աւելցնելու. «բայց ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու կամիս» (ՄԱՐԿ ԺԴ: 36): Քու կամքդ կամքիս առաջնորդ՝ անցայ աբեղայութեան, վարդապետութեան, եպիսկոպոսութեան հանգրուաններէն. հասցուցիր զիս մինչեւ Կաթողիկոսութեան լիագոյն եւ գերագոյն աստիճանը: Տասնըութ տարիներ Կաթողիկոսութեան այդ լուծը շալկեցի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Գահին վրայ. եւ այժմ առաւել բարձր պատասխանատուութեամբ զայն պիտի կրեմ Լուսաւորչակառոյց այս սրբազնագոյն Գահին վրայ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Մայր Աթոռին ի Ս. Էջմիածին:

Հոգեւոր սպասաւորութեան այս ճանապարհորդութեանս ծայրագոյն այս հանգրուանին, այս սրբազնասուրբ խորանին վրայ հայցեմ ի քէն Տէր Աստուած իմ. «տուր զօրութիւն ծառայի քո, կեցո զորդի աղախնոյ քո եւ արա առ իս նշան բարութեան» (ՍԱՂՄ. ԺԵ : 16): Քու զօրութիւնդ իմ մէջս հեղ մը եւս ըզգալով Գահակալութեան այս նուիրական պահուն, կը կրկնեմ բառերը Սաղմոսերգու արքային. «Տէր հովուեսցէ զիս եւ ինձ ինչ ոչ պակասեսցի» (ՍԱՂՄ. ԻԳ :1):

Ծառայութեան այս ընդարձակագոյն դաշտին մէջ մտնելու սա վճռական պահուն, սրտի պարտք կը զգամ հեղ մը եւս ձայնս վերառաքել առ Բարձրեալն Աստուած եւ խնդրել իրմէ որ ի լոյս փառաց իւրոց եւ երկնաւէտ երանական խաղաղութեան մէջ հանգչեցնէ իմ նախորդին՝ անմոռանալի Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի բարի հոգին եւ ի հաճոյս իւր ընդունի անոր բազմարեղուն վաստակը Իր Հայաստանեան այգւոյն մէջ:

Սիրելիք,

Վստահաբար բոլորդ կ'անդրադառնաք որ Ազգային Եկեղեցական Ժողովով կատարուած Կաթողիկոսական այս ընտրութիւնը իւրայատուկ, բացառիկ կարգի նշանակութիւն ունի: Ի. դարու մէջ առաջին անգամ ըլլալով է որ ան կատարուեցաւ --եւ այժմ Գահակալութեան այս հանդիսաւոր արարողութիւնը տեղի ունեցաւ-- մեր վերանկախացեալ հայրենիքի Նոր Հանրապետութեան օրով: Եօթանասուն տարիներու բռնատիրական կարգերէն ազատագրուած Հայաստանի անկախ պայմաններու, ժողովրդավարական նորահաստատ կարգերու ներքեւ կ'ապրի մեր ժողովուրդը: Մեր արդի պատմութեան այս վճռադրոշմ, շրջադարձային նշանակութիւն ունեցող հանգրուանին, մեր Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին, որուն առաջին սպասաւորի պաշտօնը վստահեցաք ինծի, կոչուած է հրամայական եւ փրկաւէտ կարեւորութիւն ունեցող դերակատարութեան: Իր աստուածատուր եւ քրիստոսաւանդ առաքելութեան ու պատմական ժառանգութեան հիմնական տուեալներէն առաջնորդուած՝ ան կոչուած է Ս. Աւետարանին եւ մեր հայրերու սրբազան աւանդութեան աղբիւրէն նոր, մաքուր եւ առատ ջուր հոսեցնելու մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ: Քրիստոսով ապրուած եւ Աւետարանով աւանդուած ճշմարտութիւնները, կեանքի բարոյական սկզբունքները, հոգեւոր արժէքները հարկ է որ առաւելուին մեր հայրենիքի եւ ողջ հայութեան կեանքի անդաստանին մէջ, ոռոգումի, հոգեւոր մշակութեան բարիքները ընծայելով մեր ժողովուրդին: Առանց Աւետարանին՝ տկար է մեր ազգը: Առանց մեր հայրերու սուրբ ժառանգին վերակենդանացման՝ տժգոյն կը դառնայ մեր ժողովուրդի դիմագիծն ու նկարագիրը:

Ա՛յս է պատմութեան դասը: Ա՛յս են մեր ժողովուրդի կարիքն ու պահանջքը: Կը հաւատամ նաեւ որ ա՛յս է մեր պետութեան սպասումը: Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը, աստուածակառոյց եւ քրիստոսահաստատ այս հոգետունը, Աստուծոյ օգնութեամբ եւ ձեր բոլորի նուիրաբերմամբ, պէտք է դառնայ քրիստոնէական հոգեսնուցումի առատահոս եւ կենդանարար աղբիւր:

Մեզի ընծայուած սքանչելի առիթ մը ունինք --Քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօն հռչակման կամ մեր եկեղեցւոյ պաշտօնական հիմնադրութեան 1700-ամեակը: Ինչպէս այլուրեք ըսած եմ, հարկ է որ ան հրաշակերտուի որպէս Նոր Հոգեգալուստ մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ ի Մայր Հայրենիք եւ յարտասահման: Վերանորոգման հոսանքի մը պէտք է վերածուի ան, որով առաւել եւս պիտի ծաղկի ողջ հայութեան կեանքը ի սպաս Աստուծոյ եւ համայն մարդկութեան:

Մեր եկեղեցին է՛ նաեւ շաղախ ազգային միութեան եւ սնուցիչ ու ամրապնդիչ ուժ՝ մեր զօրութենականութեան: Եթէ արթուն ենք եւ խորահայեաց՝ չենք կրնար չտեսնել որ «ժամանակի նշանները» միութեան եւ միասնականութեան, համեղբայրութեան եւ համերաշխ ու ներդաշնակ համագործակցութեան հրամայականին առջեւ կը դնեն մեզ բոլորս անխտիր: Մեր եկեղեցին կը դառնայ ներքնապէս աւելի կենսալից եւ իր գործունէութեամբը աւելի բարերար երբ կը գործէ որպէս մէկ եկեղեցի, ընդ գլխաւորութեամբ եւ հովանաւորութեամբ Ամենայն Հայոց Ընդհանրական Կաթողիկոսութեան, զոր ողջ հայ ժողովուրդը կը դաւանի որպէս Մայր Աթոռ: Ներկայ աշխարհի նոր դրուածքը եւ հայութեան կեանքի այժմեան կացութիւնը ուրիշ բան չեն թելադրեր մեզի բայց միայն ամրապնդում Հայոց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ միութեան: Նոր էջ բացուած է մարդկութեան կեանքին մէջ: Նոր էջ բացուած է հայութեան կեանքին մէջ: Նոր էջ չի կրնար չբացուիլ Հայոց Եկեղեցւոյ կեանքին մէջ: Հակադրութեանց եւ հակամարտութեանց էջը փակուած պէտք է նկատել: Միութեան էջն է այժմ բացուած եւ մեր բոլորի հասարակաց պարտաւորութիւնն է այդ էջը լեցնել Խորենացիի բացատրութեամբ՝ «գործովք արութեան», այսինքն՝ այնպիսի միասնական եւ մեծագործական արարքներով որոնց մէջէն Հայոց Եկեղեցւոյ միութիւնը եւ զօրութիւնը շողան անստուեր, արեւուն լոյսին պէս պայծառ:

Սիրելի՛ք,

Քսաներորդ դարը մեր պատմութեան մէջ բացուեցաւ սեւ թուականով մը՝ 1915-ի Ապրիլեան Եղեռնով, որ մահուան ստուերը տարածեց մեր երկրին ու ժողովուրդին վրայ: Եւ այս տարի համազգային տարողութեամբ ու դրուատելի հաւատարմութեամբ եւ միասնականութեան դրօշին տակ ահա կը նշենք, այս նոյն Ապրիլ ամսուն, հայութեան դէմ գործըւած ցեղասպանութեան 80-ամեակը, թէ՛ պետական, թէ՛ եկեղեցական եւ թէ ժողովրդական մակարդակներու վրայ: Վստահաբար այդ ոգեկոչումը պիտի դառնայ վերածնութեան նոր ազդակ մը ողջ հայութեան համար:

Փառք, հազար փառք, որ այս նոյն քըսաներորդ դարը մեր պատմութեան մէջ կը փակուի շքեղագոյն եւ պայծառագոյն դրուագով մը, որուն անունն է Ազատ Անկախ Հայաստան, ինքնիշխան ու գերիշխան պետութիւն: Դարերու երազն էր որ ահա կեանք առաւ, մարմին զգեցաւ: Դարերու հորիզոնին վրայ դիտուած՝ առաջին անգամն է որ Հայոց անկախ պետութեան մը նախագահը իր պետական աւագանիով ներկայ կը գտնուի Կաթողիկոսական Գահակալութեան մը արարողութեան: Կը հաւատամ որ օրէ օր հաստատունութիւն եւ զարգացում արձանագրող մեր պետութիւնը առաւել եւս զօրացեալ ուժականութեամբ պիտի մուտք գործէ երրորդ հազարամեակին մէջ, շարունակելու համար իր ստեղծագործ երթը դէպի ապագայ:

Այս հիմնական եւ սխրալի իրողութիւնը մեզ հարկադրաբար նոր մտածողութեան եւ նոր վերաբերումներու կ'առաջնորդէ: Այլեւս կոչուած ենք որպէս պետական ազգ մտածելու եւ ըստ այնմ ապրելու եւ գործելու: Այլեւս չենք --եւ չենք կրնար ըլլալ-- այն ինչ որ էինք երէկ: Օտար լուծի եւ ուժի տուրք տուող ժողովուրդ էինք, մեր իսկ սեփական հայրենի հողի վրայ: Համայնքներ էինք աշխարհի չորս ծագերուն վրայ տարածուած, արտասահմանեան կեանքի պայմաններու ներքեւ: Այժմ անկախացեալ հայրենիք ենք եւ պետականացեալ ժողովուրդ ինքնակամ, ինքնիշխան եւ ժողովրդավար: Ժամանակն է որ փոխուինք, բարեփոխուի՛նք, գիտնանք արժէքը հայրենիքին եւ հայրենի պետութեան: Այլեւս Սփիւռք չենք: Այո՛, Սփիւռք ունինք, ե՛ւ պիտի ունենանք: Արտասահմանի հայութիւնը մեծ կարեւորութիւն ունի ողջ հայութեան եւ Մայր Հայրենիքին համար: Միլիոնաւոր Հայեր կ'ապրին հայրենիքէն արտասահմանեալ իրավիճակի մէջ: Անոնք հաւատարիմ եւ շինարար քաղաքացիներն են իրենց ապրած երկիրներուն եւ այնպէս ալ պիտի մնան: Իրենց կեանքի յատուկ պայմաններն ու կարիքները ունին, որոնց համար հերոսական ջանք կը թափեն առոյգ եւ կենսունակ պահելու իրենց ինքնութիւնը: Բայց անոնք չեն մոռնար երբեք որ իրենց հայրենի տունը Հայաստանն է եւ չեն կրնար մասնակից չդառնալ հայրենիքի վերակազմումի եւ վերաշինութեան սրբազան գործին: Աշխարհագրական հեռաւորութիւնները, քաղաքական տարբերութիւնները, մշակութային եւ կենցաղային այլազանութիւնները չեն կրնար վնաս բերել, սրտի, մտքի, հոգիի, ճակատագրի միութեան, եթէ հաղորդութիւնը ըլլայ շարունակական եւ խոհական, միշտ փոխադարձ հասկացողութեան ոգիով զըրպանակուած:

Ես, այսպէս ասած Սփիւռքի զաւակ եմ: Ես հայրենիքի մէջ չեմ ծնած: Բայց հայրենիքը իմ մէջս է ծնած: Ծնած է այն օրէն երբ Հայոց լեզուն հնչած է ականջներուս մօրս օրօրոցի երգերով, երբ Ա.Բ.Գ.ը բացուած է աչքերուս դիմաց դպրոցական գրատախտակներուն վրայէն. երբ Հայոց մատեանները դարձած են յարաբուխ կենսաւիչ ու մատներուս

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ԶԷՆՔԸ

Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Չիլլէր Ապրիլ 11-ին բացումը կատարած է Եփրատի վրայ կառուցուած այն ամբարտակին որ առիթ պիտի տայ 30 հազար հեկտար հող ոռոգելու: Ամբարտակին ջուրերով կը ծրագրուի մշակել Հարրանի դաշտը որ մինչեւ այսօր անջրդի, անբեր տարածք մըն էր: Կը ծրագրուի ցորեն, գարի, եգիպտացորեն, բամպակ, արեւածաղիկ եւ զանազան բանջարեղէններ հասցնել հոն:

Թ. Չիլլէր բացումին առիթով ճառ մը խօսած ու ըսած է որ ամբարտակին ու անով ստեղծուելիք բարիքներուն շնորհիւ Ուրֆա քաղաքը փայլուն հեռանկարներ կ'ունենայ, հետզհետէ վերածուելով բարօր կեդրոնի մը:

Բացման հանդիսութեան մասնակցած է նաեւ փոխ-վարչապետ Հիքմէթ Չէթին. ան ըսած է թէ Թուրքիա կարող է իր հարցերը լուծել ու այսուհետեւ միասնութիւնն ու միութիւնը պիտի տիրապետեն երկրին ընթացքին. ան իր խօսքը աւարտած է ըսելով. «ինչ որ ալ ըլլայ ցեղային մեր ծագումը, միասնութեամբ պիտի ապրինք»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԷՉԷՆԻՈՅ նախագահը՝ Դուդայեւ «կամ մեռած է կամ վիրաւորուած» ըստ զօր. Գրաչովի որ աւելի մանրամասնութիւն չէ տուած: Միացեալ - Նահանգներն ալ զգուշացուցած են Ռուսաստանը «զինուորական լուծում»ի մը դէմ եւ դատապարտած ռուս զինուորներու գործած վայրագութիւնները:

ԼԱ ՀԷՅ մէջ, աւելի քան 400 Քիւրտեր պաշտօնապէս հիմնած են քրտական առաջին աքսորեալ խորհրդարանը: Հոլանտական մամուլը արձագանգ կը հանդիսանայ այն վախին որ 400 հազարի հասած է Թուրք գաղութին թիւը եւ 50 հազար ալ Քիւրտ կայ: Այս խորհրդարանը շըրջուն պիտի ըլլայ, բացատրած է պատասխանատու մը, շեշտելու համար անոր նկարագիրը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 13-ին, Երեւան մեկնեցաւ «Յառաջ»ի խմբագիր՝ Արփի Թոթոյեան յանուն թերթին մասնակցելու Ապրիլեան 80-ամեակի հանդիսութեանց, ոգեկոչումներուն, գիտաժողովներուն:

ԼՂՀ-Ի ԱՌԱՋԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՌԱՋԻՆ 100 ՕՐԵՐԸ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը որ Սեպտեմբեր 2-ին պիտի լրացնէ հռչակման չորրորդ տարին, 1994 Դեկտեմբեր 22-ին միայն ունեցաւ Հանրապետութեան իր առաջին նախագահը։ Ան կը կոչուի Ռոպէր Քոչարեան։ Նախապէս կը գլխաւորէր Ղարաբաղի Պաշտպանութեան պետական կոմիտէն. այլ խօսքով, նախագահութեան պաշտօնը կը վարէր առանց այդ տիտղոսը ունենալու։

Դիտելու եւ զատելու գրեթէ բացառիկ կարողութեան տէր քաղաքական անձնաւորութեան տպաւորութիւնը կը գործէ երիտասարդ նախագահը. ատիկա, նկատի առած ոչ միայն հայկական ոլորտը։ Իրեն հանդիպելու, կամ խօսքը լսելու, կարդալու առիթը ունեցողներէ շատ շատեր կը բաժնեն այս տպաւորութիւնը, համակարծիք գտնուելով թէ Ղարաբաղի վերջին տարիներու դժուարին օրերուն, տառապանքներուն մէջ անոր բնակչութեան վիճակած բախտն է նման նախագահի մը ներկայութիւնը։

Ռ. Քոչարեանի որպէս Հանրապետութեան Նախագահ պաշտօնավարութեան առաջին 100 օրերու աւարտին իրեն հետ հարցազրոյց մը կատարած է Արմէն Խանբաբեան («Հայաստանի Հանրապետութիւն» Ապրիլ 4)։ Երբ կը հարցնէ թէ կա՞ն փոփոխութիւններ Դեկտեմբեր 22-էն ի վեր, ԼՂՀ -- Հայաստանի ղեկավարութեան յարաբերութիւններուն միջեւ, զգայականէն ամբողջովին զերծ ու սառ դատողութեան դժուար կրկնելի տեսանկիւնէն որ իրն է միշտ, Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ. «Որեւէ արմատական փոփոխութիւն չէր կարող լինել, քանի որ ԼՂՀ -- Հայաստան յարաբերութիւնները բնորոշւում են ոչ թէ մեր պետութիւնների պետական կառուցուածքի ձեւերով, այլ ղարաբաղեան հիմնախնդրի կարգաւորման ուղիների վերաբերեալ փոխըմբռնման կամ տարակարծութիւնների առտիճանով. ղեկավարների՝ իրավիճակը սթափ գնահատելու, ճիշդ որոշումներ ընդունելու, ջանքերը համատեղելու կարողութեամբ կամ անկարողութեամբ»։

Հարցումը թէ այս 100 օրուան մէջ ի՞նչ ընել յաջողած է ինք, «անձամբ», պատճառ կ'ըլլայ որ Ռ. Քոչարեան պարզէ ներկայի կացութիւնը. ատիկա, սակայն, ոչ առանց փոքր կամիթի մը. ան կ'ըսէ. «Ի՞նչ է նշանակում "անձամբ"։ Ըստ օրէնքի, նախագահն իր իշխանութիւնն իրականացնում է որոշակի կառոյցների միջոցով։ "Անձամբ" կարելի է միայն յուշեր գրել կամ, ասենք, հարցազրոյց տալ»։ Ռ. Քոչարեան ներկայի ռազմա - քաղաքական վիճակը --ոչ պատերազմ, ոչ խաղաղութիւն-- խրատեսակ ու անսովոր կը նկատէ։ Այսօր կարելի չէ պատերազմի շրջանին ձեւով ղեկավարել երկիրը։ Կը թելադրէ չմոռնալ որ մարտական գործողութիւնները ամէն պահ կրնան վերսկսիլ։ Ուրեմն, «պէտք է պատրաստ լինենք ցանկացած անակնկալի, իրադարձութիւնների ցանկացած շրջադարձի»։

Յաջորդ հարցումը կը վերաբերի շրջանի աշխարհաքաղաքական նոր միտումներուն, ինչպէս Ազրբէջան - Թուրքիա նաւթամուղի կառուցումը, կամ հայեւ-թուրք միջպետական յարաբերութիւններու բնականոնացումը։ Ռ. Քոչարեան կը բացատրէ թէ իրենց նպատակն է ԼՂՀ անկախութեան միջազգային - իրաւական ճանաչումը, այսօր երբ կռիւով ձեռք ձգուած է փաստացի անկախութիւնը։ Իրենք ուշադիր կը հետեւին աշխարհի գործընթացներուն ու կարելի չափով կը ճշդեն հետեւելի գործողութիւնները։ Նաւթի խաղերը վտանգաւոր կը նկատէ եւ վստահ չէ որ միշտ հարստութիւն կը բերեն։ Օրինակը Պաքուն է ու Գրոզնին։ Ինչ կը վերաբերի հայեւթրքական յարաբերութիւններու բնականոնացման կարելիութեան, կը հետեւի «կ'ապրենք, կը տեսնենք» սկզբունքին։

Ա. Խանբաբեան կ'ըսէ թէ կը խօսուի ղարաբաղեաադրբեջանական համադաշնակցութեան մը, կամ նոյնիսկ «ընդհանուր կովկասեան տան» մը մասին ու կը հարցնէ ԼՂՀ-ի նախագահին կարծիքը։ Ան կ'ըսէ թէ առաջին անգամ կը լսէ համադաշնակցութեան առաջարկի մասին։ «Իսկ "ընդհանուր կովկասեան տուն"ը ռոմանտիկ է հնչում»։ Իրենք չեն բացառեր անշուշտ որ անդրաբենպատտ գործօններ յառաջ գան ու նաեւ արտաքին ճնշումը ԼՂՀ դիրքորոշումին մէջ փոփոխութեան նպատակը հետապնդէ։ Այդ կարգի պարագաներու համար վերջնական դեղադիր չունին, թէեւ կը փորձեն հաշուարկել զանոնք։ Ատկէ զատ, Ռ. Քոչարեան կ'աւելցնէ թէ որպէս պահեստ ունին իրենց «յուսալի յենարանը՝ ղարաբաղեան յամառութիւնը»։

Կրնա՞յ արդեօք Ազրբէջանի քաղաքական կեանքի որեւէ փոփոխութիւն ազդել ԼՂՀ իրավիճակին վրայ։ Նման ակնկալութիւններու յոյս կապելու ոչ մէկ տրամադրութիւն Ռ. Քոչարեանի մօտ որ կը յիշեցնէ իրատեսօրէն. «1988 թուականից Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը վեց անգամ փոխուել է, սակայն Ղարաբաղի նկատմամբ վերաբերմունքն անփոփոխ է մնացել։ Այնպէս որ ապագայ փոփոխութիւնների կապուած պատրանքներ չունենք»։

Վերջընթեր հարցումը կը վերաբերի նուաճուած սահմաններու պահպանութեան խնդրին. Ա. Խանբաբեան կ'ըսէ թէ Իրանի հետ նախկին խորհրդային սահմանին մօտ 150 քմ.նոց բաժինը ԼՂՀ պաշտպանութեան բանակին հսկողութեան տակ է։ Իսկ ատիկա դժգոհութիւն կը պատճառէ Ռուսաստանի սահմանապահ զօրքին բարձրաստիճան պաշտօնեաներուն. անոնք կը պնդեն թէ Ղարաբաղցիները լաւ պահպանութիւն չեն կատարեր։ Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ թէ իրեն յայտնի չեն Ռուսերու այդ կարգի դժգոհութիւնները. իրենց ոչ ոք այդ մասին դժգոհած է։ Ու կ'աւելցնէ. «կարող եմ ասել որ սահմանը բաւականին յուսալի է պահպանւում»։

Վերջին հարցումը կ'ուղղուի Ղարաբաղի տնտեսութեան տեսանելի հեռանկարներուն։ Հոն արդէն տնտեսական լուրջ բարեփոխումներու ձեռնարկուած է։ Ընդունուած են անհրաժեշտ օրէնքները ու կառավարութիւնը զբաղած է անոնց իրականացումով։ Ըսելէ ետք թէ այդ մասին աւելի լաւ է զրոյց ունենալ վարչապետին հետ, Ռ. Քոչարեան վստահութիւն կը յայտնէ որ «Ղարաբաղցիները տնտեսութեան զարգացումը կ'իրագործեն նոյնպիսի արագութեամբ ու նոյնքան լաւ, ինչպէս կռուել սովորեցին»։

ԼՂՀ-ի վերջին շրջանի ամէնէն կարեւոր ձեռքբերումը հրադադարն է որ կը տեւէ 1994 Մայիսէն ի վեր։ Անոր շնորհիւ, որքան ալ այդ կացութիւնը «անսովոր» որակէ Ռ. Քոչարեան, նորածին պետութիւնը կարելիութիւն ունեցաւ զբաղելու ռազմադաշտին ետին մնացած կեանքով, ջանալով կարգաւորել անոր բազմաթիւ հարցերը։ Այդ ընթացքին մէջ կարեւոր դեր կը կատարեն անշուշտ Հայաստանի նեցուկը, Հիմնադրամին տրամադրած միջոցները։ Այս վերջինին շնորհիւ արդէն լուծում գտած են հիմնական հարցեր, ինչպէս ուժանիւթի հայթայթում, ճամբաներու շինութիւն, ջուրի մատակարարում, եւլն.։ Բազմաթիւ վկայութիւններու համաձայն, մէկէ աւելի մարդեր աւելի լաւ վիճակ կը պարզեն, քան Հայաստանի պարագան։ Ապրիլ 30-ին ԼՂՀ-ի մէջ տեղի կ'ունենայ երեսփոխանական ընտրութիւնը որ խաղաղ պայմաններու մէջ պիտի կազմէ երկրին Խորհրդարանը։

Այս քանի մը կէտերը առաջին պտուղներն են կռիւով ձեռք ձգուած ղարաբաղեան անկախութեան որուն բարգաւաճման հեռանկարներուն որպէս հիմնաքար Ղարաբաղցին իր աւանդական յամառութեան հետ ունի Ռ. Քոչարեանի նման ղեկավարի մը տէր ըլլալու բախտը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԵՐ ՑԱՒԱԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԻԳ.

Դէպի Եւրոպա իմ առաջին կարեւոր շրջապտոյտիս օրերուն է որ վերջապէս հրապարակ ելաւ Արամեան Սանուց Միութեան նշանաւոր «Համայնապատկեր»ը։

Այդ շրջանի չափանիշերով փառաւոր գիրք մըն էր։ Գիրքին մուտքին «Երկու Խօսք» մը հրատարակած էին Սանուց Միութեան լիազօր ներկայացուցիչներ՝ Տիգրան Պալեան, Անդրան Էօզէր, Աբրահամ Եանըքեան եւ Յ. Քիւրքճեան։ Այս «Երկու Խօսք»ին կը յաջորդէր երկարաշունչ եւ համապարփակ ուսումնասիրութիւն մը, անստորագիր, որ սակայն գրըւած էր Վարդան Կոմիկեանի կողմէ։ Այս ուսումնասիրութեան մէջ Կոմիկեան վերլուծումը կը կատարէր մօտիկ անցեալի գրականութեան եւ գայն կը կապէր այդ շրջանի ժամանակակից գրականութեան։ Կը սկսէր ընդգծելով թէ որքան դժուար է ժառանգորդը դառնալ անցեալի մէջ փառաւոր նուաճումներ արձանագրած սերունդի մը։ Առաջին աշխարհամարտի աղէտալի օրերը շատ բան փոխած էին Պոլսոյ գրական կեանքին մէջ ալ եւ արդէն իսկ 35 տարիներ անցած էին այդ օրերուն վրայէն։ Ահա այսպէս Կոմիկեան իր ակնարկը կը սեւեռէր այդ 35 տարիներու ընթացքին կատարուած աշխատանքին վրայ եւ երեք գլխաւոր շրջաններու կը բաժնէր աշխատանքային այդ ժամանակամիջոցը։ Ուսումնասիրութեան վերջաւորութեան Կոմիկեան կ'ըսէր հետեւեալը.

«Ինչպէս կը տեսնուի, իսթանպուլահայ գրական - գեղարուեստական շարժումը կը շարունակէ իր բնական զարգացումը, տաք յարմարցնելով օտար եւ սփիւռքահայ գեղարուեստական յառաջդիմութեան պայմաններուն եւ տարրերուն ներած չափով, բայց այլեւս ձերբազատ՝ ստորակայական այն բարդոյթներէն որոնք իրեն պարտադրուած էին թէ՛ ներկայ եսամոլ ու այլամերժ քննադատներէն եւ թէ դուրսի անտեղեակ ու այդ պատճառաւ իսկ անտարբեր դիտողներէն»։

Ներածականին այս վերջարանով, Կոմիկեան, եւ մենք՝ իր գործակից ընկերները, յստակ պատգամ մը կու տայինք։ Իսթանպուլահայ գրականութիւնը այլեւս պատճառ մը չունէր ամչնալու իր ներկայէն։ Եթէ ան իր ակունքէն յանկարծ փրցուած մեծ ու փառաւոր սերունդի մը ժառանգորդն էր, բոլորովին անժառանգ չէր մնացած նախկին սերունդին ծուծէն ու տաղանդէն։ Այդ անունները կը տողանցէին ահա «Համայնապատկեր»ին մօտաւորապէս 350 մեծադիր էջերուն մէջ։ Անշուշտ որ այդ անուններուն մէջ կային առաջնակարգ անուններ, կային նաեւ այդ առաջնակարգ անուններուն քով հասակ նետած եւ շնորհալի աշխատանք մը բերած համեստ ուժեր։ Գիրքը ամբողջական պատկերը կու տար բոլորին, բայց իր ծանրութիւնը կը դնէր առաջնակարգ անուններուն վրայ, եւ աւելի համեստ տեղ մը կու տար երկրորդներուն։

Այսպիսի բաժանում մը քսան, երեսուն տարի, քառասուն տարի վերջ ի՞նչով պիտի արդարանար, կամ նոյնիսկ՝ պիտի կարենա՞ր արդարանալ, մանաւանդ որ սառած ու վերջացած շրջանի մը մասին չէր որ կը խօսուէր։ Շրջանը լինելութեան եւ ծաղկումի իր գործընթացին մէջ էր, հրապարակը լեցուն էր գրողներով որոնք տակաւին իրենց վերջնական խօսքը չէին ըսած, որոնք թերեւս տակաւին նոր կը սկսէին խօսք ըսել։ Անոնք բաներ մը պիտի չփոխէի՞ն յառաջիկայ տասնամեակներու գրական մթնոլորտին մէջ։ Ուստի «Համայնապատկեր»ը տարիներ վերջ պիտի կարենա՞ր արդարացնել այն վճիռները, որոնք արձակուած էին գիրքը պատրաստողներուն կողմէ։

Այդ շրջանին այս հարցումը թէեւ կը տանջէր մեր միտքը, բայց պատասխանը յստակ էր մեզի համար։ Կը հաւատայինք որ քննադատներ կամ պատմութիւն գրողներ երբեք պէտք չէ վախնային ընդգծելէ արժէքներու ու որակներու այն տարբերութիւնները, որոնք անպայման պիտի գտնուէին արուեստագէտներու ու մանաւանդ գրողներու միջեւ։ Կային արուեստագէտներ, որոնք գիտէին թէ իրենց իսկական հասակը ինչ է, իրենց իսկական տեղը ինչ է ընդհանուրին մէջ, բայց կային նաեւ այնպիսիներ, որոնք չէին գիտեր եւ կը սխալէին ստորագնահատումներով կամ գերագնահատումներով։ Կա՛մ այն էր որ չափազանցեալ համեստութեամբ կ'անդիտանային իրենց արժէքը (Օ՛, որքան քիչ էր թիւը այս խումբին պատկանողներու), եւ կամ այն էր որ իրենք զիրենք կը դիտէին խոշորացոյցի մը ետեւէն եւ այդ պատճառաւ ալ չափազանցուած արժէք մը կը վերագրէին իրենք իրենց։ Անշուշտ դիւրին չէր ամէն ինչ իր տեղը դնել, մանաւանդ գործածել անաչառ ու անկաշառ կշիռ մը։ Թէեւ այս աշխատանքը մէկ հոգիի կամայական աշխատանքին արդիւնքը չէր, ընդհակառակն, կը ներկայացնէր խումբ մը մարդոց երկարատեւ պրպտումներուն ու դասաւորումներուն արդիւնքը։ Բայց այդ ալ չէր կրնար գրաւական մը ըլլալ այն մասին թէ ամէն ինչ դիտուած էր անսխալական մերձեցումով։ Որքան շատ ձայն, այնքան շատ կարծիք։ Մանաւանդ որ, երբ խօսքը կը դառնար ժամանակակից գրողներու շուրջ, անխուսափելիօրէն օբակարգէն ներս մուտք կը գործէին նաեւ անձնական զգայնութիւններ, անձնական համակրանքներ կամ հակակրանքներ եւ նմանօրինակ ազդակներ։ Այսպէս կամ այնպէս, գետինը լպրծուն էր եւ կատարեալին մօտենալու ամէն ջանք իր առջեւ կը գտնէր լուրջ դժուարութիւններ։

Միայն թէ մենք բնաւ կասկած չունէինք թէ ճշգրիտ արժեւորումի մը ենթարկած էինք այդ շրջանի գրական հրապարակի անունները ու գործերը։ Կասկած չունէինք եւ մտաւորական մարդու քաջութեամբ լրիւ կը ստանձնէինք այդ արժեւորումին պատասխանատուութիւնը։

«Համայնապատկեր»ին երեւումը ու հրապարակ էջքը այդ շրջանի ամենակարեւոր գրական իրադարձութիւններէն մէկը դարձաւ։ Կ'արժէ որ աւելի մօտէն ճանչնանք այդ գիրքը, որպէսզի աւելի լաւ հասկնանք այն դէպքերը որոնք յաջորդեցին այդ գիրքին երեւումին։

Ռ. Հ.

Օրուան հարցեր

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ ԶԱՐԹՕՆՔԻ ԺԱՄԸ

Միջին Ասիոյ մահմետական փոքր Հանրապետութիւններուն համար օրհնութիւն մը եղած է կեդրոնէն հեռու գտնուիլ։ Կեդրոնական կոմիտէին հրամանագիրները, սպառնալիքները, սովորութիւնները իրենց ուժը կը կորսնցնէին մինչեւ որ կը հասնէին լեռներէ ու տափաստաններէ անդին տարածուած այդ երկիրները։

Տաճիկիստան այն երկիրն է որուն լեզուն ու գիրը եղան համայնավարութեան առաջին զոհերը։ 1928-ին, ինչպէս մահմետական միւս Հանրապետութիւններու, Տաճիկիստանի մէջ եւս արաբական գիրերու գործածութեան վերջ տրուեցաւ ու անոնք փոխարինուեցան լատինական այբուբենով։ 1940-ին բոլոր գիրքերը անգամ մը եւս բոցերուն նետուեցան երբ պարտադրուեցան կիւրեղեան գիրերը։ Ստալինականները քաջ գիտէին որ ժողովուրդ մը ոչնչացնելու համար պէտք է հարուածը իջեցնել անոր այբուբենին։ Նոյն ձանը անցեալին մէջ Ճէնկիզ խան ըրած էր, հին ձեռագիր մատեանները կրակը նետելով։

Այսօր միջին ասիական երկիրները կը վերադառնան իրենց ինքնութիւնը։ Մետաքսի նախկին ճանապարհները կրկին առեւտրական արժէք կը ստանան։ Կիրգըզստան որ նախկին Խորհ. Միութեան հաշիշի բերքին 90%-ը կը հայթայթէր, այդ բոյսին համար իտէալ պայմաններով իր հողերուն վրայ կրնայ շարունակել այդ բոյսին մշակումը. այսօր, հոն, տակաւին չկան հաշիշէն հեռոյին ձեռք ձգող տարրալուծարաններ, բայց երբ նկատի առնուի բարձրորակ քիմիագէտնե-

ըու մեծ թիւը որոնք անգործ մնացած են, դժուար չէ գուշակել թէ պիտի չուշանայ այդ քայլը:

1940-ական թուականներուն Ստալին այս շրջանը կ'աքսորէր իրեն ընդդիմացող ժողովուրդները. երբեմն ամբողջ ժողովուրդներ: Հոն կան ԺԶ. դարուն Վոլգայի ափերը հաստատուած Գերմանացիներ, Ղրիմի Թաթարներ, Հայեր, Աւցիներ, Ինգուշներ, Յոյներ, Քիւրտեր, Պաշկիրներ, Մեսխեթներ, Չուվաշներ, եւլն. բոլորն ալ խլուած իրենց հայրենի միջավայրէն ու աքսորուած այդ տափաստանները ուր հինգ դարէ ի վեր թուրք - մոնղոլ ծագումով թափառական ցեղեր իրենց հսկայական վրանները կը լարէին ու արխայեղ Տաճիկները կ'ապրէին իրենց գիր ու գիրքերով, բանաստեղծութեամբ, աստղաբաշխական հետազօտութիւններով, երեք հազար տարիէ ի վեր:

Ռուսերը հոն փոքրամասնութիւն կը կազմեն. 21% էր իրենց տոկոսը Կիրգըզըստանի եւ 7% Տաճիկիստանի մէջ. այսօր անոնցմէ շատերը մեկնած են արդէն: Անոնք ընդհանուր առմամբ աւելի զարգացած կ'ըլլային ու իրենց ձեռքը կը պահէին բարձր աստիճանի պաշտօնները: 1991-ին երբ քայքայուեցաւ կայսրութիւնը, ամէնքը վերադարձան իրենց ազգային լեզուներուն. գործածութենէ դադրեցաւ ռուսական ռուբլին: Տաճիկիստան իսկ որ տակաւին ազգային դրամ չունի, ռուբլի չի գործածեր, կը գործէ փոխանակումի սկզբունքը:

Այս երկիրներուն մէջ այսօր կը վխտան միջազգային կազմակերպութիւններու մասնաճիւղեր եւ ներկայացուցիչներ: Բոլորին համար մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ շրջանը: Եւրոպական Միութիւնը այս ձմեռ 100 հազար թոն ցորենի օժանդակութիւն կատարեց այս երկու Հանրապետութեան, այն վախով որ կ'իյնան իսլամականներու կամ մաֆիաներու ձեռքը: Նոր ստեղծուած պայմանները մեծապէս նպաստաւոր են նախկին նոմենկլատուրային զաւակներուն. անոնք օտար լեզուներ կը խօսին, անոնցմէ շատեր ուսանած են Եւրոպա կամ ԱՄՆ: Որպէս թարգման իրենց չաբաթական չահը յաճախ աւելի կ'ըլլայ, քան ճարտարագէտի մը տարեկան եկամուտը:

Ռուսերը կը մեկնին, բայց մնացեալ փոքրամասնութիւնները չեն դիւրացներ իշխանութիւններու գործը. այդ փոքրամասնութեան պատկանողները երթալիք տեղ չունին. իրենց երկիրները պատերազմի դաշտ են. ո՞ւր երթան Հայերը, Վրացիները, Ազերիները: Կայ նաեւ փոխադարձ ատելութեան հրահրումը. Կիրգիզ եւ Ուզբեկ կը նշմարեն որ կ'ատեն զիրար. ամէնքը կ'ատեն Հայերը. անոնք ալ Ագերինները: Տարբեր չեն զգացումները Մեսխեթներու հանդէպ: Կիրգըզստանի մէջ տեղի ունեցած են սպանութիւններ որոնք ամօթխածութեամբ կը կոչուին «միջցեղային»:

Միջին Ասիան հարուստ է կրօնական բացառիկ աւանդութեամբ մը. ատոր վըրայ պատուաստուած է մահմետականութիւնը որ երկար ատեն մակերեսային մընացած է: Այսօր անժխտելի է սակայն հաւատքի ուշագրաւ վերադարձ մը: Ատոր կ'օժանդակէ Սաուտի Արաբիան, մինչ Իրան կը դիտէ որոշ մտահոգութեամբ: Կրօնքին վերադարձը պատճառ կ'ըլլայ նաեւ հետաքրքրական յայտնութիւններու: Լաչակը որուն գործածութիւնը օրէ օր կը ծաւալի, տաճկերէնի մէջ կը կոչուի փարանճա. ատիկա ԺԲ. դարուն խաչակիրներուն ընկերացող քրիստոնեայ կիներու միջոցով մուտք գործած է շրջանը եւ կը նշանակէ՝ Ֆրանքները...:

ՔԱՂՀԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄՍՈՒՐԻՆ ՀԱՍՈՅԹԸ՝ ԱՆՖԱՆՍ - ԱՐՄԵՆԻԻՆ

Անցեալ տարեվերջին յայտնած էինք թէ Փարիզի քաղաքապետարանը որոշած էր Անֆանս - Արմենիին յանձնել այս տարուան մսուրին (Փրանկիսկոս Ասեղացիի նուիրուած) հասոյթը: Անֆանս - Արմենին մէկ ճիւղն է «Մառինի մանուկներու» Միութեան որ կը զբաղի ընկերային հարցեր ներկայացնող մանուկներով: Այս նոյն նպատակին համար համերգ մըն ալ տրուած էր Դեկտեմբեր 5ին, Ռոնփուէն թատրոնին մէջ, մասնակցութեամբ դաշնակահար Միկէլ Անժէլ Խաթրալյի եւ հայ արուեստագէտներու:

Երկուշաբթի, Ապրիլ 10, ժամը 12·30-ին Փարիզի քաղաքապետը ընդունելութեան մը հրաւիրած էր Փարիզի հայ գաղութի ներկայացուցիչները, որու ընթացքին հասոյթին համապատասխանող չէքը պիտի յանձնուէր վերոնշեալ կազմակերպութեան, որ ծրագրած է վերակառուցել Վանաձորի (Նախկին՝ Կիրովական) երկու դպրոցները, ծանրապէս վնասուած երկրաշարժէն:

Յանուն ժաք Շիրաքի, որու խճողուած ժամանակացոյցը թոյլ չէր տուած որ անձամբ ներկայ ըլլայ, իր կցորդը՝ Ժ. Թիպերի խօսք առնելով նախ ողջունեց ներկաները՝ Վահան Տէր-Ղեւոնդեան, Գիտ. Արք.-ի ներկայացուցիչը (Կաթողիկոսական Պատուիրակը Երեւան կը գըտնուէր ընտրութեան եւ գահակալութեան առթիւ) Պատ. Լեւոնեանը եւ Գրիգոր Եպիսկ.-ի ներկայացուցիչը: Վերյիշեց թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ Վիլլի Պարալ ներկայացուցած էր իր ծրագիրը ժաք Շիրաքի որ անմիջապէս ընդառաջ գացած էր: Անդրադառնալով հայ ժողովուրդին, Ժ. Թիպերի շեշտեց թէ յատուկ զգայնութիւն մը կայ Ֆրանսայի մէջ անոր հանդէպ, հինէն, խաչակրութեան դըրւագներու յիշատակութենէն, Կիլիկիոյ վերջին թագաւորէն մինչեւ աւելի նոր ժամանակներ՝ «Երբ 1915-ի ջարդերէն վերապրողները եկան մեր երկիրը ուր արմատ ձգեցին»:

Հոս, աւելորդ չէ թերեւս, անգամ մըն ալ անդրադառնալ սա անտանելի սակարկութեան որ ծնունդ առած է ցեղասպանութիւն բառին կապակցութեամբ: Այն տպաւորութիւնը կայ, չըսելու համար՝ համոզումը, որ Ֆրանսայի քաղաքական դէմքերը (ինչո՞ւ միայն Լէոտիսին կը վերապրենք ամէն մեղք) հոմանիշներու բառարան մը առած են որոնելու համար բոլոր բառերը զորս կրնան գործածել 1915-ի Ապրիլեան Եղեռնին համար, բացի՝ ցեղասպանութիւն բառէն: Ուրեմն ըստ խօսողին, կրնանք արժանանալ ջարդի, մեծ ողբերգութեան, եղերական դէպքերու, բնաջնջումի, սպանդի, եւլն. եւլն. Թապու բառէն խուսափելու եւ Թուրքերը չվիրաւորելու ողորմելի նպատակով: Կը մնայ մեզի քիչ մը արժանաւորութիւն ցոյց տալ եւ չմուրալ այլեւս այդ ժեստիտը, ով որ կ'ուզէ թող գործածէ, ով որ չուզեր թող չգործածէ եւ վե՛րջ: Այս խեղճուկրակ հաչիւներով չէ որ 1915-ը կը դադրի ցեղասպանութիւն մը ըլլալէ:

Ժ. Թիպերի իր ելոյթին վերջաւորութեան 350 հազար Ֆր.-ի չէք մը յանձնեց Անֆանս - Արմենիի, յայտնելով նաեւ թէ հարկ է աւելցնել 60 հազար Ֆր.-ի ուղղակի եղած նուէրները եւ անցեալ Ապրիլ 20-ին տեղի ունեցած Փարի -- Սէնժերմէն -- Պրագիլ խաղին տուրքի բաժինը՝ 350 հազար Ֆր.:

Ցաջորդաբար շնորհակալութեան խօսքեր արտասանեցին Հայաստանի գործավարը՝ Վահան Տէր-Ղեւոնդեան եւ ֆըրանսական խնդրոյ առարկայ կազմակերպութեանց երեք ներկայացուցիչները:

Հաւաքոյթը փակուեցաւ հիւրասիրութեամբ:

Ա. Մ.

ԱՐՔ-ՈՒԹԵԱՆ ՏԻՏՂՈՍԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՏԷՄԻՐՃԵԱՆԻՆ ԵՒ ԶԱՐԵՀ ԵՊԻՍԿ. ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆԻՆ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷՋ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետը՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, նախքան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին մեկնումը, 1995 Մարտ 26 թուակիր եւ ընդ համարաւ Ծ-ՄԼԹ եւ Ծ-ՄԼԺ թուահամար զոյգ կոնդակներ խմբագրած եւ ստորագրած էր, Արք-ութեան պատիւ եւ տիտղոս շնորհելով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան վաստակաւոր զոյգ եպիսկոպոսներու,

յանձինս՝

Վարդան Եպիսկ. Տէմիրճեանին
Տեսուչ Ս. Աթոռոյս Տպարանի
եւ Հիւբրճեկլ կաթողիկոսարանի եւ
Զարեհ Եպիսկ. Ազնաւորեանին
Վարիչ Ս. Աթոռոյս
Քրիստոնէական Դաստիարակութեան
եւ դասախօս Դպրեվանուց

Սոյն զոյգ կոնդակները զոյգ սրբազաններուն յանձնուեցան 1995 Ապրիլ 5, Չորեքշաբթի առաւօտեան ժամը 10-ին, Վեհարանի մէջ, Կաթողիկոսական Ընդհ. Փոխանորդ Արտաւազդ Արք. Թրթռեանին ձեռամբ, ի ներկայութեան միաբան Հայրերու: Կոնդակներուն ընթերցումը կատարուեցաւ յոտնկայս, ապա միաբանները ջերմօրէն շնորհաւորեցին Արք-ութեան պատուին եւ տիտղոսին արժանացած Վարդան եւ Զարեհ Արքեպիսկոպոսները, երկար ու քաջառողջ կեանք եւ արդիւնաւէտ աշխատանք մաղթելով անոնց, իրենց եկեղեցանուէր եւ հանրանուէր ծառայութեանց մէջ:

Մշակն արժանի է իր վարձքին:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Անթիլիաս, Ապրիլ 6,

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գորփու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Իոնական տրամաբանութեան ամէնէն հարազատ պատկերացումն է սալիկա, ընկերաբանութեան ուսանողներու ուշադրութեան յանձնարարելի: Ըստ Թըլթածրարի՝ Պազիլը դասած են մելամաղձոտներու խումբին մէջ: Մօտակայ վանքի մը մէջ նորընծայ եղած ատեն կանխայայտ շնորհ մը ցուցաբերած էր (խղճի հարցերը տրամաբանութեամբ լուծող) խղճապխտութեան մարզին մէջ, որ դէպի մելամաղձոտութիւն առաջնորդող գիտութիւն մըն է: Զինք դիմափոխող երջանիկ ժպիտով մը մատները կը մխրճէ Թէոդորի հաքարեղէն պարունակող թուղթէ պզտիկ տոպրակին մէջ, պարտէզի նստարանին վրայ միւսներուն քով իր տեղը վերադառնալէ առաջ:

6 - 8 - 37

«Եթէ պատեհութիւնն ունենայինք հարցում մը ուղղելու Սոկրատին, ի՞նչ կը հարցնէինք, - կը գրէ Զարեան: Ես կը հարցնէի, թէ ինքը երջանի՞կ մարդ էր: Վըստահ եմ թէ որքան մեծ ըլլայ անձի մը իմաստութիւնը, այնքան աւելի ենթակայ կը դառնայ մտատանջութեան»:

«Կաքաւի Նշանակ»ին մէջ, Պելտուրս և Ն. բուռն կերպով կը հակառակին այս տեսակէտին: Իմաստութիւնը, կ'ըսեն անոնք, տրամաբանութեան կը սորվեցնէ հանդչելու ձեւը, որպէսզի ամբողջ անձը աւելի ամբողջականօրէն յանձնուի ժամանակի ու տարածքի հեղումին: Թէոդոր կը յիշէ Սոկրատի լուսնոտութեան նոպաները, մինչ ես կ'անդրադառնամ թէ կը մըտածեմ Ճոն Դոննի «Կորիատի բրտութիւններ»էն տողի մը մասին. - «Ե՞րբ պիտի յագենաս, ո՛վ Մեծդ Լուսնոտ»:

7 - 8 - 37

Զկնորսութիւնը փիլիսոփայական կեցուածք կը պահանջէ: Շաբաթ մը սպասեցինք որպէսզի կաղային լապտերի եռաժանիներու գործածութեան պատեհ գիշեր մը ունենանք: Այս իղձը վերջապէս շնորհուեցաւ: Խորունկ, անշարժ ջուր եւ վերջին քառորդի լուսին որ շատ ուշ կը ծագի:

Ընթրիքէն ետք, ծովուն կողմէն կը լըսեմ մարդուն մեղմաձայն սուլոցը եւ պատըշգամ կ'ելլեմ: Իր սակառն ու եռաժանիները նաւ բարձրացնելով եւ կազի լապտերը ցռուկին պտուտակելով զբաղած է: Այս գիշեր ես ալ պիտի փորձեմ այս անսովոր ձեւի ձկնորսութիւնը: Եռաժանիները չորս հատ են եւ տարբեր չափերու: Ասոնցմէ զատ նաւ կը բարձրացնենք ընդգայ (օկտոպիւս) բռնելիք կեռը՝ գնդամուղի կոթի երկարութեամբ ցողի մը ագուցուած -- որովհետեւ ձուկերուն պէս ուղղակի հարուածելով չեն սպաններ ընդգան, այլ՝ անուշութեամբ խաբելով:

Մանր - մունր սառուցումները կ'աւարտին: Մարդը կը հանէ խէժ ու փայտի տաշուք հոտող իր վերարկուն եւ մասամբ կը պարպէ յատակի տախտակներուն ներքեւ հաւաքուած ջուրը: Ապա ճամբայ կ'ելլենք դանդաղօրէն մխրճուելով մըթութեան մէջ: Մութ գիշեր է, մաքրամաքուր օդ եւ խոր լռութիւն: Հեռուն՝ Ալպանական լեռներու ստորոտին կը ճաճանչեն այլ ձկնորսանաւերու կազի լապտերներու տկար բոցերը: Անսասանիուս կը նաւարկէ տան ստորոտի ժայռերու երկայնքին եւ հանդարտ ձայնով կը բացատրէ իր ըրածը: Մեր դէմքին վրայ միջատներ կը սկսին բզզալ. չապիկի թեւերը կ'իջեցնենք մեր բազուկները պաշտպանելու համար: Մարդը կը թիավարէ ոտքի կանգնած, թիերը ջուրի մակերեսէն վեր չհանելով -- քանզի հայելանման այս ջուրին մէջ է որ պիտի մխրճենք մեր նայուածքը. հովու դոյզն շարժումն իսկ արգելք կ'ըլլայ տեսողութեան:

Կազի լապտերը վառած է այժմ եւ ծոցին ընդյատակեայ հրաշալի ամբողջ աշխարհը պարուրուած է ոսկեգոյն կապոյտի մէջ -- կազով վառարանի մը սիրուն մեղմ բոցավառման նման: Հրաշքի մը մասնակից դերակատարներու պէս դիմափոխուած կը դիտենք ծովուն յատակը՝ հազիւ բաբախող սրտի նման մեղմ շարժումով տարուբերող իր անցքերով, բոյսերով ու ընտանիքներով:

Հրուանդանէն անդին տարածուող մըթութեան մէջ՝ Բրինդիզիի չոգենաւին խուլ սուլոցը ահա կը լսուի անգամ մը: Մեզի աւելի մօտիկ՝ դելֆին մը խռոցի նմանող ձայն մը կը հանէ: Յետոյ դարձեալ կը մնանք առանձին:

(Շար. 15)

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԵՐԿԱԹԷ ՎԱՐԱԳՈՅՐԻ ՊԱՀԱՆՋՔ

Գերմանիոյ Սաքսի շրջանին Էպէրսպախ գիւղին բնակիչները կ'ուզեն որ սահմանագիծին վրայ երկաթեայ փշաթել մը հաստատուի, որպէսզի առաջքը առնուի Չեխիոյ ժիրիքով գիւղէն ներս թափանցող գողերու պատճառած վնասին: Փրակեան թերթի մը համաձայն, շրջանի բնակիչ Գերմանացի մը 12 անգամ կողոպտուած է: Բաւական նեղ կացութեան մատնուած է Էպէրսպախի գիւղապետը որ կը ջանայ համոզել թէ Չեխիոյ Հիւսիսային Պոհեմիոյ շրջանէն թափանցողները հարազատ Չեխեր չեն եւ թէ երկաթեայ փշաթելի մը հաստատումին նըման միջոց կրնայ շատ անցանկալի հետեւանքներ ունենալ:

ՔԻԹԵՐՈՒ ԵՐԿԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ցեղակեդրոններու խենթութիւնը սահման չի ճանչնար: Մակեդոնական թերթ մը մշակութային էջը յատկացուցած է մարդաբանական ուսումնասիրութեան մը ուր կը փաստուի որ հակառակն ըլլալով Ալպանացիներուն, մահմետական Մակեդոնացիները իրենց քրիստոնեայ ազգակիցներուն հետ նոյն ցեղին կը պատկանին: Հատորը կը ներկայացնէ շրջանին մէջ մահմետականութեան ծաւալումին պատմութիւնը եւ կու տայ ճշդուած պարագաներ: Ասոնցմէ է հետեւեալը. «Մակեդոնացիներուն քիթը միջին հաշուով 4·7 սմ. կ'ըլլայ. մահմետական Մակեդոնացիներուն քիթը՝ 4·73 սմ.: Իսկ Ալպանացիներուն քիթի միջին երկարութիւնը 5·07 սմ. է...:

(Շար. Ա. էջէն)

հետ խառնուած մելան...: Ահա այսօր, եկած եմ Հայրենիք որպէս Հայրապետ, ուր կը զգամ այնպէս որ կարծես երբեք անկէ բաժնուած չէի...:

Այո՛, եղբայրներ եւ քոյրեր, պէտք է ուսկեկամուրջ նետել ընդմէջ Հայրենիքին եւ արտասահմանին: Մենք պէտք է մնանք մէ՛կ մեր հոգեւոր աշխարհագրութեան որպէս բնակիչ, ազգային մէկ պատկանելիութեան ներքին զգացումով տոգորուած: Ահա այս գիտակցութեամբ պէտք է բոլորս մասնակից դառնանք մեր Հայրենիքի պետութեան ամրացման ու զօրացման եւ մեր ժողովուրդին կեանքի պայմաններու զարգացման:

Այդ նոյն ըմբռնողութեամբ է որ Հայց. Եկեղեցին պիտի կատարէ իր ազգային դերը, որովհետեւ ան անքակտելիօրէն շաղախուած է ողջ Հայոց պատմութեան եւ ճակատագրին հետ:

Այդ նոյն հասկացողութեամբ է որ մեր եկեղեցին պիտի շարունակէ զօրավիգ կանգնիլ Արցախի մեր հարազատ եղբայրներուն եւ քոյրերուն, անոնց հերոսական մաքառումին մէջ, ի պաշտպանութիւն անոնց արդար իրաւունքներուն: Արցախի հարցը ոչ մէկ կրօնական նկարագիր եւ տարողութիւն ունի: Մենք մեր երջանկայիշատակ նախորդին նման ջատագովը եղած ենք, եւ կը մնանք, այն գաղափարին որ խաղաղ միջոցներով եւ անկեղծ խորհրդակցութեան ու բանակցութեան եղանակներով պէտք է լուծուի Արցախի ժողովուրդին դատը մարդկային իրաւանց եւ ինքնորոշման արդար սկզբունքներու հիման վրայ:

Մեր խօսքի աւարտին պարտք կը զգանք մեր խոր շնորհակալութիւնները եւ գնահատանքը յայտնել քրիստոնէական քոյր եկեղեցիներու եւ միջ-եկեղեցական կազմակերպութիւններու պետերուն եւ ներկայացուցիչներուն, որոնք Մեր Գահակալութեան արարողութիւնը հարստացուցին իրենց ներկայութեամբը, աղօթքներովը, եւ գրաւոր թէ բանաւոր բարեմաղթութիւններովը:

Մեր գնահատանքի խօսքը բոլոր պետութիւններու ներկայացուցիչներուն եւ դիւանագէտներուն, որոնք իրենց ներկայութեամբը պատուեցին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը եւ մեր Հայրենի պետութիւնը:

Ջերմօրէն կ'ողջունենք մեր Ս. Եկեղեցւոյ Նուիրապետական Աթոռները՝

-- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, որուն Միաբանութեան անդամը եղած ենք Մեր ձեռնադրութեան օրէն մինչեւ այսօր եւ Մեր ամբողջանուէր մասնակցութիւնը բերած անոր հոգեւոր եւ ազգային սպասաւորութեանը:

-- Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքական Աթոռը իր Գահակալով եւ զինուորեալ Միաբանութեամբ եւ պատմական առաքելութեամբ:

-- Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութիւնը իր Գահակալով, հոգեւորական դասով եւ հաւատացեալ ժողովուրդով:

Մեր Հայրական սիրոյ ողջոյնները մեր Մայր Աթոռի Միաբան բոլոր եպիսկոպոսներուն, Թեմերու Առաջնորդներուն, հոգեւորական դասուն՝ վարդապետաց եւ քահանայից եւ սարկաւագաց, Թեմական Ազգային Ժողովականներուն եւ համայն հաւատացեալ ժողովրդեան, ի Մայր Հայրենիք եւ ի Սփիւռս աշխարհի:

Սիրոյ, շնորհակալութեան եւ գնահատանքի Մեր խօսքը կ'ուղղենք մեր Հայրենի Հանրապետութեան Վսեմաշուք Նախագահին՝ Մեծ. Լեւոն Տէր-Պետրոսեանին եւ պետական աւագանիին, Խորհրդարանին, կառավարութեան, նախարարական կազմին եւ պետական ամբողջ համակարգին: Բարձրօրէն կը գնահատենք իրենց սէրն ու յարգանքը հանդէպ Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ:

Թող Աստուծոյ ամենատես Աչքն ու ամենազօր Աջը հովանի եւ պահապան ըլլան մեր համայն հայ հաւատացեալ ժողովրդեան վրայ ի Մայր Հայրենիք եւ յարտասահման:

«Տէր հովուեսցէ զիս եւ ինձ ինչ ոչ պակասեսցի»:

Աղօթեցէք որ Աստուած հովուէ Զիս, որպէսզի ես ալ կարենամ հովուել ձեզ «ի վայրի դալարւոջ եւ առ ջուրս հանգստեան» վասն փառացն Աստուծոյ, վասն խաղաղութեան եւ բարօրութեան աշխարհի, վասն պայծառութեան Ս. Եկեղեցւոյս եւ վասն շինութեան եւ բարեկարգութեան ազգիս Հայոց. Ամէն:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. Էջմիածին, Ապրիլ 9

Հրայր Ճանկէօզեան,
Տիկին Արշալոյս Տէր-Անդրէասեան եւ զաւակը՝ Անահիտ Տէր-Անդրէասեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօրեղբօր, տագրոջ եւ հօրեղբօր՝

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 11-ին, 90 տարեկանին:

Թաղումը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 14-ին, ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ:

«ՅԱՌԱՋ».-- Մեր ցաւակցութիւնները Հրայր Ճանկէօզեանի եւ տիկիններ Արշալոյս եւ Անահիտ Տէր-Անդրէասեանի:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 16, Զատիկ.--
Պատարագ՝ ժամը 11-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 17, Մեռելոց.--
Պատարագ՝ ժամը 11-ին:

ԱՎԻՆԵՌՆ - Ս. ՎԱՐԴԱՆ

ԶԱՏԻԿ, կիրակի, Ապրիլ 16
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

L'ECOLE ARMENIENNE
« SIAMANTO »
DE BAGNEUX - CACHAN
présente
NAREK DOURIAN
ET SA TROUPE D'ARMENIE
dans

KATCH NAZAR

EN DERNIERE REPRESENTATION
Le Mardi 18 Avril à 20 heures 30
THEATRE VICTOR HUGO
14, avenue Victor Hugo, Bagneux

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB - *Marseille*

COLONIE

l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche pour sa *Colonie de Vacances* de Juillet 95, des ANIMATEURS DIPLOMES de BAFA.

Pour toute candidature envoyer un C.V. avec photo à :

l'U.G.A.B. - *Colonie*
327, Boulevard Michelet
13009 MARSEILLE
Tel. : 91. 22. 10. 45.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE organise

un PELERINAGE

à Deir-el-Zor

Départ le 30 AVRIL ● *Retour* le 10 MAI
avec *Syrian Airlines*
Prix aller - retour : 2 950 F.
Assurances à votre charge / Visa gratuit
Frais de séjour 50 US dollars par jour

Ce prix comprend :
— Hôtel — Trois repas — Transports et excursions — Visite des sites
a) Deir-el-Zor (messe de requiem, installation de stèle)
b) Margadé (site récemment découvert des martyrs arméniens)
c) Alep d) Kessab e) Lattaquié f) Palmyre g) Damas

— *Places limitées* —

Date limite d'inscriptions, le 15 AVRIL
Pour tous renseignements s'adresser à la CBAF :
17, rue Bleue 75009 PARIS — Tél. : 48 24 46 57 ● Fax : 48 24 98 97

— ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ —

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Կիրակի, Ապրիլ 16, ԶԱՏԻԿ
Երկուշաբթի, Ապրիլ 17, ՄԵՌԵԼՈՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.15-ին, Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթ. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Այսօր՝ հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Ժամը 10-ին՝ Պատարագ: Յաւարտ Պատարագի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին, Պատարագ՝ ժամը 11-ին:

Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 10.30-ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին, Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11.45-ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.15-ին, Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհ. Պէրպէրեանի:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ Ս. ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

DATE A RETENIR

AAAS
ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE

Fête Champêtre traditionnelle

de la MAISON DE RETRAITE
95500 GONESSE

Dimanche 2 Juillet
à partir de 11 heures 30

SABERATOURS SEVAN VOYAGES SABERATOURS SEVAN VOYAGES SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
■ ASSISTANCE A L'AÉROPORT
■ ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
■ RÉSERVATION D'HÔTEL
■ LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
■ EXCURSIONS GUIDÉES
■ VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX
PARIS-EREVAN-PARIS
3600 F
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 54 48 - 52 85 48 -
FAX 52 54 48

EN COLLABORATION AVEC
ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN PARIS 1995

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 15-16
SAMEDI - DIMANCHE
15-16 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— Fax : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.573

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.573

ԹՈՒՐՔԵՐԸ Կ'ԱՐԳԻԼԵՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ԳԻՐՔԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԻ ԴԱՏԱՐԱՆԸ Կ'ԱՐԳԻԼԷ ՓՐՈՖ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՐՔԸ

Հրատարակութենէն ամիս մը ետք, երբ խնդրոյ առարկայ գիրքը արդէն գրքերէ սպառած էր, Թուրք իշխանութիւնները որոշած են զայն հաւաքել: Ինչպէս տեղեկացուցած էինք («Յառաջ», Ապրիլ 6) Թրքական Պէլկէ հրատարակչատունը փետրուարին հրատարակեց Տատրեանի՝ Հայկական ցեղասպանութեան իրաւաբանական վերլուծումին նուիրուած գիրքը, որ ամերիկեան Եէյլ Համալսարանի իրաւաբանական կաճառին կողմէ 1989-ին անգլերէն հրատարակուած էր:

Որոշումին հիմը կը կազմէ այն մեղադրանքը, որ Տատրեան մանրամասնած է 1894 - 96-ի եւ 1909-ի Ատանայի ջարդերը եւ պնդած է որ Ա. Համաշխարհային պատերազմին գործադրուած ցեղասպանութեան 1 միլիոն Հայեր զոհ գացին. ոգեկոչելով Թրքական Սահմանադրութիւնը, դատախազը իր դիմումին մէջ պնդած է որ այս գիրքը ատելութիւն եւ թշնամութիւն հրահրող եւ ցեղային տարբերութիւններ չեչտող գործ մըն է. դատարանը համաձայն գտնուած է: Բայց երբ իշխանութիւնները հաւաքելու եկած են, քանի մը հատորէ զատ ուրիշ օրինակներ չեն կրցած գտնել:

Կը տեղեկանանք նաեւ որ Ապրիլ 13-ին Պէլկէի հրատարակչուհի Այշէ Զարաքօլու դատական քննութեան համար դատարան հրաւիրուած է եւ ծառանալով քննիչ դատախազի մեղադրանքներուն դէմ, քաջաբար պաշտպանած է իր իրաւունքը՝ հրատարակելու ուսումնասիրութիւն մը, որ ակադեմական որակ ունի եւ ինքը միայն ազատ բեմի ջատագովի դերը կը խաղայ, թարգմանելու եւ հրատարակելու ուղիով:

Դատախազը խիստ կերպով առարկած է որ հեղինակը «Թուրք» բառը գործածած է, փոխանակ «օսմանցի» բառը գործածելու, աւելցնելով որ Հայերու դէմ եղած արարքներուն պատասխանատուները ամէն տեսակ ազգութիւններու կը պատկանէին եւ ճիշդ չէ Թուրքի անունը վարկաբեկել՝ ցեղասպանութեան կապակցութեամբ: Ա. Զարաքօլու պատասխանած է որ այս հարցը իրենք չեն կրնար որոշել եւ պատմութիւնը պէտք է վճիռ արձակէ եւ թէ ինքը անոր համար կ'աշխատի որ այս հարցերը փոխանակ թաքուն ենթարկելու, ազատ կերպով քննութեան բովէն անցնին:

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

Քուռիէ էնթէրնասիոնալի այս շաբթուան թիւը (Ապրիլ 13/19) հետաքրքրական էջեր նուիրած է Թուրքիոյ: Նախ կայ խմբագրապետին՝ Ալեքսանդր Ադլէրի «Պոէ-Նոթ»ը խորագրուած՝ «Թուրքիան վտանգուած», ուր վերլուծումը կը կատարուի երկրին այսօրուան կացութեան: Սկիզբէն հարց կու տայ՝ «Թուրքիան եւրոպական կառոյցին ամբողջական անդամ պիտի դառնա՞յ» ու կը ջանայ պատասխանները տալ: Կը հաստատէ որ մահմետական աշխարհի ամէնէն զարգացած երկիրը Թուրքիան է, զայն կը նկատէ նոյնիսկ «ամէնէն ժողովրդավարը» ու կը թուէ դրական երեւոյթները: Կ'անցնի քաղաքական ճակատին, հոս ալ կը նկատէ չատ ժողովրդավար տարրեր (ազատ ընտրութիւններ եւլն.): Կառավարութեան գլուխը կին մը ըլլալն ալ կը նպաստէ, Ադլէրի աչքին, անոր ազատական դիմագիծին բաղդատմամբ իսլամական կնատեացութեան որ կը տիրէ Թեհրանէն Ալժէ: Այս հաստատումներէն ետք, սակայն, Ադլէր կը գտնէ որ Թուրքիան վտանգի մէջ է եւ կը նմանի այն «նաւուն որ կ'ընկղմի ի տես նաւահանգիստին», ինչ որ էր 1917-ի ռուսական կայսրութիւնը Չըրչիլի համար: Ու իր գրութեան երկրորդ մասին մէջ, խմբագիրը կը ծանրանայ վտանգ ներկայացնող հարցերուն վրայ՝ քրտական, Ռեֆահ (ծայրայեղ մահմետականներու կուսակցութիւնը), Ալփասլան Թիւրքէշի «Նոր-նացիները», Թուրքիոյ մերձենալը նորանկախ կարգ մը Պետութեանց (Պոսնիա, Ալպանիա, Կովկասի եւ Կեդրոնական Ասիոյ):

Ադլէր, ի վերջոյ, կ'ուզէ որ Թուրքիա իր իսկ զէնքերով յաղթէ, քանի ոչ մէկ մահմետական երկիր, կը գրէ, քաղաքական նման կարեւորութիւն ունի:

Շաբաթաթերթը դեռ չորս մեծ էջեր կը նուիրէ զանազան յօդուածներ հրատարակելով եւ արձագանգելով տարբեր տեսակէտներու:

Երկու ձեւ կայ, կ'ըսէ յօդուածներուն գլուխը, Թուրքիան տեսնելու՝ առաջինը կ'ըսէ թէ Թուրքիա մահմետական աշխարհի ամէնէն արդիականացած երկիրն է, հազուագիւտներէն մէկը որ միակ կուսակցութեան մը կամ բացարձակ միապետութեան մը տիրապետութեան տակ չէ, միակը իսկապէս աշխարհական, որու պէտք է զօրավիգ ըլլալ իսլամապաշտներուն թէ արտաքին սպառնալիքին դէմ: Միւսը կը յիշեցնէ բանակին ծանրութիւնը, ամենազօր՝ Քիւրտերու վայրագ զլուպումին մէջ: Ամենազօր՝ նաեւ արդարադատութեան մարզին մէջ՝ 150 մտաւորական եւ հինգ քիւրտ երեսփոխան Թրքական բանտերու մէջ են խեղկատակ դատերէ ետք:

Միւս գրութիւններուն կ'անդրադառնանք ի պահանջեալ հարկին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ, իբրեւ բողոքի նշան, ետ կանչած է Հոլանտայի իր դեսպանը երբ հոն բացումը կատարուած է «քրտական աքսորեալ խորհրդարան»ին: Անդարայի Հոլանտացի դեսպանին ալ հաղորդած է իր դժգոհութիւնը:

ԹԱՆՍՈՒ ՉԻԼԼԷՐ չէ ճշդած ամերիկացի Արտաքին փոխ-նախարարին, Իրաքէն քաշուելու թուականը: Վարչապետը գոհացած է ըսելով. -- «Գործողութիւնը սահմանափակ պիտի ըլլայ թէ՛ իր տարողութեամբ եւ թէ ժամանակով»:

ԱԼԵՒԻՆԵՐԸ դիմադրական ճակատ մը կազմած են եւ վճռած են, Պոլսոյ մէջ «խեղդել փաչիստները անոնց թափած արեան մէջ»: Այս փոխ վրէժի տրամադրութիւնը հետեւանք է Մարտ 12-ին պատահած միջադէպերուն, երբ ոստիկանութիւնը հակազդած էր ցոյցերուն եւ 29 մեռեալ, 128 վիրաւոր եւ 23 անհետածներ կային:

ԻՐԱՔԵԱՆ Պապէլ թերթը կոչ կ'ընէ Ռուսաստանի, Չինաստանի եւ Ֆրանսայի որ Իրաքի ի նպաստ դիրք բռնեն: Կը թուի որ Պաղտատ այլեւս տրամադիր է բանակցելու եւ վիճում ընելու որպէսզի շրջափակումը, գոնէ մասամբ, վերնայ:

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի (Երեքշաբթի, Ապրիլ 18-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 19:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԽՕՍՔԸ

Գերաշնորհ՝
Տ. ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի
եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Այս գիրը առաջին խօսքն է զոր կ'ուղղենք որպէս նորընտիր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մայր Աթոռի բոլոր թեմերուն: Եւ ի՜նչ իմաստալից ու թելադրական զուգադիպութիւն որ այս առաջին խօսքը մեր Տիրոջ՝ Յիսուսի Քրիստոսի յարութեան հրաշափառ տօնին առիթով է որ կ'ուղղենք Ձեզի:

Նախ ջերմօրէն կը շնորհաւորենք ձեզ բոլորդ Զատկի տօնին բերկրալից առիթով: Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ Մեր ձայնը կը վերառաքենք առ յարուցեալ Փրկիչն մեր եւ կը հայցենք որ մահուան վրայ տարած Իր յաղթանակի առիթով վերանորոգէ ձեր կեանքը, հաւատքի եւ լոյսի շունչը առատացնէ ձեր հոգիներուն մէջ:

Յարութեան տօնը գագաթնակէտն է մեր քրիստոնէական կեանքին, որովհետեւ յարութեան հրաշագան դէպքը Քրիստոսի քարոզութեանց, պսակումն է որով չարիքներուն չարիքը նկատուած մահը խափանուեցաւ եւ յաւիտենութեան լոյսը ծագեցաւ ու պտղաբերեցաւ:

Հայութեան կեանքին մէջ յարութեան շունչը հրաշքներ գործեց: Մեր պատմութեան բոլոր խաչերուն եւ գողգոթաներուն վրայ յարութեան լոյսին հորիզոնը միշտ բացուեցաւ որպէս կեանքի վերանորոգման ուժ: Այս տարի, Զատկի տօնէն մէկ շաբաթ ետք, պիտի նշենք հայկական Մեծ Եղեռնի Հայութեան դէմ գործուած ցեղասպանութեան 80ամեակը, որ մեզի համար պէտք է նկատուի այլեւս ոչ այնքան սուգի օր որքան յաղթանակի ոգեկոչման առիթ: Ահա վերանկախացած է մեր հայրենիքը, վերստին կեանքի է կոչուած հայկական դերիշխան Պետութիւնը, նոր սերունդներ են ծնած: Վերապայծառակերպուած է հայ կեանքը յարութեան հրաշագործ զօրութեամբը:

«Փա՛ռք յարութեան քո Տէր»

Թող յարութեան ուժը տարածուի Ձեր թեմի հաւատացեալ ժողովրդեան կեանքին մէջ:

Ողջ լերուք ի Տէր զօրացեալք շնորհօք Ս. Հոգւոյն եւ յաւէտ օրհնեալ ի Մէնջ:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ապրիլ 11

ՃԱՆԱՊԱՐՀ ԽԱՉԻ

Ո՛վ մատնուած Յիսուս,
Դուն որ փրշապատ գըլուխ մ'ունեցար՝
Գըթա՛ իմ գըլխուս.--
Դերանըրըդ զայն քարկոծեցին յար
Եկեղեցիին սալաքարերով:
Վէրքերէս բըխող ըղեղըս կերան
Իշամեղուները ամբարըշտութեան:
Տէ՛ս, մազերուս վրայ եղեամն է ըստեր.-
Ես շա՛տ եմ տանջուեր:

Տառապա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար արտասուող աչքեր՝
Գըթա՛ աչքերուս.--
Անոնք աւելի արտօ՛սր են քամեր,
Քան թէ խըմեր լոյս: Դագաղներուն վրայ
Միշտ մահն են հըսկեր մոմերու հետ շէջ,
Բիբերս են ինկեր վիշտի հորի՛ն մէջ:
Տէ՛ս, կոպերուս վրայ անիւն է ցանուեր.-
Ես շատ եմ տըքներ:

Ապտակուա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար ձեռքեր կալ ու կապ՝
Գըթա՛ ձեռքերուս.--
Ափերս են տաղեր պայտերով հրատապ,
Եւ մատուըներէս, ըստինքներու նման,
Արիւնս են կըթեր: Դաստերս նաթած են
Կըրելէն երկաթ, հողը փորելէն:
Տէ՛ս, եղունգներըս սիրտս են յօշոտեր.-
Ես շա՛տ եմ խոցուեր:

Թըքնըւա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար ճաղկըւած կողեր՝
Գըթա՛ կողերուս.
Անոնք աղբիւսի վըրայ են պառկեր՝
Եւ վիշտը քունէն նանչցեր յաղթական.
Բուծաներ են միշտ գըրկած Մահը կոյր՝
Իրենց քաղցն անոր տալով կերակուր:
Տէ՛ս, փողոցի շո՛ւն մ'է կողըս պատռեր.-
Շատ եմ հալածուեր:

Մահապա՛րտ Յիսուս,
Դուն որ բեւեռուած ոտքեր ունեցար՝
Գըթա՛ ոտքերուս.
Արիւն սըրսկելով թափառեցան յար
Աւերակներու եղինձներուն մէջ:
Զանոնք չըլըւաց ձեռք մը սիրական
Ո՛չ մէկ լականի մէջ ապըրնջական:
Ոտնամատներէս կ'հոսին մոխիրներ.-
Ես շա՛տ եմ քալեր:

Ո՛վ խաչուած Յիսուս,
Դուն որ նիզակուած սիրտ մը ունեցար՝
Գըթա՛ սըրտիս յոյզ.
Օր մ'որ անոր մէջ բաբախեց աշխարհ՝
Յոյսին տեղ այսօր ոչի՛նչը կ'ապրի:
Սիրտըս սափոր մ'է, անիւնս՝ անոր մէջ,
Զոր պիտի հովե՛րն առնեն մահէս վերջ:
Տէ՛ս, տե՛ս, սըրտիս վրայ դաշոյն մ'է
խըրուեր.-
Ես շա՛տ եմ սիրեր:

Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԳԸՐԳ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Կ'ՈՒԶԷ ԳՐԱՅՍԼԵՐԸ ԳՆԵԼ

Փարիզեան մամուլը լայն արձագանգ կու տայ Գըրգ Գրիգորեանի վերջին յանդուգն քայլին՝ գնել Գրայսլէրը: Ապրիլ 13-ի Լիպերասիոնէն *զատ, նոյն օրուան* Մոնտը *Ա. էջէն կ'արձագանգէր լուրին գծանկարն ալ հրատարակելով ու 16-րդ էջը գրեթէ ամբողջութեամբ կը նուիրէր՝ «Քափիթէն Գըրգ»ի, ինչպէս զինք կը կոչեն Ամերիկա, ուր 23 մեծագոյն հարստութեանց կարգին դասուած է (2,5 միլիառ տոլար, շուրջ՝ 12 միլիառ Ֆր.):*

Գրիգորեան 77 տարեկան, ծնած է Ֆըրէզնօ հայ գաղթական ծնողքէ: Ներկայիս արդէն տէրն է Գրայսլէրի բաժնեթուղթերու 10%-ին եւ հրապարակային առաջարկ (ՕՓԱ) ըրած է գնելու ամբողջութիւնը, բայց Գրայսլէր «ոչ» կ'ըսէ Գրիգորեանի, ուշադրութեամբ քննելով հանդերձ դիմումը: Ապրիլ 14-ին ալ, փարիզեան օրաթերթերը լայն արձագանգ կու տային: Ցիշենք՝ *Էնֆօ - Մաթէն, Ֆիկառօ որ նկարն ալ հրատարակած էր, եւ կրկին* Լիպերասիոն:

Այս առթիւ կը խօսուի նաեւ Գրիգորեանի վերջին գործողութիւններուն մասին, Գրետի - Լիոնէի հետ դատը եւլն. եւլն.:

Յիշենք որ ան լայն օժանդակութիւն բերած է եւ կը բերէ Հայաստանի: Ինք է որ 1993/94-ի ձմեռ ծրագրին համար Սփիւռքի մէջ հաւաքուած գումարը խոստացած էր եռապատկել եւ 7 միլիոն տոլարին վրայ աւելցուցած՝ 14 միլիոն եւս:

ԵՐԿԱՐ ՏԱՐԻՆԵՐ ՍՊԱՍՈՒԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ (*)

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
«ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ»

Իսկական պարգեւ մը՝ հայ գրասէրին եւ հայ գրականութեան: Անկէ աւելի ժուժկալ բառերով կարելի չէ արտայայտել այն զգացումի եւ մտածումի յանկարծակի ալիքը, որ կը բարձրանայ երբ գրասէրը վերջապէս մէկտեղուած կը գտնէ «Նահանջը առանց երգի»ին հեղինակին երեսունական թուականներէն մինչեւ իր կեանքին վերջալոյսը մամուլին մէջ ցրուած գրութիւնները:

Որեւէ խօսքէ առաջ տեղ տանք հրատարակիչ «Յառաջ» օրաթերթին (Արփիկ Միսաքեան) «Ծանօթութեան», որ լաւագոյնս կը խտացնէ գրքին բովանդակութիւնը.

«Այս հատորը կը հրատարակուի Շահան Շահնուրի մահուան քսանամեակին առթիւ (1974, Օգոստոս 20) ակամայ յապաղումով: Անիկա կը խմբէ ցարդ «Յառաջ»ի եւ սփիւռքահայ, գլխաւորաբար՝ ֆրանսահայ մամուլի մէջ ցրուած գրական այն էջերը եւ յօդուածները զորս Շահան Շահնուր, մինչեւ իր մահը չէր հրատարակած: Ձէ՞ր ուզած: Թերեւս: Գոնէ ոմանց պարագային՝ անկասկած: Բայց բոլորն ալ պահած էր իր արխիւին մէջ: Անոնք չեն դադրած գոյութիւն ունենալէ եւ ի վերջոյ մաս կը կազմեն իր գործին: Անոնց եւ բոլոր միւս էջերուն յետ մահու հրատարակութեան պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ հրատարակիչին, այսինքն՝ մեր ուսերուն: Համոզուած ենք որ ո՛չ միայն անարժէք չեն այլեւ կը լուսաբանեն «Նահանջը առանց Երգի»ն գրողը: Նկատի առնուած են նաեւ հեղինակին կատարած կարգ մը ճշդումները, քանի որ գրութիւններուն մեծ մասը առած ենք իր իսկ արխիւէն:

Գրքին խորագիրը ընտրած ենք «Սիրտ Սրտի»: Անիկա այն վերնագիրն է զոր, 1957-ին, Շահնուր կու տար «Յառաջ»ի մէջ իր դարձը նշող առաջին գրութեան»:

«ՅԱՌԱՋ»

Շահնուրի «անտիպները» հեղինակին մասին խօսիլ տուած եւ մեր ազգային - գրական կեանքը ալեկոծած են այնքան՝ որքան անոր հատորով հրատարակուած գործերը: Մեր ակնարկութիւնը կ'երթայ 30-ական թուականներու իր շարք մը գործերուն, որոնք լոյս տեսած են «Ապագայ»ի, «Յառաջ»ի, «Մենք»ի, «Զուարթնոց»ի եւ «Ամէնուն տարեցոյց»ին մէջ: Այդ գրութիւնները աւելի ուշ ունեցան ուրոյն ճակատագիր մը, սկսեալ Կիպրոսի Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութենէն: Ուսուցիչ եւ գրական մշակ Օննիկ Սարգիսեան խումբ մը գրասէր ուսանողներու պաշտօն կու տար հաւաքելու Շահան Շահնուրի եւ Վազգէն Շուշանեանի մամուլին մէջ ցանուցիր գործերը: Այդ ուսանողներուն -որոնցմէ ոմանք յետագային ամբողջովին կամ մասամբ պիտի նուիրուէին հայ գիրին եւ տիպին- մեղուի ժրաջան աշխատանքին արգասիքն էր 1953-ին Կրթարանին մէջ մեքենագրուած եւ խմորատիպ «հրատարակուած» Շահնուրի «Ժողովածու»ն, 109 էջերով:

Յետագային, այդ գրութիւնները ունեցան երեք տարբեր ճակատագիր. Շահնուր անոնցմէ շարք մը կը վերամշակէր, արժանի նկատելով հրատարակութեան: Այս ձեւով 1958-ին Պէյրութի մէջ լոյս կը տեսնէր «Թերթիս կիրակնօրեայ թիւը», որուն հրատարակութեան անակնկալ պատիւը ինծի վերապահուած էր: Քաջալերուած եւ ապաւինելով՝ Շահնուրի հետ տեսակցութեամբ մը ու շարունակուող թղթակցութեամբ ծնունդ առած բարեկամական կապերուն, կ'առաջարկէի երկրորդ հատոր մըն ալ հրատարակել կազմուած մնացեալ անտիպներէն, որոնց կարգին կը գտնուէին «Ազատն Կոմիտաս», «Լիւքսէմպուրկի պահապանները», «Աւագ Ուրբաթ», «Վաւերաթուղթը»: Չէի համարձակած ներառնել «Պոլյնուզըները»: Շահնուր վճռականօրէն կը մերժէր առաջարկս, իսկ կրկնակի խնդրանքիս առ ի պատասխան կը գրէր թէ կրկին կարդացած էր զանոնք, սակայն կա՛մ արժանի չէր գտած եւ կամ ալ հոն յայտնուած գաղափարները աւելի լաւ տարազումով արդէն արտայայտած էր իր այլ գործերուն մէջ: Այսուհանդերձ, շրջան մը ետք եւ դէպքերու բերումով Շահնուր իր տեսակէտը պիտի փոխէր, առնուազն վերոյիշեալ առաջին երկու գրութիւններուն մասին, եւ զանոնք վերամշակելով պիտի հրատարակէր «Բաց տոմար»ին մէջ (Մատենաշար «Յառաջ», 1971): Իսկ «անտիպներուն» երրորդ ճակատագիրը եղաւ իրենց լքուածութիւնը:

Արփիկ Միսաքեան ահա զանոնք կ'ամփոփէ պատասխանատուութեան լրիւ գիտակցութեամբ, բնականաբար նախ համոզուած ըլլալով «որ անոնք անարժէք չեն», ու նաեւ գիտակցելով՝ որ մեր մէջ չեն պակսիր Շահնուրի անտիպները հրատարակելու պատրաստ անհամբերներ, որոնք նոյնիսկ կրնան նկատի չառնել «Նահանջ»ի հեղինակին կամքը, որմով ան իր գործերուն որպէս միակ կտակակատար կը ճանչնար ներկայ հրատարակիչը, եւ վերջապէս, որովհետեւ իր մօտ կը գտնուէին գրագէտին վերջին սրբագրութիւններուն բնօրինակները: Այս վերջին հատորով Շահնուրի բոլոր գրութիւնները ամփոփուած կ'ըլլան եօթը հատորներու մէջ (**): Անշուշտ, առանձին ծրագիր մը կը մնայ Շահնուրէն «Նամականի»ի մը հրատարակութիւնը, որ պիտի ծառայէր նաեւ աւելի լաւ ըմբռնելու եւ լրացնելու իր գրութիւններուն միջեւ գտնուող փայը, գոնէ այն չափով որ ան կ'ուզէր յանձնուիլ իր նամակներուն:

Գրքին Ներածութիւնը ստորագրած է Գրիգոր Պըլտեան «Բանտարկուած Թռչունը» վերնագրով: Շահնուրի գրականութեան եւ զայն պայմանաւորող հոգեմտածողութեան մէկ արժէքաւոր վերլուծում մըն է կատարուածը, 10 էջերու մէջ խտացած: Առաջին նախադասութեամբ իսկ բնորոշուած է գրագէտը. «Քիչ անգամ կը պատահի որ գրողներ առաջին իսկ երկով գտնեն իրենց կալուածը» եւ ապա՝ «Քննադատութիւնը Շահնուրի պարագային իր ամէնէն սուր տագնապներէն մէկը կ'ապրի, անկարող՝ նախընթաց մը, ձեւաւորման կամ կազմաւորման փուլ մը գտնելու»:

Հատորը կը բաղկանայ երկու մասերէ, Գրական էջեր եւ Յօդուածներ: Այս առաջին բաժինը կը կազմեն Աւագ Ուրբաթը եւ «Պոլյնուզըները»: Երկրորդին մէջ տեղ գտած են 21 յօդուածներ, որոնց կարգին՝ Վաւերաթուղթը, Վերջին խօսքս չափազանցութիւն է, Մենք, Վէպին շուրջ, որոնք «կը մնան տակաւին գրական եւ մտաւորական յետ-մահու գայթակղութիւններ» եւ որոնք մաս կը կազմեն Շահնուրի «գայթակղութեան արուեստին», ինչպէս որ պիտի բնորոշէր Գրիգոր Պըլտեան: Հատորին կեդրոնական մասը իր էջերը կը բանայ ընկալելու համար Արփիկ Միսաքեանի «Որպէս վկայութիւն» գրութիւնը եւ Շահնուրէն լուսանկարներու փոքր ալպոմ մը -ընտանեկան, երիտասարդական տարիներ, յուսահատութիւն պատճառող բուժարաններու մահճակալներ, եւ վերջին տարիներուն՝ Փարիզ եւ Սէն-Ռաֆայէլի «Հայկական Տուն»ին մէջ: Հրատարակուած է նաեւ Պէրպէրեան վարժարանի շրջանաւարտի վկայականը, ու մասնաւորաբար՝ երիտասարդ (ուսանող) Շահնուրէն հինգ գծագրութիւններ, որոնց չորսը ծանօթ դէմքերու սքանչելի երգիծանկարներ են լոյս տեսած՝ Պոլսոյ «Վերջին Լուր»ին մէջ --Սիրունի, Յովհաննէս Ասպետ, Յ.Գ.Գ. Մրմրեան, Հրաչեայ Տէր-Ներսէսեան--: Զարմանալի յաջողութիւններ, որոնք ի յայտ կը բերեն արդէն կազմաւորուած, իր գիծը եւ ոճը ունեցող երգիծանկարիչ մը: Այլեւս զարմանալի պիտի չթուի եթէ ապագայ գրագէտին արձակէն անբաժան ըլլայ զուարթախոհ երանգ մը, սրամիտ եւ մերթ կծող գիծ մը, որուն արմատը դպրոցական նստարաններէն կու գայ, եւ հաւանաբար նաեւ որոշ ժառանգականութեամբ մը, իր մօրմէն: Իսկ Արփիկ Միսաքեան իր կողմէ կը պատմէ Շահնուրին հանդիպելու համար 1955-ին իր ճամբորդութիւնը դէպի Փեսաք, Պոստոյի մօտ գիւղաքաղաք մը ուր կը գտնուէր բուժարանը:

Ուսումնասիրութեան մը նիւթը ունի այս ճամբորդութիւնը, որուն արդիւնքը պիտի ըլլար «Շահնուրի հայ գրականութեան դարձը», ինչպէս կ'ըսէ ան: Իրողութիւնը այն է որ այդ հանդիպումը հոգեպէս բարերար եղաւ Շահնուրին, որ անկէ ետք դադրեցաւ ֆրանսերէն գրելէ:

Գիրքը ներկայացնող այս տողերը չէին կրնար ընկալեալ առումով «գրախօսական» մը ըլլալ, եւ պիտի չըլլան: «Յառաջ»ի ծնունդին եւ որակաւոր հրատարակութեան մաս կազմող կարգ մը գլխաւոր գրութիւնները 60 տարուան այժմէութիւն մը ունին որպէս մտածում, ոճ, ոգի եւ մեր հանրային ու գրական կեանքի մօտեցում: Ու նաեւ՝ որպէս ներզօրութիւն, դինամիզմ: Շահնուր կը շարունակէ մեզի դասաւանդել ըմբոստութեան հուրին մաքրագործիչ բարերարութիւնը, մեր անցեալը, ներկան, գրական ըմբռնումները վերաքննելու անհրաժեշտութիւնը, անոր փրկարար դերը: Ան կը հրահանգէ, մանաւանդ, բռնածէն եւ գրուածէն անդին՝ ընկալել թելադրուածը, ան՝ որ միայն ներքին քուրայէն անցնելէ ետք պիտի իւրացուի, պիտի դառնայ սեփական, ինչ որ ամէնէն կարեւորն է եւ արժէքաւորը:

Գիտենք թէ մեր պայմաններուն մէջ ինչ կը նշանակէ անձնական նախաձեռնութեամբ եւ միջոցներով գրական գիրք մը հրատարակել: Սակայն այս «Սիրտ Սրտի»ն կ'ընդառաջէ մեր բոլորին խոր ակնկալութեան: Այս հրատարակութեան մէջ միակ անտեսուած մասը կարգ մը գրութիւններու մէջ տեղ գտած ֆրանսերէն արտայայտութիւններուն թարգմանութիւններն են, որոնք իրենց բնագրային գունեղութեամբը կ'ըմբռնուին բոլոր ֆրանսախօսներուն կողմէ, եւ սակայն միւս ընթերցողներուն արդար իրաւունքն էր զանոնք հասկնալ: Եւ լաւագոյն թարգմանիչը պիտի ըլլար նոյնինքն հրատարակիչը: Գիտենք թէ ի՜նչ անհաճոյ անակնկալի ականատես կ'ըլլանք երբ Ֆրանսայէն հեռու, օրինակ Հայաստան նստած խմբագիրներ, վստահելով իրենց դպրոցական գիտութեան, փորձած են «Նահանջ»ի կարգ մը ֆրանսերէն նախադասութիւնները տառացի կերպով թարգմանել...

Այս հատորին ընթերցումը կու գայ անգամ մը եւս հաստատել, որ Շահնուրի նման տաղանդ մը եթէ նոյնիսկ փորձէ գրել համեստ եւ այնքան անշուք ձեռնարկի մը մասին կարճ թղթակցութիւն մը, արդիւնքը կ'ըլլայ անսպասելի արժէքով գրութիւն մը: Կարդացէք 1957-ին, իր ապաքինման շրջանին Ատլանտեանի ափի հեռաւոր Պոստո քաղաքէն «Յառաջ»ին գրած թղթակցութիւն մը, Ապրիլեան ոգեկոչումի մը առթիւ, եւ կ'ունենանք իր «խորհրդածութիւններ»ու որակը: Եւ քանի որ մի քանի օրէն պիտի ոգեկոչենք ցեղասպանութեան զոհ մեր մարտիրոսները, կ'ուզենք մէջբերել մի քանի տողեր այդ ամէնէն անպաճոյճ թղթակցութենէն.

«Դժուար թէ Ապրիլեան սգատօնը կարելի ըլլայ կազմակերպել, մնալով աւելի հաւատարիմ անոր ոգիին, քան ինչ որ ըրած են Պոստոյի Հայերը: Եւ ըսել թէ՝ անոնք մասնաւոր ոչինչ են ըրած: Որքան մեծ ըլլայ ցաւը սրտին, ան կարծես այնքան աւելի կը պահանջէ մերկ պատերու սարսուռը: Որքան անդարմանելի ըլլայ սուգը, մարդ այնքան աւելի հեշտութեամբ կը հաղորդուի մթնոլորտին թախծոտ գորշութեան հետ: Որքան անմոռանալի ըլլայ արհաւիրքին յիշատակը, այնքան նրբութեամբ կը ծորէ բակին քօղարկուած լոյսը: Ոչ բոլորովին: Այլ կարծես մեղեդի մը, որ վարանումով կը ծփայ սրահին վրայ, այլ կարծես ողբ մը որ կը շնչէ դանդաղութեամբ, զի ան պիտի երթայ կտրել դարեր, նման տրտում աղօթասացութեան: Եւ փոքրաթիւ գաղութը որ ներկայ է, սեղմուած է քովքովի, հաւատարիմ ընտանիքի մը պէս» ...«Պատը դեռ ոտքի՞ է թէ ոչ, հարցումը աւելորդ է: Գիտենք թէ ան ոտքի է Հայոց սիրտերուն մէջ: Եթէ ըլլայ որ անոնք լռեն, քարերը պիտի խօսին»:

Վերջակէտէն առաջ, միայն շնորհակալական խօսքեր ունինք հրատարակիչ Արփիկ Միսաքեանին:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

(*) Շահան Շահնուր, «Սիրտ Սրտի», Մատենաշար «Յառաջ», 1995, 298 էջ:

(**) Նահանջը առանց երգի (1929), Յարալէզներու դաւաճանութիւնը (1933), Թերթիս կիրակնօրեայ թիւը (1958), Զոյգ մը կարմիր տետրակներ (1965), Բաց տոմարը (1971), Կրակէ կոճղեր (1973) եւ Սիրտ Սրտի (1995): Թերեւս հոս տեղին պիտի ըլլար, պարզապէս արձանագրութեան համար, թէ Զոյգ մը կարմիր տետրակները կազմող նոյնանուն գրութեան ձեռագիրը Շահնուր ինծի կ'ուղարկէր որ հրատարակեմ «Շիրակ» ամսագրին մէջ, ինչ որ կատարուեցաւ: Ապա՝ հեղինակին կողմէ որոշ սրբագրութիւններէ ետք, գրութիւնը առանձին հատորով լոյս տեսաւ երկու ուրիշ գրութիւններու հետ: Աւելի ուշ, Շահնուրի կատարելապաշտութեան ծանօթ ձգտումով՝ նոյն գրութիւնը կրեց որոշ յղկումներ եւ «Ամէնուն Թէոդիկը» նոր խորագրով մաս կազմեց Բաց տոմարին:

Առանձին ուսումնասիրութեան նիւթ պէտք է կազմեն Շահնուրի սրբագրութիւնները եւ վերամշակումները, որոնք մասնաւոր շահեկանութիւն կը ներկայացնեն գրագէտին մտքի եւ ոճի ձեւաւորման տեսանկիւնէն: Այս «ինքնասրբագրութեան» կամ «վերանայման» ուրիշ մէկ օրինակին կը հանդիպինք իր «Վարար ջուրեր»ու պարագային: Գրութիւնը հրատարակուելէ ետք (Բաց տոմարը), կրեց դարձեալ 23 փոփոխութիւններ, որոնք գիրքին մէջ ձեռագիր կը գտնուին գոնէ Արփիկ Միսաքեանի եւ իմ օրինակներուս մէջ: Հետեւաբար օր մը երբ Շահնուրի ամբողջական գործերուն ակադեմական հրատարակութիւնը կատարուի Հայաստանի մէջ (այս անգամ առանց գրաքննութեան, եւ դասակա՛ն ուղղագրութեամբ), հրատարակիչը անպայման նկատի պէտք է առնէ հեղինակային փոփոխութիւնները:

ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Տիկին Արփիկ Միսաքեան
«Յառաջ» օրաթերթ
Փարիզ, Ֆրանսա

Երէկ հաճելի անակնկալ մըն էր գրասեղանիս վրայ գտնել Ձեր ղրկած նոր հատորը՝ Շահնուրի յետ մահու հրատարակութիւնը, այնքան յատկանշական «Սիրտ Սրտի» վերնագրով:

Բազում գիրքեր կը հասնին գրասեղանիս, ու բոլորն ալ կարդալու անկեղծ ցանկութեամբ տուն կը տանիմ եւ այնտեղ կը դիզուին իրարու վրայ: Սակայն, Շահնուր մագնիսականութիւն մը ունի. այնպէս ինչպէս ինք կ'ըսէ թէ Զարիփեան ու Կոստանդեան մագնիսներ ունէին իրենց գրպանին մէջ որոնք կիները կը հրապուրէին, այնպէս ալ Շահնուր ունի մագնիս մը որ կը կախարդէ ընթերցողը: Հակառակ որ բազմաթիւ գրութիւններ արդէն տեսած էի մամուլին մէջ, սակայն, ինչպիսի՜ համեղ թարմութիւն մը ունին անոնք դեռ --Աւագ Ուրբաթը, Փարիզի Հայ Տան պարպումը, Կոստանդեանի բանաստեղծութիւնը, Ձեր նամակները, Շահնուրի քէնոտ վերադարձը հայութեան (կամ՝ հայ մամուլին) բոլորը, բոլորը աչքիս առջեւ դարձեալ պարզեցին «պատկերազարդ պատմութիւնը Հայոց», գրուած դառն հիւմուրով, սուր գրիչով ու անվրիպելի ճաշակով ու դատողութեամբ: Դարձեալ Շահնուրով ողողուեցայ եւ միտքիս առջեւ պարզուեցաւ հարց մը թէ Հայաստանի նոր իրականութիւնը աւելի արդարօրէն պիտի կրնա՞յ ընդունիլ Շահնուրը, առանց կլալիթի, որուն ներկայութիւնը ատենին զարմանալիօրէն կարծէք ինքն ալ ընդունած էր առիթով մը (կարծեմ Կոստան Զարեանի «Նաւուն» Հայաստանեան հրատարակութեան կապակցութեամբ):

Այսօր Շահնուր ձերբազատուած է իր հիւանդոտ մարմինէն, զոր այնքան տարիներ քաշկռտեց. սակայն, ուժեղ ներկայութիւն մըն է իր հոգին մեր մէջ. իր գրականութիւնը, նկարները, խօսքերը եւ բոլորը կարծէք այս հատորով նոր դիմագիծ մը կը ստանան, ու մեր վիրաւոր յիշատակները մեծ գրողէն ապաքինում մը կ'ապրին:

Դուք Շահնուրի կեանքին վերջին տառապալի տասնամեակները մարդկայնօրէն տանելի դարձուցիք ատենին եւ այսօր, վերակենդանացնելով իր գրական ժառանգութիւնը, տանելի կը դարձնէք նաեւ անոր մահը՝ Շահնուրապաշտ ընթերցողներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ԵՐՈՒԱՆԴ ԱԶԱՏԵԱՆ

1995, Մարտ 28

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԵՐ ՅԱՒԱԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԻԴ.

«Հանրապետական Շրջանի Իսթանպուլահայ Գրականութեան Հաւաքածոն» կը բացուէր Գարեգին Արք. Խաչատուրեանի, այդ շրջանի Թրքահայոց Պատրիարքին գործով: Գարեգին Պատրիարքին մեծածաւալ գործերը, որոնք հրատարակուած էին արտասահմանի մէջ, այնքան ալ ծանօթ չէին Իսթանպուլահայութեան, բայց այդ վաստակը ծանրութիւն ունէր, ինչպէս ծանրութիւն ունէր դիմացկունութիւնը այդ մեծ հոգեւորականին, որ, գիրքին հրատարակութեան թուականին՝ արդէն վեց տարիէ ի վեր արժանաւորապէս բազմած էր Պատրիարքական Գահուն վրայ: Արամեանի կողմէ հրատարակուած Հաւաքածոյին մէջ տեղ տրուած էր Գարեգին Պատրիարքին մէկ գրութեան, քերթուած մը, որ գրի առնուած էր Թարգմանչաց տօնի առիթով: Նախախնամակա՞ն գիպուած: Գարեգին Պատրիարք որ գիրքին հրատարակութենէն չորս տարի վերջ իր հոգին պիտի աւանդէր Թարգմանչաց տօնի օրով, Թարգմանչաց տօնի մասին գրուած իր քերթուածով էր որ կը բանար մեր Համայնապատկերը:

Գիրքին մէջ իրեն կը յաջորդէր Մեսրոպ Նարոյեան Պատրիարքը, նախորդ Պատրիարքը:

Երկու հոգեւորականներով բացուած Համայնապատկերին վարագոյրին առջեւէն այնուհետեւ կը տողանցէին գրողներ, ծննդեան թուականի կարգով: Այդ գրողները ընդունուած էին որպէս «վաւերական» գրագէտներ: Նախ կը տողանցէին Արամ Ներսիսեան, Յակոբ Մարթաեան, Յակոբ Մնձուրի, Աշոտ Քէչեան, Յովսէփ Շահէն, Հայկանոյշ Մառք, Գուրգէն Թըրենց, Ս. Ծովակ, Զոհակեան, Եղիշէ Այվազեան, Գարուն Նաթանեան, Բագարատ Թեւեան, Թորոս Ազատեան, Արեգ Տիրացեան, Յ. Ք. Սիլվան (Յովսէփ Քէչիշեան), Եդուարդ Սիմքէչեան: Շարքը կը շարունակուէր աւելի երիտասարդներով ինչպէս Օննիկ Բալուեան, Մինաս Թէօլէօլեան, Ատրինէ Տատրեան, Վարդան Կոմիկեան, Մկրտիչ Հաճեան, Խաչիկ Ամիրեան, Սիլվարդ Կիւլպէնկեան, Վաբուժան Անէմեան, Ա. Շաւարշ (Արամ Փէհլիվանեան), Սօնա Տէր Մարգարեան: Այնուհետեւ, տեղ կը գտնէին յարաբերաբար աւելի նոր ու երիտասարդ անուններ ինչպէս՝ Զաւէն Պիպէռեան, Կարպիս Ճանճիկեան, Հայկազն Գալուստեան, Երուանդ Կոպէլեան, Զահրատ, Ռ. Հատտէճեան, Զարեհ Խրախունի, Անդրան Եօզէր: Եւ վաւերական նկատուած գրողներու յատկացուած այս առաջին բաժինը կ'աւարտէր Արա Կիւլէրով:

Գիրքը ունէր երկրորդ մաս մըն ալ, որ պիտի դառնար ապագայ փոթորկալից եւեւեփումներուն գլխաւոր կաթսան: Հոս, աւելի սեղմ գիծերով, առանց լուսանկարի ու կենսագրական տեղեկութիւններու, կը յիշուէին այն գրողները որոնց այդ շրջանի արտադրութիւնները, թէ՛ որպէս քանակ, թէ՛ որպէս որակ, եւ թէ որպէս գրական սեռ, զանոնք կը դնէին երկրորդական կարգի մը վրայ: Ասոնք էին Սրփիար Տէր Մարգարեան, Վահան Խիւտավէրտեան, Նուարդ Յովհաննէսեան, Վաղարշակ Տէր Յակոբեան, Ռօզ Վարդանեան, Նուարդ Զ., Մայվինէ Վալիտէեան, Արաքսի Պապիկեան, Մովսէս Մերտինեան, Օննիկ Կիրակոսեան, Ալիքսան Տէրբարթողեան, Մանիշակ Կիրակոսեան, Գեղամ Սեւան, Ս. Ք. Զանգու, Աբրահամ Եանըգեան, Պ. Վաղարշ (Գարեգին Ծ. Վրդ. Գազանճեան, ապագայի Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքը): Այս շարքն ալ կ'աւարտէր չահեկան անուններով, ինչպէս՝ Տոքթ. Վարդ Շիկահեր, Եդուարդ Ազամեան, Օննիկ Ֆչըճեան, Յակոբ Խաչիկեան, Սեդա Թեւեան:

Գրականութեան սիրահար ընթերցողներ, քսան, երեսուն տարի վերջ, թղթատելով այդ Համայնապատկերը, պիտի կարենային զարմանալ տեսնելով որ գիրքին երկրորդ բաժնին մէջ մնացած էին քանի մը այնպիսի անուններ ու գրողներ, որոնց իրական տեղը պէտք է ըլլար առաջին բաժինը: Երկրորդ բաժնի այս գրողներէն ոմանք թերեւս առաջին բաժնին մէջ տեղ գտած կարգ մը գրագէտներէ շատ աւելի արժանի էին այդ առաջին բաժնին մէջ տեղ գրաւելու: Ասոր փոխարէն, առաջին բաժնին մէջ ալ կային անուններ, որոնց իսկական տեղը պէտք է ըլլար երկրորդներու յատկացուած բաժինը: Այսօր ալ, գիրքին հրատարակութենէն մօտաւորապէս չորս տասնամեակ վերջ, կարելի է արդարօրէն նոյն դիտողութիւնները ընել: Օրինակ, երկրորդ բաժնին մէջ կային Օննիկ Ֆչըճեանի, Գեղամ Սեւանի, Վարդ Շիկահերի անունները: Սակայն հարց մը կայ. այսօրուան ընթերցողը այդ դիտողութիւնը պիտի ընէր իր մտքին մէջ նըկատի ունենալով բոլոր այն զարգացումները, որոնք այդ անուններուն կողմէ արձանագրուեցան գիրքին հրատարակութենէն վերջ, 1957-ին յաջորդող տարիներու ընթացքին: Համայնապատկերի խմբագիրները գրախօսութիւն կ'ընէին, պատմութիւն կը գրէին, բայց մարգարէութիւն կամ գուշակութիւն չէին ըներ, ապագան չէին կարդար: Արդէն ինչպէս կը տեսնուէր գիրքին վերջնական ձեւին մէջ, հրատարակիչները վերջին վայրկեանին առաջքը առած էին շատ աւելի կարեւոր այլ սխալներու: Օրինակ, որեւէ հետք չէր մնացած այն անտեղի վիճարանութիւններէն, որոնք կատարուած էին Բագարատ Թեւեանի, Կարպիս Ճանճիկեանի, Խաչիկ Ամիրեանի նման գրողներու մասին: Հակառակ որ խմբագիրներէն ոմանք այս անունները ուզած էին տեսնել երկրորդ բաժնին մէջ, այդպէս չէր պատահած: Այդ կերպով, եթէ կային անիրաւութիւններ, անոնք նուազագոյնի իջած էին:

Հարց մը եւս կար: Անշուշտ որ խմբագիրները չէին կրցած զերծ մնալ բարեկամական կարգ մը ազդեցութիւններէ ու թերեւս ալ աւելի առատաձեռն վարուած էին որոշ գրողներու նկատմամբ, որոնք արդի գրականութեան մարզէն ներս ճաշակի նմանութիւն կը ցուցաբերէին:

Ռ. Հ.

ՓՈՂՈՑԷ ՓՈՂՈՑ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայ Աւետարանական Ա. Եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 19-ին, մեծարանքի հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է նուիրուած վաստակաւոր կրթական մըշակներու, նախաձեռնութեամբ Միջին-Արեւելքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան Կեդր. Մարմնին: Հինգ տարին անգամ մը, այս մեծարանքին կ'արժանանան նուազագոյն 25 տարի ուսուցչական ծառայութիւն ունեցած կրթական մշակներ: Բացման խօսքը արտասանած է Զ. Մըրըեան (հայերէն) եւ Ա. Եսայեան (արաբերէն): Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Թէքէեան կեդրոնին մէջ, Մարտ 21-ին, նախաձեռնութեամբ ՌԱԿ Շուշանիկ եւ Վարդենի կանանց զոյգ ակումբներուն, տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը նուիրուած՝ «Կանանց միջազգային Օր»ուան: Խօսք առած է Տիկին Մարալ Ահարոնեան, բացման եւ փակման խօսք արտասանած է Տիկին Լենա Իւրնէշլեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը: Հանդիսութիւնը հովանաւորած է եւ ելոյթ ունեցած Տիկին Ռանտա Պըրրի:

ՎԱՌՆԱՅԻ զինուորական ակումբին մէջ, Մարտ 18-ին, Փլովտիւի «Յակոբ Պարոնեան» թատերախումբը ներկայացուցած է «Պտոյտ մը Պոլսոյ թաղերուն մէջ» կատակերգութիւնը (Պարոնեանի):

ՍՓԻՒՌՔ-ՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-91-

ԿԵՆՍՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

Սփիւռքի մէջ մեր կեանքը դիւրին չէր սկիզբէն ի վեր:
Բայց այժմ չափէն անդին պղտորած՝
կենսոլորտային հարց մըն է դարձած:

Պատճառն այն է, կը կարծեն շատեր,
որ մէկ մի երկրի վարուելակերպի
յոռեգոյն մասերն ենք իւրացուցած
եւ ճոխացուցած ու բարդացուցած՝
համասփիւռքեան մեր ներկայ կեանքի
մեծ կաթսային մէջ իրարու խառնած:

Իբրեւ իւրացման օրինակ կու տան.—
Մէկուն պայքարի ձեւը ընտրական,
որ կը թոյլատրէ ամէն, ամէն բան,
ի սէր վերջնական արդիւնքին միայն:
Միւսին մեթոտը լրատուական
որ խառնուրդ մըն է գրաքննութեան
եւ քարոզչական չարախօսութեան:
Երրորդին կիրքը նիւթապաշտական
որ ծնունդ կու տայ բարդ ու այլազան
անօրինական գործունէութեան:
Չորրորդին միտքը եսասիրական
որ հաշիններով կը բանի միայն
խնամիական ու չահակցական:
Երկար է ցանկը Սփիւռքի կաթսան
այսպէս խճղած բովանդակութեան:

Անկէ բարձրացած մուգ գոլորշիներ՝
Սփիւռքի գլխուն վերեւ հաւաքուած՝
շնչահեղձ կ'ընեն բազմաթիւ անձեր:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գործի կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Անաստասիուս կը խօսի հանդարտօրէն: Կ'ապսպրէ որ եթէ յոգնիմ, յայտնելու չվարանիմ: Գալով իրեն՝ ինք բնաւ չի յոգնիր. եթէ օդը նպաստաւոր ըլլայ, կրնայ ժամեր շարունակ որսալ: Բայց խորքին մէջ ինծի չէ որ կը խօսի, այլ՝ ձկնորսի իր աչալրջութիւնը պահելու համար. ինքզինքէն տեսակ մը անջատում, որու շնորհիւ պիտի կարենայ կանխել ձուկերուն շարժումը. ճատրակ խաղացողի մը պէս որ բաղդակցութիւններու հնարաւորութիւններ կ'երեւակայէ եւ զանոնք այսպէս սառած յետադայարար կը փորձարկէ:

Գոդաձեւ յատակի մը վերեւը կը հասնինք: Խորքին՝ դեղին ու կանաչ սահուն քարերը կը նմանին օրօրուն ջրախոտով ծածկուած մարդկային գանկերու: Սպիտակ - արծաթ խումբ մը ձուկեր խառնէ մը մուտքին յամենալով մեզ կը դիտեն ակնապիշ: Իւրաքանչիւրը սեւ բիծ մը ունի կռնակին վրայ: Իրենց այս զարմացած վիճակով՝ երաժշտական քառորդ - նօթերու շարքի մը երեւոյթը ունին: Յանկարծ՝ զուտ ընդյատակեայ դէպքէ մը վախցածի պէս՝ նետի արագութեամբ կ'անհետանան: Ջուրը թեթեւ ալիքաւորում մը կ'ունենայ: Անաստասիուս նչենիի ճիւղիկ մը կը թաթխէ ցռուկէն կախուած ձիթախիղի շիշին մէջ, մի քանի կաթիլ կը սրսկէ ջուրին վրայ, որ կրկին կը յստականայ ու կ'անշարժանայ: Շունչս կը բռնեմ, որովհետեւ հոն վարը՝ կարմրորակ աւազի կոյտի մը վրայ կծկուած ու պուլտոկանման գլուխը քարի մը վրայ հանգչեցուցած՝ իր համեղութեամբ յայտնի ակոպտելոս ձուկն է: Առաջին իսկ հարուածով՝ Անաստասիուս գիւրաւ կը բռնէ զայն. այժմ ոտքերուս տակ մութին մէջ կը թփրտայ չոր տախտակին վրայ: Երկու անգամ զայն սակառին մէջ կը դնեմ. երկու անգամին ալ դուրս կը նետուի, մահամերձ թռչունի մը զարկերակին պէս բաբախելով յատակի տախտակին վրայ:

Այժմ չենք խօսիր. լուռ կը յառաջանանք եզերամօտ ջուրի երկայնքին, զննելով ուրուականային յատակը որ այնքան նըման է լուսնի մակերեսին: Կանգ կ'առնենք հոն ուր թզենիի ճիւղեր կը հակին ջուրին վրայ: Անաստասիուս կը թելադրէ որ ծխեմ ու նայիմ: Ոչինչ կը տեսնեմ: Ինքը՝ եռաժանին կամաց մը կ'իջեցնէ ու կը հարուածէ, կը մխրճէ փոքրաձեւ ճեղմակ բանի մը մէջ, որ կը սկսի բուռն կերպով տապլտկիլ: Քաղամարին սարսափահար պզտիկ աչքերը: Ջուրի մակերեսէն վեր հանուած պահուն՝ բերան մը լեցուն մելան կը ժայթքեցնէ մարդուն դէմքին ու բազուկներուն վրայ եւ կը սկսի փըսսալ հիւանդ կատուի ձագի մը պէս: Մեղմ հայհոյելով ու խնդալով՝ Անաստասիուս նստարանին վրայ զայն կ'ազատէ եռաժանիէն եւ կը նետէ սակառին մէջ, ուր իր դեռ եւս ողջ մարմնին հպումէն՝ կեանքի փոքր նշոյլով մը յանկարծ կը ցնցուի առաջին ձուկին պրկուած մարմինը: Այս գիշեր օդը պաղ է եւ անսպասելի գովութիւնը նպաստաւոր արդիւնք կու տայ, քանի որ մէկ ժամուան ընթացքին բազմաթիւ ուրիշ քաղամարներ եւ երկու այլ ձուկեր եւս կը բռնենք:

Պզտիկ խորշի մը մէջ անշարժանալով մէկական գլանիկ կը ծխենք եւ Անաստասիուս կտոր մը չոր հաց կը ծամէ: Մաքուր օդը կ'անօթեցնէ: Լապտերը մարեւու վրայ ըլլալով՝ կաց կը լեցնէ կրկին: Ջուրին յատակը դարձեալ կը լուսաւորուի: Ատենը՝ եկած է, որ օկտոպուս բռնենք, կ'ըսէ Անաստասիուս: Առ այդ՝ եռաժանիները մէկդի կը դնէ եւ կեռ ծայրով ձողը ջուրին մէջ կը մխրճէ անոր կապուած փնջիկ մը ազատքեղի ծփուն թակարդով: Զայն այս ու այն կողմ դարձնելով՝ ժայռերուն ներքեւ կը պեղէ նրբօրէն: Մեղմէ վեր գտնուած ժայռեղրի մթութեան մէջէն փը՛փ՝ շոճիի ընկոյզ մը կ'իյնայ ջուրին մէջ: «Տե՛ս», կը շշնջէ յանկարծ Անաստասիուս ատամներուն մէջէն: Կը ծխեմ: Ծուլօրէն շարժող բան մը կայ ժայռին տակը, օձի կը նմանի: Անաստասիուս ազատքեղի փնջիկը անոր կը դպցնէ նրբութեամբ, գգուալի: Անասունէն երկարող բազուկը մեղմիւ կը խաղայ ազատքեղի տերեւներուն հետ. երկրորդ բազուկ մը երկչոտութեամբ կը միանայ առաջինին, ապա՝ երրորդ մը: Խաղալու պէս՝ մէկ բազուկէն միւսին կ'անցնի կանաչ փնջիկը, որու եռին է կեռը: Ահա եւ կը տեսնուի օկտոպուսին տեղ, թունաւոր կաղի դիմակի նմանող գլուխը, որ տխմարի կեղծոնացած անշարժութեամբ մը թակարդին կը նայի: Պահը հասած է: Անաստասիուս կեռը կը սահեցնէ անոր մարմնին տակ եւ ուժգին կը քաշէ դէպի վեր: Յանկարծական պրկում մը եւ գալարում մը ծայր կու տայ: Անասունին բազուկները կը պրկուին, բայց ապարդիւն: Վեր կը հանուի գալարուելով ու պրկուելով, բազուկներուն մէջ երկու պզտիկ քարեր բռնած զորս նաւակին մէջ կը ձգէ մեծ աղմուկ հանելով, որ մեզ կը ցնցէ: Ապա՝ Անաստասիուս ձեռքով ամուր մը կը բռնէ զայն, մինչ պժգալի արարածը կ'ոլորուի մարդուն բազուկին շուրջ եւ բուռն կերպով կը դիմադրէ: Անաստասիուսի նպատակը անոր ողնայարը գտնել է: Եւ ահա՝ դաստակի յանկարծական շարժումով մը անասունին ներսիդին դուրս կը քաշէ եւ իր ատամները որոշ տեղ մը մխրճելով՝ կը կտրէ: Գալարում մը եւս, ու ամբողջ մեքենան կը ցնցուի, կը քայքայուի: Բազուկներուն վրայի ծըծակները դեռ եւս կը շարունակեն կատաղօրէն ծծել ու կծկուիլ, բայց անոնք այժմ կապուած են անկազմակերպ, անէացած ուղեղի մը, որ փախուստ տալու կարգակցութեամբ հրահանգ չի տար իրենց: Անփառունակ կերպով նաւու յատակին նետուած՝ անոնք հիմա փայտը կը ծծեն, վէրք պաշտպանող փակոցը մորթէն զատած պահուն լսուած ճզճիմ ձայնը հանելով:

(Շար. 16)

COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Les Présidentiables face à la Communauté arménienne

Avec les porte-paroles de :
Edouard BALLADUR — Patrick DEVEDJIAN
Jacques CHIRAC — Pierre LELLOUCHE
Robert HUE — Paul MERCIECA
Lionel JOSPIN — Pierre GUIDONI
et
Lef FORSTER (Avocat)
Ara KRIKORIAN (CDCA)
Kevork KEPENEKIAN (CDCA)
Meeting animée par *Charles VILLENEUVE*, TF 1
le **Vendredi 21 Avril à 20 heures 30**
Grande Salle de la Mutualité
24, rue St-Victor, Paris 5e — M° Maubert - Mutualité
—— P.A.F. 50 F.——

Autocars prévus au départ de :

- ALFORTVILLE — 19h30: Place Carnot — 19h45: Place du Petit-Pont;
- ARNOUVILLE-LES-GONESSE — 19h30: devant le stade Léo Lagrange;
- ASNIERES — 19h: Place de l'Hôtel de Ville;
- BAGNEUX-CACHAN — 19h30: devant le 87, ave Aristide Briand, angle rue Marcel Bonnet (Cachan);
- CHAVILLE — 19h30: Pointe de Chaville — 19h45: arrêt Guilleminot;
- CLAMART-ISSY-LES-MOULINEAUX — 19h45: devant la Mairie de Clamart — 20h: devant l'église Sourp Mariam Asdvadzadzine (Issy)
- SEVRAN — 19h30: Place Crétier — 19h45: face à l'ancienne gendarmerie, ave de Livry, (limite de Sevran-Livry)

Pour tous renseignements s'adresser au secrétariat du CDCA Tél 44. 83. 07. 02.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՍԻՐՏ ՄՐՏԻ

-- ԳՐԱԿԱՆ ԷՋԵՐ, ՑՕԴՈՒՄՆԵՐ, ՆԿԱՐՆԵՐ --
Ներածական՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
290 էջ, Մատենաշար « ՅԱՌԱՋ »
Գին՝ 150 *Ֆր., Թղթատարի ծախքով՝* 175 *Ֆր.*
Դիմել՝ «Յառաջ» *կամ* Հրանտ-Սամուէլ Գրատուն
(51, rue Monsieur-Le-Prince, 75006 Paris)

80e ANNIVERSAIRE du GENOCIDE des ARMENIENS
PERPETRE par le GOUVERNEMENT TURC en 1915

POUR
- La condamnation internationale du Génocide arménien;
- La poursuite en justice des négationnistes;
- La reconnaissance et la réparation;
- Le respect des droits de l'homme.

JOURNEE DE MOBILISATION

POUR LA PREVENTION DES GENOCIDES ET DES CRIMES CONTRE L'HUMANITE

PARIS

LUNDI 24 AVRIL

Sur le Parvis des Droits de l'Homme et de la Liberté — **Trocadéro - Paris**
Programme des manifestations :
10 h 30 — Messe solennelle en l'église apostolique arménienne, 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
12 h 00 — Sur l'Esplanade du Trocadéro
Inauguration de l'exposition "24 AVRIL" dans le hall du Musée de Chaillot.
Projection sur grand écran de "Mémoire arménienne"
Littérature et presse
Exposition de photos documentaires
Documentaires audiovisuels
Création d'œuvres plastiques
Présence culturelle et artistique
17 h 30 — Rassemblement à l'Etoile, angle des avenues des Champs-Elysées et de Friedland
18 h 00 — Dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat Inconnu et ravivage de la Flamme
18 h 30 — Cortège en direction du Trocadéro
19 h 15 — Allocutions de diverses personnalités sur l'Esplanade du Trocadéro
20 h 00 — Marche vers l'Ambassade de Turquie où une motion sera déposée

COMITE POUR LA COMMEMORATION DU 24 AVRIL 1915
Siège : Eglise Apostolique Arménienne, 15, rue Jean-Goujon — 75008 PARIS
Renseignements : Tél. : 42 08 76 49 — Fax: 42 08 09 70
Soutiens financiers à adresser à l'ordre du Comité du 24 Avril.
Le 24 Avril est une journée chômée légale pour tous les salariés d'origine arménienne. Absence légale pour tous les enseignants, élèves et étudiants.

MARSEILLE

PROGRAMME DES MANIFESTATIONS
SOUS L'EGIDE DES EGLISES APOSTOLIQUE, CATHOLIQUE ET EVANGELIQUE ARMENIENNES

MARDI 18 AVRIL
à 12H — *Conférence de presse sur le thème :*
«LE GENOCIDE ARMENIEN, LE DROIT A LA MEMOIRE»
CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
339, avenue du Prado, Marseille 8e
en présence de MM. les Députés et Sénateurs des Bouches-du-Rhône et des Représentants des organisations humanitaires et des Droits de l'Homme

DIMANCHE 23 AVRIL
VEILLEE AU MONUMENT DU GENOCIDE
Dans la cour de la Cathédrale — 339, avenue du Prado
organisée par les jeunes des mouvements arméniens : *Nor Seround, JAF, Jeunesse chrétienne de la Cathédrale, UGAB, Haï Arinouch, CEDCA et Bolsetzi*
21H : *PRIERE DE REQUIEM EN LA CATHEDRALE*
22H : *RASSEMBLEMENT UNITAIRE DE LA JEUNSSE*
dans la salle de la Cathédrale, Projection de vidéo-témoignage sur le Génocide
23H : *VEILLEE DEVANT LE MONUMENT*

LUNDI 24 AVRIL
9H30 : MESSE EPISCOPALE
Célébrée par Mgr Daron GEREJIAN
à la mémoire des 1 500 000 martyrs du Génocide perpétré par le Gouvernement turc
11H30 : DEPOT DES GERBES AU MONUMENT
prise de paroles des autorités
15H30 : MESSE SOLENNELLE
(en l'Eglise des Réformés)
(Homélie prononcée par Mgr de PANAFIEU nouvel Archevêque de Marseille)
18H RASSEMBLEMENT UNITAIRE
à la station de métro Prado - Périer
Défilé jusqu'au Consulat de Turquie

NOTRE-DAME de PARIS

COMMEMORATION DES MARTYRS ARMENIENS
MESSE PONTIFICALE
célébrée par
Mgr Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
le DIMANCHE 23 AVRIL
à 15 heures 30
en la Basilique Notre-Dame de Paris
L'homélie sera prononcée par le
Cardinal Jean-Marie LUSTIGER
Archevêque de Paris

A l'occasion du 80ème anniversaire du génocide arménien de 1915
L'AMBASSADE DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE
présente
Gérald PAPASIAN
& Nora ARMANI
dans un spectacle de leur création :
le chant d'Ararat
le Mardi 25 Avril à 20 heures
à l'auditorium St-Germain
4, rue Félibien, Paris 6e
Pour tous renseignements :
Tél. : 53. 76. 09. 93.

HAMASKAÏNE — PARIS
et
Le Comité de Défense de la Cause Arménienne
vous invitent
à la présentation du livre :
Autopsie du Génocide Arménien
Entre l'Empire ottoman et les grandes puissances
de
VAHAKN DADRIAN
avec projection de diapositives
La présentation sera animée par
Gérard CHALIAND
le Vendredi 28 Avril à 20 h 30
Salle Zarouhie et Dikran Démirian
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, Paris 9e (M° Cadet)
Tél. : 48. 24. 63. 89.
— Entrée libre —

24 AVRIL et TELEVISION

JEUDI 20 AVRIL
ARTE

de 20h40 à 00h40
Soirée proposée par Ursula GAUTHIER avec *Ch. AZNAVOUR*
20h50 : Les yeux neufs de l'Arménie
21h55 : Le sang des montagnes
22h50 : «Nahabet»

FRANCE 3

23h45 les Dossiers de l'Histoire
«ARMENIE, MEMOIRE ET DEVENIR»
(52 minutes)
réalisation de *Produckion Team*
à Bruxelles
en collaboration
avec la Télévision arménienne.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — Տիկին Մարիամ Տէրտէրեան 200 *Ֆր.* Տիկին Ա. Յակոբեանի *մահուան քառասունքին առթիւ: Օր. Արաքսի Գաղանճեան* 500 *Ֆր. իր սիրելի հօր՝* Գր. Գազանճեանի *մահուան* 6-*րդ տարելիցին առիթով:*

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած Տիկին Սողոմոնեանէ 2.000 *Ֆր. իր մօրաքրոջ՝* Արմենուհի Յակոբեանի *մահուան առթիւ:*

DATE A RETENIR

AAAS
ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Fête Champêtre traditionnelle

de la MAISON DE RETRAITE
95500 GONESSE
Dimanche 2 Juillet
à partir de 11 heures 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 19
MERCREDI
19 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.574 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.574

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴՈՒՄԱՆ ՃԱՆՉՑԱՒ ԵՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՑ 1915-Ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ծանօթ է որ զանազան կողմերէ ջանքեր թափուած էին անցեալ տարի որպէսզի Ռուսաստանի երեսփոխանական ժողովը (Դումա) ճանչնայ Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ նոյնիսկ կարգ մը թերթեր հապճեպ կերպով հաղորդած էին թէ այդ ճանաչումը եղած է, ինչ որ սխալ էր: Նոր է, Ապրիլ 14-ի իր նիստին մէջ որ Դուման կը ճանչնայ եւ կը դատապարտէ Հայերու ցեղասպանութիւնը (1915 - 22)՝ միաձայնութեամբ (282 ձայն, դէմ եւ ձեռնպահ չկայ):

Ստորեւ քուէարկուած բանաձեւը. -

«Հիմնուելով պատմական անհերքելի փաստերու վրայ, որոնք կը վկայեն 1915 - 1922 թուականներուն Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին վրայ Հայերու բնաջնջումին մասին,

Հետեւելով Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան 1948 թուականի Դեկտեմբեր 9-ին ընդունած «ցեղասպանութեան յանցագործութիւններու կանխումի եւ անոր պատիժի պայմանագրութեան» ոգիին եւ տառին,

պատերազմական յանցագործութիւններու եւ մարդկութեան դէմ յանցագործութիւններու անժամանցելիութիւնը չընդունելու 1968 Նոյեմբեր 26-ի պայմանագրութեան,

ձգտելով վերածնելու Ռուսաստանի պետութեան մարդասիրական աւանդութիւնները,

յիշեցնելով, որ Ռուսաստանի նախաձեռնութեամբ Եւրոպայի հզօր պետութիւնները տակաւին 1915 թուականի հայ ժողովուրդի նկատմամբ Թուրք կայսրութեան գործողութիւնները որակած են որպէս «յանցագործութիւն մարդկութեան դէմ»,

նշելով, որ եղբայրական հայ ժողովուրդի ֆիզիքական բնաջնջումը անոր պատմական հայրենիքին մէջ կատարուած է Ռուսաստանը ասերելու պայմաններու ստեղծման նպատակով,

Ռուսաստանի դաշնակցային հանրապետական ժողովի պետական Դուման կը դատապարտէ 1915 - 22 թուականներու Հայերու ոչնչացման կազմակերպիչները: Իր կարեկցութիւնը կը յայտնէ հայ ժողովուրդին եւ Ապրիլ 24-ը կը նկատէ որպէս ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակի օր»:

ԶԱՏԻԿԸ՝ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՊԱՏԱՐԱԳԵՑ ԵՒ ՔԱՐՈԶԵՑ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.

ԷՋՄԻԱԾԻՆ. - («Յառաջ»). -

Ս. Յարութեան տօնը յատուկ իմաստ ստացաւ այս տարի Էջմիածնի մէջ ուր նոյն օրը իր անդրանիկ պատարագը կը մատուցանէր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ 131-րդ Կաթողիկոսը:

Ապրիլեան պայծառ արեւուն տակ Մայր Աթոռի պարտէզները եւ նոյնիսկ շրջապատը լեցուած էին գոյնզգոյն բազմութեամբ մը որ կուգար տեսնելու, լսելու «նոր Կաթողիկոսը»: Տաճարը վայրն էր անդադրում յորձանքի մը որ մուտք կը գործէր հոն, պահ մը կը հետեւէր արարողութեան, մոմ կը վառէր ու դուրս կ'ելլէր, տեղը ձգելով ուրիշներու: Պարտէզը զետեղուած բարձրախօսներէ եւս կը սփռուէր պատարագը: Իսկ տաճարին մէջ հեռատեսիլի բազմաթիւ կայաններու թղթակիցներ կը տեսագրէին արարողութիւնը: Ներկայ բազմութեան մաս կը կազմէին Սփիւռքահայեր, մեծ կամ փոքր խումբերով:

Պատարագի սկիզբէն քիչ ետք հասաւ պետական աւագանին, գլխաւորութեամբ փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեանի, Խորհրդարանի նախագահ Բ. Արարքցեանի ու Երեւանի քաղաքապետ Վ. Խաչատրեանի: Պաշտօնական հիւրերու յատկացուած բաժնին մէջ տեղ գրաւեցին նաեւ օտար երկիրներու Հայաստանի ներկայացուցիչները որոնց մաս կը կազմէր Ֆրանսայի դեսպանը Տիկին տը Հարթինկ:

Գարեգին Ա. իր քարոզին բնաբան առած էր շարականի մը հետեւեալ տողերը.

«Այսօր եւ մեք զուարճացեալք
պայծառացուք տօնիւս.
ընդ հաշտութեանն Աստուծոյ
միմեանց արկցուք զիրկս սիրով
եւ միաբան գոչեսցուք,
Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»:

Նորընտիր Կաթողիկոսը Քրիստոսի յարութեան գաղափարին մէջ ընդգծելով յաւիտենական կեանքի հաւատքին պատկերը, ըսաւ թէ այդ հաւատքին առաջին մէկ օրրանը եղաւ Հայաստանը որուն ժողովուրդը շատ անգամ մահը զգաց շատ մօտը, մեծ թիւով զոհեր ունեցաւ, բայց ապրեցաւ, որովհետեւ հաւատաց յարութեան: Ան յիշեց 1915-ը որ աւելի քան 1.5 միլիոն Հայեր հնձեց, բայց 80 տարի ետք, մենք կանգնած աշխարհին դէմ Քրիստոսի յարութեան աւետիսը կուտայինք աշխարհի:

Գարեգին Ա. շարունակեց. «Ինձ համար մանաւանդ բերկրանքի բացառիկ եւ աննախընթաց օր է այս օրը, որովհետեւ առաջին անգամն է որ ես իմ կեանքում Զատիկ եմ տօնում իմ ազատ, անկախ հայրենիքում, իմ հայրենաբնակ ժողովրդի հետ, յարութեան ձայնին արձագանգ եմ տալիս յարութեան հայկազնեան այս «անլռելի զանգակատնից», որի հիմքը դրեց յարուցեալ փրկիչը ինքն իր էջքովն ի Հայաստան, եւ որի սկզբնահունչ ղօղանջն գալիս է իրենից, իր բառերից, «ես յարութեան աշխարհի»:

Պատարագի աւարտին երգուեցաւ Հայրապետական մաղթանքը ու Գարեգին Ա. ներկայ պաշտօնական անձնաւորութիւններուն թափօրով ու ամպհովանիով առաջնորդուեցաւ վեհարան ուր ընդունեցաւ շնորհաւորութիւնները:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 14 / 18)

ԿԱԶԸ ԿՐԿԻՆ ԴԱԴՐԱԾ

Թիւրքմէնիստանի հետ ծագած դրամական տարակարծութեանց որպէս հետեւանք Ուզբեկստան Ապրիլ 12-ին փակած է կազմուղը: Ստեղծուած կացութեան առջեւ Հայաստան կը փորձէ ձեռք առնել հարկ եղած միջոցները: Վարչապետ Հ. Բագրատեան հեռաձայնի խօսակցութիւններ ունեցած է Թիւրքմէն եւ Ուզբեկ ղեկավարներու հետ, ինչպէս նաեւ դիմած է Ռուսաստանի վարչապետ Չերնոմիրդինի, որպէսզի միջամտէ եւ լուծէ կնճիռը: Խորհրդարանի նախագահն ալ՝ Բաբգէն Արարքցեան, Ապրիլ 15-ին դիմած է Ուզբեկստանի եւ Թիւրքմէնիստանի Խորհրդարաններու նախագահներուն իր մտահոգութիւնները փոխանցելով: Արդարեւ Ապրիլ 12-էն ի վեր Հայաստան կազ չի ստանար: Բ. Արարքցեան շեշտած է որ Հայաստան որպէս երկիր մը որ իր պարտաւորութիւնները կատարած է իրաւունք ունի ակնկալելու որ ձեռք բերուած պայմանագրութիւնը յարգուի: («ՅԱՌԱՋ», Ապրիլ 18-ին հեռաձայնով առած մեր տեղեկութիւններուն համաձայն, յոյս կար որ օրուան մէջ վերահաստատուէր կազի հայթայթումը):

ԹԵՀՐԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ

Ապրիլ 11-ին, Արտաքին փոխ-նախարար Եդ. Զուլոյեան վերջերս Թեհրան տեղի ունեցած եռրեակ բանակցութիւններուն տեղեկատուութեան նուիրուած մամուլի ասուլիս մը տուած է: Իրանի մայրաքաղաքին մէջ Ապրիլ 8-ին գոյացած այս հանդիպումին Հայաստանը կը ներկայացնէր Վ. Փափազեան, Թիւրքմէնիստանը՝ Բ. Շիխմուրադով եւ Իրանը՝ Ա. Վելայեթի: Կողմերը ստորագրած են կապերու սերտացման, առեւտրատնտեսական եւ գիտական թէքնիք մարզերու մէջ համագործակցութեան մասին միացեալ յայտարարութիւն: Ըստ Եդ. Զուլոյեանի, քննարկուած կարեւորագոյն նիւթը եղած է խնդրոյ առարկայ երեք պետութիւններու տարածքով բեռներու փոխադրութեան հարցը: Այս առթիւ Թիւրքմէնստան շահեկան առաջարկ մըն ալ ներկայացուցած է Իրանի՝ կազատարը, քարիւղատարը եւ ելեկտրական գիծերու ցանցը անոր տարածքէն անցընելու կապակցութեամբ: Սակայն հարցը կը կարօտի երկար քննարկումներու, նկատի ունենալով թէքնիք եւ քաղաքական բարդութիւնները:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(16-17 Avril)

L'Arménie, c'est aussi aujourd'hui

Հինգշաբթի, Ապրիլ 20-ի հայկ. ժամանակով, հեռատեսիլէն (Ֆրանս 3 եւ Արթէ) Մոնտի ժան-հեռատեսիլի յաւելուածը լայն արձագանգ տուած է թէ Ա. էջին եւ թէ 19-րդ էջին վրայ:

Ա. էջին գրութիւնը ստորագրուած է Գաթրին Հիւմպլօ եւ սկիզբը կ'ընէ սա դիտողութեամբ հաստատումը.-- «Տարօրինակ է, հեռատեսիլը: Ի՞նչու հարկ է որ տարեդարձ մը ըլլայ խօսելու համար հարցերու իրականութեան մասին», աւելցնելու համար թէ հարկ եղաւ որ ցեղասպանութեան 80-ամեակն ըլլայ որպէսզի երեկոյթ մը յատկացուի այս փոքրիկ երկրին: Մարի ժեկօ ալ (էջ 19) կը խօսի Ֆրանս 3-ի յայտագրին մասին: Երկու գրութիւններն ալ յաջող անդրադարձներ են:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին, Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ պարտուեցաւ Ալէսէն 2 - 3 եւ դասաւորման մէջ 12-էն անցաւ 13-րդ դիրքին: Գլուխը կրկին կէնկանն է 71 կէտով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՐԱՅԵՒՈՅԻ մէջ երկու Ֆրանսացի կապոյտ սաղաւարտաւորներու սպանութենէն ետք, Ֆրանսա պայմաններ կը դնէ շարունակելու համար իր մասնակցութիւնը բերել ՄԱԿ-ի ուժերու: Ապրիլ 18-ին, քննութիւնները դեռ չէին կրցած ճշդել թէ ո՞վ կրակած էր Ֆրանսացիներուն վրայ (մահմետակա՞ն թէ սերպ): Ֆրանսական զինուորական շրջանակները աւելի Պոսնիացիներուն կը վերագրեն կրակոցները: Այս դէպքերը նոր նիւթ մը հայթայթեցին նախագահական թեկնածուներուն:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ զրոյց մը ունեցաւ Պերնար Փիվոյի հետ (Ապրիլ 14) որու ընթացքին չվարանեցաւ կրկին խօսելու իր հիւանդութեան մասին: Նախագահին ծանօթ հիւանդութենէն ի վեր, լրագրողները քիչ մը սատիք հետաքրքրութեամբ կը ծանրանան այդ հարցին վրայ եւ պէտք է խոստովանիլ թէ Միթերան համբերութեամբ, երբեմն ալ հիւմուրով կը պատասխանէ: Այս անգամ ալ ըսաւ թէ կը յուսայ տոկալ մինչեւ Մայիս 7, պետական հարց է, անկէ ետք՝ անձնական: Պատմութիւնը կը սիրէ, պիտի ուզէր որ իր անունն ալ արձանագրուի Պատմութեան մէջ, բայց ոչինչ ապահով է, ո՞վ կը յիշէ, կ'աւելցնէ Միթերան Թուխամունը, ի՞նչ պիտի ըսուի քանի մը հազարամեակ յետոյ նոյնիսկ զօրավարը Կօլի, Փոմփիտուի, Ժիսքարի կամ իմ մասին: Ու վերջին հարցումին՝ եթէ կայ Աստուած, ի՞նչ պիտի ուզէիք որ ըսէ ձեզ ընդունելով: Միթերան կը պատասխանէ՝ «վերջապէս գիտցար, ու կը յուսամ թէ կ'աւելցնէ՝ բարի եկար»: Բացայայտ կերպով յոգնած ըլլալով, յաջորդ օրն իսկ կ'ըսուէր թէ Միթերան մահաքունի մէջ է: Այդ իսկ պատճառաւ, Ապրիլ 15-ին ալ քանի մը լրագրող ընդունեցաւ Պրեկանսոնի ապարանքը (Վառ): Զծածկեց թէ ութ ամիս է լրջօրէն հիւանդ է եւ կը ջանայ դիմանալ: Շրջուկները, կ'ըսէ, անխուսափելի են եւ կ'ընդունի որ ձախող նախագահութիւն մը ըսած էր նախորդ օրը Փիվոյի (կը յուսայ տոկալ մինչեւ Մայիս 7) եւ այդ էր շշուկներու պատճառը:

ՊԱՊԸ, յոգնած, նոյնիսկ սպառած, ջանաց, ըստ աւանդութեան, կրել խաչը, աւագ Ուրբաթ, ան ալ տեղատարափ անձրեւի մը տակ, Կոլիսէոնի երկայնքին Անթիք ճամբուն վրայ: Խօսքն ուղղելով քրիստոնեաներուն, Յովհ. Պօղոս Բ. հրաւիրեց զանոնք ներողութիւն խնդրելու Հրեայ ժողովուրդէն, զայն մերժած ըլլալու համար, նոյնիսկ՝ նախատած իրենց պաշտամունքին մէջ: Զատկուան իր պատգամին մէջ, Պապը կրկին կոչ ըրաւ խաղաղութեան համար՝ Պոսնիա,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆ ՊԱՏՈՒՈՅ ԼԵԳԷՈՆԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ

Զատկուան նշանակումներու առթիւ, պատուոյ լեգէոնի հրամանատարի աստիճան շնորհուած է (Մշակոյթի եւ Ֆրանսախօսութեան նախարարութիւն) Աշոտ Մալաքեանի (Անրի Վէրնէօյլ) որ արդէն արժանացած էր նախորդներուն (ասպետ, սպայ): Այս առթիւ, Ֆիկարօ (Ապրիլ 17) նկարին կցած է կենսագրական տեղեկութիւններ եւ յիշած թէ հաւատարիմ իր ծագումին մեծ նպաստ բերած է իր ժողովուրդին պատմութեան եւ մշակոյթին պաշտպանութեան համար: Անշուշտ կը խօսուի նաեւ իր Ֆիլմերուն մասին եւ գիրքին՝ «Մայրիկ»ի:

ԱԶԳԱՅԻՆ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԱՊՐԻԼ 3-5 - ԷՋՄԻԱԾԻՆ

...Այս Աթոռը կը քալէ դէպի Հայոց ապագան...
Անցեալէն կու գայ : Տառապանքի հովիտէն կ'անցնի : Բայց կանգ չառներ : Կը քալէ ան հայ ժողովուրդի խոյլերու շեշտով, զարկով ու կշռոյթով :

1968 Գարեգին Եպիսկ.

Պատմական եւ աննախադէպ :

Ս. Էջմիածնի մէջ գումարուած ազգային, եկեղեցական ժողովը, Ապրիլ 3-էն 5, նոր դարագլուխ մը կը բանայ Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ ժամանակակից պատմութեան մէջ :

Անթիլիասէն, 1956-ի փետրուարեան օրերէն, տխուր անցքերէն, գրգռութեան եւ ծայրայեղութեան արարքներէն, սուր եւ ազգակործան պայքարներէն որոնք տառապեցուցին Զարեհ Ա. Կաթողիկոսը եւ հասցուցին իր վախճանումի ողբերգական դրուագին, մինչեւ Ս. Էջմիածին 1995-ի ապրիլեան միասնականութեան, համազգային ցնծութեան օրերը Մէկ Ապագայի, Հայոց Ապագայի հեռանկարով, երկար ճամբայ մը կտրեց Հայ Եկեղեցին : Ճամբայ մը որ անցաւ Երուսաղէմէն, ողջագուրումովը Վազգէն Ա. եւ Խորէն Ա. Կաթողիկոսներուն, 1963 Հոկտեմբեր 26-ին : Ճամբայ մը նախ գոյակցութեան, համակերպումի որ հեզհետէ տեղ տուաւ համերաշխութեան, փոխադարձ հասկացողութեան շրջանի մը : Ընդունեցաւ Էջմիածնի Աթոռին գերագահութիւնը : Այս գոյավիճակը հետզհետէ ամրապնդուեցաւ մանաւանդ 1977-էն յետոյ Գարեգին Բ.ի գահակալութեամբ :

...Մենք մէկ, անբաժան եւ անբաժանելի Հայց. Առաքելական Եկեղեցի կը ճանչնանք : ...Մենք մի ենք Էջմիածնով ու Կիլիկեան կաթողիկոսական Աթոռով, մեր Պատրիարքական զոյգ Աթոռներով, բոլոր առաջնորդական թեմերով, միաբանական ուխտերով, քահանայական դասով ու ժողովուրդով... :

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Աթոռակից Կաթողիկոս
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
Անթիլիաս, 1977 Մայիս 29

Հայ կեանքը յուզող կարգ մը դէպքեր, Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը, 1988 Դեկտեմբեր 7-ի աղէտը, որ ազգը զօրակոչի, շարժի ենթարկեց, առաւել ջերմացուցին, սերտացուցին յարաբերութիւնները երկու Աթոռներու, երկու Գահակալներու միջեւ : Հայաստանի անկախացումը նոր ազդակներ առաջացուց Պետութեան եւ Եկեղեցւոյ միջեւ :

Ու այսպէս, երէկ անկարելի կարծուածը դարձաւ իրականութիւն : Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս մը բարձրացաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան գահին վրայ :

Այս ընտրութիւնը որ վայելեց Հայաստանի իշխանութիւններուն նեցուկը, յարմարագոյնն է արժանաւորներուն :

Գարեգին Ա. Կաթողիկոս իր հոգեւոր կեանքի օրինակով, առաջնորդական եւ գահակալութեան տարիներու ընթացքին կատարած ծառայութիւններով, եռանդուն գործունէութեամբ, վարչական կարողութիւններով, մշակութային բազմաբեղուն արդիւնքներով, միջեկեղեցական կեանքին, «էքիւմէնիք» շարժումին բերած ծառայութիւններով եւ ձեռք ձգած փորձառութեամբ, արտայայտած վկայութիւններով, իրագործած բազում ծրագիրներով, հրատարակած ընդարձակ գրականութեամբ, իր վարակիչ խանդավառութեամբ, համոզիչ խօսքերով իմաստուն հովուապետ մըն է, ձեռնհաս սպասարկու մը Հայ Եկեղեցւոյ եւ հայ ժողովուրդին : Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրութեամբը կը կոչուի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ նուիրապետական բարձրագոյն կոչումին եւ պաշտօնին :

Սակայն, այս ընտրութիւնը չգտաւ ակնկալուած լայն ձայնակցութիւնը եւ չեղաւ միասնական կամքի մը արտայայտութիւնը : Ա. եւ Բ. քուէարկութեան ձայները բաժնուեցան : Իւրաքանչիւր թեկնածու ստացաւ «իրեն»ներուն ձայնը : Ամէնէն ակներեւ փաստը Պարգեւ Եպիսկ. Մարտիրոսեանի օրինակն է. ըստացաւ 61 ձայն Ա. քուէարկութեան, ըստացաւ 61 ձայն Բ. քուէարկութեան : Արցախի Առաջնորդի կողմնակիցները մէկ զինուորի, մէկ բանակի պէս քուէարկեցին : Բացարձակ մեծամասնութիւն չգոյացաւ : Վերջաբանը ծանօթ է :

1995 Ապրիլ 3-էն 5 ազգային եկեղեցական ժողովին 430 էր արձանագրուած պատգամաւորներու թիւը, կրօնական եւ աշխարհական, եկած 41 թեմերէ եւ շրջաններէ : Մասնակցեցան, ըստ նիստերուն, 397-էն 400 պատգամաւորներ : Բացակաները առաւելաբար Ռուսաստանի եւ Նոր Նախիջեւանի թեմէն էին. ինչպէս նաեւ մի քանի եպիսկոպոս - արքեպիսկոպոսներ :

Այսքան կարեւոր ներկայացուցչութիւն մը Հայաստանէն եւ Սփիւռքէն եկած, անօրինակ է : Սակայն արդեօք կը համապատասխանէ՞ իրականութեան, քանի 25.000 Հայութեան համար սահմանուած էր 1 պատգամաւոր : Եթէ չհաշուենք եպիսկոպոս - արքեպիսկոպոսները, որոնք ի պաշտօնէ կը մասնակցին, ընտրուած պատգամաւորներու թիւն է՝ 384 : Արդ, այս պատգամաւորները կը ներկայացնեն 25.000 × 384 = 9.600.000 Հայութիւն : Այս թիւին վրայ պէտք է աւելցնել այն Հայերը որոնք կ'ապրին կամ կը գտնուին Կիլիկեան Աթոռի թեմերէն ներս՝ Միացեալ - Նահանգներու արեւելեան թեմը Գանատայով, Միացեալ - Նահանգներու արեւմտեան թեմը, Լիբանանը, Սուրիան, Պարսկաստանը, Յունաստանը, Կիպրոսը, Քուէյթը եւայլն... : Նաեւ Թուրքիոյ Հայութիւնը որ բացակայ եղաւ ծանօթ պատճառներով : Ասոր վրայ նաեւ հարկ է գումարել հայ կաթողիկէներն ու հայ բողոքականները, ու նաեւ ոչ մէկ կրօնքի պատկանողները : Ուստի, այս հաշիւներուն վրայ Հայութեան թիւը ամբողջ աշխարհի մէջ կը հասնի 12 միլիոնի : Հոս, հարկ է քիչ մը լուրջ ըլլալ :

Ի՞նչպէս Ռուսաստանի թեմը կրնայ ունենալ 100 պատգամաւոր այսինքն հաշուել 2,5 միլիոն Հայութիւն : Ի՞նչպէս Արարատեան թեմը կրնայ ունենալ 104 պատգամաւոր, այսինքն հաշուել 2,6 միլիոն Հայութիւն : Եւ ի՞նչպէս Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդը եւ Կաթողիկոսական Տեղապահը կրնան ընդունիլ նման թիւեր : Առաւել, Հայաստանի թեմերուն պատգամաւորները եւ դեռ «ներքին» Սփիւռք կոչուած թեմերու պատգամաւորները ընտրուած ալ չէին թեմական ներկայացուցչական ժողովէ մը : Երեւանի մէջ հանդիպեցանք մարդոց որոնց առաջարկուած է պատգամաւոր ըլլալ. պայմանը՝ հաւատարիմ ըլլալ լիազօրագիրը ստորագրող առաջնորդին : Եւ կը խօսուէր, մենք չկրցանք ստուգել, թէ շատ մեծ գումարներ ծախսուած են, մինչեւ 1,5 միլիոն տոլար, մանաւանդ Արարատեան թեմէն ներս թեկնածուի մը ձայն ապահովելու, ձայներ գնելու համար :

Ազգային եկեղեցական ժողովի առաջին օրը Ապրիլ 3-ին, երբ հասանք Էջմիածին, տեսանք երիտասարդներ պաստառներ բռնած եւ որոնց վրայ կարդացինք՝ «Բարի եկար Գարեգին Արք.» : Միւս կողմէ, «պետական» մամուլը բացայայտօրէն իջաւ ընտրապայքարի դաշտ եւ թիկունք եղաւ իր թեկնածուին՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին : Կաթողիկոսական ընտրութիւններու առթիւ յատուկ հրատարակուած թերթի մը խմբագրականին խորագիրն էր՝ «Մուտքդ օրհնեալ ըլլայ», մայր գունին նկարով եւ ամբողջովին նուիրուած Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կեանքին, գործունէութեան եւայլն... :

Այլ ուշագրաւ կէտ մը, առաջին նիստին Արարատեան թեմի պատգամաւորներէն մին «անմեղօրէն» ըսաւ թէ հաւանաբար շատ մը պատգամաւորներ մկրտուած չեն : Կարելի չէ՞ զանոնք մկրտել ընտրութիւններէն առաջ : Ժողովի դիւանին կողմէ պատասխան չեկաւ :

Այսուհանդերձ, պէտք է ըսել թէ ընտրութիւնը Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ խաղաղ, հանդարտ մթնոլորտի մը մէջ, եւ պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ : Պատգամաւորները միայն մըտան Մայր Տաճար խիստ ստուգումներէ յետոյ : Քուէարկութիւնը, քուէատուփին պարպումը, քուէաթերթիկներուն հաշուարկումը եղան բոլորին ներկայութեան, հսկողութեամբ, շատ յստակ եւ կանոնաւոր կերպով :

Գարեգին Կաթողիկոսի ընտրութիւնը եղաւ՝ «Մէկ ազգ, մէկ հայրենիք, մէկ Եկեղեցի» *կարգախօսին տակ : Էջմիածնի քաղաքի մուտքին, Երեւանի մէջ, Օփերային բեմին, մամուլին մէջ եւ այլուր գրուած այս բառերը ի՞նչ նշանակութիւն ունին : Որոշ մամուլ մը կ'երթայ աւելի հեռու՝* «Հայ Եկեղեցին պէտք է ըլլայ մէկ մարմին, մէկ հոգի, մէկ վարչական կառուցուածք» *: Ուստի, դէպի ո՞ւր կ'երթանք : Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան փակո՞ւմը որպէս Կաթողիկոսական Աթոռ եւ այլ յարմարութիւններու պատշաճո՞ւմ : Միացեալ - Նահանգներու Կիլիկեան արեւելեան եւ արեւմտեան թեմերը պէտք է ջնջուի՞ն ու վերածուին մէկ թեմի, անշուշտ Էջմիածնի իշխանութեան ներքեւ : Արդէն, այս ուղղութեամբ խօսակցութիւններ եւ անուններ ալ կը շրջին : Խաժակ Արք. Պարսամեանին կը վստահուի Արեւելեան թեմը եւ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանին՝ Արեւմտեան թեմը. այսինքն, ոչ պարտեալ, ոչ յաղթական. գոնէ երեւութապէս : Իսկ միւս թեմերը՝ Լիբանան, Սուրիա, Պարսկաստան, Յունաստան, Կիպրոս ... ի՞նչ ճակատագիր պիտի ունենան :*

Գուցէ արդէն այս բոլորին մասին մըտածուած է, ուղղութիւններ ճշդուած են, լուծումներ նախատեսուած են : Ամէն պարագայի մէջ, Գարեգին Ա.ի այս ընտրութեամբ, Հայ Եկեղեցւոյ առջեւ տագնապ մը չէ որ պէտք է ծառանայ, այլ տագնապի մը լուծումը :

Վերամիացումի շրջանը եթէ այդ է նպատակը, կրնայ սկսիլ միայն վերակազմակերպումի շրջանէ մը յետոյ : Բարեկարգութիւնը, ներքին ուժեղութիւնը, հոգեւոր արժէքներու եւ Աւետարանի պատգամներու ուսուցումն ու տարածումը, մշակութային եւ հոգեւոր կեանքի մը ստեղծումն ու զարգացումը, ինչպէս նաեւ զօրակցութեան պարտականութիւնը հայրենիքին եւ Հայաստան -- Սփիւռք կապերու նոր արժեւորումն ու գործընթացը պէտք է ըլլայ Հայց. Եկեղեցւոյ հետակէտը : Այսօր, Ս. Էջմիածնի դարաւոր Աթոռը, երբ համազգային չափանիշով կը պատրաստուի նշելու 1700-ամեակը հայ պետականութեան եւ հայ ժողովուրդի քրիստոնէական կրօնքի ընդունման, Հայ Եկեղեցին Սահմանադրութիւն չունի : Գրիգոր Լուսաւորչի յաջորդները ընտրելու համար կանոնակարգ չկայ : Ամէն ինչ հիմնուած է աւանդութեան վրայ :

Ուստի, Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի առաքելութիւնը մեծ, նուիրական, ապագայակերտ բայց փշոտ ճանապարհ մը ունի :

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՆՊԱՍՏԻ ՄԸ ՇՈՒՐՋ

Ապրիլ 3-ի երեկոյեան, Գրիգոր Պըլտեանի տուած հանգամանալից դասախօսութեան () աւարտին, հարց - պատասխանի բաժնին մէջ արծարծուեցաւ սփիւռքահայ կարգ մը կազմակերպութիւններու անցեալ տարուան ծրագրած նիւթական նպաստը՝ Հայաստանի եւ Արցախի մշակոյթի մարդոց :*

Կարծիքները թեր եւ դէմ են : Բայց, ըստ մեր ծանօթութեան, երբեք այս հարցին աւելի բացայայտ եւ խոր քննարկումը դեռ չէ եղած, հարց մը որ ինքնին այնքան կարեւոր է, որովհետեւ սփիւռքահայ կազմակերպութիւններ, առաջին անգամ ըլլալով, կը ձեռնարկեն մշակութային զանգուածային օժանդակութեան մը :

Սկզբունքի եւ մարդկային կեցուածք է օգտակար հանդիսանալը դժուարութեան, թշուառութեան եւ կեանքի այլազան գորշ պայմաններու մէջ գտնուող մարդոց : Ուրեմն, թող այդ նպաստը կատարուի Հայաստանի եւ Արցախի մշակոյթի ծառայողներուն, մանաւանդ եթէ անիկա մեծապէս օժանդակէ տաղանդաւոր երկնողներուն :

Ոմանք նման քայլ մը ապարդիւն կը նկատեն, մեկնելով այն մտքէն՝ որ «վեր»էն եկած դրամը չի կրնար բարձր մշակոյթ կերտելու ծառայել : Ասոր ապացոյց կը տրուի, իրաւացիօրէն, սփիւռքահայ կարգ մը վաստակաւոր գրողներու օրինակը, որոնք իրենց վարքն ու բարքը առանձին կերտած են, առանց որեւէ նպաստի : Բաղդատականը գուցէ ի զօրու չըլլայ, որովհետեւ սփիւռքահայ այդ ստեղծագործողներու պարագան իտէալ կացութիւն չէ այլ՝ զարտուղի :

Այս նոյն կացութիւնը, որպէս ընտրութիւն, կախեալ է նաեւ խնդրոյ առարկայ անձին մօտեցումէն : Օրինակ, Նիկողոս Սարաֆեան, տեղ մը կ'արտայայտէ այն միտքը թէ ինք պիտի չուզէր, հակառակը ուրիշներու, ազգին դրամով սընանիլ : Բայց, փոխանակ ամբողջ օրը դրաշարութիւն ընելու եւ իր հանգիստի ժամերէն «գողնալ»ով կամ փոխադրամիջոցին մէջ գրելու, պիտի չփափաքէ՞ր որ հրատարակիչ մը իր գործերը հրատարակէր, ցրուէր ու հարկ եղած քարոզչական աշխատանքը տանէր եւ ինք անոնց հասոյթով, կամ հրատարակիչին հետ պայմանագրութենէ մը եկած վճարումով կարենար ապրիլ ու միա՛յն գրել : Իտէալ *կացութիւն : Կրկին կու գանք* միջնորդի *բացակայութեան հարցին, Սփիւռքի մէջ : Բայց չկայի՞ն մշակութային կազմակերպութիւններ կամ այլք, որոնք կարենային այդ բացը գոցել՝* հաստատականութենէ *անկախ :* Փափաքի, հաւատքի, *խիզախութեան հարց :*

Սփիւռքահայ կազմակերպութիւններուն լծուիլը՝ նպաստելու Հայաստանի եւ Արցախի մշակոյթի մարդոց, մեկենասութեան ձեւ մըն է, որ միշտ եւ ամէնուրեք գոյութիւն ունեցած է : Բայց այդ նպաստը անկե՞ղծ *է : Մեզի համար հիմնականը ա՛յս է որովհետեւ, այս կէտին պարզաբանումով, կը տեսնենք թէ այդ կազմակերպութիւններուն գործունէութիւնները, անցեալի իրենց բարեբար բնոյթի կողքին, միւս կողմէ, Սփիւռքի տարածքին անուղղակի կերպով եղած են հակամշակութային : Ինչո՞ւ :*

Շուրջ տարի մը առաջ էր որ Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը եւ Համազգայինը, որպէս մշակոյթի ջահակիրներ, մրցակցական հապճեպով մը հանդէս եկան յայտարարութիւններով Հայրենիքի (Հայաստան, Արցախ) մշակոյթի մարդոց նիւթական նպաստի մը հաստատման ուղղութեամբ : Համազգայինը նոյնիսկ ցանկ ալ հրապարակեց նիւթապէս մասնակցողներուն :

Պարզ հարցում մը : Անոնք ինչո՞ւ նման քայլ մը չէին առած սփիւռքահայ մշակոյթի մարդոց գծով, որոնց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, պարտաւոր է այլ՝ կամ յաճախ մշակոյթի հետ ոչ մէկ կապ ունեցող գործերով զբաղելու, իր օրապահիկը ապահովելու համար : Որոշ իմաստով, սփիւռքահայ ստեղծագործողին կացութիւնը աւելի դիւրաբեկ *է, որովհետեւ մշակոյթ մը, լեզու մը, ինքնութիւն մը, որպէսզի ծաղկին եւ զօրանան, պէտք ունին զանոնք ընկալող, «սպառող» հասարակութեան մը, ինչպէս եւ միջնորդներու : Մինչդեռ այս դրոյթը, աւելի կամ տարբեր ձեւով, Հայաստանի եւ Արցախի մէջ գոյութիւն ունի եւ զանգուածային է, որպէս նոյն հողին վրայ ապրող հաւաքականութիւն : Վերոյիշեալ կազմակերպութիւնները, որպէս արդարացուցիչ իրենց մշակութային պիտակին, Սփիւռքի մէջ հովանաւորած են միա՛յն իրենց բուրաստաններու ծաղիկ-երկնողները : Անկախները, Սարաֆեանի նման, անտեսուած են թէ՛ իրենց կողմէ եւ թէ՛ հասարակութենէն : Ահա թէ ինչո՞ւ իրենք* մեղանչած *են, Արեւմտահայուն, արեւմտահայերէնին, սփիւռքահայ մշակոյթին գծով : Եւ դեռ կը շարունակեն :*

Սփիւռքը այսօր մշակութային անա-

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ, ՄԱՅԻՍ 14-ԻՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄԻՆ

Երբեմնակի, զանազան առիթներով արտայայտուած ենք Մարսէյլի Հայութեան առանձնայատուկ նկարագրին մասին: Եւ տասնեակ տարիներէ ի վեր Հարաւային Ֆրանսայի մէջ հաստատուած Պոլսեցիներն ալ կը յատկանշուին բոլորովին տարբեր ձեւով մը: Այսպէս, մինչ Փարիզի մէջ, անկախաբար կը ներկայանան կեդրոնական, Եսաեան, Մխիթարեան եւ Ս. Խաչ Դպրեվանքի խմբակցութիւնները, այնտեղ, ամէնքն ալ համերաշխութեամբ կը գործեն խմբուած «Պոլսահայ Մշակութային Միութեան» շուրջ, ատենապետութեամբ դպրեվանքցի Հրաչ Էքէնի եւ ատենադպրութեամբ՝ Եսաեանցի Անի Յովսէփեանի, որ նոյնիսկ երբեմն կը փորձէ թղթակցութիւններ ալ հաղորդել «Յառաջ»ին: Այս համագործակցութիւնն իսկ ինքնին գնահատելի երեւոյթ մըն է ալիքներէ տարուբեր մեր Մեծաւանչի փրկութեան համար:

Մարսէյլի հայ պատմութեան քար մը աւելցնելու մտքով, հարկ է յիշատակել որ 1930-ական տարիներուն, վաղուց Մատլէն Եափէրի եւ Յովհաննէս Վարժապետեանի ջանքերով կազմուած էր «Պոլսեցիներու Միութիւնը» Մարսէյլի մէջ եւ որուն ճաշ-պարահանդէսները տեղի կ'ունենային այդ օրերուն չքեղազարդ Սալոն Գոլիզէի մէջ, բնականաբար վայելչագեղ հասարակութեան մը ներկայութեան, ի հարկէ բոլորովին տարբեր՝ հայկական գաւառի միւս քաղաքացիներու հաւաքոյթներէն: Անոնք ունէին նաեւ իրենց շաբաթաթերթը «Ժողովուրդի Ձայն», պատկերազարդ: Թիւ մըն ալ ամբողջովին նուիրուած էր Պալաքեան Եպիսկ.ի վախճանումին, 1934 Հոկտեմբերին: Այդ տարիներուն եւս Սկիւտարէն եւ Գումգափուէն ժամանող քաջարի երիտասարդներ (Միսաքեան եղբայրներ, Յարութիւն Քէչեան...) իրենց մարզական եւ ֆանֆառի խումբերն ունէին, ժամանակուան խմբանկարները վկայ:

Այս Միութեան գործունէութիւններէն ամենակարեւորը՝ Պոլսէն ժառանգ մնացած՝ դպրոցական տարեվերջին կազմակերպուած միջվարժարանային արտասանութեան մրցումն է, որ Մայիս 14-ին արդէն պիտի տօնակոխէ իր տասնամեակը: Եւ որպէսզի այս գովելի տասնամեակին, տօնակատարութիւնը «նոր փայլ մը առնայ» Պոլսոյ վաղեմի հաւաքոյթներուս եղնիկի աշխուժութեամբ ստացող Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեանի հետ մայրաքաղաքէն մեկնելու ենք դէպի Միջերկրական, Պոլիսը թեթեւօրէն յիշեցնող Մարսէյլի ափին:

Քառասուն տարիներ, այս արեւակէզ ոստանի ծոցին մէջ մնած, ուռճացած՝ եւ զգոյշ քայլերով ամէնէն առաջ իմ «ծընընդավայր» Պօմոնի եկեղեցւոյ սրահին մէջ 1955 Հոկտեմբերին տալէ ետք «առաջին պտոյտս հայ գրականութեան պարտէզին մէջ», ապա շարունակաբար ամէն տարի եօթը պտոյտներս ներկայացուեցան Մարսէյլի Հայութեան սովորական ժամադրավայր Սալ Մազընոյի բեմին վրայ, որոնց մանրամասնութիւններուն օր մը կարելի է անդրադառնալ:

Ներկայիս Մարսէյլի եւ անոր շրջակայքին մէջ կանոնաւորապէս կը գործեն ամէնօրեայ վարժարաններ՝ Համազգային, Անարատ Յղութիւն, Նիսի Պարսամեան Համալիր, ինչպէս տասնեակ մը երկօրեայ կամ միօրեայ հայերէնի դասաւանդութեան վայրեր: Այս համատեղութիւնը բնաւ վար չի մնար Փարիզի մէջ գոյութիւն ունեցածէն, նոյնիսկ...

Ուրեմն գինաչարժի ենթարկուելու են այս վտարանդի հայ օճախներուն անձնուէր եւ առաքինի վարիչներն ու դաստիարակները, բարի նախանձախնդրութեամբ մը ցոյց տալու իրենց արժանաւոր սաները, մայրենի լեզուին եւ մշակոյթին սիրով տոգորուած: Արդէն իսկ մեր տըղոց ճռուողիւն համախմբումը միայն տեսնել, մայիսեան կիրակի օր մը, Մարսէյլի էջմիածնատիպ Մայր Տաճարի գմբէթներու շուքին՝ յուզումի ու երջանկութեան հիանալի առիթ մըն է թէ՛ անոնց եւ թէ՛ ծնողաց համար:

Օ՛ն տղաք, ուրեմն յաջողութիւն:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ, Ապրիլ 10

պաս մը ըլլալէ շատ հեռու չէ, ուր մըշակոյթի մարդիկը եւ անով սակաւաթիւ հետաքրքրուողները, շատ մեծ համեմատութեամբ, միջին եւ աւելի յառաջացած տարիքի անհատներ են: Ո՞ւր է նոր սերունդը, ապագայի սերունդը, որ առհասարակ բացակայ է դասախօսութիւններէ եւ կամ այլ ձեռնարկներէ: Որովհետեւ սոյն եւ այլ կազմակերպութիւններ տեղ մը ծանրօրէն ձախողած են, նոր սերունդին աչքին մշակոյթը հրապուրիչ տարր մը դարձնելու գծով: Կարելի չէ Սփիւռքի մէջ մշակութային անկումը արտահայկական, համընդհանուր ընկերային եւ բարոյական վատթարացած պայմաններուն վերագրել միայն: Քանի որ երբ ճըգնումը զօրաւոր է՝ հակազդեցութիւնը, պայքարի ոգին (այնքան չեփորուած), աւելի ուժեղ պէտք է ըլլայ: Այս մէկը չէ եղած: Եւ այս ընթացքով կարելի չէ ճգնաժամը յաղթահարող բարելաւում մը երազել:

ԱՆՏՈՒՆԻ Բ.

(*) «Ֆրանսահայ արձակը (1926-էն 1939)», Հայ Մշակոյթի Տուն, Փարիզ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ՈՒՏԵՆՔ

Մեծ ոստաններու յարաշարժ ու արագընթաց յորձանքին մէջ ապրող փարիզցին ալ հետզհետէ նուազ ժամանակ կը տրամադրէ ճաշելուն: Քաղաքն ալ արդէն ամէն օր աւելի տեղ կու տայ ոտքի վըրայ, արագ ճաշեր տրամադրող հաստատութիւններու: Անոնց լուսազդերը ամէն բանէ առաջ արագ սպասարկութիւն կը խոստանան, որպէս մեծագոյն հմայք: Միւս կողմէ, Ֆրանսացիներուն գլխուն ամէն օր քիչ ուտելու, թեթեւ ուտելու բազմատեսակ աւետարաններ կը կարդացուին: 1970-ին Ֆրանսացի մը գրեթէ ժամ մը կը յատկացնէր տունէն դուրս ըրած ճաշին. այսօր այդ տեւողութիւնը իջած է 27 - 34 վայրկեանի:

Ասոր քով կ'աւելնայ դուրսը ճաշողներու համեմատութիւնը: Ասոր գլխաւոր պատճառ կը նկատուի ամբողջ օրուան աշխատանքի ձեւին ընդհանրացումը, աշխատող կիներու մեծցող թիւը, աշխատավայրերու հեռաւորութիւնը, եւլն.: Վիճակագրութիւններու համաձայն, Ֆրանսացիներու 26%-ը շաբաթական առնուազն հինգ անգամ դուրսը կը ճաշէ. Ինչպէս կ'ըսէ գիտութեան մարդ մը, առաջ սննդառութիւնն էր որ ժամանակը կը կազմաւորէր, այսօր ժամանակն է որ կը ձեւաւորէ սննդառութիւնը:

Առաջ պաշտօնատարներ, գործի ղեկավարներ ժամը 11-էն 15 ժամադրութիւն չէին տար: Ներկայիս կը ճաշեն երբ ազատ պահ մը ունենան: Ճաշարանատէր մը կ'ըսէ թէ առաջ ժամը 11.45-էն մինչեւ 15 սպասարկութիւն կ'ընէին, այսօր միայն 13 - 14: Կ'աւելցնէ թէ նոյն թիւով յաճախորդ կ'ընդունի, բայց այսօր մարդիկը կը ճաշեն հրթիռի արագութեամբ:

Ուտելու այս նոր ամանակը կը նպաստէ ամերիկեան «ճեպաճաշ»երու որոնց գլխաւորը համպուրկէր-ը՝ օրէ օր կը տարածէ իր տիրակալութիւնը: Ֆրանսայի մէջ Մաք Տոնալտի 353 ճաշարան կայ ու մօտ ատենէն այդ թիւը պիտի հասնի 500-ի: Ամէն տարի 300 միլիոն հոգի կը ճաշէ անոնց մէջ:

14 - 24 տարեկաններու սերունդը ախոյեանն է ճաշելու այս նոր բարքին: Կ'ուտեն ինչ որ իրենց ձեռքը անցնի: Կան նաեւ փողոցը ուտողները: Ատիկա ալ իբր կու տայ նոյն ատեն ցուցափեղկերը դիտելու, կամ գնումներ ընելու: Առաջ ուտելու գործողութիւնը գրեթէ հանդիսաւոր բնոյթ մը կը կրէր. ճաշի ընթացքին ուրիշ բան չէին ըներ: Այսօր կ'ուտեն երբ ինքնաշարժ կը վարեն, կը հեռաձայնեն, թղթածրարներ կը կարգաւորեն, կամ կ'աշխատին համակարգիչին վրայ:

Հրապարակին վրայ ամերիկեան ձեւի ուտեստեղէններուն քով սկսած են յայտնուիլ վիէննականը, իտալականը: Կան փանինիները, սանտուիչները, փիցցաները: Այս վերջինները լուռ ու մունջ կը մրցին համպուրկէրի բարբարոս տիրապետութեան դէմ: Կան ինքնաշխատ սարքերով փիցցայի վաճառքներ, կան տուները քշելու կազմակերպութեան տէր հաստատութիւններ:

Այս բոլոր նորարարութիւններուն մէջ անկիւն մը մոռցուածի տպաւորութիւն կը գործեն պիսթրոները. անոնցմէ ոմանք իրենց պատուը խլելու յանցանքով կը մեղադրեն նորելուկ մրցակիցները: Դրան կամ պատին փակցուած ազդերով կը յայտարարեն թէ արգիլուած է սանտուիչ բերել հոն, հաստատութիւնը ինք իր սանտուիչները կը պատրաստէ: Սակայն պիսթրոները այս մասին գէշ համբաւ ունին ընդհանրապէս: Շատեր կ'ըսեն թէ անոնց սանտուիչները պատրաստուած են բոլորովին օվէրնիական ոճով. դանակի երկու շարժումով: Առաջինը կը ծառայէ կարագը քսելու, երկրորդը քսուածը հանելու: Անոնց մէջ կը դնեն հատնող, մարմրուն երշիկի կամ թափանցիկ սոսիսոնի շերտեր:

Այնպէս կը թուի որ սանտուիչ-ը աւելի տարածուելու հակամէտ է, համեմատած՝ համպուրկէր-ին: 1994-ին այս վերջինը 1,14%-ի նուազում մը արձանագրած է:

Այս բոլորը անշուշտ չեն խափանած հազարաւոր ճաշարաններուն գործունէութիւնը: Անոնք ճաշելու հաճոյքը կը պատճառեն մարդոց որոնք ունին հարկաւոր ժամանակը եւ միջոցը:

ՔԱՂՀԱՆ

”ՈՋՆԻ„ի սրամտութիւնները

ԿԻՆԸ

- Ամէն անգամ, առաւօտեան սափրուելուց յետոյ, ես ինձ տասը տարով ջահել եմ զգում, - ասաց ամուսինը:
- Իսկ դու երբեւէ մտածե՞լ ես սափրուել նախքան անկողին մտնելը, - տխուր ասաց կինը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

- Մեր օրերում ո՞վ է հերոսը:
- Ով չընկնի փողոցների փոսը:
- Ո՞ւմ են կոչում հանրային գործիչ:
- Ով չի անում ոչինչ:
- Ո՞վ է լաւ հարեւանը:
- Ով լրտեսում է ձեր տանը:
- Ո՞վ է այսօր պրոֆեսոր:
- Ով ոչինչ չի արել մինչեւ այսօր:

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գորֆու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Անաստասիուս մեղմ ձայնով կը խընդայ, ձեռքերը ծովու ջուրին մէջ կը լըւայ եւ բաճկոնին ծայրովը կը չորցնէ: Ձուկը ձուկ է, բայց քալամարն ու օկտոպուսը նրբահամ ուտելիքներ են իրեն համար:

Կը շարունակենք լաւ բախտի: Անաստասիուսի ցուցմունքներով ես եւս կը յաջողիմ քալամար մը բռնել եռաժանիով, սակայն ձեռքէ կը հանեմ կարմրախայտ մը:

Կէս գիշերը անց է եւ թեթեւ հով մը ելած է, մեզի պարտադրելով որ աւելի յաճախակիօրէն ձէթ սրսկենք ջուրին մակերեսը անշարժացնելու համար: Դանդաղօրէն կը վերադառնանք գիշերուան պատահարները վերյիշելով, ժայռերուն տակ նայելով, օճառուկ մը արթնցնելու ակնկալութեամբ՝ առաւել խորունկ խոռոչները զննելով: Քիչ ետք կը հասնինք մեր մեկնակէտին, նաւակին պարանները կը հանգուցենք: Հէլէնը մեզ կը դիմաւորէ հացով ու գինիով: Բռնած ջահս իրեն կ'անցընեմ: Վաղուան ճաշի ու ընթրիքի պաշարը ապահոված անձի մը երջանկութեամբ, հպարտ բացագանչութիւններով կը հակի որսի արդիւնքին վըրայ:

Մինչ այդ՝ լուսնի բարակ շերտը ծագած է: Մէջ ընդ մէջ՝ վաղ առաւօտեան հովեր կը սկսին ջուրը ալեկոծել, ապա մակերեսին վրայ պահ մը հանդչիլ՝ չըքանալէ առաջ: Դնդերները պրկուած ու պարտասած մարդկային մօտէններու պէս՝ նաւակները պահ մը կը սթափին իրենց վիպային անշարժութենէն: Ես՝ տատամսոտ կանգնած խաղաղ ծովեզրին՝ ինքս ինծի հարց կու տամ, թէ ջուրը արդեօք շա՞տ պաղ է լողալու համար: Յունական գլանիկը թեթեւ ու գգլիչ համ մը ունի:

Վաղը, ուսի ուռկանով ձուկ որսալ պիտի սորվեցնեն ինծի: Վեց ոտք երկայնք ունի եւ եզերքին՝ կապար: Մասնաւոր ձեւով ծալուած՝ ձախ ուսին վրայ կը կրեն եւ ցած ջուրի մէջ ձուկ բռնելու համար կը գործածեն: Զայն նետելը յատուկ ճարտարութիւն կը պահանջէ:

Եւ այսպէս՝ մակերեսային նման մտածումներու մէջ կորսուած՝ դէպի պատըշգամ ու ննջասենեակ: Տունէն քանի ոտք անդին խարսխուած է Վան Նորդըն իր պիրկ, բարձր կայմերով եւ ծովու հայելին մէջ իր գեղեցկութեան գիտակցութեամբ:

Քունը՝ այս գով, հանդարտ սենեակին մէջ՝ քարանձաւէ մը ներս մտնելու կը նըմանի:

10 - 8 - 37

Ալպանացի մաքսանենգը Քառասուն Մանկունքէն եկած է կղզին: Վայրագ, հին աւազակ մըն է, կոպիտ շարժուձեւերով, դոյզն հիւմուրէ զերծ: Ծխախոտի տերեւ բերած է մեծ տոպրակով: Ոչինչ գինով կը գնենք: Անաստասիուս ինծի կը սորվեցնէ իւրաքանչիւր տերեւի երակները հանելէ ետք վրայէ վրայ շարելու ձեւը: Յետոյ, բաց օդին կը ձգենք քիչ մը, որպէսզի չորնան: Եւ վերջապէս՝ չոր բորբոս հոտող մառանը կը տանինք, որպէսզի լիովին չորնան յարկ-յարկ շարուած լոլիկներուն քով: Որոշ ատեն մը ետք՝ տերեւները կ'ոլորենք, կը տափակցնենք եւ ածելիի շեղբով մը մանր կը կտրատենք: Ծխամորճի համար՝ աշխարհի ամէնէն թարմ ու հարուստ ծխախոտն է հաւանաբար, զուտ տերեւ, թանձր: Անաստասիուս սալով կ'ոլորէ իր գլանիկները:

11 - 8 - 37

«Վան Նորդըն»ը Քառասուն Մանկանց կողմը հանեցինք արեւմտեան սաստիկ հովով մը, որ հանդարտեցաւ հրուանդանին տափարակ մասին բացերը: Ստեփանոյի փարոսը անցանք դիտելով խումբ մը մարդիկ, որոնք լապտերին վառելանիւթը կ'ամբողջացնէին: Տարօրինակ բան էր խաղաղ ջուրի այս տարածքին վրայ գտնուիլ, մինչ հազիւ երկու հարիւր կանգուն անդին՝ ծովը կը փրփրէր հովէն եւ տարմօրօր թռչուններու աղմուկը օդը կը լեցնէր: Փարոսի մարդոցմէ մէկը փորձեց սիրալիր խօսակցութիւն սկսիլ մեզի հետ, բայց այդ հեռաւորութեան վրայ բառ մը իսկ չհասկցանք բանէն, հետեւաբար բաւականացանք ձեռքի ողջոյններ փոխանակելով: Երբ վերադարձանք թէյի ժամուն, Զարեանն ու կինը եկած էին մի քանի օրով կղզին մնալու: Զարեան կ'ըսէ թէ տեղ մը կարդացած է, որ ատենօք՝ ծովակալ Նելսըն՝ անառիկ նկատուած Հին Ամրոցը գրաւելու համար ծրագիր մը մշակած էր, ըստ որուն ռազմանաւ մը պիտի խրէր պարիսպին հանդիպակաց կողմը, որպէսզի նաւուն կայմին վրայ մագլցելով պարիսպէն ներս ցատքէին: Յամենայն դէպս անիրագործելի ծրագիր է, քանի որ ջրամոյն ատաճաններ կան հոն, որոնք նաւուն յառաջխաղացքը պիտի կասեցնէին պարիսպին վրայ ցատքելու հասողութեան սահմանէն առաջ:

Զարեանի կնոջմէ նամակ մը, կղզիին հարաւէն:

(Շար. 17)

ՄԱՐՍԷՅԼ. -

Տիկին Անրիէթ Էքսերժան,
Պ. Էտուար Էքսերժան,
Մարի - Ֆրանս Էքսերժան,
Տէր եւ Տիկին Արման Էքսերժան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Հովիկեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր եւ զարմիկին՝

ՍՈՒՐԷՆ ԷՔՍԵՐԺԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 17-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Ապրիլ 19, ժամը 14·30-ին Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին
26, rue Sibié, Marseille

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Անրիէթ Էքսերժանի, Էտուար Էքսերժանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վալանսէն՝ Տիկին Պայծառ Մաղաքեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր ամուսնոյն՝ Յարութիւն Մաղաքեանի յիշատակին:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Տընիզ Կոցարիկեանի եւ ընտանիքին, Տիկին Ֆիլոր Կոցարիկեանի մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ Տիկին Մարիամ Տիւզեանի իր զաւկին Միշէլ Տիւզեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 5·000 Ֆր. Պ. Կարպիս Յակոբեանէ, 1·000 Ֆր. Տիկին Լիւսիէնն Զիպէրէ, նաեւ Տէր եւ Տիկին Կրեկուար Ռաքըճեանէ 400 Ֆր.:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 23, Հոգեհանգստեան Պատարագ ի յիշատակ Ապրիլեան նահատակներուն:

Ծաղկեպսակի զետեղում՝ յուշարձանին առջեւ:

NOTRE-DAME de PARIS

COMMEMORATION
DES MARTYRS ARMENIENS

MESSE
PONTIFICALE

célébrée par
Mgr Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France

le DIMANCHE 23 AVRIL
à 15 heures 30
en la Basilique Notre-Dame de Paris

L'homélie sera prononcée par le
Cardinal Jean-Marie LUSTIGER
Archevêque de Paris

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՒԻԼԻ ՄԷՋ

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Մշակութային Յանձնախումբի կազմակերպած՝

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ»

թեմայով դասախօսութիւններու շարքին երկրորդը՝

Շաբաթ, Ապրիլ 22, ժամը 20·30-ին Եկեղեցւոյ կից «Սարգիս Պալապանեան» սրահը՝ 6, rue Père Komitas:

Դասախօս՝ ՅՈՎՀ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Նիւթ՝
«ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՒԱՏՔԸ»:

LA
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE
« SECTION JEUNES »
12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
vous invite à assister
le Vendredi 21 Avril à partir de 19h30
à l'inauguration de l'exposition
«24 AVRIL 1915»
suivie de la projection du documentaire :
« LE GENOCIDE RENIE »
(*Réalisé par Michaël Jones*, 1992)

LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
recherche
pour son Centre de Vacances de Bellefontaine

Juillet et Août 1995

— DIRECTEURS diplômés et Assistants;
— ASSISTANTS SANITAIRES, Médecins, Etudiants en année de médecine, Infirmiers;
— CUISINIERS et aides Cuisiniers;
— HOMME D'ENTRETIEN possédant le permis de conduire.

Ecrire :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris.

COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Les Présidentiables face à la Communauté arménienne

Avec les porte-paroles de :
Edouard BALLADUR — Patrick DEVEDJIAN
Jacques CHIRAC — Pierre LELLOUCHE
Robert HUE — Paul MERCIECA
Lionel JOSPIN — Pierre GUIDONI
et
Lef FORSTER (Avocat)
Ara KRIKORIAN (CDCA)
Kevork KEPENEKIAN (CDCA)
Meeting animée par *Charles VILLENEUVE*, TF 1
le **Vendredi 21 Avril à 20 heures 30**
Grande Salle de la Mutualité
24, rue St-Victor, Paris 5e — M° Maubert - Mutualité
—— P.A.F. 50 F. ——

Autocars prévus au départ de :
- ALFORTVILLE — 19h30: Place Carnot — 19h45: Place du Petit-Pont;
- ARNOUVILLE-LES-GONESSE — 19h30: devant le stade Léo Lagrange;
- ASNIERES — 19h: Place de l'Hôtel de Ville;
- BAGNEUX-CACHAN — 19h30: devant le 87, ave Aristide Briand, angle rue Marcel Bonnet (Cachan);
- CHAVILLE — 19h30: Pointe de Chaville — 19h45: arrêt Guilleminot;
- CLAMART-ISSY-LES-MOULINEAUX — 19h45: devant la Mairie de Clamart — 20h: devant l'église Sourp Mariam Asdvadzadzine (Issy)
- SEVRAN — 19h30: Place Crétier — 19h45: face à l'ancienne gendarmerie, ave de Livry, (limite de Sevran-Livry)

Pour tous renseignements s'adresser au secrétariat du CDCA Tél 44. 83. 07. 02.

A l'occasion du 80ème anniversaire
du génocide arménien de 1915
l'AMBASSADE
DE LA REPUBLIQUE
D'ARMENIE
présente
Gérald PAPASIAN
& Nora ARMANI
dans un spectacle de leur création :
le chant d'Ararat
le **Mardi 25 Avril à 20 heures**
à l'auditorium St-Germain
4, rue Félibien, Paris 6e
Pour tous renseignements :
Tél. : 53. 76. 09. 93.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB
UGAB - *Marseille*

COLONIE

l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche pour sa *Colonie de Vacances* de Juillet 95, des ANIMATEURS DIPLOMES de BAFA.

Pour toute candidature envoyer un C.V. avec photo à :
l'U.G.A.B. - *Colonie*
327, Boulevard Michelet
13009 MARSEILLE
Tél. : 91. 22. 10. 45.
UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

(Շար. Ա. էջէն)

Չէչէնիա եւ այլուր, ապա Քրիստոսի յարութիւնը աւետեց բազմաթիւ լեզուներով, ի շարս որոնց՝ հայերէն:

ԻՐԱՔ «վտանգաւոր» կը նկատէ ՄԱԿ-ի թիւ 986 բանաձեւը որ կը թեթեւցնէ Իրաքի դէմ եղած արգելքները իր քարիւղը ծախելու: Ապրիլ 14-ին, ՄԱԿ-ը աւելի ճկուն որոշում մը տուաւ «մարդասիրական պատճառներով» եւ արտօնեց քարիւղի սահմանափակ վաճառքը (մէկ միլիառ տոլարի եռամսեայի մը ընթացքին), բայց, Իրաք ոչ իրաւունք ունի այդ դրամը իր ուզածին պէս գործածելու, ոչ ալ անհրաժեշտ ապրանքները բաժնելու ազատօրէն: Իր ամբողջ գործունէութիւնը դրուած է ՄԱԿ-ի հսկողութեան տակ: Ի վերջոյ, Պաղտատ մերժեց այս բանաձեւը:

ԹԱՆՍՈՒ ՉԻԼԼԷՐ որ Ուաշինկթըն է, մերժած է ճշդել թէ ե՞րբ Թուրք բանակը պիտի քաշուի հիւսիսային Իրաքէն: Ցարդ 464 Քիւրտեր (ՓՔՔ-ի անդամ) սպաննըւած են եւ 12 ուրիշներ ալ ձերբակալուած: Թուրք բանակն ալ 56 զինուոր կորսնցուցած է որոնց 11-ը Ապրիլ 15-ին մէկ միջադէպի մը ընթացքին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ պետական ապահովութեան Տիյարպէքիրի Ատեանը 11 Գերմանացիներ արտաքսած է երկրէն անոնց վերագրելով քրտամէտ ընթացք: Անոնք ձերբակալուած են Սիլվանի շրջանը, Ապրիլ 16-ին եւ ամբաստանուած են «ապօրինի ցոյցի մը» համար որուն նպատակն էր բողոքել Գուրուչայիր գիւղէն 80 բնակիչներու ձերբակալութեան դէմ:

ՌՈՒՄԻՆ ՏԷՆՔԹԱՇ հիւսիսային Կիպրոսի «Թուրք Հանրապետութեան» (ճանչցուած միայն Անգարայի կողմէ) հրաժարեալ նախագահը համեմատականի մընաց Ապրիլ 15-ին, ձայներու միայն 40·4%-ը ստանալով 24·19%-ի դէմ Էրօղլուի՝ իր նախկին վարչապետը: Յաջորդ շրջանը՝ Ապրիլ 22-ին:

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, որոշ պայմաններու տակ, արտօնեց որ աշակերտները բացակային Շաբաթ օրը (Հրեաներու կրօնական պարտականութեանց օրը), միջին ճամբայ մը որդեգրելով կառավարութեան մերժումէն ետք: Կառավարութիւնը բացարձակապէս մերժած էր ընթացք տալ Ֆրանսայի Հրեաներուն կեդրոնական Ժողովին (գոնսիսթուար) դիմումին, այն պատճառաբանութեամբ որ կարելի չէ ըստ կամս դպրոցական դրութիւն մը ստեղծել ուր ամէն մէկ կրօնքի հետեւորդները կրնան իրենց յատուկ պայմանները վայելել: Պետութեան Խորհուրդը չվաւերացուց կառավարութեան որոշումը եւ աւելի հանդուրժողական վերաբերում մը ցոյց տուաւ, ճշդելով թէ բացակայութեան արտօնութիւնը պէտք չէ խանգարէ դպրոցական դրութիւնը եւ դպրոցին կեանքը:

ԱԼՊԷՐ ՄԱԿԱՐԵԱՆ, Մոնմորանսիի (փարիզեան արուարձան) քաղաքապետը պիտի չներկայանայ թաղապետական ընտրութիւններու որպէս ցանկի գլուխ, բայց չի քաշուիր բոլորովին եւ տրամադիր է շարունակելու թաղապետական իր գործունէութիւնը:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 20
JEUDI
20 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)
69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.575
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.575

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐ

ՄԻՇՏ՝ ԱՆՁԵՐՈՒ ՃԱԿԱՏՈՒՄ

Քանի մը օր մնացած է միայն ընտրութեան առաջին շրջանին ու ընտրապայքարը կը շարունակուի նոյն ցած, ողբալի մակարդակի մը վրայ որ պատիւ չի բերեր երկրին: Ամէն մէկ թեկնածու կը ջանայ վարկաբեկել միւսը կամ միւսները ու յատկանշական է մանաւանդ որ ամէն անգամ որ մէկը կը խօսի, չի վարանիր շեշտելէ՝ «Ե՛ս, միակն էի որ սա բանը ըսի»:

Այս շաբթու, վերջապէս մենք մեզի մնացինք եւ հարցախոյզերու արդիւնքները չկրցան առաւօտէն կանուխ թելադրել թէ ի՛նչ պէտք է մտածենք, ի՛նչ որոշում պէտք է տանք, որո՞ւ պէտք է - նախընտրաբար - քուէարկենք: Արդարեւ, որքան ալ հարցախոյզերու հիմնարկներու պատասխանատուները ուրանան իրենց դերը կամ փորձեն նսեմացնել (Կիրակի, Ապրիլ 16, 7/7 յայտագրէն) կարելի չէ չնկատել թէ այլեւս անտանելի դարձած էր հարցախոյզերու ամէնօրեայ արդիւնքներու ունկնդրութիւնը: Մնաց որ անոնց վաւերականութիւնն ալ բաւական խնդրոյ առարկայ կարելի է ընել եւ Կիրակի օր, անոնցմէ ոմանք չխուսափեցան կանխաւ իրենց հաւանական սխալներուն մասին խօսելու, յիշելով անկասկա՛ծ որ մէկէ աւելի անգամներ կոպիտ սխալներ գործած են:

Այժմ, ինչպէս ըսինք, թեկնածուները աւելի իրարու մասին կը խօսին քան իրենց ընելիքին, հաւանաբար գիտակցելով թէ ընտրութենէն ետք, բան մըն ալ պիտի չըլլան կամ՝ չկարենան ընել: Պալատիւր ամբոխավարութիւն եւ անպատասխանատուութիւն կը վերագրէ Շիրաքի («Լը Մոնտ», Ապրիլ 19) եւ զայն կ'ամբաստանէ որ սին խոստումներով կը վտանգէ երկրին տնտեսական աճը: Ինք՝ միայն կը խոստանայ ինչ որ պիտի կարենայ ընել, շատ ու շատ գոհ է երկու տարուան ընթացքին իր վարած քաղաքականութեան արդիւնքէն (հաւանական չէ որ նոյն կարծիքն ունենան գործազուրկները եւ բոլոր անոնք որոնք 6000 ֆրանք ամսական աշխատավարձքով կը տուայտին): Շիրաք շեշտը կը դնէ փոփոխութեան վրայ, ի՛նք բան մը պիտի փոխէ (առ այժմ՝ միայն ինք փոխուած է): Կը պնդէ որ կողմնակից է «զօրաւոր Ֆրանքի» մը, իսկ Պալատիւր չուզեր որ բանավէճ առեղծուի Պանք տը Ֆրանսին հետ:

Լը Փէն կ'ուզէ որ տը Վիլիէ քաշուի եւ իր ընտրողները իրեն քուէարկեն որպէսզի ներկայ ըլլայ Բ. շրջանին: Տը Վիլիէ «մաքուր քուէ» մը կ'ուզէ այսինքն՝ կուսակցութիւններէն անկախ: Ժոսփէն կը յուսայ որ ներկայ պիտի ըլլայ Բ. շրջանին եւ այդ իսկ պատճառաւ իր գլխաւոր թիրախն է՝ Շիրաք, բայց, Պալատիւր կը շարունակէ հանդարտ լաւատեսութիւն մը ցուցաբերել (Ապրիլ 18, Թէ - էֆ - 1): Ոչ միայն վստահ է որ ներկայ է Բ. շրջանին այլեւ կը խորհի որ Էլիզէի ճամբան բաց է: Հարկ է հաստատել թէ լաւ ընտրապայքար մը կը տանի Ռոպէր Հիւ ինչ որ կրնայ որոշ յառաջդիմութիւն մը արձանագրել տալ համայնավար կուսակցութեան:

Ամէն պարագայի մէջ, նախագահական այս ընտրապայքարը, մանաւանդ աջին պարզած պատկերը, բաւական տգեղ է եւ կը մնայ՝ անձերու փոխանակ ըլլալու գաղափարներու եւ լուրջ ծրագրերու ճակատում մը:

Այս առթիւ, Հայ Դատի Յանձնախումբը ինք պատրաստած է «Կամք» օրաթերթի բացառիկ թիւ մը (Ապրիլ 14) ամբողջովին նուիրուած ընտրութեան: Չորս հարցումներ եղած են չորս թեկնածուներու (Պալատիւր, Շիրաք, Հիւ, Ժոսփէն) եւ հրատարակուած են իրենց պատասխանները:

«ՄԱ՛Հ ՉԷՉԷՆԻՈՅ»

ԼՈԶՈՒՆԳՈՎ, ՌՈՒՍԵՐԸ ՔԱՐՈՒՔԱՆԴ Կ'ԸՆԵՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

«Մոնտ»ի ծաղրանկարը (Ապրիլ 19) շատ լեղի համ մը ունէր: Փանչօ կը ներկայացնէր Ելցինը որ ի տես Չէչէնիոյ կ'ըսէ՝ «աւազին գործ է հիմա այս ամբողջ մարդիկը թաղելը»...: Արդարեւ, ականատես թղթակիցներ կը վկայեն որ Գրոզնիէն ետք, Ռուսերը շարունակած են քարուքանդ ընել միւս քաղաքները ու մանաւանդ Սամաշկին կը ներկայացուի որպէս՝ «նահատակ քաղաք» ուր վերապրողները ահաւոր նկարագրութիւններ կ'ընեն: Զինուորները մուտք գործած են արդէն պատերուն վրայ կաւիճով գրելով՝ «մահ Չէչէնիոյ»: Ըստ իրենց, կատաղի դիմադրութեան մը հետ դէմ յանդիման գտնուած են երբ քաղաք մտած են, բայց, մնացած Չէչէնները տարբեր բան կ'ըսեն: Ըստ այս վերջիններուն Ռուսերը, որոնք երկու ամիս է քաղաքը պաշարած էին, մտան երբ իմացան որ մարտիկները մեկնած էին: Սոֆի Շիհապ խօսեցնել կրցած կուտայ մնացած բնակիչները որոնք նոյն բաները կը պատմեն. - «Հրասայլեր, ապա՝ զինուորներ Սամաշկի կը մտնեն երեք տարբեր ուղղութիւններէ եւ կը սկսին կրակել: Զինուորները բակերը կը մտնեն ու հոս ու հոն ձեռնառումբեր կը նետեն»: Թալանը, չարչարանքը, սպանութիւնը ամէն տեղ են: Գրոզնիի բնակիչներն ալ տարբեր բան չեն ըսեր: Թղթակիցը կ'ըսէ թէ «տաք - տաք» ջարդեր կան, ապա՝ հալածանքը, զտումը հանդարտ շրջանի մէջ: Հոս ալ նկարագրութիւնները չեն փոխուիր, նախատինք, չարչարանք, գնդակահարում եւայլն, եւայլն: «Լիպերասիոն»ի (Ապրիլ 19) մէջ Սերգէյ Կովալեւ, Ելցինի խորհրդականը մարդկային հարցերու կապակցութեամբ, հարցազրոյց մը տուած է ուր շատ ծանր խօսքեր ունի Ռուսաստանի հասցէին: Ըստ իրեն Չէչէնիոյ պատերազմը յայտնաբերումն է Ռուսաստանի ժողովրդավարութեան տագնապին:

Չի ծածկեր որ ազգայնամոլութեան եւ օտարատեացութեան աճ մը կայ Ռուսաստանի մէջ որ չի կրնար չմտահոգել, նոյնիսկ երբ այդ զգացումները քօղարկուած են հայրենասիրական ճառերու ետին: Արտայայտութեան ազատութիւնը, կ'ըսէ, կը նուազի, մեդիաները կրկին ճնշումի տակ են, Չէչէնիոյ մէջ գործուած մարդկային իրաւանց խախտումները արձագանգ իսկ չգտան: Ինք, այս մասին, մամուլի ասուլիս մըն ալ տուած է Մոսկուա անցեալ շաբթու, բայց ոչ մէկ լրագրող անդրադարձած է իր խօսքերուն: Կովալեւ դեռ չի վարանիր ըսելու. - «դէպի ոստիկանական Պետութիւն մը կ'երթանք»: Այսուհանդերձ լաւատես կը մնայ, կը խորհի թէ ամէն ինչ կորսուած չէ եւ թէ միջազգային հաւաքականութիւնը պէտք է զօրավիգ ըլլայ Ռուսաստանի:

Կարմիր Խաչն ալ շատ ծանր նկարագրութիւններ կ'ընէ: Իսկական պոգրոմ մըն է որ կատարուած է Սամաշկի ուր 13 հազար բնակիչներէն միայն 2000 մնացած է:

MESSAGE A LA COMMUNAUTE ARMENIENNE

Je suis profondément touché que le journal HARATCH, symbole par excellence de la présence arménienne en France et une de ses consciences, m'ait demandé de m'exprimer dans ses colonnes.

Je profite de cette invitation pour, tout d'abord, saluer les quelques 400.000 Français d'origine arménienne qui ont foi dans la France et qui le lui prouvent chaque jour.

Car la nation française est riche de cette communauté dont la venue sur son sol est la conséquence directe des massacres de 1915 et des années suivantes.

Près de dix siècles d'estime et d'admiration réciproques, d'échanges et d'affinités expliquent, sans aucun doute, le choix des rescapés.

Dans quelques jours sera commémoré le 80ème aniversaire de cette tragédie. Le comité pour la commémoration du 24 avril 1915 a bien voulu solliciter mon parrainage. C'est un honneur que j'ai accepté avec émotion.

Nul ne peut être indifférent aux malheurs et à la grandeur du peuple arménien. Eprouvé plus que d'autres au cours de trois mille ans d'histoire, brillante et tumultueuse, il est toujours debout dans les terres ancestrales ou ici-même en France.

Même aux heures sombres, son génie, dont l'une des marques est l'esprit d'entreprise, ne lui a jamais fait défaut.

Il joua ainsi un rôle de premier plan dans l'empire ottoman dont il fut, pendant des siècles, un des ferments, et avec d'autres peuples de cet empire, un des acteurs de sa modernité.

De nos jours, chacun doit à la jeune République d'Arménie, respect et admiration. Il suffit de songer à l'épreuve du séisme qu'elle eut à traverser au moment même où se dessinait une liberté qu'il fallait organiser dans un contexte économique éprouvant. Une déchirure demeure, cependant, résultat des séquelles de l'histoire, celle du Haut-Karabagh.

En France, la communauté qui a fait souche a fait preuve de courage, de résolution, de dynamisme.

En quelques décennies, ses descendants sont devenus des citoyens actifs, responsables, entreprenants, brillants. Leurs talents ont éclos dans tous les domaines de l'activité humaine.

Certains sont de grands chefs d'entreprise, des créateurs ou des chercheurs réputés, d'autres ont accompli l'exploit de résumer le meilleur de la culture française.

Il est admirable de penser que ce chemin vers l'intégration a été marqué de façon constante par un infini respect pour la patrie d'adoption. Nous n'oublierons jamais le sang versé par des Arméniens pour la France, lors des deux conflits mondiaux. De tels sacrifices donnent des droits, mais la communauté arménienne a toujours privilégié ses devoirs.

Devoir vis-à-vis de l'héritage sacré: la langue, la religion, la culture, l'histoire, autant de sources de fierté, et devoirs vis-à-vis de la nouvelle terre.

Indiscutablement, les Français d'origine arménienne ont voulu d'abord tout donner à leur patrie. Cette attitude explique certainement les réussites individuelles et la façon incomparable dont la communauté, dans son ensemble, s'est épanouie.

A l'heure où notre pays a un défi à relever, celui d'intégrer de nouvelles communautés d'hommes venus d'horizons de plus en plus éloignés, les Français d'origine arménienne sont un modèle et un exemple.

La France n'a pas fini de remercier une de ses composantes rayonnante et, désormais, indissoluble, les enfants de l'Ararat.

Jacques CHIRAC

NDLR.— Le titre est de la Rédaction.

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 14 / 18)

ԼՂՀ-Ի ԵՂԱԾ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

ԼՂՀ-ի կատարուած մարդասիրական օգնութիւնը եւ հանգամանքութեան ձեւով գոյացած նիւթական ու դրամական օժանդակութիւնը ճիշդ հասցէին հասցնելու եւ համակարգելու մասին որոշում մը ընդունած է ԼՂՀ-ի կառավարութիւնը: Փոխ - վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեան բացատրելով առնուած քայլը, ըսած է թէ նախորդ տարիներուն արձանագրուած որոշ թերութիւններ եւ անկանոնութիւններ զիրենք մղած են նոր միջոցներու դիմելու եւ այս առթիւ ԼՂՀ-էն դուրս լոյս տեսնող թերթերէն խնդրած է խուսափիլ օժանդակութեանց մասին խեղաթիւրուած կամ չստուգուած թիւեր հրատարակելէ, առաջքն առնելու համար հաւանական թիւրիմացութիւններու:

ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ
+15%

Հայաստանի Արդիւնաբերութեան նախարար Աշոտ Սաֆարեանի «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին տուած տեղեկութեանց համաձայն, Հանրապետութեան արդիւնաբերութիւնը այս տարուան առաջին եռամսեակին արձանագրած է +15%-ի բարելաւում մը:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԱԾ՝ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ապրիլ 13-ին, Գ. Խ.-ի նախագահ Բ. Արարքցեանի նախագահած սահմանադրական Յանձնաժողովի 107-րդ նիստին աւարտած է Սահմանադրութեան հիմք ընդունուած նախագիծին ամբողջական մշակումը: Ապա դրուած է քուէարկութեան, որու արդիւնքը եղած է 21 թեր, 3 դէմ եւ 1 ձեռնպահ: Այսպէս Յանձնաժողովը ընդունած է նախագիծը եւ ներկայիս հարկ է դիմել Խորհրդարանին հաւանութեան:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՊՐԻԼ 24-Ը ԻԳԴԻՐԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 19-ի Հիւրրիյէթը կը հաղորդէ որ Իգդիրի կուսակալը եւ քաղաքապետը միասնաբար կը կազմակերպեն «Պատմական իրականութիւնը եւ հայկական հարցը» նիւթին շուրջ սէմփոզիոմ մը որ տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 24-ին Իգդիրի մէջ: Հրաւիրուեր են 20 թուրք գիտնականներ եւ դիմում եղեր է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիային, որպէսզի ան ալ ղրկէ իր ներկայացուցիչները: «Հայերու մասնակցութեան պարագային, ըսած է կուսակալ Շէմսէտտին Ուզուն, համաշխարհային չափանիշով առաջին կարեւոր սէմփոզիոմը պիտի ըլլայ, եւ աւելցուցած է.— Աշխարհը ոտքի հանել ուզող Հայերուն առիթ մը կու տանք: Հայ գիտնականներուն աշխարհի հանրային կարծիքին առջեւ բանավիճելու առիթը կու տանք թէ ո՞վ զո՞վ ջարդած է: Մեր նպատակը աղմուկ հանել չէ, այլ պատմական իրողութիւնները իրենց փաստերով աշխարհի աչքերուն առջեւ դնել է»:

Եթէ լաւ հասկցանք այս կուսակալին միտքը, ըսել ուզածն այն է որ Հայերն են բուն ջարդարարները: Նորութիւն ալ չէ:

ԴԱՐՁԵԱԼ ԲԼԷԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Օրեր, շաբաթներ անցան բայց չհինցաւ Բլէեանի վերագրուած յայտարարութիւններով շինուած փոթորիկը: Հայաստանի Կրթական Նախարարի պաշտօնակատարը ազգային, քաղաքական եւ ամէն կարգի քննադատութիւններու թիրախ եղաւ որոշումի մը առընչութեամբ որ զուտ դաստիարակչական -- մանկավարժական էր: Ա. Բլէեան իբրեւ թէ դպրոցական ծրագիրներէն վերցուած էր Եղեռնի նիւթը ու արգիլած՝ Պ. Սեւակի «Անլռելի զանգակատուն»ին գործածութիւնը դըպրոցէն ներս: Ու զանգուած մը որ յայտնապէս ախորժակ կամ կարողութիւն չունէր առօրեային պարտադրած հարցերուն սեւեռելու, գանձ գտածի խանդավառութեամբ ինկաւ Բլէեանին ետեւէն: Աւելորդ է ըսել որ 1915-ի 80-ամեակին մօտալուտ թուականն ալ մեծ նեցուկ եղաւ ստեղծուած աղմուկին: Անով լեցուեցաւ գլխաւորաբար դաշնակցական մամուլը, կրակ ժայթքելով նախարարի պաշտօնակատարին վրայ: Պէտք է ըսել որ ո՛չ Բլէեան ինք, ոչ ալ իր գլխաւորած նախարարութիւնը բաւական առեն հարկ չտեսան հակազդելու, կամ լուսաբանութեամբ մը պղտորած ջուրերը հանդարտեցնելու: Ու փրթած աղմուկը օրէ օր մեծցաւ թաւալող ձիւնակոյտի մը նման, նոյն առեն հեռանալով իր մեկնակէտէն:

Ցապաղած հակազդեցութիւնը վերջապէս տեղ գտած է «Լրագիր»ի Մարտ 23-ի թիւին մէջ, «Լուսնախարարութեան մամուլի կեդրոն»էն տրուած: Հոն, նախ կայ անդրադարձը այն կեցուածքին որով տարիներ շարունակ նոր սերունդներուն թելադրուած է թէ Հայը «զոհասեղան ազգ» է, մինչ դրեթէ բացակայած է ինքնապաշտպանութեան ուսուցումը: Շեշտելով այս ձեւին սխալ ու անպատեհ բընոյթը, Կրթական Նախարարութեան լուսաբանութիւնը կ'ըսէ. «ժողովրդի պատմական յիշողութիւնը ջնջելու, պատմութիւնը մոռացնելու մասին չէ խօսքը: Մանաւանդ որ միջին ու բարձր տարիքի դըպրոցականները Հայոց պատմութեան եւ հայ գրականութեան ծրագրային նիւթի շրջանակներում ամենայն մանրամասնութեամբ իւրացնում են այս թեման»: Այս յստակացումէն ետք կ'ըսուի էականը որ հիմը կը կազմէ Բլէեանի որոշումին. «Հրահանգի իմաստը Եղեռնի թեման զգայականից գիտակցականի ոլորտ տեղափոխելու եւ յատկապէս մատուցման ձեւերը փոխելու մասին է: Իսկ քանի որ տասնեակ տարիներով արմատացածը մէկ-երկու ամսում հնարաւոր չէ փոխել, ուստի ընտրուել է չարեաց փոքրագոյնը՝ ՆԱԽԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ԵՒ ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ԶԶԲԱՂԵՑՆԵԼ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՍԳՈՅ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ» (ընդգծումը մերն է):

Նուազագոյնն է հարց տալ աղմուկին ինքնագոհ հեղինակներուն, թէ ի՞նչպէս կրցած են «նախադպրոցական»ներու եւ «կրտսեր դպրոցական»ներու ուղղուած կարգադրութիւնը, այն ալ «80-ամեակին նուիրուած սգոյ հանդիսութիւններ»ուն առընչութեամբ, վերագրել ընդհանուր դպրոցական համակարգին ու իրենց այդ վերագրումով ալ ազգային դաւաճան մը կերտել նախարարի պաշտօնակատարէն: Մնաց որ փոքր տարիքի տղոց իբրեւ թէ ազգային լարը թրթռացնելու համար ողբերգականէն օժանդակութիւն յուսացողներու արարքին վատորակ արդիւնքը տեսնելու համար մինչեւ Հայաստան երթալու հարկ չկայ: Կարելի՞ է Բլէեանը քննադատողներու կողմէ ճիշդ դաստիարակուած նկատել այն երախաները որոնցմէ կը պահանջուի Ապրիլ 24 նկարել. խեղճերը ո՛վ գիտէ ինչ ապրումներով կառափնատ ու եաթաղան գծել կը ճգնին, թափ տալով իրենց երեւակայութեան, քանի որ ոչ մէկը տեսած են, ոչ ալ միւսը: Եւ տակաւին կ'ըլլայ յանուն ազգային ոգիի դաստիարակութեան...:

Ըսե՛նք որ Բլէեան զուրկ է մանկավարժական հարկաւոր գիտելիքներէ. հապա՞ այն քանի մը տասնեակ ուսուցչական լըսարանները որոնց մէջ «այս թեման շօշափուել է եւ հակառակ կարծիքներ չեն հնչել»...:

Նախարարութիւնը կ'ըսէ տակաւին թէ կը խուսափի «երեխային առընչուող հարցերը հիւանդագին քննարկումների առարկայ դարձնելուց»: Նոյնը կը յանձնարարէ նաեւ իր ընդդիմախօսներուն:

Նիւթը անուղղակի շարունակութիւն գտած է Ալվարդ Բարխուդարեանի գրիչով որ «Հայք»ի Մարտ 31-ի թիւին մէջ կը ներկայացնէ Ա. Բլէեանի ուղղուած քանի մը հարցումներու նախարարի պաշտօնակատարին տուած պատասխանները: Անոնց մաս կը կազմէ նաեւ Եղեռնի նիւթը: Այս անգամ հարցը կը դառնայ ատոր ու Սեւակի «Անլռելի զանգակատուն» արգելքին շուրջ: Այս մասին ան կ'ըսէ. «Յայտարարում եմ՝ գրաւոր որոշում, հրահանգ՝ ծրագրից հանելու Պ. Սեւակի "Անլռելի զանգակատուն"ը ես չեմ արել: Ուսումնական ծրագրերում որեւէ փոփոխութիւն տեղի չի ունեցել: Վարիչների ու տնօրէնների խորհրդակցութեան ժամանակ ես, որպէս Լուսաւորութեան նախարար, հրահանգել եմ որ տարրական դպրոցը զերծ մնայ Եղեռնին նուիրուած արտադպրոցական միջոցառումներից: Մենք այս բարդ խնդրի վերլուծութիւնը պէտք է զգայական ոլորտից տեղափոխենք գիտակցական ոլորտ: Կան գրականութեան, պատմութեան ծրագրեր, եւ ոչ ոք դրանք չի փոխել: Այն, ինչ անում է մամուլը, ոչ մի կապ չունի իմ տեսակէտների հետ»:

Թերեւս խնդիրը այնքան «բարդ» չէին նկատեր, իրենց գործունէութեան առանցքը Բլէեանի քննադատութեան նուիրածները. Թէեւ իրենց ձեռք ձգած արդիւնքը յաճախ ճիշդ հակառակը կը մատնէ: Թերեւս ալ բուն հարցը ոչ Եղեռնն է, ոչ ալ Բլէեանը, ճիշդ՝ խաղող ուտելու եւ այգեպան ծեծելու չփոթին պէս:

Ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, ինչպէս կ'ըսէ նախարարութեան մամուլի կեդրոնին լուսաբանութիւնը, «ցաւալի է որ մեր հասարակութիւնն ընդունակ է անգամ երեխային՝ ամենաթանկ բանը մեր կեանքում, շահարկման առարկայ եւ քաղաքական խաղերում յաղթանակի հասնելու միջոց դարձնել»:

Մինչդեռ, Հայաստանէն Սփիւռքի մինչեւ ամենափոքր անկիւնը կա՛ն ընելիքներ 80-ամեակի ոգեկոչումներուն առիթով: Բաներ որոնք արդէն յապաղած են տասնամեակներով. բաներ որոնք սակայն քննադատելու, լուտանք տեղացնելու, կաթիլ մը ջուրի մէջ փոթորիկ ստեղծելու աղմկարարութենէն քիչ մը աւելի լըջութիւն ու գիտակից վերաբերում կը պահանջեն:

Աղմուկին յորձանքէն տարուածներու բազմութիւնը մէկդի ձգելով, մնացեալին համար հաւանօրէն ամէնէն ճիշդ բնորոշումը ամփոփուած է նախարարութեան մամուլի կեդրոնէն կատարուած հրապարակումին վերջին տողերուն մէջ. «Մոտենում են ընտրութիւնները եւ ոմանց համար կասկածելի խաղաքարտեր ձեռք բերելու լաւագոյն հնարաւորութիւնն է ստեղծուել»...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՒԵԱՆ

ՀԱՅԿ. ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

Հայկական ցեղասպանութեան 80-ամեակի ոգեկոչման համար կազմուած համագաղութային միացեալ մարմինը, ամիսներու տքնաջան աշխատանքէ մը ետք, ծրագրած էր այլազան ձեռնարկներու շարք մը, որուն առաջինը՝ 80-ամեակին նուիրուած սիմփոզիոմը, տեղի ունեցած է Ապրիլ 7-ին, Միացեալ Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ «Աւագեան» սրահին մէջ, 1000 հոգիի ներկայութեան: Բացումը կատարած է Եու. Սի. Էլ. Էյ. Համալսարանի Հայոց պատմութեան ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, պարզելով գիտաժողովին ընդգրկած միջազգային տարողութիւնն ու Եղեռնի 80-ամեակին առիթով առաջադրած նպատակները -հետապնդել հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը, դիմագրաւել Թուրք կառավարութեան ուրացման, ծածկումի եւ նենգափոխման բոլոր փորձերը, վերահաստատել հարցը հետապնդելու մեր վճռակամութիւնն ու ցեղասպանութեան անժամանցելիութիւնը:

Գիտաժողովին զեկուցումները կարդացուած են հայերէն լեզուով: Առաջին զեկուցաբերը՝ Մարկ. Նշանեան (Փարիզէն), որուն նիւթը եղած է՝ «Աղէտին յիշողութիւնը», վերլուծական ճամբով եւ վկայագրական մէջբերումներով ներկայացուցած է աղէտին ահաւորութիւնը եւ գրչին ու մտքին անզօրութիւնը՝ պատահածը առարկայականօրէն, ամբողջականօրէն ներկայացնելու ճիգին մէջ: Երկրորդ զեկուցաբերը՝ Հրաչիկ Սիմոնեան (Երեւանէն), ներկայացուցած է «Փանթուրանական գաղափարախօսութիւնը եւ հայկական ցեղասպանութիւնը» նիւթը: Ան արագ ակնարկ մը նետելէ ետք աստիճանաբար քայքայուող Օսմանեան կայսրութեան վրայ, պարզած է Թրքական ազգային գաղափարախօսութեան սնանկութիւնն ու յետադիմական նկարագիրը ցեղային, կրօնական, քաղաքական, տնտեսական, ընկերային, մշակութային եւ կրթական մարզերու մէջ: Երրորդ դասախօսին՝ Աւետիս Փափազեանի (Երեւանցի, այժմ՝ Լոս-Անճըլըս հաստատուած) նիւթը եղած է՝ «Երիտ-Թուրք ոճրագործներու դատավարութիւնը»: Ան դիտել տուած է թէ «Իթթիհատ վէ Թէրաքքը» կուսակցութեան պարագլուխներ Թալէաթ, Էնվէր, Ճեմալ, Պէհաէտտին Շաքիր եւ Սայիտ Հալիմ փաշաները, կանխելով պետական իշխանութիւնները՝ իրե՛նք որոշեցին, հրահանգեցին եւ գործադրեցին հայկական ցեղասպանութիւնը: 1918-ին, Մուտրոսի զինադադարի համաձայնութենէն ետք, Անգարայի մէջ կազմուեցաւ զինուորական ատեան մը, դատելու համար պատերազմի ոճրագործներն ու յատկապէս հայկական ջարդերուն պատասխանատուները: Վճիռները արձակուեցան, սակայն չգործադրուեցան, որովհետեւ պատասխանատուները փախուստ տուած էին արտասահման: Սակայն, հայկական վրիժառու բազուկները հասան անոնց ետեւէն եւ ահաբեկեցին հայ ժողովուրդի դահիճները: Չորրորդ զեկուցաբերին՝ տոքթէօր Ռուբինա Փիրումեանի (Լոս-Անճըլըսէն) նիւթը եղած է՝ «Աղէտի գրականութիւնը ճիգ՝ ըմբռնումի եւ վերապրումի»: Ան նշած է թէ «1915-1923 տեւած Եղեռնը հայ գրականութեան անդաստանում ստեղծել է գրական ապրումների մի բարդ գաղափար: Ոճաւորուել է մի նոր գրականութիւն, ցեղասպանութեան գրականութիւն: Այդ գրականութիւնը արտացոլել է վերապրողների ճիգը, ըմբռնելու մակարդակը, մեկնաբանելու, մարսելու այն, որպէսզի կեանքը շարունակուի, որպէսզի վերապրումը հնարաւոր դառնայ»:

Յաջորդ օրը, Ապրիլ 8-ին, գումարուած է գիտաժողովին Բ. նիստը, Եու. Սի. Էլ. Էյ. Համալսարանի Տիքսըն սրահին մէջ, 500 հոգիի ներկայութեան: Հոս, դասախօսութիւնները տրուած են անգլերէն լեզուով: Բացումը կատարած է փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան: Զեկուցումներով հանդէս եկած են Ստեփան Աստուրեան (Եու. Սի. Էլ. Էյ. Համալսարանէն), Արա Սարաֆեան (Միչիկընի Համալսարանէն), Հիլմար Քայզըր (Ֆըլորանսի Համալսարանէն), Լեւոն Մարաշլեան (Կլէնտէյլի Գոլէճէն), Ռապըրթ Մեսըն (Ինտիանայի Փըրտիու Համալսարանէն), Ռաճըր Սմիթ (Վըրճինիայէն), Մարկ. Նշանեան (Ֆրանսայէն), Լորնի Շիրինեան ((Օնթարիոյէն), Եաիր Օրօն (Թէլ-Ավիվէն), Տանըլտ Միլըր (Եու. Էս. Սի. Համալսարանէն), Էրնսթ-Ալպրեխթ Ֆոն Ռընէս (Պոխումի Համալսարանէն), Իվ Թերնոն (Փարիզէն) եւ Իսրայէլ Զառնի (Իսրայէլէն):

Գիտաժողովի աւարտէն ետք, իրիկունը, Եու. Սի. Էլ. Էյ. Համալսարանի սրահին մէջ տրուած է ճաշ մը, որուն մասնակցած են աւելի քան 300 հոգի: Ցայտագիրը վարած են Տիկին Ալիս Պետրոսեան եւ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան: Խօսք առած են Իվ Թերնոն, Իսրայէլ Զառնի, Մարկ. Նշանեան, Էրնսթ-Ալպրեխթ Ֆոն Ռընէս եւ ուրիշներ պահանջելով ցեղասպանութեան ճանաչումը պետութեանց կողմէ եւ ուսուցումը վարժարաններու մէջ:

Լուրջ եւ լաւ կազմակերպուած գիտաժողով մը եղած է Ոգեկոչման Միացեալ Մարմնի եւ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի գործակցութեամբ իրականացած ձեռնարկը:

* * *

«Նոր Օր»ի խմբագիր Յակոբ Պողոսեանի հետ ունեցած հարցազրոյցի մը ընթացքին Ֆրանսացի պատմաբան Իվ Թերնոն ի մէջ այլոց ըսած է. «Ինձի համար հայկական ցեղասպանութիւնը կը վերաբերի ամբողջ մարդկութեան, որովհետեւ ոճիր մըն է գործուած ամբողջ մարդկութեան դէմ: Եթէ մէկը չի վշտակցիր ցեղասպանութեան զոհերու տառապանքին, ուրեմն չէ ըմբռնած տարողութիւնը ոճիրին, որովհետեւ այս հասկացողութիւնը շատ անհրաժեշտ է ցեղասպանութեան կրկնումը կանխելու համար»:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Գրասենեակներով, սարքաւորումներով բոլորովին արդիական երեւոյթ կը պարզեն Ռուսաստանի մամուլին գրասենեակները ուր նաեւ նոր մտայնութիւններ կը տիրեն հրապարակայնութենէն ի վեր: Փոփոխութիւնը սկսած է 1987-ին երբ Գորպաչով վարչամեքենային ստեղծած տասնամեակներու լճացումին հակազդել ուզեց մամուլի ազատութիւնը, բաց խօսքը, գըլխաւոր դերակատար նշանակելով մամուլը:

Այսօր, որպէս մեծագոյն պաշտպանութիւն, իր վարկին ապաստանած ռուսական մամուլը վերածուած է իսկական իշխանութեան մը: Ու այսօր, հեռատեսիլի ընդհանուր տնօրէն Վլատիսլաւ Լիսթիեւի սպանութենէն ի վեր որ չորս ամսուան ընթացքին մահափորձի զոհ երկրորդ լրագրողը եղաւ, այդ իշխանութեան չարքերը լրջօրէն վրդովուած են: Լիսթիեւ բաց խօսքի առաջին հաղորդումը կազմակերպողներէն էր 1988-էն իսկ, եւ Ռուսաստանի ամէնէն ծանօթ եւ ժողովրդական դէմքերէն մէկը: Անոր սպանութիւնը այն նշանակութիւնը կը կրէ թէ ոչ ոք այլեւս նման «պատիժ»է մը զերծ կրնայ ըլլալ:

Լրագրողներու մեծ մասը արդէն տեղեակ էր այս իրականութեան: Ալեքսանդր Ժիլին որ «Մոսկովեան Լուրեր»ու զինուորական հարցերու պատասխանատուն է, փամփուշտարգել երկու բաճկոն կը պահէ իր աթոռին քովը ու վարժուած է հեռաձայնէն կատարուած սպառնալիքներու: Ան էր որ յայտնաբերած էր թէ Գերմանիա բանակած ռուսական զօրքին սպաները մինչեւ այդ զօրքին Ռուսաստան վերադարձը բաւական հարստութիւն դիզած էին մաքսանենգութեան ու գողութեան ճամբով: Անոնք կ'օգտուէին ռուսական զինուորական վաճառատուներու արտօնեալ դիրքէն որ իրենց իրաւունք կու տար գերմանական շուկայէն տուրքէ զերծ

ապրանք գնելու: Շնորհիւ սպաններուն, ռուսական ապրանքները լայնօրէն գեռուսական ապրանքները լայնօրէն գերազանցեցին պահանջքը. չհը այնքան բազանցեցին պահանջքը. չհը այնքան դիւրին էր որ գեղծարարութիւնը ճարպիկութեամբ մը վերածուեցաւ ու չուտարարուեալի մը վերածուեցաւ ու չուշացաւ անոնց կապը կազմակերպուած ոճիրի արեւմտեան շրջանակներուն հետ: Անելի սարսափելին այն է որ ինչպէս ըսած է լրագրողը, ոչ գինքը ձերբակալած են գրպարտութեան ամբաստանութեամբ, ոչ ալ մաքսանենգութեան կամ կաշառակերութեան յանցանքով մէկը հետապնդումի առարկայ եղած է: Ան կ'աւելցնէ թէ երկրին մէջ մամուլի ազատութիւնը ուղիղ համեմատական է իշխանութեան սինիզմին: Նոյն հաստատումը ըրած են նաեւ այն բազմաթիւ լրագրողները որոնք տեսած են թէ Չէչէնիոյ պատերազմին դէմ իրենց քարոզչութիւնը ոչինչի ծառայած, ոչ մէկ իմաստ ունեցած է:

Ալ. Ժիլին եւս իր բազմաթիւ պաշտօնակիցներուն նման հիացող մըն է զօր. Լեպետի: Այս վերջինը Աֆղանիստանի պատերազմին մասնակից զինուորական մըն է. 14-րդ բանակին հրամանատարը ու նոյնպէս դէմ արտայայտուած է Չէչէնիոյ պատերազմին: Ժիլին հաշտ աչքով կը դիտէ նաեւ երբ մարդիկ զայն Փինոշէին կը նմանցնեն: Իրեն նման շատեր եւս յոյս կապած են զօր. Լեպետի որ քիչ անձերէն մէկը կը նկատուի դրամահոսքին, կաշառակերութեան, չարաչահումներու վերջ տալու կարող:

Լրատուներու ծանօթ անուններէն է նաեւ Էլէնա Մասիուք. երեսունամեայ լրագրուհին հեռատեսիլի անկախ կայանի մը աշխատակիցներէն է: Զգայացունց տեսագրութիւններ ըրած է Գրոզնիէն. կ'ըսէ թէ մեծ ամօթ զգացած է տեսնելով իր երկրին ըրածները: Պաշտպանութեան ու Ներքին նախարարութեան մէջ կ'ատեն զինքը: Գացած է հոն ուր արգիլած են իր մուտքը. տեսագրած է հարցաքննութեան կեդրոնները, շուներու ձգուած ռուս զինուորներու դիակները: Մինչեւ գարուն ան միշտ մերժած է բռնակալութեան պնդումները. երբ ականատես եղած է Գրոզնիի պատահարներուն, հասկցած է որ վտանգը իսկական է: Ելցին ու Գրաչով միայն ատելութիւն կ'արթնցնեն իր մէջ: Այս հակազդեցութեամբ ինք միակը չէ: Ելցին ալքոլամոլ մըն է. շրջանային քարտուղարէ մը ոչ աւելին: Իշխանատենչ մը որ ամէն բան կրնար ընել Կրեմլինի տիրանալու ու հոն մնալու համար: Երէկ ատոր համար պէտք էր Խորհ. Միութիւնը քայքայել, այսօր՝ Չէչէնիան հիմնայատակ ընել: Ու վաղը ո՞վ գիտէ ինչ...:

Ռուսական թերթերու 51%-ին այսօր տիրացած են աշխատակազմերը, սեփականաշնորհման օրէնքին կիրարկումով: Բայց հարցը հոն է որ Մոսկուայի կեդրոնական տպարանները կը շարունակեն կառավարութեան պատկանիլ. իսկ տպաքանակները պակսած են զգալապէս, ուրովհետեւ աննախատեսելի համեմատութիւններով աւելցած են պատրաստութեան ծախսերը: Միակ բացառութիւնը կը ներկայանայ «Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց»ը, նախկին համայնավար երիտասարդներուն թերթը: Անոր տպաքանակը ոչ թէ պակսած, այլ տասնապատիկ աւելցած է, հասնելով 1 միլիոնի:

Այս թերթը մէկ կողմ ձգած է յղկըւած, փայփայուած ռուսերէնը ու կը գործածէ խօսակցական լեզուն: Տեղ կու տայ կարճ յօդուածներու, կը մեծարէ ամէնէն աներեւակայելի պատահարները, ամէնէն գայթակղեցուցիչ անցքերը, ամէնէն հաղուադէպ գռեհկութիւնները: Ամէնէն փընտռուած թերթն է նաեւ այն պատճառով որ կը մերկացնէ ամէնէն հզօրները. լոյսին կը բերէ գայթակղութիւններ ու կ'ամբաստանէ: Այդ թերթին կ'աշխատակցէր նաեւ Դիմիտրի Խոլոդով որ սպաննուեցաւ ու այսօր ընթերցողներուն հերոսը դարձած է:

Այս թերթը կը պատկանի Պաւէլ Գուսինի որ համայնավար երիտասարդութեան նախկին ղեկավարներէն է: Ան կ'ըսէ թէ կը նախատեսէ ֆրանքոյական մենատիրութիւն մը, կարգ մը ազատութիւններով որոնք պիտի վերաբերին տընտեսական մարզին: Ինք մօտիկ բարեկամ է մոսկովեան դահլիճներու հակահըրեայ տարրերուն: Հաւաքածոյ մը ունի այս դարուն Կրեմլինի մէջ գահակալած ռուս «ճիւաղ»ներու դիմանկարներու: Այդ շարքը կ'երկարի Նիքոլա Բ.էն Ելցին: Կը խոստովանի որ դժուար է զանոնք բոլորն ալ սիրել, բայց մարդ չի կրնար ատել ամբողջ իր պատմութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՉԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԷ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻՆ

Ազգային բարերար Մեծայարգ Տիար Վաչէ Մանուկեան (ի Լոնտոն), իր բազում այլ բարերարութեանց շարքին նոր բարերարութեամբ մը իր սէրն ու նուիրումը յայտնեց հանդէպ Հայց. Ս. Եկեղեցւոյ, հայ ազգին եւ հայրենիքին:

Անձամբ եւ համայն Մանուկեան ընտանիքի անդամներով ներկայ գտնուելով Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Գահակալութեան արարողութեան, որպէս ուրախութեան եւ աջակցութեան գեղեցիկ արտայայտութիւն, Պրն. Վաչէ Մանուկեան ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ամերիկեան տոլարի մեծագումար նուիրատուութիւն մը կատարեց Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին եւ զայն դրաւ տրամադրութեանը Ներքեւ Նորընտիր Հայրապետին Ամենայն Հայոց, յայտնելով անոր իր զօրակցութիւնը այն բոլոր գործերուն յաջողութեան համար, որոնց պիտի նուիրուի Վեհափառ Հայրապետը Մայր Աթոռի գործունէութեան զարգացման համար:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոս ջերմօրէն շնորհաւորեց եւ բարձրօրէն գնահատեց ազնուասիրտ բարերարին այս օրինակելի նոր բարերարութիւնը:

Բիւր շնորհակալութիւն ազնուասիրտ բարերարին:

ԴԻՒԱՆ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Ս. Էջմիածին, Ապրիլ 12

ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

ՊՈՍԹԸՆ. -- Հիւանդապահներու մասնակցութիւնը առաջին անգամն պիտի ըլլայ մօտ ատենէն գումարուելիք Հայ Համաշխարհային Բժշկական Զ. Համագումարին, որ տեղի կ'ունենայ Պոսթըն՝ Յուլիս 5 - 9, «Մարիոթ Գոբլի Բլէյս» պանդոկին մէջ: Հայաստանի բժշկական հարցերուն պիտի յատկացուի ցերեկուան երկու նիստեր, որոնց նպատակն է նախատեսուած ծրագրի իրագործման կարելիութիւններու մշակումը:

Հիւանդապահներ, որոնք Հայաստան այցելած եւ մօտէն ուսումնասիրած են գործնական վիճակը, պիտի զեկուցեն իրենց դիտումները եւ կարծիքները՝ օգնութիւն կատարելու ուղղութեամբ: Սոյն փորձը արդիւնքն է համատեղ ջանքին՝ «Պոսթընի Համալսարանի Բժշկական Դըպրոց»ին, «Մեսեչուսէցի Համալսարանի Բժշկական Կեդրոն»ին, Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութեան, Երեւանի Պետական Բժշկական Ինստիտուտի, Երեւանի Բժիշկներու Կատարելագործման Ինստիտուտի եւ Երեւանի Առաջին Շտապ Օգնութեան Հիւանդանոցին:

Օգնութեան այս շաժումը սկսաւ երկու տարի առաջ՝ Հայաստանի մէջ թրոմաթոլոժիի եւ շտապ օգնութեան բժշկութեան մակարդակի բարձրացման նպատակով: Իսկ այս նպատակով հաւաքուած գումարները յանձնուած են U.S Agency For International Development (US AID)ի և American International Health Alliance (AHIA)ի միջոցով կը դասաւորուի: Նըպատակն է բարելաւել բժիշկներու եւ հիւանդապահներու քլինիքական հմտութիւնը, դասախարակել շտապ օգնութեան հիւանդատար կառքերու վարորդները եւ աւելի ընդլայնել շտապ օգնութեան արուեստական, գիտական կարողութիւնները:

Բացի այս բոլորէն, 45 հիւանդապահուհիներ խտացած բժշկութեան 400 ժամուան ուսում ստացած են, Երեւանի Շտապ Բուժ-Օգնութեան թիւ 1 հիւանդանոցին մէջ:

Առհասարակ, Նախկին Խորհ. Միութեան բոլոր Հանրապետութիւններուն մէջ հիւանդապահի խնամքի մակարդակը եւ հիւանդապահուհիներու դաստիարակման ստորճանը օժանդակութեան կը կարօտի, հասնելու համար միջազգային մակարդակին:

Աշխարհի բոլոր հայ հիւանդապահներուն խիստ կը թելադրուի մասնակցիլ այս ամրան տեղի ունենալիք Հայ Բժըշկական Համաշխարհային Զ. Համագումարին, որպէսզի միահամուռ ջանքերով օժանդակեն հիւանդապահներու խնամքի կատարելագործման՝ Հայաստանի մէջ: Հետաքրքրուողներէն կը խնդրուի կապ հաստատել Մարի Վարդանեանի հետ՝

Tél. : (508) 655-1562:

Համագումարին մասին տեղեկութիւններ ապահովելու համար կապ հաստատել՝

WORLD CONGRESS COMMITTEE
c/o Travel Vision
49 River Street
Waltham, MA 02154
Tel. : (617) 647-5530
Fax : (617) 894-6454

"ՌԶՆԻ„ի սրամտութիւններն

ՅՈՒՍԱՀԱՏՈՒԱԾԸ

Բժիշկը հարցնում է հիւանդին.
- Ձեր ընտանիքը քանի՝ հոգուց է բաղկացած:
- Եթէ այստեղից ողջ պրծնեմ՝ հինգ հոգուց, - հառաչում է հիւանդը:

ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

- Աղջիկ ջան, անունդ ի՞նչ է:
- Լուսինէ:
- Մայրիկիդ անո՞ւնը:
- Լուսաշող:
- Տատիկիդ անո՞ւնը:
- Լուսաբեր
- Երնե՜կ ձեզ, ամբողջ օրը լոյս ունէք...

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՐԵԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գորփու կղզիի բնութեան ու աշխարհակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

...«Կ'ըսէք թէ ձեր ամէնէն անսիրտ քննադատն եմ: Վախս այն էր, որ կը մըտադրէիք կղզին զոհ դարձնել "բարձր գըրականութեան" ախտին. -- սակայն նըման վտանգ չկար: Սիրելի տղաս, այդ բանը երբեք պիտի չընէք: Գորսիրայի յարատեւ զարնան վերաբերող գլուխը աւարտեցի՞ք: Այս մասին այնքան կը մտածէի, որ Թէոդորի ու փոքր տղուն հետ դէպի հարաւ կատարած պտոյտս՝ ձեզմէ առաջ ձեր գրքին մէջ թափառելու պէս բան մը եղաւ: Բայց ի՞նչպէս կ'ընէք, ի՞նչպէս ունէք մէկուն համար հնարաւոր է այդ: Ձեր ըսածին պէս՝ եղանակը տարբերութիւն չըներ փոքրերուն համար: Իսղաներկի տուփս մէկդի դրած եմ: Շուտով դուք ալ ձեր գրամեքենան մէկդի պիտի ձգէք: Ամրան բոլոր ձաղուկները՝ շուշան, հարսնածաղիկ Սպիտակ Հըրեանդանին կողմը տարածուած են կրկին, աշնան առաջին անձրեւներէն վերաթարմացած: Ուրուագծերու տետրերս շատ աւելի նիւթ կը պարունակեն քան Թէոդորի մը նօթատետրը -- եռատերեւուկ, շուշան, վաղենիկ, խորդակոուց, ոսկեկոկոն, ծիծաղուկ: Մինչեւ իսկ՝ ամբուլի կապոյտ շարոցին գլխիկները: Ինչպէ՞ս:

«Պտուղներու եւ ծաղիկներու գոյներով պալէ մը պէտք է կազմակերպել: Առնել ծովուն մուգ կապոյտը, ձիթապտուղին կանաչը տեղ առ տեղ ծածկել վայրի տանձի հիւթի գոյնով, Սպարտիլայի ըստորոտի հողերը՝ դեղձի եւ չրէզի գոյն մշուշով: Շատ եղաւ: Սալորի, տանձի, նուշի գոյն մշուշ:

«Գիշերը պիտի անցընենք մըրգաստանի մը մէջ, ուր կանաչ... -- չեմ շարունակեր: Պէտք է գաք ու ձեր աչքերով տեսնէք: Բոլորովին հանդարտ ու նախապատմական ժամանակներէն մնացած ձիթենիներու պզտիկ պուրակ մը Ջուրին մէջ կ'երկարի սրճագոյն չոր Ջրախոտերով ծածկուած ծովեզրէ մը: Ճաշ եփեցէք սիբալլիր անձերու պատկանող հողէ յատակով տնակի մը մէջ, որուն պարտէզը ծածկուած է քաղցուեննիով, մեխակներով, արբեցուցիչ բոյր ունեցող չահպրակներով:

«Գրելու համար նստած տեղէս բաւական վեր՝ նոճիներով շրջապատուած երկու գիւղ կը տեսնեմ ժայռերուն մէջ: Հոն ուր հին տաճարն էր, սպիտակ ծեփով պզտիկ եկեղեցի մը կայ հիմա -- ինչպէս կ'ըսէք իրականին մէջ ոչինչ փոխուած է: Ժայռերը ծածկուած են փուշի ոսկեգոյն թուփերով: Կապոյտ ծոցին վերեւ պզտիկ բազէներ կը թեւածեն ու կը ճչան: Աղջիկ մը իր ոչխարները կ'արածէ. մարդամօտ է: Հոս սովորութիւն ունին ատամներէն դուրս երկարող ծաղիկով մը ճոխացնել ճառագայթող ժպիտը:

«Այս առտու երբ լողալու իջանք, տեղւոյն վանականներէն մէկը տեսանք, որ ապրուստի սղութեան հետեւանքով ձուկ կ'որսար ժայռի մը վրայ նստած: Մեծ քաղաքավարութեամբ ընդունեցաւ մեր տուած ծանօթութիւնը զոր փոխարինեց իր փոխերիկաձեւ գլխարկին մէջէն հանած գլանիկով մը: Այսինքն՝ մազերը քակուեցան եւ սփռուեցան կրկին նանտրուիլ, որպէսզի ոլորուած մազերու գունդը վերահաստատէ գլխուն ետին:

«Ուրեմն կը տեսնէք, թէ ուրուականներէ յաճախուած այս պուրակին մէջ հազիւ երեք օր անցուցած՝ որքա՜ն հեռանալու վրայ ենք աշխարհի բաներէն: Անշուշտ՝ բոլոր հոս եղողներուն փոխանցեցինք ձեր սիրալիր բարեւները»:

13 - 8 - 37

Հայր Նիկոլան առասպելատիպ մէկն է, ոսկրոտ մարմնով, վարդագոյն այտերով վաթսունհինգնոց մարդ մը: Ջուրը երբ խաղաղ ըլլայ, կը սիրէ ծովեզերքը նըստած ինքզինք զովել: Հեղինակն է երեք արժանաւոր զաւակներու, որոնցմէ մին՝ որդի Նիկոլան՝ գիւղին ուսուցիչն է: Կախուած միսերով այտերուն եւ յատուկ խնամքով դէպի վար ոլորուած մեծ պեխերուն տակ՝ տեւաբար ժպտող բերան մը ունի: Հին սերունդին յատուկ կապոյտ շալվար եւ կոր ծայրով թրքական հողաթափ կը կրէ տակաւին. չափազանց ըրծախնդիր է հաստ մետաքսեայ իր երեք շապիկներուն սպիտակութեան կապակցութեամբ, որոնցմէ երկուքը՝ իր ամըշկոտ ու ծերացող կնոջ հսկողութեան տակ՝ միշտ կախուած կ'ըլլան լուացքի չուանէն: Այր մարդու վայել ձեւով նստած իր բարձրադիր որթենիներու շուքին՝ Հայր Նիկոլա գաւազանին ծայրով ողկոյզներուն կը դպնայ ատեն առ ատեն, քիչ մը հեգնախառն իր այդ շարժումով կարծես թէ մշտելու պէս, որ հասուննան: Ցանդիմանելու բարեմիտ ձեւ մը ունի -- դիմացինը սիրող անձի պէս -- որ յունական խառնուածքին լաւագոյն յատկանիշներէն մին է: Ինքզինք կը գովէ ու կը գովէ: Նաւային իր երթեւեկութեանց պատմութիւնը տեսակ մը դիւցազներգութեան վերածած է իր յիշողութեան մէջ: Երբ պատմութիւն մը սկսի, միշտ ալ ցոյց տալու համար է, թէ, ինչպէս, տէկզէլ մեքենայի որդեգրումով, Իոնայի նաւորդներու ոսկը անկում կրեց. Պատմած միջոցին բաժակներով կարմիր գինի կը սպառէ, զոր իրեն կը հասցնեն մառանին մէջ արագօրէն պարպուող տակառներէն: Երկար քիթը կը մխրճէ իր նախասիրած Կանտելլանի զօրաւոր գինիին մէջ: Իր պատմութիւնները կը ճոխացնէ հողին վրայ գաւազանով գծած նկարներով:

(Շար. 18)

COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Les Présidentiables face à la Communauté arménienne

Avec les porte-paroles de :

Edouard BALLADUR — Patrick DEVEDJIAN
Jacques CHIRAC — Pierre LELLOUCHE
Robert HUE — Paul MERCIECA
Lionel JOSPIN — Pierre GUIDONI

et

Lef FORSTER (Avocat)
Kendal NEZAN (Président de l'Institut kurde)
Ara KRIKORIAN (CDCA)
Kevork KEPENEKIAN (CDCA)

Meeting animée par *Charles VILLENEUVE*, TF 1

le Vendredi 21 Avril à 20 heures 30

Grande Salle de la Mutualité

24, rue St-Victor, Paris 5e — M° Maubert - Mutualité

—— P.A.F. 50 F.——

Autocars prévus au départ de :

- ALFORTVILLE — 19h30: Place Carnot — 19h45: Place du Petit-Pont;
- ARNOUVILLE-LES-GONESSE — 19h30: devant le stade Léo Lagrange;
- ASNIERES — 19h: Place de l'Hôtel de Ville;
- BAGNEUX-CACHAN — 19h30: devant le 87, ave Aristide Briand, angle rue Marcel Bonnet (Cachan);
- CHAVILLE — 19h30: Pointe de Chaville — 19h45: arrêt Guilleminot;
- CLAMART-ISSY-LES-MOULINEAUX — 19h45: devant la Mairie de Clamart — 20h: devant l'église Sourp Mariam Asdvadzadzine (Issy)
- SEVRAN — 19h30: Place Crétier — 19h45: face à l'ancienne gendarmerie, ave de Livry, (limite de Sevran-Livry)

Pour tous renseignements s'adresser au secrétariat du CDCA Tél 44. 83. 07. 02.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՒԻԼԻ ՄԷՋ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Մշակութային Յանձնախումբի կազմակերպած՝

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ»

թեմայով դասախօսութիւններու շարքին երկրորդը՝

Շաբաթ, Ապրիլ 22, ժամը 20·30-ին *Եկեղեցւոյ կից «Սարգիս Պալապանեան» սրահը՝* 6, rue Père Komitas:

Դասախօս՝ ՅՈՎՀ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ նիւթ՝

«ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՒԱՏՔԸ»:

A l'occasion du 80ème anniversaire du génocide arménien de 1915
l'AMBASSADE DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE
présente
Gérald PAPASIAN & Nora ARMANI
dans un spectacle de leur création :

le chant d'Ararat

le Mardi 25 Avril à 20 heures
à l'auditorium St-Germain
4, rue Félibien, Paris 6e
Pour tous renseignements :
Tél. : 53. 76. 09. 93.

HAMASKAÏNE — PARIS
et
Le Comité de Défense de la Cause Arménienne
vous invitent
à la présentation du livre :

Autopsie du Génocide Arménien

Entre l'Empire ottoman et les grandes puissances
de
VAHAKN DADRIAN
avec projection de diapositives
La présentation sera animée par
Gérard CHALIAND
le Vendredi 28 Avril à 20 h 30
Salle Zarouhie et Dikran Démirian
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, Paris 9e (M° Cadet)
Tél. : 48. 24. 63. 89.
— Entrée libre —

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 23, *Հոգեհանգստեան Պատարագ ի յիշատակ Ապրիլեան նահատակներուն:*

Ծաղկեպսակի զետեղում՝ յուշարձանին առջեւ:

COMMUNIQUE

PROCES CIVIL CONTRE BERNARD LEWIS

intenté par le Forum des associations Arméniennes de France
17 Mai 1995 — Paris

Le procès civil intenté par le Forum des associations arméniennes de France contre l'historien Bernard Lewis à la suite de ses propos négationnistes sur le génocide des Arméniens, initialement prévu le 8 Février dernier, se déroulera le 17 Mai 1995 après-midi, au Tribunal de Grande Instance de Paris.

Plus que jamais, et malgré les reports successifs de l'instance, le Forum est décidé à obtenir la réparation de l'offense faite aux victimes de l'extermination, aux survivants et aux Arméniens du monde entier, et par delà, à la mémoire et à la conscience universelles. Par cette action, il entend combattre tous les négationnismes et œuvrer pour la prévention des crimes contre l'humanité.

Pour atteindre cet objectif capital il est nécessaire de réunir les moyens financiers destinés à assurer les frais de procédure, de communication envers les média français, les traductions en français de témoignages essentiels sur le génocide...

Les dons reçus à la suite du premier appel de fonds, en Octobre 1994, ont permis de réaliser une partie de ces travaux* mais les efforts doivent se poursuivre sans relâche et c'est la raison pour laquelle le Forum lance un nouvel appel à tous ceux, organismes ou particuliers qui sont solidaires de cette action et qui désirent apporter à celle-ci leur soutien financier.

Merci d'envoyer votre contribution à l'adresse suivante :

F.A.A.F., BP 190 - 75921 - PARIS Cedex 19
Renseignements: 46. 49. 33. 13.

** Le bilan des dons et de leur utilisation sera envoyé à chaque donateur, à l'issue du procès.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

LA
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
« SECTION JEUNES »

12 - 14, rue St-Bazile — Marseille 1er

vous invite à assister
le Vendredi 21 Avril à partir de 19h30
à l'inauguration de l'exposition

«24 AVRIL 1915»

suivie de la projection du documentaire :
« L E G E N O C I D E R E N I E »
(Réalisé par Michaël Jones, 1992)

NOTRE-DAME de PARIS

COMMEMORATION DES MARTYRS ARMENIENS
MESSE PONTIFICALE
célébrée par
Mgr Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
le DIMANCHE 23 AVRIL
à 15 heures 30
en la Basilique Notre-Dame de Paris
L'homélie sera prononcée par le
Cardinal Jean-Marie LUSTIGER
Archevêque de Paris

80e ANNIVERSAIRE du GENOCIDE des ARMENIENS PERPETRE par le GOUVERNEMENT TURC en 1915

POUR
- La condamnation internationale du Génocide arménien;
- La poursuite en justice des négationnistes;
- La reconnaissance et la réparation;
- Le respect des droits de l'homme.

JOURNEE DE MOBILISATION

LUNDI 24 AVRIL

PARIS

LA CULTURE SOLIDAIRE
POUR LA JUSTICE ET LES DROITS DE L'HOMME
CONDAMNATION DU GENOCIDE DES ARMENIENS

Sur le Parvis des Droits de l'Homme et de la Liberté — **Trocadéro - Paris**

PARTICIPERONT A L'ANIMATION CULTURELLE LORS DU RASSEMBLEMENT de 12h à 18h

Quatuor ANI, Ensemble Instrumental Traditionnel (dir.: J.-P. Nergararian), Isabelle AKIA, Arthur AHARONIAN, Garig AHARONIAN, Nora ARMANI, Laurent BOUTROS, Souren CHAHINDJANIAN, Astrig DEDEYAN, Ohannes DEMIRDJIAN, Andrée HATGER, Compagnie Richard MOURADIAN, «NO ONE IS INNOCENT», Dan KHARIBIAN, Jacky NERCESSAN, Gérald PAPASIAN, Ellia PEHLIVANIAN, ANAHID TOPDJIAN, Rosy VARTE, Herminé YERITSIAN, Rouben YEREVANTSI.

Ont été sollicitées les présences de solidarité de : Charles AZNAVOUR, Henri VERNEUIL, Guy BEART, Bernard LAVILLIERS, Enrico MACIAS... et une multitude d'autres artistes.

Retransmission sur écran géant — Films-documents — Artistes d'animation
Exposition photos — Stand littérature et Presse
— Plus de 20 artistes-peintres créeront sur l'Esplanade —

A partir de 18 heures, successivement : *Dépôt de gerbe au Soldat Inconnu*
CORTEGE ETOILE-TROCADERO
Allocutions des 4 groupes parlementaires à l'Assemblée Nationale
MARCHE vers l'Ambassade de Turquie

LYON

Sous la Présidence d'honneur de :
M. JEAN-FRANÇOIS DENIAU, Ancien Ministre
Sous le parrainage de :
M. MICHEL NOIR, Ancien Ministre . Député Maire de Lyon
M. GILBERT CHABROUX, Maire de Villeurbanne

- 15h30 : GRAND RASSEMBLEMENT devant le Consulat de Turquie 87, rue de Sèze
- 16h30 : CORTEGE jusqu'à l'Auditorium Maurice Ravel
- 17h15 : REUNION PUBLIQUE, Auditorium M. Ravel, 149, rue Garibaldi

Allocutions: *Prof. Israël CHARNY, Directeur de l'Institut de l'Haulocauste et du Génocide de Jérusalem;*
Dr Kévork KEPENEKIAN et Message de la Jeunesse.
Ensemble instrumental « *S p i t a k* » de Lyon.

MARSEILLE

PROGRAMME DES MANIFESTATIONS
SOUS L'EGIDE DES EGLISES APOSTOLIQUE, CATHOLIQUE ET EVANGELIQUE ARMENIENNES

DIMANCHE 23 AVRIL
VEILLEE AU MONUMENT DU GENOCIDE
Dans la cour de la Cathédrale — 339, avenue du Prado
organisée par les jeunes des mouvements arméniens : *Nor Seround, JAF, Jeunesse chrétienne de la Cathédrale, UGAB, Haï Arinouch, CEDCA, Bolsetzi et MAJC*

21H : *PRIERE DE REQUIEM EN LA CATHEDRALE*
22H : *RASSEMBLEMENT UNITAIRE DE LA JEUNSSE*
dans la salle de la Cathédrale, Projection de vidéo-témoignage sur le Génocide
23H : *VEILLEE DEVANT LE MONUMENT*

LUNDI 24 AVRIL
9H30 : MESSE EPISCOPALE Célébrée par Mgr Daron GEREJIAN
à la mémoire des 1 500 000 martyrs du Génocide
perpétré par le Gouvernement turc
11H30 : DEPOT DES GERBES AU MONUMENT
prise de paroles des autorités
15H30 : MESSE SOLENNELLE (en l'Eglise des Réformés)
(Homélie prononcée par Mgr de PANAFIEU nouvel Archevêque de Marseille)
18H RASSEMBLEMENT UNITAIRE
à la station de métro Prado - Périer
Défilé jusqu'au Consulat de Turquie

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 21
VENDREDI
21 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— Fax : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.576 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.576

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 17 / 20)

ԿԱԶԸ ԿՈՒԳԱՅ

Ապրիլ 19-էն վերսկսած է կազի հայթայթումը Հայաստանի («Յառաջ»՝ գրած էինք Ապրիլ 19-ի մեր թիւով) ինչ որ թոյլ կուտայ օրական 4 ժամի բարձրացնել եւ ելեկտրականութեան մատակարարութիւնը:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը որոշած է արտակարգ նիստ գումարել, Ուրբաթ, Ապրիլ 21, ժամը 13-ին, օրակարգ ունենալով ցեղասպանութեան 80-ամեակը:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Ապրիլ 18-ին, վարչապետ Հ. Բագրատեան, Հայաստանի տնտեսական կառոյցին կրած փոփոխութիւններուն նուիրուած մամուլի ասուլիս մը տուած է: Ան, ործեգրուած տնտեսական քաղաքականութիւնը ներկայացուցած է գլխաւոր չորս գիծերու մէջ՝ կառոյցներու մէջ կատարուած փոփոխութիւններ, սեփականաշընորհում, ընկերային բարեփոխումներ եւ առեւտուր: Վարչապետը ընդգծած է յատկապէս դրամահոսութեան զգալի կասեցումը որպէս կարեւոր եւ յուսադրիչ երեւոյթ: Շեշտած է որ այս առընչութեամբ 1995-ի առաջին եռամսեայի արդիւնքները աւելի դրական եղած են քան ինչ որ նախատեսուած էր:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Այս օրերուն Լոնտոնի մէջ գումարուած է Եւրոպական Դրամատան տարեկան ժողովը, որու անդամ է նաեւ Հայաստան: Այս առթիւ Մեծն - Բրիտանիա մեկնած էին Ելմտական նախարար Լեւոն Բարխուդարեան եւ Հայաստանի Կեդր. Դրամատան նախագահ Բագրատ Ասատրեան, որոնք մասնակցած են տարեկան ժողովին ուր նախարարը յաջող ելոյթ մը ունեցած է: Ան փորձած է ներկայացնել Հայաստանը՝ ներդրումներու տեսանկիւնէն որպէս հետաքրքրական հող, մանաւանդ յիշած է բազմաթիւ ընկերութիւններ, որոնք քարիւղ եւ կազ որոնելու առաջարկներ ներկայացուցած են:

Ներկայիս Եւրոպական Դրամատունը կը քննարկէ Հայաստանի երկու վարկային նախագիծեր, որոնք սկզբունքով մինչեւ տարեվերջ պէտք է յանգին սպասուած որոշումին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ինչպէս ծանօթ է Եւրոպայի Ազգերու Ախոյենութեան գծով Հայաստան Ապրիլ 26-ին կ'ընդունի Սպանիոյ հաւաքականը: «Արմէնփրէս»ի թղթակցին տեղեկութեանց համաձայն հիւրերը Ապրիլ 24-ին կը ժամանեն Երեւան, ուղղակի թռիչքով: Խաղը տեղի կ'ունենայ Հրազդան մարզադաշտը, ուր կարելի պիտի ըլլայ ընդունիլ միայն 45 հազար հանդիսատեսներ, ընդառաջելով ՈՒԷՖԱ-ի թելադրանքներուն որոնք նկատի ունին ապահովութեան պայմանները:

ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ ՀԵՏ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐ

Արտաքին նախարարի տեղակալ Վարդան Ոսկանեան Ապրիլ 13-ին ընդունած է Հոլանտայի լիազօր դեսպան Վօս Վան Սթենվիքը: Անոնց հանդիպումին նպատակն էր ձեւաւորել երկու երկիրներու Արտաքին նախարարութիւններուն համագործակցութեան մասին համաձայնագիր մը:

ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Քանի կը մօտենայ Մեծամօրի հիւլէակայանի վերաբացման նախատեսուած շրջանը, այնքան թափ կը ստանան անոր ապահովութեան առընչուող աշխատանքները: Մանաւանդ երկրաշարժի վտանգին դէմ հաստատուած 135 դիտակայաններուն (որոնց թիւը 10-ը հանցնիր Ազրպէջանի եւ Վրաստանի պարագաներուն) վրայ եկած են աւելնալ արդիական չորս ուրիշներ, զորս Ապրիլ 15-ին այցելած է փոխ - վարչապետ Վ. Ջիտեչեան, ընկերակցութեամբ Մակաթ-ի պատուիրակութեան: Միշտ նոյն հարցին առընչութեամբ, աշխատանքի երկօրեայ հանդիպումներու համար Ապրիլ 18-ին Ռուսաստան մեկնած է հայկական պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէր փոխ - վարչապետը:

1700-ԱՄԵԱԿԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.Ի ՄՕՏ

Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակի պետական Յանձնաժողովի ենթայանձնախումբերու նախագահներ՝ Լ. Տէր-Պետրոսեանի խորհրդական Ս. Գէորգեան, Մշակոյթի նախարար Ց. Մովսէս եւ Մատենադարանի տնօրէն Ս. Արեւշատեան Ապրիլ 17-ին այցելած են Ս. Էջմիածին: Անոնք, Գարեգին Ա.-ին ներկայացուցած են տօնակատարութեանց կազմակերպական աշխատանքներու ընթացքը ապա քննարկած են Մայր Աթոռին կողմէ ստեղծուելիք եկեղեցական յանձնաժողովին հետ աշխատանքները համակարգելու հարցեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՔԼԱՀՈՄԱ ՍԻԹԻԻ մէջ (Միացեալ - Նահանգներ) ահաւոր ռմբափորձ մը գործուած է Ապրիլ 19-ին, առաւօտեան 9-ին: Քաղաքին կեդրոնն իսկ ինը յարկանի շէնք մը որ դաշնակցային կառավարութեան կը պատկանէր, օդը ելած է թակարդ-կառքի մը պայթումէն: Կառքին մէջ 500 քիլօ պայթուցիկ կար եւ պայթումը լսուած է մինչեւ 50 քմ. հեռաւորութեան վրայ: Առաջին, եւ ոչ վերջնական հաշուեկշիռի մը համաձայն 31 մեռեալ կար (12 մանուկներ, որովհետեւ շէնքին մէջ մանկամսուր մը կար), 300 վիրաւորներ (58՝ շատ ծանր վիճակի մէջ) եւ շուրջ 300 անհետացած անձեր: Ամէնէն մահացու ահաբեկչական արարքն է Միացեալ - Նահանգներու մէջ եւ շատ փնտռական է որ խուճապ ստեղծուած է ամբողջ երկրին մէջ: Նախագահ Գլինթըն յայտարարած է թէ Միացեալ - Նահանգները պիտի չհանդուրժեն նման ռմբափորձեր: Ապրիլ 20-ին, ոչ ոք տէր եղած էր արարքին, բայց, կը վերագրուէր իսլամապաշտ ծայրայեղ շարժումներու:

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ ահաբեկչական արարք մը գործուած է սպանական աջ ընդդիմութեան պարագլուխ՝ Խոսէ Մարիա Ազնարի դէմ, որ թեթեւօրէն վիրաւորուած է: Կը կարծուի որ ԷԹԱ-ի գործն է:

ԹՈՒՐՔ ԲԱՆԱԿԻ թռանները թռուցիկները թափած են ՓՔՔ-ի զինուորեալներու համախմբումներուն վրայ՝ արեւելեան Թուրքիա, զանոնք հրաւիրելով որ յանձնուին: Շուրջ 500 Քիւրտեր պաշարուած են 25 հազար թուրք զինուորներու կողմէ:

«ՔԻՒՐՏ ԱՔՍՈՐԵԱԼ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ» (հիմնուած անցեալ շաբթու, Հոլանտա) կոչ ըրած է Թուրքիոյ որ բանակցութիւններ տանի «թուրք - քրտական դաշնակցութիւն» մը ստեղծելու համար: Պրիւսէլ տուած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին Եաշար Քայա ըսած է. - «Անջատողականներ չենք, Թուրք եւ Քիւրտ կրնան կողքի կողքի ապրիլ դաշնակցութեան մը ծոցը»:

ԵԱՇԱՐ ՔԵՄԱԼ բողոք ներկայացուցած է մարդկային իրաւանց եւրոպական Ցանձնախումբին «Կարծիքի ազատութիւնը եւ Թուրքիան» հատորին գրաւման համար: Այս հատորին մէջ տեղ գտած էին 20 յօդուածներ, որոնցմէ մէկուն հեղինակն էր թուրք ծանօթ գրագէտը:

ՓԱՐԻ -- ՍԷՆ-ԺԵՐՄԷՆ 0 - 2 պարտըւած ըլլալով Միլանօ Ա. Սէ.-էն այս վերջնոյն դաշտին վրայ (դարձի մրցում) եւ Ամսթերտամի Աժաքսն ալ 5 - 2 յաղթած ըլլալով Միւնիխի Պայէրնին, ախոյեաններու Լիկայի աւարտականը տեղի կ'ունենայ Միլանոյի եւ Աժաքսի միջեւ Մայիս 24-ին, Վիէննա:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ԲԱՆԱ՞Յ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՆ

Թանսու Չիլլէրի Ուաշինկթըն այցելութեան առթիւ, նախապէս ըսուած էր որ նախագահ Գլինթըն պիտի պահանջէ Թուրքիոյ վարչապետէն, որ վերջ տայ Հայաստանի շրջափակումին: Ապրիլ 20-ի Հիւրրիյէթ-ին համաձայն, Չիլլէր Գլինթընի հետ տեսակցելէ առաջ իսկ Հաղորդակցութեան նախարարին հրահանգեր է բանալ Հայաստանի օդային ճամբան: Ասոր փոխարէն, Թուրքիոյ վարչապետը Գլինթընէն խնդրած է որ ճնշում բանեցնէ Հայաստանի վրայ, որպէսզի քաշուի գրաւեալ ազերի հողերէն եւ ԱՄՆ-ու նախագահին յանձնած է Ալիեւի ղրկած մէկ գիրը:

Չիլլէրի արծարծած նիւթերը եղած են կովկասեան իրավիճակը, Հայաստան, շրջանին մէջ Ռուսաստանի խաղացած դերը եւ ՕԹԱՆ-ի հարցեր ու աւելցուցած է որ Ազերիները շրջանին մէջ ժամ առաջ խաղաղութիւն կ'ուզեն:

Թ. Չիլլէր անդրադարձած է նաեւ այլ փափուկ հարցի մը՝ ադրբեջանական քարիւղատարին անցքի ճամբուն, աւելցնելով որ Հայաստանէն անցնելով Թուրքիա հասնող խողովակաշարի մը ծրագիրը փափաքելի էր իրենց համար:

Հրահանգելով հանդերձ վերցնել՝ Հայաստանի օդային շրջափակումը, Թուրքիոյ վարչապետը շատ կողմնակից չէ սահմաններուն ամբողջովին բացուելուն, ատոր մէջ ՓՔՔ-ի ահաբեկչութեան ծաւալումին սպառնալիքը տեսնելով: Եւ վերջապէս, անդրադառնալով Արցախի տիրող հրադադարին, Չիլլէր ըսած է որ ան չի կրնար տեւել երկար ժամանակ եւ ժամ առաջ պէտք է հոն ղրկել խաղաղարար ուժեր:

Ընդհանուր առմամբ Գլինթըն - Չիլլէր տեսակցութիւնը տեւած է 45 վայրկեան որուն ծանրութեան կեդրոնը կը կազմէին Թուրքիոյ մէջ ժողովրդավարութեան եւ մարդկային իրաւանց հարցերը: Հիւսիսային Իրաքէն թրքական զօրքերը ետ քաշելու մասին Գլինթընի ակնարկութեան Թուրքիոյ վարչապետը պատասխանած է թէ արդէն մշակուած է այդ ուղղութեամբ ծրագիր մը, սակայն կարելի չէ ճշգրիտ թուական տալ: Այնուամենայնիւ ԱՄՆ-ու նախագահը շեշտած է որ շատ աւելի լայնախոհութիւն եւ ժողովրդավարութիւն կ'ակնկալուի Թուրքիայէն:

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ ԸՆՏՐՈՒԱԾ Է ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԱՐՔ. ԹՐԹՌԵԱՆ

Ապրիլ 19-ին, Անթիլիասի մէջ կատարուած է Կիլիկիոյ կաթողիկոսական տեղապահի ընտրութիւնը: Տեղապահ ընտրած է Արտաւազդ Արք. Թրթռեան: Կաթողիկոսական ընտրութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Յունիս 28-ին, օծումն ու գահակալութիւնն ալ՝ Կիրակի, Յուլիս 2-ին:

ՄԱՄՈՒԼ

FRANCE-INFO ԵՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԸ

Նոյն իրիկունը, Առթէ-էն եւ Ֆրանս 3-էն սփռուելիք յայտագիրներուն առթիւ (նուիրուած Հայոց ցեղասպանութեան), Հինգշաբթի Ապրիլ 20-ին, Ֆրանս - Էնֆօ քանիցս անդրադարձաւ ցեղասպանութեան 80-ամեակին, հակիրճ կերպով յիշելով ֆրանքեւհայկական յարաբերութիւնները հին ժամանակներէն ու սփռելով կարճ հատուած մը Ազնաւուրի «Անոնք ինկան» երգէն:

Նոյն յայտագրին առթիւ, թերթերը կ'անդրադառնան ցեղասպանութեան: Ապրիլ 20-ի Լիպերասիոնը, օրինակ, լայն տեղ կուտար:

ԼԸ ՄՈՆՏ ԵՒ ՊԱԼԱՏԻՒՐԻ ԾԱԳՈՒՄԸ

Շատ հաւանաբար ոչ ոք այսքան պիտի հետապնդէր Պալատիւրի ծագումը եթէ ձախաւերութիւնը գործած չըլլար զայն, յամառօրէն, ուրանալու: Արդարեւ, մարդը առօթ մը կը զգայ որ նախնիները Հայ եղած ըլլան եւ ճիգ չի խնայեր ապացուցանելու համար որ շատ հին ֆրանսական արմատներ ունի, նոյնիսկ Իզմիր ծնելով հոն զաղթած ընտանիքէ մը որ ֆրանսահպատակ դարձած է միայն 1926-ին, իր ծնունդէն 3 տարի առաջ:

Այս առընչութեամբ ամէնէն խիստ եւ հեգնական գրութիւնը ստորագրած էր Ֆլօտ Աւքըլովիչ «Էվէնըման տիւ Ժէօտի»ի մէջ (Մարտ 16-22, տես՝ «Յառաջ», Մարտ 21): Այս անգամ «Մոնտ»ն է (Ապրիլ 20) որ չի խնայեր թեկնածուն նոյն հարցին կապակցութեամբ: Յօդուածը յատկանշական խորագիր մը ունի՝ «Edouard Balladur ou comment ne pas être Persan» ու յօդուածագիրը՝ Վերոնիք Մօրիւս լայնօրէն կը ծանրանայ խնդրոյ առարկայ ծագումին վրայ, սկիզբէն նկատել տալով որ ընտանիքին պատմութիւնը անուանարկիչ ոչինչ ունի: Ապա, մանրամասնութիւններ կը տրուին 18-րդ դարէն երբ Պալատիւրները մաս կը կազմէին 14-րդ դարէն կաթողիկէ դարձած համայնքի մը Նախիջեւանի մէջ ու լրագրողուհին կուտայ ամբողջ կենսագրականը ընտանիքին:

ԵՂԵՌՆԻ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅԱՇԽԱՐՀԻ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

1995 թուականին երբ Մայր Հայրենիքի ու Սփիւռքի հայկական գաղութները պիտի ոգեկոչեն յիշատակը մեր նահատակներուն եւ արձանագրեն այն նիւթական կորուստները, որոնք այսօր միայն յուշ եւ յիշատակ են մեզի համար, անհրաժեշտ է լոյսին բերել այն մեծ իրագործումները, որոնք արձանագրուեցան մեր պատմութեան էջերուն վրայ՝ ըլլան անոնք հոգեւոր, մշակութային, կրթական եւ քաղաքական իրագործումներ, նոր յայտնաբերումներով գնահատելու համար անոնց արժէքը եւ նոր ժամանակներու մէջ շարունակելու մեր նախորդներուն թողած աւանդը:

Կիլիկիոյ հայաշխարհի մասին աւելի քան երկու հարիւր մենագրութիւններ լոյս ընծայուած են, ըլլան անոնք Հայրենակցական Միութիւններու կողմէ լոյս տեսածները եւ ըլլան այլ պատմական եւ աշխարհագրական ուսումնասիրութիւններ, որոնց համադրումով կը ստացուի համապարփակ իրականութիւն մը, որուն կերտիչներէն հազարաւորներ զոհ գացին Թշնամիի ջարդին ու թալանին, միաժամանակ քանդումի եւ աւերի մատնելով մեր յուշարձանները - եկեղեցի, դպրոց, գոլէճ, հիւանդանոց եւ այլ ազգապատկան հաստատութիւններ:

Այս իմաստով յոյժ հետաքրքրական է Կիլիկիոյ Ս. Աթոռին ենթակայ թեմերուն յիշատակութիւնը Երուսաղէմի Հայոց Վանքի Գրչատան թիւ 3221 ձեռագրին բերած վկայութիւնը, ուր գրիչը՝ ՕՐԻՆԱԿՔ ՊԱՇՏՕՆԱԳՐԱՑ խորագրին տակ, գրուած 1833-էն եւ 1839-էն ետք, հետեւեալ հայաբնակ քաղաքները կը յիշատակէ, ՍԸՍԱՑ ԹԵՄՆ հատուածին մէջ.

«Ի վերա տիրապահ եւ Աստուածախնամ օրհնեալ մեծամեծ մայրաքաղաքացդ դաստակերտացդ եւ գիւղաքաղաքացդ, այսինքն նախ օրհնեալ մեծի մայրաքաղաքիդ Հալէպու, Քիլիսու, Անթէպու, Պէրէճիկու, Խընէշու, Ճիպինու, Հասան - մանսուրու, Կէրկէրու, Կէվրիկու, Քեախտայու, Սուֆրագու, Պէհէսնու, Մարաշի, Զէյթունու, Ֆռնօզու, Կէպէնու, Ենկիճէղալայու, Ալպստանու, Տէրէնտու, Աշօտու, Կուրինու, Մալաթիու, Ասպասու, Մուշկովայու, Եղէգնախնձորու, Ամօսու, Տիվրիկու, Խուռնավիլու, Պասմայու, Զիմառու, Ղանղալու, Ուլաշու, Խումարծու, Մանճլղու, Խնձորու, Էքրէկու, Կէմէրէկու, Սարիօղլանու, Պօմուրկանու, Ուռումտիկկինու, Պէլօրանու, Պօղազլիանու, Ուզունլույու, Իկտէլու, Ուռնէճու, Զօխրատու, Քիւրքճիլու, Թէրզիլու, Փաղայդեզու, Զօփլույու, Քէտիլէրու, Պօղէլլու, Էկլենճէուզեղի, Սարայեօզու, Եօզղատու, Սունգուրլույու, Ինկէլու.

«Այլ եւ ի վերայ տիրապետեալ եւ Աստուածախնամ օրհնեալ մեծի Մայրաքաղաքիդ Ատանայու, Սըսայ, Հաճինու, Բարձրաբերդու, Շօխախու, Պօզօլուխու, Թէրսիսու, Հայդեզու, Միխիսու, Փայասու, Պէլէնկու, Ջոկմարզվանու, Սինճանու, Անտիոքայ, Եօզուն Օլուխու, Հաճի Հապիպլու, Կապօսու, Քէսապու, Լէթէքեայու, Ղընըմու, Արամու, Կիպրոսու, եւ այլ ամենայն մայրաքաղաքաց, գիւղօրէից եւ այլն»: (Տե՛ս՝ Նորայր Արք. Պօղարեանի «Մայր Ցուցակ Ձեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց», Թ. հատոր, Երուսաղէմ, 1979, էջ 131 - 132, - Ձեռագրին մէջ, Տպագրին մէջ՝ էջ 523):

Իսկ Երուսաղէմի թիւ 3141 ձեռագրին մէջ, 1619-ին գրուած գրիչը կը յիշատակէ այն շրջանները, որոնցմէ Այնթապ հաստատուած հայորդիներ կազմած էին Այնթապի Հայ գաղութը (տե՛ս՝ նոյն, Թ. հատոր, էջ 365 - 366):

Վերոյիշեալ 79 քաղաքներու, գիւղերու եւ աւաններու մէջ դարերէ ի վեր հաստատուած հայ ժողովուրդի զաւակները, Թ. դարէն սկսեալ յատուկ ուշադրութեան առարկայ հանդիսացած էին Հայոց Կաթողիկոսներու կողմէ, որոնցմէ Խաչիկ Ա. Կաթողիկոս (873 - 922), Հայերը զգուշացնելու համար Քաղկեդոնութեան եւ Նեստորականութեան յարելէ, Կիլիկիոյ եւ Սուրիոյ համար եպիսկոպոսներ ձեռնադրեց եւ ղրկեց, որպէսզի հայ գաղթականութիւնները կազմակերպուին՝ եկեղեցական առանձին վարչութիւններով:

ԺԲ. դարու ասորի հռչակաւոր պատմիչ Դիոնեսիոս Բարսալիբիի օրով եւս, Հայեր բաւականին ստուար զանգուած մը կը կազմէին կամ կը ներկայացնէին Կիլիկիոյ մէջ: Ասորի բարձրաստիճան այս եկեղեցականը հետաքրքրական վկայութիւն մը կու տայ Հայոց Յովհաննէս Օձնեցի Հայրապետին (717 - 728) կատարած ձեռնադրութեան մասին՝ յատկապէս Կիլիկիոյ Հայոց համար: Վանքերու շինութեան եւս ձեռնարկուեցաւ Ամանոսի Սեաւ լեռներուն վրայ եւ Անտիոքի մէջ:

Ասորւոց Միքայէլ Ասորի պատրիարքն եւս կը վկայէ բազմահազար Հայերու Կիլիկիա հաստատուիլը եւ վանքեր ու եկեղեցիներ կառուցանելը՝ որոնց թիւը 59-ի բարձրացած էր եւ Կիլիկիան կը հաշուէր 18 եպիսկոպոսական Աթոռներ կամ թեմեր: Այս վանքերէն տասը հատը կը գտնուէին Սեաւ լեռներուն վրայ, որոնք հանդիսացան ոչ միայն քրիստոնէական դաստիարակութեան օրրաններ, այլ նաեւ գրչութեան եւ մանրանկարչութեան կեդրոններ, որոնցմէ բազմաթիւ կարող գրիչներ յետագային թափանցեցին մինչեւ Կեսարիա եւ Կապադովկիոյ զանազան շրջանները ու հասան Անկիւրիա - այժմու Անգարան -:

Հայկական վանքերու այս առատութիւնն ու Հայոց յառաջդիմութիւնը նախանձով դիտուած են Յոյներու կողմէ, որոնք 1134 - 1143 թուականներուն կործանած են Կիլիկիոյ հայկական վանքերէն ստուար խումբ մը:

Անիի Բագրատունեաց թագաւորութեան կործանումէն ետք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսական Աթոռն եւս դիրք ու սահման փոխեց: Գրիգոր Վկայասէր Կաթողիկոս իր գահակալութիւնը անցուց Ծամընդաւի մէջ՝ 1066 - 1116 թուականներուն: Գրիգոր Գ. Պահլաւունի Կաթողիկոսը քաղաքական անապահով կացութեան պատճառով ստիպուեցաւ Հայրապետական Աթոռը փոխադրել Շուղրի կամ Քէսունի Կարմիր Վանքին՝ ԾՈՎՔ գիւղակը, որ Մարաշի մօտ Տլուք գաւառին մերձ էր:

Ծովքի մէջ ծնան երկու կաթողիկոսներ՝ Գրիգորիս Գ.՝ 1036-ին եւ Ներսէս Դ. Շնորհալի՝ 1102-ին: Տլուքի շրջակայքը այլ վանքեր եւս կային:

1149-ին, Գրիգոր Գ. Պահլաւունի Կաթողիկոսի օրով, քաղաքական աննպաստ պայմաններու բերումով Ծովք-ի Կաթողիկոսական Աթոռը փոխադրուեցաւ Հռոմկլայ կամ Րումգալէ, ուր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը գտաւ իր վերջնական կազմակերպութիւնը՝ ինքնիշխան իրաւասութիւններով:

Հռոմկլայի մէջ Ս. Ներսէս Շնորհալին (1166 - 1173) հաստատեց նաեւ վարդապետական Դպրեվանք մը, որ իր գոյութիւնը պահեց մինչեւ Հռոմկլայի բռնագրաւումը Եգիպտոսի Մեմլուքներուն կողմէ, 1292-ին, որմէ ետք Կաթողիկոսական Աթոռը փոխադրուեցաւ Սիս, մայրաքաղաքը Կիլիկիոյ Թագաւորութեան:

Հռոմկլայի Դպրեվանքը իր բարձրակէտին հասաւ Կոստանդին Բարձրբերդցի Կաթողիկոսին օրով (1221 - 67), երբ Հայրապետանոցը Հայ Մշակոյթի իսկական վառարան մը հանդիսացաւ: Հոն զարգացան գրչութեան եւ երաժշտութեան արուեստները: Կիլիկիոյ Ս. Աթոռին մէջ, Անթիլիաս, այժմ ի պահ կը մնայ մագաղաթեայ ձեռագիր Աւետարան մը, որ ծանօթ է Կոստանդին Բարձրբերդցիի Աւետարան անունով՝ հրաշալի գրչութեամբ եւ մանրանկարչութեամբ եւ նոյնքան ընտիր արծաթապատ կողքով:

Գրիգոր Վկայասէր Հայրապետի (1066 - 1105) Աթոռանիստ վայրերէն հանդիսացած է նաեւ Սեաւ լերան ԱՐԵԳՆԻ վանքը, ուր անցուցած է ան իր ժամանակին կարեւոր մասը, իր ճամբորդութիւններէն վերադարձին: Իսկ իր կեանքի վերջին օրերը ան անցուցած է Քէսունի Կարմիր վանքին մէջ: Երկու պարագաներուն ալ ան հեռու գտնուեցաւ Հայրապետանոց նկատուած ԾՈՎՔ-էն: Արեգնին կը գտնուէր Զէյթունի եւ Մարաշի միջեւ եւ այսօր Ալապաշ կը կոչուի:

Ծովքի եւ Հռոմկլայի կողքին, Կիլիկիոյ մէջ հռչակաւոր էր նաեւ Ս. Պօղոս վանքը, ուր 1130-ին ընդօրինակուեցաւ Եղիշէի Վարդանանց Պատմութեան ընտիր մէկ օրինակը, Յակոբոս գրիչին կողմէ, Ս. Վարդան Եկեղեցւոյ հովանիին տակ: Այս ձեռագիրը գտնելու բախտը վիճակուեցաւ Բաբգէն Եպիսկ. Կիւլէսէրեանին (ապա Աթոռակից Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ), 1900-ին, Բաղչէի Ամբատլու վանքին մէջ եւ մենագրութեամբ մը հայ բանասիրութեան ընծայեց զայն: 1100-ական թուականներուն Այնթապի հայ գաղութը մաս կը կազմէր Ս. Պօղոս վանքի առաջնորդութեան:

Հռոմկլայի մէջ, Ս. Պօղոս վանքի մօտիկ, կը յիշատակուին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, Ս. Փրկիչ, Ս. Յովհաննէս եկեղեցիները, իսկ 1619 - 20 թուականներուն՝ Ս. Ներսէս Շնորհալի, Ս. Աստուածածին եւ Ս. Ստեփանոս եկեղեցիները:

1325-ին Ջերմաղբիւրի վանքին մէջ վարդապետանոցի մը գոյութիւն ունեցած ըլլալը կը յիշատակուի, ըստ վկայութեան տեղւոյն ուսուցիչ Կրակեցի Յակոբ Վարժապետին:

Եգիպտացիներու կողմէ Հռոմկլայի գրաւումէն ետք, Յուլիս 1292, Հայոց Ստեփանոս Դ. Հռոմկլայեցի Կաթողիկոսը -1290 - 1293-, 12 եպիսկոպոսներ եւ այլք գերի կը տարուին Դամասկոս, ապա Եգիպտոս, հոս կը վախճանի Հայոց Կաթողիկոսը: Գրիգոր Անաւարզեցի, որ Հեթում Թագաւորին օժանդակութեամբ արդէն կը վարէր Հայրապետանոցի գործերը, նոյն Հեթումի ճնշումով գահ կը բարձրանայ -1293-1307-: Ան իր Հայրապետանոցը 1294-95-ին Սիս կը փոխադրէ, նկատի ունենալով որ Հռոմկլան քանդուած էր եւ ըստ մեր ազգային սովորութեան, Քաղաքական իշխանութեան կեդրոնին մէջ ալ պէտք է գտնուէր Հայոց Հայրապետանոցը:

Հալածանքները եւ օտար ուժերու ներկայութիւնը պատճառ եղան, որ վանքերն ու եկեղեցիները անչքանան, ինչպէս կը վկայէ Ներսէս Լամբրոնացի Արքեպիսկոպոսը, 1180-ական թուականներուն Լեւոն Բ. Կիլիկիոյ Թագաւորին ուղղած իր նամակին մէջ:

Վիէննական Մխիթարեան Հայրերէն, Համազասպ Վրդ. Ոսկեան՝ Կիլիկիոյ Հայոց վանքերուն մասին հատոր մը լոյս ընծայած է, ուր կը նկարագրէ աւելի քան 130 վանքեր եւ մենաստաններ, որոնց մէջ հայ գրիչներ ընդօրինակեցին բազմաթիւ ձեռագիրներ, աւելի քան 2000 հատ եւ մշակոյթի զանազան բնագաւառներուն մէջ յաջողութիւն ձեռք բերին:

Սիսի հայկական եկեղեցիներէն ծանօթ է Հին Վանքը, որ ունի քանի մը անուններ, ծանօթ է նաեւ Գլխաբացի եկեղեցին, որ ապա Ս. Աստուածածին կոչուեցաւ, Ս. Սոփիա արքայական եկեղեցին, նորոգուելով վերակոչուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցի: Հոս կայք հաստատեցին 1293-1441-ին՝ Ամենայն Հայոց Ընդհանրական 14 Կաթողիկոսներ, իսկ 1441-1921-ին՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետանոցին մէջ 38 Կաթողիկոսներ գահակալեցին: Հին Վանքը ծանօթ է նաեւ Ս. Նշան անունով, իր պարունակած Ս. Աջերուն եւ խաչափայտով խաչերուն պատճառով, իսկ Նոր Վանքը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Տաճարն էր, որ միաժամանակ Ս. Երրորդութիւն ալ կոչուեցաւ:

Սիսի այլ եկեղեցիներէն էին Ս. Աննան, Ս. Պօղոս վանքը, Ս. Աստուածածին եւ Ս. Մարիամի, Մարիանէի կամ Ս. Կոյսի եկեղեցին, Ս. Սարգիսը, Ս. Հռիփսիմէն, Ս. Յակոբը, Ս. Հոգի, Զօրավարաց եկեղեցիները, Ս. Նիկողայոսի եւ Ս. Ստեփանոսի, Ս. Մերկերիոսի, Ս. Պօղոս - Պետրոսի, Ս. Մինասի, Ս. Վասիլի, Ս. Յովհաննէսի, Ս. Կարապետի, Ս. Աթանագինէի, Ս. Դաւիթ Աստուածահօր եկեղեցիները: 1587-ին 12 գործող եկեղեցիներ հաշուած է Պապական նուիրակ Սիդոնցի Լէոնարտօ Եպիսկոպոսը: Այս եկեղեցիներէն շատեր մզկիթի վերածուած են յետագային:

Սիսի մերձակայ հայաբնակ գիւղերուն մէջ եւս եկեղեցիներ կային, որոնցմէ կը յիշենք Ս. Քառասունք կամ Ղարիպ Մանուկ եկեղեցին, Ս. Գէորգը, Սկեւռայ վանքը եւայլն Սեաւ Լեռնաշխարհը իր մէջ կը հաշուէր 15 վանքեր:

Բաբգէն Աթոռակից Կաթողիկոս, իր «Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Պատմութիւն» հատորին մէջ, առանց յիշելու Երուսաղէմի թիւ 3221 ձեռագրին արձանագրած ցանկը, կը յայտնէ որ Սիս Տէրունի թեմին հետ, հետեւեալ քաղաքները մաս կը կազմէին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ս. Աթոռին. -- Ատանա, Այնթապ, Քիլիս՝ որ կապուած էր Բերիոյ կամ Հալէպի թեմին, Հաճըն, Զէյթուն, Մարաշ, Անտիոք, Եոզղատ, Կիւրին, Տիվրիկ, Մալաթիա, Եէրէզպազան, Զորք Մարզուան, Տարսոն, Մեսրին, Եաղուպլէ, Ղընէմիէ, Պալանըզ, Պեհեսնի, Ալբեստան, Կէտէքիփլաք, Ֆրնուզ՝ որ կապուած էր Զէյթունի թեմին, Տարենտէ, Մանճըլըղ, Գըրշէհիր, Տէօրթեօլ, Հասան Պէյլի՝ իրենց շրջակայ գիւղերով:

Ատանա քաղաքին մէջ կը յիշուին Ս. Աստուածածին եւ Ս. Ստեփանոս եկեղեցիները, Ս. Ղազար, Ս. Եղիա կամ Ս. Յակոբ, Ս. Յովհաննէս, Ս. Մինաս, Ս. Սարգիս եւ Ս. Առաքելոց եկեղեցիները: Ատանայի թեմին մաս կը կազմէր Տարսոն քաղաքը՝ իր Ս. Աստուածածին եկեղեցիով, որ 1316-էն առաջ կառուցուած էր:

Կեսարիոյ Ս. Դանիէլ վանքին մօտ 250 տնուոր զուտ հայաբնակ Պալակէսի գիւղը, երեք մօտակայ գիւղերով Կիլիկիոյ Ս. Աթոռին ենթակայ էին, որոնցմէ կը յիշեմ Կարմիր (Կէրմէր), Մունճուսուն, Մանճըլըն գիւղերը: Օտեան գերդաստանի անդամները Մունճուսուն ծնած էին:

Այնթապի եկեղեցիներն եւս ծանօթ էին, ինչպէս Ս. Եղիա, Ս. Յակոբայ եւ Ս. Սարգիս Զօրավարի, Ս. Աստուածածին եկեղեցիները: Այնթապի մերձակայ Օրուլ, Խընէշ, Ճիպին, Խալֆէթի եւ Կարկառ գիւղերուն մէջ եւս հայկական եկեղեցիներ կային:

Զէյթունի մէջ կը գործէին Ս. Սարգիս եկեղեցին եւ Ս. Աստուածածին վանքը:

Երուսաղէմի Հայոց վանքի միաբաններէն եւ ծանօթ բանասէր Նորայր Արք. Պօղարեան, իր «Հայ Գրողներ» անուն ուսումնասիրութեան մէջ (տպուած՝ Երուսաղէմ, 1971), կը յիշատակէ Ե. - ԺԷ. դարերու հայ մատենագիրները, որոնք գործած են Կիլիկիոյ մէջ: Անոնցմէ կը յիշենք Գէորգ Վրդ. Մեղրիկը, -1045 - 1115- որ ԺԱ. դարուն վերջերը Սեւանի վանքէն Կիլիկիա հասած է եւ վանական կարգեր հաստատած Դրազարկի եւ Սիսի Խորին Անապատին համար: Իր մարմինը կը հանգչի Դրազարկի վանքին մէջ: Հեղինակ է քանի մը աղօթքներու եւ այլ գրութիւններու, որոնք ընդհանրապէս անտիպ են: Կիրակոս Վրդ. Դրազարկցին -1050 - 1127-, գիտնական եւ թարգմանիչ, այս վանականը մահացած ու թաղուած է Դրազարկի մէջ:

Իգնատիոս Վրդ. Սեւ Լեռնցին -1090 - 1160-, իր ուսումը ստացաւ Քէսունի Կարմիր Վանքին մէջ, գրած է Ղուկասի Աւետարանին Մեկնութիւնը: Բարսեղ Եպիսկ. Դրազարկցին -1100 - 1163- ուսանած է Քեսունի Կարմիր Վանքին մէջ, հեղինակն է Տարական Խնկարկութեան Թափօրին «Յայս յարկ»: Կիլիկիոյ մէջ ապրած ու գործած են նաեւ Գրիգոր Պահլաւունին -1093 - 1166-, Սարգիս Շնորհալին -1100 - 1167-, Գրիգոր Երէց Քեսունցին - 1100 - 1170-, Ս. Ներսէս Շնորհալին -1102 - 1173-, Գրիգոր Տղայ Կաթողիկոս -1133 - 1193-, Ներսէս Արք. Լամբրոնացին -1153 - 1198-, Գրիգոր Սկեւռացի կամ Լամբրոնացի -1150 - 1230-, Առակագիր Վարդան Վրդ. Այգեկցին կամ Մարաթացին -1170 - 1235-, Յովհաննէս Վրդ. Գառնեցին -1180 - 1245-, որ Հռոմկլայի վանքին մէջ գործեց, Վարդան Վրդ. Արեւելցի -1200 - 1271-, որ պատրաստեց հայկական նշանագրերու կամ սղագրութեան Կիլիկեան կոչուած ցուցակը:

Մխիթար Վրդ. Սկեւռացի -1200-1271-, ծանօթ լեզուագէտը եւ պերճաբանը, Կիրակոս Վրդ. Գանձակցի -1203 - 1272-, որ խմբագրեց իր անունով ծանօթ Յայսմաւուրքը՝ 1269-ին, Սիսի մէջ: Բացի յիշեալներէն տակաւին յիսուն մատենագիրներ եւ մեծ դաստիարակներ գործած են Կիլիկիոյ մէջ, որոնք հարիւրաւոր աշակերտներու ժամանակի գիտութիւնը ջամբած են, անմնացորդ զոհողութեամբ եւ հետեւողական ճիգով:

Հայկական Կիլիկիան անցեալի յիշատակ մըն է այլեւս եւ 72 տարիներ մեզի կը բաժնեն մեր պատմական քաղաքներէն, գիւղերէն, աւաններէն, վանքերէն ու դպրոցներէն, եկեղեցիներէն ու մեր ազգային բոլոր հաստատութիւններէն, սակայն ան ներկայ է նախկին Կիլիկեցիներու հոգիներուն մէջ: Կ'արժէ որ համապարփակ ուսումնասիրութեամբ մը վեր առնենք մեր իրագործումները, մշակութային աշխատանքը, դրչագրական վաստակը, ճարտարապետութիւնը, կրթական եւ ուսումնական բազում արդիւնքները, որոնք իրագործուեցան հայ ժողովուրդին արժանի որդի՝ եկեղեցական թէ աշխարհական գործիչներուն կողմէ:

Մեծ Եղեռնի 80-ամեակը թող առիթ ըլ-

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

«Ֆերահեան» ազգային վարժարանի հայկական բաժանմունքը այս տարի նախաձեռնած է լսարանի դրութեամբ դասախօսութիւններու, որոնց ներկայ եղած են Ժ. - ԺԲ. դասարաններու աշակերտները: Առաջին լսարանը նուիրուած է բանաստեղծութեան: Յովիկ Զալեան խօսած է յառաջապէս Ի. դարու առաջին կիսուն ծաղկած ամերիկեան բանաստեղծութեան մասին, ծանրանալով այն իրողութեան վրայ, թէ մարդկային տագնապներ մեծ տեղ գրաւած են շրջանի քերթողներուն մօտ: Ապա, կարդացած է քանի մը քերթուած ամերիկացի բանաստեղծուհիներէ: Արա Գազանճեան խօսած է արդի հայ բանաստեղծութեան մասին եւ քերթուածներ կարդացած իր «Գէթ» հատորէն:

Երկրորդ լսարանին դասախօսած է ճարտարապետ Պօրիս Շիրվանեան, պատմելով թէ իր ուսման ընթացքին տեղեկացած եւ ծանօթացած է «Տանթէում» անունով ճարտարապետական երկի մը, հրատարակուած 1939-ին, Իտալիա: Գրքին խորագիրը ներշնչուած է իտալացի գրողի «Աստուածային կատակերգութիւն» հռչակաւոր գործէն: «Տանթէում»ի հեղինակը՝ Ճուզէփէ Թերանեի, կարդալով Տանթէի գլուխ գործոցը, նախագիծը կազմած է յիշատակարանի մը, որուն կառոյցը հիմնուած է յիշեալ գործին նկարագրութիւններուն վրայ: Պօրիս Շիրվանեան յայտնած է որ Թերանեիի օրինակով, իր երազն է Պարոյր Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն» երկին տողերուն ընդմէջէն ստեղծել հայկական ոճով շէնքի մը ծրագիրը, այսինքն՝ հայկական մշակոյթի կեդրոնի մը յատակագիծը:

Երրորդ լսարանին նիւթը եղած է «Հայ երաժշտութիւնը եւ հայկական նուագարաններ»: Դասախօսած է «Ֆերահեան»ի շրջանաւարտներէն Յովան Թէճիրեան, ներկայացնելով կարգ մը նուագարաններ եւ պատմականը ընելով անոնցմէ իւրաքանչիւրին:

Լոս - Անճըլըսի «Պըրոզ» սրահին մէջ, Մարտ 18-ին, տեղի ունեցած է «Ոգիներ Տիեզերքում» կատակերգական երաժշտական ներկայացումը: Հայաստանէն եկած տասնեակ մը դերասաններ իրենց խաղարկութեամբ ծաղրի ենթարկած են Հայաստանի ներկայ իրավիճակի ամէն կարգի երեւոյթներ, առօրեայ կեանքի յարաբերութիւններու ընթացքին տեղի ունեցող քօղարկուած ազդեցութիւններ, կուսակցական, կառավարական, քաղաքական գործիչներ, աժան եւ անմակարդակ գրական - գեղարուեստական ելոյթներ՝ երգ, պար, ասմունք եւայլն:

«Ֆերահեան» ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մարտ 22-ին, տեղի ունեցած է աշակերտութեան գիտական աշխատանքներու ցուցադրութիւնը: Ներկայ եղած են ծնողքներ եւ հայ ու օտար գիտնականներ: Փորձառու գիտնականներէ կազմուած դատական մարմինը ջերմօրէն գնահատած է տարուած աշխատանքները:

Փասատինայի «Աղաճանեան» սրահին մէջ, Մարտ 25-ին, տեղի ունեցած է Ս. Դ. Հ. Կուսակցութեան Արեւմտեան Ամերիկայի պաշտօնաթերթ «Մասիս» շաբաթաթերթի հիմնադրութեան 14-րդ տարեդարձի տօնախմբութիւնը՝ ճաշ - պարահանդէսով մը, որուն ներկայ եղած են շուրջ 500 հոգի: Բացման իր խօսքին մէջ հանդիսավարը՝ «Մասիս»ի խմբագիր տոքթոր Յարութիւն Սաղրեան, նշած է թէ՝ «"Մասիս" իր ծնունդէն սկսեալ դարձաւ հաւատարիմ դրօշակակիրը իր պատկանած կուսակցութեան 108 տարիներու անշեղ գաղափարախօսութեան, որուն բաղկացուցիչները եղած են գիտակցուած հայրենասիրութիւնը, մարդկային ընկերութեան բարօրութիւնը եւ մարդոց միջեւ եղբայրութեան գաղափարը»: Խօսք առած են Հայաստանի Լոս - Անճըլըսի հիւպատոս Արմէն Բայբուրդեան, Մանուէլ Ադամեան (Լոնտոնէն), օրուան նախագահ Վազգէն Գասէմճեան (Լոնտոնէն) եւ կուսակցութեան Արեւմտեան Ամերիկայի Վարիչ Մարմնի ատենապետ Գրիգոր Խոտանեան: Օրուան նախագահը այս առթիւ 25 հազար տոլար նուիրած է, որուն 10 հազարը «Մասիս» թերթին, 5 հազարը՝ Կուսակցութեան աշխատանքներուն, 5 հազարը՝ «Հնչակ Հայաստանի»ին, 3 հազարը՝ Գանատայի կազմին եւ 2 հազարը՝ Պէյրութի «Արարատ» օրաթերթին: Երեկոյթին հանդէս եկած է Ատիս Հարմանտեան:

Փասատինայի Գոնկրէկէյշընըլ Եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 2-ին, տեղի ունեցած է համերգ մը, կազմակերպուած՝ Լոս - Անճըլըս հիմնուած Շուշիի երաժշտանոցի կառուցման եւ Լարք երաժշտական ընկերակցութիւններու համագործակցութեամբ: Ներկայ եղած են շուրջ 2000 հոգի: «Ջօն Հերոսութեան» կարգախօսքին տակ երգչախումբ եւ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Վաչէ Պարսումեանի, մեկնաբանած են Բաբաջանեանի, Ա. Պըրուքների, Ա. Տիգրանեանի, Ռ. Աթայեանի եւ Պէթհովընի գործերը: Մեներգներով հանդէս եկած են Կարէն Ղարիբեան, Գրիգոր Գասպարեան եւ Արա Գուրուեան: Ելոյթ ունեցած է նաեւ դաշնակահար Վաչէ Մանկրեան:

Մոնթեպելլոյի «Բաղրամեան» սրահին մէջ, Մարտ 25-ին, նշուած է Մխիթարեան վարժարանի տեսուչ Հ. Օգոստինոս Վարդապետ Սեքուլեանի քահանայական եւ գրական - մշակութային գործունէութեան յիսուն-ամեակը: Բացումը կատարած է Նահապետ Մելքոնեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած են Մաշտոց Գոլէճի նախագահ տոքթոր Կարլօս Տէր - Եղիայեան եւ Մխիթարեան վարժարանի հիմնադիր եւ նախկին տեսուչ Հ. Միքայէլ Վրդ. Ադեան: Երկու երգ մեկնաբանած է Անահիտ Իշխանեան: Խօսք տրուած է յոբելեար վարդապետին, որ պատմականը ըրած է իր նախահայրերու Անիէն արտագաղթին-պատահած՝ 1319ին, երկրաշարժի պատճառով: Ապա, արդար հպարտութեամբ յայտնած է թէ իր նախնիները, հակառակ օտար միջավայրի մը մէջ ապրած ըլլալուն, կառչած են հայ եկեղեցւոյ աւանդական ծիսակատարութիւններուն եւ հայերէն լեզուին: Հանդիսութեան աւարտին յայտարարուած է, թէ Հ. Օգոստինոսի յոբելեանին առթիւ, ի գնահատութիւն Վարդապետին ազգային, գիտական, մշակութային եւ կրօնական գործունէութեան, «Կոգեան» հաստատութիւնը 100 հազար տոլար նուիրած է Մխիթարեան վարժարանին:

Հ. Օգոստինոս Վրդ. Սեքուլեան ծնած է 1921-ին, Ճուրճով (Թրանսիլվանիա): 1931-ին մտած է Վիէննայի Մխիթարեան վանքը: 1944-ին ձեռնադրուած է կուսակրօն աբեղայ: Եղած է վարիչ Միաբանութեան մատենադարանի, թանգարանի եւ դիւանատան: 1951-էն ի վեր վարած է զանազան պաշտօններ: Եղած է տնօրէն Հազմիէի (Լիբանան) Մխիթարեան վարժարանին, ընդհանուր գործակալ միաբանութեան, խմբագիր «Հանդէս Ամսօրեայ»ի, ընդհանուր Աթոռակալ Վիէննայի Միաբանութեան, հոլիւ հունգարահայոց եւ ներկայիս տնօրէն Լա Քրեսենթայի մխիթարեան վարժարանի: Հրատարակած է բանասիրական, դրամագիտական, ծիսական, տոմարագիտական բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ: Մամուլի տակ է (աշխարհաբար) «Աստուածաշունչ հին եւ Նոր Կտակարան»ը:

Հոլիվուտի «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանին մէջ, Ապրիլ 3-ին, տեղի ունեցած է դասադուլ մը, բողոքելու համար Աշոտ Բլէեանի այն յայտարարութեան դէմ, որով «ան կ'արգիլէր հայկական ցեղասպանութիւնը դասաւանդել հայկական դպրոցներէն ներս»: Խօսք առնելով տնօրէնը՝ Վիգէն Եագուպեան, ըսած է. «Այսօր, հոս հաւաքուելով, մենք Բլէեանին կ'ըսենք, թէ հայկական Սփիւռքը պիտի չհանդուրժէ հայկական ցեղասպանութիւնը արհամարհելու կոչը»: Աշակերտները, պաստառներ բռնած, կոչերով եւ յեղափոխական երգերով քալած են դպրոցի շրջափակին մէջ, պահանջելով որ Բլէեան յետս կոչէ իր որոշումը:

Փասատինայի Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 30-ին, տեղի ունեցած է հրապարակային զրոյց մը՝ «Ժողովրդավարութեան խափանումը Հայաստանի մէջ եւ անոր ազգային ու միջազգային հետեւանքները» նիւթին շուրջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. «Լեռնավայր» կոմիտէութեան յարաբերական յանձնախումբին: Առաջին զեկուցաբերը՝ Ստեփան Թոփչեան, խօսած է Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութեան խափանման մասին, հայրենի իշխանութիւններու որդեգրած ներքին - հասարակական ուղեգիծը նկատելով «մտածուած, ՀՀՇ-ի տիրակալութիւնը ամրապնդող, իսկ ազգային շահերի տեսանկիւնից խիստ վնասակար»: Նշելէ ետք թէ ներկայ իշխանութիւնները կը միտին ամէն գնով ամրապնդել ՀՀՇ-ի գերակշռութիւնը Խորհրդարանին մէջ, Ստեփան Թոփչեան յայտարարած է որ «Եթէ ՀՀՇ-ական Ազգային Ժողով ընտրուի, Հայաստանը մինչեւ 2000 թուականը խոշոր տոկոսով հայաթափ կը դառնայ»: Երկրորդ զեկուցաբերը՝ Սեդօ Պոյաճեան, անդրադարձած է այն հետեւանքներուն, որոնք ներազգային ու միջազգային մարզերուն մէջ յառաջ կուգան ժողովրդավարութեան խափանումին պատճառով: Ան նշելէ ետք թէ Հայաստանի իշխանութիւնները խախտած են քաղաքացիական ազատութիւններու, մարդկային իրաւանց եւ օրէնքի գերակայութեան սկզբունքները, աւելցուցած է. «Այսօր բռնատիրութեան ուրուականը կը սաւառնի Հայրենիքի մէջ: Ներկայ իշխանութիւնները կեղծ ժողովրդավարութեան պիտակի տակ հայ ժողովուրդին ազգային շահերը, հիմնական արժէքները խնդրոյ առարկայ եւ սակարկութեան նիւթ կը դարձնեն»: Զեկուցաբերը յայտարարած է թէ «բոլոր անոնք, որոնք այս բոլորին տեղեակ ըլլալով բարձրաղաղակ կը պաշտպանեն ներկայ իշխանութիւնները, կեղծաւոր Հայեր են»: Ձեռնարկը վերջ գտած է հարցում - պատասխանի բաժինով:

Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ, Մարտ 31-ին, տեղի ունեցած է հրապարակային զրոյց մը՝ «Հայկական հողային պահանջներու նկատմամբ համայնավարութեան անցեալի դիրքը եւ Հայաստանի իշխանութիւններու քաղաքականութիւնը ներկայիս» նիւթին շուրջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. «Գ. Նժդեհ» կոմիտէութեան յարաբերական յանձնախումբին: Բացումը կատարած է Երուանդ Եղիայեան: Առաջին զեկուցաբերը՝ Արմէն Տօնոյեան, հայկական հողային պահանջներու հարցը դիտած է պատմական անդրադարձի ընդմէջէն, հիմք ունենալով ռուս - պարսկական պատերազմին յաջորդած 1813-ի Կիւլիստանի եւ 1828-ի Թիւրքմէնչայի դաշնագրերը եւ անդրադարձած Բրեստ - Լիտովսկի, Կարսի ու Մոսկուայի դաշնագիրներուն: Երկրորդ զեկուցաբերը՝ փրոֆ. Լեւոն Մարաշլեան, խօսած է հայկական հարցի շուրջ Հայաստանի եւ Սփիւռքի դերակատարութեան մասին, նշելով որ խորհրդային շրջանին Սփիւռքը կարեւոր դեր խաղացած է հողային հարցը վառ պահելու ուղղութեամբ, իսկ ազատ հայրենիքի գոյութեան փաստը կը պարտադրէ որ այդ աշխատանքը բաժնուի Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ: Ընդհանուր գիծերու մէջ «ճիշդ որակելով Հայաստանի Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններ մշակելու քաղաքականութիւնը», ան նշած է, սակայն, թէ Հայաստանի կառավարութեան այս քաղաքականութիւնը իրականացնելու ձեւերը սխալ են, միամիտ եւ երբեմն՝ վտանգաւոր:

Կլէնտէյլի Հ. Բ. Ը. Մ. - Հայ Կին Միութեան կազմակերպութեամբ, Մարտ 24-ին, տեղի ունեցած է ընթրիք - հաւաքոյթ մը, որու ընթացքին կատարուած է ասուլիս մը՝ «Դիւանագիտական յարաբերութիւն այր եւ կնոջ միջեւ հայ ընտանիքներու մէջ» նիւթին շուրջ: Խօսք առած են զանազան մասնագիտութիւններու տէր անձեր, որոնց կարծիքները համադրած է Սեսիլ Քէչիշեան:

ԹՂԹԱԿԻՑ

լայ վերստին լոյսին բերելու մեր բոլոր հին ու նոր վաստակեալները, որպէսզի նոր սերունդը իրազեկ դառնայ այն խանդավառ գործունէութեան, որ յանկարծ կանգ առաւ 1915-ին եւ պատուական մեր ժողովուրդը ենթարկուեցաւ ջարդի, աւանի ու թալանի, մեր շէները աւերակուեցան ու շատեր անոնցմէ որոնք կանգուն մնացին կ'օգտագործուին Թուրք կառավարութեան կողմէ: Շինարար հայ ժողովուրդը արտասահմանի իր նոր կեդրոններուն մէջ վերստին կառոյց եկեղեցիներ եւ դպրոցներ, գոլէճներ եւ համալսարանական կեդրոններ, հիւանդանոցներ ու ծերանոցներ եւ ազգապատկան բազում հաստատութիւններ:

Փառք հայ ժողովուրդին եւ պատիւ իր մեծագործութիւններուն եւ նորանոր իրագործումներուն:

ՎԱՐԴԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ

Անթիլիաս

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԲԱՔՈՒԻ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ԴԻՏՈՒԱԾ

Բաքուի Մարտ 17-ի պետական հարուածը որ աւարտեցաւ 40 մեռեալ, 60 վիրաւոր ու 200 ձերբակալութիւններով, ուշադրութիւնը գրաւած է Մոսկուայի «Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց» օրաթերթին մէկ լրագրողին: Երկրին մեծագոյն տպաքանակին տէր է այս թերթը (1 միլիոն 160 հազար):

Լրագրողուհի Կալինինա համառօտ տողերով յիշեցնելէ ետք պատահածը եւ անոր դրդապատճառը որ 150 թոն պղինձի գրաւումն էր բանակին կողմէ, կու տայ հետեւեալ բացատրութիւնները:

Ատրպէյճան ցեղախումբերու վրայ հիմնուած ընկերութիւն է. մարդոց ծննդավայրով կ'որոշուի սա կամ նա ցեղախումբին պատկանելու հանգամանքը: Ալիեւ Նախիջեւանէն է, նախորդ նախագահը Մութալիբով Բաքուցի է, իսկ նախկին վարչապետ Սուրաթ Հիւսէյնով՝ Գանձայէն որ երկրին երկրորդ քաղաքն է: Այն իշխանաւորը որ դիրքի կը տիրանայ, կարեւոր պաշտօններ կը յանձնէ իր ցեղախումբի անդամներուն: Իսկ անտեսուածները կը ջանան տապալել աթոռակալները: Այս մրցումին մէջ սխալ է կարծել որ գրաւարկը իշխանութիւնն է. ան կը կեդրոնանայ երկրին հարստութեան տիրացումին մէջ: Այսօր այդ տիրութիւնը կը պատկանի Ալիեւի ցեղախումբին: Բայց ակներեւ է որ պղինձը այլ խումբակի մը հակակշռին տակ էր:

Ալիեւի ՚նախագահութիւնը յաջորդած էր պետական հարուածի մը (1993). ներկայի Խորհրդարանն ալ ընտրութեան արդիւնք չէ: Այսօրուան վարչակարգը ամբողջովին ձախողած է թէ՛ արտաքին, թէ ներքին քաղաքականութեան մէջ: Ղարաբաղի պատերազմը հողային կորուստի պատճառ եղած է ու գինը ամէն օր կ'աւելնան. կաշառակերութիւնը չափ ու սահման չունի: Կը կարծուի որ Ալիեւի մարդիկը անձնական մեծագոյն շահերը ապահոված են քարիւղի վերջին կարգադրութիւններէն:

Ալիեւ քարիւղի շահագործումին համար ընտրեց արեւմտեան կարելիութիւնը, այնպէս որ հաւանօրէն խողովակաշարը պիտի անցնի Թուրքիայէն, իսկ միջազգային կազմակերպութիւնները պիտի օգնեն որ կարգաւորուի Ղարաբաղի հարցը: Այս շրջանակին մէջ, Ռուսաստանի կը վիճակի մէկդի մնալ:

Կան անշուշտ Ատրպէյճանի ընդդիմութեան հաշիւներն ալ որոնք կը հակին Ռուսաստանի կողմը: Ընդդիմութեան ղեկավարները գրեթէ բոլորն ալ Մոսկուա կ'ապրին: Անոնք յայտարարած էին թէ պետական հարուած մը կը պատրաստըուի: Ալիեւ որոշ չափով անակնկալի չեկաւ: Այսօր Բաքուի մէջ ընդհանուր առմամբ Կրեմլինի կը վերագրուի պետական վերջին հարուածին նախաձեռնութիւնը: Ցաջողելու պարագային փոփոխութեան պիտի ենթարկուէր Ատրպէյճանի արտաքին քաղաքականութեան ուղղութիւնը: Ռուսական զօրախումբերու հոն փոխադրութեան համար արգելք պիտի չըլլար. բան մը որուն միշտ ընդդիմացած է Ալիեւ: Քարիւղն ալ ռուսական տարածքներէ անցնելով պիտի փոխադրուէր Արեւմուտք: Ատկէ լայն շահ պիտի ունենային թէ՛ ռուս գործի մարդիկ, թէ՛ Ռուսաստան:

Այսօր երբ ձախողած է պետական հարուածը, ռուսական շրջանակներ ընդունելով հանդերձ թէ Ալիեւ հանճար մըն է, կ'ափսոսան որ իրենց մեծերը չեն ունեցած նոյն ճարպիկութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

ARMENIA

From the Stone Age to the Middle Ages

Selected Papers

ASHKHARBEK KALANTAR

Edited by G. *Karakhanian*

«Recherches et Publications», Neuchâtel-Paris, 1994.

COMMEMORATION
DU
80ème ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DE 1915

sous le parrainage de la Mairie de Paris

JOURNEE DE MOBILISATION

le 24 AVRIL de 14h à 20h

PARVIS DES DROITS DE L'HOMME
TROCADERO - PARIS

80e ANNIVERSAIRE du GENOCIDE des ARMENIENS
PERPETRE par le GOUVERNEMENT TURC en 1915

JOURNEE DE MOBILISATION
LUNDI 24 AVRIL

LYON

Sous la Présidence d'honneur de :
M. JEAN-FRANÇOIS DENIAU, Ancien Ministre
Sous le parrainage de :
M. MICHEL NOIR, Ancien Ministre . Député Maire de Lyon
M. GILBERT CHABROUX, Maire de Villeurbanne

- 15h30 : GRAND RASSEMBLEMENT devant le Consulat de Turquie 87, rue de Sèze
- 16h30 : CORTEGE jusqu'à l'Auditorium Maurice Ravel
- 17h15 : REUNION PUBLIQUE, Auditorium M. Ravel, 149, rue Garibaldi

Allocutions: *Prof. Israël CHARNY, Directeur de l'Institut de l'Haulocauste et du Génocide de Jérusalem;*
Dr Kévork KEPENEKIAN et Message de la Jeunesse.
Ensemble instrumental « *S p i t a k* » de Lyon.

MARSEILLE
PROGRAMME DES MANIFESTATIONS
SOUS L'EGIDE DES EGLISES APOSTOLIQUE, CATHOLIQUE ET EVANGELIQUE ARMENIENNES

DIMANCHE 23 AVRIL
VEILLEE AU MONUMENT DU GENOCIDE
Dans la cour de la Cathédrale — 339, avenue du Prado
organisée par les jeunes des mouvements arméniens : *Nor Seround, JAF, Jeunesse chrétienne de la Cathédrale, UGAB, Haï Arinouch, CEDCA, Bolsetzi et MAJC*

21H : *PRIERE DE REQUIEM EN LA CATHEDRALE*
22H : *RASSEMBLEMENT UNITAIRE DE LA JEUNSSE*
dans la salle de la Cathédrale, Projection de vidéo-témoignage sur le Génocide
23H : *VEILLEE DEVANT LE MONUMENT*

LUNDI 24 AVRIL
9H30 : MESSE EPISCOPALE Célébrée par Mgr Daron GEREJIAN à la mémoire des 1 500 000 martyrs du Génocide perpétré par le Gouvernement turc
11H30 : DEPOT DES GERBES AU MONUMENT prise de paroles des autorités
15H30 : MESSE SOLENNELLE (en l'Eglise des Réformés)
(Homélie prononcée par Mgr de PANAFIEU nouvel Archevêque de Marseille)
18H RASSEMBLEMENT UNITAIRE
à la station de métro Prado - Périer
Défilé jusqu'au Consulat de Turquie

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն »

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԳԻՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր բոլոր մասնաճիւղերով կը շնորհաւորէ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.ի ընտրութիւնը, մաղթելով երկարատեւ եւ արդիւնաշատ գործունէութիւն Վեհափառ Հայրապետին, ինչպէս նաեւ խաղաղութիւն եւ պայծառութիւն հայրենիքին։

NOTRE-DAME de PARIS
COMMEMORATION
DES MARTYRS ARMENIENS
MESSE PONTIFICALE
célébrée par
Mgr Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
le DIMANCHE 23 AVRIL
à 15 heures 30
en la Basilique Notre-Dame de Paris
L'homélie sera prononcée par le
Cardinal Jean-Marie LUSTIGER
Archevêque de Paris

⁂

— MARSEILLE —

MESSE PONTIFICALE
célébrée par
Mgr Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
le Lundi 24 Avril à 15 heures 30
en l'église de Saint-Vincent-de-Paul
(Les Réformés)

SABERATOURS
SEVAN VOYAGES
SABERATOURS
SEVAN VOYAGES
SABERATOURS
SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX
PARIS-EREVAN-PARIS
3600 F
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26
EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 54 48 - 52 85 48 -
FAX 52 54 48

EN COLLABORATION AVEC
ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN PARIS 1995

COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE
Les Présidentiables face à la Communauté arménienne

Avec les porte-paroles de :
Edouard BALLADUR — Patrick DEVEDJIAN
Jacques CHIRAC — Pierre LELLOUCHE
Robert HUE — Paul MERCIECA
Lionel JOSPIN — Pierre GUIDONI
et
Lef FORSTER (Avocat)
Kendal NEZAN (Président de l'Institut kurde)
Ara KRIKORIAN (CDCA)
Kevork KEPENEKIAN (CDCA)
Meeting animée par *Charles VILLENEUVE*, TF 1
le Vendredi 21 Avril à 20 heures 30
Grande Salle de la Mutualité
24, rue St-Victor, Paris 5e — M° Maubert - Mutualité
—— P.A.F. 50 F. ——

Autocars prévus au départ de :
- ALFORTVILLE — 19h30: Place Carnot — 19h45: Place du Petit-Pont;
- ARNOUVILLE-LES-GONESSE — 19h30: devant le stade Léo Lagrange;
- ASNIERES — 19h: Place de l'Hôtel de Ville;
- BAGNEUX-CACHAN — 19h30: devant le 87, ave Aristide Briand, angle rue Marcel Bonnet (Cachan);
- CHAVILLE — 19h30: Pointe de Chaville — 19h45: arrêt Guilleminot;
- CLAMART-ISSY-LES-MOULINEAUX — 19h45: devant la Mairie de Clamart — 20h: devant l'église Sourp Mariam Asdvadzadzine (Issy)
- SEVRAN — 19h30: Place Crétier — 19h45: face à l'ancienne gendarmerie, ave de Livry, (limite de Sevran-Livry)

Pour tous renseignements s'adresser au secrétariat du CDCA Tél 44. 83. 07. 02.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՒԻԼԻ ՄԷՋ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Մշակութային Յանձնախումբի կազմակերպած՝

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ»

թեմայով դասախօսութիւններու շարքին երկրորդը՝

Շաբաթ, Ապրիլ 22, ժամը 20·30-ին *Եկեղեցւոյ կից «Սարգիս Պալապանեան» սրահը՝* 6, rue Père Komitas:

Դասախօս՝ ՅՈՎՀ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ *Նիւթ՝*

«ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՒԱՏՔԸ»։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի ընկերուհիները ցաւակցութիւն կը յայտնեն Տիկին Սոնիա Պաքրճեանի եւ զաւակներուն նաեւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Ալէն Պաքրճեանի *կանխահաս մահուան առթիւ։*

⁂

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի ընկերուհիները ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկերուհի Փերուզ Սարաճեանի, ամուսնոյն, զաւակներուն նաեւ ընկերուհի Մելինէ Աճէմեանի, ամուսնոյն եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօրաքրոջ եւ մեծ-մօրաքրոջ՝ Տիկին Հրանոյշ Աճէմեանի *մահուան առթիւ։*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 22-23
SAMEDI - DIMANCHE
22-23 AVRIL
1995

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.577 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.577

EDITORIAL

Génocide? Vous avez dit Génocide?

Voilà le mot tabou qu'il faut éviter de prononcer, quand il s'agit de celui des Arméniens. Mis à part ce cas particulier, le mot peut servir à tout et à tous. D'Auschwitz au Biafra, du Biafra au Cambodge, du Cambodge au Rwanda, du Rwanda à la Tchétchénie. Il peut servir aussi à d'autres espèces que le genre humain. Pour le cas, par exemple, d'animaux en voie de disparition, d'espaces verts que l'on détruit, mais surtout pas pour les Arméniens. Cela pourrait sembler ironique si la donnée n'en était pas tragique.

On a la pénile impression que chaque dirigeant politique français, tient en permanence à sa disposition un dictionnaire de synonymes afin de mieux contourner le mot tabou. Il s'agit de jongler avec le vocabulaire afin de réussir ce tour de force: ne pas heurter la sensibilité par trop écorchée de l'électeur d'origine arménienne tout en ne compromettant pas une vente d'hélicoptères de combat au gouvernement d'Ankara. Bien sûr, il n'est guère besoin de la pertinente constatation du Général de Gaulle pour savoir que les Etats n'ont pas d'amis mais seulement des intérêts. Et il ne viendrait à l'esprit de personne de dénier une telle évidence. Mais les qualificatifs ou les formules plus ou moins ingénieuses que l'on trouve en cette période électroale ont une saveur toute particulière, ne serait-ce l'amertume qu'ils peuvent provoquer.

Ainsi, répondant aux questions de divers journaux arméniens, Ed. Balladur trouve une formulation, bien conforme à son tempérament.— «*Il n'est au pouvoir de personne de faire croire que ce qui a été, n'a pas été*». Le Maréchal de La Palice n'aurait pas fait mieux. Plus subtil, Jacques Chirac détourne la question et s'abrite derrière la définition de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide signée à Paris le 9 décembre 1948, sans toutefois l'appliquer à celui des Arméniens. Si les communistes et les socialistes n'évitent pas le mot, il convient de constater que tout au long d'une majorité de gauche au Parlement aucune initiative n'a été prise pour la reconnaissance du génocide. Les communistes ont été les seuls à présenter sans relâche, mais vainement, une proposition de loi en ce sens.

Notre meilleur historien du génocide qu'est le Dr Yves Ternon n'a pas cessé de démontrer la véracité du fait par ses livres et ses écrits. Un des derniers en date a paru dans «*L'Histoire*» (Avril 95). Que dit-il? Simplement ceci, en conclusion de son article.— «*Le génocide arménien est désormais prouvé dans ses composantes —dont l'intention— par un faisceau de preuves supérieur à celui généralement accepté pour établir d'autres convictions historiques. .../... La démarche qui consiste à exiger la preuve du réel, à remettre en cause le consensus est de nature perverse. Cette exigence n'exprime pas un doute raisonnable mais un acharnement à refuser une évidence qui dérange la construction d'un système. Ce refus se traduit par le sacrifice du pion. Le deuil arménien est le pion sacrifié pour protéger une pièce essentielle dans une partie aux enjeux estimés —réellement ou fictivement— vitaux pour la Turquie : à un moment sa place dans l'OTAN; à un autre moment son rôle de rempart contre la montée du fondamentalisme islamique. Même si cette vérité ne convient pas, elle n'est ni déréglable, ni négociable. Il s'agit bien d'un génocide*».

C'est tout et c'est assez.

«HARATCH»

Ահաւոր Բան Մը Այնտեղ…

Ահաւոր բան մը այնտեղ կը կատարուի մութին մէջ…
Դըժոխային այս տըռամն ի՞նչպէս կրնայ պատմըուիլ…
Ազգ մը ամբողջ, խորհեցէ՛ք, երէկ կ'ապրէր, կ'ոգորէր,
Միտքը լոյսին կը բանար եւ տակաւ սիրտն ալ յոյսին,
Կը բարձրանար ճահիճէն ուր խըրած էր ատենօք,
Թեւերն արդէն կը թօթվէր, ինքզինք արդէն թեթեւ,
Ամպերուն մէջ կը կարծէր… եւ ահա ճիշդ այդ պահուն
Ոսոխ Աստուած մը անշուշտ՝ որ դարանած կը դիտէր,
Անոր վըրայ արձակեց ամբողջ չարիքն աշխարհի,
Ոտքի հանեց բովանդակ հըրէշութիւնը ի քուն՝
Մեծ օձերու, վագրերու, շաքալներու դէմքերով,
Փաթթըւեցաւ ոտքերուն, խածատեց կուրծքն ու հասաւ
Անոր վըզին, աչքերուն, եւ իր ժանիքը մըխեց
Ճիշդ ուղեղին մէջ անոր՝ զոր արիւնին հետ ահա՛
Ան կը լըզէ հեշտագին, ան կը ծըծէ՛ ըզգլխած…

Ահաւոր բան մը այնտեղ կը կատարուի մութին մէջ.
Կ'սպաննե՛ն ազգ մը այնտեղ որ կեանք ունէր եւ շընորհ,
Ունէր հանճարն ապրելու, նորոգելու ալ ինքզինք,
Գեղեցկացած էր տակաւ ու թարմացած, ա՛հ ո՜րքան,
Եւ այդ ազգը մերինն էր, եւ կ'սպաննե՛ն զայն հիմա,
Զայն կ'սպաննե՛ն… Օգնութի՛ւն, ա՛հ, օգնութի՛ւն, օգնութի՛ւն…

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

1916

80-ԱՄԵԱԿԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 21-ին, Ուրբաթ օր, Երեւանի մէջ բացուած է ցեղասպանութեան նուիրուած միջազգային գիտաժողովը որուն կը մասնակցին զանազան երկիրներէ հրաւիրուած շուրջ 40 գիտնականներ եւ պատմաբաններ: Բացման ելոյթ ունեցած են նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան եւ Գարեգին Ա.:

Նոյն օրը, ինչպէս գրած էինք, յատուկ նիստ գումարած է Գերագոյն Խորհուրդը: Ելոյթ ունեցած է Բաբգէն Արարքցեան եւ Խորհրդարանը յայտարարութիւն մը ընդունած է:

Ցեղասպանութեան 80-ամեակի առթիւ, Հայաստանի Աշխատանքի եւ Ընկերային Ապահովութեան Նախարարութիւնը ցեղասպանութենէն վերապրածներու ցանկ պատրաստուած է: Ապրիլ 20-ի տուեալներով 4000 հոգի կայ, որոնց 1500-ը՝ Երեւան կ'ապրի:

ՄԱՄՈՒԼ

«VSD»

ARMENIE AMIE

Շաբաթաթերթը իր վերջին (Ապրիլ 20 - 26) թիւին մէջ յօդուած մը հրատարակած է որ կը կրէ Ֆրանս - Ինֆօ-էն Իոյէն տը լա Պինըրի ստորագրութիւնը: Ան հմայուած է Հայաստանի տեսարժան վայրերով եւ կը հրաւիրէ ընթերցողը այցելելու, մանաւանդ ճանչնալու համար ժողովուրդ մը որ բարեկամութեան ու հիւրասիրութեան քանի մը փառաւոր դասեր կրնայ տալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԱ միշտ ցնցուած կը մնայ Ապրիլ 19-ի ոճրափորձէն ետք: Ինչպէս կը նախատեսուէր հաշուեկշիռը ծանրացաւ եւ դեռ վերջնական չէ: Ապրիլ 21-ին, մեռեալներու թիւը 53 էր, աւելի քան 400 վիրաւոր կար եւ 150 հոգի ալ անհետացած են: Քննութիւնը բաւական յառաջացած է: Երկու կասկածելիներ կը փնտռուին, երրորդ անձ մըն ալ ձերբակալուած է Լոնտոնի օդակայանը ժամանած պահուն եւ անմիջապէս ետ ղրկուած է Ամերիկա: Գլինթըն շեշտեց թէ ահաբեկիչները ամբողջ աշխարհի մէջ տեղ մը պիտի չունենան պահուըտելու համար: Հաւանական կը նկատուի որ իսլամական ահաբեկչութեան գործն ըլլայ թէեւ այլ կասկածներ ալ կան: Ինչ որ կը ցնցէ մանաւանդ Ամերիկան այն է որ նման բաներ ընդհանրապէս ուրիշներու կը վերաբերին, օրինակ՝ Եւրոպայի: Ամերիկան, ի՛ր հողին վրայ, Սէսէսիոնի պատերազմէն ի վեր նման պատկերներ չէ տեսած, անոնք սահմանուած էին Պէյրութի, Իսրայէլի, Ալժերիոյ, անցեալ շրջանի մըն ալ Ֆրանսայի, ու յանկարծ կը պարզուի որ Ամերիկա չի խնայուիր այսինքն այն երկիրը որ հրապարակ իջած է ուրիշներու որպէս պաշտպան…:

ՓԻԷՐ ԵՒ ՄԱՐԻ ԳԻՒՐԻԻ աճիւնները մեծ հանդիսաւորութեամբ Պանթէոն փոխադրըուեցան Ապրիլ 20-ին, ի ներկայութեան նախագահ Միթերանի, Պալատիւրի, Շիրաքի, մեծ գիտնականներու եւ Գիւրի ամոլի զաւկին (90-ամեայ բայց՝ կայտառ եւ արթնամիտ՝ Էվ Գիւրիի) եւ թոռներուն: Մարի Գիւրի առաջին կինն է որ Պանթէոն հանգչելու պատիւին կ'արժանանայ, ինչպէս առաջինը եղած էր 1903-ին Նոպէլ մրցանակին արժանանալու: 89 տարի առաջ մեռած է Փիէր Գիւրի եւ 61՝ Մարի Գիւրի: Այս արարողութեան, Միթերանի կողքին էր Լէք Վալեզա քանի որ Մարի Գիւրի ծագումով Լեհ էր: Խօսք առին փրոֆ. տը Ժէնն եւ Ֆ. Միթերան: Ցատկանշական է անշուշտ որ Ֆ. Միթերան, 1981-ին երբ նախագահ կ'ընտրուէր իր առաջին արարքը կ'ըլլար Պանթէոն երթալ, նոյնը կ'ընէ՝ վերջաւորութեան:

ԼԻՈՆԻ պատժական դատարանը բաւական խիստ դատապարտումներ արձակեց, Ապրիլ 20-ին, Փօթօնի դատավարութեան կապակցութեամբ: Բուն ենթական՝ Փիէր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ԵՐԳԻ ՎԵՐԱԾԵՆՔ ՎԷՐՔԸ

Տարուէ տարի ոգեկոչելով Հայաջինջ Սարսափները, մենք պիտի ունենանք մէկ մտածում, - երգի վերածել վէրքը:

Երգ՝ Հայ ժողովուրդի յաւիտենականութեան:

Երգ՝ Հայրենիքի ամբողջացման եւ անկախութեան:

Երգ՝ խաղաղութեան, շինարար ու յարատեւ աշխատանքի:

Երգ՝ մշակոյթի զարգացման եւ ստեղծագործութեան:

Երգ՝ ներքին կազմակերպութեանց զօրացման եւ ներդաշնակ համակեցութեան:

Այս բոլորը պիտի կազմեն արու քայլերգ մը ինքնապաշտպանութեան, ո՛ր ափն ալ ինկած ըլլանք:

Ա՛յդ կը ներշնչեն աւելի քան մէկ միլիոն ջարդուփշուր ոսկորներուն բեկորները:

Այդ ճիչն է որ ոչ միայն կանգուն պիտի պահէ մեզ, այլեւ պիտի դառնայ ջլատիչ մղձաւանջ մը՝ Հայութեան բոլոր թշնամիներուն համար:

Երէկ ալ երգ մըն էր մեր կեանքը, - աղօթք եւ կարօտ ազատութեան:

Տեղ - տեղ երգն ու մաղթանքը վերածուեցան դղրդագին մարտակոչի, սարսելով լեռ ու ձոր, կամ սուլթանախնամ եւ ցարանիստ ոստաններ:

Ձեռք ձեռքի տուին իսլամն ու քրիստոնեան, գերեզմանատան մը վերածելու համար արեւմտեան Հայաստանը:

Ամայացա՛ն «վեց նահանգները», Կիլիկիան, Սեւ Ծովու ափերը եւ ուրիշ հայաշատ շրջաններ: Մարեցաւ հայկական յետին համրանքին մուխը՝ Թուրքիոյ ամբողջ տարածութեան վրայ, բացի Վոսփորի ափերէն:

Եւ այսօր «յաղթականները» դիւային քրքիջներ կ'արձակեն, տեսնելով մեզ ցիրուցան՝ ի սփիւռս աշխարհի:

Եւ սակայն, հալածական եւ արիւնլուայ ժողովուրդը այս փլուզումին ալ դիմացաւ, ստեղծելով հայրենիքի մը կորիզը Արարատեան դաշտին վրայ, ինչպէս եւ շէն բոյներ՝ օտարութեան մէջ:

Ինչպէս հայրենիքը, նոյնպէս այդ բոյները ծաղկեցան յարատեւ տքնութեամբ, վէրքը երգի վերածելու վճռականութեամբ:

Եթէ դարերու հաւատքը սարսի, թղթատեցէք 1915 Ապրիլ 11 / 24-ի Արհաւիրքին յիշատակները, գրաւոր թէ անգիր, թօթափելու համար թմրութեան եւ դասալքութեան փոշիները:

Հայոց պատմութեան էջերը շատոնց փակուած էին, եթէ վէրքերը երգերու վերածուած չըլլային անընդհատ, մէկ սերունդէն միւսը:

Ոչ միայն հայրենի լեռներն ու ձորերը, այլեւ խաղաղութեան ժամանակի հողվըրտիքներն անգամ պատմութեան ձայնը կը փոխանցէին սերունդէ սերունդ:

Եւ ձայնը կ'արձագանգէր, կը ծաւալէր ամէն ուղղութեամբ, միշտ արթուն պահելով ամբողջ բազմութիւններ:

Ոեւէ թշնամի չի կրնար մարել այդ ձայնը, եթէ ժողովուրդը ինք մոռցած չէ անոր եղանակները:

Հայաջինջ Արհաւիրքին զոհերը այդ եղանակներուն արտայայտիչներն են ոչ միայն հաւաքաբար, այլեւ անհատ - անհատ:

Ո՞վ չունեցաւ հարազատ մը, 1915-ի ծրագրեալ Սպանդին մէջ:

Զոհերէն իւրաքանչիւրին վերջին հայեացքը խորհուրդ մըն է ձեզի եւ ամէնուն համար:

Անոնք ահա քառասուն տարիէ ի վեր կը սպասեն որ ամէն մէկդ վէրք մը դարմանէք, վարդավառ երգ մըն ալ դուք հնչեցնէք յանուն տարագիր բազմութեանց ինքնապաշտպանութեան:

Շ.

24 Ապրիլ 1956

«ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

1922, ԱՊՐԻԼ 23

ՄԵԾ ԿՈՐՈՒՍՏԸ ԵՒ ՄԵՐ ԱՐՁԱԿԸ

Մեծ կորուստին հետ մեծ եղաւ նաեւ կորուստը մեր արձակին:

Երուխան, Զարդարեան, Զօհրապ, Թլկատինցի, Կիւրճեան, Մինասեան, Չէօկիւրեան, անուններ որոնք յարգանքի կը հրաւիրեն: Եւ ուրիշներ, անշուշտ աւելի համեստ: Բոլորն ալ մեր գրականութեան մէջ իրենց սեփական բարձերովը, իրենց մասնաւոր յարդարումովը: Ու բոլորին վրայ նոյն ու միակ տարրը որ լեզուի մը գեղեցկագիտութիւնը կը յատկանշէ ու տալ՝ ցեղ մը նոյն ատեն:

Մեր լեզուն մեր ամէնէն մեծ առաքինութիւնն է:

Ուրիշ ցեղերու պատահած է անշուշտ բարբառներ պահպանել, գաւառէ գաւառ: Ժողովուրդներ կան որ իրենց լեզուն կը խօսին դարերու հոլովոյթի մը վրայ: Բայց ի՜նչ նախնական է անոնց յօրինուածքը: Ուրիշներ որոնք դեռ երէկ երեք աշխարհներու վրայ յաւակնութիւնը կը պատմէին իրենց ուժին ու մշակոյթին, ատեն չունեցան լեզու մը ստեղծելու - որովհետեւ այլապէս կարեւոր գրաղումներ սիրեցին - եւ պատրաստ քաղաքակրթութիւններ քայքայելէ ետք, անոնց բարբառներու բեկորներովը ստիպուեցան կարկտան լեզու մը ճարել՝ իրենց սխրագործութեանը տարփողումին:

Ու մեր պզտիկ ժողովուրդը կրցաւ հըպարտ ըլլալ:

Եթէ ներուի արագ յետադարձ մը կէս դարու միջոցի մը վրայ, այն ատեն մեր հպարտութիւնը պիտի ներկայանայ մեզի իր բովանդակ չքեղութեան մէջ: Քիչ անգամ գրականութեանց պատմութիւնը կը գտնէ այսքան արագ կազմաւորումի օրինակ մը: Քիչ անգամ նոյն խանդավառութեամբ ու յամառութեամբ իրարու կը հանդիպի ճիգը մարդերուն, որոնք պայմաններուն ամէնէն դաժանին, գերութեան մը գիշերին մէջէն, ատեն կը գտնեն իրենց դժբախտութեանը վրայով նայելու աւելի վեր, ղառնալու համար գրեթէ ա՛լ կորսուած համարուող գեղեցկութեանը այս ցեղին մեծ բնազդին: Ու մեր լեզուն, աշխարհիկ լեզուն, անդրանիկ կայծն է մեր ազատութեան:

Շատ արագ է անոր շրջափոխումը:

Երեք սերունդ ու արդէն ան կը հասնի պատմելու գրեթէ ամբողջ տագնապումը մեր իմացականութեան: Իրապաշտները զայն մաքրած են վերջին մնացորդներէն, որոնք ա՛լ հինցած ու գրեթէ մեռած կազմէ մը դեռ կը յամառին փակած մնալ անոր վրայ:

Կիւրճեանին գրչին տակ ան կը գտնէ, առաջին անգամ ժողովուրդի երակը, պահելով մայր բարբառին կարեւոր յատկանիշները ու մանաւանդ անոր յարգանքը: Հրանդ կը յաջողի այդ նորագատ տղուն ներարկել քիչ մը աւիշ, երկրին արիւնը, որմէ սկսած էր օտարանալ քիչ մը շատ գիրք հոտող րոմանթիք լեզուն:

Անոր արձակը հետզհետէ կը զտուի, կը թափէ իր վրայէն շատ մասնաւոր ու տեղական գոյնով ծանրաբեռն տարրերը: Ինչ որ գրուած է 908-էն առաջին, սգաւոր բայց մեծվայելուչ գեղեցկութեամբ, հագիւ կը յիշեցնէ՝ կոշտ բայց կենդանի, ջղուտ ու հատկտուն այն ոճը, որով պատմած էր ան պանդուխտներու ցաւը: Մեր արձակին ուսումնասիրութեանը մէջ գրեթէ եզական է իր պարագան: Ուրիշներ հազիւ պզտիկ սրբագրութիւններ բրած են իրենց վրայ: Հրանդ ամէնէն հարազատ պատկերն է այն յարատեւ աշխատանքին որ ինչպէս մարդերը նոյնպէս լեզուները կը տանի չարունակ դէպի առաջ:

Ամբողջովին զգայնութեան վրայ ձեւուած իր ոճը մինչեւ վերջը պահեց իր հազորդականութիւնը: Նախնական, ճշուն ու ստորոտուն նախադասութիւններէն մինչեւ իր լայն, հանդարտ ու վստահ փերիոտները՝ ան հաւատարիմ մնաց ինքզինքին: Անիկա միշտ զգացում մը գիտցած էր դնել իր բառերուն տակը:

Ու անոր հետ սկսող միւսը, Զօհրապը: Ան՝ որ մեր աշխարհաբարին ամէնէն մեծ վարպետը մնաց, որ մեծ արուեստագէտի իր բնազդովը զգաց պահանջը յաւիտենական ձեւերուն ու իր տպաւորութիւնները պատմեց անոնցմով:

Անիկա անտարբեր է լեզուին մանրամաղ օրէնքներուն: Կը մեղանչէ քերականութեան ու գիրքերու ճաշակին դէմ: Բայց կը գրէ եղանակով մը որ բառերուն ամբողջ փայլը երեւան կը հանէ: Կը չարէ նախադասութիւնները այնպէս որ անոնք նոր կտրուած դրամներու նման լոյս կ'արձակեն ու պատկեր կը դառնան:

Հրանդին պէս ան ալ իր բառերուն համար միշտ զգայութիւններ կը ճարէ: Բայց անոր նման չենթարկուիր անոնց հոսանքին: Գերազանցապէս չափի մարդ է ան ու իր նախադասութիւնը քիչ անգամ կը յորդի, իր ձեւերուն ժուժկալութիւնը, իր կոկիկ բայց նոյն ատեն զարմանալի կերպով յանդուգն խաղերը կը յայտնեն իր մօտ բնազդական գեղեցկագէտը:

Անոր ձեռքին տակ աշխարհաբարը կ'ըլլայ նոր ու հզօր գործիք մը, որ մտածումի մշուշը գիտէ մէկ երկու դարձուածքի մէջ թանձրացնել ու գաղափարները առարկաներու նման շօշափելի գծագրութեամբ բեւեռել աչքի:

Նոյն ատեն գրեթէ նիւթական հաւատարմութեամբ կը կրկնէ իր օրերուն քաղքենի կեանքը, միւս բոլորէն աւելի հարազատ կերպով: Զօհրապին ոճը իրական անդրադարձն է այն օրերուն երբ մեր մէջ առաջին անգամ ըլլալով արեւմտեան ճաշակը - ամէն բանի համար - կը դրաւէ մեր գործունէութեան բոլոր երեսները:

Առաջին եւրոպական յօրինուածքով գրագէտն է ան, որուն գիրը կը մնայ, իր ինքնատպութեան մէջ, թանկագին յիշատակարանը՝ ամբողջ սերունդի մը հոգեկան ու արտաքին ապրումին:

Զօհրապի ոճը, կարելի է ընդունիլ արեւմտահայ գրականու-թեան ամէնէն յատկանշական մէկ շրջանին, իրապաշտ շրջանին, բարձրագոյն արտայայտութիւնը, լեզուական տեսակէտով:

Իրապաշտ դպրոցին ամէնէն վաւերական աշխատաւորն է Երուխան, քիչ մը շատ մխուած վարդապետութեան խորը:

Իր գրելու ձեւը վնասուած է այդ պատճառով: Կը գործածէ մեր լեզուն, որոշ սկզբունքներու պաշտպանութեան համար: Ու հասնելու համար ատոր իրագործումին՝ կը ձգէ բառերը գրեթէ սանձարձակ: Իր մտահոգութիւնն է ամէնէն առաջ ու ամէն գինով՝ կեանքը:

Ու խոնարհ կեանքերու պատկերացումին համար իր բերնին մէջ լեզուն ստիպուած կը ռամկանայ: Ու հոգեբանական վերլուծումներուն իջնալու համար ըստիպուած կը պրկուի: Երուխան ատեն չունի իր պարբերութիւնը խնամելու: Ցարձակող, երբեմն թափանցումի ընդունակ, միշտ տպաւորող իր ոճը՝ ճնշուած սակայն, կենդանի կը մնայ իր վէպերուն մէջ:

Նոյնպէս չարչարուած բայց անհունապէս ճկուն ոճը որ իսկապէս հայկական նկարագիրը բերէր, Թլկատինցիինն է:

Արեւմուտքի ազդեցութիւնէն ամէնէն քիչ վնասուած գրագէտն է ան, ու ատով ամէնէն բախտաւորը հարազատութեան տեսակէտէն: Այդ նկատումով ինք միակ մեծ գրագէտն է մեր գրականութեան:

(Ես չեմ կրնար այս կարճ սիւնակներուն մէջ գրողներու ընդհանուր նկարագրովը զրաղիլ: Ինչպէս կը տեսնուի, ոճն է, լեզուն որ նկատի կ'առնեմ ամէնուն վրայ):

Ոչի՛նչ իր մօտ՝ գիտուն, խնամուած, ճաշակաւոր այն լեզուէն որ իր շրջանին ընդհանուր է հրապարակին: Ինք կը հընարէ արտայայտութեան եղանակ մը, միմիայն իրեն յատուկ, աննմանելի, ինչպէս պէտք է ըլլայ ոճը ամէն իսկական գրագէտի:

Տարօրինակ դիւրութիւն մը՝ բառերուն հագցնելու տեղական հագուստէպ գոյն ու - պիտի չվարանիմ ըսելու - տեղական համ: Ներքին հասկցողութիւն մը նախադասութիւնները յարդարելու այնպէս որ անոնք բառերը շրջանակելով հանդերձ չխեղդեն անոնց անհատականութիւնը ու միւս կողմէն՝ իրենց յաճախումովը եղանակ մը դառնան: Վստահ գծաւորում մը պարբերութեանց, որոնք իրենց լայնքովը ու երկայնքովը մարդկային նկարագիրներու եւեւէջները ձեւակերպեն: Հեգնելու համար էջերուն վրայ կախել տեսակ մը խայթոց, որ հաւասարապէս հարուածէ բառերն ու խօսքերը եւ բաւական խելացի ըլլայ ինքզինքը չմատնելու: Ահա՛ քանի մը գիծերը իր ոճին:

Ոչ ոք իրեն չափ անփոյթ է եղած: Ոչ ոք իրեն չափ արհամարհած է օրէնքները եւ գրականութեան պատգամները ու հակառակ իր բոլոր մեղանչումներուն, իր արձակը դարձեալ մեր լեզուին ամէնէն հետաքրքրական մէկ յատկանիշը կը հայելիացնէ: Հում, կոշտ ու ժողովրդական գոյանիւթով (substance) կազմուած ու թանկագին անով որ արուեստի մեծ գեղեցկութիւններ ստեղծելու ալ ընդունակ է նոյն ատեն: Ու հարազատ հեռապատկերը եղաւ ան՝ տարիներ, ոստանիկ բարբառին վատոյժ ու օտար նրբութիւններուն հանդէպ:

Զարդարեանով մեր արձակը շրջան կը փոխէ: Ան այլեւս իրական եւ անմիջական աշխարհէն դուրս ելլելու փորձերը կ'ընէ անոր թեւին տակ: Ու հէքեաթի ոճը կը ստեղծուի:

Մի՛ բաղդատէք անիկա Արեւելահայերուն մօտ խաղալիքի պէս բանի մը վերածուած հէքեաթներու գրուածքին: Զարդարեանի համար պատմութիւնն ու աւանդութիւնը պատրուակներ են միայն: Ինչ որ կը հետապնդէ, բառերու միջոցով նիւթական, գրեթէ Ֆիզիքական զգայութիւններու թարգմանութիւնն է: Արտաքին նկարներու փոխադրումը արուեստին մէջ, կարելին գործ դնելով որ ազարտումը չտարածուի մեծ չափի վրայ:

Այս աշխատութեան համար ան ունի զմայլելի իր գործիքը: Իր բառերը միշտ տեսողական զգայութեան մը (sensation visuelle) փոխանորդներ են: Ու իր նախադասութիւնը կարծր շրջանակի մը նման այդ համառօտագրուած պատկերները իրարու կը կապէ: Ու պարբերութիւնը ճշգրիտ է գծագրութեան մը պէս, երբ ամբողջական տեսիլներ թուղթի կը վերածէ:

Իրմով գրեթէ կը սկսի այն արձակը որ յետոյ ամբողջ սերունդի մը արձակը պիտի ըլլար, արուեստագէտ սերունդին, որ բառերուն թեւ անցուց ու տարտղնեց զանոնք զգայութեանց բոլոր հորիզոններուն՝ որ պատկերներ դարձնեց արտակարգ յանդգնու-թեամբ եւ կշռոյթը ծանր ու ծիրանի դերձանի մը նման դասաւորեց նախադասութեանց ու պարբերութեանց ագուցումին:

Զարդարեանին ոճը ունի բոլոր յատկութիւնները այս դժուար աշխատանքին համար: Ինքնատիպ՝ մէկ երեսով, դաշնաւոր՝ առհասարակ, պերճ ու գունագեղ՝ պատկերացման պահերուն, վստահ, իր գնացքին մէջ, երբ արտաքին աշխարհէն տպաւորութիւններ կը սեւեռէ: Ան ալ իր կարգին մեր լեզուին որոշ ընդունակութեանց ապացոյցը եղաւ:

Այլապէս կենդանի ու հիւթեղ՝ ո՛ճը Մինասեանին:

Թեթեւ, գրեթէ թեւաւոր վազք մըն է իր լեզուն անշուշտ գետինին վրայէն: (Իր երեւակայութիւնը բախտաւոր չէր եղած): Բայց համով՝ չարութեամբ մը որ չի ցուցներ, որ խայթելու տեղ կը խտղտէ:

Արփիարէն ետքը բարի իր հեգնութեամբը, հանրութեան հետ տեսակցողի պարտադրուած տափակութիւնը կրցաւ խնայել իր ոճին ու մնալով միշտ պարզ, եղաւ վայելչագեղ: Խօսեցաւ ամբոխին գրեթէ շնորհով, գրեթէ արուեստով:

Ու վերջացնելու համար եղերական շարքը, պէտք կը զգամ կենալու բոլորովին երիտասարդ ոճի մը վրայ՝ որ երիտասարդ Չէօկիւրեանինը եղաւ:

Թելադրօրէն հարուստ այդ արձակը ամէնէն ընդունակներէն մէկն եղաւ մեր գրականութեան: Միւսները քանի մը փորձերէն ետքը ամբողջութեամբ տէրն էին դարձած իրենց ոճին ու իրենց յատկութիւնները կարելի էր մօտաւորապէս սահմանել քանի մը կտորներու վրայէն, որովհետեւ կազմաւորուած էին վերջնականապէս:

Տիգրան Չէօկիւրեան մեկնած է բառերուն կրկէսէն, բառերուն փոթորիկէն՝ հասնելու համար հանդարտ, նոր ցոլացիկ գործի մը:

Իր ոճը ամէն օր նորնալու քիչ մը անսովոր բախտը ունեցաւ ու ստեղծագործ տարրերով ամէնէն շատ օժտուածներէն մէկը մնաց:

Գոյն ու պատկեր: Շատ զուսպ յուզումի մը համար նեղուած նախադասութիւններ: Բարեխառն երեւակայութիւն զգայական աշխարհին համար: Նոր ու ստեղծագործ երեւակայութիւն տեսանելի աշխարհին դէմ:

Իր ոճը չի վախնար ու երիտասարդի հերարձակութեանը մօտ կը պահէ լրջութիւն մը որ մահուան, կանխահաս դրաւումին չունչէն կուգայ թերեւս:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

1920, ԱՊՐԻԼ 25

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԱՆՈՆՔ ՈՐ, ԵՐԷԿ...

Տեսքերք մը՝ կախուածներու եւ յօշոտուածներու այն քստմնելի համայնապատկերը, որ ամէն տարի այս ատեն կը ակէ մեր յիշողութիւնը, պատկերներով ու կենսագրութիւններով:

Տեսքերք մը ո՛չ միայն առանձին դէմքերով, կամ դէմքերու համախմբումով, այլ եւ շրջաններով եւ միջավայրով:

Ու կը կարծենք մեր պարտքը կատարած ըլլալ քանի մը գիծ, նոյն իսկ պարզ անուններ տպագրութեան յանձնելով...

Իսկապէս ի՞նչ կը ներկայացնէին անոնք որ գացին ու չեկան, - ինչպէս սովոր ենք ըսել երկու տարիէ ի վեր: Ահա բոյլ մը - Ակնունի, Շահրիկեան, Խաժակ, Զարդարեան, Վարդգէս, Վռամեան, Հրաչ, Մուրատ, Սարգիս - տենդի, խստամբեր պայքարի, յեղափոխութեան եւ խոյանքի բիւրերանդ չատրուան մը, որ իր ինքնահոս ցայտումով չարժուն եւ կազդոյր կը ներշնչէր ազատագրութեան ուխտաւորներուն: Ահա երկու դէմք, Վարուժան եւ Սիամանթօ, որոնք չքեղագոյն թռիչքը կատարեցին տժգոյն հորիզոնի մը վրայ, Պայքարի եւ Գեղեցկութեան ոլորտներ կազմելով: Ու վերջապէս աւելի խոնարհներն ու աւելի նորերը՝ Շահպազ, Ժիրայր, Գեղամ, Համբարձում. եւ դեռ ուրիշներ, որոնք իրենց երիտասարդութեան բովանդակ թափով կը քալէին անծանօթի եւ անակնկալի արահետներուն վրայ, կը քալէին հաստատ ու աննահանջ:

Պոլիսը՝ միայն մէկ մասն էր համայնապատկերին, թէեւ ամէնէն ազմկալին: Այդ նոյն չարաչուք թուականին, 1915, Ապրիլ 11 / 24-ին, շրջաբերական հեռագիր մը նոյն հարուածին կ'ենթարկէր ամէն քաղաք եւ ամէն գիւղ, ո՛ւր որ կայծեր կային եւ նոր կեանքի ատրուշաններ: Ու մեր երեւակայութիւնը ի զուր կը ճգնի այսօր յիշել, պատկերացնել, վերակենդանացնել այն կերպարանքները որոնք հրէշային թաթի մը պրկումով կալանաւորուեցան, յետոյ կախուելու, բահ եւ բրիչով յօշոտուելու, կամ քարաժայռերով ջախջախուելու համար: Նայուածք մը դէպի Տրապիզոն մեր աչքին առջեւ կը պարզէ առնուազն քսանըհինգը անոնցմէ որոնք ստոր խաբէութեամբ մը մակոյկներու մէջ տեղաւորուեցան գիշերանց, որոնց ոտքերէն քարեր կապեցին, որպէսզի անվերադարձ ընկղմին ծովուն յատակը: Կը յիշենք ծերունի եւ խոհեմ Եսայեանը, վաղուան Բիւզանդն ու Գառնիկը, յետոյ Փիլոսը, յետոյ ... Աւելի մօտը, Սամսոնի եւ Կիրասոնի մէջ, Արան եւ Պատլեանը աւելի ներս՝ արիական Գարահիսարի մէջ Վահանը, Հմայեակը, վարդապետը, Սեբաստիոյ մէջ՝ Մեծատուրեանը, Վարդանեանը, Ղարիպեանը, բժիշկ Հայրանեանը: Առդին Կեսարիոյ մէջ՝ Վիշապեանը եւ բժիշկ Սուրէնը, Նալբեանը, Քիւրքճեանը: Բայց մարդկային ուժէն վեր է խորհիլ անգամ այդ անասելի զարհուրանքի մասին. -- քառասունեւեօթը կախաղան

«ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

1922, ԱՊՐԻԼ 23

ՄԵՌԵԼԱԿԱՆ ՔԵՐԹՈՂԱՊԱՐ

Գիտեմ որ տնօրինուած է չխիղախել առ ձեզ, սակայն, թոյլ տուէք, եղբայրական սիրելագո՛յն Ստուերներ, ձեր աշխարհը մտնել այս արհաւրալից կիսագիշերին՝ հոգիիս արիւնահոս ճրագը ձեռքիս: Գիտեմ, դարձեալ, որ կանխարգելուած է ձեզի՝ խօսիլ, յանուն Խորհուրդին եւ իր գաղտնիքներուն, սա մահկանացու չուառ մարդերուն՝ որ կը ժպրհին ձեր սիրտերէն ծաղիկ մը քաղել: Հրամանագրուած է որ դուք, սա ի գթութիւն միայն, ժպիտ մը ունենաք՝ առաւօտեան լոյսէն առաջ, սուրբերու եւ կիսաստուածներու անչափելի ժպիտը՝ ձեզ կանչող մայրերուն, սիրելիներուն եւ քնարաւոր եղբայրներուն:

Շնորհէն վերջ՝ ձեզի կու գամ ես, ճրագիս եւ խնկամանիս հետ...:

⁂

Աշխարհը ուրիշ է եւ ուրիշ են անոնք: Մուտքը կը բացուի աստուածային երգով մը: Քնարաւոր մըն է, երիտասարդ սեւաչուի եւ թխադանդուր. Հզօր դէմքի մը վրայ՝ արարչական բեղնաւոր ծիծաղ մը՝ որ ծիածանի նման կը կորանայ ծաղէ ի ծագ: Յախճապակուած դալարիք մը ծունկերն ի վեր կը ծովանայ: Առաջին լարը կը հնչէ և, ահա՛ նռներիներու պտղալէտ պարտէզ մըն է որ կը բացուի, սարսռահար եւ լուսաթաթաւ: Աստուածհոն կը ննջէ եւ մարգարէները կը հսկեն: Քնարաւորը նուռ մը կը քամէ ափին մէջ եւ գլխած կը խմէ անոր արիւնը: Ու դեբաղոյն գինով՝ իր պարը կը դառնայ օձապտոյտ շրջագիծի մը վրայ: Դիքերը կը հրճուին եւ Արամազդ իր բարձունքէն «էվոհէ՛, էվոհէ՛» կը փառաձայնէ: Ափրոդիտէ կը մերկանայ եւ Սպանդարամետ մեղքով կը լուսապսակուի: Կը հնչէ երկրորդ լարը, ու, յանկարծ, կը յառնէ պղնձեայ զրահներով մարդերու թափոր մը՝ որ աղաղակելէն կ'անցնի: Կը հնչէ երրորդ լարը եւ ահա՛ այգեստաններէն կ'անցնին նշանած աղջիկները ու առագաստի հարսերը, աղամանդնե՛ր՝ այգիին եւ երկինքին զոյգ կապոյտներուն միջեւ: Կը նուագէ երիտասարդը, եւ մատներէն վար կը թափին մոլորակները՝ խելացնոր թռչուններու պէս, իւրաքանչիւրը իր նուագաւոր դայլայլով եւ համաչափ ու ներդաշնակ սոստոստումներով, իւրաքանչիւրը իր թոյրերու հրաշքը անձրեւելէն անջրպետին մի՛ւս աշխարհներուն: Կանգ կ'առնէ Քնարաւորը, ինծի կը նայի ու կը ժպտի, կը ճանչնամ զինքը, կը մօտենամ, ու իր առջեւ բացուած գիրքին առաջին էջին վրայ կը կարդամ.

-- «Այս վաղաչէջ հոգիին մէջ էր ցեղի մը խորհուրդներուն բովանդակ գեղեցկութիւնը: Ճաճանչ էր առաւօտուն, կրակ էր միջօրէին եւ սէր էր իրիկնամուտին: Ան չմեռաւ երբեք. իր արիւնը Արեւիս տուի, իր մարմինը պղասատաններուս բաշխեցի և իր հոգին արծիւն ըրի երկինքներուս: Մեծ ու ազնուական պարզեւ՝ ըփոփանքին համար մարտիրոս, այլ հրաշալի Ազգին, որ կարմիր ծովերէն կը նաւարկէ եւ իր դաղարի պահերուն՝ աստուածները կը վերանորոգէ: Անիկա զաւակն է այդ Ցեղին»:

Եւ էջը կ'աւարտէր.- «Այս տողերը հրեշտակապետ մը գրեց՝ Դանիէլ Վարուժանի համար...»:

⁂

Դէպի առաջ անտառները կը մռնչեն. գիշեր է. ցայգահովը բարձրադաղակ գոռումներով Տիեզերքի մատեանը կը կարդայ՝ եւ անպարագիծ լռութիւնը կ'ունկնդրէ: Ուրուական մը կայ անտառի մը մէջ. այլակերպ ու անօրինակ ոգի մըն է որ վար կ'առնէ լուսնկան երկինքի առիքէն ու չիջեւփառ ջահի մը պէս ձեռքը բռնած՝ ինքն ալ կը կարդայ լայնածիր մագաղաթի մը վրայ: Առաջին երգը արիւնի գետ մըն է, հեղեղագայր եւ յորձնապտոյտ. իր ալիքներուն մէջ ջախջախուած գանկեր, սղոցուած ոտքեր ու բազուկներ, փետեկտուած իրաններ. եւ այս գեհենական համայնապատկերը լուսաւորուած՝ մահուան երկու աչքերէն արձակուած սեւաթոյր լոյսով մը...:

Երկրորդ երգը հերոսամարտ մըն է, երկու դժնէ լեռներուն կողերուն վրայ --- քաջեր են արիարու եւ հերապանծ --- թշնամիին հետ ծունկ-ծունկի, ռունգք ռունգքի եւ կուրծք կուրծքի: Անկումներ եւ վերապատառ կանգնումներ: Ո՛չ մէկ ճիչ կամ հառաչանք կամ ընկրկում: Մարտնչում եւ դարձեա՛լ ընդհարում: Խուճապահար փախուստ անառնական թշնամիներու: Յետոյ վերելք լեռն ի վեր, յետոյ երգ եւ գառնախորոված եւ գինարբուք:

Երրորդ երգը մեծավայելուչ տօն մըն է. մեծեր ու պզտիկներ, կիներ ու աղջիկներ խօլապար մը կը դառնան. անոնց վերեւ երկնակապոյտը վիթխարի ձագարի մը նման կը խորանայ եւ արեւին լոյսը վար կը հոսի անկէ՝ զանոնք կուլ տալու համար...: Երգերը սանձարձակ են հովերու պէս, սիրտերը բոցավառ են խարոյկներու պէս: Իրիկուն կ'ըլլայ եւ մարդիկ մարխէ ջահեր կը վառեն: Հո՛ս ազատութիւնն է որ կը տօնեն:

Կը վերջացնէ տաղերգակ Ուրուականը. ինծի կը դառնայ եւ իր ջղաձիգ ցուցամատով կը մատնանշէ հսկայաբերձ սօսի մը: Կը մօտենամ ու մեծափառ ծառին կոճղին վրայ -- ճիշդ մարմարներու վրայ քանդակուածի նման - փորագրուած ազատաթեւ տողեր կը տեսնեմ:

Անոնք այսպէս կ'ըսեն.-- «Այստեղ կ'ապրի մթին ու խորհախորհուրդ Ոգի մը որ միայն գիշերները դուրս կ'ելլէ իր տաղերը հոգմերգելու համար: Խորհրդանշանն է անիկա Հայութեան Տառապանքին, Արիւնին ու անոր ճակատագրական փրկութեան: Պիտի ապրի ընդմիշտ եւ պիտի տեւէ, որքան կ'ապրին ու կը տեւեն ցայգերն ու խորհուրդները...»:

Եւ հուսկ տողը կը վերջանար.- «Այս տողերը գրեց Սիամանթոյի համար դիւահար մարդ մը որ ասկէ անցաւ, կէս գիշերին, երբ ո՛չ լուսին եւ ո՛չ ալ աստղեր կային...»:

⁂

Առաւօտեան նրբաշղարշ թեւերուն մէջ վարդ մը բացուած է եւ կ'արտասուէ: Երազը, լազուարթ եւ մերկասարսուռ, կը կորանայ, կը մօտենայ եւ կը համբուրէ զայն. խոտերը նորաբողբոջ ծիլերը եւ նորահարս կակաչները մեզի սո՜ւրբ կարմիրներով կը նային ու կը ծիծաղին: Գիտե՞ք թէ ինչ անցաւ. ոչ ոք պիտի ըսէր. բայց, բանաստեղծ մը եկաւ ու ապրեցաւ հոս եւ անցաւ ասկէ երբ մարդիկ կը քնանային. - Նրբենի սրնգաձայն հոգի մը՝ որ երգեց եւ բնութեան սարսուռները տաւիղներու փոխակերպեց...: Դեռ հոս է անիկա, այդ բանաստեղծը. - կիսաժպի՜տ մը աղբերաթուխ դէմքին, սրտագրաւ ցայտք մը՝ գանգուրներն ի վար, եւ տենդայոյզ երաժշտութիւն մը հասակն ի վեր ու սիրտն ի վար: Մատի շարժում մը միայն եւ լոյսին վրայ պայեր կը պարեն. գլխու հակում մը՝ եւ մշուշներու վրայ Քրիստոսներ կը նկարուին. ակնա՛րկ մը սոսկ՝ եւ ահա՛, կտաւին վրայ «Վաղուան Հայերը» կ'արշաւեն՝ կայծակնացայտ դարշապարներով:

...«Ես կ'անցնիմ ու կ'երթամ, սրտագին ընկեր. բայց կարդա՛ վարդին թերթերուն վրայ», կ'ըսէ մեհենալուռ բանաստեղծը:

-- «Քրմական սրի՜նգ մը, գրուած էր վարդի թերթերուն վրայ, ուր Պանը կը նուագէր, ու երազը, Տեսիլքը եւ Սէրը շուրթ-շուրթի կու գային: Հոգին բագին մըն էր՝ ուր Սիրտը կը ծխար: Եւ ինք առաւօտեան պատարագ մըն էր, ուր Լոյսը՝ արիւն ու կապոյտը՝ նշխար կ'ըլլար իր սկիհին: Ինք ճերմակ էր համակ՝ գոհական գառնուկի մը պէս...»:

Ու վերջի թերթը կ'ըսէր.- «Անոր անունը գիտեն բոլոր ծաղիկները, թիթեռնիկները ու աստղերը. եւ դուն պիտի յուզուիս երբ ըսեմ թէ այս տողերը գրեց վեշտասանամեայ աղջիկ մը՝ Գեղամ Բարսեղեանի համար...»:

⁂

Քաղցրասիւք զարեւանդի մը վերեւ ձայն մը կը մրմնջէր.

-- «Իրիկուան հովիկն եմ ես որ իր հէքեաթը կը պատմէ բարի ու չար անցորդներուն: Իմ վէպս շատ հեռուներէն քաղած եմ չնաշխարհիկ սունկ մը իբրեւ. -Ես իմ թաւշեղէն թեւերովս վարեցի վարդագոյն նաւակը՝ դալկահար սիրուհիին, եւ ես պիտի արծարծեմ դարձեալ գիշերահոս եւ անքուն աչքերը դժբախտ պարմանիներուն, որպէսզի չմրափեն սիրոյ գիշերահարսին անցնելէն առաջ. ու կրկին ես պիտի փրցնեմ ոսկի լեզուն սրնարներու մոմերուն, որպէսզի չաւարտի երբեք պաշտամունքի եւ հեշտանքի սրբամատեանին վերջին էջը...»: Ու հովիկը ըսաւ թէ, ամէն իրիկուն եւ առտու, պառաւ մը երկիւղածօրէն անունը կու տայ այս «Հովին հէքեաթը»ի հեղինակին... Գրիգոր Եսայեանի:

⁂

Հովիւ մը կը կանչէ գիւղի աղբիւրին մօտ.

-- «Գիւղի տղայ մը կար, պարզ ու ջինջ այս աղբերակին ջուրերուն հանգունակ, առոյգ ու ցողալից՝ նունուֆարներու պէս. - խնկամանի կրակ մը ինք՝ քօղածածուկ մատուռին խորանին վրայ... Այլակե՛րպ՝ իր խանդավառութիւններուն մէջ. անհաշիւ ու անկշռելի՝ իր զոհաբերումներուն առեն. հաւատաւոր եւ անվերադարձ՝ իր Աւետարանին բալաձիգ ճամբաներուն վրայ: Ե՛ւ բանաստեղծ եւ ատենախօս եւ գիտուն»:

Հովիւը դեռ կը կանչէ.-- «Անծանօթ էջ մըն է որ կու լայ մթասստուեր անկիւնին մէջ. եւ մելանը սուրբի մը դէմքին պէս կը դալկանայ անոր վրայ, ու տառերը հրեշտակի թեւեր կը հագնին, եւ դուն անոնց տակ կը կարդաս խոնարհ ու ազնիւ ստորագրութիւնը՝ Տիգրան Գասապեանի»:

⁂

Կեցի՛ր այս զմրուխտ դաշտերուն մէջ, ուր հորիզոնը կ'անգայտանայ, ուր բիւրազան երանգներու մէջ հեռաւոր կրկներեւոյթներ իրենց տարօրէն շարժումները կը գծագրեն ու անոնցմով կը խօսին.

-- «Մէկը ունէինք մեզի նախատիպ եւ մեզի հետ. մենք անոր մելամաղձիկ ու անդորրագեղ յուզումները՝ նկարչական նրբագիծերով կ'արտայայտենք. մենք զայն կը պատկերենք յարաշարժ ու անկայուն դաշտանկարներուն վերեւ, ոսկեզօծ ու վէտվէտուն ջուրերու ափերուն եւ գիւղ վերադարձող նախիրներուն ու հօտերուն կոհակաւորումին վրայ: Յետոյ թաքուն սէրերու տեղը գիտենք անտառակներուն եւ թաւուտներուն միջեւ: Մենք ունինք երկու լեզուները մէկ բարբառին. - մէկով արտաշխարհը կը պատմենք, իսկ միւսով ներաշխարհը: Կապոյտ ուլունք մը անմեկնելի յուռութքէն՝ որ անոր էութեան մէջ թաղուած մնաց մարգարտաբեր ոստրէի մը նման...»:

Կրկներեւոյթները կ'երգէին.- «Պահեցէ՛ք յիշատակը անծանօթ գերեզմանին՝ որուն վրայ ցայգերը իրենց աստղատառերով կը գրեն.- Արտաշէս Յարութիւնեան»:

⁂

Գանգրահեր չարժանկա՛ր, կա՛նգ առ գարնանային կածաններուն վրայ և պատմէ՛ մեզի քու սրտագրաւ պատմութիւնդ: Գիտենք որ մեզի ծանօթ ես եւ, տակաւին, չես աւարտած հեւիհեւ վրձիդ՝ լուսնին ու արեւին տակ, եւ դալարաւէտ հովանոցակներուն ներքեւ:

Ես ոսկեվանդակ մը ունիմ մէջը արտօսրաշիթ դեղձանիկով, ու դեղձանիկս կ'երգէր ու վանդակս կը ճօճէր կտուրիս ստուերին մէջ. օ՜, ամէն կին վեր կը նայէր, ամէն մոռցուած կամ «չհասկցուած» կը սփոփուէր վայրկեան մը իմ երդիքիս տակ: Կտոր մը ճերմակ հաց կը ստանար մուրացիկը եւ բաժակ մը գինի՝ յոգնատանջ պանդուխտը: Ես լռեցուցի դեղձանիկս՝ երբ արիւն տեսայ, ու քնարս Ցաւին մռունչէն փշրուեցաւ...»:

Գանգրահեր չարժանկա՛ր, ի՞նչ է անունդ. - «Անունս, երգեցիք քառավանկ մը միայն.- Ռուբէն Սեւակ»:

⁂

Դարաստանին մէջ ո՞վ է սա սպիտակազգեստ կինը որ ընկողմանած՝ իր առաձիգ ու երենոսէ ակնարկներով կը սուզուի հանդիպակաց ծովին գիրկը: Ի՞նչ կը նուագեն այդ ակնարկները որոնք թերաթուիչ թիթեռներու պէս կը տարտղնին բանաստեղծ քոյր-հոգիներուն մէջ.

-- «Մենք թէպէտ օտար թեւեր ունինք, կ'երգեն այդ ակնարկները, սակայն իմաստը խորապէս հայեցի է ու արեւելեան, որովհետեւ մեր հեռափախուստ փափկութիւնը կու գայ քերթողներու վսեմ ծննդավայրէն, եւ մեր թոյրը ու բոյրը կը ծնին Հայաստանի որդան կարմիրէն եւ վայրի ծոթորներէն»:

Ու դարաստանին կինը ծովուն կը նետէր իր գաղտնիքը ու կը փսփսար.- «Քնքո՛յշ էր իմ բանաստեղծս՝ ծովին փրփուրներուն պէս, տժգոյն էր անիկա՝ իմ այտերուս պէս, եւ անգայտ էր ծաղիկներու հոգիին ու վերջալոյսի շամանդաղներուն նման. պահեցէ՛ք, նաեւ, Արմէն Տօրեանի գողտրիկ անունը»:

Պահեցէ՛ք, պահեցէ՛ք անոնց բոլորին մեծ ու ազնիւ անունները ձեր սրտերուն մէջ՝ իբրեւ ամէնէն նուիրական եւ երկնահունչ արձագանգները, որ երբեք ծնած ըլլան մեր անցեալ ու ներկայ կեանքի խորհուրդներէն:

Կը վերադառնամ եղերամահ մեռեալներու աշխարհէն հոգիիս ճրագը ձեռքիս. բայց կը զգամ որ ճրագիս բոցը կը հեծեծէ աներեւոյթ սիրելի ստուերներու ետեւէն, եւ ես կը դողդոջեմ անոնց կարօտէն, - զմայլադին եւ անդրաչու բաղեղ՝ որ ինծի կը պլլուի. ու կ'այրիմ անոնց համբոյրին կրակէն՝ որ խունկ առ խունկ գլխս իրենց կը վերացնէ...:

ԱՀԱՐՈՆ

իրարու ետեւ, ծեծի եւ տանջանքի տակ կիսամեռ մարմիններ՝ խեղդակապով անարգուած...

Այդ նոյն նայուածքի պահուն Խարբերդն է որ կ'արիւնի իր պայտուած կամ բանտին մէջ հրկիզուած քաջերով: Կամ խաւարակուռ Տիգրանակերտը, որուն ներքին արիւնը անբաւական նկատուեցաւ հրէշներուն ծիծաղը հրահրելու համար, ու հարկ եղաւ որ Պոլսէն ու գաւառներէն պատանդներ տարուին մորթոտուելու: - Վան, Բաղէշ, Կարին - Իչխան, Սօլաքեան, Յոխիկեան, Մարալ, Ստեփանեան, - յետոյ Երզնկա, Եւդոկիա, Ամասիա, Եոզկատ, Ատանա - դժբա՛խտ եւ միամիտ վահագն - Ուրֆա, Մարաշ, - բայց կը բաւէ: Կացին, մանգաղ, աքցան, հրաշէկ երկաթ, հալած կապար, կախաղան, ահա՛ պատմութիւնը բոլորին: Համարձակեցէք յիշել անունները բոլորին, յեղափոխական, մտաւորական, առաջնորդ կամ ուսուցիչ, արհեստաւոր կամ վաճառական, յիշեցէք բոլորը, եւ տանջանքի ու մահացման ինչ ձեւ որ կրնաք նկարագրել, եւ կ'ունենանք աղօտ պատկեր մը...

Այս «նախնական» գործողութիւններէն յետոյ էր որ համարձակեցան ընթացք տալ բուն ծրագրին՝ արմատախիլ բնաջնջման: Այդ եղաւ լրումը տարիներով ուսումնասիրուած, պաղարիւն գիտակցութեամբ պատրաստուած նուիրական պատերազմին, որով պիտի խայտար Մարգարէի հոգին, որուն կը հովանաւորէր Ալլահը: Ու յաջողեցան: Սպառազէն հրոսախումբեր՝ մանուկներու եւ կիներու ճամբուն վրայ, հրացանը պատրաստ նշանի կեցած զինւորներ եւ գիւղացիներ՝ երկ - երկու, չորս - չորս իրարու կապուած այրերու դիմաց: Յետոյ գետ, անապատ, անօթութիւն, հիւանդութիւն:

Յաջողեցան, բայց անմեռ մնաց կարմիր ծիծաղը:

Եւ մենք աւելի ուժգին կը խնդանք այսօր: Անոնք որ երէկ արեան ճապաղիքներուն մէջէն խրոխտ արհամարհանքով մը իրենց դերը վերջացուցին աշխարհի մէջ, անոնք վերջին թրթիռ մը, ժպիտ մը ունեցան լաւագոյն օրերու երազով: Իսկ այդ երազին իրականացման կէս ճամբուն վրայ, մենք այսպէս հզօր ու շքեղ ցնորքներ է որ կը հիւսենք այժմ:

Անոնք որ երէկ ազատագրութեան եւ վերածնութեան շունչը կը պտըտցնէին քաղաքներու մէջ, դաշտերու եւ սարերու տարածութեան վրայ, անոնք մեզի կտակեցին ամէնէն թանկագին ժառանգութիւնը: - Ազատութիւն եւ Անկախ Հայրենիք: Բայց միանգամայն թողուցին գերագոյն պարտքը. կամք եւ կռիւ՝ այդ նուաճումները պահպանելու եւ զարգացնելու համար:

Հ.

Տիկին Սիրան Զատիկեան (ծնեալ՝ Մաճառեան),
Պ. Ռոստոմ Զատիկեան եւ Տիկին Ժոզէթ Փերոնն,
Տէր եւ Տիկին Գլօտ եւ Զապէլ Փարէ,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, եղբօր, տագրոջ՝

ԱԶԱՏ ԶԱՏԻԿԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 19-ին, 47 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ապրիլ 25-ին ժամը 11-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իվրի Փարիզիէնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Տիկին Հերմինէ Աճէմեան,
Պ. Ժան - Գլօտ Աճէմեան,
Տէր եւ Տիկին Տընի Պերեզիա,
Տիկին Գոհար Սանոյեան,
Տէր եւ Տիկին Վարուժան Սանոյեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, քեռայրին եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԱՃԷՄԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 19-ին, 83 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ապրիլ 25-ին, ժամը 14-ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցին

31-33, rue Saint-Just, Arnouville

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Տէօյլ - լա - Պառի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆԻՍ. - Փոխան ծաղկեփսակի, Տիկին Սիրվարդ Կէտիկեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Օր. Հերմինէ Միսաքեանի եւ Տիկին Ատրինէ Միսաքեանի մահուան առթիւ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. - Տիկին Նուարդ Գույումճեան, զաւակներն ու թոռները 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝ Յակոբ Գոյումճեանի մահուան 16-րդ տարելիցին առթիւ։

Հրաչեայ Տէր - Անդրէասեանի յիշատակին, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի ընկերուհիները ցաւակցութիւններ կը յայտնեն ընկերուհի Էլիզ Տուրնաեանի քոյրերուն, եղբօր եւ ազգականներուն իրենց հօր՝ Պր. Նշան Կօշկարեանի մահուան առթիւ։

FRANCE 3

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԱՅՑԱԳԻՐ

Կիրակի, Ապրիլ 23, ժամը 19 / 20-ի լուրերու ընթացքին հայկ. անդրադարձ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Dîner Dansant

La Croix Bleue des Arméniens de France, section « *A s t r i g* » d'Arnouville-lès-Gonesse / Gonesse / Sarcelles / Villiers-le-Bel organise un *D I N E R D A N S A N T* le Samedi 6 Mai à l'espace «*Charles Aznavour*» (Arnouville) avec la participation du chanteur HAGOP MALDJIAN accompagné de son orchestre *NAïRI*. Le dîner sera préparé par le restaurateur Jano le Hay d'Alfortville.

Pour tout renseignement/réservation : Tél. : 39 85 93 40 / 39 85 29 71.

Sortie touristique

La Croix Bleue des Arméniens de France, section «*A g n o u n i*» d'Asnières organise une sortie touristique en autocar à REIMS et EPERNAY, le Lundi 8 Mai.

Départ: 7h30 — Place de l'Hôtel de Ville, Asnières.

- *Matin Reims:* Visite guidée de la Cathédrale et de la Vieille Ville.
- *Déjeuner* à Reims.
- *Après midi Epernay:* Circuit en petit train dans les caves avec présentation audio de la fabricatoin de champagne. Dégustation.

Contacter Mesdames :

— Danoux	42 - 42 - 85 - 87;
— Gourdikian	39 - 82 - 65 - 91;
— Terzian	43 - 33 - 88 - 93.

Participation : 260 *F*.

HAMASKAïNE — PARIS
et
Le Comité de Défense
de la Cause Arménienne
vous invitent
à la présentation du livre :

Autopsie du Génocide Arménien

Entre l'Empire ottoman
et les grandes puissances
de
VAHAKN DADRIAN
avec projection de diapositives
La présentation sera animée par
Gérard CHALIAND
le Vendredi 28 Avril à 20 h 30
Salle Zarouhie et Dikran Démirian
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, Paris 9e (M° Cadet)
Tél. : 48. 24. 63. 89.
— Entrée libre —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղը Մայրերու Օրուան առթիւ, կը կազմակերպէ օթօքարով պտոյտ մը Մայիս 20, դէպի Պէնտօրի կղզին
Ile de Bendor
Մանրամասնութիւնները յետագային։

(Շար. Ա. էջէն)

Պոթոն (Միշէլ Նուարի փեսան) 4 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ (2-ը՝ յետաձգումով) եւ 2 միլիոն ֆրանք տուգանքի։ Աները՝ Միշէլ Նուար, Լիոնի քաղաքապետ, ինչպէս նաեւ Գաննի քաղաքապետը՝ Մուիյօ 15 ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցան (յետաձգումով) եւ հինգ տարուան համար ընտրելի չեն։ Թէ-էֆ - 1-ի Փաթրիք Փուավր - տ'Արվորն ալ 15 ամիս բանտարկութեան (յետաձըգումով) եւ 200 հազար ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցաւ։ Այս վերջինները վերաքննութեան կը դիմեն։ Միշէլ Նուար անընդունելի կը գտնէ պատիժը, մանաւանդ որ թեկնածու է Թաղապետական ընտրութեանց։

200.000 ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐ գործադուլի դիմած են Թուրքիոյ մէջ, Ապրիլ 20-ին, եւ Անգարա ու Պոլիս ցոյցեր ալ ըրած գործադուլի իրաւունքի օրինաւոր ճանաչում եւ աշխատավարձքի յաւելում պահանջելով։ Դրամական Միջազգային Հիմնարկին դէմ լոզունգներ ալ արձակած են։ Սենտիքաներու բանբերը յայտարարած է որ կառավարութիւնը կ'ըսէ թէ անկարող է յաւելում ընելու եւ անդին տարին ութ միլիառ տոլար կը ծախսէ Քիւրտերու դէմ իր «աղտոտ պատերազմին» համար։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԱՔԻ Քիւրտերու վիճակը շատ գէշ է եւ սկսեր է «մտահոգել» մարդասիրական կազմակերպութիւնները։ Թուրք զինուորներու հետ բախումները եւ միջադէպերը չեն դադրիր, ոչ ալ անշուշտ ցոհերը։ Ցարդ 24 բնակիչ սպաննուած է, ութ՝ անհետացած, 51 գիւղակները պարպուած, 15.300 բնակիչ տեղահան եղած, 31 տուներ ալ քարուքանդ եղած կամ հըրդեհուած են։

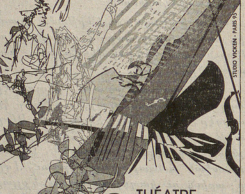
Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

CONCERT SPECTACLE

CROIX-BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE
SECTION TER TAVTIAN DE CHAVILLE 1935 -1995

LE SAMEDI 6 MAI 1995
À 20H30

QUATUOR ANI
ENSEMBLE DE MUSIQUE ARMÉNIENNE
KÉRAM
TROUPE DE DANSE AKHTAMAR
COMPAGNIE RICHARD MOURADIAN
VICKEN

THÉATRE
"ATRIUM"
À CHAVILLE

3 BIS PARVIS R.SCHUMAN
885 AV R.SALENGRO - 92370 CHAVILLE
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS AU (1) 47 50 29 04

A l'occasion du 80ème anniversaire
du génocide arménien de 1915
l'AMBASSADE
DE LA REPUBLIQUE
D'ARMENIE
présente
Gérald PAPASIAN
& Nora ARMANI
dans un spectacle de leur création :

le chant d'Ararat

le Mardi 25 Avril à 20 heures
à l'auditorium St-Germain
4, rue Félibien, Paris 6e
Pour tous renseignements :
Tél. : 53. 76. 09. 93.

LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE

recherche

pour son Centre de Vacances
de Bellefontaine

Juillet et Août 1995

- DIRECTEURS diplômés et Assistants;
- ASSISTANTS SANITAIRES, Médecins, Etudiants en année de médecine, Infirmiers;
- CUISINIERS et aides Cuisiniers;
- HOMME D'ENTRETIEN possédant le permis de conduire.

Ecrire :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB - *Marseille*

COLONIE

l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche pour sa *Colonie de Vacances* de Juillet 95, des ANIMATEURS DIPLOMES de BAFA.

Pour toute candidature envoyer un C.V. avec photo à :

l'U.G.A.B. - *Colonie*
327, Boulevard Michelet
13009 MARSEILLE
Tél. : 91. 22. 10. 45.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

— MARSEILLE —

Exposition Photos

RAJAK OHANIAN
« Portrait d'une ville »
CHICAGO
1987 — 1989

Placée sous la présidence d'honneur de :
— Mme *Maryline Vigouroux*, Présidente déléguée de l'Espace Mode
— *M. Jackson Mac Donnald*, Consul Général des Etats-Unis

Tour du Roy René
(Fort St-Jean)
Quai des Belges — Marseille
Exposition du 8 au 29 Avril
Tous les jours de 13h à 19h, sauf le lundi

Organisée par
La MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը Յունուար, Փետրուար, Մարտ 1995-ի ընթացքին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Պր. Ժան Փելըթիէ 9.996 Ֆր., Պր. Անտրէ Սքիթրի 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորոսեան 1.000 Ֆր., Պր. Վաղինակ Միսաքեան 3.000 Ֆր., Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 400 Ֆր., Օր. Մարի Պօյաճեան 400, Տէր եւ Տիկին Շարլոթ 200 Ֆր., Տիկին Ժոզէթ - Ռասին Զաքալեան 800 Ֆր., Օր. Սօնա Բաբելեան 500 Ֆր.։

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Գառնիկ Պասմաճեանի մահուան առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Տիկին Պասմաճեան եւ զաւակները, Տիկին Ալիս Յովսէփեան 100-ական ֆրանք, Գինտէրեան ընտանիք 200 Ֆր.։

Շնորհք Պատրիարքի հոգեհանգստեան առթիւ Պր. Տիգրան Ղազարեան 200 Ֆր.։

Gala Artistique

de l'ASSOCIATION MACHTOTZ
avec le concours de l'A.C.O.A.

« C A M A R A D E »
PANTCHOUNI A DZABELVAR
pièce satirique de Yervant ODIAN
à l'occasion du 125e anniversaire
de sa naissance
scénario et mise en scène de
GERALD PAPASIAN
décor: Joseph GOSTANTINIAN
La Chorale *D a r o n* chante KOMITAS
à l'occasion du 125e anniversaire
de sa naissance

R E C I T A L P O E T I Q U E
Invitée d'Arménie
IRINA MEGUERDITCHIAN
ARDACHES V O S K A N I A N
NORA A R M A N I
& GERALD P A P A S I A N
le Jeudi 4 Mai à 20 heures 15
l'Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
13, rue Danton, M° Mairie d'Issy
Réservations au:
(1) 47 50 97 51 / (1) 30 24 73 67
(1) 48 41 49 37.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Վարժարանի Մանկապարտէզի ցանկապատին կառուցման եւ զատավայրի կարգաւորման ծախքերուն մասնակցած են՝

Տէր եւ Տիկին Շնորհոքեան 5.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պարկուտեան 5.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փօյրազ 2.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կրիկորեան, Տոքթոր Վ. Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Սանսոնէթթի, Թրիքօ Մէկ 1.000-ական Ֆր., Պր. Սապունճեան 1.500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէմիրճեան 1.000 Ֆր., Տիկին Աննա Զրրաշեան, Պր. Տիգրան Զրրաշեան, Պր. Երամեան, Պր. Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Ետիգարտաշեան 500-ական Ֆր., Տիկին Ժանէթ Մանուտեան, Տէր եւ Տիկին Խորէն Զարդարեան 300-ական Ֆր., Տիկին Սիրարփի Պէքուրեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Պէքուրեան, Տէր եւ Տիկին Գլօտ Տիթրիխ 200-ական Ֆր.։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 25
MARDI
25 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·578

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69e ANNEE — N° 18.578

ԱՊՐԻԼ 24-Ի ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

1995 թուականի Ապրիլի 24-ին լրանում է մարդկութեան դէմ գործուած ոճրագործութիւններից մէկի՝ Հայոց ցեղասպանութեան 80 տարին: Օսմանեան կայսրութեան իշխանութիւնների կողմից պետականօրէն ծրագրուած եղեռնագործութեան զոհ դարձան իրենց բնօրրան պատմական հայրենիքում եւ Օսմանեան կայսրութեան այլ վայրերում ապրող աւելի քան մէկ եւ կէս միլիոն Հայեր, իսկ մնացածը տարագրուեց՝ սփռուելով աշխարհով մէկ:

Հայոց ցեղասպանութիւնը դարձաւ ոչ միայն հայ ժողովրդի պատմութեան մեծագոյն ողբերգութիւնը, այլեւ մեծապետական վայրագութեան խորհրդանիշ, հնչեցնելով տագնապի ահազանգ մարդկութեանը՝ Ոչ ասելու ցեղասպանութեանը, կանխելու ռասայական կամ էթնիկական ատելութեան ցանկացած դրսեւորում:

Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը երախտագիտութեան խօսք է յղում այն երկրների իշխանութիւններին, խորհրդարաններին, քաղաքական, հասարակական կազմակերպութիւններին եւ գործիչներին, մտաւորականութեան ներկայացուցիչներին, բոլոր նրանց, ովքեր, հաւատարիմ մնալով համամարդկային արժէքներին եւ միջազգայնօրէն ընդունուած նորմերին, իրենց բողոքի ձայնն են բարձրացնում՝ դատապարտելով Հայոց ցեղասպանութիւնը, սատարելով նրա միջազգային ճանաչմանը:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը առանձնապէս կարեւորում է Եւրոպայի Խորհրդարանի եւ Ռուսաստանի Պետական Դումայի ընդունած փաստաթղթերը, որոնցմով ճանաչուեց Արեւմտեան Հայաստանում հայ ժողովրդի դէմ իրագործուած ոճիրը որպէս ցեղասպանութիւն եւ դատապարտուեց այն:

Այժմ, այդ ոճրագործութիւնից 80 տարի անց, երբ Հայաստանի Հանրապետութիւնը աշխարհասփիւռ Հայերի հետ նշում է սգոյ այս տարելիցը, ի յարգանս անմեղ զոհերի յիշատակի, ի պաշտպանութիւն պատմական ճշմարտութեան, Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը՝ առաջնորդուելով նմանօրինակ ոճիրների կանխարգելման մտահոգութեամբ, իր հաստատակամութիւնն է յայտնում հասնելու 1915 թուականի Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչմանն ու դատապարտմանը:

21 Ապրիլ, 1995 թ·

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ 80-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

Հայկական ցեղասպանութեան 80-ամեակին առիթով, Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը անդրադառնալէ յետոյ «Թուրքիոյ մէջ 1915-ին տեղի ունեցած մէկ ու կէս միլիոն Հայերու ողբերգական ջարդին եւ իրենց պատմական հայրենիքէն շուրջ կէս միլիոն Հայերու տեղահանութեան,» կարեւորութեամբ կ'ընդգծէ թէ «իրապաշտական ճանաչումը նման դէպքերուն կենսական է, որպէսզի անոնք ծնունդ չտան վրէժխնդրութեան եւ թէ յիշելով հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, ուրիշ ժողովուրդներու խընայուի նման ճակատագիր մը»: Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը նաեւ կը յիշեցնէ թէ Սփիւռքին մէջ հայ ժողովուրդին գոյութիւնը շօշափելի օրինակ մըն է տեղահան եղած ժողովուրդի մը, որ կը շարունակէ գոյատեւել: Վերջապէս, Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը հայ ժողովուրդին դա-

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ
Ա· ՇՐՋԱՆ

ԱՆԱԿՆԿԱԼԸ՝ ԳԼՈՒԽԸ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԺՈՍՓԷՆ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ՇԻՐԱՔ ԿԱՄ ԺՈՍՓԷՆ

ՋԳԱԼԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԻ

Նախ տանք լոր թեկնածուներուն ստացած ձայներու համեմատութիւնը նախքան կարգ մը խորհրդածութիւններ ընելը:

Լ· ԺՈՍՓԷՆ	23,24%
Ժ· ՇԻՐԱՔ	20,64%
Է· ՊԱԼԱՏԻՒՐ	18,54%
Ժ·-Մ· ԼԸ ՓԷՆ	15,10%
Ռ· ՀԻՒ	8,70%
Ա· ԼԱԿԻՅԷ	5,30%
Ֆ· ՏԸ ՎԻԼԻԷ	4,80%
Տ· ՎՈՒԱՆԷ	3,30%
Ժ· ՇԸՄԻՆԱՏ	0,27%

Առաջին հաստատումը զոր կարելի է ընել կը վերաբերի հարցախոյզերու կոպիտ սխալներուն: Քանիցս գրած էինք այս մասին եւ առնուազն զարմանալի է որ քաղաքական դէմքերը, մանաւանդ թեկնածուները կը տարուին անոնց արդիւնքներէն եւ ըստ այնմ կը գործեն: Իբրեւ արդարացում, այսօր ալ այդ սխալները հետեւանքը կը նկատեն այն 30%-ին, որ մինչեւ վերջին օրերը որոշում չէր տուած: Անակնկալը ուրեմն կը վերաբերի Լ· Ժոսփէնի: Ոչ ոք կրնար նախատեսել որ առաջին դիրքի վրայ կը հասնի: Շատ նեղ է Շիրաքի եւ Պալատիւրի տարբերութիւնը, բայց եւ այնպէս Պալատիւր անմիջական ելոյթով մը ընդունեցաւ իր պարտութիւնը եւ հրաւիրեց իրեն կողմնակիցները որ իրեն պէս՝ Շիրաքի տան իրենց քուէն: Շատ յատկանշական է Ժ·-Մ· Լը Փէնի յառաջխաղացութիւնը. երբեք այս արդիւնքին չէր հասած եւ հետեւանք է այն ծանր մթնոլորտին որ կը տիրէ երկրին մէջ: Բաւական վըստահաբար կ'ըլլար եթէ «մրցակից» թեկնածու մը եղած չըլլար յանձին Ֆ· տը Վիլիէի եւ անոր ձայներն ալ ունենար: Այս վերջինը շատ յուսախաբ է: Համայնավարները թեթեւ յառաջխաղացում մը ունին, Ա· Լակիյէ կը կրկնապատկէ իր ձայները: Այս ամբողջը կը փաստէ որ ժողովուրդը առաւելաբար բողոքի քուէ մը տուաւ: Ձեռնպահութիւնը 20,3% էր: Յատկանշական է նաեւ որ աջ եւ ծայրայեղ աջ ձայներու 60%-ը կը ստանան:

Ներկայիս դէմ առ դէմ են Ժոսփէն եւ Շիրաք:

տը կը նկատէ մարդկային իրաւանց եւ արդարութեան հարց եւ իր զօրակցութիւնը կը յայտնէ հայ ժողովուրդին:

Ապրիլեան 80-ամեակին առթիւ կան անշուշտ այլ բազմաթիւ յայտարարութիւններ: Գրած էինք թէ նախագահ Լ· Տէր-Պետրոսեան ելոյթ մը ունեցած է ցեղասպանութեան նուիրուած գիտաժողովին: Այդ ելոյթը կը հրատարակենք առանձին, աւելի վերջի ձգելով անդրադարձը հոն արծարծուած կարգ մը տեսակէտներու շուրջ:

Նախագահ Գլինթըն յայտարարութիւն մը ըրած է Ապրիլ 22-ին, ուր կ'ըսէ թէ Հայերու կողքին է այս ութսուներորդ տարելիցին առթիւ, որ կ'ոգեկոչէ «Օսմանեան կայսրութեան վերջին տարիներու ջարդերուն զոհ գացած Հայերու յիշատակը»:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE» (23/24 Avril)

Indestructibles Arméniens

«TOUT CELA, C'EST LA FAUTE A MEKHITAR»

Վերոյիշեալ երկդիմի խորագրին տակ Ժան-Փիէր Փերոնսէլ-Հիւկոզ յօդուած մը ստորագրած է Մոնտի մէջ որ ամբողջ էջ մը կը գրաւէ: Առաջին տողը՝ «Այս ամբողջը Մխիթարի յանցանքն է» երգիծական բնոյթ մը կուտայ գրութեան, կապելով ֆրանսական ծանօթ ասացուածքը՝ «C'est la faute à Rousseau», նիւթի մը շուրջ որ երգիծականի առիթ պէտք չէ տայ: Յօդուածագիրը ծանօթ է (ինք է որ հեղինակն էր Պերնար Լէուիսի հետ հարցազրոյցին, ապա՝ Անահիտ Տէր-Մինասեանի եւ Գլօտ Մութաֆեանի իբրեւ պատասխան առաջինին, ինչ որ քիչ մը ծուղակի բնոյթ ունէր: Այդ երկրորդ հարցազրոյցը պէտք է կատարէր Ֆրանսացիի մը հետ, որպէսզի չամբաստանուէր «հայկական տարբերակ»ի բանաձեւումը) եւ այս երկար յօդուածով կը ջանայ խօսիլ ցեղասպանութեան մասին: Սկիզբը, ուրկէ՛ ուր, յանցանքին աղբիւրը կը վերագրէ Մխիթար Աբբահօր որ ծնունդ տըւեր է Մխիթարիզմի մը 1700-ական թուականներէն եւ հետեւանքները հասեր են մինչեւ 1915···: Պէտք է ըսել թէ խուսական «գիւտ» մըն է, il fallait y penser···: Մասնաւոր չենք ծանրանար այս երկար եւ երկդիմի գրութեան վրայ որ պատկերն իսկ է յօդուածին հեղինակին նոյնքան երկդիմի նկարագրին:

«LA CROIX» (22 Avril)

LES 80 ANS DU GENOCIDE DES ARMENIENS

Գլօտ Մութաֆեան վերոյիշեալ խորագրով յօդուած մը ստորագրած է, ուր զարմանք կը յայտնէ որ Թալաաթ յուշարձանի մը արժանացած ըլլայ «Նահատակաց բլուր»ին վրայ:

«LE FIGARO» (24 Avril)

GENOCIDE ARMENIEN : UNE RESCAPEE TEMOIGNE

Ալեքսանտրին Պուկյէ հարցազրոյց մը կատարած է Տիկին Զեփիւռ Մեծպահքեանի հետ (այժմ Կոնէսի հանգստեան տունը) որպէս վերապրող մը ջարդերէն: Գլուխը, ներածականով մը կը խօսուի ցեղասպանութեան եւ փարիզեան հանդիսութեանց յայտագրին մասին, ապա կը բացատրուի Ապրիլ 24-ի թուականին խորհրդանշական բնոյթը (զանգուածային ձերբակալութիւնը Պոլսոյ մտաւորականութեան): Կը յիշուի որ Ռուսաստան առաջին երկիրն է որու Խորհրդարանը ճանչցաւ ու դատապարտեց ցեղասպանութիւնը: Մնացեալը այն նկարագրութիւնն է զոր կ'ընէ Տիկին Մեծպահքեան, որ այժմ 93 տարեկան է: Պատմութիւն մը, որ պատմութիւնն է ամբողջ ապրիլեան սերունդին:

«LE PARISIEN» (24 Avril)

NE JAMAIS OUBLIER LE GENOCIDE ARMENIEN

Այս խորագրով կարճ գրութիւն մը լոյս տեսած է թերթին մէջ, որ առաւելաբար կ'արձագանգէ նոյն օրուան փարիզեան զանազան հանդիսութեանց:

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎԸ

Հայ Դատի Յանձնախումբը հանրաժողով մը կազմակերպած էր, Ուրբաթ, Ապրիլ 21-ին, նախագահական ընտրութեան առթիւ: Պատրաստուած էին չորս հարցումներ եւ այդ հարցումներուն պատասխանելու հրաւիրուած էին չորս թեկնածուներու ներկայացուցիչները. Պալատիւրի կողմէ՝ Փաթրիք Տէվէճեան, Ժոսփէնի կողմէ՝ Փիէր Կիտոնի, Հիւի կողմէ՝ Փօլ Մերսիէքա: Վերջին պահուն Փիէր Լըլուշ յայտնած էր թէ անձնական պատճառնե-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻԵՒ ՀԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ ՏՈՒԵՐ Է ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ԲԱՑՈՒՄԻՆ

Ինչպէս արդէն անդրադարձանք, Թուրքիոյ վարչապետին Միացեալ - Նահանգներ այցելութեան օրակարգի հիմնական նիւթերէն էր հայեւթուրք յարաբերութիւններու ներկայիս պարզած պատկերը: Այս մասին Թուրք մամուլը հաղորդած էր թէ նախքան Գլինթընի կողմէ հարցին արծարծումը, Թ· Չիլլէր յայտարարած էր թէ հրահանգած է բանալ Հայաստանի օդային ճամբան, բարիկամեցողութեան նպատակով: Այս մասին Ապրիլ 21-ի «Միլլիյէթ»ը կը հաղորդէր, որ Միացեալ - Նահանգներու նախագահին հետ ունեցած տեսակցութենէն, եւք Թուրքիոյ վարչապետը մամուլի ներկայացուցիչներուն յայտնած է որ այս որոշումը ինք շատ աւելի կանուխէն տուած էր եւ վերջերս Բաքու կատարած այցելութեան առթիւ ալ զայն հաղորդած էր Ալիեւի, որ իր հաւանութիւնը ընծայած էր:

Ապրիլ 21-ի «Միլլիյէթ»ին մէջ նոյն հարցին կ'անդրադառնայ նաեւ Թահա Աքեոլ: Թուրք լրագրողը յիշատակելէ եւք դէպքերու վերջին զարգացումները, կողմերու ակնկալութիւնները եւ մանաւանդ «Թուրքիոյ, առանց որեւէ նախապայմանի, Հայաստանի օդային ճամբան բանալով կատարած զիջումին» շնորհիւ յուսալի դարձած աւելի մեղմ ու հաշտ մթնոլորտը, կ'ըսէ թէ բարենպաստ պայմաններ կը ստեղծուին խաղաղութեան համար: Ան, այս բոլորին վրայ կ'աւելցնէ նաեւ ինչ - ինչ աղբիւրներէ քաղած տեղեկութիւն մը, ըստ որուն Ապրիլ 24-ը այս տարի համեմատաբար տժգոյն կերպով կ'ոգեկոչուի Երեւանի մէջ, ինչ որ Թահա Աքեոլի կարծիքով Լ· Տէր - Պետրոսեանի չափաւոր քաղաքականութեան յայտաբարն է: Կը յիշէ նաեւ որ Թուրքիոյ ազգ· տօնին Ապրիլ 23-ի տօնակատարութեանց Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի Խորհրդարաններու նախագահներուն ներկայութիւնը թերեւս առիթ պիտի ընծայէ երրեակ բանակցութիւններ կազմակերպելու: Եզրափակելու համար, լրագրողը կ'ըսէ թէ յոյսեր ներշնչող այսպիսի պայմաններու մէջ շա՛տ անտեղի պիտի ըլլար Գլինթընի կողմէ ցեղասպանութեան ոգեկոչումը, նոյնիսկ եթէ անոր ելոյթը «թեթեւցուած» ձեւով ըլլար, (քանի որ Անգարա տեղեկացած էր թէ Միացեալ - Նահանգներու նախագահը պիտի արտասանէր ցեղասպանութիւն բառը առանց խնդրոյ առարկայ ընելու Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը):

— ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 80-ԱՄԵԱԿ —

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՊՈՒԼԿԱՐ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԼՈՅՍԻՆ ՏԱԿ

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

Պուլկարիոյ մէջ համայնավար բռնատիրական վարչակարգի տապալումէն վերջ ժողովրդավար իշխանութեան հաստատումով վարչակարգը սկսաւ ընթանալ ազատ կեանքի, շուկայական տնտեսութեան, խղճի, խօսքի ու մամուլի անկաշկանդ ազատութեան պայմաններուն տակ: Բարենպաստ մթնոլորտը՝ ձերբազատ անցեալի վախի ու հետապնդման ուրուականէն, հնարաւորութիւնը ընծայեց բանալ վարագոյրը այնպիսի հոգեւոր ու մշակութային - պատմական բնագաւառի մէջ, ինչպիսին են քաղաքական արխիւային նիւթերը՝ առնչուած նաեւ Հայկական Ցեղասպանութեան հետ: Ազգային անբուժելի ողբերգութիւն մը, որ ապրեցաւ Արեւմտա-հայութիւնը 1915 - 1918 թուականի միջեւ Երիտ Թուրքիոյ կառավարութեան հայաջինջ քաղաքականութեան պատճառով:

Մեզի առիթ տրուեցաւ պուլկարական պետական կեդրոնական արխիւի մէջ այդ ուղղութեամբ պրպտումներ կատարել եւ մեզի համար յուզիչ յայտնութիւն մը եղան այն բազմազան դիւանագիտական փաստաթուղթերը, զորս յղած են պուլկարական կառավարութեան Պուլկարիոյ տարբեր դիւանագէտներ, գործի ու պաշտօնի կոչուած Թուրքիոյ մէջ: Ցատկանըշականը այն է, որ Պուլկարիա, հակառակ որ Թուրքիոյ դաշնակից էր Ա. Համաշխարհային պատերազմին, անոր դիւանագէտները ու կառավարութիւնը ոչ միայն ցաւակցական վերաբերում ցուցաբերած են, այլեւ գործօն կերպով փորձած են միջամտել, որպէսզի ձեւով մը կարենան կասեցնել երիտթուրքերու իշխանութեան կողմէ գիտակցուած ու կազմակերպուած ցանդուածային բնաջնջումը մեր ազգի արեւմտեան հատուածին դէմ:

Նախ եւ առաջ Հայութեան պաշտպան պուլկար հոյլին մէջ աչքի կը զարնէ Կ. Պոլսոյ մէջ Լիազօր - նախարար տոքթոր Նիքոլա Քոլուշեվ, որ ծածկագիր հեռագիրներով ու տեղեկանքներով պուլկար կառավարութեան կը տեղեկացնէ թրքական ջարդարար քաղաքականութեան կործանարար արդիւնքները հայութեան համար եւ վարչապետ տոքթոր Վասիլ Ռատոսլաւովէն կը հայցէ ազդու միջամըտութիւն ի նպաստ կոտորածի ենթարկուող արեւմտահայութեան: Արխիւային ամէն մէկ միաւորի մէջ կը զգացուի այդ ազնիւ պուլկար դիւանագէտին մտավախութիւնը թէ՝ ամբողջ ազգ մը բնաջինջ կը դառնայ քրիստոնեայ քաղաքակիրթ աշխարհի աչքերուն առջեւ եւ կարելին ի գործ կը դնէ Հայերուն համար օգուտ մը բերած ըլլալու միտումով:

Մտադրութիւն չունինք վերլուծման ենթարկելու եւ եզրակացութիւններ ընելու պուլկարական դիւանագիտական նիւթերէն, որոնք կը բացայայտեն հայկական Մեծ Եղեռնը՝ անոր ողբերգութեան բազմաթիւ դրուագներով: Ընթերցողը ինք կրնայ հարկ եղած արժեւորումը տալ այն ջանքերուն, զորս Պուլկարիա ու Թուրքիոյ մէջ պաշտօնավարող իր դիւանագէտները՝ հիւպատոսներ, դեսպաններ գործադրած են, որպէսզի մեղմացուի մեր ազգային ողբերգութիւնը:

Պուլկարիոյ պետական կեդրոնական արխիւները պրպտելու բարեբախտութիւնը մեզի հնարաւորութիւն տուաւ ընդլայնելու հայկական ցեղասպանութեան շուրջ վաւերագրական գրականութեան շրջագիծը եւ յայտնաբերուած նիւթերը գիտական խաւերուն շրջանառութեան մէջ դընելու: Այս ձեւով բաց մը լրացուած պիտի ըլլայ, ցեղասպանութեան կապակցութեամբ հայ ու օտար լեզուներով հրատարակուած բազմաթիւ գիրքերու ու դիւանագիտական արխիւներու միջեւ:

Յաջորդաբար պիտի փափաքէի պուլկարական այդ դիւանագիտական արխիւի մէկ մասը հայ ընթերցողին ներկայացնել, իսկ յետագային պիտի մնայ անոնց լրիւ գիտական հրապարակումը, եթէ պայմանները թոյլատրու ըլլան՝ պուլկարերէն ու հայերէն լեզուներով: Փունջ մը այդ փաստաթուղթերէն լոյս պիտի ընծայուի պուլկարերէն լեզուով յատուկ գրքոյկի մը մէջ՝ որպէս հրատարակութիւն Փլովտիւ քաղաքի Համաքաղաքային Ցանձնախումբին «80 տարի Հայկական Ցեղասպանութիւն»:

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

1. - ԾԱԾԿԱԳԻՐ ՀԵՌԱԳԻՐ

17 - 03 - 1915
Լիազօր նախարար՝
Տոքթոր Ն. Քոլուշեվ - Փերա
Վարչապետ՝ Տոքթոր
Վ. Ռատոսլաւով - Սոֆիա

Զէյթունի մէջ լուրջ անկարգութիւններ տեղի ունեցած են: Տեղւոյն հայ բնակչութիւնը ընդդիմացած է զինուորական իշխանութեանց, որ զօրահաւաքի ձեռնարկեր է այնտեղ: Զինուած ժողովուրդը յարձակում գործեր է բանտին վրայ, ուր կալանքի տակ կը պահուէին եղեր Հայեր, սպանններ է պահակախումբը եւ ազատ արձակեր հայ կալանաւորները: Մարաշէն հասած ձիաւոր ոստիկանութիւնն ու բանակը դիմաւորեր են հրացանաձգութեամբ՝ իրենց տուներէն: Շուրջ երեսուն ոստիկան ու զինուոր ինչպէս եւ Մարաշի ոստիկանութեան պետը՝ Սիւլէյման պէյ զոհ եղեր են: Ըմբոստները ապաստաներ են Զէյթունէն դուրս գտնուող վանքի մը մէջ: Թուրք իշխանութիւնը այնտեղ ուղարկեր է հրետանիներով զօրք մը: Թուրքերը Զէյթունի մէջ աւերներ ու կոտորածներ գործեր են: Ամերիկայի ու Իտալիոյ դեսպանները նոր միջամտութիւն կատարեցին Թալաթ պէյի մօտ, որպէսզի անկարգութիւններուն առաջքը առնուի եւ թոյլ չտրուի անոնց ընդլայնումը ու գործադրուող միջոցառումները եւ զերծ մնայ խաղաղ հայ բնակչութիւնը նոր արհաւիրքներէ:

Միեւնոյն իմաստով բարեխօսեց նաեւ Գերմանիոյ դեսպանը, որ այս պահուս որեւէ դէշ բան չակնկալեր թէ՝ Թուրք կառավարութիւնը իր քրիստոնեայ հպատակներուն համար ընդհանուր կոտորած ու սպանդ պիտի կազմակերպէ ու պիտի խրախուսէ զայն: Բոլորովին մտերմաբար խօսեցայ Թալաաթ պէյի հետ ձեր թիւ 507 հրահանգի իմաստով: Թալաաթ պէյ Զէյթունի մէջ եղածը տեղական դժբախտ միջադէպ մը կը համարի, որ այլ վայրերու մէջ արձագանգ պիտի չգտնէ: Ան զիս վստահեցուց թէ՝ ամենախիստ միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի տեղւոյն խաղաղ հայ բնակչութիւնը վերադառնէ իր հանդիստը:

ՔՈԼՈՒՇԵՎ

2. - ՆԱՄԱԿ

Պուլկարիոյ թագաւորական դեսպանատուն
Կ. Պոլիս
29 - 05 - 1915
Թիւ 379
Առ Պր. Վարչապետ՝ Տոքթոր
Վ. Ռատոսլաւով - Սոֆիա
Պր. նախարար

Ներկայ նամակին կցուած Յուշագրի իսկական բնագիրը կը փութամ ձեզի ներկայացնել, որ տեղւոյս հայկական քաղաքական կազմակերպութեան «Դաշնակցութիւն» ներկայացուցիչը ինծի յանձնեց ջերմագին թախանձանքով բարեխօսութեան համար, որ պէտք է արժանավայել ուշադրութեան առարկայ դառնայ ազգի մը անցքերու ղեկավարի կողմէ, որ լրիւ յիշողութեամբ իր մէջ կը պահէ յուշը միեւնոյն տանջանքներուն, որոնց ենթարկուած է դժբախտ հայ ժողովուրդը:

Իմ կարողութիւններուս սահմաններուն մէջ ոչ մէկ պատեհ առիթ բաց կը թողում որպէսզի չփութամ այս դժբախտներուն օգնութեան հասնելու, բայց այս դաւադրամասերը այնքան մեկուսացած են, որ հակառակ իմ ամենաջերմ փափաքիս, որ հազիւ թէ կարելի ըլլայ հանդստացուցիչ անդրադարձ մը ունենայ այս տարաբախտ ազգի զանգուածային անտանելի ողբերգութեան վրայ:

Այս ուղղութեամբ օգնութիւնը, զոր կը ջանամ կատարել, անբաւարար է եւ անհրաժեշտ են գործողութիւններ ու միջամըտութիւններ, որոնք աւելի ուրիշ բնոյթ ունին: Դուք ձեր հանրածանօթ մարդասիրութեամբ պիտի կարողանաք ձեւեր գտնել՝ հակառակ ձեր արտակարգ բազում ու անձնական կարեւոր քաղաքական ու հանրային պարտականութիւններուն:

Հաճեցէք ընդունիլ ... եւ այլն.:

ՔՈԼՈՒՇԵՎ

3. - ԾԱԾԿԱԳԻՐ ՀԵՌԱԳԻՐ
Ուղարկուած 15 Յուլիս 1915
Թիւ 511
Լիազօր նախարար՝
Ն. Քոլուշեվէ - Կ. Պոլիս
Առ Վարչապետ՝ Տոքթոր
Վ. Ռատոսլաւով - Սոֆիա

Հայերուն դէմ հալածանքները ու կոտորածները կը շարունակուին եւ այս ազգի բնաջնջումը տեղի ձեւ կը ստանայ: Ամէնուրեք հայկական բնակավայրերը ի սպառ կը մաքրագործուին. կիները Թրքական կեդրոններ կ'ուղարկուին եւ կը տարուին հարեմներու մէջ. տղաքը կը բաժնուին Թուրք ընտանիքներու միջեւ՝ ենթակայ այնտեղ թրքացման. այր մարդիկը կը քշուին Միջագետք, Արաբիա եւ այլ ծայրամասեր: Այս միջոցառումը սկըսաւ գործադրուիլ նաեւ Կ. Պոլսոյ շըրջակայքը: Մտաւորականները զինուորական ատեանի առջեւ կը հանեն. Կեսարիոյ հայ վարդապետը ուրիշ 16 երեւելի Հայերու հետ մահուան դատապարտուեր են: Շնորհիւ տեղւոյս ամերիկեան դեսպանի միջամտութեան, որուն ձեր հրահանգի համաձայն նեցուկ կանգնեցայ, առանձնակի ճանապարհով Թալաաթ պէյի առջեւ, վարդապետն ու մնացեալ մահապարտները չեն ոչնչացուած: Երէկ ինծի հաղորդեցին, որ մահուան դատավճիռը վերցուած է: Հայկական բոլոր շրջանակները իրենց երախտագիտութիւնը կը յայտնեն ձեզի ու Պուլկարիոյ ցոյց տըրուած պաշտպանութեան համար:

ՔՈԼՈՒՇԵՎ

Ծանօթագրութիւն. -
1. - Ֆոնտ 321 ցուցակ 1, արխիւային միաւոր 2461, էջ 2
2. - Ֆոնտ 321 ցուցակ 1, արխիւային միաւոր 2462, էջ 77
3. - Ֆոնտ 321 ցուցակ 1, արխիւային միաւոր 2462, էջ 50

Նիւթերը կը հրատարակուին առաջին անգամ հայերէն:

Թարգմանեց՝
ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Փլովտիւ
Ապրիլ 4, 1995

ՇԱՀԵԿԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ ՄԸ

Մեր դարի մեծագոյն հայագէտներից մէկը՝ Հրաչեայ Աճառեանը, Նորայր Բիւզանդացուն համարում էր հայ ամենամեծ լեզուաբանը: Սակայն այսօր քըչերին է յայտնի նրա անունը:

Ծնուել է 1844 թուականին Կ. Պոլսում: Բուն անունը եղել է Ստեփան Գազեզեան: Սովորել է նախ ծննդավայրի Բերա թաղամասի Մխիթարեան վարժարանում, ապա՝ 1854-ից՝ Վենետիկի Ս. Ղազար կըղզում, աշակերտելով Ղեւոնդ Ալիշանին: 1866-ին ձեռնադրուել է քահանայ եւ նշանակուել Վենետիկի Մուրատ-Ռափայէլեան (1866 - 68), ապա՝ Կ. Պոլսի Մխիթարեան վարժարանների հայերէնի եւ ֆրանսերէնի ուսուցիչ: 1867ին եղել է նաեւ «Բազմավէպ» հայագիտական հանդէսի խմբագիրը: Վերադառնալով Վենետիկ, 1868-69 թուականներին հանդիսացել է Մխիթարեան վանքի մատենադարանապետ: 1872 թ. հրաժարուել է հոգեւոր կոչումից, մեկնել Փարիզ, ապրել է մինչեւ 1879 թուականը՝ շարունակելով իր գիտա - կրթական գործունէութիւնը: Ապա անցել է Կ. Պոլիս, մինչեւ 1882 թ. կրկին պաշտօնավարել Մխիթարեան վարժարանում: Այստեղ հանդիպել է Շուէտի արքայական տան լուսանկարչուհի Սելմա Եակոբսոնին, որի հետ ամուսնանալով տեղափոխուել է Սթոքհոլմ: Շուէտի մայրաքաղաքում ապրում է 21 տարի՝ մինչեւ 1903 թ.: 1899-ին մահացել է Սելմա Եակոբսոնը: Կնոջ մահը, ինչպէս նաեւ հայագիտական շրջանակներից կտրուած լինելը դրեթէ յուսահատութեան են հասցըրել Բիւզանդացուն: Արագօրէն վատթարացել է նաեւ առողջական վիճակը: Գըրող եւ հրապարակախօս Գրիգոր Մալխասը, որը նամակագրական սերտ կապ ունէր Բիւզանդացու հետ, այդ օրերին գրել է. «Գիտութեան շահը, ազգային լեզուին պէտքերը կը պահանջէին որ Վենետիկի մուտքն այլեւս ներելի ըլլայ Սթոքհոլմի մենակեացին եւ, այն թուականներուն թղթակցութիւններովս, ամէն կերպ քաջալերեցի զինքը որ մօտենայ Ս. Ղազարու մատենադարանին»:

1903-ին Բիւզանդացին թողել է Սթոքհոլմը, մեկնել Վենետիկ, եւ շարունակել զբաղուել հայագիտութեամբ:

Նորայր Բիւզանդացին մահացել է 1916-ին, Վենետիկում: Նրա աճիւնը, կըտակի համաձայն, ութ տարի անց՝ 1924-ին, փոխադրուել է Սթոքհոլմ եւ թաղուել նախօրօք իր իսկ ճաշակով կառուցուած գերեզմանում, կնոջ՝ Սելմա Եակոբսոնի կողքին:

Նորայր Բիւզանդացին եղել է չատ բեղնաւոր գիտնական: Հրատարակել է «Բառգիրք ի գաղղիերէն լեզուէ ի հայերէն», «Հայկական բառաքննութիւնք ուղղութիւնք ընթերցուածոց մատենագրութեանց նախնեաց եւ նշանակութեան բառից», «Կորիւն վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւնք» եւ այլ մեծարժէք գործեր: Սակայն Բիւզանդացու բազմաթիւ արժէքաւոր աշխատութիւններ մնացել են անտիպ եւ այսօր էլ պահւում են Սթոքհոլմում:

Հանդիսանալով ժամանակի ամենամեծ հեղինակութիւն վայելող լեզուաբաններից մէկը, հայագիտութեան տարբեր հարցերի շուրջ իրենց նամակներով նրա կարծիքն են խնդրել բազմաթիւ գիտնականներ: Բիւզանդացին ունեցել է մի սովորութիւն՝ իր գրած բոլոր նամակներն ընդօրինակել է յատուկ տետրակներում, որոնք այսօր պահւում են Մաշտոց Մատենադարանում:

Ինչպէս Բիւզանդացու բազմաթիւ անտիպ գործեր, այնպէս էլ նրա ճոխ նամականին սպասում են այն բարեբարին, որը նիւթապէս եւ բարոյապէս կը նպաստի դրանց հրատարակութեանը:

Ստորեւ ներկայացնում ենք մի նամակ՝ գրուած Վենետիկի թուրքական նախկին հիւպատոս գեներալ Շերիֆ փաշայի կողմից: Նամակի հայերէն թարգմանութիւնը լոյս է տեսել «Բանբեր Երեւանի համալսարանի» հանդէսում (1972 թ., թիւ 1, էջ 176): Ֆրանսերէն բնագիրը հրատարակւում է առաջին անգամ:

ԱՐՄԷՆ ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

⁂

«MECHEROUTIETTE»
Revue Mensuelle en Français
Journal Bi-Mensuel en Turc
Organe de l'Entente Libérale
Adresse télégraphique :
«MECHEROUTIETTE-PARIS»
115, rue de la Pompe, XVIe

Paris, le 10 *Septembre* 1913

Mon cher ami,

Votre aimable lettre du 22 du mois dernier est venue me trouver en pleine cure à Vichy.

Je me suis empressé de vous faire envoyer le numéro 29 du mois d'avril 1912

du «Mécherouthetté» qui vous est, j'espère, parvenu.

J'ai été très sensible à la fidélité de vos sentiments d'amitié à mon égard et je trouve toujours un nouveau plaisir à recevoir de vos chères nouvelles.

Si vous étiez à Stockholm, en pleine activité de campagne, comme au temps où vous combattiez le régime hamidien, qu'écririez-vous dans la presse suédoise contre cette bande de canailles formant un gouvernement de vrais fous à lier ?

J'ai dit et je le répète encore, la nation a à choisir entre la conservation du pays et le Comité.

Après la paix d'Andrinople vous verrez que de sang arménien ou autre sera versé par les soins de cette association néfaste et si nous ne nous débarassons pas d'elle la question d'Asie-Mineure serait mise sur le tapis, et adieu alors le pauvre Empire !

J'ai au moins cette satisfaction et consolation d'avoir le premier prévenu la nation de la calamité qui l'attend.

Veuillez agréer, mon cher ami, l'expression sincère de mes meilleurs sentiments d'amitié.

CHERIF

«ՄԱՇՏՈՑ»

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Միութիւնս Հինգշաբթի, Մայիս 4-ին գեղարուեստական երեկոյթով մը կը տօնէ երգիծագիր Երուանդ Օտեանի եւ անմահ Կոմիտասի ծննդեան 125-ամեակները: Այս առթիւ Մաշտոցի աշակերտները պիտի ներկայացնեն Օտեանի գլուխ գործոցը «Ընկեր Փանջունի»ն (Առաքելութիւն մը ի Տաճկաստան) որ միաժամանակ համաշխարհային երգիծական գրականութեան գլուխ գործոցներէն մէկն է: Նամականիի ձեւով գրուած այս գործին թատերգութեան վերածումը կատարած է Ժիրայր Փափազեան, որ ստանձնած է նաեւ բեմադրութիւնը: Իսկ Կոմիտաս Վարդապետ կը մեծարուի Տարօն երգչախումբի երգեցողութեամբ: Հայկական բանաստեղծութեանց արտասանութիւններ պիտի ընեն Արտաշէս Ոսկանեան, Նորա Արմանի եւ Ժիրայր Փափազեան:

Գեղարուեստական այս երեկոյթին առթիւ կ'ուզենք հաղորդել յարգոյ հասարակութեան, որ Միութիւնս Ապրիլ ամսուան ընթացքին Երեւանի մէջ կազմակերպեց արտասանութեան մրցում մը՝ Սփիւռքահայութեան հետ Կապի Կոմիտէի եւ Հայաստանի Լուսաւորութեան Նախարարութեան աջակցութեամբ, 10 - 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ, Պարոյր Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն»ը ընտրելով որպէս պարտադիր կտոր, որ նուիրուած է Կոմիտասի: Մրցումը տեղի ունեցաւ Երեւանի Զարենց դպրոցին մէջ (1600 աշակերտութիւն): Առաջնութիւնը եւ 1000 ֆրանքի պարգեւը շահեցաւ 16-ամեայ Իւլիա Մկրտիչեան: Ան խրախուսանք ստացաւ նաեւ Փարիզ գալու եւ Մայիս 4-ի մեր հանդիսութեան արտասանելու:

Յիշեալ մրցումը կազմակերպելով Մաշտոցի նպատակն էր թէ՛ Փարիզի, եւ թէ Երեւանի հանրութեան մօտ շահագրգռութիւն արթնցնել հայ լեզուի հանդէպ, մանաւանդ զգացնել Հայաստանցի ժողովուրդին թէ հայերէնով ալ կարելի է փառք ու պատիւ տիրանալ, հրաւիրուիլ Փարիզ, պարգեւի եւ նուէրներու արժանանալ: Եւ ասիկա այնպիսի պահու մը, երբ կեանքի պայմաններու բերմամբ շատեր հակուած են դէպի օտար լեզուներ եւ կողմնորոշուած՝ դէպի օտար երկիրներ:

Յիշեալ մրցումի կազմակերպման ծախքերը ստանձնեցին հայ լեզուի եւ Հայու ինքնութեան պահպանման նախանձախնդիր քանի մը պատուական անձնաւորութիւններ, որոնց կը յայտնենք մեր խորին երախտագիտութիւնը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՇՏՈՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

LIVRES REÇUS

AUTOPSIE DU GENOCIDE ARMENIEN

VAHAKN N. DADRIAN

Traduit de l'anglais par :
Marc et Mikaël Nichanian

Ed. Complexe, Paris 1995.

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԴՊՐՈՑ-ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ(*)

20-րդ դարու սկիզբին ծնունդ առած արեւմտահայ գրական շարժման մէջ, իւրայատուկ տեղ կը գրաւէ Ռուբէն Սեւակը՝ իր գրական ուղղութեամբ (նէօռոմանթիզմ), աշխարհայեացքով, գեղարուեստական մտայղացումներով, մարդկային զգացմունքի նրբագին արտայայտչականութեամբ եւ խորութեամբ:

Ան իր բանաստեղծութիւններուն մէջ երգած է սէրը, բնութիւնը, ազգասիրութիւնն ու հայրենասիրութիւնը լեզուական սքանչելի մաքրութեամբ եւ հարստութեամբ: Գեղարուեստական մեծ ուժով արտայայտած է իր ընդվզումն ու բողոքը մարդկային անարդարութեանց դէմ, շեշտը դնելով աշխատաւոր մարդու ընկերային ողբերգութեանը վրայ: Կիլիկեան ջարդերու անմիջական ազդեցութեան տակ՝ գրած է ազգային - հայրենասիրական բանաստեղծութիւններ, որոնք արդարացիօրէն տեղ գրաւած են Սիամանթօյի եւ Վարուժանի այս կարգի հոյակապ քերթուածներուն քով:

Ունի բանաստեղծութիւններու ժողովածուներ, արձակ գործեր, յօդուածներ, պատմուածքներ, զրոյցներ, քնարական խարհրդածութիւններ:

Ռուբէն Սեւակ ծնած է 1885 Փետրուար 15-ին Սիլիվրի (Կ. Պոլսոյ մօտ) եւ 1915 Օգոստոս 26-ին զոհ գացած՝ Մեծ Եղեռնի:

Իր նախակրթութիւնը ստացած է ծննդավայրի Աւքսենտեան վարժարանին մէջ, այնուհետեւ՝ Պարտիզակի ամերիկեան դպրոցը: Բանաստեղծը աւարտած է Պոլսոյ Պէրպէրեան վարժարանը (1905), Լօզանի համալսարանի բժշկութեան բաժինը (1911): 1911 _ 14-ին աշխատած է Լօզանի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ: 1914-ին վերադարձած է Պոլիս, ձերբակալուած՝ եւ աքսորի ճամբուն վրայ նահատակուած Դանիէլ Վարուժանի եւ այլոց հետ:

Նահատակ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակ - Չիլինկիրեանի անունը նաեւ հայրենի հողի վրայ անգամ մը եւս յաւերժացնելու նպատակով՝ Հայաստանի կառավարութիւնն ու «Երեւան - Արաբկիր Թիւ 151» դպրոցի տնօրէնութիւնը ունեցան ազնիւ գաղափարը եւ որոշեցին սոյն վարժարանը կրկին մկրտել Ռուբէն Սեւակի անունով: Նախապատրաստական -- կազմակերպչական աշխատանքները տարուեցան շաբաթներ առաջ հարաւային - Ֆրանսայի Հայոց առաջնորդական տեղապահ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի, հայրենի գրաքննադատ՝ Ալեքսանտր Թոփչեանի եւ յատկապէս դպրոցի տնօրէնուհի Ծուլիէտա Ղազարեանի կողմէ:

Վարժարանի վերանուանման պատմական այս հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Ապրիլ 7-ին, ժամը 11-ին դըպրոցի բակն ու պարտէզը լեցուած աւելի քան հազար հանդիսատեսներու, աշակերտութեան, ծնողքներու, արտասահմանէն ժամանած հիւրերու, Հայաստանի մտաւորական - քաղաքական եւ արուեստի մարդոց ներկայութեան:

Երկար ժամանակէ ի վեր մենք չէինք ապրած այսքան մաքուր հայաշունչ եւ հայադրոշմ միջավայր: Վարժարանի չքնաղ աղջնակներն ու տղաները շատ ներկայանալի միօրինակ հագուստներու մէջ՝ ձեռքերնին ծաղիկներ բռնած՝ ուրախութեան եւ հպարտութեան ճիչեր, աղաղակներ կը բարձրացնէին երեւանեան արեւոտ օդին մէջ, շատ ուժեղ աղմուկ մը յառաջացնելով դէպի մեր ականջներուն: Աղմուկ մը՝ որ սակայն քնքոյշ երաժշտութեան մը անդորրութիւնը կը ներգործէր մեր հոգիներէն ներս...: Վերջապէս հայրենի հողի վրայ կը նշմարէինք երջանկութեան, յոյսի եւ կեանքի կապուածութեան նշոյլներ, իրենց կեանքի գարունը ապրող աղջնակներու եւ տղաներու անմեղ աչքերուն մէջ ու պուտ մը ժպիտ դէմքերնուն վրայ...:

Բացման խօսքը կատարեց տնօրէնուհի՝ Ծուլիէտա Ղազարեան՝ մաղթելով բարի գալուստ արտասահմանեան հիւրերուն:

Հայաստանի կրթական պաշտօնակատար՝ Աշոտ Բլէեան շեշտը դրաւ Սեւակի կատարած հսկայ գրական վաստակին վրայ եւ յայտնեց թէ՝ այսուհետեւ աւելի տեղ պիտի գտնէ բանաստեղծին գործը Հայաստանի դպրոցներէն ներս՝ ուսումնական ծրագիրներուն մէջ:

Ազգային Թանգարանի տնօրէն՝ Շահէն Խաչատրեան իր խօսքին մէջ ծանրացաւ ոչ միայն Ռ. Սեւակի գրական տաղանդին՝ այլ նաեւ անոր նկարչական շնորհքներուն վրայ եւ խոստացաւ դասաւանդել շաբաթը մէկ ժամ նկարչական արուեստը, Ռուբէն Սեւակի անունը կրող այս դպրոցի մէջ:

Ալեքսանտր Թոփչեան կարդաց Նիսի Ռուբէն Սեւակ Տուն - Թանգարանի հիմնադիր Յովհաննէս Չիլինկիրեանի գլխ առած բովանդակալից եւ կուռ ուղերձը, ուր շեշտուած էր ազգերու ինքնապահպանման եւ գոյատեւման պայքարին մէջ հերոսներու եւ նահատակներու ներկայութեան անհրաժեշտութիւնն ու կենսական կարեւորութիւնը:

Ապա, խօսքը տրուեցաւ Տարօն Եպիսկոպոսի, որ բերելէ յետոյ իր օրհնութիւնը, հրաւիրեց վարժարանի աշակերտութեան մէջէն զատուած այն հինգ մրցանակակիրները, որոնք նախօրօք իրենց գրած շարադրութիւնները յանձնած էին դատական կազմին, որ կը բաղկանար Սրբազանէն, տնօրէնուհիէն, ուսուցչուհի՝ Ռոզաննա Սաթամեանէն եւ Մարսէյլի Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի տնօրէն՝ Խաչիկ Երլմազեանէն, եւ որոնց յանձնուեցան պահարաններ եւ նահատակ բանաստեղծին կեանքն ու գործը ներկայացնող գրական ծրարներ:

Բոլոր մրցանակակիրները յուզուած իրենց շնորհուած գնահատանքէն՝ նիւթական թէ բարոյական, կարճ սակայն սրտաբուխ խօսքերով յայտնեցին երախտագիտական զգացումներ եւ շնորհակալութիւններ եւ խոստացան քալել Սեւակի ուղիէն օգտակար ըլլալու համար հայրենիքին, գրականութեան գիծով:

Ներկայ էր հանդիսութեան Ռուբէն Սեւակ - Չիլինկիրեանի աղջիկը Շամիրամ Չիլինկիրեան, որ իր հօր եղած այս պատիւէն խորապէս ազդուած, իր հոգեկան բաւարարութիւնն ու երախտագիտութիւնը յայտնեց կազմակերպիչներուն եւ հայրենիքի վերելքին ու բարգաւաճման համար ըրաւ մաղթանքներ: Ան իր խօսքին մէջ ծանրացաւ նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան լաւագոյն լուծման վրայ եւ ըսաւ թէ՝ միասնականութեան ոգին միշտ պէտք է սաւառնի հայրենիքի երկնքին տակ: Ապա, Շամիրամ Սեւակ - Չիլինկիրեան Տարօն Եպիսկոպոսի հետ միասին քօղազերծեց դպրոցի ճակտին մարմարեայ քարի վրայ հաստատուած անուանատախտակը, որու վըրայ արձանագրուած էր. «Ռուբէն Սեւակ Դպրոց Վարժարան Թիւ 151»:

Կատարուեցաւ մատաղօրհնութիւն դըպրոցի մայր դրան առջեւ, ներկայութեամբ՝ նաեւ Արարատեան Թեմի, առաջնորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեանի ներկայացուցիչ՝ Արամայիս Քահանայի: Մատաղը բաշխուեցաւ բոլոր ներկաներուն:

Հանդէսը շարունակուեցաւ դպրոցի սըրահին մէջ աշակերտութեան կողմէ պատրաստուած շատ խնամեալ, խանդավառիչ գեղարուեստական յայտագիրով: Նախ հայրենի երգիչ - կիթառիստ՝ Վահրամ Թաթիկեան հրամցուց ներկաներուն երեք երգեր, յօրինուած նոյնինքն Ռ. Սեւակի բանաստեղծութեանց վրայ, որոնք ջերմապէս գնահատուեցան բոլորէն: Ապա քանի չափ փոքրիկներ, պարման - պարմանուհիներ ինքնավստահ, մաքուր առոգանութեամբ, ճշգրիտ շեշտաւորումներով, ապրումով ներկայացուցին Սեւակի կեանքի գիծերը եւ զուգահեռաբար բանաստեղծութիւնները՝ սիրոյ, բնութեան, ազգային - հայրենասիրական, առանց մէկ բառ իսկ կարդալու: Խոստովանինք թէ՝ այս դրեթէ կատարեալ վարպետութեամբ պատրաստուած ներկայացումը հոգեկան մեծ բաւարարութիւն տուաւ մեզի եւ յուզումնախառն ուրախութիւն յառաջացուց արտասահմանի բոլոր հիւրերու սրտերուն մէջ: Ո՜վ հրաշալի երեւոյթ, հակառակ բազմաթիւ եւ բազմատեսակ դժուարութեանց՝ ցուրտին, սովին, անգործութեան, խաւարին մեսրոպեան գեղահնչիւն տառերը կրնան այսքան լաւ թռիչք առնել մանուկներու շրթներուն վրայ, հայրենի երկնքին տակ: Վարժարանի մանկանց երգչախումբի կատարած երեք խմբերգները ալ աւելի ջերմացուցին ստեղծուած ջերմ մթնոլորտը:

Դպրոցի տնօրէնութեան եւ ուսուցչաց կազմի կողմէ պատրաստուած սեղաններուն շուրջ խմբուեցան հիւրերը եւ կատարեցին բաժակաճառեր, միշտ յիշելով նահատակ բանաստեղծը եւ անոր գործը: Սոյն հացկերոյթի ընթացքին խօսք տըրուեցաւ նաեւ այս տողերը գրողին, որ իր կարգին վեր առաւ բանաստեղծին հայրենասիրութիւնը, անձնազոհութիւնը, անձնդիր կեցուածքը եւ շեշտը դրաւ հայկականութեան ոգիին կենսունակ ուժին վրայ: Հանդիսութիւնը փակուեցաւ միաբերան արտասանուած Տէրունական աղօթքով:

Ռուբէն Սեւակ դպրոց - վարժարանի ճիշդ դիմացը վեհօրէն եւ հպարտ՝ կանգնած Մասիսն ու Արարատը՝ հայ հողի ներշնչարանը մշուշապատ չէր այսօր, այլ յստակ եւ պայծառ, կարծես կը ժպտար երեւին՝ մեր նահատակներէն մէկու մը յիշատակը յաւերժացնող բոլորին:

ԽԱՉԻԿ ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ

(*) «ՅԱՌԱՋ». - Լոյսը տեսած էինք Ապրիլ 12-ի թիւով:

Le Génocide et ses traductions

Forgé pour dénommer les atteintes d'une exceptionnelle ampleur en nombre de victimes et en atrocités de souffrances subies (meurtres massifs, déportations, disparitions,...) d'une minorité fragilisée, le terme de génocide a été employé la première fois dans un texte en anglais.

Repris dans la Convention Internationale pour la prévention et la répression du crime de génocide du 9 décembre 1948, il s'est imposé comme un terme à caractère international à un double titre; d'une part, par ses qualités grammaticales: construction à partir d'un préfixe latin, et d'un suffixe grec, et, d'autre part, par son passage en différentes langues: versions officielles de la Convention Internationale dont l'article 10 prévoit que les textes anglais, chinois, espagnol, français et russe feront également foi.

Dès lors, le terme a été reçu par de multiples langues devenant un élément de leur vocabulaire.

Mais ce passage ne s'opère pas uniformément; de pays à pays, il peut varier en fonction du caractère propre de la langue d'accueil.

Ainsi, la plupart du temps, le mot figure-t-il tel quel dans la langue d'accueil qui simplement l'adapte à sa consonance générale et à son orthographe (ex. Genocido) : naturalisation simple.

En revanche, d'autres fois, la langue d'accueil, plus souple et plus hospitalière reçoit la graine qui produit un double fruit: d'abord, le terme reçu telquel, faisant figure d'emprunt, ensuite, un autre, appartenant morphologiquement à la langue qui aura pu traduire dans son idiome propre la notion véhiculée par le mot.

Il en est ainsi des traductions du Génocide en allemand, qui se dit outre Genocid ou Genozid, «Volkörmord», et en arménien, à part կենոցիտ, «ցեղասպանութիւն»:

Ces traductions proprement dites, sont, dans la langue à côté de l'emprunt, une traduction de celui-ci et cohabitent avec lui. Loin de faire double emploi, ils accompagnent l'emprunt, ils consacrent l'idée portée par celui-ci: prolongements particuliers du néologisme de base.

Nullement assimilables à des doublons, leur forme originale permet de mieux saisir (1), à travers leurs éléments, les différentes virtualités de contenu et de sens du terme originaire. Ainsi, littéralement, «Volkörmord», met l'accent sur le peuple (Volk) et ցեղասպանութիւն, sur l'éthnie, la race (ցեղ).

L'existence d'un doublet idiomatique n'est pas non plus indifférente au terme de l'emprunt. Il a pour effet de spécialiser son sens. A l'emprunt correspondra le sens juridique, celui que donne la définition de la Convention Internationale. Le terme propre de la langue évoquera le sens social ou courant, produit de la compréhension commune chargée de toutes les valeurs et sentiments qu'une telle notion (2) peut véhiculer.

SARKIS BALIAN

1) *Des équivalents au synonyme idiomatique ne sont pas exclus: Gruppenmord, Rassenvernichtung, en allemand;* ազգաջնջում *et* սերնդասպանութիւն, *pour une traduction littérale de génocide en arménien.*

2) *C'est l'expression de «Grande Tragédie» qui fut employée dans l'homélie de Sa Sainteté Vasken Ier en 1964 (17 août, veille du 50ème anniversaire) et début de la commémoration écclésiale annuelle solennelle, dans le prolongement de laquelle est venu s'inscrire la Déclaration commune de Sa Sainteté Vasken Ier et de Sa Sainteté Karékine II, qui, le 29 avril 1989, à la veille du 75ème anniversaire proposait de prendre les initiatives nécessaires pour la béatification des victimes du génocide de 1915 (V. Haratch du 11 mai 1989).*

(Շար. Ա. էջէն)

րով պիտի չկարենայ գալ (Շիրաքի կողմէ):

Նախ կ'ուզենք շեշտել, մանաւանդ այն պատճառաւ որ հազուադէպ երեւոյթ է հայկական մեր իրականութեան մէջ, որ երեկոյթին կազմակերպութիւնը անթերի էր: Ամէն տեսակէտով, ջանք չէր խնայուած լաւագոյն արդիւնքի մը յանգելու համար. - Մամուլի թղթածրար, բեմին հսկայ պաստառ մը որ թոյլ կուտար հեռուէն ալ հետեւիլ ելոյթներուն, հիւրերու եւ մամուլի վերապահուած տեղեր, վերջապէս արդիական մօտեցումով կազմակերպչական աշխատանք տարուած էր:

Աւելցնենք որ տարուած աշխատանքն ալ արդիւնաւոր էր, քանի որ Միթիւալիթէ մեծ սրահը լեցուած էր խուռներամ բազմութեամբ մը:

Վարուան նախագահին կ'ըլլային չորս հարցումներ. -

1. - Իրեն համաձայն Հայերու ջարդերը արդեօ՞ք ցեղասպանութիւն են:

2. - Ի՞նչ միջոցներ կ'ուզէ ձեռք առնել կէսօ օրէնքին ընդլայնման համար:

3. - Ի՞նչ յանձնառութիւն կրնայ առնել Եւրոպական Խորհրդարանի այն բանաձեւին կապակցութեամբ որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը կը պայմանաւորէր Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումով:

4. - Ի՞նչ միջամտութիւն կրնայ ընել Թուրքիոյ օգնութեամբ Ատրբեջանի պարտադրած շրջափակման ջնջումին համար:

Վիճարկումը կը վարէր ծանօթ լրագրող՝ Շառլ Վիլընէօվ, բեմին վրայ տեղ գրաւած էին նաեւ 6 հոգի որոնց տրուած էր գաղութին ներկայացուցչական հանգամանք մը. չհասկցանք ի՞նչ հիման վրայ կատարուած էր ընտրութիւնը - որոնց ճիտին պարտքն էր նաեւ հարցումներ ընել թեկնածուներու ներկայ բանբերներուն: Շիրաքի ներկայացուցիչին բացակայութիւնը պատճառ եղաւ բողոքներու եւ սուլոցներու հանդիսականներուն կողմէ, ինչ որ բոլորովին անտեղի էր եւ ապարդիւն, ի՞նչ բանի կը ծառայէ սուլել բացականերու դէմ:

Հաւաքոյթին բացումը կատարեց, յանուն Հայ Դատի Յանձնախումբին՝ Մարալ Ասատուրեան որ Ֆրանսերէն, ապա՝ հայերէն բացատրեց նպատակը ու շնորհակալութիւն յայտնեց մասնակցողներուն:

Առաջին առթիւ խօսք առաւ փաստաբան՝ Լէֆ Ֆորսթէր (Հայ Դատի Յանձնախումբի փաստաբանը Լէուխի դէմ բացուած առաջին - պատժական ատեանի առջեւ - դատին): Ան բացատրեց ցեղասպանութիւնը ուրանալու յանցանքը, շեշտելով թէ մահուան դէմ միակ պատասխանը՝ յիշողութիւնն է եւ հարցումն իսկ թէ ցեղասպանութիւն գործուա՞ծ է կամ ոչ, ինքնին անվայել է: Բացատրեց կէսօ օրէնքի սահմանափակ բնոյթը, ինչ որ պատճառ եղած էր դատը չեղեալ հռչակելու: Այս առաջին հարցին, յաջորդաբար պատասխանեցին երեք ներկայացուցիչները որոնք խնդրոյ առարկայ չըրին ցեղասպանութեան բնոյթը, եթէ նոյնիսկ Պալատիւրի եւ Շիրաքի (պատասխանը կարդացուեցաւ, քանի որ չորս թեկնածուները արդէն նախապէս գրաւոր պատասխանած էին այս չորս հարցումներուն զորս Հ.Դ.Յ.-ը ուղղած էր իրենց): Հոս պիտի չծանրանանք պատասխաններու եւ թեկնածուներու ներկայացուցիչներու միջեւ ալ եղած փոքր վիճաբանութիւններուն քանի որ ծանօթ են, ընդհանրապէս, եւ խորքին մէջ շատ բան չեն փոխեր եւ իրատեսութիւնը կը պահանջէ հաստատել որ ոչ մէկ յոյս կրնան ներշնչել ապագայի համար: Ընտրապայքարի ատեն խոստումներու շռայլութիւն մը կայ եւ բարի կամեցողութեան պարագային իսկ, ոչ մէկ թեկնածու կրնայ տէրը մնալ իր խոստումներուն մէկ չնչին բաժնին իսկ: Ընդհ. ձեւով ամփոփելով մտքերը, ըսենք որ ամէնէն քաջ արտայայտուողը Փաթրիք Տէվէճեանն էր որ չէր ուրանար թէ աջ կամ ձախ նոյնքան մեղաւոր եղած են եւ կը ջանար մեկնաբանել Պալատիւրի նախադասութիւնը՝ «Ոչ ոք կրնայ ըսել թէ ինչ որ կատարուած է՝ չէ կատարուած», յայտնելով թէ իրեն համար կը նշանակէր որ ցեղասպանութիւն մը կատարուած է եւ ոչ ոք կրնայ հակառակը պնդել:

Կիտոնի (յանուն Ժոսփէնի) նախկին դեսպան ըլլալով դիւանագիտական ոճ մը ունի եւ ըստ իրեն Միթերանի երկու յայտարարութիւնները (1981 Ապրիլ եւ 1984 Յունուար) փաստն էին որ ընկերվարականները ճանչցած են ցեղասպանութիւնը: Թէ ինչո՞ւ անկէ վերջ ոչ մէկ նախաձեռնութիւն առած էին Խորհրդարանը այնքան ալ բացասական երեւոյթ մը չէր իրեն համար (ոչ ալ ուրիշ երեւոյթ մը որ 1984-ի իր յայտարարութենէն ետք, Միթերան Մանաք անուն բանագնաց մը ղրկած էր Անգարա Թուրքերուն սիրտը առնելու համար): Համայնավարին դիրքը, պէտք է անգամ մը եւս հաստատել, ամէնէն հաստատունն է, քանի կի Տիւքրոնէէն ի վեր, յարատեւօրէն աշխատած են այդ ուղղութեամբ Ազգ. Ժողովէն ներս: Թերեւս չարամտութիւն ըլլայ ըսել թէ աւելի դիւրին է նման յարատեւութիւն մը մարդոց կողմէ որոնք քաջ գիտեն թէ իշխանութեան գլուխ պիտի չգան...:

Յաջորդաբար խօսք առին, Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ՝ Տոքթոր Գէորգ Քէփէնէկեան որ ծանրացաւ Ֆրանսական իշխանութեան բացասական դիրքին վրայ 1965-էն ի վեր, յիշելով արտաքին յաջորդական նախարարներու պատասխանները ցեղասպանութեան հարցին կապակցութեամբ, Նեզան Քէնտալ (Փարիզի քրտական հիմնարկի նախագահ) որ պարզեց Թուրքիոյ ներկայ վիճակը, մարդկային իրաւանց բռնաբարումը, հակաքիւրտ հալածանքները, հուսկ՝ Ժագ Փանոսեան որ կարճ ելոյթով մը կրցաւ բացատրել Հայաստանի ուժանիւթի կացութիւնը, երկու յստակ հարցում ընելով՝ 11 ամիս է հրադադար կայ Ղարաբաղ, ինչո՞ւ շրջափակումը կը մնայ, անհրաժեշտ է որ հիւլէականը բացուի, ինչո՞ւ Ֆրանսա որ, շատ ձեռնհաս է այդ մարզին մէջ, իր թեքնոլոժիին օժանդակութիւնը չի բերեր (յիշենք որ Ժագ Փանոսեան ատոմագէտ է, առաջին դիրքերուն վրայ եղած է Ֆրամաթոմի մէջ եւ բազմիցս Հայաստան գացած - եկած է այս հարցին կապակցութեամբ):

Այս ուղղութեամբ ալ յստակ դիրքորոշումներ չեղան, ինչ որ կրնայ գոհացուցիչ չըլլալ մեզի պէս ժողովուրդի մը համար, որու մօտ, մինչեւ այսօր ալ, պատմական փորձառութիւններէ ետք, զգացականը միշտ տիրապետած է տրամադրութեան, բայց, պէտք է ընդունիլ որ այդ դիրքորոշումները կը բացատրուին:

Հարցումներ եղան նաեւ վեց ներկայացուցիչներուն կողմէ եւ ամբողջ վիճարկումին ընթացքին, միջամտեցին երեք ներկայացուցիչները եւ տոքթոր Քէփէնէկեան: Եզրափակիչ խօսքը արտասանեց Հայ Դատի Յանձնախումբի նախագահը՝ Արա Գրիգորեան, ամփոփելով վիճարկումը եւ հաստատելով նաեւ թէ միշտ աշխատանք պիտի տարուի իշխանութիւններու մօտ որպէսզի դրական արդիւնքներու կարելի ըլլայ յանգիլ:

Ինչպէս ըսինք չծանրացանք վիճարկումին մանրամասնութիւններուն վրայ որոնք, մասնաւոր նորութիւններ չէին բերեր, հիմուրն ալ չէր բացակայեր (մանաւանդ՝ Փ. Տէվէճեանի մօտ): Շնորհաւորելի էր նաեւ Շառլ Վիլընէօվ որ ձեռնհասօրէն վարեց երեկոյթ մը որ տեւեց ժամը 21.15-էն կէս գիշեր: Նոյնիսկ եթէ նման հաւաքոյթներ անմիջական հետեւանքներ չունենան, ցոյց կուտան որ հայ հաւաքականութիւն մը կայ զոր պէտք է նկատի առնել ու նմանօրինակ հաւաքոյթներ կը ծառայեն նաեւ որ այդ հաւաքականութեան մօտ վառ մնայ իր դատին արծարծման անհրաժեշտ բնոյթը ու քիչ մը սթափի:

Ա. Մ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Ճումհուրիյէթ թերթի (կեդրոն ձախ) խմբագրատան շէնքին առջեւ կառք մը պայթած է, Ապրիլ 21-ին, մէկ հոգի մեռած է: Կառքը դէշ տեղ դրուած ըլլալով, նորոգող այլ կառք մը մօտեցած էր եւ այդ պահուն թակարդ - կառքը պայթած ու նորոգող կառքին վարորդը մեռած:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մէջ 5000-էն 8000 Հութուներ սպաննուած են Թութսի բանակին կողմէ, մէկ օրուան (Ապրիլ 22) ընթացքին: Իսկական սպանդ մըն է որ տեղի ունեցած է:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Մարսէյլ յաղթեց Վալանսի Հայ Մարզականին 1 - 0: Վալանս 13-րդ է 43 կէտով, գլուխը անցած է կրկին Մարսէյլ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆ. - Տէր եւ Տիկին Մինաս Թէօլէօլեան 400 տոլար:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝ «Երազի ճամբով» ժապաւէնի ցուցադրութիւնը, Կիրակի, Մայիս 7, ժամը՝ 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ՝
12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Dîner Dansant

La Croix Bleue des Arméniens de France, section « *Astrig* » d'Arnouville-lès-Gonesse / Gonesse / Sarcelles / Villiers-le-Bel organise un *DINER DANSANT* le Samedi 6 Mai à l'espace «*Charles Aznavour*» (Arnouville) avec la participation du chanteur HAGOP MALDJIAN accompagné de son orchestre *NAïRI*. Le dîner sera préparé par le restaurateur Jano le Hay d'Alfortville.

Pour tout renseignement/réservation : Tél. : 39 85 93 40 / 39 85 29 71.

Sortie touristique

La Croix Bleue des Arméniens de France, section «*Agnouni*» d'Asnières organise une sortie touristique en autocar à REIMS et EPERNAY, le Lundi 8 Mai. Départ: 7h30 — Place de l'Hôtel de Ville, Asnières.

- *Matin Reims:* Visite guidée de la Cathédrale et de la Vieille Ville.
- *Déjeûner* à Reims.
- *Après midi Epernay:* Circuit en petit train dans les caves avec présentation audio de la fabricatoin de champagne. Dégustation.

Contacter Mesdames :
— Danoux 42 - 42 - 85 - 87;
— Gourdikian 39 - 82 - 65 - 91;
— Terzian 43 - 33 - 88 - 93.
Participation : 260 F.

Gala Artistique

de l'ASSOCIATION MACHTOTZ
avec le concours de l'A.C.O.A.

«*CAMARADE*»
PANTCHOUNI A DZABELVAR
pièce satirique de Yervant ODIAN
à l'occasion du 125e anniversaire de sa naissance
scénario et mise en scène de
GERALD PAPASIAN
décor: Joseph GOSTANTINIAN
La Chorale *Daron* chante KOMITAS
à l'occasion du 125e anniversaire de sa naissance
RECITAL POETIQUE
Invitée d'Arménie
IRINA MEGUERDITCHIAN
ARDACHES VOSKANIAN
NORA ARMANI
& GERALD PAPASIAN
le Jeudi 4 Mai à 20 heures 15
l'Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
13, rue Danton, M° Mairie d'Issy
Réservations au:
(1) 47 50 97 51 / (1) 30 24 73 67
(1) 48 41 49 37.

COMMUNIQUE

Le 11 avril à 12 heures avait lieu la cérémonie d'inauguration de la plaque commémorative portant gravé le texte et les noms des 23 héros de l'Affiche-Rouge ci-dessous et apposée par la Mairie de Paris sur le mur du 19, rue Au-Maire, Paris 3e.

Après les propos d'introduction du représentant du Comité d'Entente du 3e Arrt. de Paris, Mme Arménouhi Guiragossian, belle-sœur de M. Manouchian, et M. Garbis Touloumgian président de l'Amicale des Anciens Résistants arméniens étaient invités à dévoiler la plaque.

Monsieur Jacques Dominati, Maire du 3e Arrt., prononçant l'allocution au nom de la Mairie de Paris rendait hommage à la mémoire des 23 de l'Affiche-Rouge et exaltant leur sacrifice pour la libération de la France soulignait l'exemplarité de leur conviction et de leur action.

«A la mémoire de ceux de l'Affiche Rouge et de leur chef militaire le poète arménien *Missak MANOUCHIAN* qui utliisa cette maison dans son combat clandestin. *Celestino Alfonso, Olga Bancic, Joseph Boczor, Georges Cloarec, Thomas Elek, Maurice Fingercweig, Spartaco Fontano, Jonas Geduldig, Emeric Glasz, Léon Goldberg, Szlama Grzywacz, Stanislas Kubacki, Cesar Luccarini, Rino della Negra, Marcel Rajman, Roger Rouxel, Antoine Salvadori, Willy Szapiro, Arpen Tavitian,, Amedeo Usseglio, Wolf Wajsbrot, Robert Witchitz,* Combattants francs-tireurs partisans de la main-d'œuvre immigrée morts en 1944 pour la France et la liberté».

En terminant son allocution, M. le Maire remerciait l'assistance de leur présence et les invitait à la Mairie du 3ème pour le verre de l'amitié.

LE COMITE DES ANCIENS RESISTANTS FRANÇAIS D'ORIGINE ARMENIENNE

HAMASKAïNE — PARIS
et
Le Comité de Défense de la Cause Arménienne
vous invitent
à la présentation du livre :

Autopsie du Génocide Arménien

Entre l'Empire ottoman
et les grandes puissances
de
VAHAKN DADRIAN
avec projection de diapositives
La présentation sera animée par
Gérard CHALIAND
le **Vendredi 28 Avril à 20 h 30**
Salle Zarouhie et Dikran Démirian
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, Paris 9e (M° Cadet)
Tél. : 48. 24. 63. 89.
— Entrée libre —

— MARSEILLE —

Exposition Photos

RAJAK OHANIAN
« Portrait d'une ville »
CHICAGO
1987 — 1989

Placée sous la présidence d'honneur de :
— Mme *Maryline Vigouroux,*
Présidente déléguée de l'Espace Mode
— *M. Jackson Mac Donnald,*
Consul Général des Etats-Unis
Tour du Roy René
(Fort St-Jean)
Quai des Belges — Marseille
Exposition du 8 au 29 Avril
Tous les jours de 13h à 19h, sauf le lundi
Organisée par
La MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 26
MERCREDI
26 AVRIL
1995

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.579 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.579

ԱՊՐԻԼ ԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿ

ԵՐԵՒԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ - («Յառաջ», հեռապատճէն). -

Վերջին տասնօրեակին ցեղասպանութեան թեմայով յագեցած էր երեւանեան մթնոլորտը: Տեղի ունեցան գիտաժողովներ (Համալսարանը, Գիտութեան ակադեմիան - այս մասին առանձին կ'անդրադառնանք), ժամուլի ասուլիսներ, գեղարուեստական միջոցառումներ (ցուցահանդէս, համերգներ) եւայլն: Ուշագրաւ էր գրեթէ բոլորին կրօնական եւ պետական անձնաւորութիւններու մասնակցութիւնը: Պէտք է ըսել որ այս մթնոլորտին մէջ կարեւոր - գրեթէ խանգավառող - արձագանգ գտաւ Ռուսաստանի Դումային ծանօթ որոշումը:

Ամփոփ այս գործունէութիւնը իր բարձրագոյն կէտին հասաւ Ապրիլ 24-ի երերայնօրդ ու մեծ մասով աւանդական դարձած ոգեկոչումներով:

Օրը սկսաւ ցեղասպանութեան 80-ամեակին առթիւ կառուցուած Ուխտատան բացումի պաշտօնական հանդիսութեամբ: Ան ցեղասպանութեան նուիրուած առաջին թանգարանն է Հայաստանի հողին վրայ, Ծիծեռնակաբերդի յուշահամալիրին անմիջապէս քովը: Կառուցուած է ճարտարապետ Սաշուր Քալաշեանի պատրաստած յատակագիծով: Ս. Քալաշեան արդէն երկու ճարտարապետներէն մէկն է Եղեռնի յուշարձանին: Շէնքը ամբողջութեամբ կառուցուած է հայկական մարմարէ, կրանիտէ ու պազալտէ: Ծախքը հոգացած է պետական պիւտճէէն ու «Հայաստան» հիմնադրամը: Տնօրէնն է Լաւրենտի Բարսեղեան:

Առաւօտուն ժամը 10-ին Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի գլխաւորութեամբ պետական, ու Գարեգին Ա.ի առաջնորդութեամբ եկեղեցական աւագանին հասաւ Ծիծեռնակաբերդի բլուրը: 80-ամեակի պետական յանձնաժողովի փոխ - Նախագահ Գ. Յարութիւնեան դիմելով ներկաներուն, ըսաւ թէ 80-ամեակի առիթով կառուցուած թանգարանը ոչ միայն Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան զոհերու մասունքին ամփոփումի վայր մը պիտի ըլլայ, այլեւ հետազօտական ազգային կեդրոն մը, ուրկէ ողջ աշխարհի ոչ մէկ ժողովուրդին համար կրկնուի ինչ որ պատահեցաւ 1915-ին Հայ ժողովուրդին:

Խօսք առաւ նաեւ Գարեգին Ա.: Ան օրհնեց բոլոր անոնց ջանքերը որոնց շնորհիւ մարմին առաւ կարեւոր այս կառոյցը, մաղթեց որ Ուխտատունը դառնայ նոր անլռելի զանգակատուն: Ապա, աճիւնասափորով մը Տէր - Զօր նահատակուածներու նշխարները որոնք 50 տարի պահուած էին Անթիլիաս, նուիրեց նորակառոյց թանգարանին: Գարեգին Ա. իր խօսքը աւարտեց Պահպանիչով:

Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան կտրեց ժապաւէնը, պաշտօնապէս բացուած յայտարարելով ցեղասպանութեան թանգարանը: Ներկաները մուտք գործելով սրահները, դիտեցին փաստանկարներու առժամեայ ցուցահանդէսը:

Երկրին քաղաքական ու կրօնական երկու պետերէն առաջնորդուած ստուար հրախումբը անկէ անցաւ ցեղասպանութեան յուշահամալիրը որ կը յաւերժացնէ մեր աւելի քան 1.5 միլիոն զոհերուն յիշատակը: Հայաստանի պետական աւագանին ու ամբողջ ժողովուրդին կրօնական մեծերը գլուխ խոնարհեցին անշէջ բոցին առջեւ, միաբերան «Հայր Մեր» երգեցին ու ծաղիկներ զետեղեցին: Յետոյ սկսաւ հոսքը զինուորական անձնաւորութիւններու, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն, Սփիւռքէն հիւրերու եւայլն: Առաւօտուն այդ ժամերէն իսկ Ծիծեռնակաբերդի բլուրը բարձրացող ճամբան լեփ լեցուն էր հոծուածէպ բազմութեամբ մը: Եթէ նոյնիսկ քիչ անգամ ոգեկոչումին հանդէպ անկեղծ յուզումով, այլ անպայման աւանդութեան մը յարգանքով բոլորը կ'իջնէին կործանած Արեւմտահայաստանի գաւառները խորհրդանշող ու դէպի անշէջ բոցը հակած սիւներուն մէջտեղի բացուածքներէն, կը մօտենային կրակը եղերող կեդրոնի բոլորակին, կը զետեղէին իրենց ծաղիկները ու կը հեռանային, տեղ բանալով անվերջանալի յորձանքին:

Ժլատ արեւ մը գրեթէ անժպիտ երկինք մը պարզած էր այդ բազմութեան գլխուն վրայ: Իսկ յետմիջօրէին հեղհեղէ սաստկացող անձրեւ մը ընկերացաւ անոր: Ահռելի խճողումը որուն հետեւանքով յաճախ կը կասէր յառաջխաղացքը, համբերութեան երկար ժամեր պարտադրեց բազմութեան, ճամբուն եզերքը զետեղուած բարձրախօսներէ սփռուած եկեղեցական բաւական բարձրագոչ մեղեդիներու ալ մեղսակցութեամբ: Բազմութեան եռումուտին հետ անդադար կը բարձրանար բոցը եղերող ծաղիկներուն կոյտը ու ապահովութեան պաշտօնեաներ հազիւ կրնային կարգ - կանոնը պահպանել: Միլիոնաւորներու այս երթը չարունակուեցաւ նոյնիսկ երբ մութը իջած էր քաղաքին վրայ:

Ապրիլ 24-ի առաւօտեան հոգեհանգստեան պատարագ տեղի ունեցաւ Էջմիածնի Մայր տաճարին մէջ ուր Ծիծեռնակաբերդի ոգեկոչումէն վերադառնալէ ետք Գարեգին Ա. խօսք ուղղեց ներկաներուն: Անդրադառնալով ցեղասպանութեան թանգարանին բացումին, ըսաւ թէ աւելի վկայարան է ան ուր մեր վկաները «կը խօսին» ու կը ներգործեն մեր կեանքին: «Անոնց երկինքէն հայող աչքերուն մէջ, ըսաւ Գարեգին Ա., մենք կը նշմարենք յաւիտենականութեան յաղթանակը: Մահուամբ նահատակաց, արգելուեց հայութեան մահը: Նրանց յաղթանակն այն է որ մենք ապրեցինք» եզրակացուց ան:

Եկեղեցական արարողութենէն ետք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Վեհարանին մէջ ընդունեցաւ հայ և օտար հիւրերը: Այս վերջիններուն միջեւ ուշագրաւ էր ներկայութիւնը Ռուսաստանի պետական Դումայի փոխ - Նախագահ Արթուր Չիլինգարովին որ Երեւան ժամանած էր մասնակցելու 80-ամեակի ոգեկոչումներուն:

Պատմական այս օրը նշուեցաւ նաեւ Ղարաբաղ ուր բոլոր եկեղեցիներուն մէջ սգոյ արարողութիւն կատարուեցաւ ու այլ բնոյթի ոգեկոչումներով յարգուեցաւ յիշատակը դարուն առաջին ցեղասպանութեան անմեղ զոհերուն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 6000 ՀՈԳԻԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ապրիլեան 80-ամեակի ոգեկոչումները Փարիզի մէջ սկսան Կիրակի, Ապրիլ 23-ին, Նոթր Տամի պատարագով զոր մատոյց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, նախագահութեամբ Փարիզի Արքեպիսկոպոս՝ Կարդինալ Ժան - Մարի Լիւսթիժէի, ներկայութեամբ պապական նուիրակ՝ Գերպ. Լորէնձօ Անթոնեթթիի, քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու, որոնց շարքին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կողմէ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեան (յանուն Գիւտ Արք.ի) եւ պատուելի Ժիլպէր Լեւոնեանի յանուն Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերին աւետարանի ընթերցումով: Պատարագէն առաջ, Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան ֆրանսերէն եւ հայերէն ոգեկոչեց ցեղասպանութիւնը որ կատարուեցաւ վասն կրօնի եւ հայրենեաց ու շատագովեց այն երկիրները, մանաւա՛նդ Ֆրանսան որոնք ապաստան շնորհեցին վերապրողներուն: Պատարագի ընթացքին հոգեւոր ճառը արտասանեց ծիրանաւոր Ժ. Մ. Լիւսթիժէ յիշելով թէ 80 տարի առաջ ջարդ, ցեղասպանութիւն գործուած է գայն կապելով Ա. աշխարհամարտին ուր մարդոց վայրագութիւնը յայտնաբերուեցաւ ու գայն նկատեց եւրոպական ազգերու առաջին անձնասպանութիւնը: Զոհերը եղան նահատակներ (մարթիր) ինչ որ Աւետարանի լեզուին մէջ վկան է: Պատարագի աւարտին կարդացուեցաւ Պապին ուղերձը այս առթիւ, ուր Յովհ. Պօղոս Բ. կ'ոգեկոչէր Հայերու ողբերգութիւնը, ջարդերը:

Ապրիլ 24-ի օրը կը սկսէր Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ պատարագով, ժամը 10.30-ին: Կը պատարագէր եւ կը քարոզէր Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեան, Գիւտ Արք. նաեւ կ'ոգեկոչէր Ապրիլեան նահատակները, շեշտելով թէ Ապրիլ 24-ը այլեւս սուգի օր պէտք չէ ըլլայ այլ՝ վերածնունդի:

Օրուան երկրորդ կէսը յատկացուած էր աշխարհական հանդիսութեանց: Թրոքատերոյի մարդկային իրաւանց հրապարակը կէսօրուընէ իսկ սկսեր էին լեցնել բազմահազարիւր Հայեր: Անձրեւոտ եւ ցուրտ օդը արգելք չէր հանդիսացած անոնց ներկայութեան, սակայն գդալի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՇԻՐԱՔ - ԺՈՍՓԷՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ ՄԱՅԻՍ 2-ԻՆ

ԺՈՍՓԷՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՀԵՏ

Մինչ հարցախոյզերու հիմնարկները բոլորին բողոքներուն թիրախն են, Լ. Ժոսփէն, պայծառ ժպիտ մը դէմքին, ձեռնարկած է իր ընտրապայքարի երկրորդ հրջանին: Ապրիլ 24-ին, Վալանսի մէջ, իր առաջին հանդիպումը վերապահած էր հայ գաղութին: Քաղաքապետարանին մէջ հաւաքուած էին շուրջ 300 Հայեր: Ժոսփէն ըսած է թէ զօրավիգ է ցեղասպանութեան ճանաչման, պայմանաւ որ համապատասխան օրինագիծը ներկայացուի եւ օրակարգի նիւթ դառնայ Ազգ. Ժողովին մէջ: Այս նոր հրջանին առթիւ, լոզունգն ալ փոխած է եւ «Ժոսփէնի հետ՝ յստակ է»ն վերածուած է՝ «Լ. Ժոսփէն իսկական փոփոխութեան նախագահ»ի:

Շիրաք առաջին առթիւ հեռաձայնած է Պալատիւրի շնորհակալութիւն յայտնելու համար, ապա շարունակած խորհրդակցութիւնները իր հրջապատին հետ: Պարզ է, բաւական փափուկ կացութեան մէջ է եւ չի բաւեր աջի ձայները գումարել ապահով ըլլալու համար որ Շիրաք պիտի յաղթէ: Գրեթէ իրաւարարի դեր մը ինկած է Ժ. Մ. Լը Փէնի (15,5% եւ մինչեւ 25% Ալզասի մէջ) որ իր դիրքը պիտի ճշդէ եւ յայտարարէ Մայիս 1-ին, Ժանն տ'Արքի տօնին օրը: Բոլորը կը մտանըշեն ծայրայեղ աջ շարժումին այս յառաջխաղացումին վտանգը առանց փնտռելու եւ քննելու պատճառները: Պէտք չէ անտեսել որ Լը Փէնի քուէ տուողները ֆաշիստներ չեն, այլ ժողովուրդի ամէնէն համեստ խաւերէ եկած անձեր, նոյնիսկ համայնավարներ որոնք «դժուար» մըկըրտուած արուարձաններ կ'ապրին եւ այլեւս չեն կրնար հանդուրժել թմրամոլներու, գողերու ներկայութեան, ծաւալող գործազրկութեան եւ տեղ - տեղ ալ գաղթողներու ստեղծած կացութեան: Այս հարցերուն դարմանը եթէ գտած ըլլային, ցարդ, աջ թէ ձախ, Լը Փէն այսքան յառաջդիմութիւն չէր արձանագրեր: Հիմա ալ, եթէ Ժոսփէն խոստանայ ընտրական դրութիւնը համեմատականի վերածել, հաւանական կը դառնայ որ Լը Փէն իր ձայները Ժոսփէնի տայ: Արդարեւ, անարդար կը գտնէ այս դրութիւնը (մեծամասնութիւն) որու պատճառաւ հակառակ իր 15,5% ձայներուն երեսփոխան մ'իսկ չունի:

Օտար մամուլն ալ անակնկալի եկած է: Պարզուած պատկերը հետեւանք կը նկատուի աջի պառակտումին իր երկու թեկնածուներով եւ անկարելի ալ չէ որ երկրորդ «անակնկալն» ալ ըլլայ Ժոսփէնի վերջնական ընտրութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ «Թուրք Հանրապետութեան» նախագահ վերընտրուեցաւ Ռաուֆ Տէնքթաշ, երրորդ անգամ ըլլալով, ձայներու 62,25%-ով: Այս առթիւ յայտարարած է որ իր գործը պիտի ըլլայ 1996-ը խաղաղութեան եւ լուծումի մը տարի դարձնել:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, Թունճէլիի գաւառը, Շաբաթ - Կիրակի 36 Քիւրտեր սպաննուած են ինչպէս նաեւ երեք Թուրք զինուորներ:

ԼԱ ՀԷԻ միջազգային դատարանը որոշեց քննութիւն բանալ Պոսնիոյ Սերպերու պարագլուխ՝ Ռատովան Գարածիչի եւ զօրավար Մլատիչի գործունէութեան շուրջ: Անոնք կը մեղադրուին ցեղասպանութեան եւ մարդկութեան դէմ ոճիրի յանցանքով:

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԹԱՀՄԱԶԵԱՆԻ թոռները յիշատակի ազդ մը հրատարակած են «Մոնտ»ի մէջ (Ապրիլ 25) յիշեցնելու համար թէ ան 80 տարի առաջ ձերբակալուած է Քէսքին եւ այլեւս երբեք ոչ ոք զինք չէ տեսած: Ի՞նչ էր յանցանքը, եթէ ոչ Հայ ըլլալը: «Վրէժ չենք ուզեր կ'ըսեն՝ Աստղիկ, Յակոբ, Ժան - Փիէր, Միշէլ, Միսաք եւ Ֆիլիփ, այլ կ'ուզենք ընդդիմանալ ցեղասպանութեան ուրացման»:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՅԱԲԵԹ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Շաբաթ, Ապրիլ 22-ին իր մահկանացուն կնքած է հին սերունդի, Տարօն աշխարհի յիշատակներով տոգորուող սիրելի Յաբեթ Յարութիւնեանը:

Մահը, տրամաբանական է, մանաւանդ երբ ողբացեալը հասած է յառաջացեալ տարիքի մը, ինչպէս պարագան էր Յաբեթ Յարութիւնեանի, ծնած 1904ին Մշոյ Սորտար գիւղը: Բայց մեր պարագային, տրամաբանութիւնը դեր չունի նման կորուստներու առթիւ, որովհետեւ անոնք խզում մը կը նշանակեն մեր անցեալին հետ: Եօթանասուն տարիներու երկայնքին, Յաբեթ Յարութիւնեան, իր տկար այլ հաւատարիմ գրիչով, պատմած է իր յուշերը, «երկրին» աւանդութիւնները, ուրախ եւ սեւ օրերը: Ծննդավայրին անունը առած, կը ստորագրէր՝ Սորտարցի: Չէ պատահած որ Վարդավառի օրը մոռնար յուշ մը կամ տօնակատարութիւն մը պատմել: Վերջինը՝ անցեալ Վարդավառին, խորագրուած՝ «Արիւնոտ Վարդավառ»:

Ապրիլեան սերունդի վերջին վկաներէն մէկը, աքսորի լեղի համը պահած իրենց բերանը մինչեւ վերջը, Յաբեթ Յարութիւնները չհաշտուեցան արմատախիլ իրենց կեանքին հետ: Ու այսօր, ինք ալ կ'երթայ Մշոյ կարօտը սրտին, ու Յուլիս 23-ին, Վարդավառի օրը, առաջին անգամ ըլլալով «Յառաջ»ի սիւնակներէն պիտի բացակայի Սորտարցին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՔՐՈՆԻԿ

ԽԱՉԻԿ ԹէՕԼէՕԼԵԱՆ

Ապրիլ 11, 1995

Միշտ եղած եմ Թափառական ընթերցող մը: Պաշտօնիս եւ ասպարէզիս պարտադրած մասնագիտական ընթերցումներէն անդին, կարդացած եմ անտրամաբանական, անսիսթեմաթիք ձեւով, բազմապիսի մարզերու մէջ, քանզի հետաքրքրութիւններս աւելի զօրաւոր եղած են քան կարգապահութեան որեւէ զգացում: Շրջած եմ - արդեօք հայերէնը կ'արտօնէ՞ ըսել որ զբօսաշրջիկի պէս «զբօսաշրջած» եմ - պատմական, հնագիտական, մարդաբանական նիւթերու յատկացուած գիտական պարբերաթերթերու էջերուն մէջ: Սիրած եմ մեծ գրադարաններու նրբանցքներէն անցնիլ, կենալ՝ երբ գիրքի մը նիւթը հետաքրքրէ զիս, եւ յաճախ ժամեր անցուցած եմ այդպէս, գիրքեր Թղթատելով, մասամբ կարդալով:

Ներկայիս, ինծի մատչելի «գրութիւններու տիեզերքը» ընդլայնուած է ելեկտրոնական միջոցներու շնորհիւ: Ամէն օր, երբ կը նստիմ գրասենեակի համակարգիչին առջեւ, եւ կը հրահանգեմ մեքենային՝ որ պաստառին վրայ դնէ նոր նիւթերու ցանկը, գոնէ երեսուն, յաճախ քառասուն նոր նիւթերու վերտառութիւնները կը յայտնուին: Կան նիւթեր, որոնք ինծի ուղղուած նամակներ են լոկ, որոնք փոստով գալու տեղ՝ ելեկտրականութեան արագութեամբ կուգան, բարեկամներու, սովորաբար ուրիշ փրոֆեսէօրներու համակարգիչներէն: Կան նիւթեր, որոնք կը հետաքրքրեն միայն Թովմաս Փինչըն գրագէտին վաստակով հետաքրքրուող մասնագէտները, որոնցմէ մէկն ալ ես եմ: Եւ կան «Կռունկ» ու «Հայաստան» ցանցերը:

Այս երկու ցանցերուն վրայ աշխարհացրիւ Սփիւռքէն եւ Հայաստանէն մօտ 600 անձ կայ: Անոնցմէ ոեւէ մէկը կրնայ բոլորին փոխանցել նոր ստացուած լուր մը, - օրինակ՝ «Գարեգին Կաթողիկոսը ընտրուեցաւ, Էջմիածին զանգեր ղօղանջել սկսան տասը վայրկեան առաջ», եւ կամ՝ կարծիք մը, - «ես համոզիչ չեմ գտներ Հայաստանի կառավարութեան ամբաստանութիւնները՝ ուղղուած Հ. Յ. Դ.-ի հանդէպ, սա պատճառներով», եւ կամ տեղեկութիւն մը, - օրինակ «ամսուն 20-ին հայաստանեան պարախումբ մը ելոյթ պիտի ունենայ այսինչ տեղը», որ անշուշտ ռէքլամ - յայտարարութեան ալ բնոյթ ունի, եւ կամ «այսինչ գիտական պարբերաթերթը նոր յօդուած մը ունի Ազրպէյճանի մասին»...:

Կարծիքներու արտայայտութիւնները, ապա այն վէճերը՝ որոնք անխուսափելիօրէն կը հետեւին կարծիքներուն, ցանցին կամ Ի-մէյլին ամէնէն հետաքրքրական մասն են, թէեւ ոչ անպայման ամէնէն օգտակարը: (Ի-մէյլ, կրճատումն է իլէքթրոնիք մէյլ անգլերէն բառին, որ «ելեկտրոնական փոստ» կը նշանակէ):

Անոնք որոնք ցանցով կը զբաղին՝ քիչ թէ շատ ուսում ունեցող մարդիկ են, յաճախ՝ մասնագէտներ իրենց Թեքնիք ճիւղին մէջ: Սակայն տգիտութիւնը, կիրքը, ինքնահաւանութիւնը եւ կուսակցութիւնը չեն պակսիր հոն, ոչ ալ այն անհաւատալիօրէն չեշտուած նախապաշարումները, զորս մենք կը ժառանգենք, կ'երեւի, մեր հայրերու եւ մեծ հայրերու սերունդներէն: Օրինակ՝ ամերիկահայ Թեմի բաժանումը (որ սկսաւ 1933-ին եւ օրինական դարձաւ 1956-էն ետք) այսօր հազիւ երեսուն տարեկան, միայն անգլիախօս, Քաջն Վարդանէն անդին Հայոց պատմութեան անտեղեակ անձ մը տակաւին կրնայ մղել զայրոյթի եւ Թունաւոր արտայայտութիւններուն, որոնք կը Թուին ոչինչ կորսնցուցած ըլլալ իրենց 1934-ի Թափէն:

Կ'ուզեմ ընթերցողին հետ բաժնել իմ զբօսաշրջիկի ընթերցումներէս որոշ հատուածներ եւ նիւթեր, Թէ՛ պաստառէն, Թէ՛ Թուղթէն քաղուած:

⁂

Մարտ ամսուան ընթացքին սկսաւ, եւ տակաւին կը շարունակուի վէճ մը՝ Եղեռնի մասին: Հայաստանի կառավարութիւնը կարեւոր քայլ մը առաւ, երբ Եղեռնի 80-ամեակը որոշեց նշել գիտաժողով մը գումարելով, միջազգային տարողութեամբ: Ստեղծուեցաւ պետական յանձնախումբ՝ որուն վարիչներն են նախագահին աւագ խորհրդատու Ժիրայր Լիպարիտեանը եւ Հայաստանի փոխ-նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեանը: Սփիւռքէն՝ այս գիտաժողովի ծրագրումին, կազմակերպութեան եւ ծախքերու հոգածութեան իր կենսական մասնակցութիւնը կը բերէ Ամերիկահայութեան ծանօթ Զօրեան Հիմնարկը: Այս բոլորը, ապա նաեւ Աշոտ Բլէեանի ելոյթը՝ ցեղասպանութեան ուսուցման մասին, պատճառ եղան որ ժայթքի վիճաբանական ելեկտրոնական ասուլիս մը:

Շատեր, սովորաբար Հ. Յ. Դ.-ի համակիրներ, չեն ընդունիր Թէ գիտաժողովի մը գումարումը, պետութեան կողմէ Եղեռնի ստեղծած հարցերը հետապնդելու պետական յանձնառութիւն մըն է: Ընդհակառակն, կ'ընդգծեն որ պետութեան ներկայացուցիչները կը հաստատեն միայն որ Եղեռնի ճանաչումը «բարոյական» պարտականութիւն մըն է Հայաստանի, օտար պետութիւններու, ի միջի այլոց՝ Թուրքիոյ համար: «Բարոյական» բառին մէջ անոնք կը տեսնեն լռելեայն հրաժարումը՝ քաղաքական, հողային եւ տնտեսական հարցերէ եւ հատուցումներէ: Նման անձեր կը պնդեն որ Պետութիւնը Եղեռնը կը նկատէ «սփիւռքեան» նիւթ մը, այսինքն՝ միայն Սփիւռքը հետաքրքրող, եւ կ'ուզէ նման գիտաժողով մը գումարելով համոզել Սփիւռքը՝ որ լռէ, մինչ Պետութիւնը լեզու կը գտնէ Թուրքիոյ հետ: Ժիրայր Լիպարիտեանի յայտարարութիւնը (Փետրուար 23-ին) Թէ Հայաստան կ'ուզէ եւ պէտք է բնականոն յարաբերութիւններ ապահովէ Թուրքիոյ հետ, կը նկատուի հիմնական եւ յատկանշական: Բլէեանի ելոյթը (որուն մեկնաբանութիւնները եղան այլազան) Հ. Յ. Դ.-ի համակիրներու կողմէ կը նկատուի նախագահին «որովայնախօսական» ձայնը, որ Թուրքիոյ ուղղուած է: Հաւանաբար Ֆրանսահայութեան ալ անծանօթ չեն նման մեկնաբանութիւններ:

Այս մի քանի տողե՛րը կ'ամփոփեն շաբաթներ տեւող վէճի մը կորիզ-նիւթերը: Ինծի համար ամէնէն հետաքրքրական հանգրուանը սկսաւ, երբ Հայաստանէն նոր վերադարձող անձ մը, հեղինակութեան պատմուճանը ուսերուն, «գացի տեսայ, հասկցայ» ոճով ելոյթ մը ունեցաւ Ի-մէյլի պաստառին վրայ: Պախարակեց բոլոր անոնք (շատերը՝ Դաշնակցականներ, բայց ոմանք միա՛յն Եղեռնի հարցի ապագայով մտահոգ) որոնք կը հաստատէին Թէ Եղեռնի հարցը զուտ «բարոյական» հարց մը չէ: Խօսելով ... յանուն Հայաստանի ժողովուրդին, այս անձը հաստատեց որ այսօր անօթի մարդիկ կան Հայաստան, ցուրտ է, անգործութիւն կայ, Հայաստանի հայութիւնը Եղեռնով չի՛ հետաքրքրուիր, եւ միայն մենք, Սփիւռքահայերս կը յամառինք սեւեռիլ հարցի մը վրայ, որ Հայաստանի ճգնաժամային ներկային չի կրնար հրատապ ըլլալ, եւ ուրեմն կառավարութիւնը արդարօրէն կը փորձէ մէկ կողմ դնել զայն՝ «բարոյական» որակումով, որպէսզի բնականոն կապեր գոյանան Թուրքիոյ հետ:

Անշուշտ անպատասխան չէր կրնար մնալ նման հաստատում մը, եւ ամէն տեսակի հակաճառութիւններ գտնուեցան: Ոմանք նշեցին որ այս տողերը գրողը, որ ինքզինք կը նկատէ կառավարութեան ջատագով, կուգայ հաստատելու Հ. Յ. Դ.-ի պախարակութեան մէկ մասը գոնէ, այսինքն, ի՛նքն ալ կը հաւատայ որ Եղեռնի հարցի «բարոյականացում»ը իսկապէս զայն մէկ կողմ դնելու ձեւ մըն է: Շատեր «քմծիծաղով» մը նշեցին որ Թուրքիա երբեք չըսեր Հայաստանի կառավարութեան Թէ «հարցերը կը փակուին, սահմանները կը բացուին» բնականոն երթեւեկի, «եթէ մէկ կողմ դնէք միայն Եղեռնը եւ անկէ բխող հողային պահանջքները»: Թուրքիա կը պահանջէ նաեւ գրաւուած հողերու եւ ԼՂՀ-ի հարցին մէջ անընդունելի զիջումներ: Ուրեմն, գրեցին շատեր, պէտք է հաւատալ որ ի խնդիր Թուրքիոյ հետ Հայաստանի կապերը բնականոնացնելու, պետութիւնը այսօր Եղեռնի հարցը պիտի զիջի, վաղը՝ պիտի դաւաճանէ Արցախին: Ցանցին վրայ կան որոշ անձեր, որոնք կը հաւատան որ ճիշդ ա՛յդ է Հայաստանի պետութեան ծրագիրը: Մեծամասնութիւնը՝ չի հաւատար: (Ես ... կը հաւատամ որ համաձայնութիւն մը Արցախի մասին օր մը «դաւաճանութիւն» պիտի որակուի շատերու կողմէ, «գեղեցիկ լուծում մը», ուրիշներու կողմէ):

Հետաքրքրական ելոյթ մը ունեցաւ «Գէորգ» ստորագրութեամբ գրող անձ մը (որուն մականունը հրատարակելու իրաւունքը չեմ զգար): Ան ընդվզած էր որ Հայաստանէն վերադարձողը կը հաստատէր Թէ «Հայաստանի հայութիւնը Եղեռնով չի՛ հետաքրքրուիր»: Ահա իր հակաճառութիւնը:

«Չեն հետաքրքրուի՞ր: Մեզի՝ Սփիւռքահայութեան պէս չե՞ն զգար: 1965-ին «Մեր Հողերը» գոռացողները ովքե՞ր էին Երեւանի պողոտաներուն վրայ: Կը մտածե՞ք իսկապէս որ ոչինչ կը զգան անոնք՝ որոնք Արարատին կը նային ամէն օր: 1994-ին հարցախոյզ մը ցոյց տուաւ որ բնակչութեան 80 տոկոսը կը հաւատայ որ Հայութիւնն է իսկական տէրը գրաւուած Արեւմտահայաստանի հողերուն: Ամէն Ապրիլ 24-ի Ծիծեռնակաբերդ գալողներու Թիւը կէս միլիոնէն մէկ միլիոնի միջեւ կը տարուբերի: Եթէ կէս միլիոն ըսենք, այդ Հայաստանի բնակչութեան մէկ վեցերորդն է: Եթէ նոյն տոկոսով Լոս-Անճըլըսի Հայերը Ապրիլ 24-ին այդ քաղաքի յուշակոթողին մօտ հաւաքուէին, 50.000 հոգի պէտք է հաւաքուէր: Երբեւիցէ պատահա՞ծ է այդ: Տարբերութիւններ շատ կան Սփիւռքահայութեան եւ Հայաստանի Հայութեան միջեւ, սակայն Եղեռնի հանդէպ գոյութիւն ունեցող կարծիքներու տարբերութիւնը կը չափազանցուի պարզապէս»:

Առանց մեկնաբանութեան ընթերցողին կը փոխանցեմ:

⁂

Կը փակեմ տարբեր նիւթով մը: Կը Թղթատէի Արշակ Ալպոյաճեանի «Պատմութիւն Հայ Կաթողիկոսութեան» գիրքի Ա. հատորը, որուն էջ 78-ի վրայ հանդիպեցայ orientation բառին, որուն հայերէնը ան կուտայ իբր ... «չարժուղի»: Ներկայիս, ընդհանրացած է «արեւելում» Թարգմանութիւնը: Հետաքրքիր եմ գիտնալու Թէ երբեւիցէ ընդհանրացա՞ծ էր «չարժուղին»...:

«...Ու պայքա՛ր, պայքա՛ր, պայքա՛ր վրձնեցի...»

Տասնամեակներ շարունակ (եթէ չասենք մէկ դար) խօսւում է հայ ժողովրդի մեծագոյն վշտի մասին: Խօսւում են աշխարհի տարբեր ծայրերում, տարբեր լեզուներով: Նշւում են զանազան ապացոյցներ, ականատեսների վկայութիւններ: Ուղիներ են որոնում փաստելու կատարուածը:

Բոլոր այդ ճիգերի Թւում դեռեւս վարագուրուած է մշակոյթը եւ, յատկապէս՝ կերպարուեստը (մինչդեռ կարող էր եւ հակառակը լինել): Քանզի մարդու (ինչպէս եւ ազգի) յուզաշխարհի լաւագոյն Թարգմանը գեղարուեստն է:

Ահա այստեղ է, որ մշակոյթը կարող է օգնել քաղաքականութեանը, ցոյց տալ իր զօրեղ ուժը:

20-րդ դարի սկզբին մեր ժողովրդին պատահած առաջին ծանր աղէտը 1915-ի Եղեռնն էր:

Պատմաբաններն ապացուցում են, որ դրան նախորդած եւ յաջորդած տասնամեակների ընթացքում եւս Հայը բազմաթիւ «Ապրիլ 24»-ների է ենթարկուել: Դա հաստատում են եւ... արուեստագէտները:

Դարեր ի վեր Հայը մի ձեռքին սուրն է բռնել, միւսով կառուցել տաճարներ, ծաղկել անկրկնելի ձեռագրեր, որմնանկարել եկեղեցիների պատերը, երկնել առնական, սրտայոյզ երգեր: Եւ եթէ Թշնամին կոտորել է մարդկանց, կողոպտել ունեցուածքը, ապա հպարտ վանքերն ու ցանկէն խաչքարերը, մանրանկարներն ու երգերը դարձել են այն աննկուն ուժը, որին յաղթել չյաջողուեց ոչ մի բարբարոսի...:

Արուեստը նաեւ զէնք է:

Դարասկիզբի Եղեռնին զոհ գնաց հայ մտաւորականութեան սերունդը. երջանիկ դիպուածով փրկուածներն իրենց տաղանդը դրսեւորեցին Հայրենիքից հեռու, օտար ափերում ու իրենց արուեստով յուշարձան կանգնեցրին նահատակուած ազգին՝ ոմանք գրչով, ոմանք՝ վրձնով:

Երկարատեւ պարտադրուած լռութիւնից յետոյ այսօր խօսում են ձեռագիր մագաղաթներն ու դէպքերին ականատես նկարիչների կտաւները:

Վերջիններից շատերը ցաւօք նոյն ճակատագիրն ունեցան, ինչ ծխացող մատեանները, ու մեզ հասան նրանց անուանումները միայն՝ ժամանակին կազմակերպուած ցուցահանդէսների կատալոգներից կամ այլ աղբիւրներից:

Խնդրոյ առարկայ ստեղծագործութիւնների վերնագրերն անգամ պերճախօս ապացոյցն են իրենց ժամանակաշրջանի իրադարձութիւնների:

1870 - 90-ականներին հայ ժողովրդի արեւմտեան հատուածի նկատմամբ կիրառուած վայրագութիւնների ազդեցութիւնն է Վարդգէս Սուրէնեանցի վրձնած «Ոտնահարուած սրբութիւնը»: Կտաւում հայկական այն ժամանակուայ իրականութեանը բնորոշ մի պատկեր է. սպաննելով հոգեւորականին՝ կողոպտել են Վարագայ վանքի մասունքները, ոտնահարուել է ազգային արժանապատուութիւնը, հաւատքը, մշակոյթը. Նոյն Թեմայի շարունակութիւնն են «Զարգից յետոյ», «Անարգուածը» գործերը (երկուսն էլ՝ 1899 թ.):

Անցեալ դարի 90-ական Թուականների հայկական ջարդերից խորապէս ցնցուած՝ իր արուեստով բողոքում է նաեւ հռչակաւոր ծովանկարիչ Յովհաննէս Այվազովսկին՝ մտայղանալով մի քանի պատկերներ՝ «Թուրքերը նաւ են նստեցնում Հայերին՝ տանելու ծովում խեղդելու», «Թուրքերը Մարմարա ծովն են Թափում Հայերին», «Հայերի ջարդը Տրապիզոնում», որոնք ժամանակին ցուցադրւում են տարբեր քաղաքներում:

Յիշեալ ժամանակաշրջանի ողբերգական դէպքերին է անդրադարձել նաեւ բնանկարիչ Գէորգ Բաշինջաղեանը իր «Տաճկահայաստանում», «Գաղթականների ճանապարհը» գործերով:

Ժայռոտ ձորափին Հայուհիների ոչնչացման մի դրուագ է «Թուրքերի գազանութիւնները» խորագրուած նախանկարը (1919 թ.), որի հեղինակն է Համբարձում Արծաթպանեանը: Յայտնի է, որ նման Թեմաների նկարիչն անդրադարձել է եւ նախորդ տարիներին (օրինակ՝ Թիֆլիսում 1917-ին ցուցադրուած «Արցունքի հովիտը», «Աւերակների մէջ», «Սարսափների աշխարհում», գունանկարները):

Հայ նկարիչներից եղան նաեւ այնպիսիք, որոնք վրձնով պայքարելուն զուգընթաց մարտնչեցին նաեւ սրով, յետոյ նաեւ՝ գրչով, Թողնելով իրենց ժամանակի վաւերական յուշագրութիւնը: Ասուածը վերաբերում է Վանի հերոսական ինքնապաշտպանութեան կազմակերպիչներից մէկին՝ Փանոս Թերլեմեզեանին: Նա իր երիտասարդ տարիներն անցկացրեց Թէժ պայքարի բովում, ճաշակեց Թուրքական ու ցարական բանտերի դաժանութիւնները: Երբ զէնքը փոխարինեց վրձնով՝ արդէն մօտ 34 տարեկան էր: Գեղարուեստական կրթութիւնը Ժիւլիէնի յայտնի մասնաւոր ակադեմիայում ստացած նկարիչը 1904-ին Փարիզում բացուած՝ արեւելագէտների յատուկ ցուցահանդէսին մասնակցում է «Հայ գաղթականը» նկարով ու ընտրւում Արեւելագէտների Ընկերութեան անդամ: Յետագայում անդրադառնալով Հայոց ողբերգական դէպքերին՝ վրձնում է «Հայկական կոտորածը», «Պատերազմի արհաւիրքները», «Հայ գաղթականները լուսնեակ գիշերին ողբում են իրենց հայրենիքը» ստեղծագործութիւնները:

Ազգի ճակատագրով խորը մտահոգութեան արգասիք է հայ երփնագրի յայտնի անուններից մէկի՝ Եղիշէ Թադէոսեանի վրձնին պատկանող «Դէպի պանդխտութիւն» նկարը (1895), ուր հայրենիքից մեկնելուց առաջ մօր շիրմաքարին ծնրադիր հրաժեշտ տալու տղան է՝ հօր հետ:

Վրձնի վարպետների մղած պայքարին իր մասնակցութիւնն է բերում եւ ծաղրանկարիչ Դաւիթ Օքրոյեանը: Ս. Պետերբուրգում 1906-ին հրատարակուող «Սափրիչ» երգիծական ամսագրի էջերով նա հասարակութեան դատին է ներկայացնում ընթացիկ քաղաքականութեան

մութ կողմերը: Յատկանշական է «Տաճկահայաստանի բնակալը խոհանոցում» վերնագրուած աշխատանքը. խոհանոցի առօճախի վրայ նստած է Թուրքական յեղափոխութիւնը խորհրդանշող մի մարդ՝ մէջքին «տաճկական յեղափոխութիւն» մակագրութիւնը: Օճախից բարձրացող գոլորշիներն ունեն հետեւեալ գրութիւնները՝ «հայկական յեղափոխութեան ճըռները», «սով», «հարկահանութեան չումներ», «սպաններ», «հայկական կոտորածներ», «հայկական հալածանքներ»: Սուլթան Համիտն ամանով նաւթ է լցնում օճախի տակ, ասելով՝ «Փորձեմ, գուցէ կարողանամ հանգնել»...

Պարբերական մամուլի համար մեզ հետաքրքրող գծանկարներ է արել նաեւ Վրթանէս Ախիկեանը: 1895-96 թուականների եղեռնագործութիւնները պատկերող նրա մատիտանկարներից ու գրչանկարներից յիշենք «Կոտորածից փախած որբերը», ուր հրդեհուող գիւղից հըրաշքով փրկուած երկու փոքրիկ աղջիկները ծառի մօտ անհարեկ դիտում են իրենց հրկիզուող գիւղը:

Հայրենիքից հեռու, օտար եզերքներում ստեղծագործած նկարիչներից է Կարապետ (Շառլ) Ադամեանը: Պոլսում ծնուած, Փարիզում ուսանած «կտաւի վրայ զօրաւոր զգացողութիւններու հաւատարիմ թարգմանը» իր գործերից մէկը վերնագրել է «Քանդուած օճախ»: Ջարդից մազապուրծ ազատուած ընտանիքի բեկորները՝ մայրն իր երեք մանկանց հետ, վերադարձել ու հիմնովին աւերուած են գտել իրենց երբեմնի շէն տունը...:

Վերոյիշեալ արուեստագէտների շարքում առանձնանում է մի անուն՝ Մելքոն Քեպապճեանը, որն, ի տարբերութիւն նախորդների իրապաշտական գործերի, կատարուածը մարմնաւորել է խորհրդանիշների լեզուով: Երկրաչափական պարզ ձեւերով ու գուսպ արտայայտչամիջոցներով նա խտացրել է 1915-ը ու պատկերել՝ «Հայի արեան ճամբան», «Հայ մայրերի սուգը», «Հայ ուրուականներն աւերակների մէջ», «Հայկական աւերակներ»ն ու «Խաչելութիւնը», ուր հայ ժողովուրդը ներկայանում է խաչուած կընոջ տեսքով:

«Հողի սիրտը տրոփում է մարդու սրտի մէջ. ամէն ինչ այդ սրտով է սկսւում, ամէն ինչ՝ դրանով բացատրւում». - մեծն Մարտիրոս Սարեանի այս խօսքերի հաստատումն է Թռուցիկ հայեացքն անգամ հայ կերպարուեստի պատմութեան վրայ:

Յիշեցինք միայն 19-րդ դարի վերջին, 20-րդ դարի սկզբին ստեղծագործած նըկարիչներին: Եղեռնից փրկուած մանկութիւն ունեցող սերնդի արուեստագէտները եւս թողել են քննուող թեմային նուիրուած գործերի պատկառելի ժառանգութիւն, որի ուսումնասիրութիւնը դեռեւս հսկայական աշխատանքի է կարօտ:

ԿԱՐԻՆԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(Արուեստաբան)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՅՈՎՀ.-ՊՕՂՈՍ Բ.Ի «ԿԵԱՆՔԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ»

Այսպէս խորագրուած էր Պապին վերջին (ԺԱ.) շրջաբերական թուղթը որ կը կեդրոնանար «մահուան մշակոյթ»ին վրայ: Պապը դիտել կուտայ որ աւարտող դարը դրոշմուած է այդ մշակոյթով: Կը թուէ ժամանակակից սեւ պատահարները. պատերազմները, ապազգայնացման պայքարները, թշուառութիւնը, սովերը: Բայց ան յատկապէս նկատի ունի հեշտամահութիւնը եւ վիժումը որպէս մահուան մշակոյթ որոնք ծայր աստիճան անհաւատապաշտ դարձած ու միւսը մերժող աշխարհի մը ընդհ. խղճին մէջ սկսած են կորսնցնել ոճիրի իրենց բնոյթը եւ գրեթէ սկսած են վերածուիլ իրաւունքի: Պապը կը փորձէ այս մարզին մէջ մշակութային շրջափոխութիւն մը կատարել ու մահուան մշակոյթին տեղ զետեղել կեանքի մշակոյթը:

Շրջաբերական այս թուղթը 105 յօդուածով ամէնէն երկարն է Պապին ստորագրածներուն: Աւանդապաշտ կաթողիկէները մեծապէս գոհ են անկէ, խսկ անոնք որոնց համար հիմնովին անջատուած են աշխարհիկն ու երկնայինը, Պապին կեցուածքը վրդովեցնող բնոյթ կը կրէ:

Եկեղեցիին համար կեանքը պարգեւն է Աստուծոյ որ մարդը ստեղծած է համաձայն իր պատկերին. ու կեանքը նուիրական է: Ոչ ոք կը հակառակի այսքանին: Նաեւ ոչ ոքի զարմանք կը պատճառէ վիժումին ու հեշտամահութեան դէմ Պապին անզիջող կեցուածքը որ նորութիւն ալ չէ: Արդէն ո՞վ կ՚ըսէ թէ լաւ բան մըն է վիժումը, եթէ նոյնիսկ շատ շատեր կը մտածեն թէ նուազագոյն չարիք մըն է:

Ինչ որ յատկապէս հակազդեցութիւններու պատճառ եղած է, նախ նոյնացումն է վիժումին ու յղութեան կանխարգիլումին: Պապը կ՚ընդունի որ զոյգեր լուրջ պատճառներ ունենան զաւկի տէր չըլլալու. սակայն այդ պարագային, կը շեշտէ որ բարոյական օրէնքը կը պարտադրէ որ այդ զոյգը սանձէ իր բնազդները:

Հակազդեցութեան տեղի տուող երկրորդ կէտ մը վիժումի դէմ պայքարի հըրաւէրն է զոր Պապը կ՚ուղղէ կաթողիկէներուն: Խնդիրը այն չէ որ ան աստուածային օրէնքը գերիվեր կը դասէ ու հաւատացեալներու համար կը մերժէ մարդոց օրէնքներուն ճակատագրականութիւնը: Հարցը հոն է որ Պապը յաւակնութիւն ցոյց կուտայ օրէնսդրութիւնը փոփոխելու: Ան անուղղակի կերպով կը դատապարտէ միջազգային այն հիմնարկները որոնց ջանքերը կը միտին հակակշռելու բնակչութեան աճը, յղութեան կանխարգիլումով, ամլացումով եւ վիժումով: Կողմնակից կը յայտնուի աշխարհի նոր կարգուսարքի մը ուր հարստութիւնները աւելի արդարօրէն բաշխուած պիտի ըլլան: Այս կէտին առընչութեամբ է որ շատեր հարց կուտան թէ անհաւասարութիւններով բզքտուած արդի աշխարհին մէջ Հռոմը միաձայն պատգամ մը ուղղելու յաւակնութիւնը կրնա՞յ ունենալ. նաեւ յուսալու որ ամբողջ երկրագունտը նոյն ականջով մտիկ կ՚ընէ զայն...:

ՔԱՂՀԱՆ

ԻՍԻԻ ՀԱՅԿ. ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Իսի-ի հայկական վարժարանի կառուցման եւ հոգաբարձու ընկերակցութիւնը ուրախութեամբ կը ծանուցանէ որ վարժարանիս շինարարական աշխատանքները կը սկսին 1995 Ապրիլին եւ ամբողջութեամբ կ՚աւարտին 1996 Ապրիլին:

Ծրագիր. -

Մօտ 1900 քառակուսի մեթր տարածքի վրայ՝ երեք յարկանի կառոյցը պիտի բաղկանայ՝

- Կրթական նախարարութեան ճշդած չափանիշներուն համապատասխան ութ դասարաններէն (երեքը՝ մանկապարտէզի եւ հինգը՝ նախակրթարանի) եւ ուսուցիչներու յատկացուելիք յարակից գրասենեակներէ.
- 250 քառակուսի մեթր տարածքով սըրահէ.
- 250 քառակուսի մեթր մակերսով ծածկոյթով խաղավայրէ.
- Պահակի բնակարանէ:

Այս ծրագրին իրականացման համար, համաձայնութիւն ստորագրած են՝

- Իսի-ի քաղաքապետարանը
- Փարիզի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին
- Իսի-ի վարժարանի կառուցման եւ հոգաբարձու ընկերակցութիւնը
- Ֆօնսիէռ էյֆէլ Տէվէլոփման շինարարական ընկերութիւնը (FED):

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Իսի-ի հայկական վարժարանի կառուցման եւ հոգաբարձու ընկերակցութիւնը ըստ Փարիզի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիի հետ գոյացած համաձայնութեան՝

- պիտի հսկէ որպէսզի շինարարական աշխատանքները ընթանան կանոնաւոր
- պիտի ղեկավարէ վարժարանը
- Ընկերակցութիւնը պիտի կազմակերպէ իր վարչական կազմի ընտրութիւնը վարժարանի գործունէութեան Ա. տարեդարձին:

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Վարժարանին մանկապարտէզի երկու դասարանները պիտի բացուին 1996 Սեպտեմբերին:

Արձանագրութիւնները պիտի կատարուին Սեպտեմբեր 1995-էն սկսեալ:

Ընկերակցութիւնը շինարարական աշխատանքներու ընթացքին մասին, կանոնաւոր հաղորդագրութիւններով տեղեակ պիտի պահէ հանրութիւնը:

Ընկերակցութիւնը, որ տարիներով ճիգ չխնայեց այս ծրագիրը իրականացման հանգրուանին հասցնելու համար կոչ կ՚ընէ գաղութիս գիտակից ուժերու զօրակցութեան՝ վարժարանին ապագան ամուր հիմերու վրայ հաստատելու համար:

Իւրաքանչիւր հայ պատասխանատւութիւնը ունի մեր աւանդութիւնները, մեր մշակոյթը իր զաւակներուն փոխանցելու: Դպրոցն է գլխաւոր միջոցը այդ նպատակի իրականացման:

Մենք կը յուսանք որ մեր գաղութը զայն պիտի իւրացնէ որպէս իր հաստատութիւնը:

Իսի-ի հայկական վարժարանի կառուցման եւ հոգաբարձու ընկերակցութիւնը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ, մասնաւորաբար, Իսիի քաղաքապետ Պր. Անտրէ Սանթինիին, քաղաքապետարանի ընդհանուր քարտուղար Պր. Ֆրանսուա Քէլէնէքին, Փարիզի Եկեղեցւոյ վարչական մարմնի ատենապետ Պր. Համազասպ Մոմճեանի եւ խորհրդակցական աշխատանքներուն մասնակցող հայկական կազմակերպութիւններուն:

Շնորհակալութիւններ նաեւ բոլոր անոնց որոնք վարժարան մը կառուցանելու գաղափարին սկիզբէն զօրակցելով, բերին իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը:

Ընկերակցութեանս քարտուղարութիւնը կը մնայ հանրութեան տրամադրութեան պատասխանելու համար այլ հարցումներուն:

Հասցէ. -
Association pour la Construction
et l'Administration de l'Ecole
Arménienne d'Issy-les-Moulineaux
48, rue Barbès
92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 46 - 44 - 62 - 16.

Նախագահ՝ Տոքթոր
ՎԻԳԷՆ Կ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
Փոխ - նախագահ՝
ՋԱՏԻԿ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Նուիրատուութիւնները կրնան ղրկուիլ՝
- չէքով, ընկերակցութեան անունին
- կամ դրամատան միջոցաւ (virement bancaire)

Դպրոցին հաշիւին. -
Compte N° : 4004059488
Banque BICS Agence d'Issy-les-Mlx,
1, avenue Victor Cresson,
92130 Issy-les-Moulineaux.

Օրհնութիւն շինարարական աշխատանքի որուն կը հետեւի ճաշկերոյթ մը՝ Կիրակի, Մայիս 21-ին, ի ներկայութեան Գիտ Արք. Նաղգաշեանի եւ Պր. Անտրէ Սանթինիի:

Հաւաքոյթ ժամը 12.30-ին դպրոցին հողին վրայ
22-30, rue de l'Egalité,
92130 Issy-les-Moulineaux.

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՌԷԼ

ՊՐՈՍՊԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գորֆու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Պատմածներուն մէջ այլազանութեան պակասը ապշեցուցիչ է: Ամէն անգամին՝ փայտ բեռցած նաւով Գումենիցայէն վերադարձի ճամբուն վրայ «փուրտունա»-յի (փոթորիկ) կը բռնուի: Ամբողջ բեռը ծով կը թափի: Որոտումներու եւ կայծակներու տակ՝ Սպիրիդիոնի իկոնին առջեւ կ՚աղօթէն. բայց այդ պահուն Սուրբը այլ տեղ զբաղած ըլլալուն՝ աղօթքի միջոցին խսկ հսկայ ալիքներ կ՚ողողեն նաւը: Ասոր վրայ, հայր Նիկոլա նաւուն ղեկը կը ձգէ եւ խուրձ մը փայտի փաթթուած՝ ջուրը կը նետուի (զարմանալի կերպով կղզեարնակ այս մարդոցմէ քիչեր միայն լողալ գիտեն): Յաջորդ օրը ջուրը զինք Գովինոյի ծովեզրը կը նետէ: Նաւուն ամբողջ անձնակազմը խեղդամահ կ՚ըլլայ: Փոխ-նաւապետ Սոկրատին կողակիցը՝ մաքրամաքուր կենցաղով կին մը՝ երկու օր եօթ ցամաք կը քշուի Կուլուրայի նաւահանգիստին մօտերը, ձեռքերը կուրծքին վրայ խաչաձեւ ծալած, աչքերը՝ փակ: -- Պատմութեան այս հանգրուանին՝ հայր Նիկոլա եւս իր ձեռքերը կը խաչաձեւէ, աչքերը կը փակէ եւ սրբավայել համակերպումի արտայայտութեամբ մը կը համակուի: Իր խսկ պատմածէն չափազանց յուզուած՝ շապիկին թեւով արցունքը կը սրբէ, քիչ մը եւս գինի կը պահանջէ:

Աւելորդ է ըսել, թէ հայր Նիկոլան չափազանց պզտիկ նաւորդ մըն է: Աշնանային նպաստաւոր հովով՝ դիմացի ալպանական ափէն քիչ մը վառելանիւթ բերելու կ՚երթայ երբեմն: Բայց հովի դոյզն փոփոխութեան մը խսկ պարագային՝ խելացընոր ու անվայել աճապարանքով նաւահանգիստ կը վերադառնայ: Տունէն ներս կատարեալ բռնատէր մըն է: Ամբողջ տունը տան առջեւ արեւին տակ կ՚անցընէ թուղ, հաց եւ ձիթապտուղ պարունակող ամանի մը դիմացը նստած:

Յաճախ տափակ միտքեր կ՚արտաբերէ, այնպէս ձեւացնելով թէ իր անձնական փորձառութեան պատշաճեցուած իմաստուն առածներ են: Իր կնոջ հասցէին՝ ուրիշներէ լսելի եւ արիւնդ սառեցնող սպառնալիքներ պոռալէն հաճոյք կ՚առնէ. սոնց փոխարէն՝ կինը իր արագ, պզտիկ, տխուր ժպիտով պատասխան մը կուտայ զոր կարելի է թարգմանել. - «Լա՛ւ, հասկցա՛նք»...

- Կիները ձիթենիի պէս պէտք է ծեծել, - կը մրթմրթայ մարդը, - բայց Գորֆուի մէջ, համատարած ծուլութեան պատճառով, ո՛չ կիները կը ծեծեն ոչ ալ՝ ձիթենիները:

Ծառակի կազմած մը նուիրած ենք Նիկոլային, իսկ Թէոդոր ձեւով մը խաղը սորվեցուցած է ծերունիին, որ շատ գոհ կը զգայ ասոր համար. գլուխը բաց՝ կը խաղայ մտացի ու ինքնավստահ ձեւով: Ամէն անգամ որ Թէոդոր հոս մնալու գայ, դէպի հայր Նիկոլայի որթատունկով ծածկուած պատշգամբը կ՚ուղղուի, որպէսզի մրցին: Աւելի յաճախ կը պատահի որ ինք կորսնցնէ: Այդ պարագային՝ ծերունիին դէմքը յաղթական արտայայտութեամբ մը կը շառագունի. կը սկսի յոխորտալ աւելի քան երբեք.

- Ի՞նչ պէտքը կայ գրականութիւն, գիտութիւն սորվելու: Դոկտո՛ր, գլխուդ մէջ եղած ամբողջ պաշարը անզօր է Հռոմներու (Յոյներու) արթնամտութեան դէմ:

Թէոտոր չի նեղուիր. հանդարտօրէն կը պատասխանէ.

- Ա՛յ Նիկոլա, իմ գիտութիւնս կ՚ըսէ որ եթէ չարունակես այսպէս գինի խմել, ոտքի հիւանդութիւն պիտի ունենաս. ասոր յունարէն բառը չունինք, բայց շատ կը ցաւի:

- Է՛հ, - կը պատասխանէ Նիկոլա նոյն շեշտով, - թագաւորներու այս խաղին մէջ ինձմէ պարտուելէդ ետք, ինչպէ՞ս կ՚ուզես որ ուրիշ հարցերու մէջ քեզի հաւատամ:

Իրենց փոխադարձ գուրգուրանքը կը ծածկեն նման հեգնախառն խօսակցութիւններով: Երբ Թէոդոր փնտռելու ելլէ մալարիա պատճառող մժեղի տեսակներ, Նիկոլա մղոններ կը քալէ անոր հետ՝ մասնաւոր ճահիճի մը կամ ջրհորի մը տեղը ցոյց տալու համար: Երբ պատահի որ ընտանիքին անդամներէն մէկը հիւանդանայ, կա՛մ հիւանդը կա՛մ նամակ մը Թէոդորին կ՚ուղարկեն առաջին նաւով: Մենք եւս, որպէս Թէոդորի բարեկամները, մասամբ մասնակից ենք խումբին առողջական հարցերուն: Համայնադիտարանը, դեղերու տուփը եւ ջերմաչափը հնարաւորութիւն կ՚ընձայեն, որ Ն. հոյակապ ախտաճանաչումներ կատարէ: Մինչեւ այժմ կրցանք ճշգրիտ ախտաճանաչումը կատարել երկու կապոյտ հազի, մէկ մալարիայի, մէկ յօդացաւային տենդի եւ անբաւարար սնունդէ առաջացած մէկ ոսկրաբեկութեան պարագայի:

(Շար. 19)

(Շար. Ա. էջէն)

փոփոխութիւններու ենթարկած էր օրուան յայտագիրը: Արդարեւ նախատեսուած ճոխ յայտագիրը տեղը թողած էր գրեթէ նուագացոյնին, քանի որ Շայօ պալատին մէջ նախատեսուած «Ապրիլ 24» թեմայով ցուցահանդէսը եւ փաստագրական լուսանկարներու ցուցահանդէսը զոհ գացած էին վերջին պահու ղեկչումին: Հրապարակին վրայ տեղադրուած էին երկու տաղաւարներ, բեմ մը եւ հսկայ պաստառ մը: Այդ տաղաւարներէն մէկը տրամադրուած էր Հայ Դատին վերաբերող գիրքերու վաճառքին եւ մամուլին, իսկ միւսը՝ նկարիչներու, որոնք կը ստեղծագործէին տեղւոյն վրայ: Յայտագիրը սկսաւ մօտ երկու ժամ յապաղումով. մէջ ընդ մէջ կատարուեցան արտասանութիւններ, նուագ, երգ, որոնք միաժամանակ կը սփռուէին պաստառէն: Բացակայ էին բազմաթիւ արուեստագէտներ, որոնց մասնակցութիւնը՝ յայտագրին, կամ գոնէ ներկայութիւնը նախատեսուած էր: Մերթ ընդ մերթ կ'ընդմիջուէին ելոյթները, պաստառին վրայ իրենց տեղը թողլով փաստագրական ժապաւէններու: Ելոյթ կ'ունենար նաեւ Պ. Ժորժ Սարեան որ ներողամտութիւն խնդրելէ ետք կամքէ անկախ պատճառներով կատարուած փոփոխութիւններուն համար, կը բացատրէր Ապրիլ 24-ի խորհրդանշական իմաստը, ըսելով որ ժողովուրդ մը բռնաբարուեցաւ, սակայն երբեք կարելի պիտի չըլլայ բռնաբարել նաեւ անոր յիշողութիւնը: Ապա, կարդացուեցաւ ցանկը այն բոլոր անձնաւորութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն որոնք զօրակցութեան գիրեր ղրկած էին: Ժամը 18-ի շուրջ վերջ կը գտնէր գեղարուեստական եւ մշակութային այս բաժինը, որ կազմակերպուած էր Պ. Ժերալտ Փափազեանի ղեկավարութեան տակ: Այնուհետեւ ժողովուրդը հրաւիրուեցաւ համախմբուելու Յաղթանակի Կամարին տակ, բոցի արծարծման արարողութեան համար: Հոն տեղի ունեցաւ նախորդ տարիներու բաղդատմամբ աւելի պատկառելի արարողութիւն մը, որու կը մասնակցէին նաեւ բազմաթիւ քաղաքական դէմքերու ներկայացուցիչներ, զինուորականներ, Նախկին ռազմիկներ եւ 40 հոգինոց զինուորական նուագախումբ մը: Անծանօթ Զինուորի յուշարձանին ծաղկեպսակներու զետեղումէն ետք, ցուցարարներու թափօրը հոնկէ ճամբայ ելաւ վերստին դէպի Թրոքատերօ: Մօտ վեց հազար Հայերու եկած էին միանալու (Ապրիլ 24-ի խորհուրդին բոլորովին անպատշաճ ձեւով եւ ինքնակոչ ու առանց արդիւնքի) Քիւրտերու եւ քաղդէասորեցիներու խմբակներ ալ, որոնք կը կրէին իրենց դատերը պաշտպանող պաստառներ եւ ուրոյն դրօշակներ: Բազմութիւնը որ կ'ուղղուէր դէպի մարդկային իրաւանց հրապարակը կը գոչէր «Մարդասպան Թուրքիա», «Ֆաշիստ Թուրքիա», «Արդարութիւն Հայերուն» լոզունգները, մինչ կարելի էր պաստառներուն վրայ կարդալ «Կանխարգիլելու համար մարդկութեան դէմ գործուող ոճիրները եւ ջարդերը», «Ճանաչում և հատուցում», «Հայկ. ցեղասպանութեան ազգային և միջազգային դատապարտում» եւն.:

Ցուցարարները ժամը 20-ի շուրջ հասան Թրոքատերօ ուր եւս հաւաքուած էին մօտ 500 Հայեր որոնք կը սպասէին ուղերձներուն: Նախ, դարձեալ խօսք առաւ Պ. Սարեան անգամ մը եւս կարդալու համար զօրակցական գիրերու ցանկը եւ յիշեց Յունաստանի եւ Կիպրոսի դեսպաններուն եւ Ռուսաստանի դեսպանատան կցորդին ներկայութիւնը: Իրմէ ետք արտայայտուեցաւ կազմակերպիչ յանձնախումբէն Վարուժան Կիւրեղեան: Պ. Ա. Պաղտիկեան ալ կարդաց բողոքի բանաձեւը: Քաղաքական գլխաւոր հոսանքներու ներկայացուցիչները յաջորդեցին իրարու: Անոնցմէ առաջին խօսք առնողն էր Փ. Լըլուշ (Շիրաք), որ շեշտեց դարուս Ա. ցեղասպանութեան ճանաչման անհրաժեշտութիւնը, յուսալով որ ռուսական Դումային առած քայլը օրինակ կը ծառայէ ուրիշներուն ալ: Իրեն յաջորդեց Համայնավար կուսակցութենէն Փ. Մերսիեքա որ ճանաչման պահանջքին եւ անհրաժեշտութեան կցեց Հայաստանի շրջափակումը վերցնելու հրամայականը: Նման ելոյթներ ունեցան նաեւ Ազգ. Ժողովի Հայերու հետ բարեկամութեան խմբակէն Ֆ. Բոշպլուան, որ ողջունեց նաեւ Ղարաբաղցիներու տարած յաղթանակը յարձակող Ազերիին դէմ, ինչպէս եւ Իսիի երեսփոխան-քաղաքապետ Ա. Սանթինի, նշելով որ, Թուրքիա չի կրնար մտնել Եւրոպայի Միութիւն, այնքան

Տէր եւ Տիկին Վարուժան Ճիզմէճեան ցաւով կը ծանուցանեն

ԱՐՇԱՄ ՃԻԶՄԷՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 23-ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 27, ժամը 11-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Դիակիզումը կը կատարուի Փէռ - Լաշէզի Քրեմաթորիոմը, Ուրբաթ, Ապրիլ 28-ին: Աճիւններուն ցրումը տեղի կ'ունենայ նոյն օրը:

ատեն որ կ'ուրանայ հայկ. ցեղասպանութիւնը: Վերջին ուղերձը կը պատկանէր Հայաստանի գործավար Վ. Տէր-Ղեւոնդեանի, որ նախ հայերէն եւ ապա ֆրանսերէն արտայայտուեցաւ: Կարդացուեցաւ նաեւ բովանդակութիւնը այն բողոքագրին որ քիչ յետոյ պիտի ներկայացուէր Թուրք դեսպանութեան: Աւելցնենք որ Ընկերվարական կուսակցութեան ներկայացուցիչը՝ Պ. Ժան Կլավանի, հակառակ իր խոստումին, բացակայ էր:

Այլեւս ժամը բաւական յառաջացած էր, 21-ի կը հասնէր, երբ ներկայ բազմութիւնը կրկին ամփոփուեցաւ թափօրի ձեւով եւ գլխաւորութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ. - Ֆրանսի սկաուտներուն, ուղղուեցաւ դէպի Թրքական դեսպանատուն, ուր համախմբուած էին ապահովութեան ուժեր:

Այս առթիւ հրատարակուած էր նաեւ գրքոյկ մը, ուր Գլօտ Մութաֆեան բրած էր ցեղասպանութեան հակիրճ պատմականը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION» (25 Avril)

A EREVAN, COMMEMORATION DES 80 ANS DU GENOCIDE

Թերթը կ'արձագանգէ երեւանեան ոգեկոչումին: Երկար թափօրով մը, կը գրէ, Հայաստանի եւ Սփիւռքէն եկած Հայեր գացին խոնարհելու Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին առջեւ: Կը նկարագրէ յուշարձանը, յիշելով այն 15 յուշատախտակները որոնք կը խորհրդանշեն պատմական Հայաստանի 15 նահանգները: Կ'ըսէ թէ բոցը կը վառէր քէրոզէնով, ընդհանրապէս մարած է կազի չգոյութեան պատճառով: Լ. Տէր - Պետրոսեան եւ Ռ. Քոչարեան ներկայ եղած են կարճ արարողութեան մը, գլխաւորութեամբ Գարեգին Ա.ի: Նախապէս Լ. Տէր - Պետրոսեան բացումը կատարած է ցեղասպանութեան նուիրուած թանգարանի:

«LA LIBRE BELGIQUE» (24 Avril)

LE GENOCIDE EST PLUS QUE JAMAIS PRESENT

Վերոյիշեալ խորագրով յօդուած մը ընտորագրած է թերթին Մոսկուայի թղթակիցը՝ Բորիս Թումանով որ կ'ոգեկոչէ ցեղասպանութեան սկիզբը, Թուրքիոյ ուրացումը յանգելու համար Հայաստանի եւ Թուրքիոյ ներկայ յարաբերութիւններուն: Կ'արձագանգէ նաեւ Բլէեան հարցին...: Թերթին նոյն թիւին մէջ լոյս տեսած է գրախօսական մը Վահագն Տատրեանի վերջին գիրքին առթիւ, որու ֆրանսերէն թարգմանութիւնը լոյս տեսաւ:

«LA CROIX» (24 Avril)

80 ANS APRES, LE GENOCIDE ARMENIEN ATTEND ENCORE SA RECONNAISSANCE

Փարիզեան օրաթերթը երկու ամբողջ էջեր նուիրած է Հայոց ցեղասպանութեան: Փիէր - Իվ լը Փրիոլ հարցազրոյց մը կատարած է Իվ Թերնոնի հետ, ապա կան այլ յօդուածներ: Մէկը՝ Մարսէյլի գաղութին մասին, ուրիշ մը Պոլսէն, հատ մըն ալ Մոսկուայէն: Շահեկան էջեր ուր կան բոլոր անհրաժեշտ տուեալները, մանաւանդ անոնց համար որոնք ծանօթ չեն հարցին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Այրի Տիկին Թագուհի Յարութիւնեան,
Տիկին Պեքըրեան, եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Նուպար Գաբիկեան եւ աղջիկը,
Տէր եւ Տիկին Ժան - Փիէր Մկրտիչեան եւ զաւակները,
Պ. Ալպէր Մելքոնեան եւ զաւակը
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, քեռայրին եւ ազգականին՝

ՅԱԲԵԹ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 22-ին, 91 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 27, ժամը 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռի Նոր գերեզմանատունը

Rue de l'Egalité

ժամը 16·15-ին:

Ոչ ծաղիկ ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ հայկական հաստատութեանց:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Ի գնահատութիւն «Յառաջ»ի ապրիլեան ֆրանսերէն խմբագրականին (Ապրիլ 22 / 23) Պ. Սարոյեան 200 Ֆր.:

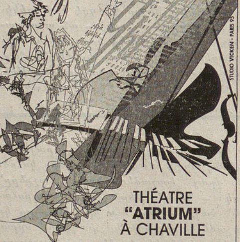
ՎԱԼԱՆՍ. - Պր. Ա. Շահինեան 200 Ֆր.:

CONCERT SPECTACLE

CROIX-BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE
SECTION TER TAVTIAN DE CHAVILLE 1935 -1995

LE SAMEDI 6 MAI 1995
À 20H30

QUATUOR ANI
ENSEMBLE DE MUSIQUE ARMÉNIENNE
KÉRAM
TROUPE DE DANSE AKHTAMAR
COMPAGNIE RICHARD MOURADIAN
VICKEN

THÉATRE
"ATRIUM"
À CHAVILLE

3 BIS PARVIS R.SCHUMAN
885 AV R.SALENGRO - 92370 CHAVILLE
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS AU (1) 47 50 29 04

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝ «Երազի ճամբով» ժապաւէնի ցուցադրութիւնը, Կիրակի, Մայիս 7, ժամը՝ 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ՝

12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ֆիլոր Կորցարիկեանի մահուան առթիւ, Տիկին Տընիզ Կորցարիկեանէ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սահակեանէ 500 Ֆր.:

Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ժագ Շիրինեանէ եւ 200 Ֆր. Պր. Արման Սեւէֆճեանէ:

HAMASKAÏNE — PARIS
et
Le Comité de Défense
de la Cause Arménienne

vous invitent
à la présentation du livre :

Autopsie du Génocide Arménien

Entre l'Empire ottoman
et les grandes puissances
de
VAHAKN DADRIAN
avec projection de diapositives
La présentation sera animée par
Gérard CHALIAND

le Vendredi 28 Avril à 20 h 30
Salle Zarouhie et Dikran Démirian
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, Paris 9e (M° Cadet)
Tél. : 48. 24. 63. 89.
— Entrée libre —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Dîner Dansant

La Croix Bleue des Arméniens de France, section « *Astrig* » d'Arnouville-lès-Gonesse / Gonesse / Sarcelles / Villiers-le-Bel organise un *DINER DANSANT* le Samedi 6 Mai à l'espace «*Charles Aznavour*» (Arnouville) avec la participation du chanteur HAGOP MALDJIAN accompagné de son orchestre *NAïRI*. Le dîner sera préparé par le restaurateur Jano le Hay d'Alfortville.

Pour tout renseignement/réservation : Tél. : 39 85 93 40 / 39 85 29 71.

Sortie touristique

La Croix Bleue des Arméniens de France, section «*Agnouni*» d'Asnières organise une sortie touristique en autocar à REIMS et EPERNAY, le Lundi 8 Mai. Départ: 7h30 — Place de l'Hôtel de Ville, Asnières.

- *Matin Reims:* Visite guidée de la Cathédrale et de la Vieille Ville.
- *Déjeûner* à Reims.
- *Après midi Epernay:* Circuit en petit train dans les caves avec présentation audio de la fabricatoin de champagne. Dégustation.

Contacter Mesdames :
— Danoux 42 - 42 - 85 - 87;
— Gourdikian 39 - 82 - 65 - 91;
— Terzian 43 - 33 - 88 - 93.
Participation : 260 F.

Gala Artistique

de l'ASSOCIATION MACHTOTZ
avec le concours de l'A.C.O.A.

« *CAMARADE* »
PANTCHOUNI A DZABELVAR
pièce satirique de Yervant ODIAN
à l'occasion du 125e anniversaire
de sa naissance
scénario et mise en scène de
GERALD PAPASIAN
décor: Joseph GOSTANTINIAN
La Chorale *Daron* chante KOMITAS
à l'occasion du 125e anniversaire
de sa naissance
RECITAL POETIQUE
Invitée d'Arménie
IRINA MEGUERDITCHIAN
ARDACHES VOSKANIAN
NORA ARMANI
& GERALD PAPASIAN
le Jeudi 4 Mai à 20 heures 15
l'Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
13, rue Danton, M° Mairie d'Issy
Réservations au:
(1) 47 50 97 51 / (1) 30 24 73 67
(1) 48 41 49 37.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 27
JEUDI
27 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.580

69e ANNEE — N° 18.580

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ սպայակոյտի բանբերը յայտարարած է որ 35 հազար զինուորներէն 20 հազարը քաշուած են Իրաքէն: Առաջին առթիւ 3000 զինուոր եւ բերուած էին, այլ խօսքով 12 հազար կը մնայ: Այս գործողութիւնը կը կատարուի Եւրոպայի Խորհուրդի անդամներուն քըւէարկութենէն 24 ժամ առաջ: Այդ քըւէարկութիւնը կը վերաբերէր բանաձեւի մը որ Անգարայի «առկախումը» կը պահանջէր եթէ մինչեւ Յունիս, Թուրքիա իր պարտաւորութիւնները չընէ մարդկային իրաւանց, ժողովրդավարութեան եւ իր զրացիներուն հողային ամբողջականութեան մարզերուն մէջ: Կը կարծուի որ Թուրքիա, ի վերջոյ տեղի տուած է արեւմտեան (ի մասնաւորի՝ Միացեալ - Նահանգներու) ճնշումներուն:

ՇԻՐԱՔ - ԺՈՍՓԷՆ դէմ առ դէմ վիճաբանութիւնը (հեռատեսիլէն, Մայիս 2-ին) տեղի պիտի ունենայ երկու լրագրողներու՝ Ալէն Տիւհամէլի եւ Կիյօմ Տիւրանի մասնակցութեամբ: Մինչ այդ երկու թեկնածուները, յաղթականն ու պարտեալը պէտք է վերահաստատեն, տարի մըն է խախտած, 30 տարիներու իրենց բարեկամութիւնը: Շիրաք, Ապրիլ 25-ին, գլուխ - գլխի տեսակցութիւն մը ուզած էր Պալատիւրէն որ կը նախընտրէր պատուիրակութիւններու հանդիպում եւ հարցը պէտք է լուծուէր: Ինչպէս գրած էինք շատ կը խօսուի Լը Փէնի իրաւարարի դերին մասին, ծանօթ է որ աջ թէ ձախ մարդուն ստացած ձայները կ'ուզեն առանց մարդուն հետ գործ ունենալ...: Եթէ Արլէթ Լակիյէ կրնայ գոհ ըլլալ իր ստացած ձայներու համեմատութիւնով որ նախընթաց չունէր (աւելի քան 5%), անդին շատ խղճալի վիճակի մէջ է Ֆիլիփ տը Վիլիէ որ իր 4,74%-ով չի կրնար հատուցում ըստանալ Պետութենէն (5%-էն վեր պէտք է ըլլայ) եւ 9 միլիոն 700 հազարի բաց մը ունի որու համար հանգանակութեան դիմած է:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ մեծ ռաբունին բողոք բարձրացուցած է Փարիզի Արքեպիսկոպոսի՝ ծիրանաւոր Ժ. Մ. Լիւսթիժէի այցելութեան դէմ, մասնակցելու համար Շօա-ի նուիրուած ժողովին: Ռաբունին չուզեր ընդունիլ անձ մը որ դաւանափոխ եղած է եւ կ'ըսէ՝ «մեզ լքեց շրջանի մը մէջ որ այնքան մռայլ էր մեզի համար»: Աւելցուցած է թէ դէմ չէ որ իր մասնակցութիւնը բերէ մէկը «որ երբեք հրեայ չէ եղած, իր ժողովուրդին, իր ազգին, իր հաւատքին չէ դաւաճանած»: Այս խակ պատճառով, կարդինալ Լիւսթիժէ շատ պաղ ընդունելութեան մը առիթ տուած է երբ Թել - Ավիվ ժամանած է, Ապրիլ 25-ին: Իսրայէլեան հեռատեսիլին տուած հարցազրոյցով մը, Փարիզի Արքեպիսկոպոսը (որ դաւանափոխ եղած է 14 տարեկանին, խուսափելու համար նացիական հալածանքներէ) ցաւ յայտնած է իրեն դէմ արտասանուած «ոչ - բարեկամական խօսքերուն» համար, բայց չուզեր բանավէճ ստեղծել: Կը ճշդէ որ քրիստոնեայ դառնալով երբեք չէ դադրած հրեայ ըլլալէ ու կ'աւելցնէ որ «օրհնութիւն» մը կը նկատէ «էրէց Իսրայէլ» (եբրայերէն՝ Իսրայէլի հող) դառնալը Շօա-ի արարողութեանց առթիւ:

ՉԵՐՆՈՄԻՐԴԻՆ, Ռուսաստանի վարչապետը, յայտարարած է որ արդէն իսկ կը նետուի երեսփոխանական ընտրութեանց ընտրապայքարին մէջ (1995 Դեկտեմբերին նախատեսուած): Ըսած է թէ գլուխը կ'անցնի «կեդրոն ձախի մեծ շարժումի մը»:

ՃԻՆՃԸՐ ՌՈՃԸՐՍ, ամերիկացի այն եզակի դերասանուհին, որ տարիներու երկայնքին ընկերակիցը եղած է Ֆրէտ Աստէրի, ամերիկեան երաժշտական ֆիլմերու մէջ, մեռած է 83 տարեկանին, Հոլիվուտ: Պարի անգուգական ամոլ մը կազմած էին ինք եւ Ֆ. Աստէր:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ

80-ամեակի ոգեկոչումները սկսան Ապրիլ 23-ին, համագաղութային նախաձեռնութեամբ:

Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ հսկումի եկեղեցական արարողութիւն որուն յաջորդեց Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ յատուկ յայտագիր մը պատրաստուած երիտասարդական միութիւններու կողմէ: Փաստաթուղթերու լուսարձակումով, արտասանութիւններով, պատանիներու երգչախումբի խմբերգներով երիտասարդները եղան իրենց պարտականութեան գըլուխը: Ապա, Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ ծաղկեպսակներ զետեղուեցան եւ շարունակուեցաւ հսկումը մինչեւ ուշ գիշեր:

Ապրիլ 24, ժամը 9.30-ին տեղի ունեցաւ պատարագ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցին ներկայութեամբ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Ռ. Վիկուռոյի, Շրջանային Խորհուրդի նախագահ՝ Ժ. Գ. Կոտէնի, ընդհանուր Խորհուրդի նախագահ՝ Հ. Վիէկանի եւ այլ անձնաւորութիւններու: Ներկայ եղան Հայ Կաթողիկէ եւ Աւետարանական Եկեղեցիներուն հոգեւոր հովիւները՝ Միքայէլ Վրդ. Մուրատեան եւ վեր. Ժօէլ Միքայէլեան:

Պատարագը մատոյց Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեան, երգեցողութեամբ՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի, եւ աւարտին կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն: Ապա, եկեղեցականներ եւ անձնաւորութիւններ թափօր կազմած ուղղուեցան դէպի եկեղեցւոյ բակը կանգնած Նահատակած Յուշարձանը ուր Եպիսկոպոսը արտասանեց «Հոգւոց»ը եւ անձնաւորութիւններն ու միութիւնները զետեղեցին ծաղկեպսակներ: Արարողութիւնը շարունակուեցաւ Արծրունի Ջրբաշեան սրահը: Խօսք առին 80-ամեակի յանձնախումբին կողմէ՝ Գլեմանս Թիւթէլեան եւ Ժիլպէռ Քէրքէրեան: Իրենց խօսքին մէջ, քաղաքապետը, Շրջանային եւ Ընդհանուր Խորհուրդներու նախագահները ըսին թէ Հայերը գոհ դացին ցեղասպանութեան եւ յայտարարեցին թէ ֆրանսական իշխանութիւնները այլեւս պէտք է պաշտօնապէս ճանչնան հայկական ցեղասպանութիւնը: Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խ. Երլմազեանի, մեկնաբանեց «Հայրապետական մաղթանք»ը եւ «Տէր կեցո»ն:

Ժամը 15.30-ին, Սէն Վէնսան տը Փօլ Եկեղեցին, Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան պատարագեց եւ հոգեւոր ճառը արտասանեց Մարսէյլի նոր Արքեպիսկոպոսը՝ Պեռնար Փանաֆիէօ, որ յատկապէս ըսաւ՝ «Այս ցեղասպանութիւնը զոր այլեւս ոչ ոք կրնայ ժխտել ... ձեր հողը դեռ թաց է ձեր հաւատքի վկաներու արիւնով...»: Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Առաջնորդին շուրջ կանգնեցան՝ Մխիթարեան Միաբանութեան Աբբահայրը՝ Գէորգ Վրդ. Պալեան որ հիւրաբար կը գտնուէր Մարսէյլ, եւ Միքայէլ Վրդ. Մուրատեան: Ներկայ եղան պատարագին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներ՝ Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան եւ վեր. Ժօէլ Միքայէլեան: Պատարագը մեկնաբանեց Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը եւ աւարտին Հայր Գր. Փափազեան կարդաց Վատիկանէն ուղղուած յատուկ գիր մը նուիրուած Նահատակներու յիշատակին: Այս արարողութեան ներկայ եղաւ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռօ:

Ժամը 18.15-ին, Փէրիէ - Փրատօ հրապարակէն սկսաւ զանգուածային տողանցքը, պահանջատիրական ցոյցը եւ հասաւ մինչեւ Թրքական հիւպատոսարանը ուր խօսք առին՝ Լ. Զօլաքեան, Ս. Մնակեան եւ Ս. Ագիլաչեան, ժամը 19.15-ին ժողովուրդը ցրուեցաւ առանց որեւէ միջադէպի:

Նոյն ժամերուն, 18.30-ին, Ֆրանսական բանակի նախկին Հայ Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութիւնը ծաղկեպսակ մը զետեղեց «Մոպիլ»ի հրապարակը: Խօսք առաւ Կ. Տէրտէրեան:

Ամբողջ օրը անձրեւ տեղաց առանց դադարի:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՆԻՍ

Nice-Matin, Ապրիլ 25-ի իր թիւին մէջ կը գրէ,
Souvenir :
Le 80e Anniversaire du Génocide arménien
խորագրին տակ. -

«Ամէն տարուան պէս, բայց այս անգամ անձրեւին տակ, Գոթ - տ'Ազիւրի Հայերը վերյիշեցին իրենց ժողովուրդին ցեղասպանութիւնը, 1915, Ապրիլ 24-ին: Տարելից մը որ կը զուգադիպի 1895-ի հայկ. մեծ ջարդերուն հարիւրամեակին ալ:

«Նիսի մէջ, ընդառաջելով Գոթ - տ'Ազիւրի Համակական Համայնքային Խորհուրդի կոչին, յիշատակի տողանցք մը կատարուեցաւ, Մերիտիէն պանդոկէն մինչեւ Մեռեալներու Յուշարձանը, ուր կարճ եւ յուզիչ արարողութեամբ մը վերյիշուեցաւ ա՛յն ինչ որ եղաւ հայ ժողովուրդին մարտիրոսութիւնը:

«Իրականութեան մէջ, Հայերը սիստեմատիկ կերպով ջարդուեցան Օսմանեան զանազան կառավարութիւններու կողմէ, 1894-էն 1922: Գալով ցեղասպանութեան, որ սկսաւ 1915 Ապրիլ 24-ին, պատճառ դարձաւ 1,5 միլիոն զոհերու:

«Մեզի համար, ըսաւ իր ճառին մէջ Դր. Գասպար Գայաճանեան, Գոթ - տ'Ազիւրի Հայկական Համայնքային Խորհուրդի քարտուղարը, մեր սրտերուն մէջ տեղ չկայ ատելութեան կամ վրէժի: Մենք կ'ուզենք պարզապէս ճանաչումը պատմականօրէն հաստատուած տուածի մը: Բոլոր զոհերուն յիշատակին հանդէպ դաւաճանած պիտի ըլլայինք, եթէ մոռացութիւնը հաստատուէր»:

«Զետեղուեցան վեց ծաղկեպսակներ, ապացուցանելու համար թէ, հակառակ անոր որ Թուրք կառավարութիւնը կը մերժէ ճանչնալ ցեղասպանութիւնը, յիշատակը ողջ է վերապրողներու զաւակներուն եւ թոռներուն յիշողութեան մէջ: Ծաղկեպսակները կը պատկանէին Նիսի քաղաքապետին, PACA-ի Շրջանային Խորհուրդի նախագահին, Ալփ - Մառիթիմի Ընդհ. Խորհուրդի նախագահին, Հայկական Համայնքային Խորհուրդին, Ֆրեժիւս - Սէն - Ռաֆայէլի հայութեան եւ նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութեան:

«Հայկական վարժարաններու մանուկները, ջարդերէն վերջի չորրորդ սերունդը, անոնք ալ փոքրիկ ծաղկեփունջեր դրին: Ուստի, յիշատակը կը մնայ անջինջ»:

Ապա թերթը մի առ մի կը թուէ անունները ներկայ ստուարաթիւ պաշտօնական անձնաւորութիւններուն:

Երեք տասնեակ տարիներէ ի վեր, ամէն Ապրիլ 24-ի, այս լուռ տողանցքը կը կատարուի Փրոմնատ տէ զ'Անկլէի մէկ մասին, վրայ, պահ մը ընդհատելով երթեւեկը: Այս տարի ներկաներուն թիւը զգալապէս աւելի էր, հակառակ անձրեւին, եւ դիտելի էր մասնակցութիւնը Գաննէն, Սէն - Ռաֆայէլէն, Ֆրեժիւսէն եւ մինչեւ իսկ Տրակինեանէն եկողներուն:

Քաղաքիս Մեռեալներու Յուշարձանը, որ նուիրուած է Համաշխարհային Ա. պատերազմի զոհերուն, աւանդական վայրն է ուր կը կատարուին առ հասարակ նման համախմբումները: Հայկական համախմբումը վերջ գտաւ Հ. Եփրեմ Աբեղայ Սարգիսեանի աղօթքով:

Ապա, ներկաները գացին մասնակցելու Նիսի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած հոգեհանգստեան արարողութեան, որուն յաջորդեց ընդունելութիւն մը, Պարսամեան սրահին մէջ: Հոն, խօսք առնելով, Նիսի Ռուսական Եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսը, շեշտեց ռուս եւ հայ ժողովուրդներուն ու Եկեղեցիներուն միջեւ հաստատուած դարաւոր եղբայրութիւնը, յայտարարելով որ Նիսի ռուս համայնքին անդամները անկեղծօրէն կը բաժնեն Հայոց Մեծ Սուգը:

Կիրակի երեկոյ, դարձեալ Պարսամեան սրահին մէջ ցուցադրուեցան հայկական ջարդերու վերաբերեալ նկարներ եւ ֆիլմի հատուածներ, ուր կարելի եղաւ տեսնել, ծանօթ տեսարաններու կողքին, կարգ մը նորայայտ նկարներ ալ: Ուշագրաւ էր մասնաւորաբար Իզմիրի հրդեհին ֆիլմը: Մեղք որ նկարահանումը յստակ չէր, իսկ ընկերակցող երաժշտութիւնը՝ անկապակից: Մաղթելի է որ ֆիլմը պատրաստող CDCA-ն ջանայ սրբագրել այդ թերութիւնները:

Այդ ցուցադրութենէն վերջ եկեղեցիին մէջ կատարուեցաւ կարճ արարողութիւն մը, իբր հսկում:

Ուրախալի է որ, տարուէ տարի աւելի խնամքով կը կազմակերպուին, Ապրիլ 24-ի յիշատակութեան արարողութիւնները, եւ երիտասարդ սերունդը միշտ աւելի կը բերէ իր մասնակցութիւնը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՊՈՒՔ-ՊԷԼ-ԷՌ

Ապրիլ 24-ին, ժամը 14.30-ին Հայերը հաւաքուեցան քաղաքապետարանի հրապարակը եւ տողանցեցին մինչեւ գերեզմանատան մուտքը ուր պատին վրայ զետեղուած է 1915-ի Նահատակներու նուիրուած յուշատախտակը: Քաղաքապետը Փ. Մայք մասնակցեցաւ արարողութեան, ինչպէս նաեւ այլ անձնաւորութիւններ: Օրուան ճառը ըրաւ Ժորժ Անթիքաճեան Պուք Պէլ Էռի Հայերու Մշակութային Բարեկամականին նախագահը: Մակար Խէկր. Քհնյ. Նաճառեան օրուան պատշաճ խօս-

(Շար.ը Դ. էջ)

COMMUNIQUÉ

de
Georges SARRE et Jean-Yves AUTEXIER

Georges SARRE, Porte-parole du Mouvement des Citoyens, député de Paris, membre du groupe France-Arménie à l'Assemblée Nationale et Jean-Yves AUTEXIER, Conseiller de Paris, ont participé le lundi 24 Avril à l'Arc de Triomphe à la commémoration du 80ème anniversaire du génocide du peuple arménien.

A cette occasion, ils souhaitent que le génocide de 1915, dont nul ne peut mettre en doute la réalité et l'ampleur, soit désormais reconnu et que les programmes d'enseignement de l'histoire fassent place à cette première tentative d'extermination d'un peuple.

Paris, le 25 Avril

ԵՂԵՌՆԻ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՐՈՖ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ԳՐՔԻՆ ԹՐՔԵՐԷՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ulusal ve uluslararasi hukuk sorunu olarak Jenosid

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԻԲՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ
(Պատմ. Գիտ. Տոքթէօր)

Վերոյիշեալ խորագիրով անգլերէնէ թարգմանաբար թրքերէն լեզուով լոյս տեսաւ անցեալ Փետրուար ամսուն, Նիւ-Եորքի պետական համալսարանի ընկերաբանութեան ամպիոնի նախկին դասախօս Վահագն Տատրեանի ուսումնասիրութիւնը Պոլսոյ «Պէլկէ» («Փաստաթուղթ») հրատարակչատան կողմէ: Սոյն ուսումնասիրութիւնը նախապէս, 1989ի-ն, Միացեալ-Նահանգներու Yale Journal of International Law հանդէսին (հատ. 14, թիւ 2) մէջ իբր յօդուած լոյս տեսած էր (տե՛ս էջեր 221-331): Վերոյիշեալ հատորին թարգմանութիւնը կատարած է Եավուզ Ալոկան:

Պէլկէ հրատարակչատունը քանի մը տարի առաջ, տոքթ. Թէրնոնի Հայկ. ցեղասպանութեան նուիրուած հատորը Էրմէնի թապուսու (Հայկական թապուն) խորագիրով ֆրանսերէնէն թարգմանաբար կատարած եւ այս «մահացու» մեղքին համար Թուրք իշխանութիւններուն կողմէ դատական հետապնդումի ենթարկուած եւ «պատժուած» էր: Այսօր նոյն հրատարակչատունն է որ կրկին յանդգնութիւնը կ'ունենայ եւ հայկական ցեղասպանութիւնը ուրացող Թուրք կառավարութեան պաշտօնական մարմինները քննադատող ու անարգութեան սիւնին գամող սոյն ուսումնասիրութիւնը Թուրք ժողովուրդին մատչելի կ'ընէ: «Ցառաջ» քանի մը օր առաջ, Ապրիլ 6-ի թիւին մէջ այս հատորին հակիրճ կերպով անդրադարձաւ, զոր կ'ուզենք այսօր մեր քննարկութեան առարկայ ընել:

⁂

Տատրեան եղաւ հայկական ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան այն հաղուագիւտ գինուորագրեալներէն մին որ յանուն պատմական ճշմարտութեան յայտնաբերումին աննկուն կամքով եւ յարատեւօրէն պրպտեց, եւ դեռ ալ կը շարունակէ պրպտել, բազմաթիւ արեւմեան տէրութիւններու պետական դիւանները: Ի խնդիր հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման համար տարուած աշխատանքներուն, վերոյիշեալ ուսումնասիրութիւնը որ Թուրք ժողովուրդին ուշադրութեան կը յանձնուի, շառաչիւն ապտակ մըն է Վոսփորի դեղատեսիլ ափերու չնորհներէն արբեցած եւ կախարդուած շարք մը օտար նենգամիտ ու պատեհապաշտ այսպէս կոչուած պատմաբաններու: Արդարեւ, անոնք իրենց պաշտօնակից Թուրք պատմաբաններու հետ գործակցաբար կը ջանան միշտ արեւու պէս պայծառ ու յստակ հայկական ցեղասպանութիւնը ծրի զրպարտութիւն որակել ու պատճառաբանութիւններ որոնել զայն կասկածի ենթարկելու ու արդարացնելու համար:

Տատրեան արդէ շատ մը գիտնականներու հետեւած ուղիին չհետեւեցաւ: Գիտակից թէ հայկական ցեղասպանութեան ուսումնասիրութիւնը որքան յամառ աշխատանք եւ զոհողութիւն կը պահանջէր մտադրեց իր կարելին ընել Հայ Դատի ճանաչման լուսադոյնս ծառայելու համար: Տատրեանի հետ մեր ծանօթութիւնը կը սկսի 1965-ի ամառը երբ առաջին անգամ ըլլալով ան Եւրոպա կու գար պատմագիտական պրպտումներ կատարելու համար, մինչ մենք արդէն աւելի քան հինգ տարիներ առաջ, 1960-ի սկիզբէն իսկ, Եւրոպայի գլխաւոր դիւաններն ու գրադարաններու մէկ մասը շրջած էինք: Այդ թուականէն յետոյ, ան յաճախ արձակուրդներուն եւ ներկայացած ամէն առիթով Եւրոպա եկաւ: Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Ֆրանսայի եւ Աւստրիոյ պետական դիւանները իր պրպտումներու անսպառելի դաշտը եղան: 60-ական թուականներուն, այդ դիւաններէն ոմանք դեռ կամ բնաւ մատչելի չէին, եւ կամ մասնաւոր արտօնութեամբ կարելի էր զանոնք թղթատել, ինչպէս Ա. Համաշխարհային պատերազմի ֆրանսական դիւանները որ հաւանաբար առաջին անգամ մենք տեսանք: Իրեն հետ թէեւ մերթ ընդ մերթ կը թղթակցէինք, բայց եղաւ որ դիպուածով դիւաններու մէջ ալ իրարու հանդիպեցանք: Ան խորապէս գիտակից հայկական ցեղասպանութեան բազմակողմանի պատճառներուն բայց նաեւ իբր բծախնդիր պրպտող, իր ուսումնասիրութիւնները պատրաստելէ առաջ ուզեց նախ Օսմանեան պետութեան հպատակ այլազան ժողովուրդներու իրարու հետ ունեցած կրօնական, քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային փոխ-յարաբերութիւններու էութեան թափանցել: Իր ընթերցումներն ու պրպտումները մօտ 15 տարիներ տեւեցին: Այս պատճառաւ, 1980-ին է միայն որ կը սկսին իր կարեւոր գիտական յօդուածները: Թրքերէնի թարգմանուած այս հատորը 221 էջերէ կը բաղկանայ որուն առաջին 123 էջերը նիւթին կը վերաբերին, էջ 123-էն 199 ուսումնասիրութեան ծանօթագրութիւններուն յատկացուած են, իսկ մնացածն ալ օգտագործուած աղբիւրներու ցուցակը կը ներկայանէ (տե՛ս էջ 201-էն 221):

⁂

Կարճ յառաջաբանի մը մէջ, հեղինակը կը յայտնէ թէ Անգլիոյ պետական դիւանները որքան օգտակար եղած են այս գործին պատրաստութեան համար: Յետոյ կը յայտարարէ թէ Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքարանի գրադարանը որ միակ օրինակը ունի Օսմանեան պաշտօնաթերթ Թագվիմ-ի վէքայի-ի յաւելուածներուն առաջին անգամ ըլլալով լայնօրէն օգտագործուած են այս ուսումնասիրութեան համար: Տատրեանի այս յայտարարութիւնը չենք բաժներ քանի որ ճշմարտութեան չի համապատասխաներ: Ատ ի լուսաբանութիւն կրնանք հետեւեալ կերպով այս պարագան ներկայացնել:

1. - Թագվիմ-ի վէքայի-ի խնդրոյ առարկայ թիւերը շուրջ իրմէ 20 տարիներ առաջ, Հայկազ Ղազարեան Ցեղասպան Թուրքը (Պէյրութ, 1968) խորագիրը կրող հայերէն լեզուով Եղեռնին նուիրուած հատորի մը մէջ շատ ընդարձակ կերպով օգտագործած է: Ատենին բազմաթիւ հայ թերթերու մէջ այս հատորին մասին դրուատալից գրախօսականներ երեւցած են: Թէեւ այդ հատորը ժամանակին տեսած էինք, բայց մեր տրամադրութեան տակ չունենալով, չենք կրնար այսօր աւելի տեղեկութիւն տալ:

2. - Քրիկըրի Եօզղատի Հայասպանութեան վաւերագրական պատմութիւնը, հայերէն լեզուով (Նիւ - Եորք, 1980) ընդարձակ արժէքաւոր հատորին մէջ ոչ թէ միայն Թագվիմ-ի վէքայի-ի յաւելուածները յիշուած են, այլեւ դատական հարցաքննութիւններէն ոմանք օսմաներէն լեզուով, բայց հայատառ սոյն հատորին մէջ հրատարակուած ալ են: Նոյնիսկ օսմաներէն պաշտօնաթերթէն նկարահանումներ ալ կան հատորին մէջ:

Երկու հեղինակներն ալ մեռած են, վերջինը քանի մը տարի Նիւ - Եորքի մէջ եւ մենք ալ ոչ մին եւ ոչ ալ միւսը ճանչնալու առիթը չենք ունեցած, բայց եւ այնպէս իրենց վաստակը պէտք չէ ստորագնահատել:

3. - 1983-ի գարնանավերջին, Սորպոնի հրատարակչատունէն ֆրանսական բոլոր դիւաններու մէջ գտնուող անտիպ փաստաթուղթերու մեր ծաւալուն հատորը (850 էջ) երբ լոյս տեսաւ, իր ընդարձակ յառաջաբանին մէջ (50 էջ) առնուազն 20 անգամ Թագվիմ-ի վէքայի-էն զանազան թարգմանաբար արտատպումներ եւ ծանօթագրութիւններ տուած ենք:

4. - Իսկ վերջին անգամ, 1988-ին է որ հայրենի պատմաբան Աւետիս Հ. Փափազեան (որ կարծեմ այսօր արտասահման կ'ապրի) Օսմանեան պաշտօնաթերթի յաւելուածներէն բազմաթիւ գլուխներ թարգմանած է իր Հայերի ցեղասպանութիւնը ըստ Երիտթուրքերի փաստաթղթերի (Երեւան, 1988) խորագիրը կրող հատորին մէջ: Այս հատորն ալ լոյս տեսած է Երեւանի Գիտական Ակադեմիայի հրատարակչատունէն:

Կը նշանակէ թէ առնուազն չորս անձեր կողմէ Թագվիմ-ի վէքայի-ի յաւելուածները արդէն նախապէս ուղղակի օսմաներէնէ թարգմանուելով օգտագործուած են: Ասոնցմէ եթէ առաջին երեքը Թագվիմ-ի վէքայի-ի բնագիրները տեսած են, Աւետիս Փափազեան, ինչպէս կը գրէ իր նախաբանին մէջ, իր ձեռքին տակ ունեցած է մի միայն պատճէնները: Այս մասին ալ առանձնաբար ստորեւ պիտի անդրադառնանք:

Տատրեան կը գրէ թէ Սփիւռքի մէջ Թագվիմ-ի վէքայի-ի յաւելուածները որեւէ գրադարանի կամ դիւանի մէջ չկան: Սա եւս սխալ կարծիք մըն է զոր կ'ուզենք ճշդել: Նախ մենք ոչ Երուսաղէմ այցելած եւ ոչ ալ պատրիարքարանի գրադարանին հետ այս ուղղութեամբ տեղեկութիւն ուզած կամ թղթակցութիւն ունեցած ենք: Այս կը բաւէ իսկ հաստատելու թէ ուրիշ գրադարաններու մէջ եւս կան օրինակներ որոնցմէ ատենին օգտուած ենք: Տեղեակ չենք թէ Ղազարեան ո՞ւր կրցած է օսմանեան պաշտօնաթերթին օրինակները տեսնել, միայն յայտնի է թէ Քրիկըր զանոնք տեսած է Երուսաղէմի պատրիարքարանին գրադարանը այսինքն այն օրինակը որ Տատրեան յետոյ տեսած է: Իսկ թէ յիշեալ թերթի պատճէնները ի՞նչ կերպով Երեւանի Գիտական Ակադեմիայի գրադարանը ճամբորդած են, սա ալ ուրիշ պատմութիւն մըն է որ այս առիթով կ'ուզենք լուսաբանել: Ծանօթ է թէ մօտ քսան տարիներ առաջ, հայկական ահաբեկչական շարժումներուն առընթեր Հայ Դատի Եւրոպայի եւ Ամերիկաներու յանձնախումբերը որքան մեղուաջան գործունէութեան լծուած էին: Այդ օրերուն, փարիզահայ ազգային եւ մեր ալ լաւ բարեկամ Պր. Կարպիս (Ռոժէ) Ջրբաշեան մեզմէ քանիցս փաստաթուղթեր խնդրեց ի խնդիր Հայ Դատի միջազգային ատեաններու առջեւ յաջողութեան համար կատարուած աշխատանքին: Այդ ժամանակները մենք կը ծրագրէինք Թագվիմ-ի վէքայիի յաւելուածները օսմաներէնէ ֆրանսերէնի թարգմանել եւ հրատարակել: Բայց այդպիսի ծրագիր մը կարելի չէր երկու տարիէն առաջ իրականացնել, մինչդեռ սոյն վաւերագրերը փութով անհրաժեշտ էին: Իր խնդրանքին ընդառաջ գացինք եւ Պ. Ջրբաշեան մեր տեղեկութիւններուն վրայ յենլով այդ պաշտօնաթերթին յաւելուածներուն պատճէնները հանեց: Եւ երբ քանի մը տարի յետոյ Երեւան գնաց օրինակ մը Գիտութիւններու Ակադեմիայի գրադարանին յանձնեց: Այս պայմաններու տակ է որ Փափազեան այս արժէքաւոր փաստաթուղթին պատճէնը կրցած է տեսնել: Իսկ կան այլ տեղեկութիւններ Եղեռնին վերաբերեալ, որոնք լոյս տեսած են միմիայն պաշտօնաթերթին մէջ եւ ոչ՝ յաւելուածներուն, զանոնք ոչ Փափազեան եւ ոչ ալ միւսները տեսած են: Թերեւս Տատրեան ունեցած է զանոնք:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԴԷՊԻ ՈՒ՞Ր ԿԸ ԹԱՒԱԼԻ ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԸ

Երկրաբանական ուշադրաւ փոփոխութիւններ օրէ օր աւելի մեծ թիւով գիտնականներ կը մղեն լրջօրէն հակելու մեր երկրագունտին վրայ: Անոնք կը ջանան ուսումնասիրել յայտնուած փոփոխութիւնները, ենթադրել անոնց ազդեցութիւնները ու կարելի միջոցներու ձեռնարկել:

Փոփոխութիւններու ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւողը կլիմային ջերմանալու երեւոյթն է: 1850-էն ի վեր երկրի մակերեսին միջին ջերմաստիճանը կէս աստիճան, իսկ ծովու մակերեսը 15 սմ. բարձրացած է: Ջերմացումը զգալի եղած է յատկապէս վերջին 15 տարուան ընթացքին:

Երկրագունտը միշտ ունեցած է պաղելու եւ տաքնալու շրջաններ որոնք կրնան տասնեակ հազարամեակներ տեւել: Անոնք կախում կ'ունենան արեւուն վրայի արատներուն գործունէութեան փոփոխութենէն, իր ծիրին վրայ երկրին գտնուած դիրքէն, եւայլն: Ներկայի ջերմացման պատճառը մեծապէս կը հետաքրքրէ գիտութեան աշխարհը. շատ հաւանական կը նկատուի որ մարդ արարածը մեծ դեր ունի ատոր մէջ, բայց հոն բնութեան բաժինը տակաւին ամբողջովին չէ լուսաբանուած:

Երկրագունտին մթնոլորտը ջերմանոցի մը դերը կը կատարէ, զայն պաշտպանելով արեւուն ջերմութեան ու ճառագայթներուն ուղղակի թափանցումին դէմ: Մթնոլորտը բաղկացած է գլխաւորաբար թթուածինէ եւ բորակածինէ (ազօթ). կը պարունակէ նաեւ այլ կազեր, ինչպէս՝ ջրաշոգի, բնածխային թթու, մեթան, օզոն, եւայլն: Մարդկութիւնը չի կրնար հակակշռել ջրաշոգիի կուտակումը որ կապուած է ովկէաններուն. բայց կրնայ ուղղակի ազդեցութիւն ունենալ միւս կազերուն մթնոլորտային քանակութեան վրայ: Անոնց գլխաւորը բնածխային թթուն է: Անոր քանակը 1850-էն ի վեր 280 միաւորէն բարձրացած է 360-ի: Կարեւորը այն է որ այդ երեւոյթը տարակարծութիւններու պատճառ կ'ըլլայ գիտնականներու միջեւ. մէկ մասը զայն օգտակար կը նկատէ, միւսը ոչ: Վախ կայ որ բնածխային թթուին կուտակումը զարկ տայ մթնոլորտի ջերմացման, իսկ հակառակ կարծիքը պաշտպանողներ կ'ըսեն որ այդ կուտակումը կրնայ սահմանափակել ջերմաստիճանին բարձրացումը:

Սառցակոյտերը երրորդ չափանիշերն են մթնոլորտի ջերմացումին: Անցեալ Փետրուարին ըսուեցաւ թէ 2900 քառ. քիլոմեթրնոց (Լիւքսէմպուրկի տարածքին չափ) սառցակոյտ մը անջատուած է հարաւային բեւեռէն ու սկսած է ծփալ դէպի Արժանթինի հարաւը: Մարտին քիչ մը աւելի փոքր ուրիշ կոյտ մը եւս անջատուած է: Այս երեւոյթը շատ չի տագնապեցներ գիտնականները որոնք կը յիշեցնեն թէ 1956-ին, 1967-ին եւ 1991-ին ալ հսկայական սառցակոյտեր փրթած էին, որոնցմէ մէկը 12 տարիէն միայն ամբողջովին հալած էր: Գիտութեան մարդոց կարծիքով, որպէսզի կարելի ըլլայ վստահելի վիճակագրութիւններ ունենալ, պէտք է տասնամեակներու ընթացքին դիտարկել երեւոյթը, անջատուած բազմաթիւ սառցակոյտերու օրինակով:

Մթնոլորտին «առողջութիւնը» մեծապէս կախում ունի նաեւ անտառներէն: Վիճակագրութիւններու համաձայն, ամէն տարի անոնցմէ միջին հաշուով 17 միլիոն հեկտար կը կորսուի, մեծ մասով արեւադարձային շրջաններու մէջ: Մինչդեռ, բուսականութիւնը բնածխային թթուն կը ներծծէ որ բնածուխի իր միակ աղբիւրն է որմէ օրկանիք տարրեր «կը շինէ», ինչպէս շաքար, իւղ: Ատոր քով բուսականութիւնը կ'արտաշնչէ թթուածինը որ կենդանի աղբիւրն է կենդանի աշխարհին: Այդ է պատճառը որ անտառը կը նկատուի «երկրագունտին թոքը»: Կայ նաեւ տարբեր մեկնաբանութիւն մը. անտառներու հրդեհը, ճիշդ է որ մեծ քանակութեամբ բնածխային թթու կ'աւելցնէ մթնոլորտին մէջ, բայց այդ նիւթը որքան առատ ըլլայ, զայն այնքան աւելի կը ներծծէ բուսականութիւնը ու այդ համեմատութեամբ կ'աճի:

Մթնոլորտին վերաբերող մտահոգութիւններու մաս կը կազմէ նաեւ օզոնի խաւին բացուածքը: Ատոր պատճառը կը նկատուին երկրագունտին վրայ գործածուած կարգ մը կազեր: Սակայն, հոս եւս կան գիտնականներ որոնք ահազանգի հարկ չեն տեսներ: Օզոնի խաւը որ անդրմանիշակագոյն ճառագայթներու բնական զտիչ մըն է արեւուն ճառագայթներուն, մեծ վնասի ենթակայ չէ: Արդէն, 1994-ին նախորդ տարուընէ նուազ եղած էր անոր կրած վնասը:

Այս բոլոր մարզերը քննարկումի նիւթ եղան Պեռլինի միջազգային համագումարին որ նուիրուած էր երկրագունտին բնապահպանական խնդիրներուն (Մարտ 28 - Ապրիլ 7):

ՔԱՂՀԱՆ

Հ.Բ.Ը.Մ.Ի ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆԸ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԳԱՆ» ՆԻՒԹԻՆ ՇՈՒՐՋ

Փարիզի Նուպարեան մատենադարանին նախաձեռնութեամբ լոյս տեսած «Հայ ժամանակակից պատմութեան Հանդէս»ին անդրանիկ թիւին հրապարակման առթիւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի փարիզեան շրջանի մարմինը, Չորեքշաբթի, Ապրիլ 12-ին, «Հայկական ցեղասպանութեան ապագան» նիւթին շուրջ կլոր սեղան մը կազմակերպած էր, Ալեք Մանուկեան Մշակոյթի Կեդրոնին մէջ:

Օրուան նիւթին որպէս ծանօթ մասնագէտներ հրաւիրուած էին Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն, պատմութեան դոքթոր, Յարութիւն Գէորգեան, որ ըստանձնած էր նաեւ երեկոյթը վարելու պաշտօնը, պատմաբան դոքթոր Արթիւր Պէյլէրեան եւ երիտասարդ սերունդէն Կայծ Մինասեան:

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի փարիզեան շրջանի մարմինի նախագահ Ա. Կէօվճեանի բարի գալուստեան խօսքերէն ետք, Յ. Գէորգեան, նախքան կլոր սեղանի բացումը, շեշտեց անոր նպատակը՝ երեք տարբեր սերունդի պատկանող պատմաբաններու մասնակցութեամբ ծեծել «ցեղասպանութեան ապագան» նիւթը: Ան աւելցուց նաեւ որ, մասամբ «գրգռիչ» այս խորագիրը, ըստ իրեն, կ'առընչուէր այն փոփոխութեան, զոր արձանագրեց հայ ընկերութիւնը, որ ցեղասպանութեան հետեւող տարիներուն ի զօրու չեղաւ պաշտպանելու իր դատը, ապա, շուրջ 10 - 15 տարի է կ'արդիականանայ, հաւաքական ձախողութիւնը իր պայքարին համար զէնքի մը վերածելու նպատակով:

Հարցը քննարկուեցաւ ընդհանուր երեք անկիւններէ. - ա) պատմական հետազօտութիւնները, բ) ցեղասպանութեան հետեւանքները եւ գ) հայկական Պետութեան հաստատման ներգործութիւնը ճանաչումի կամ հատուցումի նման խնդիրներու վրայ:

Առաջինին շուրջ է, որ արտայայտուեցաւ դոքթոր Պէյլէրեան: Անդրադարձաւ Վահագն Տատրեանի վերջերս լոյս տեսած Թրքերէնի թարգմանուած հատորին, նախքան յիշատակելը այն բոլոր կարեւորագոյն աղբիւրները, որոնք որպէս նիւթ ունին հայկական ցեղասպանութիւնը:

Կայծ Մինասեան իր կարգին յայտնեց այն կարծիքը որ, Թուրքիա Եւրոպա մուտք գործելով պիտի ստիպուի որոշ զիջումներ ընել եւ ճանչնալ՝ ցեղասպանութիւնը: Յարութիւն Գէորգեան խօսեցաւ վերջին տարիներուն ընդհանրացած երեւոյթի մը՝ «մանրա - պատմութեան» նուիրուած աշխատանքներուն մասին: Հոն մէկդի կը դրուի ընդհանուր տարողութիւնը եւ հետազօտութեան նիւթ կը դառնայ առանձին գերդաստան մը եւ կամ նոյնիսկ ընտանիք մը: Հանդէսը հրատարակած է այս կարգի նմոյշներ, սակայն, բանախօսին համաձայն տարբեր է անոր հետապնդած նպատակը: Եզերնին նախորդող շրջանն է որ կը հետաքրքրէ զինքը, յատկապէս Հ. Յ. Դ. - Իթթիհատ յարաբերութիւնները:

Ինչ կը վերաբերէր ճանաչումի եւ հատուցումի մարզին, դոքթոր Պէյլէրեան յայտնեց որ առաջին հանգրուանով կարելի է ակնկալել ցեղասպանութեան ճանաչումը, սակայն հողերու վերադարձի հարցը իրատես հեռանկար մը չէր նկատեր: Այս մասին Յ. Գէորգեանի կարծիքն ալ այն էր որ հողային որեւէ պահանջի վերաբերեալ բանակցութիւն պէտք է կատարուի բացարձակապէս Հայկական Պետութեան կողմէ եւ ոչ թէ՝ Սփիւռքին, բայց ան ալ պէտք է իր ազդեցութիւնը բանեցնէ Պետութեան վրայ, եթէ այս վերջինը չափազանցէ զիջումները:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԱՄԱՏԷՈՒՍ» ՀԻՄՆԱՐԿԻ 1994-Ի ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԵՐԳԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

«Ամատէուս» հիմնարկը ստեղծուած 1989-ին եւ որուն հիմնադիր նախագահն է՝ Յովհ. Անաստասեան կը շարունակէ իր երաժշտական գործունէութիւնը կազմակերպելով փառատօն մրցումներ, համերգներ: Հիմնարկը հիմնական նպատակ ունի յայտնաբերել երիտասարդ տաղանդներ եւ օգնել անոնց ծաղկումին:

Աշխատանքը կեդրոնացած է առաւելաբար Հայաստան: Գեղարուեստական, մշակութային նպատակէն անդին Հիմնարկը բարոյական նեցուկ ալ է: Կը կատարէ մարդասիրական օգնութիւն քանի խոստումնալից պատանիներն ու երիտասարդները կը ստանան մրցանակներ, նիւթական վարձատրութիւններ: Ոմանք ալ կը կատարեն շրջապտոյտ Սփիւռքի կարգ մը հայակեդրոն քաղաքներուն մէջ, յատկապէս Պելժիա եւ Ֆրանսա:

Այսպէս, Ապրիլ 12-ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ ելոյթ ունեցան հինգ երիտասարդներ, հինգն ալ դափնեկիրներ 1994-ի փառատօններուն կազմակերպուած Ստեփանակերտ, Վանաձոր, Գիւմրիւ, Սպիտակ: Տաթեւիկ Եագուպեան, տասնըվեց տարեկան, ջութակահարուհի, ստացած է 1994-ի Մոցարթի մրցումին՝ Արամ Խաչատրեան Մրցանակը շնորհուած Մարսէյլի Արամ Խաչատրեան Հիմնարկին կողմէ:

Ձեռնարկը նուիրուած էր հայկական ցեղասպանութեան 80-ամեակին, Յովհաննէս Անաստասեան նկարագրեց Հայաստանի աղէտեալ շրջաններուն եւ Ղարաբաղի մէջ կազմակերպած փառատօններուն պայմաններուն ու մրցոյթներուն ստեղծած յաջողութիւնները, եւ՛ թեկնածուներու թիւով եւ՛ ժողովրդավարական հետաքրքրութեամբ: Ընդգծեց գոհունակութեամբ թեկնածուներուն շատ լուրջ մօտեցումը, դատակազմի անդամներուն երաժշտական բարձր մակարդակը ու նաեւ Հայաստանի իշխանութիւններուն եւ Եկեղեցւոյ ցուցաբերած շահագրգռութիւնը:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան բեմէն ունկնդրեցինք Տաթեւիկ Եագուպեանը եւ Կարինէ Պօղոսեանը (դաշնակ), տասնըվեց տարեկան, յայտագրի մը մէջ բաղկացած դասական հեղինակներու գործերէ եւ նաեւ հայ երգահաններու՝ Էտկար Պաղտասարեանի, Առնօ Բաբաջանեանի, Արամ Խաչատրեանի ստեղծագործութիւններէ: Փոքրիկն՝ Վլադիմիր Գրոյեան, տասը տարեկան, տուտուկով մերթ ընկերացաւ, մերթ «սոլօ»ներ ըրաւ գրաւելով ունկընդիրներուն համակրութիւնը եւ արժանանալով անոնց ջերմ գնահատական արտայայտութիւններուն: Շուշանիկ Կլոյեան, տասնըչորս տարեկան, մեկնաբանեց ազգագրական եւ ռազմական երգեր՝ «Բարով գնացէք», «Գետաշէն», «Շուշի», «Արիւնոտ դրօշ», «Համբարձման Երկուշաբթի» (Սասունի երգ), եւայլն ... եւ իր երիտասարդական ձայնով, խանդավառ շեշտերով խլեց արժանի ծափահարութիւններ: Յայտագիրը վերջացաւ պարերով: Յովհաննէս Վարդեվանեան, քսանեւերկու տարեկան եւ դարձեալ Շուշանիկ Կլոյեան ներկայացուցին դաւառական պարերու փունջ մը՝ Վասպուրականի «Ռազմական պար», Սասունի՝ «Քոչարի», Տարօնի ռազմական պար՝ «Գերձ», Սասունի ծափ պար՝ «Եար խօշդա» եւայլն...:

Մէկուկէս ժամուան յայտագիր մը որուն ընթացքին երիտասարդ արուեստագէտները ցոյց տուին ձիրքեր, շնորհքներ, տաղանդ եւ բերին ժպիտ ու ջերմութիւն սրահէն ներս: Սրահ մը որ կրնար աւելի լեցուն ըլլալ: Անկասկած, յայտագիրը, մեկնաբանողները եւ ձեռնարկը գլխաւորողը՝ Յովհաննէս Անաստասեան արժանի էին աւելի լայն հասարակութեան մը:

Ամէն պարագայի մէջ յաջողութիւնը յարատեւութեան մէջ է:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՍԵԼԱՆԻԿԻ (Յունաստան) մէջ, Ապրիլ 9-ին, նախաձեռնութեամբ Հայ Դատի Յանձնախումբին, քաղաքական հանրաժողով մը տեղի ունեցած է Արիստոտէլեան համալսարանի սրահին մէջ: Հովանաւորութիւնը ստանձնած էր Կիպրոսի նախկին նախագահ՝ Քիփրիանու: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է քաղաքական գիտութեանց դասախօս՝ Սթելիոս Փերաքիս՝ նիւթ ունենալով «Հայաստան փոխանցման շեմին: Ցեղասպանութենէն՝ պետականութիւն»: Ողջոյն խօսք արտասանած է Արիստոտէլեան համալսարանի նախագահը՝ Անթոնի Մանոիս: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Կիւլա Գասապեան: Հ. Յ. Դ. երիտասարդական Սողոմոն Թէհլիրեան խումբին կողմէ խօսած է Տիգրան Պլճեան:

ԱԹԷՆՔԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան, մէկ ժամ տեւող ելոյթ մը ունեցած է, Ապրիլ 10-ին, Երեւանի «Կոմիտաս» քառեակը մեծ տպաւորութիւն գործելով:

ՄՈՆՐԷԱԼի Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 9-ին, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նահատակ գրողներու, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին: Բացումը կատարած է Տիրուկ Մանճիկեան որ ներկայացուցած է նաեւ օրուան երկու բանախօսները՝ Գաբրիէլ Պասմաճեան եւ Յասմիկ Ինճէճիկեան: Առաջինին նիւթը եղած է «Գեղապաշտ սերունդի գրական նկարագիրը», երկրորդը խօսած է «Կոմիտասի երգերն ու կտակը» նիւթին շուրջ: Գործադրուած է համապատասխան գեղարուեստական բաժին մը:

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Յովնանեան սրահին մէջ, Ապրիլ 6-ին, դասախօսական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Համազգայինի գրական յանձնախումբին: Բացման խօսքը արտասանած է Յակոբ Արթինեան եւ ներկայացուցած օրուան դասախօսը՝ Արմէն Հախնազարեան (անդամ է հայկական Ճարտարապետութիւնը ուսումնասիրող կազմակերպութեան եւ կ'ապրի Գերմանիոյ Ախըն քաղաքը): Ա. Հախնազարեանի նիւթը եղած է «Պատմական Հայաստանի յուշակոթողները», բայց խօսած է նաեւ իր կազմակերպութեան գործունէութեան մասին:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Լիբանանահայ Օգնութեան Խաչի մասնաճիւղը մկրտուած է նոր անունով մը՝ «Մեղրի» Մարտ 27-ին, Լոնկ պիչ ծովահայեաց ճաշարանին մէջ: Հանդիսութեան բացումը կատարած է վարչութեան ատենապետուհին՝ Ռիթա Պօսնոյեան: Օրուան բանախօսուհին եղած է Շահանդուխտ որ անդրադարձած է մասնաճիւղին անցեալին եւ ներկային: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը եւ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ եղած են սրտաբուխ նուէրներ:

ՊՈԼՍՈՅ Աթաթիւրք Մշակութային Կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 11-ին, սենեկային երաժշտութեան բացառիկ երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Մխիթարեան Սանուց Միութեան: Օրուան յայտագիրը կ'ապահովէր Լեւոն Չիլինկիրեան (ջութակահար) որուն կ'ընկերակցէր, դաշնակով, Ժանա Կիւրմէն: Ունկնդրուած են Շուպէրթի, Պէթհովընի, Պրամսի եւ Ալան Յովհաննէսի գործերէն: Լոնտոնաբնակ արուեստագէտը, որու քառեակը մեծ համբաւ կը վայելէ, նախապէս ալ (Ապրիլ 8-ին) մեծ յաջողութիւն արձանագրած էր Իսթանպուլի պետական սենֆոնիք նուագախումբի նուագահանդէսներու շարքին:

ԳԷՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) մէջ, Մարտ 26-ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի տեղւոյն Մեղրի մասնաճիւղի անդամակցութեան տօնակատարութիւնը: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Սօնա Սարգիսեան:

ԼՈՐԸՆՍ ՏԸՐԵԼ

ՊՐՈՍՓԵՐՈՅԻ ԿՂԶԻՆ

Ներածական՝ Գորֆու կղզիի բնութեան ու ապրելակերպին

Անգլերէնէ Թարգմանեց՝ ՇԱՔԷ ՏԷՐ - ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ - ՄԻՆԱՍԵԱՆ

15 - 11 - 37

Ուշ աշնան առտու մը կ'արթննաս եւ կը նշմարես որ ամէն ինչի գոյնը փոխուած է: Երկինքը աւելի մուգ մարգարտագոյն կը փայլի եւ արեւը կը բարձրանայ արեան գոյնի պէս - քանզի Ալպանական լեռներու գագաթները ձիւնով ծածկուած են այժմ: Ծովը դարձած է կապարագոյն ու թանձր, ձիթենիները՝ մութ մոխրագոյն լուսնոսկի: Գիւղերու բուխերիկները կը ծխան. ոչխարներու հօտին գլուխը անցած՝ դէպի հրուանդանին ծայրը յառաջացող Մարիայի շունչը սպիտակ թեթեւ գոլորշի մը կը կազմէ օդին մէջ: Ցնցոտիներու մէջ փաթթուած, ոտքին կաշիէ մաշիկներով, ամբողջ օրը ան նստած կ'անցընէ խոտերուն եւ մրտենիներուն մէջ՝ յոգնած վհուկի իր տկար ձայնով երգելով, մինչ ոչխարներուն զանգակները իր շուրջը կը հնչեն միօրինակ ղնդոցով: Ձեռքին ունի ճախարակ մը, որուն վրայ կ'ոլորէ իր մանած կոշտ բուրդէ թելը: Աւելի ուշ՝ մառանի կարկահին վրայ Հէլէն պիտի հիւսէ գունաւոր կոպիտ ծածկոցներ զորս հովիւ տղաքը իրենց հետ պիտի առնեն, երբ ձմեռնամուտին՝ ոչխարները արածելու հանեն դէպի բլուրները: Իր մանիշակագոյն ճմռթկապատ աչքերով՝ Մարիա կը դիտէ ձիթապտուղ քաղող աւելի դեռատի կիները եւ արհամարհական թքոց մը կ'արձակէ, ապա կը շարունակէ իր խեղճուկ երգը - ձիթենիի մը վրայ թառած երկու ագռաւներու մասին: Ոսկեգոյն արծիւներ կը թեւածեն մոխրագոյն երկինքին մէջ: Նոճիները՝ մոխրագոյն սառած ծուխի պէս՝ իրենց ցոլքին վրայ կը հակին: Նեղուցներէն բաւական անդին՝ նաւու մը սեւ ուրուագիծը անշարժ կը կենայ, կամ տերեւի մը վրայ նստած միջատի պէս իր թիերուն ճաճանչումով կը քաշկռտուի դանդաղ ու անճարակ յառաջխաղացքով: Առնոը եկած է, որ մեր չինած վառարանին համար փայտ կոտրենք, նոճիներուն ջերմ, ճոխ, ջնարակի եւ վուշի հոտը առնելով: Առնոը եկած է, որ պատրաստուինք անձրեւախառն առաջին փոթորիկին ու նաեւ Ալպանիոյ եւ արեւելեան կողմէն մայրամուտներու:

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԸ՝ ՔԱՐԱԿԷՕԶ

Երեքշաբթի օր երբ հին նաւահանգիստը հասանք, փոքրիկն Իվան Զարեան Սբ. Մարկոսի առիւծին սպրոտի լայն աստիճաններէն ուրախ - զուարթ դէպի վար վազելով մեզ դիմաւորեց: Կարեւոր լուրը հաղորդելու համար մեզի կը սպասէր. - Քարակէօզներ եկած էին եւ այս գիշեր ներկայացում կար: Քաղաքին բոլոր երեխաները ինչպէս նաեւ մեծ թիւով գիւղացիներ ներկայ պիտի ըլլային: Սպիրոն ուղարկեցինք, որ մեզի համար տեղ ապահովէ: Մինչ այդ՝ մեր ժամանակը անցուցինք ծովեզերեայ սրճարանի մը ջինջ արեւուն տակ լիմոնատ խմելով եւ մեր շուրջը գաւաթներուն մէջ սառի կտորներու ղնդոցը ունկնդրելով: Անհամար սուրբերէն մէկուն տօնն էր, հետեւաբար՝ արձակուրդի օր: Սրճարանները լեցուն էին եւ դալարախիտ ծովեզերեայ անցքը ծածկըւած էր Գորֆուցի աղջիկներու զուարթ զգեստներով: Զարեան՝ տեւաբար մխըրճուած իր գրած հայերէն շաբաթական յօդուածներու վերացական ոգեւորութեան մէջ՝ հաճելի կերպով կը զրուցէր շուքի - թատրոնի արուեստին մասին: Այլեւայլ ծպտումներով Քարակէօզներու հանդիպած է Թուրքիոյ եւ Միջին - Արեւելքի մէջ ուր սեւաչեայ պզտիկ մարդը՝ նախապատմական հսկայ կապիկի բադուկներու փոխարէն՝ նոյնքան մեծ առնադամ մը կը կրէ: Յունական վերծանումին մէջ քարակէօզը դադրած է պոռնկագրային հոպիտութեան խորհրդանիշ մը ըլլալէ եւ վերածուած՝ Յոյնի նկարագիրը մարմնաւորող աւելի նուրբ տիպարի մը:

(Շար. 20)

(Շար. Ա. էջէն)

քերով եւ «Հոգւոց»ով փակեց հանդիսութիւնը:

ԿԱՐՏԱՆ

Ապրիլ 24-ին, ժամը 10-ին ժողովուրդը ըստ սովորութեան հաւաքուեցաւ քաղաքի գերեզմանատան մուտքը եւ քալեց մինչեւ Մեռեալներու Յուշարձանը: Կարտանի Հայ Մշակութային Միութեան նախագահը Կարապետ Տօլոյեան արտասանեց օրուան ճառը: Քաղաքապետը՝ Ռոժէ Մէի իր խօսքին մէջ դատապարտեց հայկական ցեղասպանութիւնը: Մակար Խչկր. Քհնյ. Նաճառեանի հակիրճ խօսքերէն եւ աղօթքէն յետոյ փակուեցաւ ոգեկոչումը:

ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Ապրիլ 24, ժամը 11.30-ին Էքս - Ան - Փրովանսի հայութիւնը համախմբուեցաւ «Փլաս տ'Արմէնի» Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ: Զետեղուեցան ծաղկեպսակներ: Ներկայ եղան քաղաքապետը՝ Ժրանսուա Փիշըրալ եւ երեսփոխան՝ Ժան Պեռնար Ռէմոն: Խօսք առին Էքս - Ան - Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութեան նախագահը՝ Արտաւազդ Համբարձումեան եւ Ժաք Շամանաճեան: Մակար Խչկր. Քհնյ. Նաճառեան ըրաւ քանի մը խօսք հայերէն եւ «Հոգւոց»ով փակեց արարողութիւնը:

ԱՎԻՆԵՈՆ

Ապրիլ 23-ին, Ս. Վարդան Եկեղեցին պատարագ մատոյց Հոգեւոր Հովիւ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան եւ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն: Յետոյ, տեղի ունեցաւ հսկում:

Ապրիլ 24-ին, ժողովուրդը համախմբուեցաւ քաղաքապետարանի հրապարակը եւ քալեց մինչեւ Ժան Ալթէնի արձանը ուր զետեղուած է յուշաքար մը ի յիշատակ 1915-ի նահատակներուն: Ներկայ եղաւ Ավինիոնի քաղաքապետը Ռոժէ Ռավիէ: Վայրկեան մը լռութենէն եւ ծաղկեպսակներու զետեղումէն յետոյ խօսք առաւ Ալին Էքմէքճեան նախագահուհին Ավինիոնի Հայ Մշակութային Միութեան: Հուսկ, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեանի քանի մը խօսքերով եւ «Հոգւոց»ով վերջ գտաւ արարողութիւնը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 22 / 26)

ՀԱՊ-Ի ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Մոսկուայի մէջ Ապրիլ 21-ին տեղի ունեցած է ՀԱՊ-ի երկիրներու Արտաքին նախարարներու հերթական հանդիպումը, որու մասնակցած է նաեւ Վ. Փափազեան: Օրակարգի նիւթ եղած են ՀԱՊ-ի անդամ պետութեանց սահմաններու պաշտպանութեան մէջ համագործակցութեան, ապահովութեան, համաշխարհային Բ. պատերազմի յաղթանակի 50-ամեակի յոբելենական հանդիսութեանց կազմակերպման եւ մարդկային իրաւանց առնչուող հարցեր:

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Լ. Տէր - Պետրոսեան Ապրիլ 20-ին ընդունած է Միացեալ - Նահանգներու Ուժանիւթի փոխ նախարարը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը: Հանդիպումին քննարկուած են Հայաստանի ուժանիւթի մարզին զարգացման առնչուող հարցեր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ - ԿՈՎԿԱՍ

Ապրիլ 20-ին Բ. Ելցին Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան ներկայացուցիչներու եւ բանակային ղեկավարներու հետ խորհրդակցական հանդիպում մը ունեցած է, որու ընթացքին քննարկուած են կովկասեան երկիրներու հետ Ռուսաստանի յարաբերութիւններուն առնչուող հարցեր: Ներկայ եղած է նաեւ վարչապետ Չէրնոմիրտին եւ զօրքերու գլխաւոր հրամանատար Ա. Նիկոլայեւ:

HAMASKAÏNE — PARIS

et

Le Comité de Défense de la Cause Arménienne

vous invitent à la présentation du livre :

Autopsie du Génocide Arménien

Entre l'Empire ottoman et les grandes puissances

de

VAHAKN DADRIAN

avec projection de diapositives

La présentation sera animée par Gérard CHALIAND

le Vendredi 28 Avril à 20 h 30

Salle Zarouhie et Dikran Démirian

Maison de la Culture Arménienne

17, rue Bleue, Paris 9e (M° Cadet)

Tél. : 48. 24. 63. 89.

— Entrée libre —

Gala Artistique

de l'ASSOCIATION MACHTOTZ avec le concours de l'A.C.O.A.

« *C A M A R A D E* »

PANTCHOUNI A DZABELVAR

pièce satirique de Yervant ODIAN

à l'occasion du 125e anniversaire de sa naissance

scénario et mise en scène de GERALD PAPASIAN

décor: Joseph GOSTANTINIAN

La Chorale *D a r o n* chante KOMITAS à l'occasion du 125e anniversaire de sa naissance

R E C I T A L P O E T I Q U E

Invitée d'Arménie

IRINA MEGUERDITCHIAN

ARDACHES VOSKANIAN

NORA ARMANI

& GERALD PAPASIAN

le Jeudi 4 Mai à 20 heures 15

l'Auditorium d'Issy-les-Moulineaux

13, rue Danton, M° Mairie d'Issy

Réservations au:

(1) 47 50 97 51 / (1) 30 24 73 67

(1) 48 41 49 37.

ՋՐԱՏԱՐ ՑԱՆՑԻ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄ

Երեւանի ընդյատակը նոր կառուցուող Ջրատարի ցանցին 1200 մեթրնոց առաջին հատուածին շինութիւնը աւարտած է: Ան կը սկսի մեթրոյի «Զօրավար Անդրանիկ» կայարանը եւ կը հասնի մինչեւ Հրազդան գետափը: Ապրիլ 19-ին, յատակի եւ ընդյատակեայ մասերուն միացման ներկայ գտնուած է նաեւ վարչապետ Հ. Բագրատեան:

ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԵՐԸ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Բ. Արարքցեան Ապրիլ 19-ին ընդունած է նախկին ռազմիկներու եւ աշխատաւորներու պատուիրակութիւն մը: Անոնք ներկայացուցած են զիրենք յուզող հարցերը եւ իրենց պահանջները: Բ. Արարքցեան ալ այդ հարցերու կապակցութեամբ ծանօթացուցած է իր մօտեցումը:

ԱՐՄԷՆ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ ԿԻՊՐՈՍԻ ԴԵՍՊԱՆ

Լ. Տէր - Պետրոսեանի հրամանագրով Հայաստանի Աթէնքի դեսպան Արմէն Կիրակոսեան նշանակուած է նաեւ Հայաստանի Կիպրոսի մօտ լիազօր դեսպան: Նստավայրը կը մնայ Աթէնք:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատունը ցաւով տեղեկացաւ որ Ապրիլի 22-ին կեանքի 69-րդ տարում անըսպասելի վախճանուեց բացառիկ ազնիւ ու աշխատասէր մի անձ, ազգային բարերար ու մեծ հայրենասէր՝

ԿԱՐՕ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ-ը:

Այս տխուր առիթով Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատունը իր խորին ցաւակցութիւնն ու վշտակցութիւնն է յայտնում Տիկին Մուրատեանին, հանգուցեալի բոլոր ազգականներին ու մերձաւորներին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յաւէտ Ողբացեալ Ալէն Պաքրըճեանի մահուան եւ յուղարկաւորութեան առթիւ, շնորհակալութեամբ ստացուած են փոխան ծաղկեպսակի կատարուած հետեւեալ նըւիրատուութիւնները. -

Այրի Տիկին Պաքրըճեան եւ զաւակները 2000 Ֆր. Համազգային վարժարանին եւ 1000 Ֆր. Պօմոնի Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեան 500 Ֆր. Համազգային Վրժ.ին եւ 200 Ֆր. Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Ժագ Սարաճեան, Պր. Լեոմոն Սարաճեան 1000-ական Ֆր. Համազգայինին, Պր. Թիէրի եւ Ժօէլ Սարաճեան 500 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Էրիք Սարաճեան 1000 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Յարութիւնեան 1000 Համազգայինին եւ 500 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Վանիկ Հելոյեան 1000 Համազգայինին եւ 500 Եկեղեցւոյ, Տիկին Մանուշակ Հելոյեան 500 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Լուսար Յարութիւնեան 1000 Համազգայինին, Տիկին Յարութիւնեան եւ զաւակները 1000 Համազգային, Տէր եւ Տիկին Հերեքնազեան եւ զաւակները 500 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Ժագ Սէմէրճեան 700 Ֆր. Համազգայինին, Մուլէն տ'Ալոյի իր դրացի եւ բարեկամները 3250 ֆրանք Համազգայինին, Հ. Յ. Դաշնակցութիւն 3000 Ֆր. Համազգայինին, Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի չորս մասնաճիւղերը 2000 Ֆր. Համազգայինին, Համազգային Վարժարանի Ուսուցչաց Մարմին 2000 Ֆր. Համազգայինին, Պօմոնի Հայոց Եկեղեցին 1200 Ֆր. Համազգայինին, Պուլվար Օտոյի Հայոց Եկեղեցին 1000 Ֆր. Համազգայինին Սէն - Պազիլի Մշակութային Տունը 1000 Ֆր. Համազգայինին, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ 500 Համազգայինին, Պարսամեան վարժարան եւ Ներկայացուցչական Խորհուրդ Գօթ տ'Ազիւր 500 Համազգայինին, Սէն -Թ'Անթուանի Հայոց Եկեղեցին 300 Պօմոնի Հայոց Եկեղեցւոյ, Տիկին Էլիզ Յակոբեան 200 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Նազարեան 100 Ֆր. Համազգայինին, Նատին Հերվէ եւ Րիշար Ղեւոնդեան 400 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Արգումանեան 300 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Գարակէօզեան 300 Համազգային եւ 200 եկեղեցւոյ:

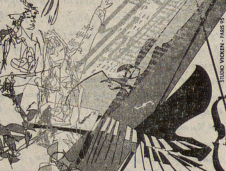
(Շար. 1)

CONCERT SPECTACLE

CROIX-BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE
SECTION TER TAVTIAN DE CHAVILLE 1935 -1995

LE SAMEDI 6 MAI 1995
À 20H30

QUATUOR ANI
ENSEMBLE DE MUSIQUE ARMÉNIENNE
KÉRAM
TROUPE DE DANSE AKHTAMAR
COMPAGNIE RICHARD MOURADIAN
VICKEN

THÉATRE
"ATRIUM"
À CHAVILLE

3 BIS PARVIS R.SCHUMAN
885 AV R.SALENGRO - 92370 CHAVILLE
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS AU (1) 47 50 29 04

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Կը կազմակերպէ՝

Երկու օրեր յատկացուած Հայ Լեզուին

Մայիս 13, Շաբաթ, ժամը՝ 21-ին

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ

- Հայերէն լեզուի ուսուցման բարեփոխման անհրաժեշտութիւնը.

եւ

Լսողա - տեսողական դրութեան ցուցադրում

Սահակ - Մեսրոպ Մշկ. Կեդրոն

Ա. Զրբաշեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado, Marseille 8e

Մայիս 14, Կիրակի, ժամը՝ 15.30-ին

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

բացառիկ մասնակցութեամբ՝

ԴԱՐՕՆ

Մանկա - պատանեկան երգչախումբի

տնօրէնուհի Ժիւլիէթ Ելմազեան

Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er

Մուտքերը ազատ են:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոյի Լէօլու Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է «Երազի ճամբով» ժապաւէնի ցուցադրութիւնը, Կիրակի, Մայիս 7, ժամը՝ 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ՝

12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Dîner Dansant

La Croix Bleue des Arméniens de France, section « *A s t r i g* » d'Arnouville-lès-Gonesse / Gonesse / Sarcelles / Villiers-le-Bel organise un *D I N E R D A N S A N T* le Samedi 6 Mai à l'espace «*Charles Aznavour*» (Arnouville) avec la participation du chanteur HAGOP MALDJIAN accompagné de son orchestre *NAïRI*. Le dîner sera préparé par le restaurateur Jano le Hay d'Alfortville.

Pour tout renseignement/réservation : Tél. : 39 85 93 40 / 39 85 29 71.

Sortie touristique

La Croix Bleue des Arméniens de France, section «*A g n o u n i*» d'Asnières organise une sortie touristique en autocar à REIMS et EPERNAY, le Lundi 8 Mai. Départ: 7h30 — Place de l'Hôtel de Ville, Asnières.

- *Matin Reims:* Visite guidée de la Cathédrale et de la Vieille Ville.
- *Déjeûner* à Reims.
- *Après midi Epernay:* Circuit en petit train dans les caves avec présentation audio de la fabricatoin de champagne. Dégustation.

Contacter Mesdames :

— Danoux 42 - 42 - 85 - 87;
— Gourdikian 39 - 82 - 65 - 91;
— Terzian 43 - 33 - 88 - 93.

Participation : 260 F.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville, 75010 Paris

SIRET : 51027317 A R. C. Paris

Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 28
VENDREDI
28 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 18.581 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.581

ԱԶԳ. ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ. - («Յառաջ»). -

Այս նիւթին նուիրուած եռօրեայ գիտաժողով մը տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ Ապրիլ 17 - 19 : Ան կազմակերպուած էր ՀՀՀԿ-ի (Հումանիտար հետազօտութիւններու հայկական կեդրոն). նիստերուն վայրն էր Օփերայի հայելազարդ 130 հոգինոց դահլիճը : Երեք օրուան ընթացքին զեկուցումներով հանդէս եկան Սփիւռքէն ու Հայաստանէն շուրջ երկու տասնեակ մասնակցողներ, հարցին պատմական, փիլիսոփայական, եկեղեցական, գրական երեսները ներկայացնող նիւթերով :

ՀՀՀԿ-ը կազմած են մեծ մասով երիտասարդ խումբ մը համալսարանականներ որոնք ձեռնարկած են պարբերականի մըն ալ հրատարակութեան որ կը կոչուի «Ինքնութիւն» : Գիտաժողովին ներկայացուեցաւ անոր առաջին թիւը ուր գրութիւններ ունին նոյնպէս Սփիւռքէն եւ Հայաստանէն անուններ : Գրութիւնները տրուած են իրենց բնագիրներուն լեզուներով հայերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն, եւայլն :

Երեւոյթը ամէն բանէ առաջ կը մատնէ հետաքրքրութիւն մը նիւթի մը հանդէպ որ ընդհանրապէս Սփիւռքի ոլորտին յատուկ կը նկատուէր : Սփիւռքի Հայն էր որ ինքնութեան հարցի մը դէմ յանդիման էր, օտար միջավայրներու եւ անոնց ներգործութեան պայմաններուն մէջ : Սակայն այս գիտահաւաքը փաստն էր որ անկախութեան հետ Հայաստանի մէջ եւս արդիականութեան հայելիին մէջ ինքզինք դիտելու պահանջքը զգալի կ'ըլլար :

Երկրորդ ընդգծելի պարագայ մըն ալ կը հանդիսանայ այն որ ինքնութեան հարցը մտածումի, պրպտումի հասարակաց նոր գետին մը կ'ըլլայ Սփիւռքի եւ Հայաստանի մտաւորականութեան համար :

Ապրիլ 17-ի առաւօտեան բացումի նիստին ներկայ եղան նաեւ փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեան, Կրթական նախարարի պաշտօնակատար Ա. Բլէեան, նախագահի խորհրդականներէն Կարէն Սարգսեան, Մատենադարանի տնօրէն Ս. Արեւշատեան ;

Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկաւ ՀՀՀԿ-ի նախագահ Աշոտ Ոսկանեան, ապա փոխ - նախագահ փրոֆ. Լեւոն Աբրահամեանի ներածականէն ետք առաջին զեկուցումը ներկայացուց կրկին Ա. Ոսկանեան ծանրանալով ինքնութեան հարցին ընդհանրական բնոյթին վրայ եւ շեշտելով հայկական պարագան որուն հիմնաքարը կը հանդիսանար արդիականութեան մէջ, Եղեռնը :

Գրիգոր Պըլտեան ըսելէ ետք թէ անկախ Հայաստանի համար օտարերկրացի նըկատուածն է ինք որ պիտի խօսի ինքնութեան մասին, նիւթը ներկայացուց սփիւռքցիի դիտանկիւնով. ըսաւ թէ Սփիւռքի մէջ երկուութիւնը, օտարութեան գործօնը անբաժանելի հիմնատարրն է ինքնութեան : Ապա ֆրանսահայ գրականութեան ընդմէջէն դիտելով հարցը, ինքնութեան տագնապին մեկնակէտ նշեց աղէտը ու գլխաւորաբար Սարաֆեանէն, Շահնուրէն մէջբերումներով խօսեցաւ այդ տագնապին արտայայտութեան եւ ընկալման ձեւերուն մասին :

Ֆելիքս Կարապետեան հարցը զետեղեց իմաստասիրութեան դիտանկիւնին տակ, ծանրանալով Ի. դարու մեծ փոփոխութիւններուն վրայ :

Գագիկ Սարգսեան խօսեցաւ պատմութեան կանուխ շրջաններու ինքնութեան դրսեւորումներու մասին, կապուած քաղաքական անցքերու :

Հ. Լեւոն Զէքիեան սահմանելէ ետք ինքնութիւնը որպէս մարդուն եսը, ներաշխարհը, ազգային եւ մշակութային հարթակներով, ծանրացաւ ինքնութեան բնոյթման հարցերուն վրայ, որպէս գործնական առաջարկ անհրաժեշտ նկատեց աշխարհին վերափոխումն ու շրջանցումը :

Ֆրանսայէն Հ. Փիրալեան որուն ելոյթը հայերէն թարգմանութեամբ ներկայացուց Գրիգոր Ջանիկեան, կը ծանրանար դահիճի եւ զոհի յարաբերութեան վրայ, «Արեան պարտք, յիշողութեան պարտք» խորագրուած բնագիրով մը : Ցեղասպանութիւնը փոխանցումը արգիլող բան էր ու վերապրողները բնականոն կեանք մը կարենալ ապրելու համար պէտք ունէին իրենց պապերուն սուգը կատարելու. իսկ ատիկա կարելի չէր այնքան ատեն որ ոճրապարտին ուրացումը կը շարունակուէր :

Առաջին օրուան վերջին զեկուցումով Ռուբէն Սահակեան հարցը զետեղեց պետութեան կայացման տեսանկիւնէն, ֆրանսական, թրքական, ռուսական եւ հայկական օրինակներով :

Երկրորդ օրուան տիրապետող թեման հիմնուած էր կրօնական դիտանկիւնին վրայ : Նորվան Եպսկ. Զաքարեան ներկայացուց Ի. դարուն եկեղեցական ոչ գոհացուցիչ վիճակը ուր ան սահմանափակուած էր ծխականութեան գործով : Ա. 40-ամեակին երբ հիմնականը օտար հողի վրայ ծնունդի հարցն էր, տեղական բոլոր կառոյցները կրկնեցին ԺԹ. դարու պոլսական մօտէլները : Իսկ Բ. 40-ամեակին եկեղեցին չէր կրցած սփիւռքեան առաքելութեան վրայ անդրադարձ ունենալ : Շեշտուած էր ծէսին գերակայութիւնը որպէս բնմադրութիւն, որպէս անբովանդակ նշան : Նորվան Եպիսկ. ըսաւ որ այս պայմաններուն մէջ եւ այնքան ատեն որ եկեղեցին չի կրնար ծէսէն անդին մնացած էականը ընդգրկել իր առաքելութեան մէջ, քրիստոնէութեան 1700-ամեակի ոգեկոչումն ալ պիտի մնայ միմիայն փառաւորումի հանդրուանին վրայ :

Յաջորդ զեկուցումները՝ Ալպէռ Ստեփանեան, Արտաշէս Ղազարեան եւ Արա Նեդոլեան (ռուսերէն) շարունակեցին կրօնական - աստուածաբանական դիտանկիւնէն ընդլայնել նիւթը :

Նիւթին գրականութեան առնչութիւնը արծարծեց Տիթրոյթէն Գէորգ Պարտաքճեան, Րաֆֆիի «Սամուէլ»ին մէջ հայրասպանութեան եւ հայրենասիրութեան թեման մշակելով : Նկատի ունեցաւ վէպին գրուած ժամանակը, Րաֆֆին գրելու մղող գործօնները :

Գրական ոլորտին վերաբերող հետաքրքրական զեկուցում մըն էր Հրաչիկ Բայադեանի ներկայացուցածը որ հիմնուած էր Հ. Մաթեւոսեանի գործին վրայ. ան աւանդականին ու արդիականին որպէս սահմանագիծ, սեւեռեցաւ Թէքնիքի ներկայութեան, նոյն գրողին գործին մէջ :

Գրականէն դուրս մնացած արուեստի ոլորտը շօշափող միակ ելոյթը ունեցաւ Վիգէն Ղազարեան որ Արշիլ Կորքիի նամակներէն առանձնացուց հայկականութեան արտայայտութեան հարցը :

Վարդան Ջալոյեանի ոճիրին դիտումի կերպերուն նուիրուած զեկուցումէն ետք Լեւոն Ղազարեան արտայայտուեցաւ հայկական քաղաքական ինքնութեան ձեւաւորումին մասին :

Երրորդ օրուան առաւօտը յատկացուած էր կլոր սեղանի մը որ կ'ենթադրէր վիճելի հարցերու մասին երկխօսութիւն մը որ սակայն տեղի չունեցաւ ու շարունակուեցաւ միտքերու առանձին առանձին ներկայացումը :

Գիտաժողովին աւարտին կոկիկ համերգով մը հանդէս եկաւ «Շարական» համոյթը :

Յատկապէս ծրագրումի որոշ կաղացումներ ու ձեւի, կիրարկումի դարտուղութիւններ ունենալով հանդերձ, ձեռնարկը կարեւոր էր անով որ ինչպէս կ'ըսէր Գ. Պարտաքճեան իր խօսքին աւարտին, «ամէնէն երկար ճանապարհն իսկ կը սկսի առաջին քայլով» :

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿ

ՊՈՍԹԸՆ

(Յապաւումներով)

Պոսթընի շրջանի հայութիւնը Հայկական Ցեղասպանութեան 80-ամեակը նշեց զանազան ձեռնարկներով, որոնցմէ ոմանք եթէ մաս կը կազմէին ամէնամեայ երեւոյթներուն, ուրիշներ կը յատկանշէին այս տարեդարձը : Ըսենք նաեւ որ բոլոր ձեռնարկները կը կրէին համազգային բնոյթ եւ ոգիի արտայայտութիւն :

ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 21
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՐՕՇԸ
ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՏԱՆ ՎԵՐԵՒ

Այս տարուան Ապրիլեան ոգեկոչումին գլխաւոր նախաձեռնողներն էին ծերակուտական Ռոբըն Թոլմըն եւ նորընտիր ներկայացուցիչ Ռէյչըլ Գաբրիէլեան, հայ գլխաւոր կազմակերպութիւններուն եւ եկեղեցիներուն մասնակցութեամբ :

Բացման աղօթքը կատարեց Վեր. Ռոնըլտ Թովմասեան, Հովիւը Ուաթըրթաունի Հայ Նահատակաց Եկեղեցիին : Ծերակուտական Թոլմընի համար աշխարհի մէջ ամէն ինչ կը մնար նոյնը Ցեղասպանութենէն 80 տարի ետք : Ցեղասպանութիւնները կը շարունակուէին. Ղարաբաղ կը մղէր իր գոյապահպանման պայքարը : Ռէյչըլ Գաբրիէլեանի - ամերիկահայ երրորդ սերունդէն երիտասարդուհի մը եւ Թոռնուհին՝ վերապրողի մը - համար Թուրքերը եթէ իսկապէս յաջողած ըլլային՝ այսօր Հայ մնացած չէր ըլլար :

Գլխաւոր բանախօս Ճուլիա Թաշճեան,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՆ ՎԷՃԵՐ ԿԸ ՅԱՐՈՒՑԱՆԷ

Ապրիլ 26-ի իր թիւին մէջ «Միլլիյէթ» կարճ թղթակցութեամբ մը կ'անդրադառնայ ԱՆԱՖ-ի (Մայր Հայրենիք Կուսակցութիւն) ընդհ. քարտուղարին տեսակէտներուն, զորս արտայայտած է լրագրողի մը, Ապահովութեան Խորհուրդի նիստէն ելքին : Ան ըսած է թէ բնաւ համամիտ չէ Թանսու Չիլլէրի հետ, որ հրահանգեց Հայաստանի օդային ճամբուն՝ «H - 50»ի բացումը : Մ. Եըլմազ ըսած է թէ այնքան ատեն որ Հայաստան չվերադարձնէ գրաւուած հողերը, իրենք պիտի ընդդիմանան Թուրքիոյ բարի կամեցողութեան անփոխադարձ քայլերուն : ԱՆԱՖ-ի պարագլուխը հպարտօրէն յիշած է նաեւ թէ Հայաստանի ուժանիւթ մատակարարելու ծրագիրն ալ ջնջուած էր շնորհիւ իրենց միջամտութեան :

ԱՊՐԻԼ 24-Ը ԵՒ ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 24-ը, սինակներ կը գրաւէ նաեւ Թուրք մամուլին մէջ, բնականաբար բոլորովին տարբեր ոճով բայց իրենց յատուկ նոյն յանկերգներով : Ի տարբերութիւն, սակայն, նախորդ տարիներուն, ուր յօդուածները միաբերան կը հրջէին ջարդարարներու եւ զոհերու դերերը, այս տարի աչքի կը զարնեն նաեւ անցեալի տխուր դէպքերը անցեալին թողելու, բարեկամութեան, բարի դրացնութեան մաղթանքներ արտայայտող գրութիւններ : Անոնցմէ մէկն է «Հիւրրիյէթ»ի Ապրիլ 26-ի թիւին մէջ Հատի Ուլուէնկինի ստորագրութիւնը կրող յօդուածը, որ Ապրիլ 24-ի օրը Պրիւսէլի մէջ դէմ դիմաց եկած հայ եւ Թուրք ցուցարարներէն, «Թրքական ճկունութեամբ» կը յանդի եղբայրութեան : Արդարեւ, յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ երբ ակնարկ մը նետած է հակադիր ցուցարար բազմութիւններուն վրայ, հաստատած է որ երկու կողմերու մասնակիցներն ալ իրարու կը նմանին, նոյն պեխերը ունին, նոյն շարժուձեւերը, նոյն զգեստաւորումը եւայլն, ըսելու համար թէ անժխտելի է անոնց նոյն հողին զաւակները ըլլալու երեւոյթը : Թուրք լրագրողին համաձայն, պատասխանատուն ազգամոլութիւնն է, որ եղբայրները իրարու դէմ հանեց, դարերու սկիզբը :

Ինչ կը վերաբերի Պրիւսէլի վերոյիշեալ պատահարին, Թուրք մամուլը կը գրէ թէ նախապէս տեղեկանալով Հայերու ցոյցին մասին, խումբ մը Թուրք երիտասարդներ շուրջ 1000 հոգինոց բազմութիւն մը կազմելով համախմբուած են Թրքական դեսպանատան առջեւ եւ ազգային փառերգը երգելով, Թրքական դրօշակներ ալ պարզելով, ուզած են արգելք հանդիսանալ Հայերուն դեսպանատուն մօտենալուն : Թրքերէն թերթերուն համաձայն թիւով 200 այս ցուցարարները մեծ մասամբ եկած էին Հոլանտայէն եւ անոնց մէջ աչքառու էր Ասորեցիներու եւ Քիւրտերու կարեւոր համեմատութիւնը : Հաւանաբար այս պատճառով ալ, Թուրք ցուցարարներու արձակած լոզունգները բացարձակապէս Թիրախ ունեցած են Քիւրտերը : Որեւէ միջադէպ չէ պատահած շնորհիւ ապահովութեան լայն միջոցներու :

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԵՒՐՕ 96

ՍՊԱՆԻԱ ՅԱՂԹԵՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ՝ 2-0

Եւրօ 96-ի մրցումներու արդիւնքներն են. -

Ա. ԽՈՒՄԲ.-- Լեհաստան - Իսրայէլ՝ 4 - 3, Ֆրանսա _ Սլովաքիա 4 - 0, Ազրբէջան - Ռումանիա 1 - 4 : Գլուխն է Ռումանիա, իրեն կը յաջորդէ Ֆրանսա : Վերջինն՝ է Ազրբէջան :

Բ. ԽՈՒՄԲ.-- Հայաստան - Սպանիա՝ 0 _ 2, Պելժիա - Կիպրոս 2 - 0, Դանիա - Մակեդոնիա 1 - 0 : Սպանիա կը գլխաւորէ խմբակը, Հայաստան վերջին է 1 կէտով :

Գ. ԽՈՒՄԲ.-- Զուիցերիա - Թուրքիա 1 - 2, Հունգարիա - Շուէտ 1 _ 0 :

Դ. ԽՈՒՄԲ.-- Լիտուանիա - Իտալիա 0 - 1, Խրուաթիա - Սլովենիա 2 - 0, Էստոնիա - Ուկրանիա 0 - 1 :

Ե. ԽՈՒՄԲ.-- Բելառուսիա - Մալթա 1 _ 1, Չեխիա - Հոլանտա 3 - 1, Նորվեկիա - Լուքսանպուրկ 5 - 0 :

Զ. ԽՈՒՄԲ.-- Իռլանտա - Փորթուկալ 1 - 0, Լատվիա - Հիւսիսային Իռլանտա 0 _ 1, Աւստրիա - Լիխթընշթայն 7 - 0 :

Է. ԽՈՒՄԲ.-- Գերմանիա - Կալլէս 1 - 1, Մոլտաւիա _ Պուլկարիա 0 - 3, Վրաստան - Ալպանիա 2 - 0 :

ԵՂԵՌՆԻ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՐՈՖ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ԳՐՔԻՆ ԹՐՔԵՐԷՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ulusal ve uluslararasi hukuk sorunu olarak Jenosid

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԻԲՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ
(Պատմ. Գիտ. Տոքթէօր)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Տատրեանի Թրքերէնի Թարգմանուած այս փոքր հատորը (*) երեք գլուխներէ կը բաղկանայ որոնց իւրաքանչիւրն ալ ունի իր ենթաբաժինները: Հեղինակը արդարացիօրէն իբր յառաջաբան նախ Օսմանեան կայսրութեան վարչական կառոյցին հիմը եղող մահմետական կրօնքին մեկնաբանութեան վրայ կը ծանրանայ: Մահմետական աշխարհին հոգեբանութեան թափանցելու համար նախ պէտք է հասկնալ այն բոլոր ընկերային, մշակութային եւ կրօնական հակասութիւնները որոնք Օսմանեան կայսրութեան ժողովուրդներու ապրելակերպին ու իրարու հետ փոխ-յարաբերութիւններուն վրայ խորապէս ազդած եւ իրենց դրոշմը դրած են: Երբ հեղինակ մը անտեղեակ է շէրիաթ-ի տրամադրութիւններուն անհնար է որ ան կարենայ ճիշդ վերլուծում մը ընել արեւելեան հարցին մասին առհասարակ, իսկ հայկական ցեղասպանութեան մանաւանդ: Երբ 19-րդ դարու առաջին քառորդէն ըսկսեալ Օսմանեան գահու սուլթաններն ու վէզիրները կամքէ անկախ պատճառներով պարտադրուեցան բարենորոգումներու հաւանիլ, ինչո՞ւ միշտ մահմետական ժողովուրդին ընդդիմութեան բախեցան: Որովհետեւ Օսմանեան պետութեան հպատակները երկու գլխաւոր տարրերէ կը բաղկանային: Առաջինները՝ որպէս մահմետական ժողովուրդներ կամ համայնքներ, կը ներկայացնէին Թուրքերը, Արաբները, Քիւրտերը, Ալպանացիները եւ Չէրքէզները: Երկրին տէրն ու տիրականը մահմետականն էր որ Մարգարէին յաջորդող Խալիֆային հպատակ ըլլալով ինքզինքին իրաւունք տուած էր «անհաւատ» ոչ-իսլամը ճնշելու, կեղեքելու որ օրէնքով հաստատուած էր: Կը նշանակէ թէ հարստահարութիւնները որոնք տեղի կ'ունենային ոչ-իսլամներու դէմ ապօրինի չէին այլ օրինական: Իսկ բարենորոգումներու հռչակագիրները որոնք սկսան 1839-էն սկսեալ որոնք կը ձգտէին երէկուան բէայան «հաւատացեալ» իսլամին հետ օրէնքի առաջ հաւասար նկատել այս վերջինոյն կողմէ ոչ թէ միայն զիջում մը այլ նոյնիսկ իբր նախատինք նկատուեցաւ մահմետական կրօնքին դէմ: Սուլթանին ոչ-իսլամ հպատակ ժողովուրդները պարտեալներ էին որոնք անգամ մը որ անոր գերիշխանութիւնը ընդունած այլեւս որեւէ կերպով իրաւունք չունէին հաւասարութիւն պահանջելու: Հաւատքին պաշտպանութեան համար պատերազմի դաշտ գացող եւ զոհուող մահմետականը այս պատճառաւ դիւրութեամբ իր երկրի անզէն ոչ-իսլամին թշնամի եղաւ որ կը յաւակնէր իր հետ հաւասարութեան իրաւունք պահանջել. առանց զինք զէնքով պարտութեան մատնած ըլլալու:

Ըստ շէրիաթ-ի հրահանգներուն, մահմետական մը սուրի զօրութեամբ կրնայ միայն «անհաւատ»ին հպատակիլ: Մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան սկզբունքը իրեն համար գոյութիւն չունի: Այսօրուան «լաիք» կոչուած Արեւմուտքի աչքին լոյս Թուրքիոյ մէջ յետադիմութիւնն ու շէրիաճիութիւնը հետզհետէ տեղ գտնելով մնացած ափ մը ոչ-իսլամները այս պատճառաւ է որ շատ աւելի ծանր կացութեան մատնուած են քան թէ երեսուն-քառասուն տարիներ առաջ:

Առանց այս հիմնական սկզբունքի նկատառման որ իսլամական կրօնքի ներշնչումի աղբիւր Գուրանի հրահանգներուն վրայ կատարուած է, կարելի չէ հասկնալ ու մեկնաբանել այն բոլոր դժբախտութիւնները որոնց ենթարկուեցան Օսմանահպատակ բոլոր ոչ-իսլամ ժողովուրդները եւ մանաւանդ մեր ժողովուրդը Ա. համաշխարհային պատերազմին:

Իսլամը՝ իբր Մարգարէին երկրի վրայ յաջորդ Խալիֆայի հլու հպատակ, ինքզինքը պարտաւոր կը նկատէ անոր հրահանգներուն հետեւելու ու զանոնք լի ու լի գործադրելու եւ այս կեանքի գնով: 1894-1896-ի հայկական կոտորածներուն ժամանակ մահմետական ժողովուրդին կատարեալ կարգապահութեամբ, բայց սանձարձակ գործունէութիւնը ասոր անհերքելի եւ ցայտուն փաստերէն մին է: 1895 տարւոյն ձմրան, երբ Արեւմտահայաստանի գրեթէ բոլոր գաւառներուն մէջ անմեղ մարդկանց արիւնը հեղեղի նման կը հոսէր մահմետական ամբոխին մղիչ ուժը նոյնն էր: Ան համոզուած էր թէ, յատկապէս Պոլսէն հրահանգ ստացող գաղտնի գործակալներու ստորերկրեայ գործունէութեան շնորհիւ «յանուն Մարգարէին պատգամին անհրաժեշտ էր Հայը սպաննել» որ կը յաւակնէր ինքզինքը «հաւատացեալ»ին հետ համահաւասար նկատել: Մահմետականին նշանաբանը եղաւ այսուհետեւ սպաննել անհաւատ Հայը, կողոպտել անոր ստացուածքը եւ բաժնել Մարգարէին հաւատացեալ ժողովուրդին (տե՛ս էջ՝ 30 եւ էջ՝ 36):

Հետաքրքրական է մանաւանդ Անգլիացի դիւանագիտական գործակալի մը Ուրֆայի մէջ վերոյիշեալ թուականներու կոտորածներուն ժամանակ ականատեսի մը վկայութիւններուն վրայ հիմնուած տեղեկագիրը որ ուղարկած է Ֆօրէյն Օֆիս: Անգլիացի գործակալը կը գրէր. - «Երիտասարդ Հայերէ բաղկացած մեծ խումբ մը քաղաքին Շէյխին առաջ կը բերեն: Շէյխը զանոնք կռնակի վրայ կը պառկեցնէ ու մի առ մի անոնց ձեռքերն ու ոտքերը կը կապէ: Աւելի յետոյ, Գուրանէն հատուածներ կը կարդայ», եւ ըստ ականատեսի վկայութեան, «Մէքքէի մէջ մատաղցու ոչխարներու նման մի առ մի անոնց կոկորդները կը կտրէ (տե՛ս էջ՝ 31): Տատրեան կը գրէ թէ ըստ զանազան տուեալներու, 19-րդ դարու վերջալոյսին 1894-1896-ի կոտորածներու ժամանակ Հայոց կորուստներուն թիւը 100.000-էն 200.000-ի միջեւ է (տե՛ս էջ՝ 37): Երեւելի պատմաբան Ուիլեամ Լէնկըր իր «Կայսերապաշտութեան դիւանագիտութիւնը» խորագիրը կրող հատորին մէջ կը գրէ թէ «շատ յստակ է թէ Սուլթանը Հայերը բնաջնջելով Հայկական Հարցին վերջ տալ որոշած է» (տե՛ս էջ՝ 43):

Սակայն ամենածանր եւ հիմնական հարուածը Ա. համաշխարհային պատերազմին է որ Հայ ժողովուրդին տրուեցաւ որուն նպատակը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ վերջ դնել իր հայրենիքին մէջ դարաւոր գոյութեան: Տատրեան այս առթիւ բծախնդրութեամբ ընտրած է Թագվիմ-ի Վէքայի-ի մէջ Երիտթուրքերու դատավարութեան ընթացքին տրուած վկայութիւններէն ոմանք, յիշուած 1919 Ապրիլ 12 թըւակիր ամբաստանագրին մէջ: Դատախազը սոյն ամբաստանագրին մէջ կ'եզրակացնէ թէ «Երիտթուրք ղեկավարները իրենց զոհերուն ինչքն ու կալուածը թալանի եւ կողոպուտի տալով անձնական հարստութիւն ալ դիզելու հետամուտ եղան»: Սոյն ամբաստանագրին մէջ առանձնապէս կը յիշուի նաեւ թէ հազարաւոր եղեռնագործներ, վատահամբաւներ բանտերէ արձակուելով Էնվէր - տոքթոր Պէհաէտտին / Շաքիր - տոքթոր Նազըմ երրեակի կնքահայրութեամբ ստեղծուած «մասնաւոր կազմակերպութեան» Թէշքիլաթ-ը Մախսուսէ-ի մաս կազմեցին:

Հոս կ'ուզենք միջանկեալ աւելցնել որ Մեծ Եղեռնին մասնակից բանտերէ արձակուող այս չարագործներու եւ վատահամբաւներու թիւը 30.000-էն աւելի էր ըստ հաւաստի աղբիւրներու:

Տատրեան Կովկասի ճակատի Գ. Բանակի հրամանատար զօրավար Վէհիպ փաշայի Երիտթուրքերու դատավարութեան ընթացքին տուած վկայութիւնը մէջբերելով նենգամիտ Պէրնար Լէուիսներու, Սթէնֆորտ Շօ-յերու, Ճասթին Մաքքարթիներու, ծախուած Լաուրի-ներու եւ Մոզէրներու ձրի զրպարտութիւնները հիմնովին կը ջրէ: Վէհիպ փաշա երբ Գ.-րդ Բանակի հրամանատար նշանակուեցաւ արդէն տարագրութիւնը վերջացած էր ու Արեւմտահայաստանի գաւառները պարպուած էին: Իբր պարկեշտ անձ, ան դայթակղած էր ի տես այն բոլոր արիւնոտ կոտորածին որուն ենթակայ եղած էր Հայ ժողովուրդը իր նախորդին՝ զօրավար Քէամիլ փաշայի ժամանակ: 1919-ի գարնան երբ Երիտթուրքերու դատավարութիւնը Պոլսոյ մէջ սկսաւ, զանոնք խստիւ պախարակող եւ դատապարտող յանդուգն վկաներէն մին եղաւ: Իր վկայութեան մէջ յատկապէս կ'ըսէ, զոր Տատրեանի հատորէն թարգմանաբար կու տանք ստորեւ.

«...Մուշ գաւառին վեր ի վերոյ հինգ քիլոմեթր հիւսիսը գտնուող Զրէկ գիւղին մէջ, հայ մարդիկ, կիներ եւ տղաք ձերբակալուեր եւ գիւղին հետ բոլորը միասին այրեր են: Իսլամական պատմութեան մէջ ցարդ նախընթաց չունեցող զուլում եւ վայրագութիւն ցոյց տուեր են»:

Ծանօթ է թէ Գերմանիա ապաստանող Երիտթուրք ոճրագործ ղեկավարները Պոլսոյ զինուորական ատեանին կողմէ 1919 Յուլիս 5-էն ի բացակայութեան, մահուան դատապարտուեցան: Բայց Պոլսոյ կառավարութիւնը չհամարձակեցաւ բռնարար ճնշում բանեցնել գերման իշխանութիւններու վրայ որպէսզի զանոնք ձերբակալուին ու Պոլիս վերադարձուին: Իսկ Քէմալական ազգայնական շարժումի առաջնորդները Անգարայի մէջ օրէնքներ քուէարկել տալով Պոլսոյ դատարանի բոլոր տուած որոշումները հետզհետէ չեղեալ համարելով զանոնք ջնջեցին (տե՛ս էջ՝ 182): Տատրեան շատ մը կարեւոր տեղեկութիւններ երկրորդական դասելով զանոնք ծանօթագրութեան մէջ կու տայ, ինչ որ մենք պիտի նախընտրէինք որ առաջին բլանի վրայ առնուէին: Զոր օրինակ, էջ 155-ի ծանօթագրութեան մէջ կը կարդանք թէ Կոմս Մեթերնիխ, որ Վանկէնհայմի յաջորդեց, 1915 տարւոյն Դեկտեմբեր ամսոյն սկիզբը Պեռլին կը տեղեկացնէ թէ 4000 հոգի եւս տարագրուած են Պոլսէն ու այսպէսով «մայրաքաղաքէն աքսորեալներու թիւը 30 հազարի կը հասնի եւ մնացած 80 հազար Հայերն ալ պիտի մաքրուին»: Մինչդեռ յաճախ կը յիշուի թէ Պոլսէն աքսոր տեղի չէ ունեցած: Առ ի լրացուցիչ տեղեկութիւն եւ հաւաստի աղբիւրէ, աւելցնենք որ Պոլսէն տարագրուածներուն մեծամասնութիւնը ամուրի գաւառահայեր էին: «Բարեխնամ» Օսմանեան կառավարութիւնը զանոնք եւս դէպի Տէր-Զօր աքսորելով նկատի ունեցած էր իրենց ընտանիքներուն միացնել...

Օտար եւ Թուրք միջազգային համբաւ վայելող պատմաբաններ ու հեղինակներ ցարդ միշտ ջանացին Ջայլամի քաղաքականութիւն վարել ու հայկական ցեղասպանութեան իսկական դիմագիծը պարզող ուսումնասիրութիւնները անտեսել: Տատրեանի այս աշխատութեան Թրքերէնի թարգմանութեամբ կրնանք ըսել թէ լռութեան պատը ի վերջոյ փուլ եկաւ: Թուրք պարզ ընթերցողը որ միշտ իր ազգայնամոլ «գիտնական»ներուն եւ լրագրողներուն յերիւրածոյ գրութիւններուն հաւատալու ստիպուած էր հիմա գոնէ առիթը ունի, եւ առաջին անգամ ըլլալով հայկական թէզին վերահասու ըլլալու: Այս տեսակէտէն, Մեծ Եղեռնի 80-ամեակի այս օրերուն երբ Սփիւռքի հայ գաղութները իրենց խեղճ ու կրակ եւ ապիկար յայտագրերով - մանաւանդ Փարիզահայութիւնը որ մրցանիշները խլելու պատիւը ուրիշի չի ձգեր - իրենց ձայնը քիչ մը լսելի ընելու համար ամիսներով ժողովներ կը գումարեն: Մենք կրնանք անվերապահօրէն յայտարարել թէ այս փոքր բայց կարեւոր գրքին Թրքերէն լեզուով հրատարակութիւնը մեր ժողովուրդի արդար դատի հետապնդման համար ամենախրախուսիչ խթանը եւ ընծան եղաւ: Երբ առենօք, Վէհիպ փաշաներ, Ռէշիտ փաշաներ՝ Քասթամունիի կուսակալ, որ տեղահանութիւնը մերժելուն պատճառաւ ի վերջոյ պաշտօնանկ եղած էր Թալէաթի կողմէ, կամ Անգարայի կուսակալ Մազհար պէյ որ նախընտրեց հրաժարիլ քան թէ իր նահանգի Հայերը աքսորել, գտնուեցան, ուրախ ենք հաստատելու թէ Թուրքիոյ պէս ազգայնամոլ երկրի մը մէջ չեն պակսիր ՊԷԼԿԷ հրատարակչատան պատասխանատուներուն նման անձեր որոնք ամէն վտանգ աչք առնելով քաջութիւնը կ'ունենան այսքան փափուկ եւ վտանգաւոր նախաձեռնութիւն մը յանձն առնելու:

Քոթ - տ'Ազիւրէն ծանօթ ազգային մը տոքթոր Շապուհ Կէտիկ այս թարգմանութեան առթիւ մեզ հետաքրքրական թելադրութիւն մը կ'ընէր: Ան մեզ դիտել կու տար թէ արդեօք հայկական կազմակերպութիւնները մտադիր չէի՞ն սոյն հատորէն բազմաթիւ օրինակներ ապահովել եւ Արեւմուտքի Թուրք դիւանագիտական անդամներուն ուղարկել: Առաջարկ մը որուն մասին կ'արժէ որ մեր կազմակերպութիւնները մտածեն:

Մենք ջերմօրէն կը շնորհաւորենք հեղինակը եւ կը մաղթենք որ իր կարեւոր յօդուածները առանձին հատորի մը մէջ ամփոփուած Թրքերէն լեզուով հրատարակուին: Հայկական թէզին Թուրք հանրային կարծիքին լաւ ծանօթացումը դրական է միշտ եւ Թուրքիոյ հետ ցեղասպանութեան մասին ապագայ երկխօսութեան մը դետին կրնայ թերեւս պատրաստել: Միայն թէ Թուրք պետութեան ղեկավարները որոնք այսօր թէ Եւրոպական Միութեան մերձենալ կը բաղձան եւ թէ միւս կողմէ ալ կը ժխտեն ամէն պատմական ճշմարտութիւն որոնք իրենց մօտալուտ անցեալին կը վերաբերի պիտի ուզեն իսկապէս իբր քաղաքակիրթ երկրի մը պատասխանատուները իրենց նախորդներուն գործած անլուր ոճիրները օր մը ճանչնալ: Անկեղծօրէն ըսելու համար մենք անձնապէս թերահաւատ ենք եւ դեռ շատ կանուխ է այս մասին մտածել:

(*) Հատորը լոյս տեսած է նաեւ ֆրանսերէն՝
«Autopsie d'un génocide», *Ed. Complexe*, 1995.

ՎՐԱՍՏԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Ամերիկացի մը՝ որ այս յօդուածին մէջ անանուն պէտք է մնայ, որ մասնագէտ է քաղաքական գիտութիւններու եւ մանաւանդ դիւանագիտական կապերու վերլուծումի, Մարտին վերադարձաւ Վրաստանէն: Անոր վիճակը գտած է ահաւոր: Կը պատրաստէ, ուրիշ մասնագէտներու հետ, պաշտօնական զեկուցագիր մը որ պիտի հրատարակուի Պրաուն Համալսարանի Արտաքին Հարցերու վերլուծումի Ինստիտուտ - Հիմնարկին կողմէ: Սակայն ինք այնքա՛ն յուզուած է - նաեւ զարմացած - իր տեսածին պատճառաւ, որ տեսակ մը անձնական վկայագիր գրած է եւ զայն կը ցրուէ սահմանափակ թիւով, Կովկասեան հարցերով հետաքրքրըւող փրոֆէսէօրներու սեղմ շրջանակի մը մէջ: Կ'ընդգծէ որ գրութիւնը վկայագրի ենթակայական բնոյթ ունի, գիտական - առարկայական չէ:

Քանի էջ գրաւող այս գրութիւնը ունի բազմաթիւ մասեր, որոնք պիտի չհետաքրքրեն Հայ ոչ-մասնագէտ ընթերցողը: Ստորեւ՝ անմիջականօրէն հայութեան հետ կապ ունեցող հատուածը:

Ընդհանրապէս, Վրացիք կ'ընդունին, սակայն կ'ընդունին միա՛յն վարանումով եւ բարկութեամբ, որ Շեւարնաձէ ստիպուած էր տեղի տալ Ռուսիոյ (ստորագրելով համաձայնագիր մը՝ որ ռուսական խարիսխներ կ'արտօնէ երկրին մէջ 25 տարուան համար):

«Սակայն համակերպումը մակերեսային է, Բելառուսիոյ, Ղազախստանի եւ որոշ չափով Ուկրանիոյ մէջ համակերպումը աւելի խորունկ է, հասկացողութեան մէջ արմատներ ալ ունի, - մարդիկ աւելի հաշտուած են իրականութեան հետ: Վրաստանի մէջ ոչ միայն պարզ քաղաքացիներ, այլեւ նոյնիսկ այն ընտրանին՝ որ կոչուած է երկրին քաղաքական կեանքն ու արտաքին գործերը վարելու, հարցերը կը դիտէ նեղ հորիզոններու մէջ: Իրենց իսկ պարագային, աշխարհը ... Անդրկովկասն է, մինչ ուրիշ տեղ՝ նման մարդիկ կը հասկնան որ հարցերուն պէտք է մօտենալ աւելի ընդհանուր ձեւով, քան «համաշխարհային» անցեալի տեսանկիւնէն: Զգալի է (ա) որ այս ընտրանին նախ ուշադիր չէ թէ ուրիշ նախապէս Խորհրդային հանրապետութիւններ ինչպէ՞ս կը

վարեն իրենց երկիրները, երբ կը գտնըւին որոշ չափով «կախեալ» վիճակի մէջ։ (բ) Զգալի է նաեւ որ չեն մտածեր թէ արդեօ՞ք կարելի է բան մը սորվիլ՝ ուրիշ երկիրներու փորձառութենէն։ Եւ վերջապէս (գ) յայտնօրէն հարց չեն տար թէ՝ եթէ հակառուս քաղաքականութիւն պիտի վարեն, ինչպէ՞ս պէտք է գործակցին ուրիշ պետութիւններու հետ։

«Ինծի համար (կը գրէ Ամերիկացին - Խ. Թ.) վրացական քաղաքական մտածումի ամէնէն յատկանշական եւ զարմանալի տարրերէն մէկն է «Մեծ Հայաստանի» հանդէպ իրենց ունեցած հալածախտը (փարանոյա)։ Ընդհանրապէս կը հաւատան որ երբ Հայերը վերջնականօրէն յաղթեն Ղարաբաղի մէջ, կարգը պիտի գայ հարաւային - Վրաստանի այն շրջաններուն՝ ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն Հայերը։

«Յաւելեալ, Վրացիները կը հաւատան որ Հայաստանը Ռուսիոյ Թաքուն տէրերուն «մութ ուժերուն» գործիքն է։ Կը գործածուի՝ Վրաստանը աքցանի մը մէջ դնելու, հարաւէն ալ ճնշելու նպատակով։

Կայ նաեւ աւելի՛ն։ Կան Վրացիներ՝ որոնք կը հաւատան որ Ռուսերը Հայաստանի գործիքներն են, այդ «ճարպիկ եւ փանաթիք» ազգայնամոլ Հայերուն գործիքները։ Կը հաւատան թէ զուգադիպութիւն մը արդեօք չէ պարզապէս Անդրանիկ Միհրանեանի ներկայութիւնը Բ. Ելցինի կողքին, իբրեւ ազդեցիկ խորհրդատու՝ արտաքին գործոց հարցերու մասին։ Տարածուած է այն վարկածը թէ Միհրանեանի տեսիլքն է մասնահատուած Վրաստան մը։ Անոր մասնիկները պիտի ենթարկուին իբր՝ հովանաւորուած շրջաններ («փրոթէքթըրէյթ») Հայաստանի, սակայն վերահաստատուած ռուսական համակարգի մը մէջ։ Այս է վրացական հանրային կարծիքը, ներառեալ՝ մշակութային եւ քաղաքական ընտրանիի ստուար հատուածի մը մօտ։

«Ուրեմն զարմանալի չէ որ այսպէս մըտածող անձերու մէկ մասը գոնէ կ'եզրակացնէ թէ Վրաստան պէտք է դաշնակցի Թուրքիոյ եւ Ատրպէյճանի հետ, Ռուսիոյ եւ Հայաստանի դէմ։ Կը հաւատան որ աշխարհաքաղաքական տրամաբանութիւն մը կայ որ աւելի՛ զօրաւոր է քան հին էթնիքական եւ քրիստոնէական - կրօնական պատկերացումը, ըստ որոնց երկու քրիստոնեայ ազգերը պատնէշ մը կազմէին թրքական եւ իսլամ աշխարհներուն դէմ։ Կան նոյնիսկ անձեր՝ որոնք կ'ըսեն թէ այդ աւանդական պատկերացումը «խաղ» մըն էր, խաբկանք մը որ յղացուած էր Ռուսերու եւ Հայերու կողմէ, Վրաստանի գերիշխանութիւնը (սովըրընթի, սովըրընթէ) տապալելու հեռանկարով։

«Եւ վերջապէս, կը գրէ ամերիկացի մասնագէտը, գործածելով ամերիկեան ժողովրդական ասացուածք մը, «եթէ այսչափին դիմանալով տակաւին հետս էք», ես կ'ուզեմ առաջարկել վարկած մը։ Ինչո՞ւ հակասեմական, այսինքն հակահրէական խտրականութիւն չեն ցուցաբերեր Վրացիք (մասնագէտներ համաձայն են որ այդ է պարագան)։ «Որովհետեւ», կը պատասխանէ ամերիկացի գիտնականը, «սովորաբար Հրեաներուն վերագրուած համաշխարհային դաւադիր փոքրամասնութեան դերը այս երկրին մէջ Հայերուն վերագրուած է»։

Մասնագէտը նաեւ կ'ընդգծէ թէ Վրացիք կը մտահոգուին որ Ատրպէյճանը Թուրքիան ունի իբր դաշնակից, իսկ Հայաստանը՝ իր «հարուստ Սփիւռքը»։ Ապա նաեւ ռուսահայ սփիւռք մը, որ կրնայ ազդել Ռուսիոյ հանրային կարծիքին։ Ընդգծեմ իմ կողմէս (Խ. Թ.) որ Վրացիք, իրենց գեղեցիկ երկրին կառչած, Սփիւռք չունին գրեթէ։ Համայն աշխարհի մէջ ապրող Վրացիներու 98% տոկոսը Վրաստանի մէջ կը բնակի, - միայն մի քանի տասնեակ հազար Վրացիներ հաստատուած են Մոսկուայի, Կիեւի եւ ... Փարիզի մէջ։

Կը փակեմ, ընդգծելով թէ այս «անձնական» վկայագիրը պաշտօնական «գաղտնի» բնոյթ չունի, հակառակ անոր որ ցըրուած է սեղմ շրջանակի մը մէջ։ Չի կրեր այն պիտակը՝ որ կը հայցէ կամ կը պարտադրէ գաղտնապահութեան։

Երբ անոր պարունակութիւնը աւելի՛ չո՛ր, տարկայական արձակով խորհրդատուներէն փոխանցուի Ամերիկայի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան, ի՞նչ ազդեցութիւն պիտի ունենայ ան։

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԸ

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԳԼԻՆԹԸՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԾ Է, ԹԷ ՅԱՏՈՒԿ ԲԱՆԱԳՆԱՑ ՄԸ ՊԻՏԻ ՆՇԱՆԱԿԷ ԴԵՍՊԱՆԻ ԱՍՏԻՃԱՆՈՎ, ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

Հայկական ցեղասպանութեան 80-ամեակի ոգեկոչման առթիւ բազմաթիւ եւ այլազան ձեռնարկներ տեղի ունեցած են Լոս - Անճըլըսի շրջանին մէջ, մաս մը՝ Միացեալ Մարմնի կազմակերպութեամբ, մաս մըն ալ՝ զանազան կազմակերպութիւններու նախաձեռնութեամբ։

Այսպէս, Ապրիլ 18-ին, Կլէնտէյլի մէջ տեղի ունեցած է դասախօսական - գեղարուեստական ցերեկոյթ մը։ Դասախօսած է Րաֆֆի Տուտաքլեան։

Ապրիլ 19 - 24, Փասատինայի մէջ տեղի ունեցած է ցուցահանդէս - վաճառք, կազմակերպութեամբ Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին։

Ապրիլ 20-ին, Կլէնտէյլի Կեդրոնական գրադարանին մէջ դասախօսութիւն մը տուած է տոքթոր Տոնըլտ Միլըր։

Ապրիլ 21-ին, Հոլիվուտի «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» վարժարանի շրջափակին մէջ տեղի ունեցած է հսկում մը, որու ընթացքին բանախօսած է Թաթուլ Մանասէրեան։

Նոյն իրիկունը, Պըրպէնքի մէջ տեղի ունեցած դասախօսական - գեղարուեստական երեկոյթին խօսք առած են Ժան Գոսադեան եւ Լեւոն Մարաշլեան։

«Ֆերահեան» ազգային վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցած է դասախօսութիւն եւ մոմավառութիւն։ Բանախօսած է Վազգէն Մատէնլեան։

Փասատինայի Պրիգի Նազովրեցի Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսութիւն մը, որու ընթացքին բանախօսած են տոքթոր Գնէլ Դուրեան (հայերէն) եւ փրոֆէսօր Հրայր Տէքմէճեան (անգլերէն)։ Խօսք առած է նաեւ Հայաստանի Ուժանիւթի նախկին նախարար Սեպուհ Թաշճեան։

Ապրիլ 22-ին, «Ֆերահեան» վարժարանի սրահին մէջ դասախօսութիւն մը տուած է Րաֆֆի Տուտաքլեան։

Նոյն իրիկունը, Կլէնտէյլի մէջ, տեղի ունեցած է թատերական բեմականացումը Յովհ. Շիրազի «Հայոց Դանթէականը» պոէմին, Նունէ Աւետիսեանի արտասանութեամբ եւ Սողոմոն Աւետիսեանի բեմադրութեամբ։

Ապրիլ 23, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2-ին, Գոնվենշըն Սենթըրի ընդարձակ սրահին մէջ, շուրջ 3000 Հայերու ներկայութեամբ տեղի ունեցած է ժողովրդային հաւաք մը։ Ներկայ եղած է Գալիֆորնիոյ կառավարիչ Փիթ Ուիլսըն։ Հանդիսութիւնը վարած է Հայաստանի Արտաքին նախկին նախարար Րաֆֆի Յովհաննիսեան։ Խօսք առած են Լոս-Անճըլըսի քաղաքապետը, Միացեալ Մարմնի անունով Արա Ահարոնեան, Թաղապետական Խորհուրդի անդամներ։ Կառավարիչին կինը կարդացած է իր ամուսնոյն (կոկորդի անհանգստութեան պատճառաւ չէ կրցած ելոյթ ունենալ) խօսքը, որով դատապարտած է ցեղասպանութիւնը եւ շեշտած որ պէտք չէ թոյլ տալ անոր կրկնուիլը։ Կարդացուած է նաեւ ծերակուտական եւ նախագահական թեկնածու Պոպ Տոլի ուղերձը։

Իրիկունը, ժամը 6-ին, Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ կատարուած է ոգեկոչման միացեալ պաշտամունք մը, մասնակցութեամբ հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերուն, օտար եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն եւ ռաբունի Լէնարտ Թոլի։

Ժամը 8-ին, Եու. Սի. Էլ. Էյ. Համալսարանին մէջ տեղի ունեցած է երիտասարդական հսկում։

Նոյն ժամուն, Կլէնտէյլի Լուտերական եկեղեցւոյ մէջ սրբազան համերգ մը տըւած է «Սիփան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Հենրիկ Անասեանի։

Ապրիլ 24-ի կէսօրէ առաջ ժամը 11-ին, Հոլիվուտի Թէքէեան Մշակ. Միութեան «Արշակ Տիգրանեան» վարժարանէն սկիզբ առած է բողոքի քայլարշաւ մը դէպի Թրքական հիւպատոսարան։ Շուրջ 3000 Հայեր քալած են, պարզած պաստառներ՝ արդարութիւն, ցեղասպանութեան ճանաչում, հողերու վերադարձ պահանջող գրութիւններով։ Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ -որ հսկողութեան տակ առնուած է ոստիկանութեան կողմէ- խօսք առած է Կարէն Եղիայեան։ Ցեղափոխական երգեր երգուած են։

Նոյն օրը, կէսօրէ ետք հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարուած է Մոնթեպելլոյի Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ։

Ապրիլ 23-ի ժողովրդային հաւաքի ընթացքին, Սպիտակ Տունէն, արբանեակային հաղորդումով ներկաներուն փոխանցուած է Նախագահ Գլինթընի՝ ցեղասպանութեան 80-ամեակին առթիւ կատարած յայտարարութիւնը, ուր ի մէջ այլոց ըսուած է. «Այս վեհ օրը, կը միանամ Միացեալ-Նահանգներու, Հայաստանի եւ աշխարհի չորս ծագերուն գտնուող Հայերուն, յիշելով 80-րդ տարելիցը այն Հայերուն, որոնք բնաջնջուեցան, զոհ դառնալով Օսմանեան կայսրութեան վերջին օրերուն տեղի ունեցած ջարդերուն։ Անոնց կորուստը մե՛րն ալ է. անոնց քաջութիւնը վկայութիւն մըն է մարդկութեան աննկուն ոգիին»։

Ապա, անդրադառնալով Հայաստանի շրջակայքը տիրող հակամարտութեան, Նախագահ Գլինթըն ըսած է. «Միացեալ-Նահանգները յանձնառու են գործելու Օ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի հետ, որպէսզի քաջալերէ Հայաստանն ու Ատրպէյճանը՝ հրապարակէն անդին անցնելով մնայուն քաղաքական լուծման մը յանգելու։ Կը ծրագրեմ յատուկ բանագնաց մը նշանակել Լեռնային Ղարաբաղի համար, դեսպանի աստիճանով, որպէսզի յառաջ մղէ այս բանակցութիւնները»։

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՄԷՋ

Այսօր Ապրիլ 24, մեր նահատակներու յիշատակը յատուկ յուզումով եւ եղական կերպով նշուեցաւ Ս. Ղազարի մէջ, հոգեւոր եւ ազգային մթնոլորտով օծուն։

Գեղեցիկ ծաղիկներով եւ բազմաթիւ մոմերով զարդարուած էր Ս. Ղազարի զաւիթին մէջ կանգնած, երջանկայիշատակ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի նուիրուած խաչքար Նահատակաց Յուշարձանը։ Վանք փութացած էին Վենետիկի մեր ազգայինները, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի ամբողջ աշակերտութիւնը, որոնց միացան վանքիս ժառանգաւորները եւ վանական տասնեակ վարդապետներ, նախագահութեամբ Ներսէս Արք. Տէր-Ներսէսեանի։

Աղօթքի եւ խունկի բոյրին մէջ Հ. Սահակ Վրդ. Ճեմճեմեան մատոյց պատարագը, երգեցողութեամբ ժառանգաւորներու եւ ժողովուրդին, որոնց երգը կը մատնանշէր յուզում եւ սրտի խոր ապրում, որու բացատրութիւնը կու տայ միայն հայ սիրտը, հայ արիւնը։

Պատարագէն ետք բազմութիւնը ուղղուեցաւ դէպի Նահատակաց Յուշարձանը, ուր հանդիսաւոր կերպով կատարուեցաւ հոգեհանգիստ։ Ստորեւ գլխաւոր հատուածները Սահակ Վրդ. Ճեմճեմեանի ճառին՝ ուղղուած ներկաներուն։

«Քիչ օրեր առաջ, հոս, այս սուրբ տաճարին մէջ, միասին կատարեցինք յիշատակը մեր առաջին նահատակներուն, կարմիր Վարդաններու, եւ ահա կրկին հաւաքուած ենք ոգեկոչելու՝ դեռ երէկ նահատակուած մեր հայրերուն ու մայրերուն, մեր ամէնէն սիրելի եւ մօտիկ ազգայիններուն յիշատակը։

Չկայ հայ տուն, չկայ հայ օճախ՝ որ չունենայ նահատակ իր սերունդէն, չունենայ նահատակներ իր իսկ արիւնէն։

Եւ մենք, գոնէ տարին անգամ մը՝ ինչպէ՞ս չյիշենք, ինչպէ՞ս չոգեկոչենք իրենց սուրբ անունները, որոնք անջինջ արձանագրուած են յաւիտենական կեանքի դըրութեան էջերուն։

Այս պահուս, երբ մենք հաւաքուած ենք իրարու մօտ, ամբողջ աշխարհի Հայութիւնն է որ սրտով, մտքով, հոգիով, ոսկի շղթայով կապուած իրարու, մոռցած ամէն ներքին խնդիր, ամէն գաղափարախօսութիւն, յուզումով, ներքին եւ արտաքին սրբազան լռութեամբ, հոգիով կը միանայ իր նահատակներուն, իր սուրբերուն։

Սրենք մեր հոգիին աչքերը եւ ահա պիտի տեսնենք նորընտիր ամենայն Հայոցը՝ շրջապատուած սրբազաններով եւ վարդապետներով, մեր ազատ Հայրենիքի նախագահին եւ աւագանիին հետ, ձեռքերնին պսակ, կ'ուղղուին Ծիծեռնակաբերդ, ուր կայ մշտնջենաւոր անմար կրակը, խորհրդանիշը մեր յարգանքին եւ սիրոյն՝ հանդէպ մեր նահատակներուն։

Ու ամէն քաղաք, աշխարհիս որ անկիւնին վրայ ըլլայ ան, ուր կայ յուշարձանը մեր սուրբ մարտիրոսներուն, այսօր կը զարդարուի հազար ծաղիկներով, հազար խորհրդածութիւններով, լուռ եւ անբարբառ հազար մտածութիւններով։

Եթէ ուրիշ ազգեր մէկ բլուրի վրայ հաւաքած են իրենց մարտիրոսներուն համար բազմահազար խաչեր, մեր մենաշնորհն է բազմահազար քաղաքներու մէջ բաժնել նոյն այդ խաչերը, գեղարուեստական հազար նրբութիւններով հիւսուած, ազնուական ցեղի մը սրտին ու մտքին իբր ցոլացում եւ արտայայտութիւն։

...«Մինչ ամբողջ աշխարհ կը պատրաստուի ողջունել Քրիստոսի աշխարհ գալու 2000ամեակը, Հայը անոր հետ պիտի տօնէ երկրորդ եւ նոյնքան մեծ յիշատակ մը։ Արդար կերպով կը պարծենանք թէ 1700 տարիներ առաջ, մեր հայ ազգն է որ եղաւ առաջինը՝ իբր պետական կրօնք ընդունելու քրիստոնէութիւնը։ Պարգեւ մը, շնորհ մը, մանաւանդ թէ մենաշնորհ մը՝ վերապահուած հայ ազգին, հայ արիւնին, հայ հանճարին։

Ահա մեր ազգին մեծութիւնը, ահա մեր նախասահմանուած ըլլալու մեծագոյն նըշանը։

Հայը եղած է՝ իր արիւնով վկայելու իր հաւատքը։

Հայը եղած է՝ ազգովին շարունակելու Քրիստոսի կեանքը։

Հայը եղած է՝ Քրիստոսի խաչին բեռը առնելու իր ուսին՝ Քրիստոսի խաչը թեթեւցնելու համար։

«... Սիրելի աշակերտներ։ Ամէն առաւօտ երբ կ'արթննաք եւ կը խաչակնքէք ձեր երեսը, շնորհակալութեամբ յիշելով Աստուծոյ որդի ըլլալնիդ, միաժամանակ յիշեցէք որ դուք Հայ էք, որդի մարտիրոսներու, որդի երկնքի սուրբերու։

«... Նահատակներու զաւակ էք, Աստուծմէ նախասիրուածներ ենք՝ դարեր շարունակ. մեր չորս կողմը մեր բռնաւորները եկած են ու անցած, մեզ չարչարելէն յոգնած են ու կորած, մենք դեռ կանք եւ դեռ կը մնանք եւ դեռ պիտի շարունակենք մնալ՝ շարունակելու համար այն գործը, որ Աստուած սահմանած է մեր ազգին, նման այն գործին որ սահմանած է իր միածինին, իր ամէնէն սիրելիին։

«... Եկէք, նոյն այս հանդիսաւոր պահուն, բոլորս նորոգենք մեր հոգիներուն մէջ՝ մեր նահատակներու հաւատքը, խոստանալով Բարձրեալին՝ հաւատարիմ մնալ մեր հայութեան կոչումին, այն է՝ պահել բոյրը այն սուրբ միւռոնին՝ որ ստացած ենք մկրտութեամբ եւ դարձած ենք քրիստոնեաներ խաչապաշտ, խոստանալով թափել նոյնիսկ մեր արիւնը՝ մեր նահատակներուն նման, երկնքի եւ երկրի դիմաց գործով ապացուցանելու՝ թէ իրապէս քրիստոնէութեամբ ենք առաջինը՝ համայն ազգերու մէջ։

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՎԻԷՆՆԻ ՄԷՋ

Սէն - Թ'Անտրէ լը Պա Եկեղեցւոյ կամարներուն տակ սկսաւ ոգեկոչումի այս օրը, Ապրիլ 23-ին, պատարագով։ Օրուան պատարագիչն էր Վալանսի Ծուխին հոգեւոր հովիւ՝ Նարեկ Քահանայ Վարդանեան։ Արարողութեան ներկայ կը գտնուէր քաղաքապետ՝ Լուի Մերմազ եւ իր կինը։ Կրօնական արարողութենէն անմիջապէս յետոյ, ներկաները, հակառակ տեղատարափ անձրեւին, կը հաւաքուէին Էսթրըլէն թաղամասին մէջ կառուցուած հայ նահատակաց յուշարձանին առջեւ։ Աւանդութեան համաձայն կը զետեղուէին ծաղկեպսակներ՝ Պր. Սուքիաս Սուքիասեան, հոգաբարձութեան անունով, քաղաքապետ Լուի Մերմազ յանուն թաղապետութեան, Տիկին Ռեմոն Հայ Մշակոյթի Տան կողմէն։

Հուսկ յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Տիկին Արփինէ Մուրատեան, (Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ), Պր. Փաթրիք Զօպոյեան (Հայ Մշակոյթի Տուն) եւ Պր. Լուի Մերմազ։ Վերջին խօսքը կը տրուէր Նարեկ Ա. Քահանային։ Ան իր ճառին մէջ կ'ըսէր՝ «Այսօր, մեզմէ գողցուած հողերը անմարդաբնակ են՝ վանքերն ու եկեղեցիները աւերակ ... Մենք արդար ու անտեսուած դատ մը ունինք, մեր արդար իրաւունքներուն պահանջատէրն ենք ... ոչ մէկ ժողովուրդի թշնամի ըլլալու փափաք չունինք, Թուրքերն ալ եթէ գիտակից են, պէտք է հասկնան եւ ընդունին ցեղասպանութեան իրականութիւնը որ ծածկել կը ջանան»։ Արարողութիւնը վերջ գտաւ հոգեհանգստեան պաշտօնով։

Ս.

(Շար. Ա. էջէն)

Նախկին Արտաքին Նախարար Քլոտ Շեյսոն արտայայտուեցաւ որոշապէս յուզախառն շեշտով երբ «որբուհիի մը զաւակը»: Հայերու բնաջնջումին հակիրճ նկարագրականէն ետք, ան վեր առաւ Հայու եւ մասնաւորաբար հայ մայրերուն զոհաբերութիւնը Մեծ Եղեռնի ընթացքին եւ անկէ ետք գոյապահպանման մեր պայքարին մէջ: Փոլ Սելուչի իր կողմէ ըսաւ «էթնիք մաքրագործումը սկսաւ այս դարուս սկիզբը հայկական ցեղասպանութեամբ եւ կը շարունակուի մինչեւ այսօր: Հայերը վերապրեցան ոչ միայն ջարդերէն «այլ նաեւ համայնավար տիրապետութենէն, երկրաշարժէն, ազերի շրջափակումէն»: Ներկայացուցիչ Ջոն Փոլըն կարդաց օրէնսդիր զոյգ մարմիններուն Միացեալ Յայտարարութիւնը, որով հայկական ցեղասպանութիւնը կը հռչակուէր «Հայ Նահատակաց Օր»: Կարճ ելոյթ մըն ալ ունեցաւ Ուաթըրթաունի քաղաքային խորհուրդի անդամ Սանտրա Գասապեան - Հոֆման: Փակման աղօթքը կատարեց Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Տ. Անդրանիկ Պալճեան:

Յայտագրի աւարտին տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն Նահանգային Տան կեդրոնական սիւնազարդ սրահին մէջ, որուն յաջորդեց հիւրասիրութիւնը:

Անմախընթաց պարագայ. Նահանգային իշխանութիւններուն որոշումով երեք օր Հայկական Պետական Դրօշակը ծածանեցաւ Խորհրդարանի շէնքի ճակտին, Նահանգային դրօշակին հետ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

Նոյն օրը երեկոյեան, Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ ներքնասրահը տեղի ունեցաւ բացումը հայ դպրոցականներու կողմէ գծուած նկարներու ցուցահանդէսին: Հետաքրքրական եւ խիստ չահեկան ցուցահանդէս մը, որ չափահասներուն ցոյց կուտար Մեծ Եղեռնի իրենց զգացողութիւնը եւ պատկերացումը: Այս գծանկարային մթնոլորտին մէջ, Թէքէեան Մշակութային Միութեան պատանիները յաջող կերպով կենդանացուցին «Հայկական Դատը». շուրջ 25 վայրկեան տեւողութեամբ հայ դատին բեմականացում մը, սկսեալ Խրիմեան Հայրիկէն («Թղթէ Շերեփը») մինչեւ մեր օրերը, Արցախեան ազատագրական պայքարը:

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 23 ԲԱՑՈՒՄ ԽԱՉՔԱՐԻ ԵՒ ՀԱՒԱՔ

Կիրակի, Ապրիլ 23-ին յետ պատարագին տեղի ունեցաւ բացումը Մեծն. Պոսթընի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մուտքին կանգնած նոր Խաչքարին: Եկեղեցին, որ հայկական ճարտարապետական ոճով կառուցուած Միացեալ - Նահանգներու մեծագոյն հայկական եկեղեցիներէն մէկն է, կը գտնուի Հարվըրտ հրապարակէն ոչ հեռու եւ Գէյմպրիճ քաղաքին ծանօթ մէկ փողոցին վրայ, մօտը ամերիկացի բանաստեղծ Լոնկֆէլլոյի բնակարանին, որ զբօսաշրջիկական վայր մըն է: Այս տեղեկութիւնները՝ ըսելու համար որ ընտրանի թաղամասի մը մէջ կը գտնուի եկեղեցին: Խաչքարը սկսած էր քանդակուիլ Հայաստանի մէջ հայրենի քանդակագործ Վահրամ Յովակիմեանի կողմէ, որ իր գեղահիւս գործը ամբողջացուցած է աշխատելով եկեղեցւոյ համայիրին մէջ: Խաչքարին մէկ կողմը անգլերէնով եւ հայերէնով արձանագրուած է հետեւեալ ձօնը. «Սոյն խաչքարը նուիրուած է երկու միլիոն Հայ նահատակ - վկաներուն յիշատակին, զոհեր քսաներորդ դարու առաջին ցեղասպանութեան ի գործ դրուած Օսմանեան թուրք կառավարութեան կողմէ 1915 թուականին:

Թող այս կոտակը վառ մնայ մեր սրտերուն եւ հոգիներուն մէջ»:

Արարողութեան խօսք առին ձորճ Ցաբութիւնեան, Ալպըրթ Զուբանճեան (Տէնութեան յանձնախումբ) եւ եկեղեցւոյ հովիւ Մամբրէ Ա. Քհնյ. Գուզուեան, որ գնահատելի բաժին մը ունի ծրագրին իրականացման աշխատանքներուն մէջ:

Ժամը 2-ին Ս. Երրորդութեան շրջափակը հաւաքուած բազմութիւնը քալեց դէպի Հարվըրտ հրապարակի ամէնէն կարեւոր զբօսայգի - կեդրոնը (անցեալ տարի քաղաքապետութիւնը չէր թոյլատրած այս վայրը): Քայլարշաւը կազմակերպուած էր Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան եւ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան կողմէ: Թափօրը, բաղկացած շուրջ 1000 անձերէ, առաջնորդուած էր Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտներէն եւ հայ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր հովիւներէն: Պարզուած դրօշակները - Ամերիկեանին, Հայկականին եւ Նահանգայինին կողքին - կը պատկանէին մասնակից կազմակերպութեանց - Հ.Յ.Դ., Ռ.Ա.Կ., Թէքէեան Մշակութային Միութիւն եւ Հ.Բ.Ը. Միութիւն: Հրապարակին վրայ պարզուող պաստառներուն եւ փանքարտներուն վրայ անգլերէնով կարելի էր կարդալ՝ «Թուրքիա՛, դադրեցուր պատմութեան վերատեսչականութիւնդ», «Պէտք չմոռնանք ցեղասպանութիւնը», «Թուրքիա՛, Դո՛ւրս Արեւմտահայաստանէն», «Թուրքիա ցարդ կը մնայ անպատիժ», եւայլն:

Ամերիկեան եւ Հայկական ազգային մաղթերգները փողի վրայ հնչեցուց Տէն Թիկըր (Հայ է): Վայրկեան մը լռութենէ ետք ի յարգանս Օքլահոմա քաղաքին ահաւոր ահաբեկչութեան բազմատասնեակ զոհերու յիշատակին, ելոյթ ունեցան հանդիսավար Վինըրնդ Լիմա (Հայ է) Պայքար Հաստատութեան վարիչ տնօրէն Միհրան Մինասեան (Ռ.Ա.Կ.) եւ Զարեհ Խաչատուրեան (Հ.Յ.Դ.):

Նահանգային ծերակուտական Ուորըն Թոլմըն կարճ խօսք մը ետք կարդաց Նահանգին Ներկայացուցչական Տան եւ Ծերակոյտին Ապրիլ 24-ը «Հայ Նահատակաց Օր» հռչակող Միացեալ Յայտարարութիւնը: Կարճ ելոյթ մը նաեւ ունեցաւ Ներկայացուցչական Տան (Խորհրդարան) անդամ Ռէյչըլ Գաբրիէլեան: Իսկ Սիլվա Մահսերեճեան, անգլերէն կարդաց Թալէաթի հեռագիրները: Կարդացուեցաւ նաեւ 80-ամեակի առթիւ նախագահ Գլինթընի յայտարարութիւնը: Հաւաքը իր աւարտը գտաւ հայ եկեղեցականներու աղօթքով եւ «Հայր Մեր»ով:

ՀԱՄԵՐԳ

Նոյն երեկոյ, Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ գործադրուեցաւ Եղեռնի ոգեկոչման «Հոգեհանգիստ - Ուղերձ - Համերգ» հանդիսաւոր յայտագիր մը: Բացման խօսքը կատարեց Տ. Մամբրէ Գուզուեան: Հոգեհանգստի արարողութենէն ետք բանախօսեց տօքթոր Կրեկըրի Ադամեան, տեսուչ եւ պատուոյ նախագահ Պէնթլի գոլէճի: Ապա սկսաւ համերգը «Երեւան Երգչախումբ - Նուագախումբ»ին, ղեկավարութեամբ՝ Հայր Օշական Մինասեանի: Ծրի յայտագրին մաս կը կազմէին հայկական վեց նահանգները ներկայացնող երգեր: Յօրինողներէն թրւենք՝ Ալեքսանտր Յարութիւնեան (Գթա՛ Տէր), Ռուբէն Ալթունեան (Ատանայի ողբերգը), Ալթունեան (Ա՛խ Վասպուրական), Լիպարիտ Նազարեանց (Հայի ոդին), Ազնաւուր (Իլ սոն թոմպէ), Մոցարթ (Լաքրիմոզա) եւայլն:

ԲԱՑՈՒՄ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ԽԱՉՔԱՐԻ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 24-ի միջօրէին, տեղի ունեցաւ երկրորդ Խաչքարի մը բացումը Ուաթըրթաունի Ս. Ստեփանոս (Կիլիկեան Թեմ) Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ: Սեւ տուֆ քարի վրայ քանդակուած խաչքարին բացման արարողութիւնը գլխաւորեց Մեսրոպ Արք. Աշճեան, շրջապատուած հոգեւոր հովիւներով: Ապա մատաղի օրհնութենէն ետք ճաշ սպասարկուեցաւ եկեղեցիին ներքնասրահին մէջ: Այս ձեւով Ուաթըրթաունի երկու եկեղեցիները (միւսը՝ Ս. Յակոբ) եւ երկու քիլոմեթր անդին Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին ունեցած կ'ըլլան Մեծ Եղեռնին նուիրուած իրենց խաչքարերը:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Նոյն երեկոն Ուաթըրթաունի Ամերիկայի Հայ Գրադարան եւ Թանգարանի ընդարձակ սրահին մէջ ցուցադրութեան դրուած էր - «Ո՞վ կը յիշէ այսօր» ընդհանուր տարազով - հայկական մշակութային եւ կիրարական արուեստի պատմական եւ ժամանակակից նմոյշներ: Սրահին կեդրոնը կը բարձրանար նաեւ հայկական եկեղեցւոյ հսկայ (երկու մարդ հասակով) մէկ մանրակերտը, որուն առջեւի աւազը կը խորհրդանշէ անապատը եւ մահը: Բացման օրհնութիւնը կատարուեցաւ մասնակցութեամբ վեց եկեղեցականներու, իսկ խօսք առաւ ցուցահանդէսին կազմակերպիչը՝ Կերրի Լինտ - Սինանեան:

Գ. Ք.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Պր. Ժերար Կաչուրեան եւ աղջիկը՝ Սանտրա,
Տէր եւ Տիկին Ֆրանք Շմիթ եւ զաւակը՝ Ալեքսանդր
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ԿԱՉՈՒՐԵԱՆԻ
մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 26-ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Մայիս 3, ժամը 11-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE PELERIN» (21 Avril)

LE GENOCIDE ARMENIEN

Այս խորագրին տակ, շաբաթաթերթը կ'անդրադառնայ Հայերու ցեղասպանութեան, որ, կը գրէ Լիւք Պալյօն, սկսաւ Պոլիս, Ապրիլ 24-ին, հայ ընտրանիին ձերբակալութեամբ: Գրութեան կցած է Շառլ Ազնաւուրի նկարը:

«LE CANARD ENCHAINE» (26 Avril)

Երգիծական շաբաթաթերթին մէջ, Պեռնար Թոմա բաւական սեւ հեգնանքով մըն է որ կ'անդրադառնայ միջազգային ողբերգական վիճակին Պոնիայէն Ռուանտա ու իր յօդուածին սկիզբը կը գրէ. --

«Comment va le monde, Mössieur? Il tourne, Mössieur!», lançait avec dérision le regretté François Billetdoux à propos de la guerre, des camps de concentration, dont on fête ces jours-ci la libération —à Ravensbrück et Sachsenhausen—, de petits massacres sans conséquence comme l'ethnocide arménien, dont c'est aujourd'hui le 80e anniversaire, et de diverses bricoles dont il n'y a pas lieu de s'inquiéter.

«FRANCE SOIR» (26 Avril)

CHARLES AZNAVOUR
AMBASSADEUR D'ARMENIE

Թերթը կ'անդրադառնայ Ազնաւուրի դեսպանի հանգամանքին ԻՒՆԷՍՔՕ-յի մօտ, նշելով թէ ան ընդունելութիւն մը պիտի տայ ԻՒՆԷՍՔՕ-յի շէնքին սրահներուն մէջ դիւանագիտական մարմնի անդամներուն: Կ'ըսէ թէ առնուազն 200 ձեռքեր պիտի սեղմէ: «Ժընեւ կ'ապրիմ, կ'աւելցնէ Ազնաւուր, բայց պաշտօնով Փարիզ եմ ուր գրասենեակ մը եւ քարտուղարութիւն մը ունիմ»: Թերթը բաւական ձախաւեր նախադասութիւնով մը կը շարունակէ իր արձագանգը երբ կը գրէ.- «Ազնաւուր վճռած է իր ամբողջ ազդեցութիւնը ի գործ դնել որպէսզի հանդուրժողութեան տարւոյն բարիքները բզգալի դառնան մինչեւ Կովկասի այդ երկիրները, որոնք Վրաստանէն Ադրբէջան այնքան սիրելի են իր սրտին»...:

Եթէ Վրաստանը կրնայ սիրելի ըլլալ Ազնաւուրի, քանի հայրը՝ Միշան Թիֆլիսցի էր, մասնաւոր պատճառ մը չենք տեսներ որ Ադրբէջանը, ան ալ այս շրջանին, մասնաւոր քաշողականութիւն մը ունենայ իրեն համար...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ խորհրդարանական ժողովը, Ապրիլ 26-ին, Թուրքիոյ առկախումը պահանջեց (տե՛ս. «Յառաջ», Ապրիլ 27) Յունիսին, եթէ մինչ այդ երկիրը չենթարկուի մարդկային իրաւանց եւ ժողովրդավարութեան սկզբունքներու կիրարկման: Բանաձեւը քուէարկուած է 29ի- դէմ 112 ձայնով եւ 15 ձեռնպահութիւն: Բանաձեւը նախարարաց մարմնէն կը խնդրէ որ «նախատեսէ Թուրքիոյ ներկայացուցչական իրաւունքներու ջնջումը, եթէ չկարենայ տեղեկագրել որ նշանակալից յառաջդիմութիւններ կատարուած են մարդկային իրաւանց եւ ժողովրդավարութեան պետնի վրայ յառաջիկայ նստաշրջանին՝ Յունիս 26-էն 30»:

ՊԱԼԱՏԻՒՐ - ՇԻՐԱՔ հանդիպումը տեղի չունեցաւ, կողմերը համաձայնած ըլլալով (Շիրաք՝ գլուխ գլխի կ'ուզէր, Պալատիւր՝ պատուիրակութիւններ) եւ Պալատիւր գլուխը առաւ Շամոնի գնաց Մայիս 1-ի արձակուրդին առթիւ, քիչ մը հանգչելու: Կողմերը սակայն հանդիպումներ ունեցան:

ՕՔԼԱՀՈՄԱՅԻ ռմբափորձին զոհերու թիւը մինչ կը բարձրանայ: Ապրիլ 27-ին արդէն 93-ի հասած էր մեռեալներու թիւը եւ դեռ 150 հոգի կայ անհետացած: Հաստատուած է որ ամերիկեան ծայրայեղ աջի գործն է, բայց, յանցագործները դեռ չեն գտնուած:

Ռ. ՀԻՒ, յանուն իր կուսակցութեան յայտնեց թէ հարկ է ժողովէնի ի նպաստ քուէարկել Մայիս 7-ին, ոչ թէ «միացեալ ճակատի» մը ըմբռնումով, այլ պարզապէս աջին դէմ քուէարկելու համար:

12 ՔԻՒՐՏԵՐ վար դրուած են Նիս, Ապրիլ 25-էն ի վեր: Անոնք մաս կը կազմէին այն 100 թրքահպատակներուն (ընդհանրապէս ծագումով քիւրտ) որոնք կը փորձէին գաղտնաբար Իտալիայէն Ֆրանսա մտնել: Արդէն 400 ուրիշներ, անկանոն կացութեան մէջ, ետ ղրկուած են: Անոնք նախկին Եուկոսլաւիոյ, Ալպանիոյ հունկ՝ Իտալիոյ ճամբով կուգան հիւսիսային Իրաքէն եւ Թուրքիայէն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Օր. Մարգրիտ Գրիգորեան իր մօր՝ Կուլինէ Գրիգորեանի մահուան (Գալիֆորնիա) քառասունքին առթիւ 400 Ֆր. կը նուիրէ ԻՒՄԱՖ-ին, 200 Ֆր. Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ (առանց «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութիւն
HAMASKAïNE
Association Educative & Culturelle Arménienne

ՀԱՄԵՐԳ
Ջութակահար
ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակի ընկերակցութեամբ
ՆԱՅԻՐԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ-ի
Ուրբաթ, Մայիս 12, ժամը 20.30-ին
MUSEE GUIMET
6, Place d'Iéna, Paris 16e
(M° IENA)

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 29-30
SAMEDI - DIMANCHE
29-30 AVRIL
1995

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.582 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.582

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(28 Avril)

LA SHOAH ET LE GENOCIDE ARMENIEN FONT CAUSE COMMUNE DANS UN LYCEE ISRAELIEN A TEL-AVIV

Թեմմա լիսէին նախաձեռնութիւնը բաւական աղմուկ հանած է Թել-Ավիվի մէջ: Սեֆարատ աշակերտներու այս դպրոցին պատասխանատուները որոշեր են 7-րդ ջահ մը վառել այն վեց ջահերու կողքին, որոնք (Ապրիլ 27-ին) կ'ոգեկոչէին արգելափակման կայանները եւ 6 միլիոն Հրեաներու ողջակիզման (Շոա) յիշատակը: Տնօրէնը կը բացատրէ. - «Եօթներորդ ջահ մը բոլոր անոնց համար որոնք տառապած են ցեղասպաններու ձեռքը պատմութեան ընթացքին - գնչու, հայ, Ամերիկայի հնդիկներ, սեւ - ստրուկներ ու նաեւ Ռուանտայի ջարդերու զոհերը»:

Այս նախաձեռնութիւնը առիթ տուած է աշքենազ Ռաբունիին՝ Իսրայէլ Լաուի կատաղի հակազդեցութեան: «Հրեաներու հալածանքին սրբազան նկարագրին պղծումը» որակած է այդ նախաձեռնութիւնը, քանի իրեն համար Հրեաներու Շոան եզակի է եւ նմանը չունի:

Բայց, Թեմմա լիսէի նախաձեռնութիւնը կ'արձանագրուի, կը գրէ Թերթին Թղթակիցը, վիճարկումի մը մէջ, անոնց միջեւ որոնք կ'ուզեն պահպանել Շոա-ի եզակի բնոյթը եւ անոնց որոնք աւելի ընդհանրական մօտեցում մը կ'ուզեն տալ: Կառավարութիւնը քայլ մը առած է այս ուղղութեամբ որոշելով Հայոց ցեղասպանութեան դասաւանդութիւնը ներառել դպրոցական յառաջիկայ տարեշրջանին ծրագրին մէջ: Լուրը հաղորդուած է հայ գաղութին նախարար Ցալմանի կողմէ, որ պետական առաջին անձնաւորութիւնն է որ այս տարի մասնակցած է Հայերու ցեղասպանութեան 80-ամեակի ոգեկոչումի հանդիսութեանց: Խօսք ալ առնելով, յայտարարած է. - «Հոս եմ որպէս մարդկային արարած, Հրեայ, Իսրայէլի քաղաքացի, որուն մեծ-հայր, մեծ-մայրերը, հօրաքոյր, հօրեղբայրները ջարդուած են Աուշվից»:

Թերթին Թղթակիցը չի ծածկեր որ Հայաստանի մասին խօսիլ Իսրայէլի մէջ այնքան ալ դիւրին բան չէ, մանաւանդ այն պատճառաւ որ Իսրայէլի յարաբերութիւնները շատ լաւ են Թուրքիոյ հետ: Հայաստանի վերաբերեալ փաստանկարները գրաքննուած են հեռատեսիլէն դեռ քանի մը տարի առաջ: Հայերն ու «ընդհանրականութեան» կողմնակիցները կարծած են որ կրկին գրաքննութիւնը մէջտեղ ելած է, երբ Կրթական նախարարութեան մէկ մարմինը մերժած է դպրոցներու համար նախատեսուած գիրք մը Հայոց ցեղասպանութեան մասին: Այլ հրեայ պատմաբան մը ըսած էր. - Բարոյական սնանկութիւն կ'ըլլայ պարզապէս, եթէ չկարենանք դասաւանդել մեր երիտասարդներուն որոնք Ռուանտայի ցեղասպանութեան օրերուն կ'ապրին, կապերը մեր իսկ հնկայ ողբերգութեան եւ այն միւսներուն որոնց զոհ գացին ուրիշ ժողովուրդներ»:

Ցալմանի յայտարարութիւնը հանդստացուցած է անոնք որոնք մտահոգ էին, Հայոց ցեղասպանութիւնը պիտի դասաւանդուի: Մանուէլ Հասասեան որ, դասախօս է Բեթղեհէմի պաղեստինեան համալսարանը կ'ըսէ. - «Շատ լաւ նախաձեռնութիւն մըն է որ առաջին քայլն է Իսրայէլի դէպի Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը: Երկար ատեն այն տպաւորութիւնն ունէինք որ Հրեաները մենաշնորհի վերածած են ողջակիզումը: Հայերը, իրենք, պատրաստ են մասնակից ըլլալու իրենց տառապանքին»...

«LE NOUVEL OBSERVATEUR»

(27 Avril / 3 Mai)

LA PLAIDOIRIE DE DEVEDJIAN

Այս խորագրին տակ եւ հրատարակելով նաեւ Փաթրիք Տէվէճեանի նկարը, շաբաթաթերթը կ'արձագանգէ այն դատին որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 17-ին, Փարիզի քաղաքային դատարանին Ս. սենեակին առջեւ Պերնար Լէուիսի դէմ: Ցիշատակելէ ետք, թէ պատմաբանը ուրացած էր Հայերու ջարդերուն ցեղասպանական բնոյթը, կ'աւելցնէ որ Փ. Տէվէճեան կը պատրաստուի ամփոփել ի վեր պաշտպանողականին եւ այս առթիւ Տէվէճեան կ'ըսէ. - «Կեանքիս դատն է»:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ԽԶԷ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՀԵՏ

Եւրոպայի Խորհուրդին Թրքական պատուիրակութիւնը յայտարարած է Ապրիլ 27-ին որ «իր բոլոր կապերը» կը խզէ Եւրոպայի խորհուրդի խորհրդարանական ժողովին հետ, որ հիմնուած է 1949-ին, կը համախմբէ 34 երկիրներ եւ նպատակն է պաշտպանել ժողովրդավարութեան եւ մարդկային իրաւանց սկզբունքները Եւրոպայի մէջ: Թուրքիա հիմնադիր պետութիւններէն է...: Թուրքիա պիտի շարունակէ մասնակցիլ կազմակերպութեան նախարարներու Կոմիտէին: Որոշումը տրուեր է միաձայնութեամբ 12 Թուրք երեսփոխաններուն կողմէ եւ պատասխանն է նախորդ օրուան վերջնագրին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԼԱՏԻՒՐ պիտի ընդհատէ Շամոնիի իր արձակուրդը եւ Շաբաթ օր (Ապրիլ 29) ներկայ ըլլայ Շիրաքի համաժողովին (Պակաթէլ): Անգամ մը եւս չեշտած է թէ բոլորը պէտք է ի նպաստ Շիրաքի քուէարկեն, պէտք չէ, կ'ըսէ վարչապետը, կրկնել 1981-ի եւ 1988-ի սխալները:

ԻՍՐԱՅԷԼ, բայց նաեւ Փարիզ, Ապրիլ 27-ին, ոգեկոչուեցաւ Հրեաներու ողջակիզման եւ արգելափակման կայաններու ազատագրումին յիշատակը: Ամբողջ երկրին մէջ երկու վայրկեան ամէն ինչ դադրեցաւ (աշխատանք, երթեւեկ, եւլն., եւլն.), եւ լռութիւն պահուեցաւ:

ՏԻԿԻՆ ՏԱՆԻԷԼ ՄԻԹԵՐԱՆ եւ խաղաղութեան Նոպէլ մրցանակի 6 դափնեկիրներ (որոնց մէջ Տալայ Լաման եւ Հարաւ-Ափրիկէի սեւ Արքեպիսկոպոսը՝ Թութու) միջազգային կոմիտէ մը հիմնած են ի պաշտպանութիւն Թուրքիոյ մէջ բանտարկուած 6 Քիւրտ երեսփոխաններու, պահանջելու համար անոնց ազատ արձակումը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ հիւսիս-արեւելեան շրջանը (Մոսկուայէն 1000 քիլոմեթր) կապատարի մը պայթումը պատահած է Ապրիլ 27-ին, ըստ կարգ մը ականատեսներու բոցերը մինչեւ 8000 մեթր բարձրացած են: Պատճառները ծանօթ չեն եւ բաւական հակասական են հասած լուրերը:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՌՕՐԵԱՅ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ԵՐԵՒԱՆ. - («Ցառաջ»). -

Բացառիկ այն շուքը որ բոլոր միջոցներով տրուեցաւ Երեւանի կողմէ Ցեղասպանութեան 80-ամեակի ոգեկոչումներուն, ամէնէն խտացած արտայայտութիւնը գտաւ միջազգային այն գիտաժողովին մէջ որ կազմակերպուած էր նոյն առիթով Գիտութիւններու Ակադեմիային մէջ, Ապրիլ 21 - 23:

Անոր նախորդեց Մոսկուայի մէջ կայացած միջազգային առաջին գիտաժողով մը նոյն նիւթին մասին (Ապրիլ 18 - 19), կազմակերպուած՝ Ծ. Աղայեան հայագիտութեան միջազգային մարդասիրական հիմնադրամին, Մոսկուայի քաղաքագիտութեան եւ միջազգային իրաւունքի հայկական հիմնարկին եւ ռուսական երկու կազմակերպութիւններու կողմէ, Ռուսաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի շէնքին մէջ:

Քաղաքական դէմքերու, որոնց մէջ էր Դումայի ՀԱՊ-ի հարցերու Կոմիտէի նախագահ Կոստանդին Զատուլին, եւ դանազան երկիրներէ գիտնականներու ելոյթները գլխաւորաբար շեշտեցին այն գաղափարը թէ ցեղասպանութիւնը մարդկութեան դէմ յանցագործութիւն է: Գիտնականներու խումբին մէջ կային Նուրի Բարսեղով: Վահագն Տատրեան, Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, Իրուինկ Հորովից եւ Թուրք սատուորական Թանէր Աքչամ:

Երեւանեան եռօրեայ գիտաժողովը բացուեցաւ Ակադեմիային ծաղկազարդ եւ ինչ որ աւելի կարեւոր է, լուսառատ մեծ դահլիճին մէջ, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ուղերձով. շուրջ 400 հոգինոց սրահը ամբողջովին լեցուած էր պետական աւագանիի անձնաւորութիւններով, եկեղեցական սաուար չքախումբով մը որ կ'ընկերանար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ԼՂՀ-ի ներկայացուցիչներով, զինուորական դէմքերով, 16 երկիրներէ ժամանած գիտնականներով, Հայրենակցական միութիւններու անդամներով, վերապրողներով, մամուլի թղթակիցներով, հիւրերով, եւայլն: Հոս առելորդ չըլլայ թերեւս նշել որ ըստ Հայաստանի հեռատեսիլէն տրուած տեղեկութեան, երկրին մէջ շուրջ 4500 վերապրող ցանկագրուած է, նախագահի այն հրամանագրէն ի վեր որով կ'որոշուէր մինչեւ 1915 ծնածներու յատուկ յատկացում կատարել:

Նախագահի խորհրդական ու 80-ամեակի պետական յանձնաժողովի անդամ՝ Ժ. Լիպարիտեան բացուած յայտարարելէ ետք գիտաժողովը, ամպիոն հրաւիրեց Հայաստանի նախագահը:

Լ. Տէր - Պետրոսեան խորապէս գնահատելով ներկայ գիտնականներու «պրոֆեսիոնալիզմն ու իրազեկութիւնը» թէեւ ըսաւ թէ չի յանդգնիր «մտնել Հայոց ցեղասպանութեան հետ կապուած պատմական եւ իրաւագիտական բարդ խնդիրների յորձանուտը» բայց եւ այնպէս կ'ուզէ քանի մը յայտնի ճշմարտութիւններ արձանագրել: Որպէս այդ, ան առաջին կէտով նշեց թէ «Հայոց ցեղասպանութիւնը զուտ քաղաքական ծրագիր էր, թելադրուած Օսմանեան կայսրութեան կոնկրէտ պետական շահերից»: Ցետոյ անդրադարձաւ արեւմտեան գերտէրութիւններու 1878 - 1914 ձեռնածալ կեցուածքին ու հայ ժողովուրդին Ֆիզիքական գոյութեան սպառնացող միջամտութիւններուն:

Լ. Տէր - Պետրոսեան իրատեսութենէ զուրկ նկատեց այն տեսակէտն ալ թէ հայ ժողովուրդը կրնար արհաւիրքէն խուսափիլ եթէ եւրոպական միջամտութեան յոյս կապելու փոխարէն անմիջական գործակցութիւն հաստատէր Թուրք իշխանութիւններու հետ: Այս առումով յիշեց թէ «հայ քաղաքական մտքի երկու հոսանքներն էլ կղերա - բուրժուականը եւ յեղափոխականը, թէեւ անհետեւողականօրէն բայց ժամանակ առ ժամանակ փորձել են գործակցել թուրք իշխանութիւնների հետ որի բարձրակէտը Իթթիհատի եւ Հ.Յ.Դ.-ի համագործակցութիւնն էր»: Այդ գործակցութիւնը ան պատճառ նկատեց հայ ժողովուրդին զգօնութեան բթացման եւ 1908 - 1914-ի շրջանին ինքնապաշտպանութեան պատրաստութիւնը անտեսելու:

Հ.Յ.Դ.-ի ուղղուած Բ. ամբաստանութիւնը այն եղաւ որ 1914-ին Էրզրումի անոր 8-րդ ընդհ. ժողովը պարտաւորութիւն ստանձնած էր մասնակցելու Օսմանեան կայսրութեան մէջ յայտարարուած ընդհ. զօրահաւաքին: Այս կէտը եւս նախագահը նկատեց ինքնապաշտպանութեան կարելի կազմակերպումները -ինչպէս Տարօնի մէջ - վրիպեցնող քայլ:

1920-ի Հայաստանի վարիչները նոյնպէս քաղաքական հեռատեսութիւնը չէին ունեցած ճիշդ արժեւորելու խորհրդային Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ նոր իրավիճակը ու շարունակելով կապուած մնալ իրենց նախկին դաշնակիցներուն, կորսնցուցած էին թէ՛ Հայաստանի անկախութիւնը, թէ անոր տարածքէն մաս մը:

Նախագահը ուղերձը աւարտեց ըսելով որ այսօր Հայաստան եւ Թուրքիա որպէս դրացի երկիրներ ստիպուած են առեւտրաբանտեսական փոխ-յարաբերութիւններ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍՔ ԱՌ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ութսուն տարի առաջ այս օրը Հայութեան համար ամենաողբերգականն էր եւ աշխարհին ենթադրել էր տալիս, թէ վերանալով ի սպառ անհետանալու է մի ժողովուրդ:

Այսօր, ութսուն տարի անց, եթէ աշխարհին զարմանք է պատճառում ապրող Հայը, մեզ համար դա օրինաչափ է: Անհնար է սպաննել մէկին, ով վերապրել գիտի, ով գիտի իր դէմ գործուած ամենադաժան չարագործութիւնը վերապրումի հաց դարձնել:

Այսօրուայ Հայն ուրիշ է, այսօրուայ Հայը չմեռած Հայն է, որ անհատապէս բոլոր մեռածների ներուժն ունի: Այսօրուայ Հայը ոչ թէ երէկուայ, այլ վաղուայ Հայն է, որ զոհաբերել գիտի ընդդէմ անցեալի եւ վճարել գիտի յանուն վաղուայ: Վճարել արեամբ, վճարել մտքով, վճարել հոգով, վճարել մարդով, վճարել ոչ աւելորդ եւ ոչ վերջին լումայով:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ»
ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Ապրիլ 24

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ-ի Աշխատանքի տօնին առթիւ, «Ցառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր (Երեքշաբթի, Մայիս 2-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Մայիս 3:

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ»

(Հեղինակ՝ Փրոֆ. ԲԱՐՈՒՆԱԿ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ)

- ՊԷՅՐՈՒԹ, 1994 -

Պէյրութի նորահաստատ «Սիփան» հայկական հրատարակչատունը անցնող տարուան ընթացքին լոյսին բերաւ հայերէն նոր երկասիրութեանց գեղեցիկ շարք մը՝ գրական - պատմագրական ճոխ ու հրապուրիչ բովանդակութեամբ: Արտաքին տարազով ու տպագրական շքեղութեամբ եւս զիրար գերազանցող հատորներ են անոնք, պատուաբեր՝ ոչ միայն հրատարակչական տան հաստատութեան (տէր եւ տնօրէն՝ Արամ Սէփէթճեան), այլեւ ու մանաւա՛նդ Հայ Տիպ ու Տառին, որ իր իր գոյութեան 475 տարիներու ամենափարթամ ժամանակաշրջանը կ՚ապրի թերեւս՝ գեղագիտական կատարելութեան ձեւաւորումի ու տպագրական քէֆնիքի իմաստով:

«Սիփան»ի կողմէ մամուլին յանձնուած հատորներու շարքին վերջինը յուշագրական պատում մըն է, 400 էջերէ բաղկացած, զոր գրի առած է Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի երբեմն դասախօսներէն փրոֆ. Բարունակ Թովմասեան (1910 - 1991), մէկը՝ Թէքէեան Մշակոյթի Միութեան հիմնադիրներէն ու Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան երկարամեայ ղեկավարներէն: Արդարեւ, Բ. Թովմասեան 1948 - 1982, լման 34 տարի, նախագահած է ՌԱԿ-ի համագաղութային կեդր. վարչութեան, գծելով ու կիրարկելով կուսակցութեան ուղեգիծը եւ որոշադրիչ դեր ստանձնելով Սփիւռքի վերջին կէս դարեայ պատմութեան թատերաբեմին վրայ, յաճախ նաեւ՝ քուլիսներու ետին: Այս իմաստով ալ, յետ մահու հրապարակ հանուած Թովմասեանի յուշագրութիւնները կարեւոր նպաստ մը կը բերեն լաւագոյնս ճանչնալու դէմքեր, դէպքեր եւ իրողութիւններ, որոնք խառնուած են Սփիւռքը միշտ, ու հարցականներու տեղի տըւած հոս կամ հոն: Հող չէ թէ այդ յուշագրութիւնները գրի առնուած ըլլան Խորհրդային Հայաստան կատարուած ճամբորդութեանց առիթով միայն, օրագրութեանց ձեւով ու տեղ - տեղ ընթացիկ ու անկարեւոր մանրամասնութեանց խճողումով:

Դատելով գրքին բովանդակութենէն, կը տարուինք մտածել թէ սոյն օրագրութեանց հրատարակութեան նախաձեռնութիւնը կուգայ նոյնինքն ՌԱԿ-էն, որուն երիտասարդ մէկ գործիչը՝ Վաչէ Ղազարեան խմբագրած ու բծախնդրօրէն ծանօթագրած է հատորը, իր յառաջաբանին մէջ չմոռնալով յիշել, թէ «օրագրութիւնը արժէքաւոր վկայութիւնն է երեք տասնամեակներու վրայ տարածուող ժամանակահատուածի մը, որ Սփիւռք - Հայրենիք կապերու, ազգային եւ հայրենական իրադարձութիւններու, դէպքերու եւ դէմքերու ուրուագիծ մը կը կատարէ»:

Բ. Թովմասեանի օրագրութիւնները կ՚ընդգրկեն 1957 - 1985 երկարող ժամանակաշրջանը, յատկանշուած՝ Խ. Հայաստան կատարուած 17 պաշտօնական ճամբորդութիւններով, որոնք գլխաւոր ու միակ հէնքը կը կազմեն նորատիպ հատորին: Այս ճամբորդութիւնները տեսակ մը կուսակցական առաքելութիւններ եղած են, բանակցութիւններով ու բազմաթիւ տեսակցութիւններով յագեցած, նպատակ ունենալով ապահովել Խ. Հայաստանի համայնավար վարչակարգին (եւ նոյնհետայն՝ Մոսկուայի) նեցուկը՝ Սփիւռքի «յառաջդիմական» հատուածին...:

Այս ակնկալութիւնը բացայայտ եղած է յատկապէս 50-ական եւ 60-ական թուականներուն: Արդարեւ, 1957-ին, Երեւան կատարած իր անդրանիկ այցելութեան ընթացքին, Բ. Թովմասեան հիւրընկալուած է Հայ Կոմկուսի Ա. քարտուղար Սուրէն Թովմասեանի կողմէ: Ինչպէս իր յուշերէն ալ կը պարզուի արդէն, նոյն տեսն, Մոսկուայի մէջ ան հանդիպումներ ունեցած է Խ. Միութեան Արտաքին Նախարարութեան Միջին - Արեւելքի բաժնի պետ՝ Տանիէլ Սոլոտի եւ Եկեղեցական Խորհուրդի միութենական նախագահ Փուժունինի հետ՝ Անթիլիասի եկեղեցական տագնապին մէջ նեցուկ փնտռելու յոյսով...:

Նոյնիսկ աւելի քան տասնամեակ մը յետոյ, 1969-ին, երբ կ՚այցելէ Կոմկուսի Ա. քարտուղար Անտոն Քոչինեանին (որ նոր էր ընտրուած) Թովմասեան կ՚առաջարկէ անոր «տէր կանգնիլ արտասահմանի հայ գաղութներուն, յատկապէս Միջին - Արեւելքի շրջաններուն մէջ, անշուշտ կարելի միջոցներով եւ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՅԱՐՄԱՐ ԴԱՏԱԾ ԿԵՐՊՈՎ» (էջ՝ 76 - ընդգըծումը մեր կողմէ): Այլ տեսակցութեան մը ընթացքին ալ, ՌԱԿ-ի ղեկավարը Պէյրութի խորհրդային դեսպան Սարտար Ազիմովէն (իւզպէկ) կը պահանջէ «արտասահմանի կարգ մը հայ գաղութներու կրթական, մշակութային, եկեղեցական դիմագիծին պահպանման դէմ ցցուող վտանգներու յաղթահարման համար՝ պաշտպանութիւն պահանջել Մոսկուայէն» (էջ 91):

Օտար դռներ բախելու եւ մեր ներքին հարցերը արտաքին միջամտութիւններով լուծելու փաստական արձանագրութիւններ են ասոնք: Գործելակերպ մը, որ թշնամի բանակներու վերածեց Սփիւռքը տասնամեակներ ամբողջ ու խորթութիւն մը յառաջ բերաւ մեր մէջ (դժբախտաբար նոյն սովետութիւնը կը շարունակուի հիմա՝ ալ, Երեւանէն Սփիւռք, աւելի «քաղաքակրթեալ» միջոցներով...):

Բ. Թովմասեանի օրագրութիւններուն մէջ բացակայ չեն սակայն Հայաստանի պատասխանատու անձնաւորութեանց ուղղուած քննադատական արդար սլաքներ եւս: Այդ մարդոց կարեւոր մէկ տոկոսը (ներառեալ՝ Սփիւռքահայ եկեղեցական թէ աշխարհական դէմքեր ալ) ողջ է տակաւին, ինչ որ հաւանական դայթակղութեանց առիթ կրնայ ստեղծել, նկատի առած յատկապէս Բարունակ Թովմասեանի անկաշկանդ ու անվրէպ դատումները, որոնք արձանագրուած են առանց բառերը ծամծմելու...:

Մէջբերենք քանի մը օրինակներ. -

- Սփիւռքի հետ Կապի Կոմիտէին հարցերով՝ կենտկոմի բաժնի վարիչն է Լեւոն Մանասէրեան, որ «ո՛չ պատասխանատուութեան զգացում ունի եւ ո՛չ ալ ըՍփիւռքի հայութիւնը հայ պահելու նըպատակին համար աշխատող ու տառապող մըն է: Կատարեալ տիպար մը Ֆրանսացիներու կոչած *rond-de-cuir*-ի: Ցաւալի է հաստատել որ իր նմանները կա՛ն վարչական կառոյցին մէջ եւ նիշդ այդ պատճառով է որ արդիւնաւէտ չէ աշխատանքը» (էջ 97): Այս տողերը գրուած են 1972-ին:

- Սփիւռքի հետ Կապի Կոմիտէի պատասխանատուներէն՝ Անդրէ Մարտիրոսեան «ազնուական մուրացկան մըն է»:

- Գանգատ՝ Կարլէն Դալլաքեանի կրաւորական կեցուածքէն: Ան արհամարհական մօտեցում ցուցաբերելով չէ իսկ ուզած տեսնուիլ Բ. Թովմասեանի հետ, որ իր կարգին կը խորհրդածէ հետեւեալ կերպով. «Արտասահմանէն եկած հասարակական գործիչ մըն եմ. քանի որ Կարէն Դէմիրճեանը չէ ընդունած զիս, ինչո՞ւ ինք (Դալլաքեանը - Լ. Շ.) ընդունի. գուցէ վտանգէ իր աթոռը: Ինծի համար պարզ է այլեւս տիրող անբնական վիճակը: Ամէն շարժում կապուած է թիւ 1 մարդուն: Նոյնիսկ իր կողքին գտնուող Դալլաքեան մը պարտաւոր է զգոյշ ըլլալ»:

Բ. Թովմասեան չէ վարանած նաեւ արտայայտել իր վրդովումը՝ ի տես Սփիւռքի նկատմամբ հայրենի ղեկավարներու չհշտուած անտարբերութեան: Այսպէս, անդրադառնալով 1978 Նոյեմբեր 13-ին Վարդգէս Համազասպեանի, Կ. Դալլաքեանի եւ Լ. Մանասէրեանի հետ իր ունեցած մէկ հանդիպումին, ռամկավար յուշագրողը կ՚արձանագրէ. -

«Խոստացած են օգնել լիբանանահայ գաղութին: Խոստումը ձրի է, մանաւանդ երբ գիտեն թէ հաշիւ պահանջող պիտի չըլլայ: Եթէ արտասահմանի հայութեամբ լրջօրէն զբաղելու, կամ մեր հետ խորհրդակցելով գաղութին բարոյական կորովը պահելու, բարձրացնելու միջոցներու մասին մտածելու ժամանակ չունին, ատիկա իրենց գործն է: Սակայն թերեւս օր մը անհրաժեշտ է յիշեցնել այս պարոններուն, թէ երբ Լիբանան գտնուած են - երբեքն ալ եկած են - բացառիկ ընդունելութեան արժանացած եւ արժէքաւոր նըւէրներով ծանրաբեռնուած վերադարձած են հայրենիք»:

Այլ տեղ մը, ան կը շարունակէ. -

«Մեզի հանդէպ (իմա՝ Սփիւռքի) ընծայուած ուշադրութեան նուազումը տարուէ տարի զգալի կը դառնայ, ինչ որ կը հաւաստէ, թէ իրենք մի-միայն Խ. Հայաստանի գործերով կլանուած՝ չեն կըրնար կամ չեն ուզեր տարածուիլ Սփիւռքի վրայ: Այս կեցուածքը համապատասխան չէ հայութեան շահերուն» (էջ՝ 254): Ու որպէս եզրակացութիւն, կը յանգի հետեւեալ «արժան եւ իրաւ» բանաձեւին.

«Փորձառութիւնը սորվեցուցած է մեզի, թէ Հայաստանցիին բարեկամութիւնը խիստ ժամանակաւոր է, կը տեւէ այնքան ատեն որ նուէրներ կը բերես կամ Լիբանան այցելած ատեն իրմով կը զբաղիս, այսինքն նիւթապէս օգտակար կ՚ըլլաս իրեն» (էջ՝ 60):

Միեւնոյն երեւոյթին շուրջ, Բ. Թովմասեան ունեցած է խիստ յատկանշական բերանացի արտայայտութիւն մըն ալ, 1977 Նոյեմբեր 11-ին Կապի Կոմիտէին կազմակերպած մէկ հաւաքին խօսք առնելով ու մատնանշելով հետեւեալը. -

«Խոր ցաւ է ինծի համար հաստատել, թէ արուեստագէտներ, գրողներ, նոյնիսկ գիտնականներ կամ պետական գործիչներ, երբ առիթ ունենան այցելելու Սփիւռքի մէկ - երկու գաղթօճախ՝ կը դառնան յաւակնոտներ՝ յայտարարելու համար թէ իրենք գիտեն Սփիւռքը, եղած ու այցելած են, եւ ուստի՝ կը դառնան հեղինակաւոր սփիւռքագէտ (ականջը խօսի Կարլէն Դալլաքեանին ... - Լ. Շ.): Սփիւռքը շատ բարդ եւ խրթին կառոյց է: Ես որ կէս դարէ ի վեր կը գործեմ իբրեւ հասարակական գործիչ, եղած եմ Եւրոպա, Ամերիկա եւ Մերձաւոր - Արեւելք, չեմ յաւակնիր ճանչնալ իւրաքանչիւր գաղութ իր իւրայատուկ պայմաններով, կենցաղով» (էջ՝ 219):

Բ. Թովմասեան, Հայաստանի վարիչներուն հետ իր բազմաթիւ հանդիպումներուն ընթացքին մի՛շտ ալ արծարծած է «ներքին» հողերու (Ղարաբաղ, Նախիջեւան, Ախալքալաք) վերամիացման հարցը, փոխարէնը գտնելով սառն ու ժխտական վերաբերում: Հայ համայնավար վարիչները խուսափած են այդ մասին խօսելէ (թերեւս ակամայ), դայն նկատելով «քաղաքական մեղք» մը: Այս պարագան գըրել կուտայ Թովմասեանին, թէ «քաջ եւ նուիրեալ ղեկավարներ շատ քիչ են տիրող համայնավար շարքերուն մէջ» (էջ՝ 206):

Թովմասեանի օրագրութիւններուն մէջ տիրական ու մնայուն դէմք մըն է Ամենայն Հայոց Հոգելոյս Հայրապետը՝ Վազգէն Ա., որուն մասին ակնածանքով խօսուած է միշտ, հատորին ամբողջ երկայնքին: Տեղ մը սակայն, ՌԱԿ-ի ղեկավարը կ՚արձանագրէ հետեւեալը.

«Վեհափառին հետ զրոյցելը շատ հաճելի է. սակայն երբ Էջմիածնի վանքին մէջ տեղի ունեցած անախորժ բաներու ակնարկեմ, որոնց պատասխանատուութեան ծայրը կը հասնի իրեն, չախորժիր եւ նեղութիւն կուգայ վրան» (էջ՝ 334):

Փոխադարձաբար, Վազգէն Ա. վստահելի խօսակից մը նկատած է Բ. Թովմասեանը, որուն հետ բազմիցս արծարծած է ազգային - եկեղեցական տարաբնոյթ հարցեր: Օրինակ մը տուած ըլլալու համար, մէջբերենք 1977 Նոյեմբեր 8-ին կայացած խորհրդակցութեան մը առիթով գրի առնուած հետեւեալ բարացուցական տողերը.

«Պատրաստուած ու նուիրուած եկեղեցականներու թիւը շատ քիչ է արտասահմանի մէջ, մանաւանդ էջմիածնական թեմերու մէջ...: Եղողներն ալ չեն կատարեր իրենց պարտականութիւնը, զոհողութեան ոգին պակասը ակնյայտ է: Գանգատ կայ Մարսէյլէն Յակոբ Եպիսկոպոսին (Վարդանեան) եւ Ամերիկայէն՝ Տիրան Եպիսկոպոսին (Ներսոյեան) դէմ: Դամասկոսի առաջնորդը՝ Ոսկան Վարդապետ (Գալփաքեան, այժմ՝ Արքեպիսկոպոս - Լ. Շ.) տեղը նստած չունի: Հարկ է խիստ պատուիրել որ մնայ պաշտօնին վրայ եւ աշխատի թեմին համար. տեղւոյն ազգայինները, իշխանութեան վրայ եղողները ճանճրացած են իր թափառական վիճակէն, շատ պահանջկոտ ալ է: Ազգային իշխանութեան անկուսակցական ազգայինները դառնութեամբ կը գանգատին: Կրնանք թեմը կորսնցնել, Անթիլիասը առիթի կը սպասէ» (էջ՝ 216):

Փրոֆ. Թովմասեանի առարկայական վերլուծումները դժբախտաբար զերծ չեն նաեւ «վիրաւոր սիներ»է: Կուսակցապետի իր հանդամանքը տեղ - տեղ չեղումներ արձանագրել կուտայ իրեն ու կ՚արգելակէ անմիջական ընկալում մը: Տեղ մը, օրինակ, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը բանած կ՚ըլլայ իրեն. - «Մայրս Հնչակեան եղած էր, բայց ես ոչ մէկ կուսակցութեան շարքերը մտած եմ: Դժբախտաբար Ռումանիոյ մէջ ո՛չ ՌԱԿ եւ ոչ Հ.Բ.Ը.Մ. կար: Եթէ ըլլար՝ հաւանական է որ մըտնէի ՌԱԿ-ի շարքերուն մէջ...» (էջ՝ 179):

Այլ առիթով մը Թովմասեան կը գրէ, թէ Հայաստանի Արտաքին նախարար Ջոն Կիրակոսեանին «ընդգծեցի Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմին ՄԵՐ ՄՂՈՒՄՈՎ որդեգրուած «դրական չեզոքութեան» քաղաքականութիւնը» (էջ՝ 182, ընդգծումը մեր կողմէ - Լ. Շ.): Հաստատումներ, որոնք եթէ նոյնիսկ կասկածելի չեն, կրնան սակայն ծիծաղ շարժել...

Որպէս ամբողջութիւն, հետաքրքրութեամբ կարդացուող հատոր մըն է փրոֆ. Բ. Թովմասեանի «Հայրենական Օրագրութիւնը»: Անիկա վկայութիւնն է ժամանակաշրջանի մը անցքերուն եւ տրամադրութեանց ու լոյս կը սփռէ քուլիսներու ետին թաքնուած բազմաթիւ իրողութիւններու վրայ: Վկայութիւններ՝ որոնք անհրաժեշտ աղբիւր մը կրնան ըլլալ Սփիւռքի ապագայ պատմագրին համար:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԵՐ ՅԱՒԱԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԻԵ.

Արամեան Սանուց Միութեան անունով հրապարակ եկած համայնապատկերը, որ 1957-ին տակնուվրայ պիտի ընէր Պոլսահայ գրական կեանքը, դժբախտաբար յաջորդող տարիներու ընթացքին իր վերանորոգուած ու վերասրբագրուած յաջորդները պիտի չունենար: Եթէ ունեցած ըլլար իր յաջորդները, այսինքն եթէ, օրինակ, տասը տարին անգամ մը այդ Համայնապատկերին վերանայուած նոր մէկ տպագրութիւնը հրապարակ հանուէր, անտարակոյս հոնկէ ներս արձագանգ կը գտնէին այն ժխտական ու դրական փոփոխութիւնները, որոնք պիտի պատահէին անցնող տարիներու ընթացքին: Այսօր, երբ այս տողերը կը գրեմ, կը ցաւիմ որ Համայնապատկերին մէկ նմանակը չէ հրատարակուած գոնէ վերջին տասը տարիներու ընթացքին: Եթէ հրատարակուած ըլլար, շատ բան կը փոխուէր 1957-ի Համայնապատկերին մէջէն: Եւ ատիկա բնական էր:

Երբ գիրքը հրապարակ ելաւ, նախ լըռութիւն մը տիրեց: Այն ազմուկը, որ ամէն շրջանակէ ներս երկար ամիսներէ ի վեր կը բարձրանար այս հատորին պատրաստութիւններուն մասին, յանկարծ դադրեցաւ: Զարմացանք անակնկալ այդ լռութեան վրայ: Բայց յետոյ անդրադարձանք որ լռութիւնը արուեստական էր: Գաղտնի եռեւեփում մը ծայր տուած էր Պոլսահայ գրական շրջանակին մէջ: Դժգոհներու խմբակ մը կազմուած էր մեր դիմաց եւ անոնք սկսած էին ճակատ յարդարել մեզի՝ այս համայնապատկերը պատրաստողներուս դէմ: Զարմանալին այն էր որ այդ ճակատը կազմողներէն շատեր շրջապատած էին Վարդ Շիկահերը, որ Մխիթարեան վարժարանի նստաբաններու իմ սիրելի դասընկերս էր եւ որուն հետ այս գիրքին հրատարակութենէն շատ տարիներ վերջ դարձեալ պիտի մշակէինք եղբայրական ամենաջերմ յարաբերութիւններ: Բայց մեր դիմացի խմբակը ուժ շահիլ կը ջանար իր շարքերէն ներս առնելով նաեւ Վարդ Շիկահերը, որ մարդկայնօրէն դժգոհութիւններ ալ կըրնար ունենալ մտածելով որ անիրաւութիւն կատարուած էր իրեն նկատմամբ: Վարդ Շիկահերը, երիտասարդ բժիշկ,

Թովմա Տէր Շիկահեր Քահանայ Հօր զաւակը, հեղինակաւոր դէմք էր որպէս թէ՛ սրտի երկարամեայ մասնագէտ, թէ՛ ուսուցիչ, թէ՛ Պէյօղլուի Թաղային Խորհրդի անդամ: Գրչի աշխատանքը զոր այդ շըրջանին կը տանէր, կարծես կուգար վերեւ համրուած գործունէութիւններէն աւելի վերջ եւ տակաւին չունէր այն ծանրութիւնը, զոր պիտի ունենար Համայնապատկերի հրատարակութենէն տասը, քսան տարի վերջ: Վարդ Շիկահերին կրտսեր եղբայրը, Պերճ Շիկահերն ալ ուժեղ գրօշակիրներէն մէկն էր մեզի դէմ յարդարուած ճակատին: Կար նաեւ Եդուարդ Սիմքէշեանը, որ իր խօսքը չէր խնայեր մեր հասցէին եւ մեզ կ'ենթարկէր բուռն քննադատութիւններու, հակառակ որ իրեն դէմ որեւէ անիրաւութիւն չէր գործուած: Բայց անշուշտ որ այս անուններուն եւս ուրիշ անուններ կային, որոնք կը նախընտրէին մնալ շուքին մէջ:

Աջէն ձախէն մեր ականջին կը հասնէին ընդդիմադիր այդ ճակատին կողմէ կատարուած քննադատութիւններ: Օրինակ, կը պնդուէր որ Արա Կիւլէր եւ Զարեհ Խրախունի, նոյնիսկ Զահրատ, թերեւս ես ալ, բաւականաչափ հայերէն չէինք գիտեր եւ հրատարակիչները աճապարած էին այս անունները առաջին բաժնին մէջ դնելու: Մենք շատ կը զարմանայինք այս բոլորը լսելով: Կ'ընդունէինք որ Արա Կիւլէրին հայերէնը այնքան ուժեղ չէր, բայց ի՞նչ կարելի էր ըսել Զահրատին, մանաւանդ Զարեհ Խրախունիին հայերէնին մասին: Խրախունի բանաստեղծ մըն էր որ իր առաջին քերթուածով իսկ գըլխարկ հանել տուած էր հայերէն լեզուի ամենաչքեղ ու ամենաբծախնդիր երկրպագուներուն: Ասկէ զատ, մենք, այդ շըրջանի մեր համոզումներով, լեզուն այնքան կարեւոր չէինք նկատեր, որքան կարեւոր կը նկատէինք նոր գրականութեան այն ճաշակը, զոր կը փնտռէինք մեր գրականութեան ապագային համար: Մենք նոր ճաշակի մը որոնումը կ'ընէինք: Նորութիւնը, ըսելիք նոր բան մը ունենալը, արտայայտութեան նոր ոճի մը յօրինումը, եւայլն, բաներ էին որոնք մեզի համար աւելի կարեւոր կը թուէին, քան լեզուին կատարելութիւնը: Ի վերջոյ, կարելի էր մէկու մը լեզուն սրբագրել, լեզուական գետնի վրայ օգնել հեղինակին: Բայց ո՛չ մէկ հեղինակին կարելի էր օգնել նոր ոճի մը ստեղծումին համար:

Այս բոլորին մէջ բոլոր կայծակները գլխաւորաբար կը տեղային խեղճ Արա Կիւլէրին վրայ: Մեր սիրելի լուսանկարիչ ընկերը քաւութեան նոխազ դարձեր էր այս խնդրին մէջ: Բնականաբար մենք կը պաշտպանէինք զինքը, բայց մեր դիմացիններն ալ կարծես գտած էին մեր Աքիլլէսի կրունկը եւ մեզ կը խոցէին հոնկէ: Ամէնուրեք ծայր տուած էր վիճաբանութիւն մը: «Մարմարա»ի խմբագրատունն ալ, ուր պարբերաբար կ'երթայինք ժողովներ գումարելու եւ Պետրոս ու Սեդա Զօպեանին հետ զրոյցներ ունենալու համար, կը դառնար վիճաբանութիւններու թատերաբեմ մը: Շատեր կ'ընդունէին որ հեղինակ մը անտարակոյս ժամանակի ընթացքին կրնար բարելաւել իր լեզուն, կրնար կատարեալ դարձնել իր լեզուագիտութիւնը, բայց մինչեւ որ այդ հանգըրուանին հասնէր, սխալ էր այդ անձը առաջնակարգ հեղինակներու կարգին դասել: Պետրոս Զօպեան հարց կուտար մեզի թէ, օրինակ, Վենետիկի մէջ, Մխիթարեան Միաբանները ի՞նչ կրնային մտածել եթէ անբաւարար հայերէն ունեցող հեղինակ մը այցելէր Սուրբ Ղազար եւ հոն խօսիլ սկսէր ջարդելով մեր լեզուն:

Բայց Համայնապատկերը արդեօք միա՞յն լեզուակա՞ն տեսակէտէ էր որ խոցելի էր: Ո՛չ անշուշտ: Օրինակի համար առաջին մասին մէջ տեղ տուած էինք Արամ Ներսէսեանի, Յովսէփ Շահինի նման անուններու, որոնց վաստակը, քանակի տեսակէտով, շատ տկար էր այդ թուականին իսկ: Այս անուններուն ներկայութիւնը խաղաքարտ մը կը դառնար երկրորդ մասին մէջ տեղ գտած հեղինակները պաշտպանել ուզողներուն ձեռքին մէջ:

Ռ. Հ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԵԱՑՔ ԵՐԵՒԱՆԻՑ
Տարի 1, Թիւ 1, 1995, Յունուար 31
ռազմավարական եւ ազգային հետազօտութիւնների կենտրոն

Երեւան (Հայաստան)

Օրուան հարցեր

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ապրիլ 15 / 16-ի մեր թիւին մէջ հակիրճ կերպով արձագանգած էինք «Քուրիէ ինթերնասիոնալ»ի մասամբ Թուրքիոյ նըւիրուած թիւին (Ապրիլ 13 / 19): «Թրքական վտանգը» ընդհանուր խորագրին տակ հոն մէկտեղուած միջազգային մամուլի Թուրքիոյ նուիրուած յօդուածներուն առանցքը կը կազմեն, գլխաւորաբար՝ թըրքական զօրքերուն հիւսիսային Իրաք խուժումով ստեղծուած իրավիճակին վերլուծումը, ապա նաեւ Թուրքիոյ նկատմամբ Եւրոպացիներու մտահոգութիւնները, իսլամապաշտութեան զարթօնքը եւ կաղացող ժողովրդավարութիւնը:

Ալեքսանդր Ադլէրի ներածականէն ետք, որուն ամփոփ ձեւով արդէն անդրադարձած էինք մեր առաջին լրատուութեան մէջ, յօդուածներ կան Լոնտոնի «Թիը Ինտիփենտընթ»էն, «Ալ Հայաթ»էն, Նիւ-Եորքի «Նիւզուիք»էն, Թեհրանի «Սալաամ»էն, «Ուաշինկթըն Փոսթ»էն, Գերմանիոյ «Տի ցայթ»էն, բայց նաեւ Թուրքիոյ «Միլլիյէթ» եւ «Ճումհուրիյէթ»էն:

Փաթրիք Քոքպըրն՝ «Ինտիփենտընթ»ի Անգարայի թղթակիցը, անդրադառնալով քրտական գիւղերու դէմ գործուած թըրքական յարձակումներուն, կ'ըսէ թէ անտրամաբանական է որ կ'իշխէ, աւելցնելու համար, թէ նոյն օդային խարիսխէն թռիչք կ'առնեն այն օդանաւերը որոնք կը ռմբակոծեն Քիւրտերը, նաեւ անգլիական եւ ամերիկեան այն օդանաւերը որոնք կոչուած են «ապահովութեան գօտի»ին անդորրութիւնը պահպանելու (իմա՛ ռմբակոծումներուն): Կ'եզրակացնէ թէ այս վերջին պատահարները շահաբեր եղան միայն Ս. Հիւսէյնի, քանի պարզուեցաւ որ իր հողային տարածքին մէջ իրեն ի հեճուկս ստեղծուած գօտին ձախողութիւն մըն է: Իսկ «Նիւզուիք»ի յօդուածները կը մէջբերէ Միացեալ-Նահանգներու Արտաքին նախարարի տեղակալին խօսքերն իսկ որ կ'ըսէ «Թուրքիա դարձաւ վտանգներու երկիր մը»: Լրագըրողը կը նշէ որ Միացեալ-Նահանգներն մտահոգ են, որովհետեւ լարուած այդ շրջանին մէջ հարկ կայ հանդարտ եւ լայնախոհ թրքական վարչակարգի մը եւ սակայն այդ է որ կը պակսի այսօր: Անցքերուն ծանրութեան կեդրոնը կը գտնուի բոլորովին տարբեր տեղ «Ալ Հայաթ»ի քրոնիկագիրին համար, որուն մտահոգութեան առարկան է նաւթի ճամբան որ իրաքեան Քիւրտիստանէն կ'անցնի, հասնելով մինչեւ Անատոլու: Այս վերջինին ապահովութեան հարցը կարեւորագոյն խաղաքարտերէն է շրջանի քաղաքականութեան մէջ: Ինչ կը վերաբերի պարսկական «Սալաամ» թերթի աշխատակիցին Թուրքիոյ մասին վերլուծումին, ան կը քննադատէ Միջին Ասիոյ երկիրներուն մէջ Թուրքիոյ կիրարկած առեւտրական եւ տնտեսական քաղաքականութիւնը, զոր կ'որակէ յարձակողական, իրենց մրցակից եղբայր Պետութեանց՝ Փաքիստանի եւ Իրանի նկատմամբ եւ որոնց հետ անդամ է իսլամական տնտեսական համագործակցութեան կազմակերպութեան: Պարսիկ լրագրողը կ'ըսէ թէ այլեւս ժամանակը հասած է Թուրքիոյ համար՝ ընտրելու Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ:

Արտատպուած յօդուածներէն (ներառեալ թրքերէն թերթերէ վերցուածները) ամէնէն թրքանպաստը կը կրէ Լալի Ուէյմութի («Ուաշինկթըն Փոսթ») ստորագրութիւնը: Ան հակիրճ ձեւով ներկայացընելէ ետք քրտական հարցը եւ հիւսիսային Իրաքէն ներս թրքական վերջին նուաճումները եւ այդ կապակցութեամբ ալ կարգ մը մանրամասնութիւններ, կը խօսի Միացեալ-Նահանգներու հակազդեցութեան մասին, որոնց կեցուածքը Թուրքիոյ հանդէպ, ինչպէս ծանօթ է, չըսելու համար միշտ, յաճախ նպաստաւոր է: Արդարեւ փոխ-նախագահ Ալ Կոր յանձնարարեր է «չէզոք մնալ», ինչ որ մեծ դըժգոհութիւն կը պատճառէ յօդուածագիրին, որ կ'ըսէ թէ անպայման հարկ է խուսափիլ չէզոք մնալէ եւ օգնել՝ Թուրքիոյ, քանի որ այս վերջինը ռուսական ծաւալապաշտութեան առջեւ կանգնած պատնէշ մըն է, նաեւ կենսական տարր՝ Իրաքի եւ Ծոցի պարսկա-արաբական երկիրներուն դէմ, ինչպէս եւ անհրաժեշտ՝ Պալքաններու կայունութեան պահպանման համար: Լ. Ուէյմութ դեռ կ'աւելցնէ թէ Թուրքիա կրնայ որպէս տիպար ծառայել՝ իսլամական աշխարհին, պայմանաւ որ մնայ ժողովրդավար եւ արեւմտամէտ:

Ամէնէն խիստ ոճով գրուածները Տի Ցայթի մէջ լոյս տեսած յօդուածներն են որոնք կը կրեն Թէօ Սոմմէրի եւ Պիրկիթ Սերհայի ստորագրութիւնները: Առաջինը, յիշատակելէ ետք Թուրքիոյ անկայուն վիճակը, տնտեսական սնանկութիւնը, քաղաքական ներքին խառնակ իրավիճակը, քրտական հարցի լուծման եղանակը, վտանգուած ժողովրդավարութիւնը, հարց կուտայ թէ ա՛յս Թուրքիան ի՞նչ գործ ունի Եւրոպայի դռներուն առջեւ եւ կողմնակից է որ Եւրոպայի մաքսային Միութեան Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ջնջուի: Կ'աւելցնէ որ պէտք է նախատեսել զայն հեռացնել Եւրոպայի Խորհուրդէն եւ ՕԹԱՆ-էն, եթէ բարելաւում չարձանագրէ փոքրամասնութեանց նախնական իրաւունքները յարգելու գծով: «Տի Ցայթ»ի երկրորդ յօդուածագիրն ալ առաւելաբար կը ծանրանայ Թ. Չիլլէրի վրայ, զայն որակելով ողորմելի քաղաքական դէմք մը: «Զօրաւոր՝ (զինուորական) Թուրքի մը նման, տկար՝ Թ. Չիլլէրի նման» ծաղրական նախադասութեան ընդնարանին ներքեւ, յօդուածագիրը կը թըւարկէ Թուրքիոյ վարչապետուհիին ձախողութիւնները, յիշելով նաեւ որ Քիւրտերու դէմ մղուած պայքարը տարին 8 միլիառ տոլար կ'արժէ Թուրքիոյ:

Ըսինք թէ տեղ տրուած էր նաեւ թուրք մամուլէն յօդուածներու («Ճումհուրիյէթ» և «Միլլիյէթ»): Հոն արտայայտուած միտքերը կը վերաբերին գլխաւորաբար 2 հարցերու: Էրկին Պալճը «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ վերլուծում կը կատարէ Եւրոպա-Թուրքիա ներկայի յարաբերութիւններուն եւ պայմաններուն եւ կը յանգի այն եզրակացութեան որ հարկ է իրատես ըլլալ եւ ըմբռնել որ Եւրոպայի Միութեան Թուրքիոյ անդամակցութիւնը երազ մըն է: «Ինչպէս ատենին ըսած էր Ժագ Տըլոր, կ'ըսէ լրագրողը, "Եւրոպական Միութիւնը քրիստոնեայ ակումբ մըն է"»: Կը հաստատէ նաեւ որ Արեւելքի համար Թուրքիա այլեւս անհրաժեշտ դաշնակից մը չէ: Իսկ «Միլլիյէթ»ի մէջ Օքթայ Աքպալի յօդուածը վերլուծում մըն է նուիրուած՝ իսլամապաշտներու յառաջխաղացումին: Լրագրողին համաձայն այս երեւոյթին գլխաւոր պատասխանատուները զինուորականներն են որոնք զայն հրահրեցին ռուսական վտանգին դէմ եւ ներկայիս իրենք իսկ մտահոգ են ի տես անոր ստացած ծաւալին:

Ամէն պարագայի մէջ, յստակ կէտը այն է որ, «Քուրիէ ինթերնասիոնալ»ի մասամբ Թուրքիոյ նուիրուած այս թիւին մէջ մէկտեղուած շուրջ տասը յօդուածներէն ոչ մէկուն մէջ նշոյլը կայ Հայաստանի անունին, ինչ որ որոշ գաղափար մը կուտայ միջազգային կարծիքին մէջ մեր գըրաւած տեղին մասին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ժէզու սրահին մէջ, Ապրիլ 7-ին նուագահանդէս մը տեղի ունեցած է յատկապէս ծանօթացնելու համար Հայաստանի յօրինողները: Ձեռնարկին պատասխանատուն եղած է Պետրոս Շուժունեան: Ունկնդրուած են Ալ. Յարութիւնեանի, Տիգրան Մանսուրեանի, Հրաչեայ Մելիքեանի եւ Արգաս Ոսկանեանի գործերը:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գլօտ Շամփանեը սրահին մէջ, Ապրիլ 8-ին, Ազգային եւ Յեղափոխական երգերու փառատօն մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Գանատայի Հ. Յ. Դ. երիտասարդական Լեւոն Շանթ եւ Լաւալի Բեկոր Աշոտ մասնաճիւղերուն:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -92-

ՉԱՐՆ ՈՒ ԲԱՐԻՆ

Դարերը կ'անցնին, դէմքեր կը փոխուին,
Նորանոր դէպքեր կ'արձանագրուին:
Սակայն դարէ դար միշտ նոյն մարդկային
երեւոյթները կը դրսեւորուին
իրար յաջորդող մղումներով հին:

Բարին կը մեռնի, չարը կը ծնի:
Չարին դէմ մէկ այլ բարի կը ցցուի:
Յաղթած պահէն իսկ՝ բարին կը փոխուի,
կը ստանձնէ դերը իր մրցակիցի:
Բարին կը մեռնի, չարը կը ծնի:
Յաւիտենաբար, անվերջանալի
հոլովոյթը կը վերակրկնուի...

Միամիտ մարդիկ կ'ապրին յուսալի,
թէ օր մը բարին պիտի վերապրի
ի վերջոյ առանց չար խաթարումի:
Բայց չարն ու բարին մարդկային ցեղի
էութեան մէջ են: Միեւնոյն սերմի
բջիջներն են անբաժանելի:
Երկու կողմանի մէկ հայելիի
մէջի ցոլքերն են նոյն դիմագիծի:
Զիրար կը կապկեն: Իրարմով կ'ապրին:
Իրարու հետ կը միախառնուին:
Բարին չարն է եւ չարը՝ բարին:
Այս է պատգամը պատմութեան դասին:
Ականջ մի՛ դնէք ամբոխավարին
տարահամոզել փորձող խօսքին սին:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՄԻՇՏ Կ'ՕԳՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Ապրիլ 7-ին Սելանիկէն թռաւ Հայաստան յունական օդային ուժերու մէկ բեռնատար օդանաւը 15 թոն դեղօրայք եւ մթերքներ փոխադրելով Հայաստան, տակաւին ամիս մը չլրացած անցած թռիչքէն. Սելանիկէն Կարապետ Գալֆաեանի նոր խնդրանքին ընդառաջելով Յունաստանի Ապահովութեան նախարար Պր. Երասիմոս Արսէնիսը կը տրամադրէր այս օդանաւն ալ: Օգնութիւնը ղրկուեցաւ Երեւանի համալսարանին, ճարտարապետական համալսարանին եւ Հայ Կարմիր Խաչին, իսկ դեղերը Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութեան, որոնք յանձն առնուեցան Երեւանի օդակայանի մէջ վերոյիշեալ հաստատութիւններու ներկայացուցիչներէն:

Պատուիրակութիւնը որ կ'ընկերանար դիմաւորուեցաւ Հայաստանի մէջ յոյն դեսպան Պր. Իաքօվոս Սպեցիօսի կողմէ եւ այլ անձնաւորութիւններու: Այդ իրիկուն Պր. դեսպանը ընդունելութիւն մը սարքեց «Դուին» պանդոկին մէջ: Հետեւեալ օր յատուկ ժամադրութեամբ, յունական դեսպանատան գործակատար Տիկին Սոֆիա Ղրամմէթա, 10 յոյն օդաչուներ, Պր. Կարապետ Գալֆաեան գըլխաւորելով հայ եւ յոյն պատուիրակութիւնը, Աշխարհի Բժիշկներ ինչպէս նաեւ Պր. Լեւոն Ղարաճեան Հայկական Կարմիր Խաչի որպէս անօրէն, այցելեցին Էջմիածին, ուր ընդունուեցան Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի կողմէ:

Նման թռիչքներ պիտի շարունակուին այս տարուան ընթացքին: Յունաստանի կառավարութեան համոզումն եւ որոշումն է զօրաւիգ կանգնիլ Հայաստանին:

"ՌԶՆԻ"ի սրամտութիւններէն

Խոստովանանքի ժամանակ քահանան հարցնում է.
- Որդիս, սուտ խօսացած կա՞ս:
- Փաստաբան չեմ, վարդապետ:
- Գողութիւն արե՞լ ես:
- Վաճառական չեմ:
- Սպանութիւն արած կա՞ս:
- Այո, վարդապե՛տ, - պատասխանում է մարդը, գլուխը խոնարհելով, - բըժիշկ եմ:

Դրախտի դարպասների մօտ ներս մըտնելու հերթի են կանգնած մի վարորդ եւ մի հոգեւորական: Պահապան հրեշտակը սկզբում վարորդին է ներս թողնում:
- Ինչո՞ւ առաջնութիւնը տուեցիր մէկին, որն ամբողջ կեանքում չի աղօթել, հայհոյել է ու մեղքեր գործել, - վրդովուած ասում է հոգեւորականը:
- Երբ դու քարոզում էիր, քեզ լսողները քնում էին, իսկ երբ նա աւտոբուսն էր վարում, բոլորն Աստծուն էին աղօթում, - պատասխանում է հրեշտակը:

(Շար. Ա. էջէն)

մշակելու եւ աստիճանաբար յաղթահարելու պատմութեան հակասութիւնները ու վերահաստատել փոխադարձ վստահութիւնը:

Նման ողեկոչումի մը հանդիսաւոր բացման առիթով արտասանուած բաւական սուր շեշտադրումով այս ուղերձը յատկապէս ուշադրաւ էր կատարուածին մէջ հայկական անուղղակի պատասխանատուութեան բաժին մը ընդգծելու միտումով. ու հաւանօրէն շատեր հարց տուին իրենք իրենց թէ նման առիթ տե՞ղն էր այդպիսի ընդգծում մը կատարելու երբ նշումները պատմական, քաղաքական պըրպըտումներու նախանիւթ կրնային ըլլալ, պատմաբաններու, քաղաքագէտներու համար:

Իրմէ ետք Գարեգին Ա. յատկապէս կոչ ըրաւ գիտնականներուն որպէսզի ճշգրիտ տուեալներով լուսարձակի տակ դնեն ցեղասպանութեան պատմական իրողութեան այլազան երեսները եւ լուսաբանեն անոնց ընկերացող ընկերաբանական, իրաւաբանական, քաղաքական եւ գաղափարաբանական հանգամանքներն ու հարցերը: Ապա յիշեց 1975-ին, Մորկընթաուի Թոռան պատմաբան Պարպարա Թաքմէնի Նիւ - Եորք արտասանած խօսքը թէ ինչպէս Ա. Ահարոնեան ըսած էր, նահատակները հողին ընդերքէն կ՚աղաղակէին տենչալով անկախ օճախի մը ապահովութեան: «Եթէ Պ. Թաճմէն այսօր ողջ ըլլար, պիտի տեսնէր թէ հայ ժողովուրդը կրցաւ վերստեղծել իր անկախութիւնը եւ գերիշխան պետութիւնը» ըսաւ Գարեգին Ա. ու խօսքը աւարտեց յանուն Հայաստանեայց Եկեղեցիին ողջունելով ձեռնարկը: Հետաքրքրական է նշել թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որ սովորութիւն դարձուցած է արեւելահայերէն արտայայտուելու տպաւորութիւնը ստեղծել, այս անգամ ուղերձը պատրաստած էր մաքուր արեւմտահայերէնով, հաւանօրէն ի յարգանս այն 1.5 միլիոնին որոնց յաւէտ լռած շրթունքին վրայ բնաջինջ եղաւ նաեւ նոյն այդ լեզուն:

Բացումի նիստին Գ. խօսք առնողը պատմաբան Ռ. Յովհաննէսեանն էր որ հակադրեց մոռացումն ու յիշողութիւնը: Ծանրացաւ ուրացումի երեւոյթին վրայ որ կը խոչընդոտէր վէրքին սպիացումը: Ըսաւ թէ այսօր ջանքեր կը կատարուին դպրոցական դասագիրքերու մէջ տեղ տալու Հայերու ցեղասպանութեան: Խօսքը աւարտեց թելադրելով որ որպէս ժողովուրդ ու իշխանութիւն ջանք չխնայենք հեռու մնալու Ա. Ահարոնեանի կոյր աշուղին անէծքէն, թէ «այսքան չարիք թէ մոռանան մեր որդիք, թող ողջ աշխարհի Հայուն կարդայ նախատինք»:

Բացման հանդիսաւոր այս մասէն ետք երբ քաղաքական ու եկեղեցական անձնաւորութիւնները մեկնեցան սրահէն, կիսով պարպելով զայն, սկսաւ առաջին նիստը որուն թեման էր «Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ Ի. դարու ցեղասպանութիւնները»: Հոս ուշադրաւ էր հայկականը այլ ցեղասպանութիւններու հետ համեմատելու փորձը, ինչպէս՝ գամպոճեանին (Պեն Քըրնըն - Միացեալ - Նահանգներ) կամ ուկրանականին (Ֆրանք Սիսին - Գանատա):

Նոյն օրուան Բ. նիստը յատկացուած էր մեթոտաբանական հարցերու:

Յաջորդ օրուան առաջին նիւթը կը կազմէին ցեղասպանութիւններու պատճառները: Հոս եւս համեմատութիւններ եղան (Հելէն Ֆայն - Միացեալ - Նահանգներ) Պոսնիոյ, Ռուանտայի պարագաներուն հետ, շեշտուեցան «Իթթիհատ վէ Թէրաքքի»ի «վերջնական լուծում»ի ըմբռնումին ու գործադրութեան առիթները (Ռուբէն Սաֆրաստեան - Հայաստան):

Հետաքրքրական էր այս մասին մէջ Վիկտոր Ռաւեսկիի (Ռուսաստան) ելոյթը. ան Հայերու ցեղասպանութեան հետ անդրադարձաւ Խորհրդային Միութեան մէջ տարբեր ժողովուրդներու կիրարկուած զանգուածային բռնութիւններուն:

Նոյն կէսօրէն ետք «ցեղասպանութիւն, պետութիւն եւ գերտէրութիւնները» խորագրուած նիստին Միացեալ - Նահանգներէն Ռոճըր Սմիթ դիտել տուաւ որ ցեղասպանութիւնը մարդկային պատմութեան բոլոր ժամանակներուն գոյութիւն ունեցած է, նախապէս աւելի հազուադէպօրէն: Ի. դարուն դրեթէ սովորական բանի մը վերածուած է Թուրք կառավարութեան տուած առաջին օրինակով:

Այս մարզին մէջ միջազգային ծանօթ մասնագէտ Վ. Տատրեան իր ելոյթով շեշտեց պետութեան եւ կառավարութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան միաձոյլ դերը, Հայերու ցեղասպանութեան պարագային:

Երրորդ օրուան առաւօտեան նիստը յատկացուած էր ցեղասպանութեան եւ առնոր հետեւանքներուն: Ռուբէն Ադալեանի եւ Ի. Թերնոնի զեկուցումներէն ետք (այս վերջինը ներկայացուեցաւ Անահիտ Տէր - Մինասեանի կողմէ) խօսք առնելու հրաւիրուեցաւ գիտաժողովին ամէնէն աւելի հետաքրքրութիւն արթնցուցած դէմքը որ Թուրք գիտնական Թ. Աքչամն էր: «Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ Թուրքերու լռութիւնը» խորագրուած զեկուցումով ան յայտնեց թէ իր ելոյթը կը կրէր ծանրութիւնը Թուրք հանրային կարծիքին եւ նոյն ատեն որպէս Թուրք Հայերու առջեւ 80 տարուան հաշուետուութեան պարտականութեան: Խօսելէ ետք Թուրքիոյ հանրապետութեան ստեղծումին ու կոտորածներու առնչութեան մասին, ըսաւ թէ իրենց արարքը զիրենք որպէս մարդասպան ներկայացուցած է աշխարհին եւ թէ գիտակից է որ քրիստոնեայ աշխարհը չի ներեր իրենց:

Թ. Աքչամ դիտել տուաւ որ անհեթեթ բան կ՚ըլլայ ներկայի պետութիւնը եւ անհատները յանցաւոր նկատել 80 տարի առաջ գործուած ոճիրին: Ըսաւ թէ ինքզինք յանցաւոր չի զգար, այլ կը զգայ կատարուածին ամօթը միայն եւ այդ ամօթը թեթեւցնելու քայլ մըն է Երեւանի այս գիտաժողովին մասնակցութիւնը:

Վերջին օրուան յետմիջօրէն յատկացուած էր կլոր սեղանի մը, ապա Զօրեան հիմնարկին կողմէ որ կազմակերպիչներէն էր ձեռնարկին, յայտարարութիւն մը կարդաց Գուրգէն Սարգիսեան, ըսելով որ իրենց մասնակցութիւնը նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հրաւէրով եղած էր եւ թէ հիմնարկը կը շարունակէր հաւատարիմ մնալ իր նպատակներուն:

Փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեանի կողմէ մասնակիցներու յանձնուած պատուոյ գիրերէն ետք, եռօրեայ հաւաքոյթին փակման խօսքը արտասանեց Ժ. Լիպարիտեան:

Հետաքրքրական է դիտել որ մինչ կը բազմանան Հայերու ցեղասպանութեան նուիրուած նման որակով միջազգային ձեռնարկներ, նոյն ատեն անոնք կարծես անխուսափելիօրէն վայրը կ՚ըլլան հրբէական -- հայկական տեսակ մը մրցակցութեան: Մէկ կողմէ ջանք կը տարուի զուգահեռներ գծելու զանազան ցեղասպանութիւններու միջեւ, միւս կողմէ կը շեշտուի Հրեաներու Ողջակէզը բոլորէն առանձնացնելու եւ իր տեսակին մէջ միակ ցոյց տալու մղում մը, ինչ որ պատահած էր նաեւ Մինիխի գիտաժողովին (Յունուար, 1995): Թերեւս այս կէտը Հայերու ցեղասպանութեան նուիրուած հայ կամ ոչ հայ գիտնականները մղէ աւելի լուրջ պատրաստութեան ու աւելի զգօն ըլլալու:

Ինչ կը վերաբերի ընթացակարգին ուղղուած մատնանշումի մը որ բացման առաւօտը կատարուեցաւ ներկայ վերապրողի մը կողմէ, շատեր յուսախաբ էին որ գիտաժողովը չէր բացուած վայրկեանի մը յոտնկայս լռութեամբ, ի յարգանս Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան 1.5 միլիոն զոհերուն:

Շաբաթ, Ապրիլ 22-ին նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան ընդունեցաւ գիտաժողովին մասնակից գիտնականները:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Այրի Տիկին Մարի Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Մուրատեանի եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մուրատեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժոռժ Մուրատեան եւ զաւակները,
Պ. Քրիսթիան Մուրատեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝

ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 18-ին, Յունաստան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Մայիս 3, ժամը 9-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Լը Փէքի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանիքին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Յաբեթ Յարութիւնեանի յիշատակին Շիրինեան - Տակատեան ընտանիքը 1000 Փրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՌԻՍ - ՕՐԱՆԺԻՍ. - Պ. Յարութիւն Քէշեան 200 Ֆր.:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԵՂԵՌՆԻ 80-ԱՄԵԱԿ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած
Նահատակ Գրողներու

Կը մասնակցին՝
Մարի Պախուդեան, Սիլվա Հայէշեան - Արաքս եւ Արտաշէս Ոսկանեան

Հեղինակները եւ գործերը
կը ներկայացնէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ
ՍԻԱՄԱՆԹՕ
ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ
ԹԼԿԱՏԻՆՑԻ
ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ
եւ
ԵՐՈՒԽԱՆ

Երկուշաբթի, Մայիս 15, երեկոյեան ժամը 20.30-ին, Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցիի Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
Ձեռնարկը կը սկսի որոշեալ ժամուն

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 24 / 28)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՍՓԻՒՌՔ ԿԱՊԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Ապրիլ 25-ին փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեանի մօտ տեղի ունեցած է Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւններուն զարգացման նուիրուած խորհրդակցական ժողով մը: Ան շեշտած է թէ որպէս մեկնակէտ պէտք է ունենալ հիմնական երկու խնդիր՝ Հայաստանի դերը եւ առաքելութիւնը Սփիւռքի կեանքին մէջ եւ երկրորդը՝ Սփիւռքի դերը Հայոց պետականութեան կայացումին ու ամրապնդումին մէջ: Առաջարկներով հանդէս եկած են Կ. Դալլաքեան, Եղ. Մելքոնեան, Պետրոս Թերզեան, Անահիտ Տէր - Մինասեան, Գր. Պըլտեան, Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, Գէորգ Պարտազճեան եւ ուրիշներ: Խօսած է նաեւ Ժ. Լիպարիտեան:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի մօտ Ռուսաստանի դեսպան Ա. Ուռնով Լ. Տէր - Պետրոսեանի յանձնած է Ռուսաստանի դաշնակցային ժողովին յայտարարութիւնը՝ ԼՂՀ-ի վերաբերեալ: Հոն ըսուած է թէ հարկ է ամրապնդել շուրջ տարի մըն է տիրող հրադադարը եւ մնայուն կարգադրութիւն մը ձեռք ձգելու ուղղութեամբ որպէս կողմերու բարի կամեցողութեան արտայայտութիւն՝ ձեռնարկել պատանդներու եւ գերիներու փոխանակման: Դաշնակցային ժողովը առաջարկած է նաեւ իր միջնորդութիւնը:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Խորհրդարանը Ապրիլ 26-ի իր նիստին որոշած է Մայիս 9-ը հռչակել «Յաղթանակի եւ Խաղաղութեան տօն»: Ընդունուած են նաեւ քրէական եւ այլ կարգ մը օրէնսգիրքերու մէջ լրացումներ եւ փոփոխութիւններ կատարելու մասին որոշումներ եւ օրինագիծեր:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ ԼՂՀ-Ի ՀԱՄԱՐ

ԼՂՀ-ի վարչապետ Ա. Ղուկասեան եւ Տնտեսութեան նախարար Սպարտակ Թեւոսեանի տուած տեղեկութիւններէն կը պարզուի որ պատերազմին ԼՂՀ-ի տնտեսութեան հասցուցած վնասը կը կազմէ աւելի քան 2.5 միլիառ տոլար: Մասամբ վնասուած ու բոլորովին քանդուած են արդիւնաբերական, շինարարական կամ գիւղատնտեսական աւելի քան 8000 հաստատութիւններ, 7000 բնակելի շէնքեր, 172 ուսման հաստատութիւններ, 47 բժշկական եւ հարիւրաւոր ընկերա - մշակութային կառոյցներ նաեւ պատմական յուշարձաններ: Ինչ կը վերաբերի հայ գերիներու թիւին, փոխ - վարչապետը ըսած է թէ անոնք քանի մը հարիւր են եւ որոնց մէջ կան դժբախտաբար կիներ եւ մանուկներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԼՂՀ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Ապրիլ 25-ին Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է ԼՂՀ-ի նախագահ Ռ. Քոչարեանը եւ վարչապետ Լ. Պետրոսեանը, որոնց հետ քննարկած է ԼՂՀ-ի ընկերա - տնտեսական հարցերը: Փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեան եւ Պետական նախարար Վ. Սարգսեան եւս ներկայ եղած են հանդիպումին:

Նոյն օրը այլ հանդիպում մը տեղի ունեցած է այս մէկը նուիրուած՝ Հայաստանի եւ ԼՂՀ-ի միջեւ առեւտրատնտեսական համագործակցութեան, ԼՂՀ-ի արտեւական ծրագիրներուն Հայաստանի օգնութեան առնչուող հարցերուն: Ներկայ եղած են ԼՂՀ-ի նախագահը եւ վարչապետը, Հայաստանի վարչապետ Հ. Բագրատեան, Պետ - նախարար Վ. Սարգսեան, Տնտեսութեան նախարարը, գաւառներու յատուկ վարչութիւններու պետերը եւ պաշտօնատար այլ անձեր: